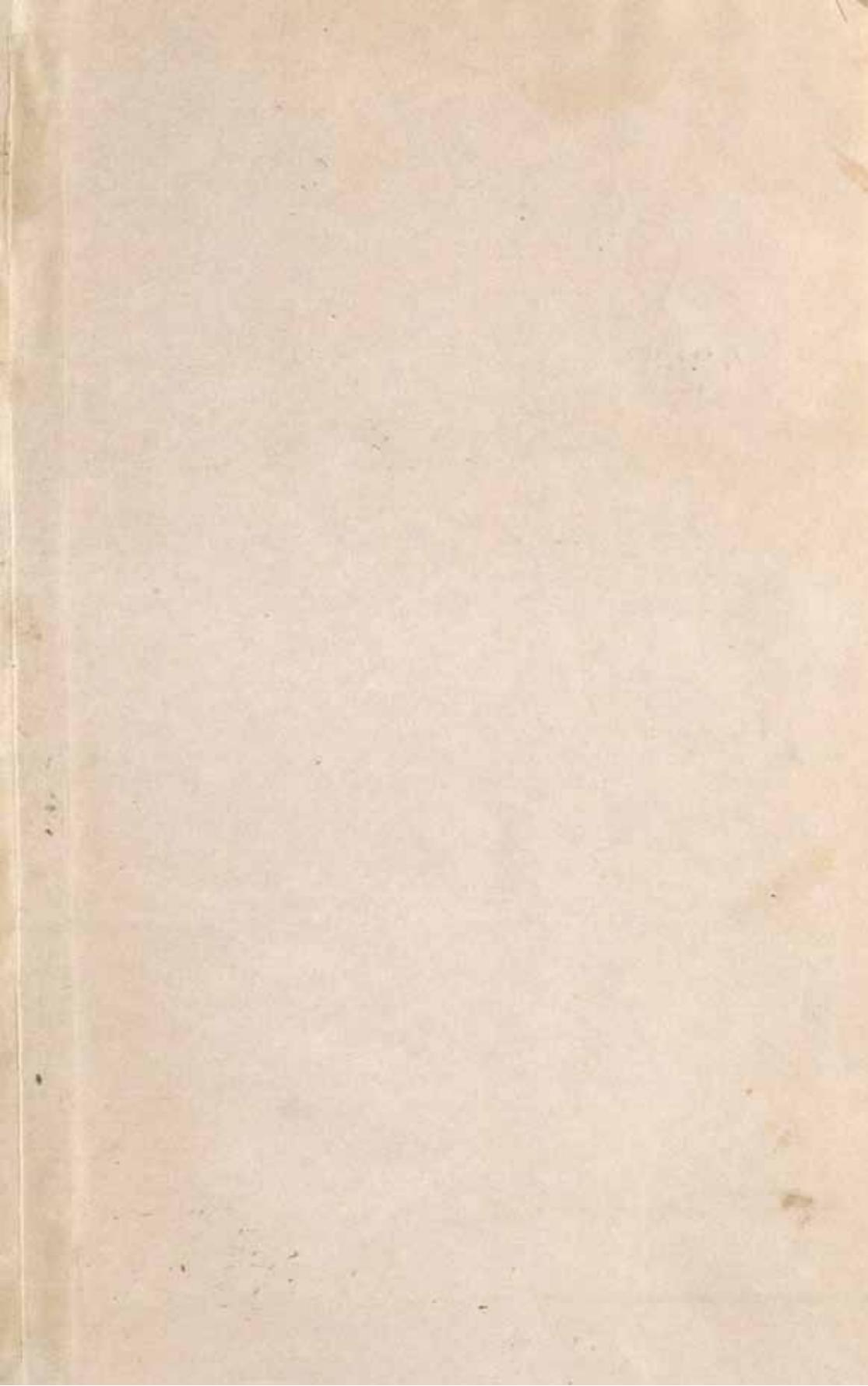
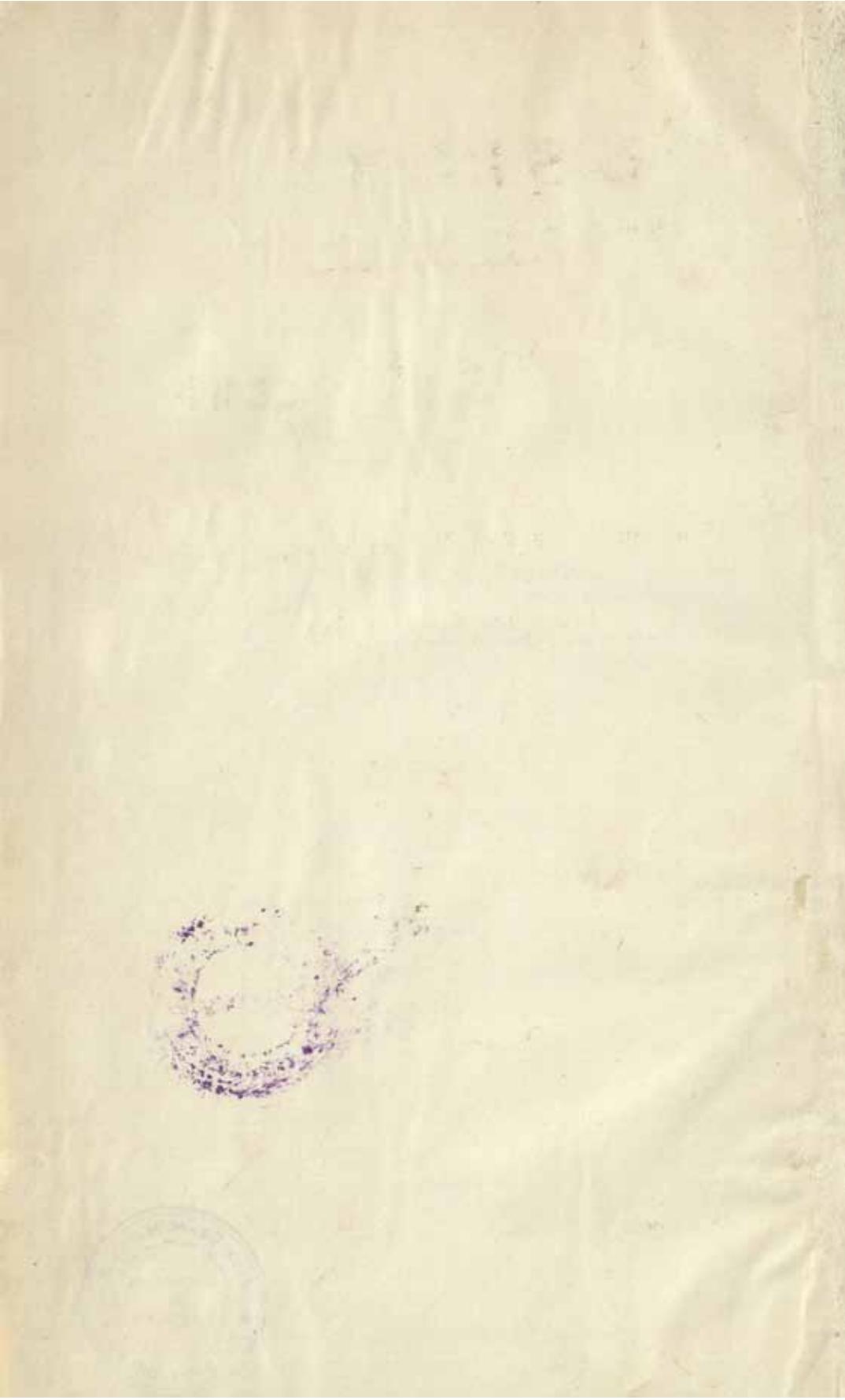

GOVERNMENT OF INDIA
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY
CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY

CALL No. 491.22/Raj
Acc. No. 12721

D.G.A. 79
GIPN—S1—2D. G. Arch. N. D./57—25-2-58—1,00,000

WORDS IN RGVEDA DISCUSSED IN

(1) The Annals of The Bhandarkar Oriental Research Institute.

1 आहनस्	Vol. I pp. 45-48	35 आदित्याः	,, 254
2 विहायस्	,, 48-50	36 विश्वेदेवाः	,, 254
3 कृपा	,, 50-52	37 वसवः	,, 255-256
4 मेहना	,, 52-53	38 वस्युः	,, 256
5 चित्र	,, 53-55	39 वस्युः to desire	
6 सस्ति	,, 56-57	wealth	256-257
7 मायां	Vol. II pp. 109-116	40 वसुमत्	,, 257
8 रोचना	,, 110-122	41 वसुताति	,, 257
9 परावत्	,, 122-129	42 वसुत्ति	,, 257
10 मर्य	,, 129-133	43 वसोवसुत्वा	,, 258
11 पुरन्धि	Vol. III pp. 113-121	44 वस्यः	,, 258
12 स्वर् and its compounds	Vol. VIII pp. 398-410	45 वस्यान्	,, 259
13 अत्रि	,, 411-418	46 वस्य इष्ये	,, 259
14 मतु	Vol. IX pp. 25-32 and 183-185	47 वसव्यं	,, 259
15 मनुष्य	,, 185-187	48 वस्त्वी A yielder	
16 मात्रप	,, 187-190	of riches	260
17 मानव	,, 190-192	49 इष्ये	,, 260
18 स्वर्	,, 192	50 वसु in obscure Rks	260-262
19 दद्दो	,, 193-195	51 एव	,, 262-266
20 दशाकि	,, 195	52 अमति=poverty etc.	147-148
21 दशोये	,, 195	53 अमति=light	,, 148-149
22 मथ्	,, 196-199	54 यहु	,, 149
23 मातरिश्वन्	,, 199-201	55 यहव	,, 149
24 विवस्वत्	,, 201-204	56 यहवी and यहवीः	150-152
25 Soma & the hawk	204-208	57 यहवतीः	,, 152
26 वर्तिः	,, 208-210	(2) Bombay Branch of the	
27 वसु	,, 210-216	Royal Asiatic Society's	
28 पुरुष	,, 216-218	Journal, New Series.	
29 पुरुषसूक्तं	,, 219-229	Indra's enemies Vol. III,	
30 वसु wealth	,, 229-241	Nos. 1-2 pp. 231-274.	
31 वसवान्	,, 241	(3) The Indian Historical	
32 वसुत्वनं	,, 241 251	Quarterly.	
33 वसु (masculine)	251	"ओकस्" Vol. VI pp. 455-464	
34 वसवः = देवाः	,, 251-254	समोकाः	pp. 639-644

(4) Proceedings and transactions of the 1st Oriental Conference, Poona, 1919.

असुरस्य माया pp. 9-14

WORDS IN RGVEDA

(being an attempt to fix the sense of every
word that occurs in Rgveda).

VOL. I.

BY

Vaijanath Kashinath Rajavade, M. A.

Professor of English and Sanskrit in succession at D. J. Sind College, Karachi; Fergusson College, Poona; and M. T. B Arts College, Surat; at present Lecturer in Nirukta, Rgveda and Rk-Pratisakhyā at the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona.

22721

PRINTED BY

Ganesh Kashinath Gokhale, Secretary,
Shri Ganesh Printing Works, 495-496 Shanwar, Poona.

1. 21.22
Raj

1932.

Ref Sa 2 VI
Raj

Price inclusive of Postage Rupees 12 or 17s. 6d.

MEHARCHAND MUNSHIRAM
SANSKRIT & HINDI BOOK-SELLERS
Nai Sarak, DELHI

WORDS IN RGVEDA BY V. K. RAJAWADE.

TO
THE MEMORY
OF
THE LATE

**Dr. Sir Ramkrishna Gopal
Bhandarkar**

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.

Acc. No. 2721.

Date 19 4 55

Call No. 491.22 Raj

10. 6.
see p. 402 b

im.

INTRODUCTION.

A professor of Sanskrit at an arts College in this presidency once remarked that he believed foreign scholars—German in particular had given us the final and consequently the best rendering of Rgveda, hinting thereby that my efforts in that direction were superfluous. I am not sure that a belief like that is warranted by facts. It must be at once admitted that foreign scholars have laid us under great obligation by their elucidation of a number of tough problems in ancient Indian literature and history. It was they that first felt the necessity of studying ancient inscriptions and coins for reconstructing the past. They have done original work in so many branches of Sanskrit literature. Max Muller gave us a sumptuous edition of Rgveda to which he added an exhaustive concordance of Rgvedic words. This concordance is a real boon; no student can afford to be without it if he wishes to understand what Rgveda really is. I have found it absolutely indispensable as with its help I have been able to put together Rks in which a particular word occurs. The present work would have been almost impossible without such a help. European scholars have also published excellent editions of the other Vedas. Their get-up and their absolute freedom from misprints have often excited in me a feeling of envy. (My work is blemished by a number of typographical errors which are a disgrace to both printer and publisher. But it is no use crying over spilt milk). There are half a dozen translations of Rgveda from the pen of foreign scholars—a fact which testifies to their love of learning. Honour must be paid where honour is due.

These rival translations however, ought to demolish the belief in finality. Max Muller said that centuries must pass before correct interpretation can be expected. It is doubtful if a mere passage of centuries would give the desired result. A right procedure is necessary for the realisation of that desire. Every word, however familiar its look, must be treated as a suspect. Authority, modern Sanskrit, modern lexicons, even Panj, must

remain unheeded, for the Rgveda is a strange illusory document. It stands in a category by itself. There is nothing like it in the whole world. Siyana constantly misinterprets as it was impossible for him to ignore authority. His vast eradition hampered him at every step. Foreign scholars were expected to assert their characteristic independence, but, as Max Muller says in his Introduction to the Maruts, in spite of their condemnation of Siyana, they have followed him in one disguise or another. We must rely on ourselves, we must be our own guides. In the last section of this work (PP 271-305) I have tried to prove how old interpretations are wrong and why. Can we for the time forget modern Sanskrit ? That is the question. We must be disciplined in modern Sanskrit and yet forget it at a call. It is because we cannot do it that we so often trip. I have found myself in the grip of this persistent intimacy and have confessedly gone wrong in several places. I have however not hesitated to correct myself ; I am afraid I shall have frequent occasion for correcting the corrections. That is inevitable. I analysed the word अद्भुत (P 334) to my entire satisfaction ; but the word अनतिद्भुता (8/90/3) has cruelly dissipated that self-congratulation. द्भु is common to the two words ; but what is द्भु ?

I am bound in duty to retract whatever I have said about अभ्यसेतां (PP 289-290). अभ्यस् like भी means to be astonished, to be wonderstruck. शुभ्माचिवदस्य पर्वतः भयन्ते (2/12/13) = Even (चित्) wealthy mountains (पर्वतः) are astonished (भयन्ते) at the sight of his wealth (अस्य शुभ्मात्). भी has this sense in so many Rks. The two R's (रोदसीं) are astonished (अभ्यसेतां), at the sight of Indra's wealth (शुभ्मत्) and (नृगस्य महा॒) . रुद् = गृ = to give. रोदसीं = wealthy ones. पृ + वन् = पर्वन् = धनम् . पर्वन् + तः = पर्वतः = a mountain that contains wealth. The wealth of all others shrinks into nothingness when compared with Indra's wealth. Words have unexpected senses in Rv.

My sight has frequently played me false. I read क्रजीपिन् for क्रजीपिर् P 245 (68) and explained the wrong reading. क्रजीपी and क्रजीपिन् are the only forms in Rv. क्रजीपिन् = वृपन् = a giver.

I have explained क्रज्जीय as being made of क्र + जि + इ॒ + अ. So क्रज्जीया may be क्र + जि + आ + पा, आ being changed to ई as the अ of अञ्च् is changed to ई in प्रतीची, समीची and अमीके. क्र = जि = आ = पा = धनम्. क्रज्जीया विद्यते अस्य स क्रज्जीयी. There is the word क्रज्जिय which has the sense of क्रज्जीयिर्. क्र + जि + पा = क्रज्जीया. क्रज्जीया विद्यते अस्य स क्रज्जियः. The remark about defective metre made in explaining the Rk. under consideration is uncalled for.

I have said on P. 170 (218) that I am not able to construe हरिभिः with any other word in the Rk. But हरि means gold and वृत्र poverty; हरिभिः वृत्रं जयन्वान् = Killing poverty with the help of riches. That seems to be the correct interpretation. No place, no time is unsuited for corrections, loyalty to truth or to what one conceives to be the truth demands disloyalty to propriety.

P 43 (19) since (यथ) you give (दधित्वे) wealth (स्वयं=तविर्या) give (विद्व=राजय) wealth (वृहत्=वि) on a large scale (उर्विया), rich as you are (महन्तः). And (उत) they gave (विमिरे) wealth (अन्तरिक्षं) packed with wealth (ओजसा). Their riches (रथः), while they were giving away (यातां) wealth (शुभं), constantly (अनु) increased (अ-वृत्सत).

P 43 (20) वनेषु = अर्वत्सु = उक्षियासु = हृत्सु = अप्सु = दिवि = अद्रौ = into treasures of wealth. अन्तरिक्षं = वाचं = पयः = करुं = अग्निं = सूर्यं = सोमं = wealth. विततान = अदधात् = gave, put. Varuna puts wealth into treasures. This idea is repeated in 7 different ways. वन् (= to give) + अं = वनं = a gift. अप् = wealth. दिवि loc. sing. of द्वि = wealth. अद् = रिः = wealth. अन्त = रि = क्षं = wealth. पयस् from पि to give. सु (= to give) + मः = सोमः. अग्नि and सूर्य represent wealth on account of their luminousness. I cannot account for the rest. All the expressions in the Rk. have most probably a double meaning; for instance सोममद्रौ would have its ordinary, apparent sense, viz. soma on the mountain; वाजमर्वत्सु = booty on horses who hence are called वाजी; पयः उक्षियासु = milk in cows; अप्सु अग्निं = fire in water; दिवि सूर्यं = the sun in heaven. I cannot give the other meaning of वनेषु अन्तरिक्षं and हृत्सु करुं. The capacity of words for double meanings was discovered even in those early times.

P. 44 (21) Varuna created (ससर्ज) wealth (कवन्धं = प्र = रोदसी = अन्तरिक्षं), wealth that was packed with wealth (नीचीनवारं). Master (राजा) of abundant (विश्वस्य) wealth (भुवनस्य) he gives (उनाति) plenty (भूम = वि) out of that wealth (तेन) as (न) rain (वृष्टिः) gives (abundance of) corn (यवं).

I reserved the correction of these 3 Rks. for this Introduction in order to illustrate the difficulty of interpretation. We see words used in unusual senses for which we are not prepared. We are not prepared for repetition of the same idea in different words in one and the same Rk. Accustomed as we are to the style of Kālidāsa and other modern authors, we expect that each word should have a special import of its own. But the Vedic bards disappoint us in this expectation. They indulge in this freak to an extraordinary degree. They play changes on one theme viz. wealth and grant of wealth for which they have at hand inexhaustible store of words. Was there a competition among them as to who should cram into the small space of one single Rk. the largest number of synonyms ? Sometimes you have a string of epithets having the same sense as in सनितः सुसनितरुग्र चित्र चेतिष्ठ सूनुत (८५६) ; सनितः = सुसनितः = उग्र = चित्र = चेतिष्ठ = सूनुत = O giver.

We must beware of words ; we must not allow their modern look to mislead us. अतिथि, अद्गृत, अपत्य, अमर्त्य, उग्र, ऋत, ऋतिक्, ऋषि, ओजसा, क्रतु, धत्र, क्षिति, धोर, चित्र, जनु, जुष, देव, धी, नामन्, नृ, नेदिष्ट, पावक, पुरोहित, प्रजा, प्रथम, ब्रह्मन्, भद्र, मन्यु, मर्त्य, यशस्, यविष्ट, युवन्, रेतस्, रूप, वाच्, विग्र, विश्व, वीर, सहा, and a host of others wear a treacherous disguise. They have strange meanings.

अ is not merely negative in Rv ; it has a positive sense which I have stated in explaining अकव, अधिगु, अरेणु, and अप्रामिसत्य. Sayana in his comment on इमे चेतारो अनृतस्य भूरेः (७५०) says :—इमे चयः भूरेः प्रभूतस्य अनृतस्य चेतारः हन्तारः. But अनृत is अ + नृत नृ = to give. नृत = a gift, wealth. अ + नृत = abundant wealth. भूरि too means abundant or abundant wealth. चि = to give. चेत् = a giver. Many words are compounds of this character. I have shown how अद्रि, अधिगुः, अप्रामिसत्य, वज्जि, सूर, सूरि are made up.

INTRODUCTION

▼

Yaska says श्रुष्टि is made up of आशु + अष्टि (निरुक्त द१२), and दिविष्टिषु of दिवः + एषणेषु (निरुक्त द१२२). But श्रुष्टि is equal to श्रु + स्तिः श्रु = स्तिः = wealth. The only form of स्तिः in RV. is स्तीन्. This स्तिः forms the last syllable in अभिष्टि, गविष्टि, दिविष्टि and नुष्टि all of which mean abundant wealth. स्वस्तिः too has स्तिः at the end. स्वं धनम् । तेन युक्तः स्तिः धनं स्वस्तिःः. अस्तिः अभिष्टिः स्वस्तिः (निरुक्तः श१२१). Devaraja says अस्तिः is a noun from अस्. शोभना अस्तिः स्वस्तिः is his derivation. But I do not think अस्तिः is a noun in RV.

Sayaña explains सुरभिष्टमं (1/186/7) by अतिशयेन सुरमिं and सुधृष्टमं (1/18/9) by अत्याधिक्येन धार्षय्युक्तं. In the Pada-patha सुरभिष्टमं is सुरभिः's तमं. But the word is made up of सु+र+भि+स्त +मं. सु=र=भि=स्त=wealth. म shows possession. सुरभिष्टमं =possessed of abundant riches. त्वमग्ने शुभिः (2/1/1); here शुभिः is not अहेभिः though Yaska and Sayaña say so; शुः धनम् । तेन युक्तः भिः धनं यस्य सः शुभिः भिः in शुभिः and सुरभिः means wealth. सु+धृ+स्त+मं is the analysis of सुधृष्टमं which means abundantly rich. For स्त वide P 307 (अथ १). It is customary with interpreters to give a familiar shape to unfamiliar words. अधाशु (10/85/13) is मधाशु according to Sayaña. This is merely an attempt to make intelligible what is really unintelligible. क्रदूदर is another such word which Yaska transforms into मृदूदर (निरुक्त द१४); so क्रदूपे (निरुक्त द१३३) is अर्दनपातिनौ or दूरपातिनौ and क्रदूवृधा (ibid) is अर्दनवेधिनौ or दूरवेधिनौ. So क्रदूः is मृदूः in one case and अर्दन or दूर in another. But क्रदूदर is क्र+दु+उदर; or क्र+दु+उ+दर. क्र=दु= to give, a gift, wealth. उदर= a treasure or दर as in पुरंदर. द= to tear or break down and then give the contents of. So क्रदूदरः=One that has and gives abundant wealth. क्रदुः पाति ददाति असौ क्रदूपाः। तस्मै क्रदूपे. चित् + क्रदू = चिद्रुद्. चिद्रुद्वर्धयेते दत्तः तौ क्रदूवृधौ चित् is not a participle but a noun from चित् to give.

पुरोहित, पुरुहूत, पुरुष्टुत, etc. are supposed to be past participles which they are not. त् is a Taddhita termination that signifies containing or giving. No one would say that यज्ञत, पचत and दर्शत are past participles. Many past participles are really Taddhitas.

We find prepositions like प्र, अभि, अधि and roots like कृ and नु used as nouns. प्रतद्वस् (८३३) according to Yaska (निरुक्त ६२१) is प्राप्तवस्, which Sayana adopts; but the latter adds another explanation viz. विस्तीर्णधनौ; so that प्रतत् is either प्राप्त or प्रतत्, that is, विस्तीर्ण. But प्र + तत् + वस् is the correct analysis of the word. प्र = तत् = वस् = wealth. प्रतद्वस् = those who possess abundant wealth. कृतद्वस् (८३३) is कृ + तत् + वस्; कृ = तत् = वस्. कृतद्वस् = exceedingly rich. But says Sayana:—तकारोपजनः छान्दसः। कृतवस् याचमानकृतधनौ। पात्रेषु उपयुक्तधनौ इत्यर्थः।

शमश्चिरश्चिभिः करत् (८३४), स्वश्चयो वो अश्चिभिः स्याम (८३५) and अश्च आ याहि अश्चिभिः (८३६); here अश्चिभिः = सुवर्णरूपैः धनैः. इन्द्रेण युजा तरुपेम वृत्वं (७४४) = इन्द्रेण धनेन वृत्वं दारित्र्यं तरुपेम नाशयिष्यामः. मरुत्वाच्चो भवतु इन्द्र ऊती (१११०) = मरुत्वान् धनवान् इन्द्रः नः अस्माकम् ऊती ऊत्यै धनदानाय भवतु. In these instances Agni, Indra and Maruts mean wealth.

Sometimes compounds are split up for the sake of metre; e. g. इन्द्रा को वां वरुणा (४४३), इन्द्रा न्वशी (५४३). इन्द्रा नु पूषणा (६१०). But would any one suspect that to be the case in एष स्य ते तन्वो नृमणवर्धनः सह ओजः प्रदिवि वाव्होहितः (२३६)? Here वर्धनः is common to नृमण, सहस् and ओजस्; so that either there are 3 compounds viz. नृमणवर्धनः, सहोवर्धनः and ओजोवर्धनः or only one नृमणसहओजवर्धनः. Again वर्धनः is to be taken with तन्वः, so that the compound would be तनूवर्धनः. तनुनृमणसहओजोवर्धनः would be an unmanageable compound; hence the splitting. Sayana and Geldner unconscious of this fact have made a mess of the Rk.

There are strange grammatical forms such as अया, एना, अयोः, एनोः, एन, कर्, वर्, धेये, धेतन, तरीपणि, नेपणि, पर्पणि, (उप-) स्तृणपिणि which are not amenable to Papiniyan grammar. The Rgveda has a grammar of its own.

There are hundreds of words that are quite unfamiliar. अंसत्र, अक, अतस, अथर्वु, अनेहस्, अम्यक्, असक्ता, उपविद्, काणुका, कुण्डृणाच्या, कूर्मिन्, जारयायि, लिवुजा are sufficient to frighten any one.

In the present work I have been compelled to leave the beaten track. This introduction will show why I have done so.

On account of, idiom, strange uses of modern-looking words, unfamiliar words, peculiar modes of thought, the Rgveda is unique. It is enveloped in a kind of mystery. It is a riddle which must solve itself. The Rgveda must be its own interpreter. The Brahmanas such as the Aitareya failed, because they thought and lived in modern Sanskrit. The Nirukta was a new device invented for arriving at the truth. That device was the offspring of despair and desperation. There is no wonder that that fantastic device should fail too. We have to begin a new. Whether the plan pursued in this work would solve the riddle time alone would show. It is not by tackling a limited number of words that this document can be read through. Every word even ए and ए and ए must be tackled, for the senses of words are so interdependent. It is a herculean task the accomplishment of which must be beyond the reach of the longest life. Yet the attempt must be pursued till it can be pursued no longer.

A serious question arises as to whether a work that is extremely difficult and that must remain in a state of flux for years should be presented for examinations, whether it is not unjust, nay even cruel, to compel examinees to cram into their heads explanations that are bound to be wide of the mark. Students who are naturally impatient to get through cannot be expected to do original work even in ordinary subjects. They must depend on the teacher who himself must feel at sea in Rgvedic interpretation. I would exclude from the curriculum, not only Rgveda but even Yaska's Nirukta which very few people understand. I have only to refer to Dr. Lakshman Sarup translation of the Nirukta to prove my point that even teachers betray ignorance of Yaska's theory and practice of derivation and his method of interpreting Rks. A literal translation of such a work without an accompanying interpretation is absurd. Even as a translation it is blemished by blunders. Yet I am told that examiners base their questions on this translation and on the introduction to it. Those who put on it their stamp of approval, I mean the professors at Oxford, are responsible for encouraging

the belief that it is an authoritative work. The Nirukta must be excluded from the curriculum, as students are at present helpless.

In this volume I have discussed 22 words fully. Among these कर्तु occupies the largest space. I am certain about its meaning 'wealth' in at least 300 Rks out of 350. Many Rks in which कर्तु, I thought, meant 'power' and 'offering' had to be re-interpreted as I felt convinced that it meant 'wealth' in these. I am satisfied with my interpretation of काकुद्. About the rest I cannot say anything. The conclusions that I draw from the आमर Rks are I think evidentially sound. I have quoted sufficient evidence to justify what I say in 'who shall be our guide in interpreting RV.' I would request the reader to begin with आमर, to pass on to 'who shall etc.' and then to take up काकुद् and कर्तु. I would request him to read these sections and others along with the correction of misinterpretations. As I have said, the text is full of misprints; it should be corrected first. Criticism I desire; it should be unsparing and if possible impersonal, it should be fair, that is all. If I feel compelled to correct myself, I must not demur to correction by others. Vedic Scholars owe that duty to Rgveda. I would request critics to examine the evidence adduced and to draw their own inferences from it. I attach great importance to these; mere comparison between my interpretations and those of others have almost no significance.

Before concluding, I must gratefully acknowledge the substantial pecuniary help received by me from the University of Bombay towards the publication of this volume.

424 Shanwar Peth,
Poona City.
1st October, 1932.

}

V. K. RAJAWADE.

CONTENTS.

	Page		Page
अक्व and क्व		अति + इ etc. = to exceed;	
Note	1	to surpass	22-25
Rks	2-3	अतिमन् and अतिकृ	
अक्		= to disregard, to	
Note	4	dishonour	25-26
Rks	4-5	अति denotes defeat or	
अकान्		destruction	26
Note	5-6	अति intensive	26-32
Rks	6	अति without a verb	32-35
अजन्य		Note on अन्तरिक्षे	35-38
Note	6-7	Rks:- अन्तरिक्षं	38-51
अज्ञ		अन्तरिक्षा	51
Note	7	अन्तरिक्षाणि	52-53
Rks	7-10	अन्तरिक्षेण	53-55
अण्व and अण्वी		अन्तरिक्षात्	55-58
Note	10	अन्तरिक्षस्य	58
Rks	10-12	अन्तरिक्षे	58-65
अति		अन्तरिक्ष्या	65
Note	12-13	अन्तरिक्षप्रा, अ० प्रां, } अ० सत्, अ० पृद्धि }	66
अति = beyond as in		अमुया	
अति + पृ	13-15	Note	67
अति + नी	15-16	Rks	67-68
अति + वह्	16	अमृक्त	
अति + तृ	16-17	Note	68-69
अति + गाह्	17	Rks	
अति + क्रम	17-18	अयास and अयास्य	
अति + सृज्	18	Note	72
अति + इ	18-19	अयास्य and उरुगाय	
अति + या	19	अवनिः	73
अति with other verbs	20-21		
अति=beyond the pale of	21-22		

	Page		Page
Note	73	करुं	126-128
Rks	74-80	करुना	128-130
अद्भुतः		कर्त्वा	130-139
Note and Rks	80-85	कर्त्वे	139
आहारः		करु - a command	139-140
Note	85-87	करु (= an offering) in the	
कर्ता		following forms	
Note	88	करुः	140
Rks	88-91	करुं	140-141
कारुद्		कर्त्वा	141-144
Note	91	करुभिः	144
Rks	92-93	करु doubtful	144-157
कार्या		करुप्राः	157-158
Note	93	करुमत्	158
Rks	93-98	करुमान्	158-159
कर्ता and श्वर्गी		करुमन्ता	159-160
Note	98	करुविद्	160-161
Rks	98-102	करुविदो	161
श्वर्गी Rks	102-103	कर्त्वामधासः	161
करुः = a donor, a treasure		करुयन्ति	161-162
	103-105	अकरुन्	162
कर्तवः = treasures, full		अहसकरुः	162
of wealth	105-106	अहसकरुं	163
करु (= wealth) in the		अद्भुतकरुं	163
following forms			
करुः	106-107	अद्भुतकरु	163
करुं	107-115	अमितकरुः	163
करुना	115-116	अवार्यकरुं	164
कर्त्वा	116-122	अमितकरुनां	164
करुभिः	122-123	अविर्यतकरो	164-165
कर्त्वे and कर्त्वे	124-125	करुकरुः	165
करोः and कर्त्वः	125	कविकरुः	165-166
करौ	125	कविकरुं	166
करु (= strength, power)		कविकरो	167-168
in the following forms		पूतकरौ	168

	Page		Page
पूतकतायै	168	कतुमता	206
पौतकतः	168-169	Note on कतु	206
वेरेण्यकतौ	169	Its occurrences	206-207
विभुकतुः	169	Inflectional forms,	
वृषकतुः	169	Taddhita forms, com-	
वृषकतुं	169-170	pounds	207
संभृतकतो	170	Its senses according to	
हेषकतवः	170	the Nighantu and foreign	
शतकतुः (कतुः = wealth)	170-1	scholars and myself	207
शतकतुं (do)	171-173	Evidence for my inter-	
शतकतो (do)	173-179	pretation	207-209
शतकतु (कतुः = wealth)	179	कविकतु	209-210
शतकतुः (कतुः = power)	179-180	सुकतुः	210
शतकतो (do)	180-181	कतु and दक्ष	210
शतकतवः (do)	181	कतुः = power; अवार्यकतुं	211
शतकतु doubtful	182-184	शतकतुः	212
सकतुः (कतुः = wealth)	185	कतुः = an offering	212
सकतु (do)	185	Derivation	212-213
सकतवः (do)	185-186	Misinterpretations	
सुकतुः (do)	186-191	corrected	213-214
सुकतु (do)	191-192	Doubtfuls decided	214-218
सुकतवः (do)	192	Difficult	218-219
सुकतुं (do)	192-193	Omissions	219
सुकतो (कतुः = wealth)	193-196	Meanings of कतु according	
सुकतुः (कतुः = power)	196-197	to Grassmann	219-221
सुकतुं (do)	197	Some of these discussed	
सुकतो (do)	197-198	from it	221-223
सुकतु (do)	198	जस् and substantives	
सुकतुः (कतुः = an offering)	198-199	Note	223
सुकतो (do)	199-200	Rks	223-225
सुकतु doubtful	200-205	जाः	
सुकतूया	205	Note	225
सुकतूयथा	205-206	Rks	225-228
		आ भर	228-252

	Page		Page
Its objects	252	(i) 1/25/5	282
Their senses determined	252-258	(j) 1/25/15	282-283
Abundance	258	(k) 1/25/16	283
Whose wealth ?	258-259	(l) 1/42/9	283-5
Why is wealth desired ?	259-260	(m) 1/62/12	285
Epithets	260-266	(n) 1/91/2	285-286
Difficult epithets	266-270	(o) 1/104/1	286-288
Verbs and Verbal deriva- tives having the sense of giving	270-272	(p) 2/12/1	288-291
Who shall be our guide in interpreting Rgveda	271	(q) 7/57/6	291-296
Rks differently interpreted		(r) 7/61/2	296-302
(a) 1/1/3	271-272	(s) 7/103/10	303
(b) 1/1/5	272-273	(t) 8/14/1	303
(c) 1/1/7	273-276	(u) 8/14/2	304
(d) 1/2/7	276-277	(v) 10/10/8	304
(e) 1/6/1	277-279	(w) 10/10/13	304-305
(f) 1/8/7	279-280	Misinterpretations	
(g) 1/25/3	280-281	corrected	306-334
(h) 1/25/4	281-282	Not understood	334-335
		Rks quoted or referred	
		to	336-347
		Scholars quoted	348
		A list of select words	349-356
		Errata	357-368

Words in Rgveda.

BY V. K. RAJAVADE.

अकव and कव.

(Quotations are numbered.)

From quotations 1 to 9 I have come to the conclusion that Kava, Nahus and Ayu were the other names of Manus. Originally tribal names they were in course of time generalised. अकव were those that stood outside the pale. It is not possible to derive this कव.

The second कव (quotations 10-13) comes from कु to injure.

According to Sāyaṇa कव is कुत्सित. कवासरवः (2) = कुत्सित-पुरुषसहायः. अकवार्ति (1) = प्रभूतशत्रुकम् । यद्वा। अकुत्सितार्ति. कवारिभ्यः (3) = कुत्सितगन्तृभ्यः. अवष्टुभ्यः. अयवारी (4) = अकुत्सितगमना. अकवैः (5) = अकुत्सितैः शोभनैः कर्मभिः कव्यैः (6) = साधुभिः स्तोत्रभिः. कव्यैः (7) = कव्यभाग्निः पितृभिः. कव्यैः (8) = कव्यं नाम पितृदेवत्यं हविः। तत्संबन्धिभिः। यद्वा। कविभिः मेधाविभिः. कव्यता (9) = गुणिनिष्ठगुणाभिधानलक्षणां स्तुति कुर्वता उक्येन. अकवाः (10) = अनल्पाः. अकवाभिः ऊति (11) = अकुत्सितैः रक्षणैः. अकवाभिः (12) = अकुत्सिताभिः. अकवेभिः (13) = अकुत्सितैः महाद्विः. अरि in अकवार्ति he derives from ऋ to go; in this he follows Yaska's method of interpreting words by derivation.

According to European scholars कव means scanty, deficient, stingy, contemptible. कवं चोष्णे (पाणिनि ६४३); by this sūtra कव means a little (ईयदर्थे ६४३). It does not necessarily convey contempt and even if it does, there is nothing to show that it conveys that idea in Rgveda.

हृव्यकव्ये दैवपित्र्ये अन्ने (अमर २४४); कव्य meaning food given to the manes is modern and not Rgvedic. Quotation 7 shows that Kavya was the name of a certain tribe that gave praise and offerings to Mātalin, just as Aṅgiras was the name of another tribe that worshipped Yama.

अकवारि

(1) अववारिं इन्द्रं तं हुयेम (३४७). अकवानाम् अरिम्. Indra is the enemy of the Akawas i. e. those that were not Kavas.

(2) मधवा यः कवासस्यः (५३४); here Indra is the friend of the Kavas. Kava seems to be the name of an Aryan tribe that was faithful to Indra. He befriended them and hated those that were outside that tribe. These latter never made offerings unto the gods.

(3) दैवी पूर्तिर्दक्षिणा देवयज्या न कवारिभ्यो न हि ते पृणन्ति (१०१६०) = Propitiation of the gods, gifts, and offerings to the gods (must) not (be expected) from the enemies of the Kavas, as these never give.

(4) मद्रमिद्रद्रा कृणवत्सरस्वत्यकवारी चेतति वाजिनीवती (७५५) = Saraswati, possessed of wealth (भद्रा), must give (कृणवत् इत्) wealth (भद्रं); the foe of those that are not Kavas, she, possessed of wealth (वाजिनीवती), must give (चेतति इत्) (wealth to us).

अकवैः

(5) युवं हि स्थो रथिदौ नो रथीणां दात्रं रक्षेथे अकवैरदध्या (३१३) = You are givers of wealth to us (Oh As'wins). Unharmed by the enemies of the Kavas, you preserve your gift (for us).

कव्यैः

(6) वीती जनस्य दिव्यस्य कव्यैरधि सुवानो नहुयेभिरिन्दुः (९५३) = दिव्यस्य जनस्य देवानां वीती वीत्यै भक्षणाय कव्यैः नहुयेभिः सुवानः सूयमानः इन्दुः (कलशे) अधि (वर्तते) = Sôma (resides) in (the jar) after being crushed by men for the consumption of the gods.

कवानाम् इमे कव्याः. नहुयः इमे नहुप्याः. Nahus was another name of Manus. Was Kava too another name for the same ?

(7) मातली कव्यैर्यमो अङ्गिरोभिः ० वावृचानः (१०५३). Matalin is praised by the descendants of Kava and Yama by the Añgirasas. The word मातली occurs here only.

(8) आग्ने याहि सुविद्वेभिर्वीङ् सत्यैः कव्यैः पितृभिर्धर्मेसद्ग्निः
(१०५)=Come down, Oh Agni, with the manes that are liberal
of gifts, that occupy grass-seats for quaffing warm milk, (धर्मसद्ग्निः);
manes that belong to the Kavas and have now been joined to
the gods (सत्यैः).

सन्तः देवाः । तेषाम् इमे सत्याः.

कव्यता

(9) स पूर्व्या निविदा कव्यतायोरिमाः प्रजा अजनयन् मनूनाम् (१५)
= पूर्व्या निविदा (पूर्व्या) कव्यता कव्यतया सः अग्निः आयोः मनूनाम् इमाः
प्रजा: अजनयत् =He (Agni) created these human (मनूनां) races i. e.,
men from Ayu by (following) a former custom connected with
the creation of the Kavas.

Ayu, Kava and Manus probably denoted man's progenitor.

कवस्य इदं कव्यम् । तस्य भावः कव्यता. कव्य=creation of the
Kavas, कव्यता=the method or manner of their creation.

अकवा:

(10) अरा इवेदचरमा अहेव प्रग्र जायन्ते अकवा महोभिः (५६)=The
Maruts are none (of them) last just as (the) spokes (of a wheel)
and days (that always roll round the year) are none of them
last. They are born with might (महोभिः) and are therefore be-
yond harm (अकवाः).

कव is a noun from कु to injure. अप्रतिकृतः (१५)=not (अ)
injured (प्रति+कृतः) कृतः is a p. p. of कु. न देवासः कवत्नवे (७३३)=
the gods are not for one that injures. कु + अत्तुः = कवत्तुः.

अकवाभिः

(11) अकवाभिरुति (१५८) and (12) अकवाभिरुती (६३३) =with
riches that contain no harm. ऊति or ऊती = ऊतिभिः.

अकवेभिः

(13) युवं राधोभिरकवेभिरिन्द्राग्ने अस्मे भवतमुत्तमेभिः (६५०)= Be
to us, oh Indra and Agni, with wealth (राधोभिः) that contains no
harm and is the best of its kind.

अक्र

अञ्ज् (to shine) + रः = अक्रः. The root drops its nasal in the noun-making process. Shining, luminous, is the primary sense; a luminary, the sun, these being secondary. अञ्ज् in स्वञ्जः and प्रतीची means to shine. By affixing र to certain roots we get शक, शुक, चित्र, विप्र, शुभ्र etc.

अक्रः आक्रमणात् (निरुक्तं २१३) ; अक्रः = प्राकारः (दुर्गः) = a rampart. Sāyaṇa:—ज्वालासमिदादिभिः आक्रान्तः । अन्यैः अनुक्रान्तो वा (१). आक्रमिता (२-३). परेषाम् आक्रमिता । परैः अनाक्रमणीयो वा (४). शञ्चुभिः अनाक्रान्तौ (५). आक्रमणशीलाः (६).

अक्र = अनपक्रान्त according to Dayānand.

A horse, a banner, a pillar, an elephant; inactive, violent; eager; according to European scholars. When such are the senses of the word, I feel nervous about my meaning. However one must risk it. Would there ever be any sort of finality in Vedic interpretation ? The task seems hopeless. Yet one must not be a defeatist.

(1) इन्धानो अक्रो विदधेषु दीद्यच्छुक्रवर्णमुदु नो यंसते धियम् (१ ३ ५ ३) =
इन्धानः इध्यमानः अक्रः विदधेषु यजेषु दीद्यत् ज्वलति प्रकाशते । नः अस्मभ्यं शुक्रवर्णां धियम् उत् यंसते ददाति उ खलु.

अक्रः = the luminous one. दीदी (to burn, to shine) + अत् = दीद्यत् = अदीद्यत्. विद् (to give) + थः = that in which offerings are given. शुक्रः वर्णः यस्याः = whose hue is resplendent. धीः = wealth. Such shining wealth is gold. यम् (to give) + स + ते = यंसते = gives, उ = of certain.

(2) त्वं तां अग्न उभयान् वि विद्वान् वेषि प्रपित्वे मनुषो यजत्र ।

अभिपित्वे मनवे शास्यो भूर्मृजेन्य उशिभिर्नाकः (१ ३ ६ १) =
हे यजत्र अग्ने मनुषः प्रपित्वे अभिपित्वे च तान् उभयान् देवान् विद्वान् त्वं विवेषि । उशिभिः मर्मृजेन्यः अतः एव अक्रः सूर्यः न इव हश्यमानः मनवे शास्यः भूः अभवः.

यजत्र = worthy of offerings. उभयान् = gods on earth and those in heaven. विद्वान् = Agni knows both these gods, वि वेषि = thou

feedest fully (विः). प्रापित्व and अभिपित्व are two times of Soma-drinking. मनुषः = of man. मनवे शास्यः भूः = thou hast become controllable by man. Agni became man's servant. Us'ik was the name of certain Aryans. मर्मजेन्यः = washed and made bright like the Sun (अकः न) by the Us'iks.

(3) अक्रो न वधिः समिधे महीनां दिवक्षेयः (३२२) = महीनां महती-नाम् अपां समिधे संगमे समीपे अक्रः सूर्यः न इव दिवक्षेयः दर्शनीयः वधिः हवियां धनानां वा भर्ता अग्निः. Agni is born of waters in whose company (सम् + इ + ये) he shines like the Sun.

(4) नवजा नाकः (४१) = नवजाः नवं जातः अग्निः अक्रः सूर्यः न इव. I have picked out these 3 words only as the others are very obscure.

अक्रौ

(5) विद्वांसाविद्वृः पृच्छेदविद्वानित्यापरो अचेताः। नू चिद्गु मर्ते अक्रौ (१३३०) = इत्था अविद्वान् अचेताः अपरः मर्ते मर्ते: नू चित् नु सद्यः एव अक्रौ प्रकाशमानौ विद्वांसौ अश्विनौ इत् एव दुरः द्वाराणि पृच्छेत् = A mortal (मर्ते ?), thus (इत्था) not knowing (अविद्वान्) how to please, not having the intellect (अचेताः) should certainly ask the luminous (अक्रौ) As'wins who know, the doors i. e. the ways of propitiation. अपरः most probably means, not being like (the As'wins). मर्ते does not yield any meaning in the context. Most probably it was मर्तो.

(6) दिवस्पुत्रास एता न येतिर आदित्यासस्ते अक्रा न वावृधुः (१०५७) = These sons of heaven (the Maruts) vie (येतिरे) with one another like the gold-bright (एताः) horses of the Sun; these sons of Aditi increase in glory (वावृधुः) like (so many) Suns (अक्राः).

एताः = एतशाः..

अक्रान्

This word occurs 4 times and seems to be the third person singular imperfect of क्रन्द. अक्रान् = क्रन्दति. It is difficult to derive

it from कम्. Cp. अस्यान् in ग्रो स्य वह्निः पश्याभिरस्यान् (९४३); the root in it is स्यन्. कन्द् is found used of Sôma as in:—एष स्य पीतये सुतो हरिर्पर्ति धर्णसि:। कन्दन् योनिमभि प्रियम् (९३४)=एषः सः धर्णसि: हरिः पीतये सुतः प्रियं योनिम् अभि कन्दन् अर्पति. Sôma while rushing towards the jar cries in joy.

(1) नि पर्वतः साद्यप्रयुच्छन् सं मातृभिर्वावशानो अक्रान् (२३३) = अप्रयुच्छन् पर्वतः मातृभिः सं सह नि सादि। वावशानः अक्रान् च = The mountain (Indra ?), who does not injure or hate (अप्रयुच्छन्) his devotees sits on a grass-seat in company with his mothers. Desitous (वावशानः) of offerings he sends forth a cry of delight.

(2) हिन्वानो वाचमिष्यति पवमानो विघर्मणि। अक्रान् देवो न सूर्यः (९५४) = While rushing (हिन्वानः), Sôma sends forth (इष्यति) a loud voice. Bright like the Sun-god, he cries in joy in heaven (विघर्मणि) i. e. the jar.

(3) हरिक्रान् (९५३) = the gold-bright (हरिः) Sôma cries in joy.

(4) अक्रान् समुद्रः प्रथमे विघर्मन् (९५५) = Sôma, the sea, cries in joy in the first heaven (विघर्मन्) i. e. the jar.

अजस्र

The word is made up of अ and जस्त. जस्त + रः = जस्तः. जस्त = (1) to be hungry, to devour; (2) to destroy. अजस्त = not devouring, not destroying; or indestructible.

अजस्त is used of Agni 8 times, of his flames 4 times and of his powers of protection once. The Sun is called अजस्तं ज्योतिः twice; the Sun and the Moon are अजस्ता and the gods अजस्ताः. Is जस्त in अजस्त active or passive? If active, then to apply that epithet to Agni and his flames that certainly destroy would be a euphemism. जस्त passive would be more appropriate. Nothing can destroy Agni and his flames. They are indestructible (अजस्त). अजस्त may be active or passive when it qualifies the Sun, the Moon and the gods. अजस्तैः पातुभिः = with powers of protection that never destroy. Cf. अकवाभिरहस्ती above,

जसि: नश्पूर्वः क्रियासातत्ये वर्तते । अजस्यं संततम् इत्यर्थः (भटोजी-दीक्षित । पा० ३४२७). जसु मोक्षणे (धा० ४।१०५). That which cannot be released from work is अजस्य. जसि रक्षणे (धा० १०।१३३) would not do. जसु हिंसायां (धा० १०।१३५) is nearer the Rgvedic root. नित्यानवरताजस्य (अमर. १४२); अजस्य = नित्य. This sense is modern and not Rgvedic.

Sāyaṇa renders the word by नित्य, अनवरत, अविच्छिन्न, अविनश्वर, निरन्तरं युक्त, नैरनायेण युक्त, अनुपक्षीण, अहिंसित. अनवरत etc. are synonymous of नित्य. अजस्याया = अशरणशीलया (७१). He depends on Amara and other modern lexicographers.

According to European scholars :—

अजस्यः—[1] inexhaustible, unwearied, inextinguishable, imperishable, unfailing, never slumbering, perpetual; [2] not to be obstructed; [3] perpetually great.

अज्ञ,

अज् + रः = अज्ञः. अज् = to drive on. अजस्य is used in that sense in quotation 4. This may or may not be the derivation of that word. Or अज् may have once meant to grow tall, अज्ञः = that which grows tall, a hill, a mountain. This is the meaning in all the quotations except 3 and possibly 6 where it seems to mean a sandy desert. In 8 it may mean a hill or a valley or a plain. Cp. Latin ager and Greek agros a field.

According to European scholars :—

अज्ञः—a level tract of country, a plain, a field.

Sāyaṇa is as capricious as ever.

(1) न वीळवे न मते न स्थिराय न शर्धते दस्युजूताय स्तवान् । अज्ञा इन्द्रस्य गिरयाश्चिद्वा गम्भीरे चिद्वति गाधमस्मै (६३४) = स्तवान् इन्द्रः वीळवे न न मते । स्थिराय न न मते । दस्युजूताय शर्धते न न मते । क्रच्चाः गिरयः चित् इन्द्रस्य अज्ञाः । अस्मै इन्द्राय गम्भीरे चित् गाधं भवति = Powerful (स्तवान्?) Indra bows neither to the strong (वीळवे) nor to the firm (स्थिराय), nor to the enemy (शर्धते) that is egged on by Dasyus (दस्युजूताय) to attack Indra. Even big (क्रच्चाः) moun-

tains become hills or hillocks (अज्ञाः) to Indra. Even in the deep (गम्भीरे) ocean water becomes shallow or fordable (गाधं) to him.

शर्धते = to him that fights. स्तवान् occurs thrice in R. V. Säyana invariably renders it by स्त्यमानः. It seems to be made up of स्त् and वान्. But what is स्त्? स्तवान् = स्तववान् = तववान्. तवस् = strength. स्तवान् = powerful, strong. There is also the word स्ववान्. स्व means both riches and strength. स्तवान् qualifies इन्द्रः in all the three places.

Säyana:— अज्ञाः सुगमनाः क्षेपणीयाः Mountains are easily tossed away by Indra. He overlooks the fact that there is a contrast between गिरयः and अज्ञाः as there is between गम्भीरे and गाधं.

(2) आ सूर्यो वृहतस्तिष्ठदज्ञाँ क्रज्ञ मर्तेषु वृजिना च पश्यन् (४१७) = मर्तेषु क्रज्ञ वृजिना वृजिनानि च पश्यन् सूर्यः वृहतः अज्ञान् आतिष्ठत् = The Sun sits on lofty (वृहतः) mountains (for the purpose of) observing straight (क्रज्ञ) and crooked (वृजिना) acts among mortals. अज्ञान् अजरान् पर्वतान्। गमनशीलान् रक्षमीन् वा (S).

(3) धन्वान्यज्ञाँ अपृणक् तृपाणान् (४१८) = Indra filled (अपृणक्) with water sandy deserts (धन्वानि) and thirsty mountains Sandy deserts and mountains are both thirsty. But the nearer word is अज्ञान्; therefore we have तृपाणान्. Do धन्व and अज्ञ have the same meaning here, viz. a sandy desert? अज्ञान् मार्गस्य गन्तृन् (S).

(4) वि यद्जाँ अजथ नाव ई यथा वि दुर्गाणि मरहते नाह रिष्यथ (५५४) = हे मरहतः यूयम् अज्ञान् वि अजथ दुर्गाणि वि अजथ। (तथापि) न अह पव रिष्यथ = You push forth (वि अजथ), Oh Maruts, mountains and places hard of ingress (दुर्गाणि), as they (ई) push forth boats; and yet you never come to grief (रिष्यथ) i. e., you are never fatigued.

अज्ञ and दुर्ग both may mean inaccessible mountains. Is अज् to push forth, to hurl, the root in अज्ञ? अज्ञान् मेघान् (S).

(5) अपो धन्वान्यति याथो अज्ञान् (६६३) = You pass beyond rivers (अपः) or oceans, sandy deserts and mountains, Oh As'wins.

अज्ञान् स्वकीयान् अश्वान् (S).

(6) यस्य० वृहत्सहो दाधार रोदसी । गिरीरङ्गां अपः स्वर् (८५०) = Whose mighty (वृहत्) strength (सहः) sustains or holds in place (दाधार) heaven and earth, mountains, hills, rivers or oceans, and the Sun. गिरीन् अज्ञान् may simply be a repetition. अज्ञान् क्षिप्रगमनान् गिरीन् पर्वतान् (S).

(7) गिरीरङ्गाब्रेजमानां अधारयत् (१०४४) = Indra steadied (अधारयत्) mountains and hills (that were) shaking (with terror). अज्ञान् गमनशीलान् । गिरीन् मेधान् (S).

(8) अभी अर्थः पौस्त्यैर्भवेम द्यौर्न भूमिं गिरयो नाज्ञान् (१०५०) = न यथा द्यौः भूमिम् अभिभवति न यथा च गिरयः अज्ञान् अभिभवन्ति तथा वर्यं पौस्त्यैः अर्थः शत्रुं सु अभिभवेम = As heaven subdues or lays prostrate the earth, as mountains subdue hills, or valleys or plains, so shall we subdue enemies by brave deeds (पौस्त्यैः) .

अज्ञ here is distinct from गिरि and may mean hills or low-lying plains.

गिरयः वज्ञाः । अज्ञान् मेधान् (S.).

(9) अज्ञे चिदस्मै कुण्यथा न्यञ्चनं दुर्गे चिदा सुसरणम् (८३३) = हे देवाः अस्मै यूयम् अज्ञे चित् अपि नि अञ्चनं कुण्यथ कुरुथ । दुर्गे आ मध्ये चित् अपि सुसरणं कुरुथ = Oh gods, you make for him (whom you protect) a lowering (नि अञ्चनं) even in a lofty mountain, and an easy passage in an impassable place अज्ञ is opposed to नि अञ्चन and दुर्ग to सुसरण. अज्ञ may have once meant to be tall. अज्ञ and दुर्ग as in 4. ज्ञि अभिभवे । अज्ञे परैः अनभिभवनीवे परपुरे (S.).

(10) समज्ञया पर्वत्या वसूनि दासा वृत्राण्यार्या जिगेथ (१०५०) = हे अग्ने त्वम् अज्ञे भवानि अज्ञया अज्ञयाणि पर्वते भवानि पर्वत्या पर्वत्यानि वसूनि संजिगेथ । तथा दासा दासानि आर्या आर्याणि वृत्राणि संजिगेथ. There may not be any distinction between अज्ञ and पर्वत here. वृत्राणि = शत्रुं. Enemies may be of the Āryan or non-Āryan stock. सं = wholly.

अज्ञया । अजन्ति गच्छन्ति इति अज्ञयः जनाः । तेभ्यो हितानि । आर्या वलवद्धिः कृतान् दासा असुरैः कृतान् वृत्राणि उपद्रवान् (S.).

(11) सं यद्ययं यवसादो जनानामहं यवाद् उर्जेऽन्तः (१०३०) =
यत् यदा वयम् अहम् उरु+अज्ञे अन्तः जनानां यवसादः यवादः सम् = When
we, when I, beheld cattle devouring the grain (यवसादः) and
the corn (यवादः) of people inside (अन्तः) a broad (उरु) moun-
tain (अज्ञे). Some verb is to be understood. The latter half
of the Rk. is exceedingly difficult. Sāyaṇa does not explain the
Rk. अज्ञ here may mean a valley or a plain.

अण्व and अण्वी

According to Sāyaṇa अण्वं (1) = शब्दं; अण्वं (2) = सूक्ष्म-
चित्तद्रं पवित्रं; अण्वानि (3) = अणूनि लोमानि; अण्वानि (4) = सूक्ष्माणि
रोमाणि; अण्वेषु (5) = अङ्गुलीषु. अण्वी he invariably renders by
अङ्गुली in obedience to Nighantu. Just as in रण् the root is
रण्, so in अण्व there may be a lost root अण् to cover.

अण्व and अण्वी both mean hair like वार. We have वारं
and वाराणि; so we have अण्वं and अण्वानि. अण्व originally may
have meant 'small'. Sāyaṇa renders धिया in 8 and 9 by कर्मणा,
प्रज्ञया or स्तुत्या. धी means a tissue, a web, a fabric.

अण्वं

(1) सूरा अण्वं वि तन्वते (९३०) = सूराः सोमाः अण्वं पवित्रं वि तन्वते =
The wise ones (the Sōmas) spread wide the strainer (अण्वं) while
passing through.

(2) सहस्रमृका पथिभिः ० सूरो अण्वं वि याति (९३१) = The wise
Sōma (सूरः) passes (याति) through (वि) the strainer by a thou-
sand paths i. e. the holes of the strainer.

अण्वानि

(3) प्रते वारा अत्यण्वानि मेष्यः पुनानस्य संयतो यन्ति रंहयः (९३२)
= हे सोम पुनानस्य संयतः ते तव रंहयः मेष्यः वारा वाराणि अण्वानि प्र अति
यन्ति = Thy streams, Oh Sōma, pass swiftly through the hair of
the ram.

अण्वानि = वारा = वाराणि = hair, a strainer. मेष्यः = genitive

singular of मेषी. प्र = rapidly. संयतः = (of one) contending with obstacles. रंहयः=marches, streams.

(4) स मामृजे तिरो अण्वानि मेष्यो मीळहे ससिर्न वाजयुः (९१०५) = Like a horse (ससिर्नः) desirous of booty (वाजयुः) in battle (मीळहे), he rushes (मामृजे) through (तिरः) the hairs of the ram.

मृजः = to wash in order to make clean; to rush (this being an incident in the process of purification).

अण्वेषु

(5) क्रत्वा दक्षस्य रथ्यमपो वसानमन्धसा ।

गोपामण्वेषु सश्चिम (९१५) = क्रत्वा सहितस्य दक्षस्य रथ्यम् अपः वसानम् अन्धसा गोपां गवां सनितारं सोमम् अण्वेषु पवित्रे सश्चिम.

क्रतु and दक्ष both mean wealth which Sôma conveys to the devotee in a chariot (रथ्यं). Sôma also gives cows (गोपां).

We drop (सश्चिम) Sôma into the strainer (अण्वेषु).

I cannot construe अन्धसा which probably stands for अन्धसं which, however, is wrong as अन्धस् is neuter.

अण्वीः

(6) तमीमण्वीः समर्य आ गृभ्णन्ति योषणो दश ।

स्वसारः पायें दिवि (९२५) = दश योषणः स्वसारः तम् ईम् एनम् समर्ये आ पायें दिवि गृभ्णन्ति । अण्वीः च गृभ्णन्ति.

The ten women and sisters seize him in battle.

The battle seems to be the process of crushing Sôma. समर्ये = पायें दिवि = in battle. आ = in. The ten sisters are the ten fingers. अण्वीः = the strainer made of ram's hair. The strainer also seizes him. अण्वीः is feminine like योषणः and स्वसारः. Sôma is a runaway who is caught by women. The struggle is between them and him.

अण्व्या

(7) अति श्रिती तिरश्चता गव्या जिगात्यण्व्या (९१५) = श्रिती श्रित्यै कलशे आश्रयाय सोमः गव्या गव्यया अण्व्या तिरश्चता मार्गेण अति जिगाति गच्छति = Sôma passes for his rest (श्रिती) in the jar across (अति) the cow-giving (गव्या) strainer.

I cannot explain तिरश्चता. गव्या = गव्यया. The strainer gives cows to the devotees.

(8) एष धिया यात्यण्व्या गृरो रथेभिराशुभिः। गच्छचिन्द्रस्य निष्कृतम् (९३६) = एष गृरः रथेभिः रथैः आशुभिः अश्वैः इन्द्रस्य निष्कृतं गृहं गच्छन् अण्व्या धिया याति = This warrior, Soma, going to Indra's house by means of chariots and horses, that is, rapidly, passes through the web (धिया) made of ram's hair.

निष्कृतं = a destination. धी = a work requiring skill, a skilful contrivance.

(9) तममृक्षन्त वाजिनमुपस्थे अदितेरधि । विप्रासो अण्व्या धिया (९३६) = Singers of praises (विप्रासः) purify (अमृक्षन्त) him by means of the strainer into the lap (उपस्थे) of Aditi i. e. the jar. मृज + स = मृक्ष. वाजिनं = possessed of riches. The jar is Aditi here. The lap is its depth.

अण्वीभिः

(10) इन्द्रा याहि चित्रभानो सुता इमे त्वायवः। अण्वीभिस्तना पूतासः (१३६) = हे चित्रभानो इन्द्र आयाहि। अण्वीभिः तना पूतासः पूताः त्वायवः इमे सोमाः सुताः सन्ति. चित्राः भानवः यस्य = Whose beams are blazing i. e. resplendent. त्वायवः = desirous of thee. अण्वीभिः = with (the) hairs (of the ram) i. e. the strainer. तना = self. The strainer's self purifies Soma.

अति

Its first meaning is 'across' (1). One crosses a river or is led across a river. So one may be led across foes. This may mean their utter destruction or being led past them (2). When gods lead men across foes, they destroy the latter and then lead men on. When men go across foes, they may do it by destroying them or by escaping them by some strategem.

By crossing a river one reaches its other bank; so we have the sense of 'beyond' (3). This beyond may mean superiority (4) or the act of surpassing (5) or that of exceeding (6) or treating

with contempt (7) or overlooking (8). By going beyond a limit, you violate (9) a certain ordinance. You may cross horizontally or vertically. By crossing a thing vertically, you pass through (10) it. By doing things beyond the usual manner, you intensify (11) an act.

We find अति used in all these senses अति may be derived from अत् to go.

Sometimes अति is used in company with परि, तिरः, परः all of which have some of the senses of अति. It is also used in company with प्र. With one or two exceptions it governs the accusative.

अति is used with पृ 31 times, नी 12, वह 1, तृ 7, गाह 2, कम् 5, इ 16, या 8, सृज् 5, मन् 6, ख्या 5, कृ 1; other roots 40; verbs understood 31; in all 170.

अति is found in company with the following forms of पृ :— पर्षत्, पर्षन्, पर्षथः, पर्षथ, पर्षिष्ठाः, पर्षणि, पारिष्ठत्, पर्षि, पर्ष, पिपर्तु, पिपर्तन, पिष्ठृ, पिप्रति, पारय, पारयथ, and governing दुर्गाणि, दुरिता or दुरितानि, द्विषः, द्वेषांसि, अंहः, अंहति, अरिष्टान्, दुर्गहा or दुर्गहाणि, and समुद्रं all in the accusative. नी occurs as नेषि, नय, नयसि, नयथ, नयन्ति, नेथ, अनयन्, नयिष्ठाः, नेषणि, सुप्रणीतयः, नेतारः, and नेतीयमानः. A few examples may be given.

अति + पृ

(1) स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः (१०१) = सः अग्निः अस्मान् विश्वानि दुर्गाणि दुरिता दुरितानि च अति पर्षत् पारयतु । यथा नावा जनान् सिन्धुम् अतिपारयति. दुर्गाणि = दुरितानि. पर्षत् imperative 3rd per. sing. of पृ. पृ + स + अत् = पर्षत् नावा = a boat.

(2) स नो विश्वा अति द्विषः पर्षन्नावेव (५३५) = यथा नावा जनान् नदीम् अति पारयति तथा सः अग्निः नः अस्मान् विश्वाः द्विषः अति पर्षत् द्विषः is feminine.

(3) मध्व ऊ पृ० सिपकि पिष्युषी । यत्समुद्राति पर्षथः (५३३) = हे अग्निनौ यत् यदा युवां पिष्युषीं कांचित् त्रृष्णापीडितां खियं समुद्रा समुद्रम् अति पर्षथः पारयथः तदा सा पिष्युषी ली मध्वः मधु सोमं सु सिपकि सेवते.

(4) पर्यन्तो अति सश्वतो अरिष्टान् (७०३) = अरिष्टान् यथा वयम् अरिष्टाः अहिसिताः स्याम तथा वृहस्पतिः अस्मान् सश्वतः अवरोधकान् अरीन् अति पर्यत् सश्वतः = opposing foes.

(5) अर्वद्वियौ हरिभिर्वाजिनीवसुरति विश्वा दुरिता पारिषद्धरी (१०१५) = यः वाजिनीवसुः घनोपेतः हरिः इन्द्रः अर्वद्विः हरिभिः विश्वानि दुरितानि अति पारिषद्धरी अस्मान्. हरी seems wrong; was it हरिः? अर्वद्विः = हरिभिः.

(6) विश्वानि नो दुर्गहां जातवेदः सिन्धुर्न नावा दुरिताति पर्यि (५३) = हे जातवेदः अग्ने यथा सिन्धुः नावा जनान् दुर्गहाणि पर्यांसि अति पारयति तथा त्वं विश्वानि दुर्गहा दुखेन कषेन गाहानि दुरितानि अस्मान् अति पर्यि पारय. दुर्गहा is used here on account of the comparison सिन्धुर्न नावा where पर्यांसि is understood. Was सिन्धुः originally सिन्धुं? In that case Agni would be compared to a boat.

(7) स नः सिन्धुमिव नावयाति पर्वा स्वस्तये (१०५) = Take us, Oh Agni, past our foes for our welfare, as one takes men across a river in a boat. द्विषः is understood. पर्वा is imperative singular of पृ with सः of लेद्.

(8) पिपर्तु नो अदिती राजपुत्राति द्वेषास्यर्यमा सुगेभिः (२३५) = राजपुत्रा राजानौ भित्रावरुणौ पुत्रौ यस्याः सा अदितिः अस्मान् द्वेषांसि दुरितानि सुगैः पथिभिः अति पिपर्तु पारयतु. पृ is reduplicated.

(9) ते नो भद्रेण शर्मणा युध्माकं नावा वसवः । अति विश्वानि दुरिता पिपर्तन (८१८) = हे वसवः ते यूयं युध्माकं भद्रेण शर्मणा नः अस्मान् विश्वानि दुरितानि अति पिपर्तन पारयत नावा इव.

(10) द्विषो नो विश्वतोमुखाति नावेव पारय (१०७) = हे विश्वतोमुख अग्ने अस्मान् नावा इव द्विषः अति पारय = Oh Agni, thou that facest all directions, take us across i. e. past our foes as a boat takes men across a river. Here सिन्धुं is understood.

(11) प्र यत्समुद्रमति शर पर्यि पारया तुर्वशं यदुं स्वस्ति (१०१४) = हे शर इन्द्र यस्मात् जनान् समुद्रं प्र वेगेन अति पर्यि पारयसि तस्मात् तुर्वशं यदुं च स्वस्ति स्वस्तये दुरितानि अति पारय.

(12) यथा रध्मं पारयथात्यंहः । अर्वाची सा मरुतो ० आ० सुमतिजिंगातु (२३५) = हे मरुतः यथा सुमत्या यूयं रध्मं अंहः अति पारयथ सा वः

सुमतिः अर्वाची आजिगातु आगच्छवु. रघु perhaps means a humble man in general or a humble man of that name. सुमतिः=a blessing, wealth. अर्वाची = downwards.

(13) पुरा नो वाधादुरिताति पारय (९५०) = हे सोम दुरितानि अस्मान् वाधेन। तस्मात् वाधात् पुरा अस्मान् दुरितानि अति पारय.

Rks. having अति + पृ most often do not contain a comparison; yet a comparison like नावा न सिन्धुं should be understood. In a few cases नावा only is found and not the full comparison which is found in one or two instances only. Rks. containing the comparison most probably preceded those that contain only a fragment of the comparison. Those that drop the comparison altogether were compared most probably last.

अति + नी

(1) वसो नेपि च पर्यि चात्यंहः (३५५). Here अति is to be construed with both नेपि and पर्यि.

(2) अति नः सश्वतो नय सुगा नः सुपथा कुरु (१५३) = हे पूपन् सश्वतः अवरुन्धतः शत्रुन् अति अस्मान् नय। अस्माकं सुपथानि सुगानि पथः सुगान् कुरु=Take us past those that stop our further progress. Make our paths easy. सु before पथा is superfluous.

(3) दूरादिन्द्रमनयन्ना सुतेन तिरो वैशन्तमति पान्तमुग्रम्। पाशद्युम्नस्य वायतस्य सोमात्सुतादिन्द्रो अवृणीता वसिष्ठान् (७५३) = वसिष्ठाः सुतेन सोमेन इन्द्रं वैशन्तं वैशन्ते सोमपात्रे स्थितं पान्तं पानीयम् उत्रं तीव्रं सोमं तिरः अति आनयन्। वायतस्य वयतपुत्रस्य पाशद्युम्नस्य सुतात् सोमात् इन्द्रः वसिष्ठान् अवृणीत = The Vasishthas fetched Indra from afar by means of their extraction of Sôma in spite of the sweet (पान्तं), inspiring (उत्रं) Sôma standing ready in Sôma-pots. Indra elected (अवृणीत) the Vasishthas i. e. preferred to drink their Sôma from i.e. by giving up the Sôma-extraction of P. son of V.

(4) स मतोऽपधते। यमादित्यासो नयथा सुनीतिभिरति विश्वानि दुरिता स्वस्तये (१०५३) = हे आदित्याः यं जनं सुनीतिभिः विश्वानि दुरितानि स्वस्तये कल्याणप्राप्त्यर्थम् अति नयथ स मर्तः पधते. सुनीतिभिः=by good leadings i. e. by your good guidance.

(5) नयिष्टा उ नो नेषणि पर्विंडा उ नः पर्वणि अति द्विषः (१०१३६) = हे नयिष्टाः नेतृतमाः भित्रादयः नः अस्मान् द्विषः अति नेषणि नयत । हे पर्विंडाः पारयितृतमाः अस्मान् द्विषः अति पर्वणि पारयत च । उ पव. नयिष्ट and पर्विंडा are superlatives of नी and पू. नेषणि and पर्वणि are verbs. Sāyana treats them as nouns

(6) युध्माकं शर्मणि प्रिये स्याम सुप्रणीतयो अति द्विषः (१०१३६) = शोभना प्रणीतिः येषां ते सुप्रणीतयः = well-led. Well-led past foes, we shall (ever) be under your blessed protection.

(7) नेतार ऊ षु णस्तिरो वरुणो भित्रो अर्यमा । अति विश्वानि दुरिता राजानश्चर्यणीनामति द्विषः (१०१३६) = चर्यणीनां जनानां राजानः वरुणः भित्रः अर्यमा च अस्मान् षु शोभनं यथा स्यात्तथा विश्वानि दुरितानि द्विषश्च तिरः अति नेतारः भवन्ति.

(8) शृण्वे वीर उग्रमुश्रं दमायन्नमन्यमतिनेनीयमानः (६४३) = वीरः इन्द्रः उग्रम् उग्रम् अत्यन्तम् उत्रं भयंकरं शान्तुं दमायन् दमयन् दमयति इति शृण्वे श्रूयते । तथा अन्यम् अन्यम् सर्वान् यजमानान् दुरितानि अति नेनीयमानः पुनः पुनः नयन् नयति इति श्रूयते. नेनीयमान is frequentative of नी.

अति+वह्.

(1) अति तृष्णं ववक्षिथाथैव सुमना असि (३१) = हे अझे तृष्णं दुष्टं अति इत्य अस्मान् वहसि । अत पव सुमनाः असि. Or तृष्णं may be equal to तृष्णिं in which case तृष्णम् ववक्षिथ would mean, thou takest the thirsty man to the river to slake his thirst. अति beyond the waterless desert.

(2) स नो वक्षत् ० इन्द्रो विश्वान्यति दुर्गहाणि (६४३). दुर्गहाणि = Adversity difficult to swim across like a long stretch of water. वक्षत् is imperative 3rd per. sing. of वह with स of लेद. वक्षत् = वहतु.

अति + त्.

(1) अर्ज्ञि मनुषः समिन्धते तितिर्वासो अति स्त्रिधः (१४५) = स्त्रिधः द्विषः अति तितिर्वासः मनुषः अर्ज्ञि समिन्धते = Men desirous of going across i. e. getting out of the reach of foes (who prowl about to seize them) kindle Agni.

(२) मर्त्यः । विश्वेत्स धीभिः सुभगो जनां अति यज्ञैरद्व इव तारिष्यत् । (१२५) = सः सुभगः मर्त्यः धीभिः यज्ञैः जनान् विश्वा विश्वानि इत् अपि दुरितानि उद्धः इव अति तारिष्यत् तारयति = That man, possessed of wealth (सुभगः), leads (तारिष्यत्) men (जनान्) across (अति) all (विश्वा) possible (इव) distresses by means of his riches (धीभिः = यज्ञैः), as he would lead them across deep water (उद्धः).

He helps the poor by giving them wealth and thus enables them to tide over poverty.

तरामसि, तरेम, and अतारिम are other forms of त्र used with अति.

आतिथाद

+ ३ - (१). विश्वा उत त्वया वयं धारा उदन्या इव । अति गाहेमहि द्विषः (२५)=
उत अपि च हे अग्ने त्वया सहायेत वयं विश्वा: द्विषः अतिगाहेमहि यथा जनाः
उदन्या: उदकस्य धारा: प्रवाहम् अतिगाहन्ति ।

(२) पवित्रमति गाहते (१५५) = Soma (swims) across i. e., flows through the strainer.

(१) किमत्र दद्धा कृष्णः किमासाये जनो यः कश्चिदहविर्महीयते ।
 अति क्रमिष्ट जरतं पणेरसुं ज्योतिर्विप्राय कृष्णतं वचस्यवे (१०६३) = What
 are you doing here, Oh performers of miraculous deeds
 (दद्धा = दद्धौ) ? Why sit here ! A worthless (यः कश्चित्) man,
 one that never makes offerings to you (अहविः), is being honour-
 ed by you (महीयते). Pass him over (अतिक्रमिष्ट). Olden (जुरतं)
 the miser's life, create light for one that praises (वचस्यवे = विप्राय).
 वचस् + युः = वचस्युः = one that gives praise. विप्र + रः = विप्रः = one
 that praises.

(2) न स देवा अतिक्रमे तं मर्त्यसो न पश्यथ (१५८) = That path, Oh gods, can never be crossed (अतिक्रमे) by mortals. Oh mortals, you do not see it! अतिक्रमे present infinitive.

गुणांक 3 ताले गुणांक $= \left(\frac{2}{3} \cdot 9\right)$ ताले ने तीनों गुणांकों (2)

(3) अति विश्वा: परिष्ट्राः स्तेन इव व्रजमक्षमः (१०१५) = यथा स्तेनः व्रजं गोव्रजम् अतिक्रामति पवम् ओषधयः विश्वा: सर्वाः परिष्ट्राः प्रतिरोधकान् रोगान् अति अक्षमः अतिक्रामन्ति. अतिक्रम् here means to conquer. अतिक्रम् to get across or beyond i. e. to conquer. परिष्ट्राः = परितः तिष्ट्रन्ति ताः. A cattle-lifter conquers a herd of cows that is strongly guarded. Diseases may be strongly entrenched in the human body. Medicinal herbs do overcome these.

क्रोमेय and अक्षमीत् are two other forms of क्रम् found used with अति.

अति + सृज्

सृज् appears as असृग्रन्, असृक्षत् and सृजाने. अ + सृज् + र + अन् = असृग्रन्. अ + सृज् + स + त = असृक्षत्.

(1) एते वामभ्यसृक्षत तिरः पवित्रमाशानः । युवायवोऽति रोमाण्यव्यया सोमासो अश्वव्यया (१०१६) = हे इन्द्राशी एते युवायवः युवां कामयमानाः आशावः अश्वाः अश्ववत् शीघ्रगतयः सोमाः अव्यया अव्या अव्यानि अवीनां रोमाणि अविरोग्णां कृतं पवित्रम् अति तिरः कलशान् अभि असृक्षत धावन्ति.

(2) देवेभ्यस्त्वा मदाय कं सृजानमति मेष्यः । सं गोभिर्वासयामसि (१०६) = हे सोम मेष्यः मेषीणां रोमाणि अति सृजाने धावन्तं त्वां देवेभ्यः मदाय के देवान् मादियतुं गोभिः गोक्षीरेण वासयामः आच्छादयामः.

(3) एते असृग्राशाशावोऽति व्हरांसि०सोमाः (१०६३) आशावः = अश्वाः = अश्ववत् शीघ्रगतवः. व्हरांसि = रोमाणि = पवित्रम्.

अति + इ,

(1) ईयिवांसमति स्त्रिधः शश्वतीरति सश्वतः । अन्वीमविन्दन्० अप्सु सिहमिव श्रितम् (३५) = शश्वतीः सश्वतः स्त्रिधः अति ईयिवांसम् ईम् पतम् अग्निम् अप्सु अनु मध्ये सिहम् इव श्रिते देवाः अविन्दन्=The gods obtained Agni lying hidden like a lion in water, Agni who passes across i. e. conquers all (शश्वतीः) opposing (सश्वतः) foes (स्त्रिधः).

(2) अरममाणो अत्येति गा अभि (१०६३) = Soma, after passing

through (अति) the strainer, goes (एति) towards (अभि) the cows (गाः) without halting (अ+रममाणः) on the way. रम् = to stop. अति = पवित्रम् अति. गाः = cows i. e. their milk with which Soma is mixed.

(3) अवर्षावर्षसुदु ष्व गृभायाकर्धन्वान्यत्येतवा उ (१५३) = हे पर्जन्य त्वं वर्षम् अवर्षीः । एतं वर्षम् उ सु उत् गृभाय गृहाण । एतं वर्षं भन्वानि अति एतवे पतुम् उ अकर् कुरु = Oh god of rain, thou hast rained down rain; do take it up and make it flow across sandy deserts.

The two उs emphasises गृभाय and अकर्.

इहि, इतां यन्ति and इयाम् are other forms of इ used with अति.

अति + या

(1) तां अति येषं रथेन (२३१) = Riding in a chariot (रथेन) I wish to go (येषं) beyond (अति) those traps (तान् पाशान्) laid for catching foes. येषं potential 1st per. sing. of या.

(2) एष वसूनि पित्र्वना परुषा ययिवां अति । अव शादेषु गच्छति (१५५) = एष सोमः परुषा परुषाणि अति ययिवान् शादेषु अव गच्छति. परुषा = परुषाणि = the variegated hair of the ram, the strainer. I do not understand वसूनि, पित्र्वना and शादेषु. शादेषु = कलशेषु ? It occurs here only. Does वसूनि mean the hair that covers (वस to cover) the body of the ram ? पित्र्वना occurs again in विश्वा सु नो विशुरा पित्र्वना वसो अमित्रान् सुपहान् कृधि (६५५) = हे वसो वसुमन् इन्द्रनः अस्माकं विश्वा विश्वानि पित्र्वना पित्र्वनानि सु सुखेन विशुरा विशुराणि अमित्रान् च सुपहान् कृधि कुरु. पित्र्वनानि = अमित्रान् = foes ? विशुरा = devoid of strength. सुपहान् = easily subdued. So in the present Rk. परुषा most probably means the strainer made of the parti-coloured hair of the ram. पित्र्वनानि वसूनि = riches belonging to the enemy. शादेषु अव मध्ये पित्र्वनानि वसूनि गच्छति = while falling into the jar, he goes to enemies' riches i. e. secures them.

याति, याधः, याहि and यातं one other forms of या used with अति.

अति with other verbs.

(1) यदत्युपजिविका यद्ग्रो अति सर्पति । सर्वं तदस्तु ते शृतम् (८५३) = हे अग्ने यत् उपजिविका अति यच्च वन्नः अतिसर्पति सर्वं तत् तव शृतं साद्यम् अस्तु. Yâska understands ants by उपजिविका and वन्नः अहिने जूर्णामितिसर्पति त्वचम् (९७६) means:—Sôma casts off his skin as a serpent its old worn-out slough. Can उपजिविका mean a female elephant that has her tongue hidden by the trunk? Elephants devour trees. वन्नः may be some big tree that drops its bark. Agni devours all sorts of things—trees, bark and all. The Rk. is obscure on account of these two words.

(2) यः परस्याः परावतस्तिरो धन्वाति रोचते [१०३६०] = Who (Agni) from (his station in) the highest (परस्याः) heaven (परावतः) shines through (अति = तिरः) the desert i. e. the region between heaven and earth.

(3) तं त्वा यमो अचिकेच्चित्रभानो दशान्तरुष्यादतिरोचमानम् (१०४३) = हे चित्रभानो अग्ने (ओषधीषु अप्सु च बहुधा प्रविष्टं) तं त्वां यमः अचिकेत् ज्ञातवान् । कीदृशम् । दश अन्तर् उष्यात् दश यानि तव निवासस्थानानि तेभ्यः अतिरीचमानम्. There may have been a tradition that Agni exists in ten places, such as heaven with its three divisions, the sky, water, wood, herbs and the two fire-producing sticks; but what is the 10th? उष्यं may mean an abode from वस् to dwell. अन्तरुष्यं = a hidden dwelling-place. दशानाम् अन्तरुष्याणां समाहारः दशान्तरुष्यम्. Or was there a tradition that Agni lay enveloped in ten thick covers in order to hide himself from the gods who had mal-treated his two elder brothers? But in spite of these smothering covers Agni could not help shining or blazing through. A heap of fuel cannot smother fire in. Agni must fone his way out.

अति may mean through or it may intensify रोचमानं.

(4) कनिकन्ति पवित्र आ । यदक्षारति देवयुः (९५३) = यत् यदा देवयुः देवान् कामयमानः सोमः पवित्रम् अति अक्षारं क्षरति तदा स पवित्रे आ मध्ये कनिकन्ति केन्द्रति.

कतिकन्ति frequentative of कन्द् कनिकन्द् + ति = कनिकन्ति. अति governs पवित्र �understood. क्षर् to flow.

(5) तिक्ष्णः क्षपत्तिरहातिवजद्ग्रीर्नासत्या भुज्युमूहयुः पतङ्गैः (१०५५) = You, Oh Nāsatyas, conveyed Bhujyu by means of birds that flew (वजद्ग्रीः) beyond i. e. more than 3 nights and 3 days.

(6) मही न धारात्यन्धो अर्पेति (९५६) = अन्धः सोमः मही महत्या धारा धारया पवित्रम् अति न सद्य पव अर्पेति = Sōma rushes in a big stream through the strainer towards the jar all at once.

(7) रात्र्याश्चिदन्धो अति देव पश्यसि (१५४) = Oh god Agni, thou seest through or beyond (अति) even (चित्) the darkness (अन्धः) of night.

अति is also found used with वेति (५४५), स्कन्दति (५५२), स्नासेम (६३३), धावति (९३), अपाविषुः (९५०), असिष्यदत् (९५०), अक्षरन् (९५३) and द्रव (१०५५).

अति beyond the pale of

(1) शृणा तपन्तमति सूर्यं परः शकुनः इव पसिम (९५०२) = हे सोम तव पानेन वयं शृणा उम्मणा तपन्तं सूर्यम् अति परः पसिम। यथा शकुनाः सूर्यम् अति पतन्ति तथा. अति = परः = beyond.

(2) नि हीयतामतियाजस्य यष्टा (६१३) = यः यज्ञं कर्तुं शार्खेण प्रतिपिद्धः सः अतियाजः। यः क्रत्यिकृ पतादशं याजयति स यष्टा शार्खनिपिद्धेन कर्मणा निहीयतां नीचैः गच्छतु. A priest that performs the sacrifice of one that is beyond the Āryan pale must sink in rank and be degraded.

(3) पुरुष पवेदं सर्वं यद् भूतं यच्च भाव्यम्। उतामृतत्वस्येशानो यदन्ननातिरोहति (१०५०) = यत् भूतं यच्च भाव्यं भविष्यमाणं तत् इदं सर्वं पुरुषः पव। उत अपि च पुरुषः अमृतत्वस्य ईशानः स्वयम् अमृतः परेभ्यश्च अमृतत्वस्य द्वाता तेन अमृतत्वरूपेण अन्नेन यत् इदम् अतिरोहति तदपि सर्वं पुरुष पव. The great one is not only what has been and what is but also what is to be. The whole changing universe is he and yet being immortal and therefore beyond change he is greater than this

changing universe. He is it or in it and beyond it too because he is changeless.

(4) अविन्दन्ते अतिहितं यदासीद्यज्ञस्य धाम परमं गुहा यत् (१०१६१)
=ते वसिष्ठाः यज्ञस्य परमं धाम यत् अतिहितम् आसीत् यत् गुहा गृदम्
आसीत् तत् अविन्दन्. अतिहितं=placed (हिते) beyond (अति) this world.
Sacrifice had fled and lay hidden (गुहा) in a region far away from the earth. It was a great to-do to find his hiding-place.

अति + इ etc. to exceed, to surpass.

(1) प्र वीर्येण देवताति चोकिते विश्वस्मा उग्रः कर्मणे पुरोहितः (१४३)
=विश्वस्मै सर्वेस्मै कर्मणे पुरोहितः पुरः स्थापितः उग्रः इन्द्रः वीर्येण देवता
देवान् प्र अति चोकिते. चोकिते = is known. देवता अति = above all gods.

(2) अतीदं विश्वं भुवनं ववश्विथ (१४२) = Thou art said to surpass all the universe.

(3) वयमेन्न अर्वता वा सुवीर्यं ब्रह्मणा वा चितयेमा जनाँ अति ।
अस्माकं द्युम्नमधि पञ्च कृष्टिपूजा स्वर्णं शुशुचीत दुष्टरम् (२४३) = हे अमे
वयम् अर्वता वा ब्रह्मणा वा (पञ्च) जनान् अति सुवीर्यं धनं चितयेम । अस्माकं
द्युम्नं धनं पञ्चसु कृष्टिषु पञ्चजनेषु अधि मध्ये स्वर् सूर्यः इव शुशुचीत प्रज्व-
लेत् । दुष्टरं च स्यात्. We will kindle our wealth better than that of others, so that it would outshine all. ब्रह्मणा = अर्वता= by means of (our) wealth.

(4) वृहस्पते अति यद्योः अर्हात् द्यमद्विभाति कतुमज्जनेषु । यदीद्य-
च्छवस क्रतप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम् (२५४)=हे वृहस्पते यत् अर्यः
अति अर्हात् यत् चुमत् कतुमत् सत् (पञ्च) जनेषु चिभाति यत् शवसा
दीद्यवत् प्रकाशते तत् द्रविणं चित्रम् अस्मासु धेहि. क्रतप्रजात = born of
truth (Sāyaṇa). But the word most probably was originally
क्रतप्रजातं and qualified यत्. क्रतेन युक्तं प्रकृष्टं जातं यस्मिन् = which
contained riches upon riches. Even if क्रतप्रजात be the true
reading, it would mean the same. Br. is posseased of
wealth upon wealth. चुमत् = कतुमत् = possessed of, packed

with, riches. द्यु, करु, क्रत, जात, द्रविण and चित्र all means wealth. अति अर्हात् = would outshine or be richer (than that) of the enemy (अर्थः). विमाति and दीदयत् lead me to the conclusion that अर्हात् has the sense of these two words अर्थः = अरे : . The 5 Aryan tribes are the enemies. It is the ambition of the poet that his wealth should outshine the wealth of all those tribes.

(5) येन वर्यं चितयेमात्यन्यान् तं वाजं चित्रमृभवो ददा नः (४३५) = हे अम्भवः येन वाजेन चित्रेण वर्यम् अन्यान् अति चितयेम तं वाजं चित्रं नः अस्मभ्यं दद दत्त. अति + चित् = to outshine. चित्रं = वाजं = wealth.

(6) प्र सद्यो अद्दे अत्येष्यन्यानाविर्यस्मै चारुतमो वभूथ (५३६) = हे अद्दे चारुतमः त्वं यस्मै आविर वभूथ भवसि स सद्यः अन्यान् प्र अत्येति. अत्येति is wrong. Sayaña faithfully interprets अत्येष्यिः he says:- त्वम् अन्यान् अग्नीन् अत्येष्यिः and leaves यस्मै etc. without any conclusion. प्र - प्रकर्षेण = very much.

(7) ये राधसा श्रवसा चात्यन्यान् सुवीर्येभिश्चाभि सन्ति जनान् (६३७) = ये अन्यान् जनान् राधसा श्रवसा च अति सन्ति । सुवीर्येश्च अन्यान् जनान् अभि सन्ति. राधस् and श्रवस् mean riches. सुवीर्यं = सुवीराणां सु-पुत्राणां समूहः = quite a troop of valiant sons. अतिसन्ति = surpass. अभिसन्ति = defeat.

(8) जातेन जातमति स प्र सर्वते यं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः (२३४) = ब्रह्मणस्पतिः यं युजं सखायं कृणुते करोति सः सः जातेन शौर्येण जातम् इतरेषां शौर्यम् अति प्र सर्वते अतिशेते. सर्वते from सु reduplicated with ते of 3rd per. sing. present tense. प्र = अति.

(9) स मज्जना जनिम मानुषाणाममत्येन नाम्नाति प्र सर्वे (६३८) = सः इन्द्रः मज्जना शक्त्या अमत्येन नाम्ना वीर्येण मानुषाणां जनिमानि वीर्याणि अति प्र सर्वे अतिशेने. सर्वे perfect 3rd per. sing. of सु. प्र as above.

(10) यस्य दिवमति मन्हा पृथिव्याः पुरुमायस्य रिरिचे महित्वम् (६३९) = यस्य पुरुमायस्य बहुशक्ते: इन्द्रस्य महित्वं महस्वं मन्हा महत्वेन दिवम् अति रिरिचे पृथिव्याश्च रिरिचे. दिवं is accusative on account of अति-पृथिव्याः is ablative or पृथिव्याः भहित्वम् अति रिरिचे may be the construction. महित्वं मन्हा is tautological. पुरुमायस्य=पुरवः बह्यः मायाः यस्य. माया = miracle-working power.

(11) सेदद्विग्रीहस्त्यन्यान् (७३१) = सः इत् एव अग्निः अन्यान् अग्नीन् अति अस्ति अतिशेते.

(12) एष एतानि चकारेन्द्रो विश्वा योऽति शृण्वे । वाजदावा मधोन्माम् (८३४) = 'यः वाजदावा मधोनाम् अति शृण्वे शृण्वते स एष इन्द्रः एतानि विश्वा चकार. वाजान् ददाति असौ वाजादावा. मधोनां = मधवतः । अथवा मधोनां मध्ये. विश्वा=विश्वानि वीर्याणि. Indra is known as surpassing all liberal donors.

(13) मध्येर्मधोनो अति शूर दाशसि (८३५) = हे शूर इन्द्र मधोनः धनवतः मध्यैः धनैः अति दाशसि = Thou givest, Oh brave Indra, beyond rich donors by (giving) riches (मध्यैः) दाश = to give.

(14) अयुजो असमो नृभिरेकः कुष्ठीरयास्यः । पूर्वीरति प्र वावृथे विश्वा जातान्योजसा (८३६) = अयुजः नृभिः असमः एकः अयास्यः पूर्वीः कुष्ठीः विश्वा विश्वानि च ओजसा अति प्र वावृथे. अयुजः = not requiring (the help of) friends (युजः). नृभिः असमः = not resembling other brave persons, having nothing in common with them. The Maruts are अयासः and Indra is अयास्यः i. e. the leader of the Maruts. I do not know why the Maruts are called अयासः. Perhaps अ + याः = one that cannot be attacked. अयास्यः = मरुत्वान्. By कुष्ठीः are meant the 5 Aryan tribes (पञ्चजनाः). Indra subdued them and was thence called कुष्ठिहा and कुष्ठिप्राः. पूर्वीः = all. जातानि = वलवन्ति = powerful beings. प्र = अति. अतिवावृथे = outgrew (them), was more than a match for them.

(15) प्र सृत्वरीणामति सिन्धुरोजसा (१०३) = सिन्धुः ओजसा वेगेन सृत्वरीणां वहन्तीनां नदीनाम् ओजः वेगम् प्र अति वर्तते = The Indus by far surpasses the speed of all flowers, all flowing rivers-by its speed.

(16) स्तेगो न क्षामत्येति पृथ्वीम् (१०४) = स्तेगः यथा पृथ्वीं क्षाम अत्येति न तथा (यः द्यावापृथिव्यौ विभर्ति सः ते द्यावापृथिव्यौ अत्येति). In the preceding Rk. we are told of a being greater than heaven and earth which it sustains. That being exceeds the broad earth like स्तेगः but who this स्तेग is I do not know. Sayana renders स्तेग by आदित्य; but the being here mentioned is greater than आदित्य.

(17) स भूमि विश्वतो वृत्वात्यतिष्ठदशाङ्कुलम् (१०५) = सः पुरुषः भूमि विश्वतः वृत्वा तां दशाङ्कुलम् अत्यतिष्ठत्.

(18) स जातो अत्यरिच्यत पश्चाङ्गमिमथो पुरः (१०६) = सः जातः पुरुषः भूमि पश्चात् पुरुष अत्यरिच्यत.

(18) त्वे सु पुत्र शवसोऽवृत्रन् कामकातयः । न त्वामिन्द्राति रिच्यते (१०३३)=हे शवसः पुत्र कामकातयः त्वे त्वया सु अवृत्रन् । किंतु तेषां न कोऽपि त्वाम् अति रिच्यते. कामकातयः occurs here only. कामकाति was perhaps the name of a hostile tribe. They played the part of Vṛtra (अवृत्रन्) towards Indra. Yet none could surpass him.

Cf. स भूमि विश्वतो वृत्वात्यतिष्ठाङ्गलम् (१०३०) and स जातो अत्यरिच्यत पश्चाङ्गुमिमथो पुरः (१०३०).

अतिमन् and अतिकृ to disregard, to dishonour.

(1) किं नो भ्रातरगस्त्य सखा सज्जति मन्यसे (१०३०)=हे भ्रातर् अगस्त्य अस्माकं सखा सन् अस्मान् किमर्थम् अतिमन्यसे=Why dost thou disregard us (when making offerings) ?

(2) अति वा यो मरुतो मन्यते नो ब्रह्म वा यः क्रियमाणं निनित्सात् । तपूषि तस्मै वृजिनानि सन्तु (६३३)=हे मरुतः यः अस्मान् अतिमन्यते यो वा अस्माभिः क्रियमाणं ब्रह्म स्तुति निनित्सात् निन्देत् तस्मै वृजिनानि निष्टृ- णानि तपूषि सन्तु. तपूषि = fiery missiles or weapons. वृजिनानि=vile.

(3) नहि त्वा पूर्यनातिमन्य आघृणे (१०३४). आघृणे = Oh blazing one ! अतिमन्ये = I disrespect.

(4) सुवितस्य मनामहेऽति सेतुं दुराव्यम् । साव्हांसो दस्युमवतम् (१०३३)=साव्हांसः अभिभवितारः वयं सुवितस्य कल्याणस्य सेतुं वन्धकं दुराव्यं हविर्भिः देवान् यः न प्रीणाति तम् अवरं दस्युम् अतिमनामहे = Intent on crushing him (साव्हांसः) we treat with disdain (अतिमनामहे) that villain (दस्युं) that comes in the way (सेतुं) of our happiness (सुवितस्य), that never pleases the gods (दुराव्यं) and never observes Āryan rites of religion. दुराव्यं or दुष्प्राव्यं is opposed to सुप्राव्यं. दुः+आ+वी. वी to please wlth offerings.

(5) न देवानामति वरं शतात्मा चन जीवति (१०३३)=देवानां व्रतम् अति मन्य शतात्मा दीर्घायुः अपि न जीवति = One that disregards the rites of the gods shall not live, though endowed with a hundred souls or vitalities. मन्य is understood here.

(6) किं स्वज्ञो राजा जगृहे कदस्याति वरं चक्रमा को वि वेद (१०३३)

= राजा अग्निः किं स्वित् किमर्थं खलु अस्मान् जगृहे जग्राह । अस्य कत् कि वतं वयम् अतिचक्रम् । कः विवेद = Why has king Agni seized us in his grip, what rite of his have we disregarded, who indeed knows? अतिकृ and अतिमन् mean the same thing.

(7) नि यु नमातिमति कयस्य चित्तेजिष्ठाभिररणभिनोतिभिरुष्ट्रा-भिरुष्ट्रोतिभिः (१३३१) = हे उग्र इन्द्र कयस्य एतचाज्ञः कस्यचित् शत्रोः अतिमति गर्वं देवविषयम् अनादरं निनम नीचैः कुरु सु सुतराम् । केन साधनेन । उग्राभिः ऊतिभिः कीदद्यः ऊतयः । तेजिष्ठाः अतितीष्णाः अरण्यः अग्न्युत्पादककाष्ठानि तानि इव. कय=a certain demon. तेजिष्ठु=sharpest. ऊति=that which protects by warding off enemies; so a missile, a weapon.

अति denotes defeat or destruction in.

(1) यो जनान् महिषां इवातितस्थौ पवीरवान् । उतापवीरवान् युधा (१०६०) = यः इन्द्रः युधा पवीरवान् तथा अ-पवीरवान् जनान् महिषान् इव अतितस्थौ. Certain people were called पवीरव, perhaps because they roared (रव) like thunder (पवि). Indra subdued all whether they were stentorian or otherwise in combat, as he would subdue a troop of wild animals.

(2) प्र नू स मर्तः शवसा जनां अति तस्थौ व ऊती मरुतो यमावत (१११) = हे मरुतः यं यूयम् आवत अरक्षत रक्षथ सः मर्तः वः युष्माकम् ऊत्या शवसा (पञ्च) जनान् प्र नू अति तस्थौ तिष्ठति पराभवति.

अति intensive.

(1) अति त्री सोम रोचना रोहन भ्राजसे दिवम् (९५७) = हे सोम त्री त्रीणि रोचना रोचनानि दिवं च रोहन अति भ्राजसे. The 3 Rōchanas were the 3 parts of द्यौ, stationed one above another. They are not different from दिवं. न is expletive.

(2) प्र सोमो अति धारया पवमानो आसिष्यदत् (९५७) = पवमानः सोमः धारया प्र अति आसिष्यदत्. स्यन्द = to run, प्र and अति intensify the meaning of स्यन्द.

(3) प्र पृथिव्या रिरिचाये दिवश्च । प्र सिन्धुभ्यः प्र गिरिभ्यो महित्वा प्रेन्द्राशी विश्वा भुवनात्यन्या (१०३) = हे इन्द्राशी पृथिव्याः दिवश्च सिन्धुभ्यः गिरिभ्यश्च महित्वा महत्वेन युवां प्ररिचाये । अन्यानि विश्वानि भुवनानि च अति रिरिचाये । भुवनानि is in the accusative on account of अति. प्ररिच् to exceed, to be greater than. प्र and अति are intensive.

(4) दूरे चित्सन्तङ्गिदिवाति रोचसे (१०४) = हे अग्ने दूरे सन् चित् अपि त्वं तदित् विद्युत् इव अति रोचसे.

(5) यो मर्त्यः शिशीते अत्यकुभिर्मानः स रिपुरीशत (१०५) = यः मर्त्यः रिपुः अकुभिः ज्वालाभिः शक्तम् अति शिशीते तीक्ष्णीकरोति सः अस्माकं मा ईशत ईष्टाम्. शी to sharpen. अकु means night, a current, light, perhaps a flame as possibly here.

(6) अमी च ये मध्यानो वयं च मिहं न सूरो अति निष्टतन्युः (१०६) = हे अग्ने अमी ये मध्यानः धनवन्तः ते शक्तून् निः निःशेयम् अति सामन्येण च ततन्युः प्रकिरेयुः । वयं च शक्तून् प्रकिरेम । यथा सूरः सूर्यः मिहं प्रकिरिति तथा. तन् seems to mean to scatter, to disperse. The Sun disperses mist (मिहं); so shall we disperse foes. अति and निः intensify the stampede.

(7) अस्य भानवः । अत्यकुर्न सिन्धवोऽग्ने रेजन्ते अससन्तो अज्जराः (१०७) = अस्य अग्ने अससन्तः कदापि न स्वपन्तः अज्जराः न कदापि जीर्णाः श्रान्ताः भानवः अति वेगेन रेजन्ते धावन्ति । यथा सिन्धवः सिन्धोः अकुः प्रवाहः अति वेगेन धावति तथा. सिन्धवः = सिन्धोः. सिन्धवः is genitive singular as सिन्धवि is locative singular. अकुः (from अज् to go) = a current. रेज् = to shake with fear; but here to rush.

(8) अध मूर्योगिरति दासदन्यानासङ्गो अग्ने दशभिः सहस्रैः (८५१) = हे अग्ने अध अथ मूर्योगस्य पुत्रः आसङ्गः दशसहस्रैः योधैः अन्यान् योधान् अति दासत् पर्यमवत्. अति adds force to दासत्.

(9) त्वं चां च पृथिवीं चाति जन्मिषे (९६६; ९३०) = Thou bearest Oh Sôma, heaven and earth with perfect ease (अति) or far. जन्मिषे = विभर्षि.

(10) यस्ते अग्ने सुमतिं मर्तो अक्षत् अति स प्र गृण्वे (१०५) = हे अग्ने यः मर्त्यः तव सुमतिम् अक्षत् अशोति स प्र अति गृण्वे थूयते प्रख्यातो

भवति. सुमति = favour, अक्षत् = अश् + स + त्. प्र = अति = far and wide.

(11) न त्वावाँ इन्द्र कक्षन् न जातो न जनिष्यते अति विश्वं ववक्षिथ (११०१) = हे इन्द्र त्वावान् त्वत्सदाः न कक्षन् अस्ति । नापि जातः नापि जनिष्यते । त्वं विश्वं ववक्षिथ वहसि. ववक्षिथ is 2nd per. sing. of वह् reduplicated + स. अति as above. Or from वह् to speak in which case अति विश्वं ववक्षिथ would mean, thou art spoken of as being beyond all.

(12) अतीदं विश्वं भुवनं ववक्षिथ (११०२). Vide 11.

(13) मा० परि वर्क्तमुत माति धक्म् (११०३) = Oh As' wins, do not injure (वर्क्त) us, nor burn us. अति = परि = outright. दह् + तं = धक्म्. दृज् + तं = वर्क्तम्.

(14) माति धम्मगो नः (२३३) = भगः अस्मान् मा अति धक् दहतु.

(15) विश्वानि सान्त्यभ्यस्तु मन्हा । अति यो मन्द्रः (२३४) = यः वहणः मन्द्रः हर्षशीलः स्तुत्यो वा स मन्हा महत्वेन विश्वानि सान्ति सन्ति वलवन्ति वस्तुनि अति अभ्यस्तु अभिभवतु. अति=completely; or अत्यस्तु =अभ्यस्तु.

(16) स हि विश्वाति पार्थिवा रथं दाशन्महित्वना । वन्वन्नवातो अस्तुतः (६३१) = सः अग्निः अस्तुतः अहिसितः अवातः अहिसितः महित्वना महत्वेन विश्वानि पार्थिवानि अति वन्वन् हिसन् अस्मभ्यं रथं धनं दाशत् ददातु. विश्वा पार्थिवा = all earthly foes. वन् = to injure. अवातः = न वातः. वात p. p. of वन्.

(17) दीर्घप्रयज्युमति यो वनुप्यति वर्यं जयेम पृतनासु दूङ्घः (७४३) = यः शत्रुः दीर्घप्रयज्युं दीर्घकालं यः यजति तं जनम् अति वनुप्यति हिनस्ति तं दूङ्घः दुर्धियं वर्यं पृतनासु संग्रामेषु जयेम. प्रयज्यु is an epithet of the Maruts 5 times, Indra twice and Agni once. So दीर्घं प्र प्रकृष्टं यजति ददाति असौ दीर्घप्रयज्युः = one that gives lasting (दीर्घं) and abundant (प्र) wealth. अति= disregarding. Who injures us, disregarding Indra or Varuna who gives us lasting and abundant wealth. दुः+धीः is opposed सु+धीः. सुधीः = one that makes offerings. दुर्धीः = one that does not. दुर + ध्यः (= दू + ध्यः) is acc. pl. of दुः + धीः.

(18) शतं दासाँ अति स्त्रजः (८५५). स्त्रज् often means to give. अति = entirely. स्त्रजः seems a corruption of सूजः. स्त्रक् is a noun and occurs thrice in *Rgveda*.

(19) प्रत्यक्षाणो अति विश्वा सहांस्यपारेण महता वृण्येन (१०५३) = अपारेण अन्तरीहितेन महता वृण्येन वलेन विश्वानि सहांसि वलानि अति प्रत्यक्षाणः नाशयन् इन्द्रः. त्वक्ष = to bear down, to destroy. अति = प्र = completely.

(20) स विग्रहर्वर्णीनां शवसा मानुषाणाम् । अति क्षिप्रेव विद्धति (४६) = स विप्रः अश्वः स्वेन शवसा वलेन मानुषाणां चर्वणीनां मनुष्याणां शवांसि क्षिप्रेण धनुषा इव अति विद्धति. मानुषाणां ought to be मानुषीणां as it is an adjective of चर्वणीनां which word is feminine; or the two words may be in apposition. क्षिपृ + रं = क्षिप्रं = that which throws arrows, a bow.

(21) अर्चद्वृपा वृपमिः स्वेदुहव्यैमृगोनाश्चो अति यज्जुगुर्यात् । प्र मन्दयुर्मनां गृते होता भरते मर्यो मिथुना यजत्रः (११५३) = यत् यदा वृषा वृपवलः इन्द्रः मृगः कश्चित् वन्यपशुः व्याघ्रसिंहादिः स इव अश्वः वुभुक्षुः जुगुर्यात् भक्षयं स्वीकर्तुम् इच्छेत् तदा सः स्वेदुहव्यैः स्वेदानि स्वादानि हव्यानि तैः वृपमिः वृपवलैः सोमैः अर्चत् अर्च्यते । मन्दयुः मन्दयतीति मन्दः सोमः तं कामयमानः होता इन्द्रः मनां सोमरूपं हविः गृते स्वीकरोति तदा यजत्रः यजनीयः हविर्भिः तर्पणीयः इन्द्रः मर्यः शूरः मिथुनौ उपसं सूर्यं च प्रभरते ददाति. मन्दयुः may qualify वृषा. Cf वृपविन्द्र वृपपाणास इन्द्रव इमे सुताः० तुम्य० । ते त्वा मन्दन्तु (११३३). अश्व is often used of Vṛtra that swallows waters. गुर् means both to accept and to offer. मनां=an offering. Sāyāna gives three alternative explanations but they are not acceptable to me. अति intensifies जुगुर्यात्.

(22) अया धिया तुतुर्यामात्यंहः (५५५) = अया धिया अनेन धनेन अंहः दारिद्र्यम् अति तुतुर्याम = We hope to destroy poverty altogether (अति) by means of this wealth. तुर् elsewhere also means to destroy. Does it mean to cross here ?

(23) तदतं पृथिवि वृहच्छ्रव एष क्रीणाम् । ज्ययसानावरं पृथ्वति क्षरन्ति यामभिः (५५६) = हे पृथिवि देवि त्वयि तत् सर्वैः अर्थ्यमानत्वेन प्रसिद्धं वृहत् प्रभूतम् क्रतम् उदकम् क्रीणां स्तोतृणामस्माकं श्रवण्ये अन्नस्य एषणे सति ज्ययसानौ गच्छन्तौ अरम् अलम् अत्यर्थं पृशु यथा भवति तथा यामभिः गमनैः अति क्षरन्ति अत्यर्थं च वर्षतः (सायण). As the Rk. happens in a Sūkta of Mitra and Varuṇa, Sāyāna has been compelled to consider क्षरन्ति as irregular for क्षरतः. But the very wording

shows that the रक्. refers to the Maruts. यामनः is used frequently in connection with them.

हे पृथिवि ज्ययसानाः वेगवन्तः मरुतः यामनिः त्वरितगमनैः तत् वृहत् वरं सर्वेषाम् इष्टं पृथु ऋतम् उदकम् अति क्षरन्ति वर्षन्ति । किमर्थम् । क्रीणां शब्दसः अश्वस्य पवे प्रापणाय ऋषयः जलं प्राप्नुयुरिति हेतोः ।

(24) अतीदु शक ओहत इन्द्रो विश्वा अति द्विषः (८१३) = शकः इन्द्रः विश्वा: द्विषः अति अति ओहते निःसारयति. इत् and उ both expletives or इत् = एव. ओहते इत् = ओहते एव = most certainly (अति अति इत्) drives off (ओहते).

(25) स्तोता यते विचर्षणिरतिप्रशर्धयद्विरः । वया इवानुरोहते जुपन्त यत् (८१३) = हे इन्द्र यदा विचर्षणिः स्तोता तव गिरः स्तुतीः अतिप्रशर्धयत् शत्रून् अत्यन्तं शर्धयित्रीः हिंसन्तीः करोति यदा च ताः त्वां जुपन्त सेवन्ते तदा सः स्तोता वया: वृशस्य शाकाः इव अनुरोहते वर्धते. शर्धयत् may be a corruption of वर्धयत् as शर्ध always means to injure. वृध् is often used in connection with गिरः etc. as in त्वां वर्धन्तु नो गिरः (१३) ; यां त्वां दिवो दुहितर्वर्धयन्त्युपः सुजाते मतिभिर्वसिष्टाः (७१०). विचर्षणिः is an ornamental epithet.

(26) अतिविद्धा विशुरेणा चिद्खा त्रिः सप्त सानु संहिता गिरीणाम् (८१४) = गिरीणां त्रिः सप्त एकविशतिः असंख्यानि संहितानि द्वानि सानु सानुनि इन्द्रेण अतिविद्धानि । केन साधनेन । विशुरेण श्लयेन चित् अपि अख्या अख्येण. Indra held loosely a missile and with it broke through and through all the innumerable tops of mountains. अति may mean through and through or it may simply intensify विद्धानि.

(27) यद्विहिष्टं नातिविधे सुदानू अच्छिद्रं शर्म भुवनस्य गोपा । तेन नो मित्रावरुणाविष्टम् (५१३) = हे सुदानू शोभनदानौ भुवनस्य गोपौ मित्रावरुणौ यत् शर्म कल्याणं वंहिष्टं वहुतमं स्यात् यत् अतिविधे अतिवेधनाय न शक्यं यच्च अच्छिद्रं तेन अस्मान् अविष्टम् अवतं रक्षतम्. अतिविधे for piercing through. नातिविधे what cannot be pierced through, or अति may intensify विधे.

(28) पृथिव्यामतिपितं यदधः पयो गोप्यदधा ओषधीषु (१०१३) = हे इन्द्र यत् ऊधः अति दृढं सितं वद्धं मेघरूपं तस्मात् ऊधसः पृथिव्यां वर्तमानासु गोप्यु ओषधीषु च त्वं पयः अदधाः. Indra deposits in cows

and herbs milk which he gets from the tightly-bound udder viz. clouds.

(29) उत प्रहामतिदीव्या जयाति (१०५३)= अपि च प्रहां कंचित् अक्षविक्षेपम् अतिदीव्य अतिकुशलं देवनं कृत्वा जयति=Indra wins at dice by casting (दीव्य) very skilfully (अति) a particular cast of the dice (प्रहां). Indra is called प्रहावान् in समिथेषु प्रहावान् वस्त्रो राशि-मभिनेतासि भूरिम् (४३०). प्रहां may be construed with अतिदीव्य. Throwing skilfully a particular cast of the dice called प्रहा. Or it may be construed with जयति. He wins the wager (प्रहां). I cannot determine the meaning of प्रहा.

(30) परा हीन्द्र धावसि वृषाकपेरति व्यथिः । नो अहः प्र विन्दस्यन्यत्र सोमपीतये (१०६५)=हे इन्द्र अति अत्यन्तं व्यथिः आन्तः वृषाकपे: पराधावसि । सोमपीतये सोमपानाय वृषाकपे: गृहादन्यत्र अहः दिनं नो नैव प्रविन्दसि लभसे. In the 1st Rk we are told that Sôma was being drunk and yet no one paid attention to Indra who found his friend deep in drink. Indra sped back in hot haste, tired and perspiring through rage. Some one seem to twist him for the disrespect shown him by that friend. अतिव्यथिः means exceedingly fatigued.

(31) समच्यन्त वृजनातित्विष्यन्त यत्स्वरन्ति घोरं विततमृतायवः (५५५)=मरुतः वृजनानि यज्ञान् प्रति सं सह अच्यन्त गच्छन्ति । यदा ते क्रतायवः क्रतम् उदकं ददतः विततं घोरं संततं नादं स्वरन्ति उच्चारयन्ति कुर्वन्ति तदा ते अतिविष्यन्त अत्यन्तं प्रकाशन्ते=When the Maruts utter (स्वरन्ति) i. e. make a long (विततं) thundering sound (घोरं) while (giving) water (क्रतायवः), they shine exceedingly (अतिविष्यन्त) and then attend (समच्यन्त) sacrifices (वृजना). समच्यन्त वृजना is not intelligible.

(32) अतिष्कदो भियसा तत्र आवत् (१०१४)=हे पण्यः तत् इन्द्र-दौत्यं नः मां भियसा भीत्या अतिष्कदः परिभवात् आवत् अरक्षत्. It was Indra's mission entrusted to me that saved me from the attack of terror at the thought of such a long perilous journey. स्कद्=to attack, अतिस्कद् = an overwhelming attack by terror (भियसा).

(33) नास्माकमस्ति तत्तर आदित्यासो अतिष्कदे । यूयमस्मभ्यं मृक्षत (८१५)=हे आदित्याः शब्दन् अतिष्कदे आस्कन्दितुम् अस्माकं तत् आवश्यकं तरः वलं नास्ति । तस्मात् अस्मभ्यं मृक्षत दयां दर्शयत्.

(34) मा ते गृह्मुरविशस्तातिहाय छिद्रा गात्राण्यसिना मिथू कः (१०१०३) = हे अश्वमेधीय अश्व गृह्मः तव मांसम् इच्छन् नरः मिथू सहवर्ते-मानानि अविशस्तानि अद्य यावत् अचिद्ग्रानि तव गात्राणि असिना छिद्रा छिद्रानि मा कः करोतु । अतिहाय अन्यान् प्राणिनः त्यक्त्वा. मिथू occurs five times and seems to mean 'being together'. The two dogs that watch a house (१०१०३), and night and dawn (२०१०३) are मिथूदशा. A chariot is मिथूकृत i.e. set together or made compact. (१०१०३).

(35) आदित्साप्तस्य चकिरवानूनस्य महि श्रवः। श्यावीरतिव्यसन्पथश्च श्वषा च न संनशे (८०१०३) = (यदा काण्वायनाः अश्वान् आप्नवन्) आत् इत् तदा तदनन्तरमेव ते अनूनस्य साप्तस्य महि श्रवः धनम् आ चकिरन् स्तुतवन्तः। चश्वषा चन अपि संनशे व्याप्तम् अति अत्यन्तवेगेन श्यावीः श्यामवर्णाः अश्वाः पथः व्यसन् मार्गान् मार्गः गतवत्यः. The Rk. is very obscure. साप्त in 3 other places means a gift. But here it might be the name of the donor who was not deficient in wealth (अनूनस्य). The recipients praise this great wealth (श्रवः). चकिरन् seems to mean praised in places where it occurs and governs the genitive. Black mares were the great wealth. They were so swift that they ran along the paths with a speed that was beyond the reach of one's ken.

(36) तं वां हुवे अति रिकं पिवध्यै (८०१०३) = हे अश्विनी वां युवयोः तं रथम् अतिरिकं सोमं पिवध्यै पातुं हुवे आव्यामि. अतिरिकं overflowing through excess.

अति without a verb.

(1) अग्नेऽ वि राजस्यति स्त्रिधः (३०१०) = Thou shinest, Oh Agni, disregarding or conquering foes. अति=अतिमन्य अथवा जित्वा. अति द्विधः is almost meaningless as in Rks. 5 and 7 of १०१०. So also अति स्त्रिधः here.

(2) आ याहि पूर्वारति चर्षणीराँ अर्ये आशिष उप नो हरिम्याम् (३०१०३) = हे इन्द्र धूर्वीः चर्षणीः अतिमन्य नः अस्मान् हरिम्याम् उप आ याहि। अर्ये: अरे: आशिषः अतिमन्य उप आ याहि. धूर्वीः चर्षणीः = all the 5 Āryan tribes. अर्यः = of the enemies viz. these tribes. आशिषः = Soma offerings; आशिर् is the base. अतिमन्य = disre-

garding. Indra is requested to disregard the offerings of the enemy.

(3) सद्यो यः स्यन्द्रो विषितो धर्वीयान् ऋणो न तायुरति धन्वा राद् (६५३)=यः राद् राजा अश्चिः (अरणीभ्यां) विषितः धन्वा धन्वानि अति (गच्छति). सितः=bound, confined (within the fire-producing sticks). विषितः=unbound, loosened, freed. Agni released from the sticks immediately (सद्यः) runs and crosses sandy deserts or long distances. In this act he resembles a thief (तायुः). ऋणः=wealth. ऋणः=possessed of wealth i. e. stolen property. स्यन्द (to run)+रः=स्यन्द्रः. धर्वीयान्=स्यन्द्रः=running, taking to his heels. A thief escapes with stolen property and runs away at high speed.

(4) सा नो विश्वा अति द्विषः स्वसृरन्या ऋतावरी । अतन्नहेव सूर्यः (६५३)=ऋतावरी धनवती सा सरस्वती तस्याश्च अन्या; स्वसृः स्वसारः अस्मान् विश्वाः द्विषः सर्वान् शत्रून् अति नयन्त्यः अतन् समृद्धात् कुर्वन्तु । यथा सूर्यः अहा अहानि अतन् तनोति दीर्घीकरोति. 'The Sun lengthens days' is a frequent idea in Rgveda and yet Sayaṇa renders अतन्नहेव सूर्यः by सूर्यः अतन् सततं गच्छन् यथा अहानि अतिनयति तद्वत्. But अतन् is simply imperfect 3rd per. plural of तन्.

(5) ता वामद्य हवामहे हन्येभिर्वाजिनीवसू । पूर्वीरिष इपयन्तावति क्षपः (८५१)=हे वाजिनीवसू अभिनौ पूर्वीः इषः अति क्षपः इपयन्तौ ता तौ वां हन्येभिः हन्यैः अद्य हवामहे. वाजिनी=वसु=wealth. वाजिनीवसू=possessed of wealth. अति=संख्याम् अति इताः क्षपः=riches beyond calculation. क्षपः generally means nights; but स्वर्, अहर्, and क्षपा were used to denote wealth. अति=पूर्वीः. क्षपः=इषः. इपयन्तौ=ददतौ. पूर्वीरिष क्षपः occurs in १०५१ and has this same sense.

(6) अतीहि मन्युपाविणं सुषुवांसमुपारणे । इमं रातं सुतं पिव (८५३)=उपारणे अरणः शत्रुः तस्य उप समीपे सुषुवांसं सोमं सुन्वन्तं मन्युः शत्रुः तदर्थं साविनं सोमं सुन्वन्तम् अति अतिमन्य इहि आगच्छ । इमं रातं दत्तं सुतं सोमं पिव. मन्युपाविणं occurs here only. It may be equal to उपारणे सुषुवांसं. Indra is called हरिमन्युसायकः (१०५३) i. e. one whose bow (सायक) and arrows (मन्यु) are of gold (हरि). So here मन्यु may mean an arrow. मन्यून् सुवते क्षिपति असौ मन्युपावी । उपारणे

अरणस्य उपरि यः मन्यून् सुवति तं सुयुवांसं सोमं सुन्वन्तम् अति अतिमन्य इहि. One may offer Sôma and yet be a dangerous man, one, for instance, who would molest strangers. This may be the sense. The words मन्युयाविणं and उपारणे are, however, difficult.

(7) इहि तिन्धः परावत इहि पञ्च जनां अति (८३३)=हे इन्द्र तिन्धः परावतः अति इत्य इहि । पञ्च जनांश्च अतिमन्य इहि = Cross the three heavens and do not mind (the temp:ing Sôma-offerings of) the 5 Āryan tribes.

(8) विश्वेयाभिरज्यन्तं वसूनां सासव्हांसं चिदस्य वर्षसः । कृपयतो नूतमयथ (८४५)=विश्वेयां वसूनां सर्वेयां धनानाम् इरज्यन्तम् ईशानं तथा सर्वान् शत्रून् सासव्हांसम् अभिभवन्तम् इन्द्रं (गीर्भिः आव्यामः). अस्य कृपयतः ज्वलतः वर्षसः वलस्य इरज्यन्तं may be the construction. Indra rules i.e. commands or possesses all this resplendent strength and hence conquers all foes. नूनं=verily. अति + अथ looks abrupt. It may be thus explained :—अथ तथा शत्रून् अतियन्तं = surpassing also all foes. Or अति may intensify सासव्हांसं. Indra overcomes foes completely (अति) on account of his well-known (अस्य) burning (कृपयतः) strength (वर्षसः). The words after सासव्हांसं are really very difficult. नूतमय in the preceding Rk. (८४५) is equally obscure.

(9) भिनत्स्यद्विं तपसा वि शोचिषा प्राप्ने तिष्ठ जनां अति (८४६)=हे अप्ने त्वम् अद्विं तपसा शोचिषा वि भिनत्सि । जनान् अतिमन्य प्रतिष्ठ. तपसा = शोचिषा = ज्वालया. अद्विं = a mountain. वि = apart, into pieces. प्रतिष्ठ = start (towards us).

मन्य is to be understood after अति in अति धन्वेव तां इही (३४६) also.

(10) प्रजा ह तिन्धो अत्यायमीयुर्न्यन्या अर्कमभितो विविशे (८४७)=तिन्धः प्रजाः प्रजाताः उपसः अत्यायं यथा न पुनरायन्ति न पुनरेयुः तथा ईयुः गतवत्य । अन्याः उपसः अर्कं सूर्यं निविविशे निविविशुः. The preceding Rk. speaks of the Dawn. Three (i. e. a very large number of the) Dawns have departed for ever. Others are entering the Sun even now and will thus disappear. अत्यायं=beyond return ; they depart so as never to return. This interpretation may not be correct. It is only a guess.

(11) पवस्य देववीरति पवित्रं सोम रंहा (९३) = हे सोम देववीः त्वं रंहा पवित्रम् अति (इत्य) पवस्य. देववीः = who feedest the gods. रंहा = with speed. इत्य as here should be understood in ९^{११}, ९^{१२}, ९^{१३}, ९^{१४}, ९^{१५}, ९^{१६}, and १०^{१२}.

(12) नावा न क्षादः ० स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा (१०^{१५}) = न यथा नावा नौः जनान् क्षोदः जलम् अति (पारयति) तथा अग्निः अस्मान् स्वस्तिभिः विश्वानि दुर्गाणि अति (पारयतु).

(13) अत्यविः (९^{१३}), and अत्यवि (९^{१५} ९^{१६} ९^{१७} १०^{११}). अविम् अविरोम्णां कृतं पवित्रम् अतीतः = (Sôma) that has passed through the strainer.

(14) अत्यूर्मिमत्सरो मदः सोमः पवित्रे अर्पति (९१५) = मत्सरः मदः सोमः अत्यूर्मिः पवित्रे अर्पति. मत्सरः = मदः = सोमः. संव्याम् अति इता: ऊर्मयः यस्य. Sôma runs into the strainer in countless ripples or waves. Cf. मध्वः पवन्त ऊर्मयः (९१५).

(15) ब्राह्मणासो अतिरात्रे न सोमे सरो न पूर्णमभितो वदन्तः । संवत्सरस्य तदहः परि छु यन्मण्डूकाः प्रावृषीणं वभूव (७^{१५}) = हे मण्डूकाः संवत्सरस्य यत् अहः प्रावृषीणं वभूव संवत्सरे यस्मिन् अहनि पर्जन्यो वर्षति तत् अहः परि स्थ अभितः उपविशाय । किं कुर्वाणाः । अतिरात्रे अतिरात्रनाम्नि सोमे सोमयागे सोमेन पूर्ण सरः अभितः आसीनाः क्रवश्च वदन्तः ब्राह्मणाः इव वाचं कुर्वाणाः. The rainy day is compared to a tank full of Sôma in the अतिरात्र sacrifice. Just as Brahmaṇas sit round such a tank in the अतिरात्र sacrifice and repeat Rks., so frogs croak when it is raining. परि = अभितः.

N. B. I regret the quotations under अति have not been arranged as they ought to have been according to Maṇḍala and Sûkta.

अन्तरिक्ष

Wherever we find this word in company with words that mean heaven and earth, we may generally conclude that it means the aerial or mid region. That is the case in १, २, ५, ६, १०, २१, २३, ३०, ३१, ३३, ३६, ३७, ४०, ४१, ४३, ४४, ४७, ४८, ५२, ५९-६१, ६६, ७०, ७७-७९, ८२, ८५-८७, ९५ and ९६.

द्यौः पृथिवी or द्यावापृथिवी is the usual expression for heaven and earth ; but in 2, 21, 40, 48, and 86 we have रोदसी instead. Again द्यौः is replaced by वृहत् in 1 and by परावत् in 79 ; so also पृथिवी by भूमि in 10, 37, 47 and 52, by अर्वावत् in 79 and पञ्च मानुषान् in 85. I suspect that the earth is represented by सुहवाः यजत्राः in 77 and अस्त्रिजिब्हाः यजत्राः in 82.

The word means heaven in 22, 28, 45, 46, 54-58, 64, 65, 67, 71, 72, 88, 89, 98-100.

अन्तरिक्षं दिव्यात् पातु अहसः (28) shows that अन्तरिक्ष is the same as Dyaus.

The Sun i. e. Sōma yokes his horse to travel along अन्तरिक्ष (55), the request to Ushas to fetch the gods from अन्तरिक्ष for drinking Sōma (58), the invitation to the Aświns (64) to come down from अ०, अन्तरिक्षात् as an equivalent for दिवस्परि (65), the R̄bhus being called heroes of अ० (17), the reference to Savit̄r's paths in अ० (72), Savit̄r (98) being called अन्तरिक्षप्राः and Agni अन्तरिक्षसत् (100), all these clearly prove that the word once meant heaven.

In 4 the word most probably means heaven and not the mid-region.

आ द्यां तनेषि रद्मिभिरन्तरिक्षमुरु प्रियम् (13); here उरु प्रियम् अन्तरिक्षं seems to be the same as द्यां. Ushas is not concerned with the mid-region.

विद्वान् पथीनाम् उरु अन्तरिक्षं (16); Agni knows the उरु अन्तरिक्ष and is requested to fetch the gods. The gods dwell in heaven. अन्तरिक्षं therefore must mean heaven. Does पथीनां mean देवानां ?

46 seems to betray a knowledge or at least an idea of the other hemisphere.

In 3, 15, and 49 we find अन्तरिक्ष in company with Dyaus only; yet even in the absence of the earth I think the word means the aerial region.

A frequent epithet of the aerial region is उरु (4, 9, 12, 13, 16, 23, 24, 30, 38, 61, 77, 78, and 84). वरीयः occurs twice only (6 and 25). In 24 अन्तरिक्षं is called उरु रजः and in 39 उरुलोकं. Sometimes उरु itself stands for अन्तरिक्षं as in :—वेद वातस्य वर्तनि-मुरोः क्रष्णस्य वृहतः (१३१) = Varuṇa knows the path of the wind, the wide (mid-region) and the vast (Dyaus). क्रष्ण and वृहत् were once the exclusive epithets of Dyaus. उरोः वेद वृहतः वेद is the construction. प्रेरोमित्रावरुणा पृथिव्याः प्र दिव क्रष्णात् वृहतः सुदान् (७६३); उरोः and क्रष्णात् वृहतः as above. प्र (रिरिचाये) = exceed.

The word means space above the earth in 51, 81 and 90. It seems to mean the sea in 101.

9, 11, 17, 19, 24-27, 29, 32, 34, 35, 38, 39, 42, 49, 50, 53, 62, 63, 68, 69, 73-76, 80, 83, 84, 91, 93, and 99 are doubtful cases in which it is difficult to fix the meaning of the word.

वनेषु व्यन्तरिक्षं ततान (२०); it is impossible even to guess the sense of अ०. What is वनेषु ? in water ? Varuṇa stretches heaven or the sky in water i. e. causes its reflection. Can this be the meaning ?

In 7 we find द्यां, अन्तरिक्षं, पृथिवी and रोदसी too which must be considered a stop-gap. Otherwise the conclusion must be that the composer did not know the meaning of रोदसी. 35 is similar.

द्यावाक्षामा पृथिवी अन्तरिक्षम् (8); what does पृथिवी mean here ? It cannot mean the earth as there is क्षामा. It is equal to पृथिव्यौ which then would qualify द्यावाक्षामा. Perhaps it is a stop-gap.

In 14 we have त्रिः अन्तरिक्षं, त्री रजांसि, त्रीणि रोचना, तिस्रो दिवः, and पृथिवीः तिस्रः. What are रजांसि and रोचना ? रजांसि includes heaven, earth and the mid-region or it means heaven which it often does. रोचना means the 3 stories of heaven and nothing else. रजांसि and रोचना are really not wanted as we have दिवः.

Yāska derives the word thus:—अन्तरा क्षान्तम् । अन्तरा इमे इति वा (निरुक्त २१०), अन्तरा = मध्ये. इमे = द्यावापृथिव्यौ. क्षान्तं = पृथिव्याः

अन्तं. अन्तरि may be the locative singular of अन्तर्. क्षं = क्षेति. That which exists (क्षं) between heaven and earth. But this derivation would be inapplicable if the word once meant heaven.

(१) त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या ऋष्वर्वीरस्य बृहतः पतिर्भूः । विश्व-
माप्रा अन्तरिक्षं महित्वा सत्यमद्वा नकिरन्यस्त्वावान् (१६३).

भुवः = भूः = अभवः; भवसि वा. प्रतिमानं = a match or an equal; a foe; a master. ऋष्वाः वीराः अस्य सः = who has brave sons viz. the gods. बृहतः = दिवः. बृहत् often qualifies द्यौः and sometimes stands for द्यौ itself. महित्वा = महत्वेन. आ + प्रा = पूरितवान्. Indra fills the whole of अन्तरिक्ष. Is अन्तरिक्ष the aerial region or heaven? अद्वा = सत्यं = indeed, verily. नकिः = no one. नकिः अन्यः = none else. त्वावान् = त्वत्सद्वशः.

(२) यान् राये मर्तान् सुपृदो अग्ने ते स्याम मधवानो वयं च । छायेव
विश्वं भुवनं सिसक्ष्यापिवान् रोदसी अन्तरिक्षम् (१५३) = हे अग्ने यान् मर्तान्
राये त्वं सुपृदः ते मर्ताः वयं च मधवानः स्याम । रोदसी यावापृथिव्यौ अन्त-
रिक्षम् आपिवान् त्वं छाया इव विश्वं भुवनं सिसक्षिः.

सूद (= to give, to present) reduplicated becomes सुपृद्. Those mortals whom thou givest to wealth i. e. makest wealthy. May we be those (ते) rich mortals (मधवानः). सच् = to be with, to accompany. Thou followest the whole world as though thou wert its shadow (छाया). Thou never leavest the universe to itself but must over-awe it with thy presence. आ + पिवान् = filling through and through.

(३) अदितिद्यौर्दितिरन्तरिक्षं (१६३). Aditi is everything. Only द्यौ and अन्तरिक्ष are mentioned. Are they one or two?

(४) त्वमिमा ओषधीः सोम विश्वास्त्वमपो अजनयस्त्वं गाः । त्वमा
ततन्योर्वन्तरिक्षं त्वं ज्योतिषा वि तमो ववर्थं (१६३).

Soma generates all these plants, waters and cows. उह अन्तरिक्षं त्वम् आ ततन्य = Thou hast stretched (आ + ततन्य) the wide aerial region. Thou uncoverest (वि + ववर्थ) darkness by thy light. तन् by reduplication ततन्. ततन् + थ = ततन्य. बृ by reduplication बबृ. बबृ + थ = ववर्थ. बृ = to cover. वि + बृ = to

uncover, to expel. Does अ० here mean the aerial region or heaven? I think it means heaven which looks crumpled on account of darkness. Light shows how extended it is. उरु generally qualifies अन्तरिक्ष meaning the aerial region. But here the उरु अन्तरिक्ष is heaven. Sōma like Agni illumines and thus extends heaven.

(5) चित्रं देवानामुदगादनीकं चश्चित्रस्य वरुणस्याद्देः । आप्ता यावा-
पृथिवी अन्तरिक्षं सूर्यं आत्मा जगतस्तस्तुपश्च (१०४) = देवानां चित्रम् अनी-
कम् उत् अगात् = the blazing (चित्रं) light (अनीकं) of the gods
has come out. चश्च: etc. = (the Sun who is) the eye of Mitra,
Varuṇa and Agni. That light has filled heaven, earth and the
mid-region. The Sun is the soul of everything that moves
(जगतः) and everything that stands i. e. is stationary.

(6) यः पृथिवीं व्यथमानामदंहृतः पर्वतान् प्रकुपितां अरम्णात् । यो
अन्तरिक्षं वि ममे वरीयो यो यामस्तभ्नात्स जनास इन्द्रः (२०३) = He is
Oh men (जनासः = जनाः) Indra, who steadied (अदंहृत्) the
afflicted (व्यथमानां) earth, stopped (अरम्णात्) mountains that
were fleeing (प्रकुपितान्), measured the wide aerial region and
propped up (अस्तभ्नात्) heaven.

हंह् = to steady. रम् = to stop. व्यथ् = to suffer pain or affliction.
कुप् = to tremble or to run in fear. उरु, वरीयः, वरिष्ठं, वरीयः = wider,
very wide. विममे = measured i. e. pervaded or occupied. स्तम् =
to prop up.

(7) अवंशे यामस्तभ्नाद्वृहन्तमा रोदसी अपृणादन्तरिक्षम् । स
धारयत्पृथिवीं पप्रथच सोमस्य ता मद इन्द्रध्यकार (२०५) = Indra held
on high (अस्तभ्नात्) mighty (वृहन्तं) heaven (द्यां) without (using)
a pillar (अवंशे), filled or occupied (आ+अपृणात्) heaven and
earth and the aerial region. He steadied (धारयत्) and spread
out (पप्रथत्) the earth. Indra did all these (marvels) under the
influence (मदे) of Sōma. The metre requires अस्तभ्नत् and
not अस्तभ्नात्.

(8) आदित्या रुद्रा वसवः सुनीथा यावाक्षामा पृथिवी अन्तरिक्षम् ।
सज्जोपसो यज्ञमवन्तु देवा ऊर्ज्जं कुणवज्ञवरस्य केतुम् (३६).

सुनीथाः = नीथवन्तः. नी + थं = नीथं = that which is conveyed i. e. praise or an offering or wealth. सुनीथाः = praised or having wealth. Is पृथिवी different from क्षामा ? Or does it qualify द्यावा-क्षामा ? पृथिवी पृथिव्यौ द्यावाक्षामा द्यावाक्षामे. सज्जोपसः = together. अवन्तु = may they guard or endow with wealth. May they raise on high (ऊर्ध्वं कृणवन् कुर्वन्तु) the banner of the sacrifice (अध्वरस्य केतुम् = अङ्गिम्).

(9) अग्ने यते दिवि वर्चः पृथिव्यां यदोपधीष्वप्स्वा यजत्र । येनान्तरिक्षमुर्वाततन्थ त्वेषः स भानुर्णवो नृचक्षाः (३४३) = हे यजत्र अग्ने यत् ते तव वर्चः तेजः दिवि पृथिव्यां यत् ओपधीषु अप्सु आ मध्ये येन वर्चसा उह अन्तरिक्षम् आततन्थ सः भानुः त्वेषः अर्णवः नृचक्षाः ॥

वर्चस् = lustre. आ means in or it may be equal to च; ओपधीषु अप्सु च. यजत्र = one that deserves offerings. त्वेषः = दीप्तिमान् = resplendent. भानुः = lustre. वर्चः is neuter while भानुः is masculine, yet the two are in apposition; यत् वर्चः स भानुः. अर्णवः = (extensive like) the sea. नृचक्षाः should be नृचक्षः (हे नृचक्षः अश्वः); otherwise it would qualify भानुः and be meaningless. नृणां देवानां चक्षाः चक्षुः; Agni is the eye of the gods. For अ० vide 4.

(10) नि सामनामिपिरामिन्द्र भूमिं महीमपारां सदने ससत्थ । अस्तभ्नाद द्यां वृपमो अन्तरिक्षमर्पन्त्वापस्त्वयेह प्रसूताः (३४०) = हे इन्द्र सामनां (?) इपिराम धनयुक्तां महीं महतीम् अपाराम् अनन्तां भूमिं त्वं सदने निससत्थ अस्थापयः । वृपमः वृपवलः इन्द्रः द्याम् अन्तरिक्षं च अस्तभ्नात् त्वया प्रसूताः विसृष्टाः आपः इह पृथिव्याम् अर्पन्तु धावन्तु.

सामनां ? समानां अथवा साम्नां नयन्ती (सायण). The स in समना may have been altered to सा for metre. समना = a common wife or a woman. The earth was a floating body which Indra seated in a seat or steadied. The earth was a faithless, erratic woman, the property of all. Indra fixed her. इप् (wealth) + इरं = rich. अपारां = without end, limitless. अर्पन्तु = let (them) run on. प्रसूताः = ordered, let go. Does अन्तरिक्ष here mean the sea ? Let waters ordered by thee run towards the sea. We hardly find mention of the steadyng of the aerial region. आपः अन्तरिक्षम् अर्पन्तु may be the construction. Or अन्तरिक्षं = द्याम्.

(11) इन्द्र ओपधीरसनोदहानि वनस्पतीरँसनोदन्तरिक्षम् । विभेद वलं तुनुदे विवाचोऽथाभवद्मिताभिक्तूनाम् (३३५)=

ओपधीः=herbs. वनस्पतीः=big trees. असनोत्=gave. Indra gave days by rescuing the Sun from Vṛtra and heaven (अन्तरिक्षं) by clearing it of Vṛtra i. e. clouds. Vala was an enemy that concealed cows. Indra broke him. He drove away (तुनुदे) the barbarians (विवाचः). विवाचः=who were speechless or who spoke jargon. दमिता=दमिता=a tamer. अभिक्तूनां=of those that attack sacrifices or riches. क्रतु means wealth, offerings, power. ये क्रतू अभिभवन्ति ते अभिक्तवः. Does अ० mean heaven or water or something else ?

(12) देवानां दृतः पुरुष प्रसूतोऽनागाम्नो वोचतु सर्वताता । शृणोतु नः पृथिवी द्यौरुतापः सूर्यो नक्षत्रैरुर्वन्तरिक्षम् (३३६)=देवानां दृतः आग्निः पुरुष सर्वत्र प्रसूतः प्रेषितः नः अस्मान् सर्वताता सर्वेषां देवानां ताता तातौ संवेद अनागान् एते अनागसः इति वोचतु ब्रवीतु. May Agni declare us to be sinless when he stands midst the gods.

प्रसूतः=dispatched, commissioned. पुरुष = in all places. आपः शृणवन्तु. Is नक्षत्रैः to be construed with सूर्यः or अन्तरिक्षं ? If it be taken with अन्तरिक्षं, the latter would mean heaven ; but there is the word द्यौः too. In the other alternative how can the stars and the Sun keep company ?

(13) आ द्यां तनोपि रद्मिभिरान्तरिक्षमुरु प्रियम् । उवः शुक्रेण शोचिषा (४४३)=Thou stretchest (आ तनोपि), Oh Dawn, heaven and the wide sky with thy beams and with thy blazing light.

आन्तरिक्षं=आ+अन्तरिक्षं. आ (तनोपि). The root in शुक्र and शोचिष् is शुच् to blaze. प्रियं=which gives us good things. But for उरु, अन्तरिक्षं-most probably is the same as द्यां.

(14) त्रिरन्तरिक्षं सविता महित्वना त्री रजांसि परिभूखीणि रोचना । तिस्रो दिवः पृथिवीस्तिथ इन्वति त्रिभिर्वतैरभि नो रक्षति त्वना (४४४)

त्रिः=त्रीणि; as every region is three. महित्वना=महत्वेन. त्री=त्रीणि. रजांसि ? Is it अन्तरिक्ष or द्यौ ? But both are mentioned here. परिभूः=one that pervades. रोचना=रोचनानि=the 3 stories of heaven

(द्यौ). इन्वति=प्रेरयति=charges or fills (with his power). वैतैः =with the 3 acts of rising, reaching the meridian and setting or with his 3 strides. अभि + रक्षति. त्मना=with (gifts of) wealth. Here several regions are mentioned. रजांसि, रोचना and दिवः mean heaven. The composer of the Rk does not mind repetition.

(15) मधुमतीरोपधीर्याव आपो मधुमन्नो भवत्वन्तरिक्षम् । क्षेत्रस्य पतिर्मधुमन्नो अस्त्वरिष्यन्तो अन्वेन चरेम (४१२) = ओपधीः ओपधयः द्यावः आपः मधुमतीः मधुमत्यः उदकवत्यः नः भवन्तु । अन्तरिक्षं मधुमत् भवतु । क्षेत्रस्य पतिः नः असम्भ्यं मधुमत् अस्तु । अरिष्यन्तः वयम् एने क्षेत्रस्य पतिम् अनु चरेम.

मधु = water sweet as honey. अ + रिष्यन्तः = not coming to grief; unafflicted. अनु + चर् = to walk after, to obey.

(16) आद्य रथं भानुमो भानुमन्तमग्ने तिष्ठ यजतेभिः समन्तम् । विद्वान् पथीनामुर्वन्तरिक्षमेह देवान् हविरद्याय वक्षि (५१३) = हे भानुमः भानुमन् अग्ने अद्य यजतेभिः यजतैः हविरहैः देवैः समन्तं सह भानुमन्तं रथम् आतिष्ठ । पथीनाम् उरु अन्तरिक्षं विद्वान् हविरद्याय देवान् इह आ वक्षि वह.

आद्य = आ + अद्य. भानुमः voc. sing. of भानुमान्. समन्तं mis-used for समं. समन्ते (द्यावापृथिव्यौ) occurs twice and समन्ता (समन्तौ घर्मौ) once in RV. पथीनां ? It seems to mean देवानां i.e. of gods that move along the paths (of heaven). पथीनां occurs here only. पथीनां देवानाम् उरु अन्तरिक्षं विद्वान्. Does अ० here mean heaven in which the gods dwell ? Or पथीनां = पथः ? Agni knows all the paths leading to heaven.

(17) प्रैष स्तोमः पृथिवीमन्तरिक्षं वनस्पतीरोपधी राये अश्याः । देवो-देवः सुहवो भूतु महां मा नो माता पृथिवी दुर्मतौ धात् (५१३) = पपः स्तोमः पृथिवी० राये प्र वेगेन अश्याः अश्वोतु । देवः देवः (सर्वे देवाः) महां सुहवः आव्हातुं सुलभः भूतु भवतु । माता पृथिवी नः अस्मान् दुर्मतौ मा धात् दधातु.

अश्याः = अश्यात् = may (my praise) reach the earth etc. (for obtaining wealth). देवः देवः = every god. सुहवः = सुखेन आव्हा-तव्यः = of ready response to my call. दुर्मतौ (in want of wealth i. e. poverty) opposed to सुमतौ (in prosperity). माता पृथिवी is mother earth. So the 1st पृथिवी must be द्यौ who too is broad and wide.

(18) व्यक्तुद्रा व्यहानि शिक्षसो व्यन्तरिक्षं वि रजांसि धूतयः । वि यदज्ञाँ अजय नावै ई यथा वि दुर्गाणि मरुतो नाह रिष्यथ (५१३) = हे मरुतः यत् यदा अक्तन् अहानि अन्तरिक्षं रजांसि अज्ञान् दुर्गाणि वि अजय तदा अह अत्र अस्मिन् कर्मणि यूयं न रिष्यथ.

अक्तन् = nights. रुद् (to howl) + रः = रुद्रः = a howler. धूतयः = धूतीनां कर्तारः = shakers. शिक्षसः ? The word used in the case of Agni seems to mean a flame. In 3 places it qualifies मरुतः and in one रुद्र. शिक्षसः = resplendent. Is शिद् another form of शुच् ? We have शुशुक्षांसः from शुच्. शिक्षांसः would be the correct form. न रिष्यथ = you never come to grief. The 2nd half has been explained under अज्ञ (P. 8). There अज् was made to mean to push. To cross, however, seems better. रजांसि generally means heaven; अ० therefore should mean the aerial region.

(19) स्वयं दधिष्वे तविर्णी यथा विद् वृहन्महान्त उर्विया वि राजय । उतान्तरिक्षं ममिरे व्योजसा शुभं यातामनु रथा अवृत्सत (५१४) = हे मरुतः यथा यूयं विद् जानीष्वे तथा यूयं स्वयं तविर्णी दधिष्वे । महान्तः यूयं वृहत् उर्विया च वि राजय । उत अपि च ते मरुतः ओजसा अन्तरिक्षं वि ममिरे । शुभं प्राप्तुं यातां गच्छतां मरुतां रथाः अनु अवृत्सत.

तविर्णी धा = to hold under control. You know (यथा विद् ?) how to control yourselves as occasion requires. This may be the sense. वृहत् = much. उर्विया an adverb from उरु. उरु+इया = widely. वि राजय = you rule. वृहत्, उर्विया and वि, all these mean greatly, widely, extensively. वि ममिरे = (the Maruts) occupy. शुभं यातां = of those that are going to win the damsels, Sūryā. अनु + वृत् = to roll on, to move smoothly or without jolting. The Maruts rush along the mid-region; but they move in heaven too. Cp. दिवा यान्ति मरुतः (52).

(20) वनेषु व्यन्तरिक्षं ततान् वाजमर्वत्सु पय उम्नियासु । हृत्सु क्रतुं वरुणो अप्स्वर्णि दिवि सूर्यमदधात्सोममद्रौ (५१५) .

अर्वत्सु वाजम् अदधात् = put strength (lit. booty) into horses. उम्नियासु पयः = milk into cows. हृत्सु क्रतुं = courage into hearts. अप्सु अग्निं = Agni into water. दिवि सूर्यं = the Sun in heaven. अद्रौ सोमं = Sōma on mountains. वनेषु अन्तरिक्षं विततान् ?

Does वन mean water? Varuṇa stretched heaven in water i. e. caused a reflection of heaven or the sky in water. This would be a poor feat, no doubt. वनेषु is difficult. वन may mean forests over which stretches the canopy of the sky.

(21) नीचीनवारं वरुणः कवन्धं प्र ससर्ज रोदसी अन्तरिक्षम् । तेन विश्वस्य भुवनस्य राजा यवं न वृष्टिर्व्युनन्ति भूम (५६३) = वरुणः नीचीनवारं कवन्धं रोदसी द्यावापृथिव्यौ अन्तरिक्षं च प्रति प्र ससर्ज । तेन कवन्धेन विश्वस्य भुवनस्य राजा न यथा वृष्टिः यवं व्युनन्ति तथा भूम भूमि व्युनन्ति.

कवन्ध occurs thrice in RV. उत्सं कवन्धमुद्रिणं (८४८) where उत्सं, कवन्धं and उद्रिणं all mean a cloud. सेमभि प्रवद्विवस्क-कवन्धमव दर्पदुद्रिणं (९४३) = सः सोमः ईम् एतं दिवः कवन्धम् उद्रिणं अभि अव दर्पत् दारयति = Soma tears open the watery (उद्रिणं) cloud. प्रवत् (=प्रवतं = flowing, rushing on) is in apposition to कवन्धं. उद्रिणं in both Rks. may be translated by 'watery'. नीचीनं वारं द्वारं विलं यस्य तं = whose bilge is on the bottom-side. भूम = the earth. Cf. चर्मेवोदभिर्व्युनन्ति भूम (१६५). नीचीनवारं qualifies अवतं (८४३). नीचीनवारे qualifies गवि (१०१०५). Thus the word occurs thrice only in RV.

(22) स जायमानः परमे व्योमनि व्रतान्यग्निव्रतपा अरक्षत् । अन्तरिक्ष-ममिमीत सुक्रतुवैश्वानरो महिना नाकमस्पृशत् (६६) = Agni, that (सः) guardian of acts (व्रतपाः) guarded them (व्रतानि) the moment he was born in high heaven. He pervaded heaven; Vaishwānara filled it with his power.

व्योमन्, अन्तरिक्ष and नाक all mean heaven. व्रतं = an act or a law. सुक्रतुः = possessed of mighty power. स्पृश् = to pervade, to fill. Agni is born in the highest heaven and fills it with his greatness. The region that he measures (वि + अमिमीत) must therefore be heaven and not the aerial region with which he has nothing to do.

(23) अयं स यो वरिमाणं पृथिव्या वर्षाणं दिवो अक्षोदयं सः । अयं पीयूषं तिरुपु प्रवत्तु सोमो दाधारो वन्तरिक्षम् (६५०) = It is this Soma that made the extent of earth and heaven. It is he who put nectar (पीयूषं) into the 3 rivers. He also held on high the wide aerial region.

वर् (most probably connected with उरु) + इमन् - वरिमन्.
 वरिमन् = वर्धन् = width, extent, stretch. वृष्ट + मन् = वर्धन् = that which contains rain? पीयूषं (from पी to drink) = that which is drunk, water, nectar. आधात् or some such verb is understood. प्रवत् = a flowing, rushing river. What are the three rivers?

(24) आपप्रुषी पार्थिवान्युरु रजो अन्तरिक्षम् । सरस्वती निदस्पातु (६५३) = May S. protect (पातु) us from slanderers (निदः), she who fills (आ + प्रुषी) earthly regions (पार्थिवानि), the wide (उरु) world (रजः) of heaven and the mid-region (अन्तरिक्षं).

पृ by reduplication पृपृ. परिवान् perf. part.; feminine प्रुषी. Heaven is called पृथु रजः (१५०) and पार्थिवं रजः (१५३). What does पार्थिवानि mean? Is it equal to पार्थिवं? पार्थिवं = उरु. उरु पार्थिवं रजः = heaven? Or पार्थिवानि = पृथिवी-स्थलानि? Or रजांसि may be understood after पार्थिवानि and अन्तरिक्षं may be the उरु रजः. Most probably उरु is to be construed with अन्तरिक्षं. It is placed before रजः for the sake of metre.

(25) इन्द्राविष्णु तत्पनयायं वां सोमस्व मद उरु चक्रमाथे । अकुण्ठु-मन्तरिक्षं वरीयोऽप्यथतं जीवसे नो रजांसि (६५४). तत् पनयायं वां = that was a praiseworthy act of yours. उरु चक्रमाथे = you stalked far and wide. अकुण्ठुं = अकुरुतम्. वरीयः = wider. अन्तरिक्षं and रजांसि both mean heaven. The sky looking crumpled in darkness choked the early Aryans who breathed freely (जीवसे) when the sky lay extended in all its fulness in the light of the Sun. The first line would be metrically improved by omitting तत् and inserting कुतं before वां.

(26) शं नो आवापृथिवी पूर्वहृतौ शमन्तरिक्षं दशये नो अस्तु । शं न ओपधीर्विनिनो भवन्तु शं नो रजस्पतिरस्तु जिष्णुः (७३५).

नः शं = for our welfare. पूर्वा हृतिः = the earliest invocation to the gods i. e. a sacrifice. दशये = to enable us to see. अन्तरिक्षं means heaven or the Sun. वनिनः = वनस्पतयः = lofty trees. जिष्णुः = victorious (Indra). Indra conquered Dyans and became रजसः पतिः.

(27) जङ्गानः सोमं सहसे पपाथ प्र ते माता महिमानसुवाच । एन्द्रं प्राथोर्वेन्तरिक्षं युधा देवेभ्यो वरिवश्वकर्य (७४५) = As soon as born (जङ्गानः) thou drankest Sōma for (getting) strength. Thy mother then declared thy greatness. Thou spreadest wide heaven, Oh Indra, and gavest wide space to the gods by fighting with their foes.

सहसे = for strength. प्र + उवाच = proclaimed, declared aloud. एन्द्र = आ + इन्द्र. आ + प्राथ. युधा instr. sing. of युध् a fight. वरिवः = wide space. Heaven was made to look small by the enemy whom Indra killed and restored heaven to its original extent.

(28) मा नो रक्षो अभि नद् यातुमावतामपोच्छतु मिथुना या किमीदिना । पृथिवी नः पार्थिवात्पात्वंहसोऽन्तरिक्षं दिव्यात्पात्वस्मान् (७४६४) = यातु-मावतां रक्षः नः मा अभि नद् । किंतु तत् रक्षः किमीदिना किमीदिनौ या यौ मिथुना मिथुनौ तौ अप उच्छतु विवासयतु । पृथिवी नः अस्मान् पार्थिवात् अंहसः पातु । अन्तरिक्षं दिव्यात् अंहसः अस्मान् पातु, यातु and रक्षः both mean magic. यातु + मान् = यातुमान्. यातुमान् + वान् = यातुमावान्. वत् is a superfluous affix here. May no magic spell of magicians destroy (अभिनट) or trouble. किमीद् विद्यते अस्य सः किमीदी = one that deals in magic. किमीद् is allied to chymia. The late Mr. Tilak thought that किमीदिन् was made of एकिम्मु (Ekimmu) and डिम्मे (Dimme) which were the names of two Accadian spirits with whom magicians had dealings. But the real word is किमीद् which by taking the affix इन् becomes किमीदिन्. किमीदी, किमीदिनौ etc. is the declension. May that magic spell drive away (अप + उच्छतु) couples (मिथुना) that dabble in that evil art. Perhaps उषाः is the subject of अपोच्छतु. Magicians work in the dark. Light puts a stop to their diablerie. पार्थिवात् अंहसः = from earthly injury. Here अन्तरिक्ष = दौ॰.

(29) व्यन्तरिक्षमतिरन्मदे सोमस्य रोचना । इन्द्रो यदभिनद्वलम् (८४५) = यत् यदा सोमस्य मदे इन्द्रः वलम् अभिनद् नाशयामास तदा सः अन्तरिक्षं रोचना रोचनानि वि अतिरत् दत्तवान्.

वि + तिर् = to give. As soon as Vala was broken, heaven and the aerial region were given back to man. Are अन्तरिक्षं

and रोचना one or two? Most probably one, as Indra after killing his enemies frees heaven from darkness.

(३०) उमे द्यावापृथिवी विश्वमिन्वे अर्यमा देवो अदितिरिंधाता । भगो नृशंस उर्वन्तरिक्षं विश्वे देवाः पवमानं जुपन्त (१०६५).

विश्वं धनम् इन्वतः दत्तः ते विश्वमिन्वे. विश्वमिन्वे उमे द्यावापृथिव्यौ = both heaven and earth that give all wealth. देवः अर्यमा. विधाता अदितिः. Aditi was masculine also. Or विधाता and अदिति may be different deities. नृशंसः (भगः) = praised by men. जुपन्त=सेवन्ते.

(३१) पुनर्नो असुं पृथिवी ददातु पुनर्यांदिवी पुनरन्तरिक्षम् । पुनर्नः सोमस्तन्वं ददातु पुनः पूषा पथ्यां या स्वस्तिः (१०६६).

असुं = breath, life. तन्वं (accusative singular of तन्) = self, life. या स्वस्तिः तां पथ्यां पूषा नः पुनर् ददातु. पथ्या स्वस्तिः = welfare on the road.

(३२) इन्द्राश्ची वृत्रहत्येषु सत्पती मिथो हिन्वाना तन्वा समोक्सा । अन्तरिक्षं महा पप्रोजसा धृतश्रीमहिमानमीरयन् (१०६७) = वृत्रहत्येषु सत्पती मिथः हिन्वाना हिन्वानौ तन्वा समोक्सा समोक्सौ इन्द्राश्ची महिमानम् ईरयन् धृतश्रीः सोमः एते सर्वे महि अन्तरिक्षम् ओजसा आपग्रः.

Indra and Agni are lords of the gods (सत्पती) i. e. they lead them in battles (वृत्रहत्येषु). हि (= to mix) + नु + आना = mixed with each other (मिथः). तन्वा समोक्सा = having a common (सं) abode (ओक्सा) physically. They have as it were one body i.e. they always act together. धृतश्रीः = (Sōma) having the hue of ghee, yellow. महिमानम् ईरयन् = (Sōma) sending into every one his own power. Sōma inspires all his devotees with courage. अन्तरिक्षं = heaven or space.

(३३) द्यावापृथिवी जनयन्नभि व्रताप ओपधीर्वनिनानि यज्ञिया । अन्तरिक्षं स्वरापप्रुतये वशं देवासस्तन्वी नि मामृज्जुः (१०६८) = देवाः व्रता व्रतानि अभि द्यावापृथिवी द्यावापृथिव्यौ अपः ओपधीः यज्ञिया यज्ञियानि वनिनानि जनयन् अजनयन् । अन्तरिक्षं च स्वर् स्वर्गं च ऊतये आपग्रः । तन्वि वशं सामर्थ्यं विमामृज्जुः स्थापयामासुः ।

अभि व्रता = in accordance with laws. वनिनानि occurs here only. It is irregular for वनिनः. वनिनानि = वनिनः = वृक्षान्. यज्ञिया = worthy of offerings. स्वर् = heaven or the Sun. वशं etc. = the

gods put (निमासृजुः) into these same (तन्वि) power (वर्णं) in order to protect or benefit men (ऊतये).

(34) समुद्रः सिन्धु रजो अन्तरिक्षमज एकपात्तनुयित्सुरर्णवः । अहिर्वृद्ध्यः
शृणवद्वचांसि मे विश्वे देवास उत सूरयो मम (१०६६).

समुद्रः = सिन्धुः = अर्णवः. Do these 3 words mean a river or a sea ? or समुद्रः = the sea. सिन्धुः = the river Indus. अर्णवः ? or अर्णवः = full of, overflowing with, water. The Indus may be so called. रजः = heaven ? अजः एकपात् = the one-footed unborn, the Sun ? तनयित्सुः = (शौः) = heaven that rumbles; Jupiter tonans. Do not the all-gods include समुद्रः etc? or were they a class by themselves ? सूरयः may qualify देवासः or it may mean the wise on earth. शृणवत् = शृणवन्तु.

(35) देवेभिर्निविष्टो यज्ञियेभिराग्नि स्तोपाण्यजरं वृहन्तम् । यो भानुना
पृथिवीं द्यामुतेमामा ततान रोदसी अन्तरिक्षम् (१०६६) = यः अग्निः भानुना
स्वतेजसा पृथिवीम् उत अपि च द्यां रोदसी अन्तरिक्षम् आततान तम अजरं
वृहन्तम् अग्निं यज्ञियेभिः यज्ञियैः देवेभिः देवैः इषितः प्रेरितः नु खलु स्तोपाणि
स्तौभिः. The gods desirous of offerings inspire the devotee to praise Agni who conveys these offerings to them.

निषितः = नु + इषितः. इषितः = asked, commanded, inspired.
स्तु + स् (of लेद्) + आनि = स्तोपाणि = I will praise. रोदसी is nothing but a repetition of द्यां and पृथिवीं. I have a suspicion that रोदसी originally different from these two came in course of time to be confounded with them. I am not, however, prepared at present to produce evidence in favour of this view.

(36) न यस्य द्यावापृथिवी न धन्वं नान्तरिक्षं नाद्रयः सोमो अक्षाः ।
यदस्य मन्युराधिनीयमानः शृणाति वीलु रुजति स्थिराणि (१०६७) = यत् यदा
अस्य इन्द्रस्य मन्युः वलम् अधिनीयमानः अभिगच्छन् वीलु शृणाति स्थिराणि
रुजति यस्य च अन्तं द्यावापृथिव्यौ धन्वं अन्तरिक्षं च न आपुः तस्मै सोमः
अक्षाः क्षरति. Neither heaven nor earth nor धन्वं (?) nor the aerial region nor mountains can reach the end of Indra's might.

अधिनीयमानः = being carried toward. वीलु = strong. स्थिराणि
= steadfast things. शृणाति = breaks to pieces. रुजति = demolishes. यस्य = यस्य अन्तम्. I do not know what part of the uni-

verse was धन्व. अक्षः is really not wanted here; besides it spoils the metre of the 2nd quarter. नाद्रयो न सोमः most probably ended it.

(37) नाभ्या आसीदन्तरिक्षं शीण्णो द्यौः समवर्तते । पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात्तथा लोकां अकल्पयत् (१०१३).

The aerial region is a big cavity; so is the navel of the पुरुष. So the aerial region sprang out of that navel. The head is the top of the human body. द्यौ is the topmost region. So द्यौ sprang from his head. Man treads on the earth; so the earth was born of P's feet. The several quarters and the ear are space. So the directions were born of his ear. अकल्पयत् = अकरोत्. The subject is पुरुषः or सः understood. Are the लोकs different from the earth, heaven and the aerial region? If so, what are they? The last quarter is suspicious.

(38) इदं स्वरिदमिदास वाममयं प्रकाश उर्वन्तरिक्षम् । हनाव वृत्रं निरेहि सोम हविष्यु सन्तं हविषा यजाम (१०१३*)=इदं स्वर् इदम् पव वामम् आस अस्ति । अयं प्रकाशः वामः । इदम् उरु अन्तरिक्षं वामम् । हे सोम निर् आ इहि । आवां वृत्रं हनाव । हविः सन्तं त्वा त्वां हविषा यजाम परिचरेम.

The Sun (स्वर्), light (प्रकाशः), the wide (उरु) heaven (अन्तरिक्षं), all this is certainly as desirable as wealth (वामं). Vṛtra hides them. Let us fight him and kill him. Sōma-juice is solicited to come out of the plant itself or the strainer. The extractor of the juice appeals to Sōma not to delay. He would quaff it and then kill Vṛtra, thus releasing the Sun and heaven from his grip. The Sun and sunlight are absolute necessities. Sōma is an offering and yet requires to be propitiated with offerings.

(39) मम देवा विहवे सन्तु सर्व इन्द्रवन्तो मरुतो विष्णुरग्निः । ममा-न्तरिक्षमुरुलोकमस्तु महां वातः पवतां कामे अस्मिन् (१०१३*).

विहवे = in battle. इन्द्रवन्तः = with Indra. उरुलोकः यस्मिन् तत् = in which there is wide space, spacious. लोकं has been put in for metre; in other Rks. उरु अन्तरिक्षं is the expression. The Rk.

has a modern look. अस्मिन् कामे = in this desire (for victory). These two words, put in for making up the necessary number of syllables, spoil the metre all the same. The last quarter is metrically very defective.

(40) नृचक्षा एष दिवो मध्य आस्त आपत्रिवान् रोदसी अन्तरिक्षम् । स विश्वाचीरभि च एष घृताचीरन्तरा पूर्वमपरं च केतुम् (१० ३३१) = This eye of the gods (नृचक्षाः) halts (आस्ते) in the centre of heaven (दिवः मध्ये), filling entirely (आपत्रिवान्) both heaven and earth (रोदसी) and also the mid-region (अन्तरिक्षं). He beholds (अभि च एष) the ghee-bright (घृताचीः) and all-illumining (विश्वाचीः) Dawns and also the early (पूर्वं) and the late (अपरं) banner (केतुं) of the gods between (अन्तरा) heaven and earth.

नृणां देवानां चक्षाः नृचक्षाः । घृतवत् अञ्जन्ति शोभन्ते ताः । Ghee made from cow's butter has a fine yellow hue. The Dawn looks like such ghee. विश्वम् अञ्जन्ति ताः = The Dawns illumine all. Agni appears early in the morning and also late at night. He is thus the early and late banner of the gods. He shines between heaven and earth.

(41) सविता यन्त्रैः पृथिवीमरमणादस्कम्भने सविता द्यामदंहत् । अश्वमिवाखुक्षद्विनिमन्तरिक्षमतूर्ते वद्धं सविता समुद्रम् (१० ३४१). The earth was a runaway whom Savitṛ fixed (अरमणात्) with ropes (यन्त्रैः). S. fixed (अदंहत्) Dyauś in space where there was no pillar (अस्कम्भने) to support it. S. milked the mid-region, a sea fixed in immovable (अतूर्ते) space.

यम् (to restrain) + त्रं = यन्त्रं = that which stops, a rope. अस्कम्भने = अवंशे. cf. अवंशे द्यामस्तमायद्वृहन्तं (२४२). The mid-region is a sea that is fixed or tied (वद्धं) in space. तुर् + तं = तूर्तं. तुर् = to injure, to hasten. Space can never be injured or it does not move. The mid-region is compared to a horse, as both are tied, the one in space and the other in a stable. खुनि was the name of an enemy of Indra. It is also used of the Maruts who are called खुनयः. The word may mean cloudy. The cloudy sky is milked of its watery contents.

(42) त्वमिन्द्रासि वृत्रहा व्यन्तरिक्षमतिरः । उद् धामस्तभ्ना ओजसा
(१०^{१५३}) = हे इन्द्र त्वं वृत्रहा असि । अन्तरिक्षं त्वं वि अतिरः । ओजसा
धाम् उद् अस्तभ्नाः, वि + अतिरः = gavest back. cf. 29. अन्तरिक्षं द्यां.

(43) सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत् । दिवं च पुथिर्वा चान्त-
रिक्षमयो स्वः (१०^{१५०}) = The Creator (धाता) constructed (अकल्पयत्)
the Sun and the Moon as before; also heaven, earth, the aerial
region, and the Sun. What is स्वर्? दिवं is there; so also सूर्य.

The Sun and the Moon are hardly ever coupled in the old
portions of the Rgveda. The language and the thought are
modern.

अन्तरिक्षा.

(44) आ जनाय द्रुव्वणे पार्थिवानि दिव्यानि दीपयोऽन्तरिक्षा । तपा
वृष्टन् विश्वतः शोचिया तान् ब्रह्मद्विषे शोचय क्षामपश्च (६^{३२}) = हे वृष्टन्
अग्ने द्रुव्वणे जनाय पार्थिवानि दिव्यानि अन्तरिक्षाणि च वस्तूनि
स्थलानि वा आदीपयः प्रज्वलय । तान् द्रुव्वणः जनान् विश्वतः शोचिया
तप । ब्रह्मद्विषे क्षाम् अपश्च शोचय । आ = विश्वतः = on all sides. दीप,
तप, शुच् = set on fire, make fiery-hot. द्रुह् + वन् = one that hates.
शोचिया = with flames. ब्रह्माणि द्वेष्टि असौ ब्रह्मद्विद्. अन्तरिक्षा used
as an adjective. It should be अन्तरिक्ष्या. Vide 95 and 96.

(45) एते त्ये भानवो दर्शतायाश्चित्रा उपासो अमृतास आगुः । जन-
यन्तो दैव्यानि ब्रतान्यापृणन्तो अन्तरिक्षा व्यस्थुः (७^{११}) = दर्शतायाः दर्श-
नीयायाः उपासः उपसः एते त्ये ते चित्राः ज्वलन्तः अमृतासः अमृताः भानवः
आगुः आगताः । दैव्यानि ब्रतानि जनयन्तः अन्तरिक्षा अन्तरिक्षाणि आपृणन्तः
आपूरयन्तः ते वि अस्थुः तिष्ठन्ति.

दर्शता = worthy of being looked at, beautiful. उपासः = उपसः.
चित् (to burn, to blaze) + राः = चित्राः. दैव्यानि ब्रतानि जनयन्तः =
producing i. e. giving rise to acts intended to please the gods
such as sacrifices. अन्तरिक्षा = heaven; as the Dawn rises in
heaven. वि + अस्थुः = stand or shine in different directions.

अन्तरिक्षाणि.

(46) वि सुपर्णो अन्तरिक्षाण्यस्यद्भीरवेपा असुरः सुनीथः । केदार्नी सर्यः कश्चिकेत कतमां यां रदिमरस्याततान् (१३५) = The eagle (सुपर्णः), rich (असुरः = सुनीथः) looked (वि+अस्यत्) at the heavens (अन्तरिक्षाणि). Where is the Sun now ? Who knows ? Which heaven does his beam extend ?

From कतमां यां it is clear that अन्तरिक्षाणि means heavens. The Sun is an eagle because he is on high. वि + स्या = to see, to look at. गर्भीरं वेपः यस्य सः = whose praise (वेपस्) is deep. वेपस् = a praise, from विप् to praise. सु + नीथः = possesed of wealth (नीथं).

(47) न याव इन्द्रमोजसा नान्तरिक्षाणि वज्ज्ञिणम् । न विव्यचन्त भूमयः (८४५). Neither the heavens (यावः) nor the aerial regions (अन्तरिक्षाणि) nor the earths measure or equal Indra, the thunder-bearer. व्यच् = to spread wide, to occupy, to fill.

(48) न यं विविक्तो रोदसी नान्तरिक्षाणि वज्ज्ञिणम् । अमादिदस्य तितिव्ये समोजसः (८४६) = यं वज्ज्ञिणं रोदसी यावापृथिव्यौ न विविक्तः अन्तरिक्षाणि न विविच्युः अस्य तस्य इत् एव ओजसः अमात् संतितिव्ये जगत्.

विव्यच् by samprasāraṇa becomes विविच्. विविच् + तः = विविक्तः. ओजस् = अम = strength. तिव् = to grow strong. तितिव्ये = (the world) grows strong (by his strength); or does तिव् mean to tremble ? Probably समोजसः is a compound and means possessed of strength. समोजसः अस्य अमात् सर्व तितिव्ये वलयुक्तं भवति.

(49) गिरीरज्ञानं रङ्जमानां अधारयद् द्यौः कन्ददन्तरिक्षाणि कोपयत् । समीचीने विषणे विष्कमायति वृष्णः पीत्वा मद उक्थानि शंसति (१०४४) = Indra steadied (अधारयत्) mountains (गिरीन् = अज्ञान्) which were trembling (रेजमानान्). Heaven (द्यौः) began to roar (through fear). He made the heavens tremble (कोपयत्). He props heaven and earth that travel together (समीचीने) by drinking (पीत्वा) powerful Sōma (वृष्णः) and getting intoxicated. (Hence the devotee) sings (शंसति) his praises (उक्थानि); or उक्थानि

उक्थ्यानि वीरकर्माणि मदः शंसति = The inspiration prescribes to Indra praiseworthy acts of bravery.

अन्तरिक्षाणि = द्यौः. रेत् and कुप् = to tremble. द्यौः क्रन्दत् ought to be द्यां क्रन्दत्; as it is, the style is faulty. धिषणे = चावापृथिव्यौ. समीचीने=travelling (अञ्च् to go) together. मद् उक्थानि शंसति simply fills up the Pāda.

(50) स्वर्णरमन्तरिक्षाणि रोचना चावाभूमी पृथिवीं स्कम्भुरोजसा । पृक्षा इव महयन्तः सुरातयो देवाः स्तवन्ते मनुषाय सूरयः (१०५५) = देवाः ओजसा स्वर्णरातीन् स्कम्भुः । सुरातयः सूरयः देवाः मनुषाय मनुष्येण स्तवन्ते स्तूयन्ते.

स्वर्णर, अन्तरिक्षाणि, रोचना, all mean heaven. पृथिवीं is redundant as चावाभूमी is there. The composer of the Rk has put together these names for filling up the metre. पृक्षाः इव = पृक्षवन्तः धनिनः इव = like rich men? महयन्तः = ददतः = सुरातयः = making gifts. मनुषाय is a wrong mongrel word as I have said in the article on मनुस्. The composition is clumsy.

अन्तरिक्षेण

(51) वेदा यो वीनां पदमन्तरिक्षेण पतताम् । वेद नावः समुद्रियः (१५१) = अन्तरिक्षेण पततां वीनां पदं यः वेद । समुद्रियः नावः यः वेद.

पत् = to fly. अन्तरिक्षेण for अन्तरिक्षे is idiomatic. Vide 52. वीनां = of birds; Lat avis a bird. There can be no foot-prints in space, as we think. But Varuna sees them even there. समुद्रियः = sea-faring. समुद्रियाः (which also is found in RV.) seems to be the correct form. समुद्रियाः was probably shortened to समुद्रियः for metre here and in सो अर्णवो न नद्यः समुद्रियः (१५१) and सिन्धुरापः समुद्रियः (१०५५). राजा देवः समुद्रियः (९१०) is correct.

(52) दिवा यान्ति मरुतो भूम्याग्निरयं वातो अन्तरिक्षेण याति । अद्विर्याति वरुणः समुद्रैर्युष्मां इच्छन्तः शवसो नपातः (१५३). दिवा यान्ति = move along heaven i. e. they live and move in heaven. अग्निः भूम्या = Agni on earth. अद्विः = समुद्रैः = (Varuna lives) in water. The 4th Pāda is irrelevant. हे शवसः वलस्य नपातः पुत्राः क्रमयः

एते देवाः युध्मान् इच्छन्तः इच्छन्ति. The whole Rk. is irrelevant in the Sūkta.

(53) आक्षण्यावानो वहन्त्यन्तरिक्षेण पततः। धातारः स्तुवते पयः (८३३) = अन्तरिक्षेण पततः पतन्तः धातारः दातारः स्तुवते पयः उदकम् आवहन्ति. आक्षण्यावानः = आ + अक्षण्यावानः.

अक्षण्यावानः? एवयावन् and शुभंयावन् are adjectives used of the Maruts. We have also अक्षण्याधुक् (१३३). अक्षण most probably means a horse swift like a glance. अक्षणेन याति असौ अक्षण्याः अथवा अक्षण्यावा. The Maruts ride horses. दिवा यान्ति मरुतः shows that अन्तरिक्ष means heaven. But the Maruts may fly in mere space or in the mid-region.

(54) तनूपात्पवमानः शृङ्गे शिशानो अर्थति । अन्तरिक्षेण रारजत् (०३).

शिशानः = whetting (his horns). शृङ्गे शिशानः is said of Agni. अर्थति = runs, rushes. रारजत् ought to be रराजत्. There is no root like रज् in RV. राज् = to rule. रराजत् = राजति = rules. Sōma rules in heaven. अन्तरिक्षेण ought to be अन्तरिक्षे. All the Āpri Sūktas are artificial. This one is most so. The whole composition is laboured and is a failure.

(55) अयुक्त सूर एतशं पवमानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे (९५३) = सूरः पवमानः अन्तरिक्षेण यातवे मनौ अधि एतशम् अयुक्त = The Sun, namely, Sōma, yokes his gold-hued horse (एतशं) in Manu's palace (मनौ अधि) in order to march along heaven. एतश is the name of the horse of the Sun. मनौ अधि = in Manu's palace. Sōma-juice is extracted in Manu's or man's house. It runs towards the strainer and through it towards the jar. These two are heaven.

(56) राजा मेधाभिरीयते पवमानो मनावधि । अन्तरिक्षेण यातवे (९५४) = King Sōma goes (ईयते) with wealth (मेधाभिः). This is a senseless variation of the preceding.

(57) अन्तरिक्षेण पतति विश्वा रूपावचाकशत् । मुनिदेवस्य देवस्य सौकृत्याय सखा हितः (१०३५६) = Muni flies (पतति) in heaven and

observes all creatures (रूपा = रूपाणि). He is a friend of every god, placed or designed for good deeds.

सुकृतं = a good deed. सुकृताना समूहः सौकृत्यं = a multitude of good deeds. Who is this Muni ?

अन्तरिक्षात्

(58) विश्वान् देवाँ आ वह सोमपीतयेऽन्तरिक्षादुपस्त्वम् । सास्मासु धा गोमदश्वावदुकथ्यमिषो वाजं सुवीर्यम् (१५६) = हे उषः त्वं विश्वान् देवान् सोमपीतये अन्तरिक्षात् आवह । सा त्वम् अस्मासु गोमत् अश्ववत् सुवीर्यम् उकथ्यं वाजम् इषः धाः वीराणां समूहः वीर्यं = a lot of brave sons.

Wealth (वाजं) containing cows, horses and brave sons; such wealth would be the talk of all (उकथ्यं). गोमत् अश्ववत् is neuter while वाजं is masculine and इषः (wealth) is feminine and plural. इषः may have originally been उषः. सोमपीतये and गोमदश्व-वत् spoil the metre and are redundant.

(59) अस्येदेव प्र रिरिचे महित्वं दिवस्युथिव्याः पर्यन्तरिक्षात् । स्वरालिन्द्रो दम आ विश्वगूर्तः स्वरिरमत्रो ववक्षे रणाय (१५७) = अस्य इन्द्रस्य इत् एव महित्वं महत्वं दिवः पृथिव्याः अन्तरिक्षात् परि प्र प्रकर्षेण अतिशायेन रिरिचे अधिकं भवति । स्वराद् इन्द्रः दमे आ मध्ये विश्वानि हर्वीषि गृतानि यस्मै सः स्वरिः अरिणा हविषां वात्रा यजमानेन युक्तः अमत्रः सोमेन पूर्णः रणाय ववक्षे उद्यते.

इत् = एव. रिरिचे = exceeds. परि = from. स्व + राज् = ruling by his own strength. दमे आ = in every house. विश्वगूर्तः = to whom all offerings are given. सु (shows possession) + अरिः (a sacrificer). अमत्रं = a pot full of Soma; अमत्रः = Indra who empties such pots. वह् by reduplication ववह्. ववह् + स् (of लेद) + ए = ववक्षे.

(60) एको द्वे वसुमतीं समीची इन्द्र आ पत्रौ पृथिवीमुत द्याम् । उतान्तरिक्षादभिनः समीक इयो रथीः सुयुजः शर वाजान् (३५८) = वसुमतीं वसुमत्यौ समीचीं समीच्यौ पृथिवीम् उत अपि च द्याम् इमे द्वे एकः आ पत्रौ पूरयति । उत अपि च हे शर रथाः त्वं सुयुजः अश्वान् रथे युक्त्वा वाजान् धनानि नः अस्माकं समीके समीपे अन्तरिक्षात् अभि इषः प्रेषय.

अन्तरिक्षं = heaven ? or the aerial region ? Perhaps उत would settle the question. पृथिव्याः दिवः उत अन्तरिक्षात् वाजान् अभि इयः.

(61) प्र मात्राभी रिरिचे रोचमानः प्र देवेभिर्विश्वतो अप्रतीतः । प्र मज्मना दिव इन्द्रः पृथिव्याः प्रोरोर्महो अन्तरिक्षादजीपी (३५५) = रोचमानः अप्रतीतः क्रजीपी इन्द्रः मात्राभिः मात्राभ्यः विश्वतः विश्वेभ्यः देवेभिः देवेभ्यः दिवः पृथिव्याः उरोः महः महतः अन्तरिक्षात् मज्मना बलेन प्र अतिशयेन रिरिचे अधिको भवति.

मात्राभी रिरिचे = मात्राभिः रिरिचे. मात्राभिः = मात्राभ्यः. Indra exceeds all measures. अप्रतीतः = अ + प्रति + इतः = not confronted, unopposed. मज्ज + मन्. मज्ज ? There is no मज् in RV, yet it must have existed once. क्रजीपी = who has performed mighty deeds (क्रजीप). महः really belongs to दिवः but has been placed after उरोः for metre.

(62) आ यात मरुतो दिव आन्तरिक्षादमादुत । माव स्थात परावतः (५१३) = हे मरुतः दिवः उत अपि वा अमात् बलवतः अन्तरिक्षात् परावतः वा आ यात । मा अव स्थात तिष्ठत.

आन्तरिक्षात् = आ + अन्तरिक्षात्. आ + यात. अमः = strength. अमात् = from the strong aerial region. परावत् was a part or a story of heaven. So अन्तरिक्ष may be heaven itself.

(63) निरञ्जयो रुच्चुर्निरु सूर्यो निः सोम इन्द्रियो रसः । निरन्तरिक्षा दधमो महामहिं कुपे तदिन्द्र पौस्यम् (८३०) = अञ्जयः निः निःशेषम् अति शयेन रुच्चुः । सूर्यः उ अपि निः रुरोच । इन्द्रियः इन्द्रजुषः सोमः रसः निः रुरोच । हे इन्द्र त्वं महां महान्तम् अहिम् अन्तरिक्षात् निर् अधमः । हे इन्द्र तत् पौस्यं कुपे करोयि.

रुच् = to shine. धम् = to blow off, drive away. कु + से = कुपे = करोयि. पौस्यं = a manly deed. अन्तरिक्ष = heaven ?

(64) आ यातं नहुपस्पर्यान्तरिक्षात्सुवृक्तिभिः । पिवाथो अश्विना मधु कण्वानां सवने सुतम् (८११) = हे अश्विनौ नहुपः परि अन्तरिक्षात् परि सुवृक्तिभिः स्तुतीः थ्रोतुम् आ यातम् । कण्वानां सवने सुतं मधु पिवथः पिवतम्.

नहुप was most probably another name of Manus who dwelt in heaven. नहुपः = अन्तरिक्षात्. आ (in अन्तरिक्षात्) + यातं.

(65) आ नो यातं दिवस्पर्यान्तरिक्षादधिया । पुत्रः कण्वस्य वामिह सुपाव सोम्यं मधु (८५) ।

अन्तरिक्षात् = दिवः. परि = from. अधिया ? अध = अथ. यिया = प्रियौ (अधिवनी). But we have कधप्रिये (१३०) and कधप्रियः (१३१). अधप्रिया, कधप्रियः and कधप्रिये are unintelligible. Perhaps अध = अह = पृथिवी. पृथिवी प्रिया ययोः तौ = to whom the earth is dear. सोम्यं = सोमरूपं सोममयं वा. सु by reduplication सुपु.

(66) पवमाना दिवस्पर्यान्तरिक्षादसूक्ष्मतः पृथिव्या अधि सानवि (९२५) = पवमानाः सोमाः दिवः अन्तरिक्षात् परि पृथिव्याः सानवि सानौ अधि असूक्ष्मतः.

Sōma ran from heaven to the top of the earth. सृज् = to run, to flow. अन्तरिक्षात् = दिवः. सानवि = सानौ.

(67) अप ज्योतिया तमो अन्तरिक्षादुद्दः शीपालामिव वात आजत् । वृहस्पतिरनुमृश्या वलस्याभ्रमिव वात आ चक आ गाः (१०५०) = वृहस्पतिः ज्योतिपा अन्तरिक्षात् तमः अप आजत् । कथम् । इव यथा वातः उद्दः उदकस्य शीपालम् अभ्रम् अप अजति तथा । वृहस्पतिः अनुमृश्य वलस्य गाः आ चक्रे स्वसंनिधौ स्थापयामास.

शीपालं ? The word occurs here only. अनुमृश्य = roaring. B. we often find roaring and frightening Vala into yielding his cows; cf. वलं रुरोजः रवेण । वृहस्पतिरुचिया हव्यसूदः कनिकदद्वावशती-रुदाजत् (५५०) = वृहस्पतिः रवेण वलं रुरोज । सः कनिकदत् । हव्यसूदः वावशतीः उचियाः गाः उत् आजत्. Also मर्त्तशदभिश्वसन् स्तनयन्नेति नानदत् (१३०); here मर्त्तशत्, अभिश्वसन्, स्तनयन् and नानदत् all mean roaring, bellowing.

(68) आग्ने वह वरुणमिष्ये न इन्द्रं दिवो मरुतो अन्तरिक्षात् । सीदन्तु वर्हिः विश्व आ यजत्राः स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम् (१०५०) = हे अग्ने नः अस्मा-कम् इष्ये यज्ञाय अस्मभ्यं धनं दातुं वा दिवः अन्तरिक्षात् वरुणम् इन्द्रं मरुतः आवह । विश्वे यजत्राः वर्हिः आसीदन्तु । अमृताः देवाः स्वाहा सोमपानेन माद-यन्तां हृष्यन्तु.

यजत्राः = हविरर्हाः. स्वाहा = सोमपानेन.

(69) ग्राकुभ्य इन्द्रः प्र वृधो अहभ्यः ग्रान्तरिक्षात्प्र समुद्रस्य धासे । प्र वातस्य प्रथसः प्र ज्यो अन्तात्प्र सिन्धुभ्यो रिरिचे प्र क्षितिभ्यः (१०५१)

अक्षुभ्यः = than nights. अहभ्यः = than days. धासेः? धासि means nourishing food, an offering, light. What it means here I cannot say; perhaps it means extent. समुद्रस्य धासेः = than the extent of the sea. प्रथस् means wealthy. Here probably it means the utmost reach (of Vāta). ज्मः पृथिव्याः अन्तात् = than the uttermost end of the earth. सिन्धुभ्यः = than rivers. क्षितिभ्यः = than the 5 Āryan tribes. Here there is no rising series of comparisons. वृधः qualifies इन्द्रः and means growing. प्र = अतिशयेन. रिरिचे = exceeds.

(70) स्यों नो दिवस्पातु वातो अन्तरिक्षात् । अग्निं पार्थिवेभ्यः (१०^{१५८}).

दिवः = दिव्यात् अंहसः = from trouble caused by heaven. अन्तरिक्षात् = अन्तरिक्षे भवात् अंहसः. पार्थिवेभ्यः अंहोभ्यः. अंहस् (= trouble) understood.

अन्तरिक्षस्य.

(71) आ मनीषामन्तरिक्षस्य नृभ्यः सुचेव वृतं जुहवाम विद्वाना । तरणित्वा ये पितुरस्य संश्विर क्रमवो वाजमरुहन् दिवो रजः (१०^{१५९}) = इव यथा वयं सुचा वृतं जुहुमः तथा वयम् अन्तरिक्षस्य नृभ्यः क्रमभ्यः मनीषां स्तुतिम् आ जुहवाम जुहुमः । ये विद्वाना तरणित्वा तरणित्वेन अस्य पितुः वाजं संश्विरे । क्रमवः दिवः रजः लोकम् अरुहन्.

विद्वाना=तरणित्वा = by performing miracles. अस्य पितुः दिवः वाजं धनं संश्विरे. अस्य पितुः perhaps refers to अन्तरिक्ष i. e. द्यौ who is the father of all. The Rbhus obtained (संश्विरे) wealth from this father of all. I have not yet determined the sense of संश्व.

अन्तरिक्षे.

(72) ये ते पन्थाः सवितः पूर्वासोऽरेणवः सुकृता अन्तरिक्षे । तेभिन्नौ अद्य पथिभिः सुगेभी रक्षा च नो अधिच वृहि देव (१०^{१५१}) = (Come down) to us (नः) today (अद्य), O god Savitṛ, by those (तेभिः=तैः) easy (सुगेभिः=सुगैः) paths (पथिभिः) which have been well-made (सुकृताः) for thee (तै=तुभ्यं) in heaven (अन्तरिक्षे), which are ancient (पूर्वासः=

पूर्व्याः) and dustless (अरेणवः). Protect (रक्षा) and declare (अधिवृहि) us guiltless.

अधि + व्रू = to declare guiltless. A verb is wanted in the 3rd Pāda; that verb may be आयाहि or नय. Take us up along those paths or come down to us by those paths.

(73) कस्य ब्रह्माणि जुजुपुरुयुवानः को अध्वरे मरुत आ वर्वते । श्येनाँ इव ध्रजतो अन्तरिक्षे केन महा मनसा रीरराम (१३५५). कस्य ० युवानः = whose praises do these youngsters (युवानः) are enjoying (जुजुपुः)? को० वर्वते = who has drawn them down to his sacrifice? आ+वृत् = to induce, to bring or draw down. श्येनाँ० रीरराम = with what great or mighty (महा = महता॑) prayer or charm (मनसा) shall we stop (रीरराम) these Maruts that are flying fast or darting fast (ध्रजतः) in space like so many eagles (श्येनान्)?

(74) अध्वर्यवो यो दमीकं जघान यो गा उदाजदप हि वलं वः । तस्मा एतमन्तरिक्षे न वातमिन्द्रं सोमैरोर्णुत जूर्न वर्खैः (२३४) = O givers of offerings (अध्वर्यवः), give this Sōma (एतं) to him (तस्मै) who has killed (जघान) Dr̥bhika, discovered (अप + वः) Vala and driven out (उत्+आजत्) his cows. Cover Indra over (आ+ऊर्णुत) with Sōma.

The simile अन्तरिक्षे न वातं cannot be connected with इन्द्रं सोमैः ओर्णुत. Perhaps वातं न इव अन्तरिक्षे ध्रजन्तम् एतं सोमं दत्त may be the meaning. Give him this Sōma that is rushing towards the strainer or the water-jar. Or Indra perhaps is compared to Vāta. जूः occurs here only. जुवः (१३३४) means speedy horses and is the plural of जूः. जूः जुवौ जुवः etc. may be the declension. But what has a horse to do here? जूः may mean a young damsel. Just as they muffle a young damsel with a heap of garments. Cf. यो वां यदेभिरावृतोऽधिवर्खा वधूरिव (८३६६). जूः यूः युवतिः यथा वर्खैः आत्मानम् ऊर्णुते तथा इन्द्रम् ओर्णुत. जूः = an old man, says Sāyana.

(75) ऊर्ख्वो ह्यस्थादध्यन्तरिक्षेऽधा वृत्राय प्र वधं जभार । मिहं वसान उप हीमदुद्रोत्तिग्मायुधो अजयच्छत्रुमिन्द्रः (२३५) = इन्द्रः अन्तरिक्षे अधि ऊर्ख्वः हि अस्थात् । अध अथ वृत्राय वधं वज्रं प्र जभार । मिहं वसानः इन्द्रः हि ईम् एतं वृत्रं प्रति अदुद्रोत् । तिग्मायुधः इन्द्रः शत्रुम् अजयत्.

वधं = (his) death-dealing thunder-bolt. मिहं वसानः = muffling himself in a cloud. अदुद्रोत् = ran up (to him). द्रु = to run. तिग्म from तिज् to sharpen.

(76) दिव्यन्यः सदनं चक उच्चा पृथिव्यामन्यो अध्यन्तरिक्षे । तावस्म-
भ्यं पुरुचारं पुरुक्षुं रायस्पोरं विष्यतां नाभिमस्मे (२५०) = अन्यः पृथिव्यां
दिवि उच्चा सदनं चके । अन्यः अन्तरिक्षे अधि सदनं चके । तौ सोमापूषणौ
अस्मभ्यं पुरुचारं पुरुक्षं रायः पोरं विष्यताम् । अस्मे अस्मभ्यं नाभिं च विष्य-
ताम्. The strainer is called अन्तरिक्ष here. So Sōma makes his high
station in the अन्तरिक्ष; while Pūshan makes it in wide heaven.
पृथिव्यां seems to qualify दिवि. Or सोमः पृथिव्याम् अन्तरिक्षे अधि
सदनं चके. Pūshan dwells in heaven; Sōma in the strainer or
the vessel on earth. This अन्तरिक्ष also represents heaven on earth.
चार, क्षु, रायः, पोर and नाभि all mean wealth. पुरु चारं यस्मिन् तं
पुरुचारं. पुरु क्षु यस्मिन् तं पुरुक्षुं. विष्यते = to loosen, to relax, to give.

(77) उरी वा ये अन्तरिक्षे मदन्ति दिवो वा ये रोचने सन्ति देवाः ।
ऊमा वा ये सुहवासो यजत्रा आयेमिरे रथ्यो अग्ने अश्वाः (३६२) ॥ पेभिरेऽ
सरयं याह्वांड नानारथं वा (३६३) = Come down (आयाहि) with
these gods (पेभिः) seated in the same chariot or in different
chariots, goods that lead a joyous life (मदन्ति) in the wide aerial
region (अन्तरिक्षे) or those that live (सन्ति) in the bright region
(रोचने) of heaven (दिवः) or those that are within call (i. e. on
this earth). Probably यजत्रा: qualifies all the ३ ये).

Perhaps earthly gods were called ऊमाः. आ + यम् = to
restrain, to yoke. रथ्याः = capable of drawing chariots or fit to
be yoked to them. आयेमिरे रथ्यो अग्ने अश्वाः and नानारथं seem
interpolated. पेभिऽर्वांड is really the fourth quarter.

(78) ये वावृधन्त पार्थिवा य उरावन्तरिक्ष आ । बृजने वा नदीनां
सधस्थे वा महो दिवः (५५३).

वृध् = to be fat by consuming offerings, to delight, to live.
पार्थिवा: = earthly gods. अन्तरिक्षे आ मध्ये. नदीनां बृजने ? सधस्थे =
स्थाने. Sometimes सधस्थ itself means heaven.

(79) यद्य स्थः परावति यदर्वावत्यश्विना । यद्वा पुरु पुरुभुजा
यदन्तरिक्ष आ॑ गतम् (५५३) = wherever, O Aświns, you happen to

be today, whether in high heaven (परावति) or down (अर्द्धावति) on this earth, O possessors of immense wealth (पुरुभुजा), or in the aerial region (अन्तरिक्षे), come.

पुरु भुक् धनं ययोः तौ पुरुभुजौ. पुरु dual of पुरु. पुरु = O wealthy gods.

(80) इमाम् चासुरस्य श्रुतस्य महीं मायां वरुणस्य प्र वोचम् । मानेनेव तस्थिवाँ अन्तरिक्षे वि यो ममे पृथिवीं सूर्येण (५६५) = श्रुतस्य प्रव्यातस्य आसुरस्य असुरपुत्रस्य वरुणस्य इमां महीं महर्तीं मायाम् उ सु प्रवोचं स्तौमि । यः अन्तरिक्षे तस्थिवान् सूर्येण मानेन इव पृथिवीं विममे. मानेन = with a measuring rod. The Sun is the rod with which Varuna measures (विममे) the earth. This is his mighty miracle (मायां). प्रवोचं = have loudly praised. Where does V. stand while measuring and what does he measure ? पृथिवी seems to mean wide heaven. V. takes his stand even in heaven. अन्तरिक्ष and पृथिवी both probably mean heaven. Where is the miracle in measuring the earth ?

(81) अथ स्मा नो वृधे भवेन्द्र नायमवा युधि । यदन्तरिक्षे पतयन्ति पर्णिनो दिव्यवस्तिममूर्धानः (६५६) = अथ अथ यत् यदा अन्तरिक्षे पर्णिनः तिममूर्धानः दिव्यवः पतयन्ति उद्युन्ते तदा हे इन्द्रः नः अस्माकं वृधे भव । युधि नायम् अव. पर्णिनः = feathered. दिव्यवः = arrows. दिव्यु from द्यु = to cut, to pierce ? तिम्मा: मूर्धानः येषां ते = whose heads are sharp. मूर्धानः must have been the pronunciation for the sake of the metre. नायं ? नी = to make offerings, to praise ; नीय = an offering, a praise, wealth. नायः = one that praises or makes offerings; or नायम् अव = give wealth.

(82) विश्वे देवाः शृणुतेमं हवं मे ये अन्तरिक्षे य उप द्यवि षु । ये अग्निं जिह्वा उत वा यजत्रा आसद्यास्मिन् वर्हिषि मादयच्चम् (६५७) = हे विश्वे देवाः मे मम हवम् आहानं शृणुत । ये यूयम् अन्तरिक्षे स्थ अथवा द्यवि द्यवि उप स्थ । ये अग्निः जिह्वा येषां तादृशाः । ये वा साक्षात् यजत्राः हविर्ग्रहणाय समर्थाः । ते सर्वे यूयम् आस्मिन् वर्हिषि आसद्य सोमपानेन मादयच्चं हष्टाः भवत. उप is redundant.

(83) यास्ते पूषन् नावो अन्तः समुद्रे हिरण्यवीरन्तरिक्षे चरन्ति । ताभि- र्यासि दूल्यां सूर्यस्य कामेन कृत श्रव इच्छमानः (६५८) = हे पूषन् याः ते तव

हिरण्ययीः हिरण्मयः नावः समुद्रे अन्तरिक्षे अन्तः चरन्ति ताभिः कामेन
कृतः अवः इच्छमानः सूर्यस्य दूत्यां यासि. Pūshan, it seems, fell in
love with the Sun's daughter and wanted to win her. The Sun
prescribed a condition that he was to bring Sūryā an immense
amount of wealth. P. sought for wealth within the sea and
the aerial region but perhaps he could not acquire the prescribed
amount. दूत्यां = the work imposed on Pūshan who was to be
the Sun's agent (दूत) and who in that capacity had to wander
everywhere in search of wealth. Sāyaṇa gives a different story.
The Sun was engaged in fighting with the demons. His wife
desired his return to satisfy her passion. But unable to gratify her,
he commissioned Pūshan to solace his wife. कृत is the largest
amount of wealth. कृतश्वः (कृतेन युक्तं अवः = the largest possible
wealth) may have been a compound. P. went in quest
of this amount through incitement of love. अन्तरिक्षे = समुद्रे ?

(84) ज्मया अत्र वसवो रन्त देवा उरावन्तरिक्षे मर्जयन्त शुभ्राः ।
अर्वाकपथ उरुज्जयः कुणुध्वं श्रोता दृतस्य जग्मुपो नो अस्य (७३२) = हे
ज्मयाः ज्मनि गच्छन्तः वसवः वसुमन्तः देवाः अत्र ज्मनि पृथिव्यां रन्त । हे
शुभ्राः शोभमानाः यूयम् उरी अन्तरिक्षे मर्जयन्त मृष्टाः श्वाताः शोभावन्तः
भवत । उरुज्जयः वेगवन्तः यूयं पथः अर्वाक् कृणुध्वम् । नः अस्माकम् अस्य
जग्मुपः गच्छतः दृतस्य अग्नेः श्रोता द्वृणुत. If the gods are moving
about on earth (ज्मयाः), then they should halt (रन्त). If for
the sake of good, fine looks, they are washing themselves in
heaven, they should turn their paths or steps downwards. They
should listen to the messenger, Agni.

रम् (= to halt) + त = रन्त (imperative 2nd per. pl.). मृज् = to
wash and make charming. शुभ्र (= to look fair) + राः = शुभ्राः =
handsome. कुणुध्वं = कुरुत. श्रु + त = श्रोत.

(85) यदन्तरिक्षे यद्विय यत्पञ्च मानुषाँ अनु । नृमणं तद्वत्तमाश्विना
(८३) = Give (धन्त) us, O Aswins, whatever (यत् तत्) wealth
(नृमणं) lies in heaven, the aerial region and among (अनु) the
5 Āryan tribes i. e. on earth. जनान् अनु = जनेषु.

(80) यदन्तरिक्षे पतथः पुरुभुजा यद्वेमे रोदसी अनु । यद्वा स्वधामि-
रधितिष्ठथो रथमत आ यातमश्विना (८५०) = Come down (आ याते), O
As/wins, from (अतः) wherever you are, whether you are flying
(पतथः) in the aerial region or in heaven and earth, or whether
you are seated in your chariot with vessels of Soma.

यद्वेमे = यत् + वा + इमे. अनु = मध्ये. रोदसी अनु = रोदस्योः. स्वधामि =
with potfuls of Soma.

(87) यद्वासि रोचने दिवः समुद्रस्याधि विष्टपि । यत्पार्थिवे सदने
वृत्रहन्तम् यदन्तरिक्षे आ गहि (८५०).

दिवः रोचने = दिवि. समुद्रस्य विष्टपि अधि. विष्टपि ? पार्थिवे सदने =
पृथिव्याम्.

(88) एव शुभ्यसिष्यददन्तरिक्षे वृषा हरिः । पुनान इन्दुरिन्द्रमा (९३०)
= वृषा वृषवलः हरिः हिरण्यवर्णः शुभ्यी वलवान् एषः इन्दुः इन्द्रम् आ
प्रति इन्द्रार्थं पुनानः पूयमानः अन्तरिक्षे कलशे असिष्यदत् क्षरति. स्यद् =
to run, to flow.

(89) सप्त स्वसूररुवीर्वावशानो विद्वान् मध्व उज्जभारा दृशो कम् ।
अन्तर्यामे अन्तरिक्षे पुराजा इच्छन् वविमविद्यपूषणस्य (१०५०) = अरुषीः
प्रकाशमानाः सप्त स्वसृः वावशानः कामयमानः विद्वान् अग्निः मध्वः उदकात्
दृशे कं दर्शनाय जनाः पश्येयुः इति उदात्तहेतोः उर्यम् उत् जभार जहार ।
पुराजा: पुरा जातः अग्निः अन्तरिक्षे दिवि अन्तर् येमे गतवान् । वर्ति रूपं
दातुम् इच्छन् पूषणस्य सूर्यस्य सूर्यो तं वर्ति रूपम् अविदत्.

Agni desires the company of the 7 bright sisters viz. the 7
waters who are his mothers. He sent up the Sun out of water
into heaven to enable people to see. He goes into heaven and
gives light to the Sun; or he seeks and obtains the lustre of the
Sun.

Agni's illumining the Sun is a favourite idea with the Vedic
poets. पूषणस्य occurs here only. It ought to be पूष्णः. The Sun's
rising out of the ocean is a popular belief.

(90) अग्निमुक्त्यैर्क्षपयो वि इवयन्ते इग्निं नरो यामनि वावितासः ।
अग्निं वयो अन्तरिक्षे पतन्तो इग्निः सहस्रा परि याति गोनाम् (१०५०) =
Rshis invoke (विइवयन्ते) Agni by their praises or prayers. Trou-

bled (वाधितासः) on the road (यामनि) men (call on him for help). (Even) birds flying in air (call on him). Agni gives (परियाति) thousands (सहस्रा) of cows (गोनां).

The old idiom was अन्तरिक्षेण पत्.

(91) उभोभयाविद्धु धेहि दंष्ट्रा हिंसः शिशानोऽवरं परं च । उतान्तरिक्षे परि याहि राजन् जम्मैः सं धेहाभि यातुधानान् (१०६३) = हे उभयाविन् अझे अवरं परं च दंष्ट्र् शिशानः हिंसः त्वम् उमा उमौ दंष्ट्रौ उमे दंष्ट्रै उपधेहि । हे राजन् अन्तरिक्षे परि याहि । जम्मैः यातुधानान् अभि संधेहि.

उभयाविन् ? उभयाविनं (८३) qualifies इन्द्रं . विन् is a possessive termination. What is the उभय which Agni and Indra possess ? Is it the two rows of teeth ? or the store of wealth in heaven and earth ? दंष्ट्र् is masculine and is the same as जम्म (= a jaw). दंष्ट्रा f. is classical. We have दंष्ट्रैः in २३३ . उपधेहि = close the two rows of teeth and crush between them the sorcerers. परि = everywhere, all round. यातु = magic. यातुधानः = a store of magic, one full of magic, a sorcerer. अभि-संधेहि = surround, press (them) on all sides (with thy teeth). हिंस + रः = हिंसः. शिशानः from शो or शा to whet.

(92) यत्रेदानीं पश्यसि जातवेदस्तिष्ठन्तमग्न उत वा चरन्तम् । यद्वान्तरिक्षे पथिभिः पतन्तं तमस्ता विध्य शर्वा शिशानः (१०६३) = हे जातवेदः अझे इदानीं यत्र यत्र यातुधानं तिष्ठन्तं चरन्तं वा यद्वा अन्तरिक्षे पथिभिः पतन्तं पश्यसि तत्र तत्र शिशानः अस्ता त्वं तं शर्वा विध्य.

पथिभिः is not wanted. शिशानः requires an object like शरू. शर्वा instr. sing. of शरू (= an arrow). अस् (= to throw) + त्. अस्ता = an archer. विध्य = pierce (him).

(93) येन द्यौरुग्रा पृथिवी च द्वह्ला येन स्वः स्तमितं येन नाकः । यो अन्तरिक्षे रजसो विमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम (१०३३) = येन उग्रा पृथिवी च द्यौः द्वह्ला द्वीकृता येन स्वः स्तमितं येन नाकः स्तमितः यः अन्तरिक्षे स्थित्वा रजसः विमानः निर्माता सः कः देवः । कस्मै देवाय वयं हविषा विधेम हविः अर्पयिष्यामः.

द्यौ, स्वर्, नाक and रजस् mean heaven. अन्तरिक्षे = in heaven or in space. Who measured (विमानः) heaven (रजस्) by taking his stand in heaven or in space. The whole Rk. seems to speak

of heaven only. Vide 80. उज्ज + र = उग्र. उज्ज must have existed once and meant to grow strong. स्तम् = to prop up, to hold on high.

(94) अन्तरिक्षे पथिभिरीयमानो न लिविशते कतमच्चनाहः । अपां सखा प्रथमजा ऋतावा क स्विजातः कुत आ वभूव (१०२५६) = Vāta, always running (ईयमानः) or rushing along the paths in the aerial region, rests (लिविशते) not on any (कतमत्) day (अहः) whatever (चन). The friend of waters (अपां सखा), the first-born (प्रथमजाः), possessed of water (ऋतावा), where indeed (कस्यित्) was he born and whence has he come ? Or कुत आ वभूव = कस्यित् जातः.

कुतः आ = कुतः. आ = from. पथिभिः is not wanted.

अन्तरिक्ष्या

(95) प्रवत्वतीयं पृथिवी मरुद्भ्यः प्रवत्वती यौर्भवति प्रयद्भ्यः । प्रवत्वतीः पथ्या अन्तरिक्ष्याः प्रवत्वन्तः पर्वता जीरदानवः (५५३).

प्रवत् = प्र + वत्. The word is feminine. It means a flowing, rushing stream and also an incline, a slope. प्रवत्वती = sloping, easy to pass along. The Maruts have an easy passage anywhere and everywhere. प्रयद्भ्यः = to them going with speed. अन्तरिक्ष्याः = aerial (paths). जीरं स्तुत्यं दानु येषां = (mountains) that have praiseworthy gifts.

(96) स विश्वा दाशुषे वसु सोमो दिव्यानि पार्थिवा । पवतामान्तरिक्ष्या (९५३) = स सोमः दाशुषे हविः दत्तवते विश्वा विश्वानि दिव्यानि पार्थिवा पार्थिवानि अन्तरिक्ष्या अन्तरिक्ष्याणि वसु वसुनि आ पवतां पवनेन ददातु. आ + पवतां = may (he) give while being purified. Is it आन्तरिक्ष्या or अन्तरिक्ष्या ? The 1st would be classical, the 2nd ancient. The 9th and the 10th Mandalas make an approach to modern Sanskrit. Therefore it is likely that the word is आन्तरिक्ष्या.

(97) ते विश्वा दाशुषे वसु सोमा दिव्यानि पार्थिवा । पवन्तामान्तरिक्ष्या (९५४). Here we have ते and सोमाः पवन्तां while 96 has सः and सोमः पवतां. That is the only difference between the two.

अन्तरिक्षप्राः

(98) Savit्र is अन्तरिक्षप्राः (७५५); so is Sōma (९६६). Here अन्तरिक्ष is heaven. Sōma's garment is said to be दिविस्पृशं in the same Rk. (९६६) which proves that अन्तरिक्ष is heaven.

अन्तरिक्षप्रां

(99) This adjective qualifies इन्द्रं (१३१). Indra subdued heaven and therefore occupied it. The word is used of Urvasī (१०५५). She is also रजसो विमानी (१०५५). Both adjectives mean, who occupies heaven.

अन्तरिक्षसत्

(100) वसुरन्तरिक्षसत् (४५०) is said of Agni who, being born in heaven, must have a seat there.

अन्तरिक्षप्रुद्धिः ?

(101) तुयो ह भुज्युमध्विनोदेमेघे रथ्य न कश्चिन्मसृचाँ अवाहाः । तमूहयुनौभिरात्मन्वतीभिरन्तरिक्षप्रुद्धिरपोदकाभिः (१३३) = हे अधिविना अश्विनौ न यथा मसृचान् कश्चित् रथ्यम् अव जहाति तथा तुयः भुज्युम् उदेमेघे अव अहाः अजहात् । तदा अन्तरिक्षप्रुद्धिः अपोदकाभिः आत्मन्वतीभिः नौभिः तम् युवाम् ऊहशुः उदेमेघे = समुद्रे (सायणः). The word मेघ occurs once again (१३३) and means a drink (of Sōma). Tugra, it seems, was drunk and in a fit of inebriation or delirium tremens cast his son into the sea, as one on the brink of death and therefore not being quite conscious gives away his wealth to a stranger. उदेमेघे = after drinking उद् which may mean a large quantity of a liquid. उदेमेघे corresponds to मसृचान्. The As'wins fetched B.out by using water-tight (अपोदकाभिः), strong (आत्मन्वतीभिः) or living, boats. अन्तरिक्षप्रुद्धिः ? उदप्रुत् means swimming in water (४५० । १३३). So अन्तरिक्षप्रुत् = swimming or floating in the sea, going deep into the sea and yet not admitting even a drop-of water. अन्तरिक्ष = the sea. प्रु = to dive into. प्रु = पू = to swim. पूच comes from पू and occurs in RV. (१३३). पूचते (१०५५) = floats.

अमुया

This word is used 7 times and seems to stand for something deadly, old age, perhaps death itself, something that must not be even named. It expresses the dislike or even hatred felt by man for old age or death. निर्विति is most probably the wicked one. She gives the final stroke.

(1) समिन्द्र गर्दमे सृण नुवन्तं पापयामुया (१३१) = Destroy (समृण) this braying (नुवन्तं) ass (गर्दमे) by (the help of) this wicked one. Indra is asked to call in death to give a coup-de-grace to a certain enemy.

(2) नदं न भिन्नममुया शयानं० अति यन्त्यापः (१३२) = The waters which Vṛtra had hemmed in rush (यन्ति) over (अति) him as he lay (शयानं) owing to her (अमुया), being broken (भिन्नं) like a bull (नदं). V. lies like a slaughtered bull. Vṛtra's body was broken by Indra's bolt.

(3) अतश्चिदा जनिषीष्ट प्रवृद्धो मा मातरममुया पत्तवे कः (४३५) = Thou hast been born (जनिषीष्ट), abnormally (प्र) grown (वृद्धः), even (चित्) of her (अतः आ), O Indra. Do not cause (कः) thy mother to fall dead (पत्तवे) by (the act of) this one.

Indra lay in his mother's womb for an unconscionably long period ($4\frac{1}{4}$) and grew so big that he endangered her life. The gods pray that the son be not the cause of his mother's death.

(4) जिनाति वेदमुया हन्ति वा (५३२) = Indra either (वा) conquers (जिनाति) him (who does not worship him) or by her (अमुया) kills him.

वेद = वा + इत्. इत् = certainly.

(5) अथीरा तनूभवति रुशती पापयामुया । पतिर्यद्ध्वो वाससा स्वमङ्गमभिधित्सते (१०५३) = when (यत्) the husband (पतिः) covers (अभिधित्सते) his body with a particular garment (वाससा), of the bride (वद्धः), that body (तनूः), however lustrous (रुशती) is stripped of that lustre (अथीरा भवति), being touched by this wicked one (पापया अमुया).

That garment brings on old age which discolours the skin in a moment.

(6) कहिं स्वत्सा त इन्द्र चेत्यासदधस्य यद्ग्रिनदो रक्षपत्वत् । मित्रकुवो यच्छसेन न गावा: पृथिव्या आपृगमुया शयन्ते (१०६२) = हे इन्द्र ते तव सा चेत्या कहिं कुत्र स्वित् खलु असत् भवति यत् यया अधस्य पपत् रक्षः त्वं भिनदः । यत् यया शासने मित्रकुवः गावः न पृथिव्याः आपृक् शयन्ते । चेत्या (from चित् to burn) = a burning missile. अधस्य=of the villain. पपत्? flying (from ईय् to fly)? रक्षः = a magic spell. भिनदः = अभिनत्. मित्रकुवः? It occurs here only. मित्रकुवः = मित्रद्रुहः? यच्छसेन = on being cut (शासन) by which. These villains lie (शयन्ते) closely touching or embracing (आपृक्) the earth like so many butchered beasts. अमुया = (being killed) by this wicked one. Ultimately it is she (death) that kills.

(7) पुराणा अनुवेनन्तं चरन्तं पापयामुया । असूयन्नभ्यचाकशं तस्मा असृहयं पुनः (१०६३) = अमुया पापया पुराणान् पितृन् अनु तेषां मध्ये वेनन्तं वसन्तं चरन्तं च अभ्यचाकशम् । असूयन् तस्मै पुनः असृहयं च. The 1st Rk says:—our father dwells among the ancient fore-fathers in Yama's house. I saw, says the composer of the sūkta, my father dwelling and moving among them owing to (the act of) (this wicked one who had killed him) Yearning (असूयन्) for him, I wished (असृहयं) him back.

अमृक्त

The word is the negation of मृक्त which is pp. of मृज् to wash. Agni is called मृक्तवाहस् (५६) i. e. a carrier of Sōma-juice that has been washed and cleansed in water. Sōma has to be diluted in water and then to be mixed with milk that it may lose its unsightly hue. It is this diluted and mixed Sōma that is conveyed to the gods. मृक्त occurs in this compound only and is not found used by itself anywhere. मृज्, however, is used very frequently. अद्रिग्गोमिर्मृज्यते अद्रिभिः सुतः (९६) = Sōma crushed with stones has its juice washed (मृज्यते) with water and milk. A thing has to be washed when it is dirty.

But certain things never get dirty or soiled ; they are ever new. Heaven and earth are called अजरे अमृके (II); old age never soils their youth. करु (1), अवः (5), रत्न (7), mean wealth. ओमानं (6) and रातिः (8) imply wealth. Wealth being gold must look bright. So रथ (2) and वास्त्र (12). पात्र (4) contains bright Sōma. Waters (9 and 10) are bright. So heaven and earth (11) and Indra (3). Brightness may be due to colour or youth. Indra and heaven and earth are ever young and therefore bright. Gold, chariots, and milk have a bright look. अमृक therefore ultimately means bright. Inexhaustible wealth is no doubt desirable; but inexhaustible may not be the meaning of अमृक.

अमृकः

(1) साव्हान् विश्वा अभियुजः क्रतुर्देवानाममृकः । अग्निस्तुविश्वस्तमः (३३) = Agni bears down (साव्हान्) all possible (विश्वः) foes (अभियुजः). He is the ever bright (अमृकः) treasure (क्रतुः) of the gods. He is the greatest of those that possess immense wealth. तुवि असंख्यातं श्रवः धनं येषां ते तुविश्वस्तः । तेषु श्रेष्ठः तुविश्वस्तमः. युजः = a friend. अभियुजः = a foe. The word is feminine. क्रतुः = a treasure. We are told that the gods deposited wealth in Agni who therefore is the ever bright treasure of the gods.

(2) आ वो वाहिष्ठो वहतु स्तवधै रथो वाजा क्रमुक्षणो अमृकः (७३५) = हे वाजा : हे क्रमुक्षणः वाहिष्ठः अमृकः रथः वः स्तवधैः आ वहतुः वाहिष्ठः = quickest in conveying. स्तवधैः = स्तोतुम्. वाजा : = वाजिनः = possessed of wealth. क्रमुक्षणः was another name of the Rbhus who were also called Vājas. Though chariots have to be washed daily in order to keep them clean and make them look bright, this chariot was an exception, as it was ever clean and bright.

(3) पवेदेप तुविकृमिर्वाजाँ एको वज्रहस्तः । सनादमृको दयेते (८३३) = सनात् अमृकः तुविकृमिः वज्रहस्तः एकः एव इत् एव एषः वाजान् दयेते. सनात् = always. अमृकः = never soiled by old age, ever young and

bright. तुवि कूर्मि यस्य सः = having immense wealth. कूर्मि is to be found in तुविकूर्मि only and never by itself or in any other compound. I do not know its derivation nor its meaning and gender. दयते = ददाति.

अमृक्तं

(4) तुरीयं पात्रममर्त्यमसृकं द्रविणोदाः पिवतु द्रविणोदसः (२३३) = अमर्त्यम् अमृकं तुरीयं पात्रम् अस्ति । तस्मात् द्रविणोदसः द्रविणोदाः पिवतु. होत्र, पोत्र and नेष्ट्र are the names of 3 vessels. द्रविणोदस् is the fourth. It is bright (अमृकं) and immortal. As Agni is bright and immortal, so is his vessel. द्रविणोदस् is its name. The द्र of द्रविणोदसः is lengthened for metre.

(5) थ्रवस्यवः थ्रव आपन्नमृक्तम् (६३). थ्रवस्यवः = थ्रवः धनम् इच्छन्तः. आपन् = आप्नुवन्.

(6) ओमानमापो मानुषीरमृक्तं धात तोकाय तनयाय शं योः (६४०) = हे मानुषीः आपः तोकाय तनयाय अमृक्तम् ओमानं शं योः धात. मानुषीः = मनुषः इमाः = belonging to Manus, the human progenitor or given to man. ओमानं = शं योः = welfare. अमृकं = bright. धात = धत्त. तोकाय = तनयाय = for prosperity, that we may be rich and prosperous. तोक and तनय do not mean sons or offspring here.

(7) यूयं हि रत्नं मधवत्सु धत्य स्वर्द्वैश ऋभुक्षणो अमृक्तम् (७३३). रत्नं = धनं = wealth. स्वर्द्वैशः = those that see the sun ; alive. ऋभुक्षणः may be a name of the gods. Indra is ऋभुक्षणः. अमृकं रत्नं = bright wealth.

अमृक्ता

(8) इन्द्र यथा हास्ति ते अपरीतं नृतो शवः । अमृका रातिः पुरुहृत दाशुये (८३४) = हे पुरुहृत नृतो इन्द्र यथा ते तव अपरीतं शवः : अस्ति तथा हि दाशुये तव अमृका रातिः अस्तु. नृतः (नृ + तुः) = one that gives, a donor. अपरीतं (अ + परि + इतं) = not opposed. शवः = वलं. रातिः = दानं. दाशुये = हविः दत्तवते. अमृका = bright as a gift of gold must be.

अमृक्तः

(9) क्रतेन देवीरसृता अमृक्ता अर्णोभिरापो मधुमद्विरज्ञे । वाजी न सर्गेषु प्रस्तुभानः प्रसदमित्तव्यवितवे दधन्तुः (४३४) = हे अग्ने अमृताः अमृक्ताः देवीः देव्यः आपः क्रतेन मधुमद्विः अर्णोभिः सदम् इत् ऋवितवे सर्गेषु प्रस्तुभानः वाजी न प्रदधन्तुः अग्ने may originally have been अग्ने to be construed with दधन्तुः.

क्रतेन = अर्णोभिः = उदकेन. मधुमत् = sweet. वाजी न etc. = as a war-horse rushes forth by order. सर्ग = a command (given by a warrior). प्रस्तुभानः ? प्रोत्सहमानः says Sayana ; rushing ? सदम् इत् = सदैव = ceaselessly. ऋवितवे = to flow. दधन्तुः = ran. सर्गेषु प्रस्तुभानः may have been सर्गे षु प्रस्तुभानः आपः = rivers.

(10) सप्तापो देवीः सुरणाः अमृक्ता याभिः सिन्धुमतर इन्द्र पूर्भित् । नवर्ति चोत्या नव च ऋवन्तीदेवेभ्यो गातुं मनुषे च विन्दः (१०१०४) = हे पूर्भित् इन्द्र याभिः त्वं सिन्धुं नवनवर्ति चोत्याः ऋवन्तीः च अतर. ताः सुरणाः अमृक्ताः देवीः आपः सप्त आसन् । त्वं देवेभ्यः मनुषे च गातुं धनं विन्दः दत्तवान् असि.

Perhaps सप्तापः is the object of अतरः. Indra crossed the 7 rivers, 90 big streams and 9 small ones. याभिः may have for its antecedent गिरः in the preceding Rk. Exhilarated by praise Indra crossed etc. सुरणाः = sporting, jolly. The number 99 is used of S'ambara's forts, Vṛtra's, rivers, offerings etc. चोत्याः = ऋवन्तीः. Indra crossed all these rivers and the ocean in order to fetch wealth for gods and men.

अमृक्ते

(11) सपल्नी अजरे अमृक्ते (३६) = (Heaven and earth are) co-wives (सपल्नी); they know no old age (अजरे), being ever young and therefore bright-looking (अमृक्ते).

अमृक्तेन.

(12) अमृक्तेन रुशता वाससा हरिरमत्यो निर्णिजानः परि व्यत (९५०) = अमर्त्यः हरिः सोमः निर्णिजानः वासः गृणहन् अमृक्तेन नवेन रुशता प्रकाशमानेन वाससा परिव्यत आच्छादयत.

The cloth that enfolds Sôma is never soiled and therefore never washed. It is bright. That cloth is cow's milk. निर्जिजानः = being clothed. व्यत् from वी to cover oneself with. हरिः = Sôma.

अयास्

This epithet is used of the Maruts (अयासः १५५ । १२५० । ३५५ । ५५३ । ६५३ । ७५३ । अयासां ११५० । १२५०); of Sôma (अयासः ९५३ । अयासं ९५३); of the river Vipâs (अयासं ३५३), and of Agni's flames (अयासः ३५३ । ४५०).

अया: is used of the Maruts (अया: ६५३ । अया इव परि चरन्ति देवाः १०१३३). It seems to be a name of those gods. अयास् seems to be the base. अया: अयासौ अयासः । अयासं अयासौ etc. is the declension. But अय also seems to be another base and अयः अयौ अया: its declension.

अय (to rush) may be the root. यस्य o ज्योतिरकारि हरितो नायसे (१५०)= whose (Agni's) light like that of the Sun (हरितः) has been made (अकारि) to rush (अयसे) in all directions. Here अयसे may be an infinitive of purpose.

मनोजवा अयमानः (८५०)= having a speed of the mind and rushing forward. This is said of the hawk that fetched Sôma from heaven. नीचायमानं जसुर्व न इयनं (३५३)= like a hungry vulture swooping (अयमानं) down (नीचा).

अयास् may thus mean one that rushes on, a rusher. The Maruts, being storm-gods, rush on; so does the river Vipâs; Agni's flames rush in every direction.

अयास्य

Just as Indra is मरुत्वान्, so is he अयास्य i. e. the lord of the rushers. Indra is called अयास्यः (१५३ । ८५३ । १०१३०). Sôma to whom Indra's qualities, heroic acts and epithets are attributed is also called अयास्यः (९५३). A priest is called अयास्य (१०१३ । १०१३०), because he was a devotee of Indra. Was अयास् the name of an Aryan clan? The Maruts may have been its gods and Angiras its priest.

अयासः and उरुगाय

ता वां वास्तुन्युदमसि गमधै यत्र गावो भूरिगृहा अयासः । अत्राह तदुरुगायस्य वृण्णः परमं पदमव भाति भूरि (११५२). ता = तानि. वां refers to two; but who these two are we do not know. The two are the sacrificer and his wife, say Durga and Sāyaṇa; but there is nothing in the Sukta to show that these two are meant. Most probably Indra and Viṣhṇu are meant, as the two are mentioned as performing certain exploits in common. Moreover the Sukta is about Viṣhṇu.

वास्तुनि = houses. उद्यसि = उद्धमः = कामायामहे. गमधै = to go (infinitive of गम्). गावः = rays. भूरिगृहा: = वहुदीपाः (Durga) = shining most. अयासः = always moving, never at rest. अत्र = अह. वृण्णः = विष्णोः. V. is a bull i. e. as strong as a bull. उरुगायस्य = of one that makes long strides. I think that गावः mean the Maruts and not sun-rays. The Maruts are bulls i. e. as strong as bulls. भूरिगृहा: = (bulls have only two horns but) the Maruts have many. अयासः = rushing; this is appropriate in the case of the Maruts. We wish to visit those residences of you two where dwell the bulls (the Maruts) of many horns and that are always rushing. There shines exceedingly the highest seat of Viṣhṇu of long strides. The Rk. is really obscure, because it is irrelevant in a Sukta about Viṣhṇu.

अवनिः

(77) The word means a river in 1, 3, 4, 6, 7 and 11; a river or water in 8 and 13; water in 12; a chariot in 15; a river or a chariot in 2 and 5. The word is unintelligible in 9, 10 and 14. In 9 Rks. it means a river or water; in 1 a chariot; in 2 either a river or a chariot; in the remaining the sense cannot be made out. The meaning of a chariot may be figurative, as a chariot moves either smoothly or fast like a river. अव् to go may be the root.

अवनिः

(1) यो रायोऽवनिर्महान् सुपारः सुन्वतः सखा । तस्मा इन्द्राय गायत्
(१६१) =

यः इन्द्रः रायः धनस्य महान् सुपारः अवनिः सुन्वतश्च सखा तस्मै इन्द्राय गायत् = Sing songs to that Indra who is a mighty river or ocean of riches, a river that is difficult to cross (सुपारः) and who is a friend of him that offers him Soma-drink. सुपारः = अपारः = that has very distant banks or no banks. अवनिः = a river or an ocean.

(2) आ वां रथोऽवनिर्न प्रवत्वान् सूप्रवन्धुरः सुविताय गम्याः । वृष्णः स्थातारा मनसो जर्वीयानहंपूर्वो यजते धिष्ण्या यः (१६१) = हे वृष्णः वृष्णवलस्य रथस्य स्थातारा स्थातारौ धिष्ण्यौ धिष्णादेव्याः पुत्रौ अविनौ मनसः जर्वीयान् यजतः हविरर्हः यः वां सूप्रवन्धुरः रथः सः अवनिः नदः इव प्रवत्वान् निज्ञगतिः अस्माकं सुविताय कल्याणाय आगम्याः आगच्छतु = O occupants of the strong chariot, O sons of Dhishapā, that chariot of yours that has moving (सुप्र) वन्धुरः, that moves fast or down an incline (प्रवत्वान्), like a river (अवनिः), that is quicker than the mind and is worthy of offerings (यजतः), and that pushes forward (अहंपूर्वः) in competition, let it come to us for our good. प्रवत् (fem.) = a stream. प्रवत्वान् = full of streams, powerful or rushing forth or rushing down an incline.

Or there may be no comparison in which case न would mean immediately. अवनिः = रथः. प्रवत्वान् = rushing down an incline.

सृप्राः वन्धुरः यस्य स सूप्रवन्धुरः. त्रयो वन्धुरो ये सनीलाः (१६१) = there were 3 V's that entered into one common hole. Sometimes there were 8 V's (१०७). Sometimes वन्धुर् qualifies रथ, sometimes it stands for रथ. वन्धुः वन्धुरौ वन्धुरः is the declension. The word is masculine. But what is V. ? Can it be a pole ? There were 3 poles to the chariot of the Aswins. In the present Rk, the V's are moveable. European scholars translate the word by 'seat.' There might be 3 seats or even 8. But would these seats be movable ? I think the word means a pole.

यजतः = worthy of offerings. This is the usual interpretation ; but I think it means one that gives wealth. यज् = to give.

अवर्णि

(3) आदस्य ते ध्वसयन्तो वृथेरते कृष्णमभ्यं महि वर्षः करिकतः । यत्सी महीमवर्णि प्राभि मर्मशदभिश्वसन् स्तनयन्नेति नानदत् (१३६०) = आत् अनन्तरं महि महत् वर्षः बल करिकतः भृशं कुर्वतः अस्य ते तव ज्वालाः कृष्णम् अभ्यं मेघं ध्वसयन्तः अधः पातयन्तः वृथा वेगेन ईरते गच्छन्ति । यत् यदा सीम् अयं मेघः मर्हा महतीम् अवर्णि नदीम् अभिमर्मशत् ददत् अभिश्वसन् स्तनयन् नानदत् प्र वेगेन एति = When the dark cloud (सीम्), pouring down a mighty river, that is, a deluge of water, goes fast (प्र), roaring, thundering and bellowing (अभिश्वसन् = स्तनयन् = नानदत्), immediately (आत्) thy flames, putting forth great power (वर्षः) and shattering that dark cloud (कृष्णम् अभ्यं), march (ईरते) fast (वृथा).

(4) त्वं महीमवर्णि विश्वधेनां तुर्वीतये वस्याय क्षरन्तीम् । अरमयो नम-सैजदर्णः सुतरणां अकुणोरिन्द्र सिन्धून् (४३१) = हे इन्द्र वस्याय वे: पुत्राय तुर्वीतये नमसा तस्य हविषः सामर्थ्येन क्षरन्तीं वहन्तीं विश्वाः धेनाः कुल्याः यस्याः तां मर्हा महतीम् अवर्णि नदीं तस्याः पज्जत् वेगेन वहत् अर्णः उदकं च अरमयः अस्तम्भयः । सिन्धून् च सुखेन तरणीयान् अकुणोः अकरोः = To oblige Turviti, son of Vi, who made offerings (नमसा) to thee, thou didst stop a flowing (क्षरन्तीं) mighty river that had branches everywhere (विश्वधेनां) and its rushing (पज्जत्) water and madest the rivers easy to cross.

अवनयः

(5) उत न ई मरुतो वृद्धसेनाः स्मद्रोदसी समनसः सदन्तु । पृष्ठद-श्वासोऽवनयो न रथा रिशादसो मित्रयुजो न देवाः (१३६१) = उत मरुतः देवाः नः अस्माकम् ई सदन्तु । कीदशाः मरुतः । वृद्धसेनाः । समनसः । अवनयः रथाः न इव पृष्ठदश्वासः । मित्रयुजः न इव रिशादसः =

May the Maruts sit (सदन्तु) on this (ई) of ours. Their host or number (सेना) is always large (वृद्ध). They possess wealth (समनसः). Like chariots (अवनयः = रथाः) they have red (पृष्ठ) or bright horses (अश्वासः). Like मित्रयुजः they give wealth (रिशादसः).

स्मद्रोदसी ? स्मत् + रोदसी. स्मत् = सह ? रोदसी = रोदस्या. R. is the common wife of the Maruts. May they occupy this seat with their wife R. Is this the sense ? Or does स्मद्रोदसी etc. mean ईम् पते प्रशस्ते रोदसी रोदस्यौ द्यावापृथिव्यौ सदन्तु आसीदन्तु = may they sit on or occupy heaven and earth that are so specious ? नः स्मद्रोदसी = specious heaven and earth made by us i. e. two specious seats made by the sacrificer for seating the Maruts.

(6) सं यं स्तुभोऽवनयो न यन्ति समुद्रं न ऋवतो रोधचकाः । स विद्धौ उभयं चष्टे अन्तवृहस्पतिः (१०५०) = यथा अवनयः ऋवतः नद्यः समुद्रं संयन्ति सह गच्छन्ति तथा यं वृहस्पति स्तुभः स्तुतयः सं यन्ति सह गच्छन्ति सः विद्धान् वृहस्पतिः उभयं देवान् मनुष्यांश्च अन्तर् चष्टे पश्यति.

अवनयः = ऋवतः = नद्यः. रोधचकाः ? It qualifies अवनयः or ऋवतः and may mean:—(rivers) with their wheels moving over obstacles (रोध).

(7) इमाम् नु कवितमस्य मायां महीं देवस्य नकिरा दधर्षे । एकं यदुद्धान पृणन्त्येनीरासिञ्चन्तीरवनयः समुद्रम् (५६५) = नकिः न कोऽपि कवितमस्य देवस्य वरुणस्य इमां महीं महर्ता मायाम् ऊ नु खलु आदधर्षे निरुणद्धि । यत् यस्मात् आसिञ्चन्तीः आसिञ्चन्त्यः वहन्त्यः पनीः एन्यः अवनयः उद्धा उद्देन समुद्रम् एकमपि सन्तम् न पृणन्ति.

कवितमस्य = of the greatest miracle-worker. माया = thou maturity. पनीः = cows, here rivers. The deep, bottomless sea is Varuna's creation. The sea is never full, even though all rivers are pouring their contents into it unceasingly.

अवनीः

(8) अस्येदेव शवसा शुणतं वि वृश्चद्वज्ञेण वृत्रमिन्द्रः । गा न व्राणा अवनीरसुञ्चदभि श्रवो दावने सचेताः (१०५६) = अस्य स्वस्य इत् एव शवसा बलेन इन्द्रः शुणतम् अपः शोपयन्तं वृत्रं वि वृश्चत् अवृश्चत् । सचेताः दानशीलः इन्द्रः अवः धनं दानवे दातुं व्राणाः वियमाणाः गाः इव अवनीः जलानि अभि अमुञ्चत्.

अस्य or अस्यै stands at the beginning of every Rk, except the last, of this Sūkta. अस्येव is here meaningless. Vṛtra dries up water; Indra therefore cuts him to pieces. वृ (to cover) + आनाः = व्राणाः = impounded. दावने dative singular of दावन्. It

governs अवः. चेतसा सहितः सचेताः. चेतस् (from चित् to give) = a gift.

(9) सनात्सनीला अवनीर्वाता त्रता रक्षन्ते अमृताः सहोभिः (१६३)= सनीलाः एकस्थानस्थाः अवाताः अहिंसिताः अवनीः अवनयः रक्षितारः अमृताः मरुतः सहोभिः वलैः सनात् सदैव त्रता वतानि रक्षन्ते. अवाताः=themselves unhurt. अवनीः (from अव् to protect) = protectors ? Can अवनीः mean chariots ? The Maruts move fast like chariots or they are Indra's chariots ? The only thing clear about अवनीर्वाताः is the alliteration which we also observe in सनात्सनीलाः.

(10) यः पुण्यिणीश्च प्रस्वश्च धर्मणाधि दाने व्यवनीरधारयः । यश्च-समा अजनो दिव्युतो दिव उरुरुर्वाँ अभितः सास्युवथ्यः (२४३) = हे इन्द्र यः त्वं पुण्यिणीः पुण्यवतीः प्रस्वः फलवतीः ओषधीः अवनीः नदीः च दाने (?) अधि धर्मणा व्यधारयः यश्च द्युलोकात् उरुः सन् ऊर्वान् गोसंघान् अभितः दिवः असमा: विषमाः दिव्युतः अजनः अजनयः सः त्वम् उक्थ्यः स्तुत्यः आसि.

Indra stations on the earth by his power of holding them there (धर्मणा) waters and flowering and fruit-bearing plants. दाने ? There are large hordes of cattle (ऊर्वान्) that belong to the enemy. Indra surrounds them with his terrible missiles and captures them. These cows are perhaps waters imprisoned by Vṛtra. दिव्युतः = missiles, thunderbolts.

(11) तुभ्येदमग्ने मधुमत्तमं वचस्तुभ्यं मनीषा इयमस्तु शं हृदे । त्वां गिरः सिन्धुमिवावनीर्महीरा पृणन्ति शवसा वर्धयन्ति च (५६३) = हे अग्ने इदं मधुमत्तमं स्वादुतमं वचः स्तुतिः तुभ्यम् अस्तु । इयं मनीषा तुभ्यम् अस्तु । तव हृदे हृदयाय च शं सुखदात्री अस्तु । यथा महीः महत्यः अवनयः नद्यः सिन्धुम् आ पृणन्ति वर्धयन्ति च तथा इमाः गिरः त्वाम् आपृणन्तु वर्धयन्तु च । तुभ्येदं = तुभ्य + इदम्. तुभ्य = तुभ्यम्.

(12) सरस्वति देवनिदो नि वर्हय प्रजां विश्वस्य वृसयस्य मायिनः । उत क्षितिभ्योऽवनीरविन्दो विषमेभ्यो अस्त्रो वाजिनीवति (६४३) = हे वाजिनी-वति धनवति सरस्वति देवनिदः देवानां निन्दकान् विश्वस्य सर्वस्य मायिनः वृसयस्य प्रजां च निवर्हय नाशय । उत अपि च क्षितिभ्यः पञ्च जनेभ्यः अवनीः जलानि त्वम् अविन्दः दत्तवती असि । एभ्यः देवानां निन्दकेभ्यश्च विषम् अस्त्रवः स्त्रवः.

cp. अवातिरतं वृसयस्य शेषः (१५३). Who was B? a Pani? विषं= poison.

(13) रदत्पथो वरुणः सूर्याय प्राणांसि समुद्रिया नदीनाम् । सर्गो न सुष्टो अर्वतीर्क्तावन् चकार महीरवनीरहभ्यः (७६०)= Varuṇa carved out (रदत्) paths for the Sun (to go along) and let loose the waters (अर्वतीर्क्तावन्) of rivers (नदीनां) that they may fall into the sea समुद्रिया = समुद्रियाणि). Giving water (ऋतायन्) he gave (चकार) the great (महीः) powerful (अर्वतीः) waters (अवनीः) to the days i. e. to men that love day-light (as against their foes that hate it).

अहभ्यः = अहर्विदभ्यः = स्वर्विदभ्यः = पञ्च जनेभ्यः. सर्गो न असर्जिं is said of Brhaspati (१३५०) ; सर्गो न सुष्टो अदधावर्दवा (९६७) is said of Soma who rushes like a current of water. सर्गः = प्रवाहः. Just as a fall of rain from the clouds gives plenty of water, so does Varuṇa. अर्वतीः = mares, mare-like, powerful like mares. Does सर्ग mean a horse let loose? Such a horse rushes towards a herd of mares. Varuṇa may be compared to a fleet horse.

(14) स यव्होऽवनीर्गोऽवर्वा जुहोति प्रधन्वासु सखिः । अपादो यत्र युज्यासोऽरथा द्रोण्यश्वास ईरते वृतं वा: (१०४०) = सखिः सरणशीलः सः यव्हयः अर्वा अश्ववलः इन्द्रः प्रधन्वासु प्रधने संग्रामे गृहीतासु गोषु मेघेषु अवनीः जलानि जुहोति स्थापयति । यत्र यस्मिन् अन्तरिक्षे अपादः पादरहिताः अरथाः रथेषु अयुक्ताः द्रोण्यः मेघाः एव अश्वाः युज्याः अश्वाः वृतं वा: उदकम् ईरते प्रेषयन्ति = That son of strength (यव्हयः), that horse (अर्वा) that is always agog (सखिः) put (जुहोति) into the cows (गोषु) captured in battle (प्रधन्वासु) there (in the sky) where horses (युज्यासः) in the shape of clouds without legs (अपादः) and not yoked to chariots (अरथाः) send down (ईरते) water (वृतं=वा:).

Indra charges clouds with water. These clouds are huge vessels (द्रोणी). They are horses without legs. They are not yoked to any vehicle.

युज्याः = अश्वाः. वृतं = वा: = उदकम्.

Or

सखिः सः अर्वा अवनीः जुहोति । यत्र अपादः अरथाः युज्याः

द्रोण्यवाः वृतं वाः ईरते. यव्वाः and प्रधन्वासु occur here only. I do not know what they mean and how they are to be construed with the other words. धन्वन् means a sandy desert. प्रकृष्टानि धन्वानि यासु ताः प्रधन्वाः तासु. प्रधन्वासु = in sandy tracks. The rain-god always on the move (सन्धिः) sends down (जुहोति?) waters (अवनीः), daughters of Dyaus (यव्वाः), into sandy tracts. गोषु अर्वा (a horse among cows) is a strange expression and may mean 'brave or powerful enough to capture cows.'

Or

द्रोणि + अश्वासः =horses, that is, Sōmas poured into big jars. Cp. प्रो द्रोणे हरयः कर्माग्मन् पुनानास ऋज्यन्तो अभूवन् (६३७) = The horses (हरयः) i. e. Sōmas go (अग्मन्) forcibly (प्र) to do their work in the jar i. e. for being diluted with the water in the jar. The purified (पुनानासः) Sōmas rush into the jar (ऋज्यन्तः अभूवन्). These horses have no legs, nor are they yoked to any chariots and yet they rush on in company (युज्यासः). युज्य = a companion. वृतं वाः प्रति ईरते = These Sōmas rush (ईरते) towards water (वाः = वृतं) in the jar for dilution.

If this be the sense of the 2nd half, the 1st half also must have something to do with Sōma. He flows on (सन्धिः). आसु गोषु अर्वा प्रधन्व = brave as a horse, run or rush (प्रधन्व) fast towards these cows. अर्वा यव्वाः यव्वीः अवनीः जुहोति = some one supplies (जुहोति =gives) waters (अवनीः) who are the daughters (यव्वीः) of Dyaus. Sōma himself causes waters to fall like Indra and then dives into them.

Such is Rgvedic interpretation at times! You can extract any sense out of difficult Rks. This attempt of mine may be altogether a failure.

अवनिभ्यः

(15) दशावनिभ्यो दशकक्ष्येभ्यो दशयोक्तेभ्यो दशयोजनेभ्यः। दशाभी-
शुभ्यो अर्चताजरेभ्यो दश खुरो दश युक्ता वहद्वयः (१०८५). दश अवनयः
येषां = that have ten chariots to sit in. दश कक्ष्याः येषां = that have
ten head-collars tied around their heads. दश योकत्राणि येषां = that

have ten horse-collars. दश योजनानि येषां = that have ten horses to ride on. दश अभीशावः येषां = that have ten reins. दश भुरः वहवभ्यः = to them that bear ten yokes on their necks. दश युक्ताः वहवभ्यः = to them that carry with them ten mares in order to ride on them. अजरेभ्यः = to those that know no old age, that are ever young. अर्चतः = offer prayers.

The stones that crush Sōma are held with the ten fingers (of the two hands). These fingers are metaphorically chariots, horses, mares, yokes, reins, collars for the heads and necks of horses. When the crushing stones are horses or mares, they bear yokes (भुरः), have collars tied around their heads and reins. The fingers in their turn are horses (योजन) and mares (युक्ताः). The stones are never chariots. कक्ष or अपिकक्ष is the head. कक्ष्या is the rope or collar around the head of a horse. Or is कक्ष्या a caparison that muffles the body of a horse? अर्चे governs the dative of the object; really an object like अर्के or अर्थे is understood. Both Yāska and Sāyana have misinterpreted the र्क. in their hunt for derivation. Their interpretation is positively unnatural. According to them अवनि and the other words mean fingers.

अश्मन्

The word means a stone as in (1) तकं भिनाद्धि अश्मना (१०३१०) = I break a snake with a stone. Being strong, it was used in constructing cow-pens. (2) अपावृणोद दुरो अश्मवजानां (१०३११) = Indra threw open the doors of cow-pens made of stone.

(3) अश्मवजाः सुदुधा वत्रे अन्तरुदुधा आज्ञादुधसो हुवानाः (४१११) = हुवानाः आहूयमानाः उपसः उपासः वत्रे अन्तर् वर्तमानाः सुदुधाः सुखेन दुहामानाः अश्ममयः व्रजः यासां ताः उक्षाः उत् आजन् = The Dawns, invoked, have driven out the cows who have been cooped up in stone-enclosures and who can be easily milked. As soon as it dawns, cows are driven out of their enclosure. वत्रः = an enclosure. Here probably there is allusion to the waters shut up in clouds.

(4) अश्मन्मयानि नहना व्यस्यन् । वृहस्पतिरभिकनिकदद्वाः (१०५३) = B. going to scatter (व्यस्यन्) i. e. to destroy the enclosures (नहना = नहनानि) made of stones (अश्मन्मयानि) cried out (कनिकदत्) to (अभि) the cows (गाः).

Sometimes अश्मन् itself represents an enclosure. (5) अश्मानं चिये विभिदुर्वचोभिर्वजं गोमन्तमुशिजो विवदुः (४५५) = The Us'iks who (ये) broke (विभिदुः) even (चित्) the stone-enclosures (अश्मानं) discovered (विवदुः) i. e. brought out the herds (वजं) of cows.

(6) यस्य गा अन्तरश्मनो मदे दल्हा अवासृजः । अयं स सोम इन्द्र ते सुतः पिव (४५३) = हे इन्द्र यस्य सोमस्य मदे अश्मनः अन्तर दल्हाः ददाः गाः त्वम् अवासृजः सः अयं सोमः ते तुभ्यं सुतः । तं पिव.

(7) य उक्षिया अप्या अन्तरश्मनो निर्गां अकुन्तदोजसा । अभि वजं तत्त्विषे गव्यमश्वं वर्मीव धृष्णवा रुज (९३०८) = यः ओजसा बलेन अप्याः अम्मयाः उक्षियाः गाः अश्मनः अन्तर वर्तमानाः निः अकुन्तत् अकुन्तः स त्वं गव्यम् अश्वं व्रजम् तत्त्विषे तनोषि । हे धृष्णो वर्मी इव ताः गाः अभि आ रुज.

अप्याः गाः = watery cows i. e. waters (enclosed by Vṛtra). निर् + अकुन्तत् = brought out, released, by wounding and killing Vṛtra. तन् = to scatter. धृष्णो = O daring one. वर्मी = an armour-clad warrior. आ + रुज = destroy.

(8) वृहस्पतिरुद्धरन्नश्मनो गा भूम्या उद्देव वि त्वचं विभेद (१०५४) = B. going to take out (उत् + हरन्) cows (गाः) from within the enclosure (अश्मनः) broke (वि + विभेद) the skin (त्वचं) i. e. the wall of the enclosure as Indra breaks the surface of the earth with water.

Perhaps अश्मन् in अश्मवज means a stone-enclosure, the compound being thus solved:- अश्मनि वजः यासां ताः अश्मवजाः.

(9) अविन्दद दिवो निहितं गुहा निधिं वेन गर्भं परिवीतमश्मन्यनन्ते अन्तरश्मनि (१०५०) = वेः पक्षिणः गर्भं न इव अनन्ते अश्मनि परिवीतं दिवः गुहा निहितं निधिम् इन्द्रः अविन्दत्. As the chicken before being hatched lies enclosed in the shell, waters lie enclosed in an endless enclosure. It is a treasure kept in a secret part of heaven (गुहा). Indra discovers it and gives it to man.

Forts and implements were made of stone.

(10) शतमश्मन्मयीनां पुरामिन्द्रो व्यास्यत् (४३३) = Indra scattered (व्यास्यत्) hundreds of stone-forts.

(11) वाशीभिस्तशताश्मन्मयीभिः (१०१०३) = pound Soma with stone-crushers.

Stone being such a strong material, what wonder if men wished their bodies were like stone?

(12) क्रजीते परि वृद्धि नोऽश्मा भवतु नस्तनुः (६५५) = avoid (परि-वृद्धि) us, O rushing arrow (क्रजीते); may our bodies be (impenetrable like) stone.

Slings must have been in common use and sling-stones matters of ordinary experience. Bolts from the blue were like sling-stones. (13) The Maruts were armed with such bolts (अश्मदिद्यवः ५१३). Men naturally wished to be far away from these missiles. (14) आरे अश्मा यमस्यथ (११७२).

(15) त्वमायसं प्रतिवर्तयो गोदिंवो अश्मानं (१ १३१) = हे इन्द्र गोः वृष-बलस्य दिवः आयसम् अश्मानं त्वं प्रतिवर्तयः = Thou turnedst away the steel-bolt of bull-strong Dyaus.

(16) अश्मानं चित् स्वर्यं वर्तमानं प्र चकियेव (५३०) = (Indra turned away) even the destructive (स्वर्यं) bolt that was whirling round (प्रवर्तमानं) like a wheel. The words are incomplete. I have supplied the words within brackets.

Gods are requested to hurl such bolts on foes.

(17) अव क्षिप दिवो अश्मानमुच्चा येन शत्रुं मन्दसानो निज्ज्वाः (२३०) = Hurl down from on high the bolt of Dyaus with which in high spirits (मन्दसानः) thou killedst the enemy (Vrtra).

(18) प्र वर्तय दिवो अश्मानमिन्द्र (७१०३); प्रवर्तय = put into action, hurl down.

(19) इन्द्रासोमा वर्तयतं दिवस्पर्यशिततेभिर्युचमश्महन्मभिः (७१०४) = हे इन्द्रासोमौ दिवः परि अश्मिना तत्सेभिः तसैः अश्मानः एव हन्मानः तैः शत्रुं वर्तयतं. वर्तयतं = hurl down (the foe). परि = from. दिवः परि = from heaven.

(20) अश्मेव विद्य दिव आ सृजानस्तपिष्ठेन हेयसा द्रोघमित्रान् (१०६३)
 = दिवः आ सृजानः सृज्यमानः अश्मा इव तपिष्ठेन हेयसा द्रोघमित्रान् विद्य
 = Strike (विद्य) treacherous (द्रोघ) friends (मित्रान्) with the
 hottest (तपिष्ठेन) missile (हेयसा) as does the bolt hurled
 (सृजानः) from heaven (दिवः आ).

(21) यो अश्मानं शवसा विभ्रदेति (४३३)=Who (Indra) goes forth
 bearing the bolt, because of his strength.

(21-23) Agni was generated from stone (त्वमश्मनस्परि २३)।
 घमितमस्मिमश्मनि २४). (24) Indra generated Agni out of (that is
 by robbing) two stones (यो अश्मनोरन्तररङ्गि जज्ञान् ४३)। Remem-
 bering this parentage, (25) Agni avoids burning stones; he
 burns grass only (परि वृणाक्ति अश्मनस्तृणा दहन् ३४)।

The following Rks are more or less difficult. One of them
 has resisted all attempts at interpretation.

अश्मास्य

(26) अश्मास्यमवतं ब्रह्मणस्पातिर्मधुधारमभि यमोजसातृणत्। तमेव
 विश्वे पपिरे स्वर्वदशो वहु साकं सिसिच्चुरुत्समुद्रिणम् (२४४)=अश्मास्यं मधुधारं
 यम् अवतं ब्रह्मणस्पतिः ओजसा अभि अतृणत् तमेव अवतं विश्वे स्वर्वदशः
 पपिरे। साकं ते उद्रिणम् उत्सं वहु सिसिच्चुः = All (विश्वे) the godl
 (स्वर्वदशः) drank of that very reservoir (अवतं) which had a stone
 placed in its mouth (अश्मास्यं), from which honey-streams flow out
 (मधुधारं), and which Brahma, aspati broke open by force. All
 together (साकं) they made the watery (उद्रिणं) cloud (उत्सं)
 yield its full contents.

The cloud is referred to here as a store of water. Its mouth
 (आस्यं) is closed with a stone-plug. Its contents are honey-
 sweet. B. smashes it. Out flow the contents which gods and
 men drink. अश्मा आस्ये यस्य तम् अश्मास्यं. मधुनः धारा: इव धारा: यस्य.
 अभि + तृण् = to pierce, to smash. सिच् = to cause to shower.
 अवत most probably meant a big leather vessel or bag for storing
 water.

अश्मभिः

(27) जरतीभिरोपधीभिः पर्णेभिः शकुनानाम् । कार्मारो अश्मभिर्द्युभिः हिरण्यवन्तमिच्छति (९३३) = कार्मारः जरतीभिः ओपधीभिः शकुनानां पर्णेभिः पर्णः अश्मभिः युभिः हिरण्यवन्तम् इच्छति. The construction is simple enough ; but the sense is extremely obscure. कार्मारः occurs here only. Who is he ? He desires (इच्छति) or seeks the gold-possessor, namely, Soma, by means of old herbs, feathers of birds and stones and युभिः (?) .

अश्मभिः युभिः may mean दिवः अश्मभिः=by the bolts of Dyaus.

पृश्निरश्मा

(28) मध्ये दिवो निहितः पृश्निरश्मा (५४५). The Padakāra splits पृश्निरश्मा into पृश्निः and अश्मा. But I think it is a compound word. पृश्नयः रक्तवर्णाः रश्मानः रश्मयः यस्य = the Sun whose beams are red. रश्मन् occurs in अरश्मानः (९३५) and स्थारश्मानः (५८५). He (the Sun) of red beams is placed in the centre of heaven.

(29) अधा न्वस्य संदृशं जगन्वानग्नेरनीकं वरुणस्य मंसि । स्वर्यदश्मन्नधिपा उ अन्धोऽभि मा वपुर्दशये निनीयात् (७६६)=मंसि स्तौभि । यत् यदा स्वर्सूर्यः अग्निः अधिपा: सर्वेषां पाता अश्मन् अश्मनि वर्तमानः स्थितः अन्धः अन्धकारम् अभिक्रम्य मा मां प्रति दृशये दर्शनार्थं वपुः तेजः निनीयात् नयति.

अस्य संदृशं जगन्वान् = having gone within his light, seeing or experiencing his light. अग्नेः वरुणस्य = of Agni who is Varuna i. e. as watchful as Varuna. Agni is identified with all the gods. Here he is Varuna. He is also the Sun (स्वर्). मन् + स् (of लेद) + इ = मंसि. मन् = to praise. संदृक् = अनीकं = वपुः = light. अश्मन् = अश्मनि. अधिपा: = the protector, Agni. अन्धः = darkness. अभि = अभिक्रम्य = overcoming. Does वपुः mean the bright Agni ? In that case वपुः अग्निः दशये परार्थान् द्रष्टुं निनीयात् नयति = Agni leads me to see things. The 2nd half is very difficult ; स्वर्यदश्मन्नधिपा उ अन्धः cannot be construed. अश्मन् = अश्मनि. Agni lives in, and is generated from stones. Wishing to go to i. e. to see his light, I am praising (मंसि) the

light of Agni who is Varuna. Sun-bright (स्वर्) Agni lying hidden in stone (अश्मन्), he the overlord (अधिपाः), overcoming (अभिः) darkness (अन्धः) should bring (निनियात्) unto me (मा = मां) his light (बपुः) to enable me to see (दृश्ये) things. This may or may not be the sense.

अश्मन्वती

(30) अश्मन्वती रीयते सं रमध्वमुत्तिष्ठत प्र तरता सखायः। अत्रा जहाम ये असन्नशेवाः शिवान् वयमुत्तरेमाभि वाजान् (१०^{४३}). अश्मन्वती was a particular river, says Sāyana.

सं + रम्ध = to take hold of for support. A. is flowing (रीयते). Friends, rise up (उत्तिष्ठत), hold on to one another (सं रमध्वं) and cross (प्रतरत) it. Let us leave (जहाम) here (अत्र) those that (ये) are (असन्) without wealth (अशेवाः). We shall cross (उत्तरेम) the river on to (अभि) riches (शिवान् वाजान्).

आहाव

The word occurs 6 times in Rv. in such forms as आहावः, आहावं, आहावाः and आहावान् and in two compounds इष्कुताहावं and द्रोणाहावं.

In 1 we have पात्र and आहाव which latter is evidently a bigger vessel than the former. In 2 आहाव means a big receptacle that can hold any amount of gold or gold-coins. In 3 it means an offering. In 4 and 5 a bucket. In 6 आहाव has the size of a द्रोण; the bucket is as big as a द्रोण. In 4 and 5 अवत् is a well and the water in it is to be drawn in buckets to which ropes are tied. In 5 सुवर्त्रं qualifies अवतं; yet its natural connection is with इष्कुताहावं. In 6 we have अवतं, द्रोणाहावं and अंसत्रकोशं. अंसत्र, I have come to think, means a roof. So the कोश is as big as a roof. द्रोण may be smaller than अंसत्र. Anyhow आहाव is a big receptacle. आहाव in 3 comes from आ + हु to offer. I do not know what its derivation should be in the rest.

आहावः

(१) इदं ते पात्रं सनवित्तमिन्द्र पिवा सोममेना शतकतो । पूर्ण आहावो
मदिरस्य मध्यो यं विश्व इदभिर्हर्यन्ति देवाः (१०१३२)=Here is thy vessel
(पात्रं) given thee of old (सनवित्तं), O Indra ; drink Sōma out
of it (पना = अनेन), O thou possessed of immense riches (शत-
कतो). Full (पूर्णः) is this vessel with maddening or inspiring
(मदिरस्य) Sōma, a vessel which all the gods desire.

Perhaps pādas 1 and 3 should go together; so also pādas 2 and 4. पात्र = a small vessel. आहाव = a bucket, a tank. What the gods desire is Sōma. यं should have for its antecedent सोमं and not मधु which is neuter.

आहावं

(२) नाभिं यज्ञानां सदनं रथीणां महामाहावमभि संनवन्त (६३)=The
gods praise (अभिसंनवन्त) Agni who is the parent (नाभिं) or source
of all riches, the home of riches and the great (महां) vessel
(आहावं) or receptacle of riches. यज् = to give. यज्ञः = what is
given, wealth. Agni is a treasure of wealth.

(३) त्रय आहावाखेदा हविष्कृतम् (१४४)=Three Sōma-vessels are
offered to the As'wins. Sōma-offering (हविः) is made (कृतं)
thrice (त्रेदा) unto them.

आहावान्

(४) निराहावान् कुणोतन सं वरत्रा दधातन । सिञ्चामहा अवतमुद्रिणं वर्यं
सुपेकमनुपक्षितम् (१०१०१)=Take out or make ready (नि + कुणोतन)
the buckets (आहावान्) and put (सं दधातन) ropes round the re-
servoir. We shall empty (सिञ्चामहै) of its contents the watery
(उद्रिणं) reservoir (अवतं) that can be easily emptied (सुपेकं) and
which is at the same time inexhaustible (अनुपक्षितं). अवत may
have been a big vessel that held large quantities of water or
Sōma or some other liquid. It could be made to yield its con-
tents by means of buckets. We drop buckets into a well in
order to fetch up water. Or अवत may mean a well or a cloud.
A cloud sends down water and yet its contents seem inexhausti-

ble. A reservoir of Sôma may be inexhaustible like a cloud. Vide the preceding quotation.

(5) इष्टताहावमवतं सुवरतं सुपेचनम् । उद्रिणं सिञ्चे अक्षितम् (१०१२)=I am emptying (सिञ्चे) the reservoir (अवतं) to which ropes are attached (सुवरतं), that can be easily emptied (सुपेचनं), that contains water (उद्रिणं) and which is inexhaustible (अक्षितं).

इष्टताः आहावाः यस्मात् = from which buckets (आहावाः) full of water are taken out. इष्टु ?

(6) प्रीणीताश्वान् हितं जयाथ स्वस्तिवाहं रथमित्कुणुध्वम् । द्रोणा-हावमवतमद्मचक्रमंसत्रकोशं सिञ्चता नृपाणम् (१०१३). The 1st half uses the language of war-preparations; but that language, used in connection with Sôma, is figurative. Humour the horses (by feeding them well); win (जयथ) war-booty (हितं); make your chariots bringers of prosperity. The horses are the crushing stones which taste Sôma first. They are therefore put into good humour. Sôma is laid (हितं) on a stone-table. The crushing stones crush it and thus conquer it. The chariot is the pair of hands that extract the Sôma-juice. अवत is the big reservoir of Sôma. A stone-disc covers its mouth (अद्मचक्रं). There is a big vessel (कोश) of the size of (अंसत्र) and a ladle or ladles of the size of a द्रोण. This अवत is to be drunk by the gods (नृपाणं) for which purpose it is to be emptied.

इत्कुणुध्वं was probably इष्टुणुध्वं which word occurs in Rk 2 of this Sûkta. द्रोण is a vessel of a particular size. द्रोण and कलश are often interchangeable. आहाव is as big as a द्रोण. कोश was bigger than आहाव. अंसत्र occurs thrice altogether. In वास्तोप्ते ध्रुवा स्थूणांसत्रं सोम्यानाम् (८१४) and ये अंसत्रा० चकुः (४३४) the meaning of अंसत्र cannot be ascertained. It most probably means a roof or the hollow sky. अवत = a well, अद्मचक्रं and अद्मास्यं (२३४) may mean the same thing viz. having a stone at its mouth.

Durga interprets अंसत्र by धनुः or कथच. अंस + त्रं = that which protects (त्रं) shoulders (अंसी). An armour or a bow protects the whole body and not the shoulders only.

कशा

Excepting two Rks the word clearly means a whip. The two Rks are No. 1 and No. 4. Was there a tradition that the whip of the As'wins contained inexhaustible wealth which they showered by cracking it?

(1) या वां कशा मधुमती अश्विना सूनृतावती । तया यज्ञं मिमिक्षतम्
(१३३)=हे अश्विनौ मधुमती सूनृतावती वां युवयोः या कशा तया यज्ञं मिमिक्षतम्.

मधुमती = possessed of honey, containing honey. सूनृतावती = possessed of gifts. सूनृता = a gift. मिक्ष् (=to mix) + स (of लेद) = मिक्ष्. मिमिक्ष् by reduplication. The As'wins are requested to make the sacrifice acceptable and tasteful by dropping honey from their whip. With a crack of their whip they sweeten the sacrifice or offerings. Or is मिह् (=to rain) the root? मधु may figuratively mean wealth and be the same as सूनृता. यज्ञ = wealth. The As'wins are requested to shower (मिमिक्षतं) wealth (यज्ञं) by cracking their whip that contains the honey of wealth. This interpretation seems more probable.

(2) इहेव शृण्व एषां कशा हस्तेषु यद्वदान् नि यामन् चित्रमृजते (१३४)=
एषां मरुतां हस्तेषु वर्तमाना कशा यत् यदा वदान् वदति तदा इह इव शृण्वे
शृयते । यामन् यामनि चित्रं धनं नि क्रज्जते. When the whip in the
hands of these Maruts speaks, it is heard almost or even (इव) here. In their march (यामन्) they give (नि + क्रज्जते) wealth
(चित्रं).

(3) वृष्णस्ते अभीशावो वृषा कशा हिरण्ययी । वृषा रथो मधवन् वृषणा
हरी वृषा त्वं शतकतो (८३३). वृषन् = a bull, as strong as a bull, very
powerful. अभीशावः = reins. हिरण्ययी = हिरण्मयी. वृषणा = वृषणौ.
The horses are bulls i. e. as strong as bulls.

कशया

(4) आ न ऊर्जं वहतमश्विना युवं मधुमत्या नः कशया मिमिक्षतम् ।
प्रायुस्तारिणं नी रपांसि सूक्षतं सेधतं द्वेषो भवतं सचामुवा (११५७)=हे
अश्विनौ नः अस्मभ्यम् ऊर्जम् आवहतम् । मधुमत्या कशया नः मिमिक्षतम् ।

आयुः प्रतारिष्टम् । रपांसि निः सूक्ष्मतम् । द्वेषः सेधतम् । सचाभुवा सचाभुवौ भवतम्.

ऊर्ज = धनम्. मधुमत्या etc = Mix or unite us with your whip that contains honey. Give us wealth which is the honey here. प्र + तृ = to increase. आयुः = life, that is, wealth. निः + सूक्ष्म = to wash entirely. रपांसि = evils. सेधतं = destroy. द्वेषः = enemies or injury done by them. सचाभुवौ = helpers.

(5) यते सादे महसा शूक्रतस्य पाण्ड्या वा कशया वा तुतोद । स्फुचेव ता हविषो अध्वरेषु सर्वा ता ते ब्रह्मणा सूदयामि (१ १६३) = सादे सादी शूक्रतस्य महसा पाण्ड्या कशया वा यत् ते तव अङ्गं तुतोद सर्वा सर्वाणि ते तव ता तानि अध्वरेषु हविषः स्फुचा इव ब्रह्मणा मन्त्रेण सूदयामि.

सादे and शूक्रतस्य occur here only. सादे perhaps was सादी = a rider. शूक्रतस्य? It must be something capable of inflicting injury. Can it mean a hard, heavy saddle? A hard, heavy saddle may press into the back. पाण्ड्या = with the spurred heel. यत् ते तुतोद = whatever (injury) the rider has inflicted on thee. तीरे । heal (सूदयामि) them all by means of this charm (ब्रह्मणा) as though the charm were a ladle filled with ghee (हविषः) in i. e. for offerings into the fire (अध्वरेषु). The ghee is as it were applied to the injured parts.

(6) अव स्वयुक्ता दिव आ वृथा ययुरमर्त्याः कशया चोदत तमना । अरेण-वस्तुविजाता अचुच्युद्वृद्वहानि चिन्मरुतो भ्राजद्वृयः (१ १६४) = स्वयुक्ताः मरुतः वृथा वेगेन दिवः आ अव ययुः यन्ति । तमना स्वयमेव आत्मानम् अमर्त्याः कशया चोदत चोदयन्ति । अरेणवः तुविजाताः भ्राजद्वृयः मरुतः द्वृद्वहानि चित् अपि अचुच्युद्वृत्यावयन्ति पातयन्ति.

स्वयुक्ताः = self-yoked. The Maruts are horses that yoke themselves. वृथा = with speed. दिवः आ अव ययुः = rush down from heaven. कशया etc. = they whip themselves on. अरेणवः (?) = in their march they do not raise even a particle of dust? तुवि बहु जातं बलं येषां ते. भ्राजन्त्यः कष्टयः येषां ते = whose missiles are dazzlingly bright.

(7) रथीव कशायावौ अभिक्षिपन्नाविर्दूतान् कुणुते वर्ध्या अह । दूरार्त्स्य-
हस्य स्तनथा उदीरते यत्पर्जन्यः कुणुते वर्ध्या नभः (५३३)=इव यथा रथी अश्वान्
कशाया अभिक्षिपति तथा अभिक्षिपन् अह अत्र पर्जन्यः वर्ध्यान् दूतान् आविः
कुणुते करोति । यत् यदा पर्जन्यः वर्ध्या नभः कुणुते करोति तदा दूरात् सिंहस्य
स्थनथा: उत् ईरते.

वर्ध्यान् दूतान् = rainy clouds are the messengers of the rain-
god who whips them on. स्तन् = to rumble, to roar. स्तनथा: =
roars. दूरात् etc. = far away there arise (उत् + ईरते) the roars of
the lion (the rain-god). वर्ध्या नभः = a cloudy sky.

कशावन्ता

(8) स्मदभीश् कशावन्ता विप्रा नविष्ट्या मती । महो वाजिनावर्वन्ता
सचासनम् (८३२)= I received (असनम्) two horses with praises.

वाजिना = वाजिनौ. अर्वन्ता = अर्वन्तौ. महः = महान्तौ. सचा =
at one and the same time. स्मदभीश् = furnished with reins.
स्मत् = with or excellent ? कशावन्ता = कशावन्तौ = furnished with
whips विप् (=to praise) + रः = विप्रः. विप्रौ = clever, excellent.
नविष्ट्या from नु to praise. नविष्ट्या मती मत्या = with high praise.

कशावती

(9) ऐषु चेतद् वृष्टपत्यन्तर्क्रज्जेष्वरुषी । स्वभीशुः कशावती (८३२)=
क्रज्जेषु एषु अश्वेषु अन्तर् मध्ये वृष्टपत्यती स्वभीशुः कशावती अरुषी आचेतत्.
क्रज्ज् (=to gallop) + रः = क्रज्जः = galloping. ऐषु = आ + एषु. आ +
चेतत् = is given. चित् = to give. वृष्टपत्यती = that which has a
bull i. e. which is as strong as a bull. अरुषी = a bright mare.
सु + अभीशुः = furnished with the reins. कशावती = furnished with
a whip. A mare fully equipped is presented to the devotee
along with these galloping horses.

कशोजुवं

(10) याभिर्महामतिथिग्वं कशोजुवं दिवोदासं शम्वरहत्य आवतम् । याभिः
पूर्मिद्ये त्रसदस्युमावतं ताभिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् (१३३)= Come to
us, O Aswins, with those means of safety (ताभिः ऊतिभिः) with
which you saved (आवतं) the great A., K. and D. in the battle

for killing S'ambara and with which you saved Trasadasyu when the forts of the foe were smashed. शम्बरस्य हत्ये = in the battle for killing S in battle. कशसा कशया अश्वान् जवयति असौ कशोजूः. It is a proper name.

त्रिकशः

(११) प्राता रथो नवो योजि सखिश्चतुर्युग्खिकशः सप्तरद्धिमः । दशारित्रो मनुष्यः स्वर्षाः स इष्टिभिर्मतिमी रंह्यो भृत् (२४६) = The brand-new or ever new (नवः) chariot (of India) has been made ready (योजि) in the morning. it (contains and therefore) gives सखिः abundant wealth. It has 4 poles (चतुर्युगः), 3 whips (त्रिकशः), 7 reins (सप्तरद्धिमः), and 10 वित्राः (अरित्र ?). It is beneficent to man (मनुष्यः) and gives wealth (स्वर्षाः). It has begun to move (रंह्यः) along with wealth (इष्टिभिः = मतिभिः = धनैः).

प्रातः + रथः = प्राता रथः. योजि = अयोजि = युज्यते. सन् by reduplication ससन्. ससन् + इः = सखिः. Or सा by reduplication सस्ना. सस्ना + इः = साखिः. Cf. यथिः, पपिः. सन् = to give. सखिः = which gives. स्ना = to wash. सखिः = ever washed, always bright. अरित्र = an oar. But what has the oar to do here ! त्रिकशः = having 3 whips; but why 3 ? One would be enough.

काकुद्

काकुद् is feminine while काकुद् which means the roof of the mouth is neuter. तालु तु काकुदं (अमर २४६). काकुद् means a drinking-vessel, a cup or a saucer. काकुदः (१) which is plural makes it clear that the word can never mean the roof of the mouth or the throat, as even Indra could not have more than one roof or one throat. Indra empties pot after pot ; he cannot afford to wait. Varuṇa's drinking-can is vast like the ocean. I have included ७५ in this connection as it contains the word सूर्या. Thus सूर्या and सूर्यं are the only forms in RV.

(१) यः कुक्षिः सोमपातमः समुद्र इव पिन्वते । उर्वीरापो न काकुदः
 (१६) = (The sides of other gods do consume Sôma सोमपाः); but Indra's side consumes most (सोमपातमः) and is therefore distended (पिन्वते) like the sea. The pots which he empties into that sea-like side or belly are as wide at the mouth as flooded rivers (आपः). कुक्षिः and समुद्रः are masculine and singular. काकुदः and आपः are feminine and plural. The poet uses the language of exaggeration for pure fun.

(२) या ते काकुत्सुकुता या वरिष्ठा यया शश्वतिपवसि मध्व ऊर्मिम् ।
 तथा पाहि प्र ते अध्वर्युरस्थात्सं ते वज्ञो वर्ततामिन्द्र गव्युः (६५३) = Drink
 (पाहि) with that vessel of thine which is so well-fashioned (सु-
 कुता) and widest (वरिष्ठा) and with which thou invariably (शश्वत्
 = always) drinkest streams (ऊर्मि) of sweet Sôma (मध्वः). The
 oblation-giver (अध्वर्युः) is sending (प्र + अस्थात्) Sôma-offerings
 to thee. Let the cow-giving (गव्युः) thunderbolt (वज्ञः) be at rest
 (संवर्तीता). काकुद seems to have been a kind of funnel-shaped pot
 very wide at the mouth. Indra's drinking-pot is strong and
 widest at the mouth. It can hold large quantities of Soma. He
 insists on drinking out of that vessel only. That special and
 spacious vessel was also called इन्द्रपान (६५४).

काकुदं

(३) सुदेवो असि वरुण यस्य ते सप्त सिन्धवः । अनुक्षरन्ति काकुदं
 सूर्यं सुपिरामिव (८५१) = Fortunate (सुदेवः) art thou, O Varuna,
 into (अनु) whose drinking-pot (काकुदं) there flow (क्षरन्ति)
 seven rivers as into the billowy (सूर्यं) sea (सुपिरां).

The preceding Rk. tells us how Indra, Agni and the All-gods have drunk Sôma. Varuna alone has yet to drink. He presides over waters; his drink therefore must be water itself. He presides over the seven rivers which stream into his peculiar drinking-vessel. Which of the two-सूर्यं and सुपिरां-is a noun and which one is an adjective? सूर्यं is the acc. sing. of सूर्या. सूर्या=सु+ऊर्या. सु+सिरा=सुपिरा. Thus there is सु in both. ऊर्मि is a billow. What is सिरा? Perhaps सुपिरा is the sea or ocean

and सूर्यी (= billowy) is its adjective. Rivers flow into the billowy ocean. So V's drinking-pot is spacious and deep like the billowy ocean and can never be empty.

काकुदं, सूर्यी and सुविरां are feminine. काकुदं (neuter) which means the roof of the month is modern. It has misled Yaska, Sayana and even European scholars.

सूर्यी

प्रेदो अग्ने दीदिहि पुरो नोऽजन्मया सूर्यी यविष्ट । त्वां शश्वन्त उप यन्ति वाजाः (७२) = हे यविष्ट अग्ने इदः त्वं नः अस्माकं पुरः अजन्मया सूर्यी ज्वालया प्र दीदिहि । शश्वन्तः वाजाः त्वाम् उप यन्ति.

यविष्ट = O youngest of all gods. दीदिहि = shine, blaze up. For अजन्मा vide p. p. 6-7. सूर्यी = with a flame. The Pada-patha has सूर्यी and not सु + ऊर्यी. Does it mean a waving ,lambent flame ? शश्वन् शश्वन्तौ शश्वन्तः etc. is the declension when शश्वत् is a noun and means a person, an individual. शश्वती is its feminine. शश्वन्तः ctc. may mean:-all individuals approach thee. But what about वाजाः ? शश्वन्तः वाजाः = all riches or offerings. Or वाजयुक्ताः शश्वन्तः = men with offerings.

काष्टा

The word appears in such forms as काष्टा, काष्टायाः and काष्टानां (each used only once), काष्टां and काष्टासु (twice each), and काष्टाः (4 times). In 1 it means a battle-ground or a race-ground ; in 3 and 4 a race; in 8 a stable; in 2, 5 6, 7, 9, 10, and 11 it means a prison. 1, 3, and 4 are allied in meaning ; so 8 and the rest. A stable in which a horse is pent up for days together becomes a prison. The word does not mean a direction or water anywhere.

(1) मा सीमवद्य आ भागुर्बी काष्टा धनं दितम् । अपावृका अरत्नयः (८८) = हे इन्द्र सीम् अस्मान् अवद्य दुरिते मा आ भाक् भागिनः कुरु ।

काष्टा उर्वी अस्ति । धनं च तत्र हितं भवति । अरत्नयः अपावृक्ताः = O Indra, do not make us sharers of ill (but of good). Wide is the battle-field where wealth is laid (for capture). Foes have been cut off.

आ भृ॒ = to give shares, to make partners. अवद्ये = in evil, in adversity; lit. in that which cannot be spoken of or praised. उर्वी काष्टा हितं धनं = Wealth lies in the wide field of battle, let us share it. Or huge wagers are laid in races. अरत्नौ is the only other form of अरत्नि that occurs in RV. अरत्नि is perhaps the same as अरति. रत् may have been a root from which रत्न is derived. रत् = to give. रत् + निः = रत्निः = one that gives oblations to the gods. अरत्निः = one that does not.

काष्टा

(2) उपो ह यद्विदथं वाजिनो गुर्धीभिर्विग्राः प्रमतिभिर्च्छमानाः । अर्वन्तो न काष्टां नक्षमाणा इन्द्राज्ञी जोहुवतो नरस्ते (७३३)=धीभिः धैनैः सह प्रमति धनम् इच्छमानाः इच्छन्तः अन्वेषयन्तो वा वाजिनः वाजं धनम् इच्छन्तः विग्राः स्तोतारः यत् यदा विदथं यज्ञं संग्रामं वा उप उ ह गुः गच्छन्ति तदा ते नरः काष्टां मन्दुरां बन्दिवासं वा नक्षमाणाः अर्वन्तः अश्वाः न इव इन्द्राज्ञी जोहुवतः आव्यन्तः भवन्ति.

प्रमतिः = wealth ; one that helps with wealth. cp. आपिर्नः पिता प्रमतिः (१३३). वाजिनः = desirous of obtaining wealth. विदथं = a sacrifice or a battle in both of which wealth can be had. काष्टां = a prison or a stable. Horses that have been cooped up in stables unconscionably long become restive and demand freedom by constant neighing. So men call upon the gods to help them. cp. No. 6. जोहुवतः irregular for जोहुवन्ति. The wrong form is due to the nearest word इन्द्राज्ञी. जोहुवति, जोहुवतः, जोहुवन्ति.

(3) एत उ त्ये अवीवशन् काष्टां वाजिनो अक्रत । सतः प्रासाविषु-र्मतिम् (९३३) = एते त्ये ते वाजिनः सोमाः कलशान् अवीवशन् इच्छन्ति काष्टां च अक्रत कुर्वन्ति । सतः यज्ञमानात् मर्ति स्तुति प्रासाविषुः उत्पादिववन्तः.

These horses (वाज्ञिनः) desire to reach the jars and are therefore running a race. This refers to the flowing of Soma-juice into the jar. सतः etc. I do not understand. They inspire praise from the sacrificer, says Sayana. Or they produce (प्रासादिषुः) wealth (मर्ति) for the sacrificer. Or सतः = सन्तः (सोमाः). काष्ठां कु = to run a race.

काष्ठाः

(4) उदु त्ये सूनवो गिरः काष्ठा अज्मेष्वलत् । वाश्चा अभिष्टु यातवे (१३५)=गिरः सूनवः वाश्चाः त्ये ते यातवे अज्मेषु अभिष्टु काष्ठाः उत् अलत्.

गिरः सूनवः = the sons of thunder i. e. the Maruts. वाश्चाः = thundering. वाश् (=to roar) + रः = वाश्चाः. अभिष्टु = towards sacrifices (ष्टु). अज्मेषु = in their marches, अज् (= to run) + मन् = अज्मन् altered to अज्म. काष्ठाः उत् अलत् = ran races. While marching, now and again they ran races to expedite their journey. काष्ठां तन् = काष्ठां कु = to run a race.

(5) प्र नु महित्वं वृषभस्य वोचं यं पूरवो वृत्रहणं सचन्ते । वैश्वानरो दस्युमग्निर्जयन्वां अधूनोत्काष्ठा अव शम्वरं भेत् (१५१) = वृत्रहणं यं वृषभं पूरवः सचन्ते तस्य वृषभस्य महित्वं तु प्र वोचम् । दस्युं जघन्वान् वैश्वानरः अग्निः काष्ठाः अव अधूनोत् शम्वरं च भेत्.

वृत्रहणं = who (Agni) kills Vrtra (like Indra). The Purus serve or worship them. महित्वं = महस्वम्. तु प्र वोचं = I have verily (तु) proclaimed. The दस्यु is शम्वर. जघन्वान् = having struck. काष्ठाः अवाधूनोत् = shook down his hiding-place. भेत् = विभेद.

(6) त्वं ह त्यदिन्द्रारिष्यन् दद्वहस्य चिन्मर्तीनामजुष्टौ । व्यस्मदा काष्ठा अवैते वर्धनेव वज्जिन् श्वथिष्ठमित्रान् (१५२) = हे इन्द्र मर्तीनां दद्वहस्य चित् अपि हविषः अजुष्टौ असेवित्वा अरिष्यन् त्वं ह खलु त्यत् तदा अस्मद् अस्माकम् अवैते काष्ठाः विआवः उद्गाटितवान् असि । हे वज्जिन् अमित्रान् घना घनान् इव श्वथिहि नाशय.

अरिष्यन् = not injuring (us). दद्वहस्य etc. = without i. e. not taking or tasting (अजुष्टौ) offerings (understood) of even the strongest (दद्वहस्य) of mortals. विआवः = threwest open. Thou didst throw open the prison for our horse.

This is probably figurative. Some hero lay long in prison like a horse cooped up long in a stable. The hero and the horse are impatient for escape or release. Cp. No. 1. घनेव occurs twice besides. घनेव विष्वग् वि जह्नरावणः (१३१) and घनेव विष्वग् दुरितानि वि धन् (१११). घना = घनेन = वज्रेण according to Sayana; but why इव? Most probably घनेव = घनान् इव. Indra smashes clouds; so he should smash foes.

(7) सिन्धोरिव प्राध्वने शूधनासो वातप्रमियः पतयन्ति यव्हाः । वृतस्य धारा अरुपो न वाजी काष्ठा भिन्दद्विर्मिभिः पिन्वमानः (४१६) = सिन्धोः यव्हाः (ऊर्मियः) इव काष्ठाः भिन्दन् पिन्वमानः अरुपः वाजी न इव शूधनासः वातप्रमियः वृतस्य धाराः प्राध्वने अध्वनि ऊर्मिभिः पतयन्ति.

Streams of ghee are compared to the rolling waves of a river or to a horse that out of impatience breaks all barriers, here perhaps his stable. सिन्धोः यव्हाः = children of a river i. e. its waves or streams. प्राध्वने = प्र+अध्वने=प्रकृष्टाय अध्वने = for their long journey. शूधनासः resembles शूरणासः and धीरणासः. नास seems to be added to शूध, शूर, and धीर. शूधनाः शूधनासौ शूधनासः seems to be the declension. शूधनासः perhaps refers to rapid motion. शूधनासः occurs here only. वातं प्रमिनन्ति ताः वातप्रमियः = those that destroy i. e. surpass the wind in speed. अरुपः = bright. काष्ठाः = a prison or a stable. पिन्वमानः = fat. A big horse makes frantic efforts to get out of durance. cp. 2 and 6. The stream of ghee rushes on like a restive horse or like the stream of a river.

काष्ठायाः

(8) इमं तं पश्य वृषभस्य युज्यं काष्ठाया मध्ये द्रुघणं शयानम् । येन खिगाय शतवस्तसहस्रं गवां मुद्गलः पृतनाज्येषु (१०३१३) =

Here (इमं) behold (पश्य) द्रुघण that companion or yoke-fellow (युज्यं) of the bull (वृषभस्य) lying down (शयानं) for rest in (मध्ये) the stable (काष्ठायाः), with whose help Mudgala seized a hundred thousand cows in battles. M. had in former battles employed Drughana to run races and made a large capture of cows. That same animal is the equal of any bull in the world.

Some one out of pride, it seems, exhibits a large, powerful bull and demands his equal. Another takes up the challenge and points to Drughāna sleeping in a stable. जिगाय = conquered, seized. पृतनाज्येषु = in battles. द्रुधर्ण = one that destroys (धनं) trees; a beast that fells trees with a mere push. The story that Drughāna was a wooden hammer is a myth based on misinterpretation of the name.

(9) अतिष्ठृन्तीनामनिवेशनानां काष्ठानां मध्ये निहितं शरीरम् । वृत्रस्य निष्यं वि चरन्त्यापो दीर्घं तम आशयदिन्द्रशत्रुः (२५३) = वृत्रस्य शरीरम् इन्द्रेण अतिष्ठृन्तीनाम् अनिवेशनानां काष्ठानां मध्ये निष्यं निहितम् । आपः वि चरन्ति । इन्द्रशत्रुः वृत्रः दीर्घं तमः आशयत् ।

Vṛtra's body was placed low (निष्यं) in durance or a prison that neither stood (halted) nor rested. Indra's foe thus lies asleep in long (enduring) darkness. Waters therefore rode on Vṛtra's body. The durance here is of course water that flows on forever. Prison-houses are confined to certain spots ; but not this one. It is a sort of hell in which the waves ever tumble about. Waters wreak their vengeance on their capturer and incarcerator.

Yaska renders काष्ठाः by water; but that is not the real meaning of that word; it is inferential. निष्यं (नि + ष्यं) = low, very deep; or confidently, without ear. In रजांसि चित्रा वि चरन्ति तन्यवः (५६३) विचरन्ति is transitive and governs रजांसि (horses). विचरन्ति means tide; निष्यं=confidently.

(10) दिव्यक्षेण्यः परि काष्ठासु जेन्य ईळेन्यो महो अर्भाय जीवसे । पुरुत्रा यद्यमवत्सूरहैम्यो गर्भेभ्यो मधवा विश्वदर्शतः (१ १५६) = यत् यस्मात् सः माता (अग्नेः) पुरुत्रा सर्वत्र अमवत् अह अथ तस्मात् एम्यः गर्भेभ्यः अग्निः (प्रादुरभूत) । कीदृशः अग्निः । दिव्यक्षेण्यः इत्यादि ।

काष्ठासु परि दिव्यक्षेण्यः = who can be seen even in his hiding-place. Agni lies deep hidden in water; yet he can be seen through the water. परि (=through or in spite of) generally governs the accusative; but here it governs काष्ठासु. जेन्यः = victorious, dear. ईळेन्यः=पूजनीयः. एन्य is an affix in these 3 words,

दश् becomes दिदश् by reduplication. दिदश्+स् (of लेद्) + पन्यः = दिदशेण्यः. महः = महते. Agni deserves worship from all creatures (जीवसे) great as well as small (अर्माय). मधवा = possessed of wealth. विश्वदर्शतः = visible to all. सः = a mother. The word occurs here and in 1^{११} where the word means Vṛtra's mother. Water is everywhere ; so is Agni.

(११) त्वामिद्धि हवामहे साता वाजस्य कारवः । त्वां वृत्रेपिवन्द्र सत्पतिं नरस्त्वा काष्टास्वर्वतः (६३५) = कारवः स्तोतारः वयं वाजस्य साता सातौ वाजसातौ त्वाम् इत् पव हि खलु हवामहे आव्यामः । हे इन्द्र नरः वृत्रेषु सत्पतिं त्वाम् आव्यन्ते । अर्वतः काष्टासु वर्तमानाः त्वाम् आव्यन्ते.

वाजस्य साता = वृत्रेषु = in battles. काष्टासु अर्वतः = horses long pent up in stables are restive and call on Indra for release. This is probably figurative. Heroes lying in durance invoke Indra's help for rescue cp. Nos. 2 and 6. Or काष्टासु=in battles.

कृत and श्वभी

कृत seems to mean the highest amount of wealth. It is 5 times the object of वि + वि which means both to win and to give after winning and once each of अव्, सन् and गृम्. Once it is the object of दधतः (११) and means the highest wager. It is opposed to दध्र (५) कृत means full also (१२-१४). कृत and श्वभी both occur in 7 and 8. Here too कृत means the highest wager. श्वभी means a dicer; but how I cannot say. It looks feminine like अपतिज्ञी, वृत्रज्ञी, सपलज्ञी and पारावतज्ञी; but it is not so. श्वज्ञं विद्यते अस्य स श्वज्ञी. But what is श्वज्ञ ? dice ? if so, how ? वि + वि and जि are used twice each of श्वज्ञी ; सि and आन्मि once each.

कृतं

(१) त्वया वयं मधवन् पूर्वे धन इन्द्र त्वोताः सासहाम पृतन्यते वनुयाम वनुप्यतः । नेदिष्टे अस्मिन्नान्यधि वोचा तु सुन्वते । अस्मिन्न्यज्ञे वि चयेमा भरे कृतं वाजयन्तो भरे कृतम् (१३३२) = हे मधवन् इन्द्र त्वया सहायैन त्वोताः त्वया रक्षिताः पूर्वे धने पृतन्यतः सासहाम वनुप्यतः वनुयाम ।

अस्मिन् नेदिष्टे अहनि सुन्वते तु खलु अधि वोच । अस्मिन् यहे अस्मिन् भरे वाजयन्तः धनम् इच्छन्तः वयं कृतं विचयेम्.

पृतन्यतः = those that desire to fight. वह = to defeat. वन् = to destroy. वनुप्य् = to desire to destroy. सास्त्राम् and वनुयाम् have the sense of the future. नेदिष्ट = quite close. अहन् = the day of battle. अधिवोच = promise (immense booty). A sacrifice (यज्ञ) was also a scene of battle (भर). विचयेय = shall gather. कृतं = the largest booty.

(2) ईळे अर्जि स्ववसं नमोभिरिह प्रसत्तो वि चयत्कृतं नः (५६०).

स्ववसं = सु + अवसं = possessed of wealth. नमोभिः = with offerings. प्रसत्तः occurs here only. It means 'seated.' May Agni, seated here, gather (विचयत्) for us the highest quantity of wealth.

(3) यदप्सु यद्वनस्पतौ यदोपधीषु पुरुदंससा कृतम् । तेन माविष्ट मधिवाना (८२०).

पुरुणि दंसांसि कर्माणि धनानि वा ययोः तौ = those that perform a number of mighty acts or possess huge quantities of wealth. Endow (अविष्ट) me (मा), O Aswins, with all that wealth that exists in water, in big trees and in small plants.

(4) यस्य त्वमूर्खो अध्वरस्य तिष्ठति क्षयद्वीरः स साधते । सो अर्वद्विः सनिता स विपन्युभिः स शूरैः सनिता कृतम् (८२०) = यस्य मनुप्यस्य अध्वरस्य ऊर्ध्वः त्वं हे अग्ने तिष्ठति क्षयन्तः वीराः यस्य स मनुप्यः साधते । सः अर्वद्विः विपन्युभिः शूरैः कृतं सनिता दाता.

He who kindles fire in his sacrifice has brave sons (क्षयद्वीरः) and obtains (साधते) wealth. He grants (सनिता) wealth (कृतं) to those brave sons. अर्वद्विः = अर्वदभ्यः = to those that are as strong as horses. विपन्युभिः = विपन्युभ्यः = to those that praise Agni. शूरैः = शूरेभ्यः. The instrumental is idiomatic.

(5) दध्रं चिद्वि त्वावतः कृतं शृण्वे अधि क्षमि । जिगात्विन्द्र ते मनः (८२१).

Even (चित्) the little (दध्रं) that belongs to thy devotee (त्वावतः) has been heard (शृण्वे) as becoming a treasure (कृतं)

on earth (क्षमि अधि). Let thy wealth (मनः), O Indra, come (to thy devotee).

Indra makes the little portion of his devotee great wealth.

(6) त्वया वयं पवमानेन सोम भरे कृतं वि चिनुयाम शश्वत् (१०३२) = हे सोम पवमानेन त्वया वयं भरे शश्वत् कृतं वि चिनुयाम. शश्वत् = all. cp. No. 1.

(7) उत प्रहामतिदीव्या जयाति कृतं यच्छृङ्खी वि चिनोति काले । यो देवकामो न धना रुणद्वि समित्तं राया सृजति स्वधावान् (१०४३) = उत अपि च श्रव्णी काले यत् कृतं विचिनोति तत् कृतं (तां) प्रहां (तं श्रव्णीम्) अतिदीव्य यः देवकामः (सः) जयाति । स्वधावान् इन्द्रः (तस्य) धना धनानि न रुणद्वि । किंतु तं राया सं सृजति इत् खलु = he who is a devotee of the gods conquer^s that highest amount of wealth (कृतं) which (यत्) a dicer (श्रव्णी) acquires (वि चिनोति) at dicing (काले), by out-dicing him. Indra, lord of riches (स्वधावान्), most certainly (इत्) unites (सं सृजति) him with wealth (राया) and does never (न) withhold (रुणद्वि) wealth (धना) from him.

प्रहा seems to have the meaning of कृत. Indra is called प्रहावान्. Or प्रहा may be far greater than कृत. The devotee acquires not only कृत but even प्रहा. प्रहा, अतिदीव्य and काले occur here only. काले = देवने. cp. 8. I have explained उत प्रहामतिदीव्या जयाति (P. 31 No. 29) differently. I am compelled to differ from myself here.

(8) कृतं न श्रव्णी वि चिनोति देवने संवर्गं यन्मधवा सूर्यं जयत् । न तत्ते अन्यो अनु वीर्यं शकत्तु पुराणो मधवज्ञोत नृतनः (१०४३) = यत् यदा मधवा इन्द्रः संवर्गं सूर्यं जयत् अजयत् तदा न यथा श्रव्णी देवने कृतं विचिनोति तथा स धनं व्यचिनोत् । हे इन्द्र अन्यः ते तत् तत् वीर्यम् अनु (कर्तुं) न शकत् शकोति । न पुराणः नापि नृतनः .

There was once great hostility between the worshippers of the Sun and those of Indra. संवर्गं सं रविं जय (८४३); here संवर्गं seems to be the same as रविं. देवने occurs here only. The Sun is a great treasure.

(9) उत्स्म वातो वहति वासो अस्या अधिरथं यदजयत्सहस्रम् । रथीरभून्मुद्रलानी गविष्टौ भरे कृतं व्यचेदिन्द्रसेना (१०३३) = मुद्रलानी इन्द्र-

सेना यत् यदा अधिरथं रथे स्थित्वा सहस्रम् अजयत् तदा अस्याः वासः वातः उत् वहति उद्वहत् । गविष्टौ मुद्गलानी रथीः अभूत् । इन्द्रसेना भरे कुतं व्यचेत् ।

She drove so hard that the wind raised on high her garment. गविष्टौ = in the fight for cows.

कृतानि

(१०) स सव्येन यमति व्राधतश्चित्स दक्षिणे संगृभीता कृतानि । स कीरिणा चित्सनिता धनानि मरुत्वान्नो भवत्विन्द्र ऊती (१०३०) =

With the left hand he holds even increasing wealth (व्राधतः); in the right he holds all accumulated wealth. He gives (सनिता) wealth even to the humble bard (कीरिणा). May Indra with his followers, the Maruts, be for our welfare (ऊती = ऊत्यै). संगृभीता = संगृहीतानि = accumulated.

(११) सभामेति कितवः पृच्छमानो जेष्यामीति तन्वा शूशुजानः । अक्षासो अस्य वि तिरन्ति कामं प्रतिदीन्वे दधत आ कृतानि (१०३१) =

The gambler (कितवः) goes to the gambling den (सभां) inquiring (if any one was ready to play with him) and swelling (शूशुजानः) with wealth (तन्वा) in prospect with the consciousness (इति) 'I will win' (जेष्यामि). The dice (अक्षासः) increase (वि तिरन्ति) i. e. whet his desire for winning (कामं), as he already has made over (दधतः) i. e. bet his wealth to the competing gambler (प्रतिदीन्वे). शूशुजान occurs here and in 10³¹ only.

कृते

(१२) आ यज्ञैर्देव मर्त्य इत्था तव्यासमूतये । अग्निं कृते स्वध्वरे पूरु-रीलीतावसे (५१३) = हे देव मर्त्यः पूरुः तव्यांसं धनवन्तम् अग्निं कृते स्वध्वरे ऊतये अवसे आ ईलीत याचेत् ।

इत्था यज्ञैः = महाद्विः हविर्भिः पूरुः = of the Pūru tribe कृते स्वध्वरे = in full offerings. ऊतये = अवसे = for wealth.

(१३) कृते चिद्र मरुतो रणन्त (७५३).

The Maruts do (चित्) revel (रणन्त) here (अत्र) in full offerings.

(14) प्र यत्कुते चमसे मर्जयन्दरी पीत्वा मदस्य हर्यतस्यान्धसः (१०५) = When after drinking Soma Indra drenches even his horses in vessels full of Soma. कुत=full. कुते चमसे=कुते स्वध्वरे (१२).

श्वन्नी ?

(15) पुनः पुनर्जायमाना पुराणी समानं वर्णमभि शुभ्ममाना । श्वन्नीव कृत्नुर्विज आमिनाना सर्वस्य देवी जरयन्त्यायुः (१५३) . पुनः पुनः जायमाना = born again and again and yet पुराणी = old. समानं वर्णम् अभि शुभ्ममाना = decking herself with the same colour. सर्वस्य आयुः जरयन्ती = wearing out the life of all or increasing the wealth (आयुः) of all. विजः occurs here and in सो अर्यः पुष्टीर्विज इवामिनाति (२५३) = India distributes (आमिनाति) the riches (पुष्टीः) of the enemy (अर्यः) like विजः (?) . विजः = wagers ! श्वन्नी इव कृत्नुः etc. = liberal (कृत्नुः) like a dicer. The dicer wins and liberally distributes his winnings (विजः) . Ushas too is liberal of her gifts. आमिनान् elsewhere means destroying.

(16) येनेमा विश्वा न्यवना कृतानि यो दासं वर्णमधरं गुहा कः । श्वन्नीव यो जिगीवां लक्ष्माददर्यः पुष्टानि स जनास इन्द्रः (२५३) = येन इमा इमानि विश्वा विश्वानि न्यवना न्यवनानि कृतानि = who has been the cause of the fall of all these (clouds or mountains or treasures of heaven). न्यवन from च्यु to cause to fall. यः दासं वर्णम् अधरं कः गुहा कः = who has pressed down, driven into secret haunts, the Dasa tribe. जिगीवान् = conquering. अर्यः अरे: लक्ष्म् आदत् = has seized the wealth of the enemy. लक्ष्मः ? Is लक्ष्म a member of the word लक्ष्मी ? लक्ष्मीः = one that possesses wealth ? पुष्टानि = wealth. Or इव यथा श्वन्नी लक्ष्म जयति. But what do श्वन्नी and लक्ष्म mean ?

(17) इमं यज्ञं त्वमस्माकमिन्द्र पुरो दधत्सनिष्यसि क्रतुं नः । श्वन्नीव वज्जिन् सनये धनानां त्वया वयमर्य आजिं जयेम (४३०) = हे इन्द्र अस्माकं पुरः इमं यज्ञं दधत् नः अस्मभ्यं क्रतुं धनं सनिष्यसि ददासि । हे वज्जिन् धनानां सनये वयं त्वया सहायेन अर्यः अरे: आजिं जयेम इव यथा श्वन्नी आजिं जयति तथा.

सन् = to give. सनये = प्राप्तये. आजि = a bet, money, wealth. अस्माकं पुरः इमं यज्ञं दधत् etc. = placing before us so much wealth, thou art giving us a (veritable) treasure (क्रतुः).

(१८) पवारे वृषभा सुतेऽसिन्वन् भूर्यावयः । श्वघ्नीव निवता चरन् (१९५) = हे वृषभ इन्द्र एवा एवम् अरे अरं पर्यातं सुते भूरि वहु वयः धनम् असिन्वन् वन्धनात् सुञ्चन् निवता चरन् आगच्छ.

The Padakara has पवारे and आवयः as padas. अरं = sufficient, अरे qualifies सुते. सि = to bind. अ + सि = to unbind, to give. भूरि + आ + वयः भूरि वयः असिन्वन् आ (गच्छ). Giving (असिन्वन्) immense (भूरि) wealth (वयः) like (इव) a dicer (श्वघ्नी) and moving (चरन्) down aerial slopes (निवता) come, now that enough (अरे) Sōma has been extracted (सुते). पवारे may have been पहारे (पहि + आ + अरे)

N. B. The usual note will be found at the end of this article.

क्रतुः

(१) इन्द्रः सहस्रदावनां वरुणः शंस्यानाम् । क्रतुर्भवत्युक्थ्यः (१५०) = Indra and Varuṇa are (भवति) laudable (उक्थ्यः) donors (क्रतुः) of thousands (सहस्र) of praiseworthy (शंस्यानां) gifts (दावनां). दा + वन् = a gift.

(२) स हि क्रतुः स मर्यः स साधुर्मित्रो न भृद्गृहतस्य रथीः । तं मेधेषु प्रथमं देवयन्तीर्विश उपब्रवते दस्ममारीः (१५१).

मर्यः = a brave warrior and therefore capable of winning and giving away wealth (साधुः). भृद्गृहतस्य अमितस्य धनस्य रथीः रथेन आनेता मित्रः न इव भूत् भवति. He brings in large treasures, Godly (देवयन्तीः) Aryan people (आरीः विशः) therefore invoke (उपब्रवते) that greatest giver (दस्मं) first in battles (मेधेषु). मेधेषु = in battles where wealth (मेध) is to be had. आरीः = Aryan. आरीः विशः = Aryan people. दस्म् (= to give) + मः = दस्मः = the greatest giver. दस्म् + रः = दस्मः = a greater giver.

(३) वीरेण्यः क्रतुरिन्द्रः सुशस्तिरुतापि धेना पुरुद्गृहतमीषे । आर्दयद् वृ

त्रमरुणोदु लोकं ससाहे शकः पृतना अभिष्ठः (१०३०४) = इन्द्रः वीरेण्यः सु-
शस्तिः क्रतुः अस्ति । उत अपि च धेना पुरुहृतम् ईद्देः । अभिष्ठः शकः वृत्रम्
आर्दयत् । उ उरु लोकं च अकुणोत् अकरोत् । पृतनाः ससाहे.

Indra is a donor (क्रतुः), one who makes gifts (सुशस्तिः) and gives brave sons (वीरेण्यः). The tongue (धेना) praises (ईद्देः) the all-called (पुरुहृतं) one. The giver (शकः = अभिष्ठः) killed Vṛtra, defeated (ससाहे) armies (पृतनाः) and made wide space (उ लोकं). वीरेण्यः is like दिवश्वेण्य. वीर + एन्यः = वीरेण्यः. What does it mean? सुशस्तिः = शस्तियुक्तः. शस्ति = to give; शस्तिः = a gift. धेना = a tongue, from धे (= to suck). उलोकं = wide space. Vṛtra envelopes the universe with darkness and thus makes it small. Indra dispels darkness and makes wide breathing space. अभिष्ठः = wealth; one possessed of wealth.

(4) क्रतुर्ने नित्यः (१३६) | (5) क्रतुर्ने भद्रः (१३७) = Agni is one's own (नित्यः) like (न) a treasure and rich (भद्रः) like a treasure.

(6) त्वं सोमासि सत्पतिस्त्वं राजोत् वृत्रहा । त्वं भद्रो असि क्रतुः (१३४). सत्पतिः = a master of wealth. वृत्रहा = a killer of Vṛtra i. e. foes. भद्रः क्रतुः = a rich treasure.

(7) शुभिमन्तमो हि ते मदो द्युमिन्तम उत क्रतुः (१३३३ | १३३५).

These words are addressed to Agni in the 1st Rk. and to Indra in the 2nd. Soma (मदः) gives to each the highest inspiration. Their treasurer is packed with wealth. द्युम्भं = strength. द्युम्भं = wealth. शुभिमन्तमः = charged with the highest inspiration. द्युमिन्तमः = filled to the utmost with wealth.

(8) साव्वान् विश्वा अभियुजः क्रतुदेवानाममृक्तः। अग्निस्तुविश्वस्तमः (३३३) = Agni defeats (साव्वान्) all foes (अभियुजः); highest of those that possess immense riches (तुविश्वस्तमः), he is the bright (अमृक्तः) treasure of the gods. Vide अमृक्त (p. 69 No. 1). अवः = क्रतुः = wealth.

(9) पुरोळाशं सनश्चत प्रातःसावे जुपस्व नः । इन्द्र क्रतुर्हि ते वृहन् (३३३) = हे सनश्चत इन्द्र प्रातःसावे नः पुरोळाशं जुपस्व । ते तव हि क्रतुः वृहन्.

सनश्चत् = ever (सन्) known (थुत्). प्रातःसावे = in the morning Sōma-offering. जुपस्व = taste. क्रतुः = a treasure.

(10) मा नो निदे च वक्तवेऽयौं रन्धीरराणे । त्वे अपि क्रतुमम् (७३३) = हे इन्द्र नः अस्मान् निदे वक्तवे अराणे मा रन्धीः । मम क्रतुः त्वे त्वयि अपि एव.

निदे = वक्तवे = to the slanderer. निद् = वक्तुः. वच+तुः=वक्तुः. रा = to give. रावन् = a giver. अरावन् = one that does not give offerings to the gods or wealth to the Āryans. अर्यः: is either genitive or nominative. The genitive cannot be construed. अर्ये (= अरये) would be correct. Or अर्यः ईश्वरः त्वं may be the construction. त्वे अपि etc. = my treasure is in thee alone.

क्रतवः

(11) अप्रक्षितं वसु विभर्षि हस्तयोरपाल्हं सहस्तन्वि थ्रुतो दधे । आवृतासोऽवतासो न कर्तृभिस्तनूषु ते क्रतव इन्द्र भूर्यः (१६१) = Thou carriest (विभर्षि) in thy hands (हस्तयोः) inexhaustible (अप्रक्षितं) wealth (वसु), hast (दधे) strength (सहः) in thy body (तन्वि), strength that can never be overcome (अपाल्हं), famous (थ्रुतः) as thou art. Numerous (भूर्यः) treasures (क्रतवः) are in thy body (तनूषु). O Indra, resembling in this pits (अवतासः) covered (आवृतासः) by their makers (कर्तृभिः) in order to conceal their treasures.

As immense wealth lies buried in deep pits, so does it lie concealed in Indra's body too. सहः and थ्रुतः may mean wealth. सहः is both strength and its result viz. riches. In दीर्घथ्रुत् and दीर्घथ्रुत्तम्, थ्रुत् means wealth. थ्रुतः is plural of that word. Indra has wealth crammed into every part of his body.

(12) आ नो भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतोऽदध्वासोऽपरीतास उद्दिदः (१६२).

आ + यन्तु. भद्राः = full of riches. अ + दध्व = never attacked. अ + परि + इत = never opposed or attacked. उद्दिदः? This word is used of Sōma, the Maruts, the gods, day and night, and trea-

sures. Does it mean powerful? capable of bringing out by digging? or overflowing riches?

(13) इन्द्रस्य वज्र आयसो निमिश्शु इन्द्रस्य वाहोभूयिष्ठमोजः ।
इन्द्रस्य शीर्षिन् क्रतवो निरेक आसन्नेषन्त श्रुत्या उपाके (८०३) .

आयसः वज्रः इन्द्रस्य वाहोः निमिश्शुः = A steel-bolt is invariably placed (निमिश्शुः) in Indra's arms. भूयिष्ठम् ओजः = (so also) the greatest possible strength (is placed there). Treasures (क्रतवः) for distribution (निरेके) lie in Indra's head (शीर्षिन् = शीर्षिणि). The last quarter is unintelligible.

क्रतवः full of wealth

(14) क्रमुक्षणो वाजा मादयध्वमस्मे नरो मधवानः सुतस्य । आ वोऽर्वाचः क्रतवो न यातां विभ्वो रथं नर्य वर्तयन्तु (७०५) = हे क्रमवः अस्माभिः सुतस्य सुतेन सोमेन मादयध्वं मदयुक्ताः भवत । यातां मार्गेण गच्छतां वः युप्माकं नर्यं रथं क्रतवः विभ्वः अश्वाः न सद्यः एव अर्वाचः सन्तः आर्वर्तयन्तु .

क्रमु धनम् । तेन युक्तं क्षन् धनं येषां ते. वाजाः = वाजेन धनेन युक्ताः . नरः = धनवन्तः । धनस्य दातारश्च. मधवानः = धनवन्तः . These 4 adjectives qualify क्रमवः or देवाः understood. क्रतवः = विभ्वः = धनवन्तः (अश्वाः). नर्य = धनवन्तं (रथम्). Thus the Rbhūs and their chariot and horses are full of riches. अर्वाचः = moving downwards. न = in a moment.

(15) क्रतुयन्ति क्रतवो हृत्सु धीतयो वेनन्ति वेनाः पतयन्त्या दिशः । न मर्दिता विद्यते अन्य प्रभ्यो देवेषु मे अधि कामा अयंसत (१०३२) = The rich gods (क्रतवः) give riches (क्रतुयन्ति). In their hearts (हृत्सु) lie riches (धीतयः). The birds (वेनाः) i. e. the gods fly about (वेनन्ति = पतयन्ति) in all directions (आ दिशः). There is none other than these (प्रभ्यः) that can show us grace or mercy (मर्दिता). My desires (मे कामा :) have gone up (अयंसत) among the gods (देवेषु अधि). हृत्सु धीतयः is difficult.

क्रतुः = wealth

(16) यस्ते साधिष्ठोऽवस इन्द्र क्रतुष्टमा भर । अस्मभ्यं चर्यणीसहं सम्भ वाजेषु दुष्टरम् (१३१) = हे इन्द्र अवसे कल्याणाय ते तव यः साधिष्ठः

क्रतुः तम् अस्मभ्यम् आभर आहर देहि । कीदृशं क्रतुम् । चर्षणीसहं सन्निवाजेषु दुष्टरं च.

साध् (= to give) + दृष्टुः = साधिष्टुः = the best giver. अवसे = for (our) prosperity. Indra overcame the 5 Aryan tribes (चर्षणी-सहं), was capable of making gifts (सन्निवा) and could not be beaten (दुष्टरं) in battles. So wealth given by him should possess these characteristics. सन्निवा from सन् (= to give) reduplicated. वाजेषु = in battles. दुष्टरं = दुः + तरं = difficult to destroy.

क्रतुं = wealth

(17) क्रतेन मित्रावरुणावृतावृधावृतस्पृशा । क्रतुं वृहन्तमाशाये (१३)= क्रतेन क्रतवृधौ क्रतस्पृशौ मित्रावरुणो वृहन्तं क्रतुम् आशाये = Mitra and Varuna who increase wealth (क्रतवृधौ) and fill it to the full (क्रतस्पृशा) by means of their wealth (क्रतेन) give (आशाये) large (वृहन्तं) wealth (क्रतुं). क्रत and क्रतु both mean wealth. स्पृश् = to fill to the full. आ + शा = to give.

(18) अति नः सश्चतो नय सुगा नः सुपथा कुणु । पूपनिह क्रतुं विदः (१४)= हे पूपन् इह अस्मासु क्रतुं धनं विदः देहि. The rest is explained on P. 15 No. 2.

(19) अभि सूयवसं नय न नवज्वारो अध्वने । पूपनिह क्रतुं विदः (१५)= हे पूपन् अस्मान् सूयवसं तृणप्रचुरं धान्यप्रचुरं च देशम् अभि प्रति नय.

न नवज्वारो अध्वने? ज्वार occurs here only. It is impossible to guess the meaning. अध्वने मार्गाय नवज्वारः नूतनः संतापः न भवतु (सायणः)=let there be no new (inexperienced) heat on the road.

(20) शर्विध पूर्विं प्र यंसि च शिशीहि प्रास्युदरम् । पूपनिह क्रतुं विदः (१६). शर्विध = पूर्विं - यंसि = शिशीहि = give. शक्, पूर्, यम् and शा all mean to give. प्रासि = fill. उदरं = a belly; a store-house. Give us wealth that would fill our belly i. e. satisfy us entirely. उदरं figuratively would mean a treasure. The Pada-patha is प्रासि which we again find in 8¹. Were it not for this second appearance of प्रासि, I would split it into प्र and असि. हे पूपन् त्वं प्रकर्येण उदरं धननिधिः असि = Thou art, O P. an inexhaustible treasure.

(21) अर्वद्विर्वाजं भरते धना नुभिरापृच्छ्यं क्रतुमा क्षेति पुष्यति (१६²)

= (The man favoured by the Maruts) carries (आभरते) immense wealth; he rules over it (क्षेति), increases it (पुष्यति). अर्वत् = नु = वाज = धन = करु = wealth. आपृच्छयं = (so huge) as to raise questions or curiosity. अर्वद्धिः = नृभिः = धनैः = (packed) with wealth. All the 5 words mean immeasurable wealth.

(22) पितुन् पुत्राः करुं जुपन्त श्रोपन् ये अस्य शासं तुरासः । वि राय और्णोद दुरः पुरुक्षुः पिपेश नाकं स्तृभिर्दमूनाः (१०६)= ये तुरासः तुराः अस्य शासं श्रोपन् शृण्वन्ति ते न यथा पुत्राः पितुः करुं धनं जोपन्ते लभन्ते तथा अस्य अग्नेः करुं जुपन्त लभन्ते । अग्निः रायः दुरः द्वाराणि वि और्णोत् उद्धाटितवान् । दमूनाः अग्निः नाकं दिवं स्तृभिः तारकाभिः पिपेश अलंकृतवान्.

Those that listen (श्रोपन्) to Agni's instructions or order (शासं) receive from him wealth as do sons from their father. Agni has opened (वि + और्णोत्) the doors (दुरः) of wealth (रायः). Owner of sacrificers' homes (दमूनाः) he bejewels (पिपेश) heaven (नाकं) with stars (स्तृभिः). शु+स् (of लेट)+ अन्=श्रोपन्. तुरासः =donors पुरु क्षु धनं यस्य सः पुरुक्षुः=possessed of wealth. पुरु and क्षु both mean wealth. दुरः Cp. English doors. पिश् = to adorn.

(23) क्रतस्य रद्धिमनुयच्छमाना भद्रंभद्रं क्रतुमस्मासु धेहि । उयो नो अय सुहवा व्युच्छास्मासु रायो मधवत्सु च स्युः (१०३३). क्रतस्य रद्धिमम् अनुयच्छमाना=giving constantly a line i. e. a succession of wealth. क्रतुं = wealth. सुहवा = easy to call; or सु धनम् । तेय युक्तः हवः धनं यस्याः सा = possessed of immense wealth. The Dawn is solicited to rise (व्युच्छ). मधवत्सु अस्मासु = in us who will be rich. भद्रं = wealth. भद्रं भद्रं=great wealth. भद्र, क्रतु and रायः all mean wealth.

(24) अध करुं विदतं गातुमर्चत उत श्रुतं वृषणा पस्त्यावतः (१०५१) = हे वृषणा वृषणौ मित्रावरुणौ अध अय अर्चते स्तोत्रं हविः वा अर्पयते यजमानाय करुं गातुं विदतं दत्तम् । उत पस्त्यावतः हविष्मतः यजमानस्य (आव्हानं) श्रुतं शुणुतम्.

करुं = गातुं = धनम्. विद् = to give. विदतं = give. अर्चते = to him who offers praises or offerings. पस्त्या = an offering or a seat.

(25) तमस्य राजा वरुणस्तमश्विना करुं सचन्त मारुतस्य वेघसः । दाधार दक्षमुत्तमद्विंदं व्रजं न विष्णुः सखिवां अपोर्णुते (१०५१).

King Varuṇa and the Aswins enjoy (सचन्त) that wealth (करुं) of Vishṇu who is so capable (वेधसः) and has the Maruts (मारुतस्य) for his friends. He gives (दाधार) the best (उत्तमं) wealth (दक्षं) and throws open (अप + ऊर्णुते) in a moment (न) cow-pens (व्रजं), in company with his friends (सखिवान्). It is not only men that receive wealth from Vishṇu ; even great gods look up to him for that favour. Vishṇu, it seems, was once accompanied by the Maruts, as Indra was in later times. Like Indra he threw open strongholds in which lay imprisoned the Sun, the day, the Dawn and cows. अहर् = day or the Sun. विद् = to give. अहर्विदं व्रजं = the stronghold that, on being thrown open, was to give to the world the day or the Sun. Cp. अहः स्वर् विविदुः केतुमुखाः (१०३).

(26) शुकेभिरङ्गै रज आ ततन्वान् करुं पुनानः कविभिः पवित्रैः । शोचिर्वसानः पर्यायुरपां श्रियो मिमीते वृहतीरनूनाः (३५) = शुकेभिः शुक्रैः अङ्गैः रजः द्याम् आततन्वान् कविभिः पवित्रैः करुं पुनानः अपां शोचिः परिवसानः आयुः अग्निः वृहतीः अनूनाः पूर्णाः श्रियः धनं मिमीते ददाति.

The description is applicable to both Sōma and Agni. Agni is born of mother-waters and consequently wears (वसानः) their (अपां) lustre. Sōma is diluted in water and therefore looks lustrous. Both have resplendent limbs, flames in one case, brilliance in the other. With these they stretch the darkened heaven (रजः). Both give immense (अनूनाः = वृहतीः) wealth (श्रियः). आयुः = श्रियः = wealth. Agni is sometimes styled कविकरु which probably is explained by करुं पुनानः कविभिः पवित्रैः = giving wealth by help of the miracle-workers, the Maruts who are great donors (पवित्रैः). The Maruts were once attendants of Agni. Cp. मरुद्विरङ्ग आ गहि (११९). Agni's epithet (कविकरु) is used of Soma also.

(27) अश्वे तमद्याश्वं न स्तोमैः करुं न भद्रं हृदिस्पृशम् । क्रध्यामा त ओहैः (४०) = हे अश्वे तव स्तोमैः ओहैः अद्य हृदिस्पृशं भद्रं तं करुं न सद्यः क्रध्याम.

ओहैः = स्तोमैः. ओहैं, स्तोमं, and ब्रह्माणि are used in RV. 1¹ and mean prayers or praises. हृदिस्पृशं = heart-filling, abundant. भद्रं = करुं = wealth. क्रध्याम ? We shall obtain ? What is अश्वं

न? As one obtains a (war-) horse? Or न = सद्यः. न (after कर्तुं) = at once. By praising thee, O Agni, we shall obtain (not only) that horse, (but what is more), heart-filling i. e. abundant wealth. कर्तुर्न भ्रद्रः is said of Agni (१३०). Agni may also be called अश्व. But तं is not Agni, though Sāyana says so. तं may stand for पुत्रं. We shall obtain a son by praises of thee, a son that is brave like a war-horse and a blessing like abundant wealth.

(28) ४३२ explained under श्वस्नी. (P. 102 No. 17).

(29) सूराश्विद्रथं परितक्ष्यायां पूर्वं करदपरं जूजुवांसम् । भरत्यक-
मेतशः सं रिणाति पुरो दधत्सनिष्पति कर्तुं नः (५३३) = इन्द्रः सूरः सूर्यस्य
चित् अपि रथं परितक्ष्यायां दिवि गमने पूर्वं जूजुवांसं च सन्तम् अपरं करत्
अकरोत् । एतशः चक्रं पुरो दधत् भरत् । किंतु इन्द्रः तत् चक्रं सं रिणाति ।
अस्मभ्यं च कर्तुं धनं सनिष्पति ददाति ।

The Sun was driving his chariot fast in his journey across heaven. Indra, not liking this, stopped the chariot. The Sun sped the wheel and drove it on. Indra destroyed it. There was a clash between Sun-worship and Indra-worship. परितक्ष्या, usually interpreted to mean night, seems to mean a journey. जु = to run fast. जूजुवांसं speeding fast. भरत् and दधत् are verbs having for their subject एतशः. एतशः = the brilliant Sun. सं रिणाति = destroys.

(30) ध्रुवं ज्योतिर्निहितं दशये कं मनोजविष्टं पतयत्स्वन्तः । विश्वे
देवाः समनसः सकेता एकं क्रतुमभि वि यन्ति साधु (६३) = पतयत्सु चलेषु
अन्तः मध्ये मनोजविष्टं मनसोऽपि अधिकवेगं ध्रुवं ज्योतिः अश्वारूपं दशये
कं निहितम् । समनसः सकेताः विश्वे देवाः एकं साधु साधुं क्रतुम् अभि वि
यन्ति. A luminary (ज्योतिः), swifter than the mind (मनोजविष्ट), yet steady (ध्रुवं), has been placed (निहितं) among (अन्तः) flying (पतयत्सु) i. e. mortal men to enable them to see (दशये). All the gods possessed of wealth (समनसः = सकेताः) go (यन्ति) at once (वि) to (अभि) the wealth-giving (साधु = साधुं) treasure (क्रतुं).

Rk. 4 says:- इदं ज्योतिरसृतं मत्येषु । अयं स जडे ध्रुव आ निपत्तोऽम-
र्त्यस्तन्वा वर्धमानः. So पतयत्सु = मत्येषु. Agni is a treasure that
unfailingly supplies wealth to the gods. मनः = केतः = wealth.

Rk. 6 says :—इदं ज्योतिर्हृदय आहितम्. Agni as reason is placed in man's heart. So Agni is both material and immaterial. He is seen by the physical eye and by the mind.

(31) तव प्र यक्षि संदृशमुत करुं सुदानवः । विश्वे जुपन्त कामिनः (६३३) = हे अग्ने तव संदृशं रूपं प्र यक्षि प्रकर्येण देहि । उत अपि च सुदानवः दानूनां दानानां दातारः कामिनः धनकामाः विश्वे सर्वे जनाः करुं त्वया दत्तं जुपन्त सेवन्ते.

यक्षि is 2nd per. sing. imperative. तव संदृशं = gold which has the colour of fire.

(32) एता नो अग्ने सौभगा दिदीहापि करुं सुचेतसं वतेम । विश्वा स्तोत्रृभ्यो गृणते च सन्तु यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः (७४३) = हे अग्ने नः अस्मभ्यम् एता एतानि सौभगानि धनानि दिदीहि देहि । सुचेतसं धनयुक्तं करुं धनम् अपि वतेम अन्येभ्यः प्रेषयिष्यामः । स्तोत्रृभ्यः गृणते च विश्वा विश्वानि सौभगानि सन्तु । यूयं स्वस्तिभिः नः अस्मान् सदा पात रक्षत । यद्वा । सदा धनेन रक्षत.

दी = to give. चित् = to give. चेतस् = a gift, wealth. अपि is sometimes prefixed to वत्, sometimes it is parted from it. अपि-वत् or अपिवातय् = to send; to give स्तोत्रृभ्यः = गृणते.

(33) इन्द्र करुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा । शिक्षा णो अस्मिन् पुरुहृत यामनि जीवा ज्योतिरशीमहि (७५३) = हे पुरुहृत इन्द्र यथा पिता पुत्रेभ्यः करुं धनम् आहरति तथा नः अस्मभ्यं करुं धनम् आभर आहर अर्पय । नः अस्मभ्यं अस्मिन् यामनि रणे शिक्ष धनं देहि । जीवा: जीवन्तः वयं ज्योतिः अशीमहि.

शिक्ष = give, from शक् + स् (of लेण्). यामनि = in this battle. या + मन्. या = to attack, to go against an enemy. जीवा: = when alive. अशीमहि = we shall enjoy. ज्योतिः = the light of the Sun or wealth.

(34) इमे मित्रो वरुणो दूलभासोऽचेतसं चिचितयन्ति दक्षैः । अपि करुं सुचेतसं वतन्तस्तिरश्चिदंहः सुपथा नयन्ति (७६३) = दूलभासः दुःखेन करुन् ये दभ्यन्ते हिस्यन्ते ते मित्रः वरुणः अर्यमा इमे देवाः अचेतसम् अधनवन्तं

चित् अपि दक्षैः धनैः चितयन्ति धनवन्तं कुर्वन्ति । सुचेतसं धनयुकं कर्तुं
धनम् अपिवतन्तः प्रेपयन्तः सुपथा अंहः दारिद्र्यात् चित् अपि तिरः नयन्ति ।

चेतस् = wealth, from चित् = to give. तिरः governs the accusative. अंहः = adversity, poverty. अपिवत् = to send, to give.

(35) गर्भो यज्ञस्य देवयुः कर्तुं पुनीत आनुपक् । स्तोमैरिद्रस्य वावृधे
मिमीत इत् (८३३) = देवयुः देवान् कामयमानः यज्ञस्य धनस्य गर्भः निधिः
भवति । असौ आनुपक् सततं कर्तुं धनं पुनीते ददाति । इन्द्रस्य स्तोमैः स वा-
वृधे वर्धते । अन्येभ्यो धनं मिमीते ददाति इत् एव.

गर्भो यज्ञस्य is obscure. यज्ञ does mean wealth. By praising Indra one grows richer and gives his wealth to the godly.

(36) इन्द्रः सुतेषु सोमेषु कर्तुं पुनीत उक्थ्यम् । विदे वृधस्य दक्षसे
महान् हि पः (८३३) = सुतेषु सोमेषु इन्द्रः उक्थ्यं स्तुत्यं कर्तुं धनं पुनीत
ददाति । स वृधस्य वृद्धस्य महतः दक्षसः धनस्य विदे दाता भवति.

उक्थ्यं = so great as to demand or deserve praise. We find both कर्तुं and दक्ष here; both mean wealth.

(37) इमां धिवं शिक्षमाणस्य देव कर्तुं दक्षं वरुण सं शिशाधि (८३३)
= हे देव वरुण इमां धियं शिक्षमाणस्य दातुः दाते कर्तुं दक्षं सं पूर्णं शिशाधि
देहि.

शक् (reduplicated) + स (of लेद) = शिक्ष = to give. कर्तुं =
दक्षं = धनम्. शा by reduplication शिशा. शिशा + धि = give.

(38) आदृ नु ते अनु कर्तुं स्वाहा वरस्य यज्यवः । श्वात्रमर्का अनूप-
तेन्द्र गोत्रस्य दावने (८३३) = हे इन्द्र आत् अनु अनन्तरम् ऊनु एव ते तव
गोत्रस्य दावने यज्यवः अर्काः वरस्य स्वाहा कर्तुं श्वात्रम् अनूपत =

The givers of wealth (यज्यवः = अर्काः), O Indra, immediately (आत् अनु), gave (अनूपत) wealth (श्वात्रं = कर्तुं) together with an offer (स्वाहा) of the best wealth (वरस्य) at the time of giving (दावने) the contents of the cow-pen (गोत्रस्य). कर्तुं, वर, श्वात्र, अर्क, गोत्र = wealth. स्वाहा = with an offer. यज्ञ (= to give) + युः = a giver. अर्क = wealth; one possessed of wealth. I have construed and interpreted the Rk. as above; but I am not satisfied with it, nor with the interpretation given by Sāyaṇa.

(39) सखायः क्रतुमिच्छत कथा राधाम शरस्य । उपस्तुतिं भोजः सूरियो अन्हयः (८१०) = हे सखायः शारात् क्रतुं धनम् इच्छत याचच्चम् । यः अन्हयः सूरि: भोजः तस्य शरस्य उपस्तुतिं कथा कथं राधाम साधयिष्यामः । इच्छत = seek, ask, beg. कथा = कथम्. राधाम = shall accomplish. शर was the name of a liberal-minded king. उपस्तुतिः = worthy praise. भोजः = सूरि: = a liberal donor. अन्हयः = never subject to any diminution (नह्य) of wealth.

(40) सना दक्षमुत क्रतुमप सोम मृधो जहि । अथा नो वस्यसस्कृधि (९३१). सन = give. क्रतुं = दक्षं = धनम्. अपजहि = kill outright. मृधः = foes. अथ = then. वस्यसः = वर्सीयसः = richer, very rich.

(41) भद्रं नो अपि वातय मनो दक्षमुत क्रतुम् (१०३५). भद्रं = मनः = दक्षं = क्रतुं = धनम्. अपिवातय = give.

(42) क्रतुं नः सोम जीवसे ० विवक्षसे (१०३५) = Thou bringest (विवक्षसे) wealth (क्रतुं) to us that we may live in prosperity (जीवसे).

(43) आपो रेवतीः क्षयथा हि वस्वः क्रतुं च भद्रं विभूताभृतं च । रायश्च स्थ स्वपत्यस्य पत्नीः सरस्वती तद् गृणते वयो धात् (१०३५) = हे रेवतीः धनवत्यः आपः यूयं वस्वः वसुनः धनस्य क्षयथ ईशिष्वे । यूयं भद्रं क्रतुम् अभृतं च विभृथ । यूयं स्वपत्यस्य रायः पत्नीः स्वामिन्यः स्थ । सरस्वती गृणते स्तुवते तत् वयः धनं धात् ददातु.

रे = वसु = क्रतुः = अभृतं = रायः = वयः = wealth. क्षि = to rule over, to be master of. पत्नीः = mistresses, owners. सु धनम् । तेन युक्तम् अपत्यं यस्मिन् तस्य रायः = of wealth that is full of wealth added to wealth. The usual rendering of स्वपत्यस्य is अपत्ययुक्तस्य = consisting of offspring.

(44) ये स्था मनोर्यक्षियास्ते शृणोतन यद्वो देवा ईमहे तददातन । जैवं क्रतुं रथिमद्वीरवद्यशस्तदेवानामवो अद्या वृणीमहे (१०३६) = हे देवाः ये यूयं मनोः यक्षियाः स्थ ते शृणोतन शृणुत । वः युष्मान् यत् ईमहे याचामहे तत् ददातन दत्त । देवानां जैवं क्रतुं रथिमत् धीरवत् यशः तत् अवश्च अद्य आवृणीमहे याचामहे.

मनोः याश्चियाः = givers of wealth to Manu, the human progenitor. शृणोतन = शृणुत. ददातन = दत्त. ईमहे = आवृणीमहे = याचामहे. यज्ञ = जैत्र = क्रतु = रथि = वीर = यशस् = अवः = wealth. यज्ञ = to give. यज्ञ = what is given, wealth.

(45) विश्वस्य हि प्रेषितो रक्षसि व्रतमहेल्यशुचरसि स्वधा अनु। यदय त्वा सूर्योपव्रामहै तं नो देवा अनु मंसीरत क्रतुम् (१०३४) = हे सूर्य प्रेषितः त्वं विश्वस्य व्रतं रक्षसि। स्वधा: अनु अहेल्यन् उच्चरसि। यत् अद्य त्वाम् उपव्रवामहै याचामहे तं क्रतुं देवाः नः अस्मभ्यम् अनुमंसीरत अनुमन्यन्ताम्.

रक्षसि = ददासि. प्रेषितः = commissioned (by the highest to perform a certain task) or प्र इषा धनेन युक्तः = possessed of riches. व्रतं = acts, life, or wealth. विश्वस्य = विश्वेषां देवानां मनुष्याणां च. अहेल्यन् = not contemning or disregarding. उच्चरसि = movest on high. स्वधा: अनु = in obedience to orders. उपव्रवामहै = we ask or beg. अनुमन् = to give.

(46) प्र वो वायुं रथयुजं पुरंधि स्तोमैः कुणुध्वं सख्याय पूषणम्। ते हि देवस्य सवितुः सर्वीमनि क्रतुं सचन्ते सचितः सुचेतसः (१०४५) = हे ऋत्विजः वः यूर्यं रथयुजं वायुं पुरंधि पूषणं च स्तोमैः सख्याय प्र कुणुध्वम्। सचितः सुचेतसः ते देवाः हि देवस्य सवितुः सर्वीमनि क्रतुं सचन्ते.

प्र कुणुध्वं = draw near, attract. प्र + कु and आ + ध्व mean to draw near, to attract. सख्याय = for obtaining wealth. रथयुजं = who yokes Indra's chariot. पुरंधि = धनवन्तम्. सर्वीमनि = in the distribution of wealth (made by Savitri). स् = to give + ईमन् = सर्वीमन् = giving, distribution. चित् and चेतस् both mean wealth. सचितः = सुचेतसः = possessed of wealth. सचन्ते = लभेत ददति वा.

(47) इरज्यन्नेप्रथयस्व जन्तुभिरस्मे रायो अमर्त्ये। स दर्शतस्य वपुषो वि राजसि पृणक्षि सानसि क्रतुम् (१०४६) = हे अमर्त्ये अग्ने इरज्यन् ईशानः त्वम् अस्मे अस्माकं रायः प्रथयस्व। स त्वं दर्शतस्य वपुषः रायः वि राजसि। तस्मात् सानसि क्रतुं पृणक्षि.

इरज्यन् = ruling (over large treasures of riches). प्रथयस्व = spread i. e. increase. जन्तुभिः ? जन्तुभिः सह ? coupled with children. Give us wealth and children. Cp. अग्निर्देवेभिर्मनुषश्च जन्तुभिः

(३३). Or जन्तुभिः धनैः युक्तान् रायः. वपुषः = दर्शतस्य = दर्शनीयस्य (रायः). वि राजसि = ईशिषे. पृणाश्चि from पूच्च = to give. सानांसि (from सन् = to give; to enjoy) = as large as can be given or enjoyed, full.

क्रतुना = with wealth

(48) त्वया ह्येष्व वरुणो धृतव्रतो मित्रः शाशदे अर्यमा सुदानवः । यत्सी-मनु क्रतुना विश्वथा विभुरराज्ञ नेमिः परिभूरजायथाः (११५)= हे अग्ने त्वया सहायेन हि धृतव्रतः वरुणः मित्रः अर्यमा एते सुदानवः देवाः शाशदे धनं ददुः । यत् यस्मात् सीम् अनु एतंषु वर्तमानेन क्रतुना सह विश्वथा विभुः त्वम् अरान् नेमिः न इव एतान् देवान् परिभूः अजायथाः।

These 3 gods, known for their liberality (सुदानवः), were made liberal of their gifts by Agni's advancing wealth to them unceasingly. By this wealth which we find in (अनु) these (सी) gods Agni stood over and around them as a felly stands around the spokes of a wheel. Agni is the richest god and supplies wealth to the other gods. He was born rich. धृतव्रतः=whose laws are obeyed. शद् (=to give) by reduplication शाशद् शाशद् + र + ए = शाशद्रे. विश्वथा विभुः = rich in every way.

(49) साकं हि शुचिना शुचिः प्रशास्ता क्रतुनाजनि (२१)= The donor (प्रशास्ता), the blazing Agni (शुचिः) was indeed (हि) born (अ-जनि) in company with (साकं) blazing (शुचिना) wealth (क्रतुना) i. e. gold. प्र + शस् = to give. प्रशास्तु is also the name of a priest. Agni is होतृ, पोतृ, प्रशास्तु etc.

(50) युवं देवा क्रतुना पूर्व्येण युक्ता रथेन तविषं यजत्रा । आगच्छतं नासत्या शचीभिरिदं तृतीयं सवनं पिवाथः (८१३)= हे देवौ यजत्रौ नासत्यौ पूर्व्येण क्रतुना शचीभिः युक्तौ रथेन तविषं युवाम् आगच्छतम् । इदं तृतीयं सवनं पिवथः पिवतम् ।

पूर्व्यं = first-rate, prior in value. क्रतुना = शचीभिः = with gifts of wealth युक्ता = युक्तौ = possessed of, taking with (you). यजत्रा = यजत्रौ = gives; from यज् = to give. तविषं occurs 4 times in RV. In 3 places it is an adjective. But here it is an adverb. It means strong, mighty. Here perhaps तविषं = with force, rapidly,

(51) परि चिन्मतों द्रविणं ममन्याहृतस्य पथा नमसा विवासेत् । उत स्वेन क्रतुना सं वदेत श्रेयांसं दक्षं मनसा जगृभ्यात् (१०३३) = मर्तः द्रविणं परि सर्वतः ममन्यात् याचेत चित् पथ । ऋतस्य पथा धनमागेण नमसा धनेन विवासेत् विवासेत् निवासेत् । उत अपि च स्वेन धनेन क्रतुना धनेन संवदेत संगच्छेत । मनसा धनेन सह श्रेयांसं दक्षं धनं जगृभ्यात् गृण्हीयात् ।

Mortal man should pray for, and live happily with wealth. मन् = to beg. विवास् = विवास् = to live in close contact with. द्रविण, ऋत, नमस्, स्व, क्रतु, श्री, दक्ष and मनस् all mean wealth. If विवास् means to worship, then ऋतस्य हविषः पथा = नमसा = हविषा अर्ज्ञि विवासेत् परिचरेत्. श्रेयांसं = श्रिया धनेन अधिकं (दक्षं) = full of wealth.

दक्षः and क्रतुना = with wealth

(52) सुदक्षो दक्षैः क्रतुनासि सुक्रतुरेत्ते कविः काव्येनासि विश्ववित् । वसुर्वसूनां क्षयसि त्वमेक इत् यावा च यानि पृथिवी च पुष्यतः (१०३४) = हे विश्ववित् अग्ने त्वं दक्षैः सुदक्षः क्रतुना सुक्रतुः काव्येन कविः असि । यानि यावापृथिव्यौ पुष्यतः तेषां सर्वेषां वसूनां वसुः त्वं क्षयसि.

सुदक्षः etc. Cp. 1⁰१ on which the 1st half of the present Rk is based. दक्ष, क्रतु and वसु = wealth. कविः = one possessed of wealth. काव्येन = with wealth. क्षयसि = rulest. पुष्यतः = increase. विश्वं (धन) वेत्ति ददाति असौ विश्ववित्.

क्रत्वा = with wealth.

(53) श्वसित्यप्सु हंसो न सीदन् क्रत्वा चेतिष्ठो विशामुष्मुन् । सोमो न वेधा क्रतप्रजातः पशुर्न शिश्वा विमुर्द्वेरेभाः (१०४१) = उपस्ति वुध्यते उपसंवा बोधयति असौ उपर्मुत् । क्रत्वा धनेन विशां जनानां चेतिष्ठुः दानृतमः । सोमः न इव क्रतात् उदकात् प्रकर्मणं जातः । शिश्वा शिशुना वस्तेन पशुः न इव । विमुः वेधाः । दूरे भाः यस्य सः । अर्ज्ञिः अप्सु सीदन् हंसः न इव श्वसिति रौति.

While sitting hidden in water, Agni hoots (?) like a swan. उपर्मुत् = Agni wakes up at dawn or awakens the Dawn. चेतिष्ठुः from चित्=to give. Sōma and Agni are water-born (क्रतप्रजातः). Or क्रतं धनम् । प्र धनम् । तेन युक्तं जातं धनं यस्य = one exceedingly

rich. वेधाः = विभुः = powerful. दूरेभाः = shining far off. पश्चुर्न शिश्वा ? The Dawn is पश्चुः i. e. a cow who big with child i. e. the Sun shines far off. So does Agni. वृष्ट् = to roar, to bellow. What is the word for the cry of a swan?

(54) देवो न यः सविता सत्यमन्मा क्रत्वा निपाति वृजनानि विश्वा । पुरुप्रशस्तो अमतिर्न सत्य आत्मेव शेवो दिधिषाय्यो भृत् (१ ३३) = सत्यानि मन्मानि यस्य सः अग्निः देवः सविता न इव विश्वानि वृजनानि सर्वाणि धनानि क्रत्वा धनेन नि नितरां पाति ददाति । अमतिः सूर्यप्रकाशः न इव सत्यः । आत्मा इव शेवः । दिधिषाय्यः याच्यः भृत् भवति.

सत्यमन्मा = whose gifts (मन्म) are full of wealth. वृजनानि = riches. अमतिः = sunlight. सत्यः = full of gifts like Sunlight or the Sun. आत्मा इव शेवः = Agni is welcome like one's own self or like wealth (आत्मा). दिधिष्य = to give as wealth or offerings; or to beg. दिधिषाय्यः = हविर्हः । अथवा । याचनीयः. पुरु प्रशस्तं धनं यस्य सः = who possesses wealth (प्रशस्तं) packed with wealth (पुरु).

(55) यस्य ते सर्व्ये पूर्ण विपन्यवः क्रत्वा चित्सन्तोऽवसा बुभुज्जिर इति क्रत्वा बुभुज्जिरे । तामनु त्वा नवीयसीं नियुतं राय ईमहे । अहेलमान उरुशंस सरी भव वाजेवाजे सरी भव (१ ३४) = हे पूर्ण विपन्यवः स्तोतारः यस्य ते तव सर्व्ये सन्तः वर्तमानाः क्रत्वा अवसा चित् बुभुज्जिर इति एवं क्रत्वा बुभुज्जिरे तं त्वां राये ताम् अनु तत्सदृशीं नवीयसीं नियुतम् ईमहे याचामहे । अहेलमानः अवहेलनं न कुर्वन् हे उरुशंस बहुधनं पूर्ण वाजेवाजे सर्वेषु संग्रामेषु सरी भव समीपे भव.

विपन्यवः = those that praise. क्रत्वा = अवसा = धनेन. बुभुज् by reduplication of भुज्. बुभुज् + र् = बुभुभ्. बुभुभ् + इरे = बुभुज्जिर = enjoyed. ताम् अनु = like that i. e. the क्रतु enjoyed by older bards. नियुतं = a gift of wealth. नवीयसीं = praiseworthy. राये = that we may be rich. अहेलमानः = not disregarding us. सरी ? Is सरिन् the original word ? सरिति इति सरी = one that moves near for help. वाजेवाजे = in all fights for wealth. उरुणा धनेन युक्तं शंस धनं यस्य स उरुशंसः.

(36) क्रत्वा दक्षस्य तरुणे विधर्मणि देवासो अग्निं जनयन्त चित्तिभिः ।
रुचानं भानुना ज्योतिषा महामत्यं न वाजं सनिष्यन्तुप वुवे (३२) = देवासः
देवाः तरुणः दक्षस्य क्रत्वा अग्निं विधर्मणि चित्तिभिः जनयन्त अजनयन् ।
भानुना ज्योतिषा रुचानं महाम् अत्यं वाजं सनिष्यन् अहम् उपव्रेव स्तौमि.

The gods created (जनयन्त) Agni with his flames (चित्तिभिः) and with stores (क्रत्वा) of wealth (दक्षस्य) that saves (तरुणः) (from adversity) in heaven (विधर्मणि). I praise (उपव्रेव) the great (महां) Agni shining (रुचानं) with lustre (भानुना = ज्योतिषा). क्रतु and दक्ष both mean wealth. दक्षस्य क्रत्वा=with the treasure of wealth. The expression is difficult to translate. तरुणः = which takes one across (adversity). विधर्मन् was a name of heaven. भानुना = ज्योतिषा= with lustre. चित्ति, भानु and ज्योतिष् all mean flames. अत्यं न वाजं सनिष्यन् is difficult. अत्यं न वाजं = अश्वम् इव वाजयुक्तं धनयुक्तं = possessed of, or bearing, wealth like a war-horse. सनिष्यन्=सनि धनम् इच्छन् = desirous of wealth.

(57) त्वामग्ने सदमित्समन्यवो देवासो देवमरति न्येरिर इति क्रत्वा
न्येरिरे । अमत्यं यजत मत्येष्वा देवमादेवं जनत प्रचेतसं विश्वमादेवं जनत
प्रचेतसम् (४३)=हे यजत हविर्ह अग्ने समन्यवः वलिनः धनिनो वा देवासः देवाः
देवं यावापृथिव्योः अरति पतिम् अमत्यं त्वाम् मत्येषु सदम् इत् सदैव
क्रत्वा धनेन सह नि आ ईरिरे स्थापितवन्तः । इति पवं न्येरिरे स्थापितवन्तः ।
ते देवम् आदेवं प्रचेतसम् आजनत । विश्वम् आदेवं प्रचेतसम् आजनत.

सदम् इत् = सदा एव. मन्युः = strength, wealth. अरति = a husband. ईर् = to deposit, to place. आदेव occurs 4 times in RV. वायवः० आदेवासः (७१२२४), विश आदेवीः (६४११५) and आदेवे जने (२४११). आदेव is an adjective in all these 4 places. Does it mean including all gods? Agni includes in himself all gods. विश्वं and आदेवं perhaps have the same sense. जनत = अजनयन्. प्रभृतं चेतः धनं यस्य तं प्रचेतसम्. Agni was created wealthy.

(58) यस्त्वामग्न इनधते यतस्तुक् त्रिस्ते अग्नं कृणवत्सस्मिन्नहन् ।
स सु द्युम्नैरभ्यस्तु प्रसक्षत्तव क्रत्वा जातवेदश्चिकित्वान् (४१३)=हे जातवेदः
जातधन अग्ने यः त्वाम् इनधते इन्द्रे प्रज्वलयति यतस्तुक् च सस्मिन् एक-
स्मिन् अहन् अहनि त्रिः ते तुभ्यम् अग्नं कृणवत् करोति स तव सु द्युम्नैः तव
क्रत्वा शब्दन् अभि अस्तु प्रसक्षत् प्रसहतां च.

चिकित्वान् = (हविषां) दाता; from कित् = to give. यताः अर्पिताः घृतेन पूर्णः घृतः येन = one that pours ladle-fulls of ghee into Agni. सस्मिन् occurs 9 times in RV. and qualifies ऊर्धन् 5 times, अहन् twice and आजौ and योनौ once each. सस् seems to have been the original pronoun and meant one and the same. Did सस् mean 'that'? सस्मिन् looks almost like तस्मिन्. सः (he) shows that सस् may have been the original base. अभ्यस्तु = let (him) overcome (rivals). सह (=to defeat) + स् (of लेद) = सक्ष. अभ्यस् and सक्ष may mean in the end 'to surpass.'

(59) एवा वस्व इन्द्रः सत्यः सन्नाद् हन्ता वृत्रं वरिवः पूरवे कः। पुरुषुत कत्वा नः शार्मिध रायो भक्षीय तेऽवसो दैव्यस्य (४३१) = एवा एवम् इन्द्रः वस्वः वसुनः सत्यः सन्नाद् राजा। वृत्रं हन्ता पूरवे वरिवः धनं कः अकरोत्। हे पुरुषिः स्तुत नः अस्मभ्यं कत्वा धनेन सह रायः धनं शार्मिध देहि। ते तव दैव्यस्य अवसः धनस्य भक्षीय भागं लभेय.

वसु, वरिवः, कतु, रै and अवस् all mean wealth. पूरु was the name of an Aryan clan. शक् (=to give) + वि = शार्मिध. भज् + स् (of लेद) = भक्ष् = to distribute.

(60) त्वं नो अग्ने अद्भुत कत्वा दक्षस्य मंहना। त्वेऽसुर्यमारुहतक्राणामित्रो न यज्ञियः (५१०) = हे अद्भुत अग्ने त्वं नः अस्मभ्यं कत्वा दक्षस्य मंहना दानेन (वाजाय पन्थां रतिं पारै०।१)। असुर्यं धनं त्वे त्वयि अरुहत्। क्राणा त्वं मित्रः न इव यज्ञियः धनवान्.

कतु and दक्ष both mean wealth. मंहना = मंहनेन; from मंह् = to give. कत्वा = दक्षस्य मंहना. असुर्यं = extraordinary power or wealth. क्राणा? क् (=to give?) + आन = क्राण. (क् + तुः = what is given?). यज्ञियः = यज्ञः धनम्। तद्वान् = possessed of riches. Agni is wealthy like Mitra.

(61) अस्य कत्वा विचेतसो दस्मस्य वसु रथ आ। अधा विश्वासु हव्योऽग्निर्विश्वु प्र शस्यते (५१४) = विचेतसः दस्मस्य अस्य कत्वा रथे आ रथमध्ये वसु विद्यते। अधा अत पव हव्यः अग्निः विश्वासु विश्वु प्रशस्यते.

वि विभूतं चेतः धनं यस्य स विचेताः दस्म superlative of दस् as दक्ष is comparative. दस् = to subdue or to give.

(62) त्वं विशु प्रदिवः सीदः आसु क्रत्वा रथीरभवो वार्याणाम् । अत इनोपि विधते चिकित्वो व्यानुपरजातवेदो वसूनि (६३)=हे चिकित्वः जातवेदः आसु विशु त्वं प्रदिवः सीदः सीदसि । क्रत्वा वार्याणां धनानां त्वं रथीः रथेन आनेता अभवः भवसि । अतः एव त्वं विधते हविः ददते यज्ञमानाय आनुपक सततं वसूनि वि इनोपि प्रहिणोपि

चिकित्वः (from कित् =to give) =O giver. प्रदिवः = आनुपक = always. क्रत्वा = धनेन (सहितानां वार्याणाम्). रथीः = one that brings in a chariot. इनोपि = sendest. or क्रत्वा = because of the wealth that thou possessest.

(63) क्रत्वा दा अस्तु श्रेष्ठोऽद्य त्वा वन्वन् सुरेकणाः । मर्त आनाश सुवृ-किम् (६३)=यः मर्तः सुवृक्ति स्तुतिम् आनाश तुभ्यम् अपेयति स त्वां वन्वन् संभजन् अद्य क्रत्वा धनेन सुरेकणाः धनवान् अस्तु । दाः दाता अस्तु । श्रेष्ठः धनवत्तमः अस्तु.

वन्वन् = worshipping. आनाश ? Is the root नश् or अश् ?

(64) प्र वां स मित्रावरुणावृतावा विग्रो मन्मानि दीर्घश्रुदियर्ति । यस्य व्रह्माणि सुकृत् अवाथ आ यत्क्रत्वा न शरदः पृणैथे (७३)=हे सुकृत् मित्रावरुणौ दीर्घ-श्रुत् क्रतावा स विग्रः वां मन्मानि प्र इयर्ति । यस्य व्रह्माणि युवां धनेन अवाथः यत् यदा च यस्य शरदः न सद्यः युवां क्रत्वा धनेन आ पृणैथे आपूरयथः.

For comment vide 'Who shall be our guide in interpreting RV.' at the end of this book.

(65) तव क्रत्वा सनेयं तव रातिभिरङ्गे तव प्रशस्तिभिः । त्वामिदाहुः प्रमति वसो ममाश्च हर्षस्व दातवे (८३)=हे वसो अग्ने तव क्रत्वा तव रातिभिः तव प्रशस्तिभिः धनं सनेयं प्राप्नुयाम् । जनाः त्वाम् इत् एव प्रार्थते दातारम् आहुः । मम महं दातवे धनं दातुं हर्षस्व त्वरस्व.

क्रत्वा = रातिभिः = प्रशस्तिभिः. सनेयं from सन् = to obtain or enjoy. प्रमति: = one that helps with wealth. हर्षस्व = hasten. सनेयं spoils the metre and appears to have been interpolated.

(66) अप्रामिसत्य मधवन् तथेदंसदिन्द्र क्रत्वा यथा वशः । सनेम वाजं तव शिप्रिन्नवसा मध्यु चिद्यन्तो अद्रिवः (८३)=हे अप्रामिसत्य मधवन् इन्द्र यथा वशः इच्छसि तथा इत् एव असत् अस्तु । हे शिप्रिन् अद्रिवः तव अवसा धनदानेन मध्यु सदैव यन्तः ददतः चित् अपि वयं वाजं सनेम लभेमहि.

अप्रामिसत्य ? अप्रामि occurs here only. अप्रामि = अहिसितं (सायणः). How is कृत्वा to be construed ? कृत्वा अवसा वाजं सनेम ? कृत्वा = अवसा. शिप्रिन् = O helmeted one.

(67) कदू महीरधृष्टा अस्य तविषीः कदू वृत्रज्ञो अस्तृतम्। इन्द्रो विश्वान् वेकनाटां अहर्दृशा उत कृत्वा पणीरँभि (८६६) = अस्य वृत्रज्ञः इन्द्रस्य महीः महत्यः अधृष्टाः तविषीः कृत् उ क खलु। अस्तृतं वलं कृत् उ क खलु। इन्द्रः कृत्वा विश्वान् वेकनाटान् उत अपि च पणीन् अभि भवेत्.

Where indeed is Indra's strength that has never been challenged ? It is incomparable. Indra overcomes all foes. अ + धृष्टा = never challenged. अ + स्तृतं = never resisted. वेकनाटान् = पञ्च जनान् ? अहर्दृक् is like स्वर्दक् which is used of gods and men. Why should अहर्दृशः be used of वेकनाटान् ? Or does अहर्दृशः mean स्वर्दशः i. e. the gods whom Indra surpassed ? वेकनाट, अहर्दृक् and पणि are three classes whom Indra subdued and surpassed in wealth. Indra was disliked by Devas, the 5 Āryan tribes and the Panis.

(67a) For 9¹/₂ vide P. 11 No. 5.

(68) प्र पुनानस्य चेतसा सोमः पवित्रे अर्पति । कृत्वा सधस्थमासदत् (९४१) = सोमः प्र चेतसा पवित्रे अर्पति । कृत्वा सधस्थं योनिं कलशम् आसदत् आसीदति.

अर्पति = runs, flows fast. पवित्रे = through the strainer. सधस्थं = heaven, a seat, a vessel. प्र = चेतसा = कृत्वा = धनेन सह. पुनानस्य cannot be construed. It seems to be a mispronunciation of पुनानः स्यः. पुनानः पूयमानः स्यः सः सोमः or यः सोमं पुनाति तस्य चेतसा धनेन. Sōma runs towards the strainer with the wealth of (i. e. to be given to) him who purifies him.

(69) आभूत्या सहजा वज्र सायक तहो विभर्यभिसृत उत्तरम्। कृत्वा मन्यो सह मेद्येधि महाधनस्य पुरुहृत संसृजि (१०६४) = हे वज्र हे सायक हे अभिसृते आभूत्या सह जाः जातः त्वम् उत्तरं सहः विभर्यि । हे पुरुहृत मन्यो महाधनस्य संसृजि कृत्वा सह नः अस्माकं मेदी पधि भव.

वज्र = सायक = a thunderbolt. Indra is as strong as a thunderbolt ; besides that weapon is his constant associate.

क्रत्वे or क्रत्वे = for wealth

(76) दशानामेकं कपिलं समानं तं हिन्वन्ति क्रत्वे पार्याय । गर्भं माता सुधितं वक्षणास्ववेनन्तं तृपयन्ती विभर्ति (१०३५) = पूर्वस्याम् ऋचि कथितानां दशानाम् पकं कपिलं कपिलवर्णं समानं तम् अग्निं देवाः पार्याय संकटात् पारं नयते क्रत्वे धनाय हिन्वन्ति । माता वक्षणासु सुधितं सुहितम् अवेनन्तं गर्भं तृपयन्ती विभर्ति.

Agni had 10 mothers. He is red-coloured (कपिलं) and the common son of the ten. They or the gods send him down to the earth to give wealth that would enable men to tide over all difficulties. वक्षणासु = उद्दरेषु. Every one of these 10 mothers bears (विभर्ति) Agni in her womb (वक्षणासु) where he is well placed (सुधितं). The foetus so loved the womb that it did not like to leave it (अवेनन्तं). Every mother was exceedingly desirous of conceiving or bearing in her womb such a child (तृपयन्ती).

(77) ते नो हृदे मनसे सन्तु यज्ञा जुष्टासो अद्य वृतनिर्णिजो गुः । प्र वः सुतासो हरयन्त पूर्णाः क्रत्वे दक्षाय हर्षयन्तं पीताः (४३५) = हे क्रमवः ये वृतनिर्णिजः यज्ञाः गुः अगुः अगच्छन् अद्य भवतां पानाय ते जुष्टासः जुष्टाः सन्तः वः युष्माकं हृदे मनसे सन्तु । पूर्णाः सुताः सोमाः क्रत्वे दक्षाय वः युष्मान् हरयन्त हर्षयन्त हर्षयन्तु.

जुष्टासः = tasted, eaten or drunk. वृतं निर्णिक येषां = whose dress is ghee; covered with or soaked in ghee; full of ghee. हृदे = मनसे = to your mind or taste. हरयन्त = हर्षयन्त = let (them) gladden. हर् + स (of लेट) = हर्षै. हर् (from ह) = to carry away, to gladden. क्रत्वे = दक्षाय = धनाय.

(78) त्वावतो हीन्द्रं क्रत्वे अस्मि त्वावतोऽवितुः शूर रातौ । विश्वेदहानि तविषीव उग्रं ओकः कुणुष्व हरिवो न मर्धीः (७३५) = हे शूर तविषीवः उग्र हरिवः इन्द्रं त्वावतः अवितुः दातुः क्रत्वे रातौ अहम् अस्मि । विश्वा विश्वानि इत् एव अहानि अस्मासु ओकः कुणुष्व कुरु । अस्मान् न मा मर्धीः नाशय.

तविषीवान् = possessed of strength (तविषी). हरिवान् = possessed of horses (हरि). तविषीवः and हरिवः are vocatives. ओकः कुणुष्व = make thy home with us. क्रत्वे = धनाय. रातौ = दाने = दानाय.

(79) स नो ज्योर्तीषि पूर्व्यं पवमान वि रोचय । कृत्वे दक्षाय नो हिनु
(९०५) = हे पूर्व्यं श्रेष्ठ पवमान सोम स त्वं ज्योर्तीषि विरोचय । नः अस्मान्
कृत्वे दक्षाय हिनु प्रेरय

The 1st नः is superfluous; or नः ज्योर्तीषि=our i. e. Āryan
luminaries; or ज्योर्तीषि = resplendent gold. विरोचय = brighten
i. e. increase (our gold). हि = to send.

(80) कृत्वे दक्षाय नः कवे पवस्वं सोम धारया । इन्द्राय पातवे सुतो
मित्राय वरुणाय च (९०६) = हे सोम कवे इन्द्राय मित्राय वरुणाय पातवे पातुं
सुतः त्वं नः कृत्वे दक्षाय धारया पवस्वं

पातवे = that they may drink. धारया पवस्वं = pass in a
stream through the strainer and be pure. नः कृत्वे दक्षाय = in order
to give us wealth. कवे = O rich one.

(81) पवस्वं सोम कृत्वे दक्षायाश्वो न निक्तो वाजी धनाय (९०७) =
हे सोम वाजी अश्वः न इव निक्तः त्वं कृत्वे दक्षाय धनाय पवस्वं

निक्त् (= to wash) + तः = निक्तः = washed, purified. वाजी =
booty-laden. कृत्वे = दक्षाय = धनाय.

क्रतोः (दक्षस्य) = of wealth

(82) अधा हास्ये क्रतोर्भद्रस्य दक्षस्य साधोः । रथीक्रतस्य वृहतो वभूय
(४०८) = हे अस्मे अधा अथ त्वं क्रतोः भद्रस्य साधोः दक्षस्य वृहतः क्रतस्य
रथीः हि वभूय. क्रतोः = भद्रस्य = दक्षस्य = क्रतस्य = धनस्य. साधु =
which brings in or secures wealth. रथीः = a bringer.

क्रत्वः = of wealth

(83) कृत्वः समह दीनता प्रतीपं जगमा शुचे । मृत्ता सुक्षत्र मृलय
(७०९) = हे शुचे वरुण क्रत्वः धनस्य दीनता दीनतया वहुत्वेन समह खलु
अहं प्रतीपं जगम । हे सुक्षत्र मृल मृलय दयां कुरु.

शुचे = O brilliant, shining one. समह = verily. क्रत्वः दीनता =
on account of the abundance (दीनता) of my wealth. प्रतीपं जगम =
went counter. मृत्त = to have merry on. सुक्षत्र = धनवन्.

क्रतौ = in wealth, in prosperity

(84) अर्धारे क्रतौ दविद्युतश्च (१००५). Urvashi did not shine (न दवि-
द्युतश्च) in a prosperity (क्रतौ) that was not blest with a son (अर्धारे).

The whole Rk is obscure. This may be the sense of the words quoted.

क्रतुं = strength

(85) नहि तु यादधीमसीद्रं को वीर्या परः । तस्मिन् नृमणमुत क्रतुं
देवा ओजांसि सं दधुः (१२५) = कः वीर्या वीर्येण इन्द्रं परः । तस्मिन् इन्द्रे
देवाः नृमणं क्रतुम् ओजांसि सं दधुः.

परः governs the accusative. इन्द्रं परः = beyond or superior to Indra. नृमणं = क्रतुं = ओजांसि = strength. नहि तु यात् अधीमसि? यात् यस्मात् वयं नहि तु न कदापि अधि इमः = whom we can never surpass? अधि + इ = to go higher, to be superior. यात् ablative of य as तात् of त and आत् of अ. These are ancient forms. य = यत्. त = तत्. अ = अत्. Did अत् ever exist? य, त, अ are the bases in many declensional forms of the 3 pronouns. वीर्या, नृमण, क्रतु and ओजांसि may mean wealth even here.

(86) अनु प्र येजे जन ओजो अस्य सत्रा दधिरे अनुवीर्याय । स्यूमगृमे
दुधयेऽवैते च क्रतुं वृजन्त्यपि वृत्रहत्ये (६३१) = जनः दैव्यो जनः अस्य
इन्द्रस्य ओजः अनु प्र येजे दत्तवान् । ते देवाः सत्रा सदैव वीर्याय इन्द्रम् अनु
दधिरे । वृत्रहत्ये ते देवाः स्यूमगृमे दुधये अर्वते इन्द्राय क्रतुं बलं च अपि
वृजन्ति.

जनः = the gods. येजे = gave. प्र = प्रकर्येण = in large quantities. वीर्याय = for heroic deeds. सत्रा = always. अनु = constantly, continuously. स्यूमगृमे occurs here only स्यूमन् = something sewn, an armour made of hides sewn together? स्यूमगृमे = to one that puts on an armour. दुधये dative of दुधि. दुधि? दुःखेन कषेन धीयते गृह्यते = one that is hard to catch? अर्वते = to one who is as brave as a horse. All these 3 words are epithets of Indra. क्रतुं = strength. अपि shows compactness. अपि वृजन्ति = consolidate, put compactly into. प्र, सत्रा, ओजांसि, वीर्या, and क्रतु may mean wealth even here.

(87) अनु त्रितस्य युध्यतः शुभ्मावन्तुत क्रतुम् । अन्विन्द्रं वृत्रतूर्ये
(८२५) = मरुतः युध्यतः त्रितस्य शुभ्मम् उत अपि च क्रतुं बलम् वृत्रतूर्ये
इन्द्रम् अन् इन्दे आवन् निहितवन्तः.

आवन् from अव् = to give. करुं = शुभं = वलं धनं वा. वृत्रत्यैः = वृत्रहत्ये. तूर्य from तृ or तुर् = to destroy. इन्द्रम् अनु = इन्द्रे. अनु repeated for metre. The Maruts put into Indra the strength that once belonged to Trita, the fighter. Trita was the name of an ancient god.

(88) तव त्यदिन्द्रियं वृहत्तव शुभमुत करुम् । वज्रं शिशाति धिषणा वरेण्यम् (८४५) = हे इन्द्र देवमाता धिषणा तव माता वा तुभ्यम् तत् प्रसिद्धं वृहत् महत् इन्द्रियं वलं शुभम् उत अपि च करुं वरेण्यं श्रेष्ठं वज्रं च शिशाति ददाति.

इन्द्रियं = शुभं = करुं = strength. शा = to give. धिषणा was the name of the mother of the gods. The Aswins are called धिष्यौ i. e. धिषण्यौ = sons of धिषणा. Was it another name of Aditi? इन्द्रस्य इदम् इन्द्रियं = strength befitting Indra.

(89) विश्वे त इन्द्र वीर्यं देवा अनु करुं ददुः । भुवो विश्वस्य गोपतिः पुरुष्टुत भद्रा इन्द्रस्य रातयः (८४६) = हे इन्द्र विश्वे देवाः ते तुभ्यं वीर्यं करुम् अनु ददुः । हे पुरुष्टुत त्वं विश्वस्य गोपतिः भुवः भवसि । इन्द्रस्य रातयः भद्राः.

करुं = वीर्यं = strength or wealth. गोपतिः = a master. रातयः = gifts. भद्राः = full of wealth. अनु = unceasingly.

(90) उजातमिन्द्रं ते शव उत्त्वामुत्तव करुम् । भूरिगो भूरि वावृषुमधवन् तव शर्मणि भद्रा इन्द्रस्य रातयः (८४७) = हे भूरिगो (भूरयः वव्याः गावः यस्य) हे मधवन् इन्द्र जनाः तव जातं शवः तव करुं च उत् वावृषुः अस्तुवन् भूरि वहुकृत्वः । यथं तव शर्मणि स्याम । इन्द्रस्य रातयः भद्राः.

जातं = शवः = करुं. त्वां irregular for तव; or त्वां वावृषुः may be the construction. They praise thee and thy strength.

(91) महां त्वष्टा वज्रमतक्षदायसं मयि देवासोऽवृजन्नपि करुम् । ममानीकं सूर्यस्येव दुष्टं मामार्यन्ति कृतेन कर्त्त्वेन च (१०४६) = त्वष्टा महाम् आयसं वज्रम् अतक्षत् । देवाः मयि करुं वलम् अपि अवृजन् । मम अनीकं सूर्यस्य अनीकमिव दुष्टरम् । जनाः मां कृतेन कर्त्त्वेन कर्तव्येन च आर्यन्ति स्तुवान्ति.

I am like Indra, says the speaker. आयसं = of steel. अतक्षत् = fashioned. अपिवृज्ज् = to stuff compactly. अनीकं = splendour. दुष्टं = difficult to face or encounter. आर्यन्ति = extol. कृतेन = for acts done. कर्त्त्वेन = for acts to be done. Cp. तमिच्चौत्तैर्यार्थन्ति तं कृतेभिश्चर्षणयः (८४६). आर्यन्ति occurs only twice in RV.

(92) महिमन् एषां पितरश्चनेशिरे देवा देवेष्वद्भुरपि क्रतुम् । समविव्य-
चुरुत यान्यत्विषुरेषां तनुषु नि विविशुः पुनः (१०५५) = पितरः चन अपि
एषां देवानां महिमनः ईशिरे । देवाः देवेषु देवभूषेषु क्रतुं महिमानम् अपि नैक-
देयन् अद्भुः । यानि तेजांसि देवेषु समविव्यचुः उत अपि च अतिषुः अदीप्यन्
तानि पुनः एषु पितृषु नि आ विविशुः.

The Pitrs become gods after death and possess the greatness natural to gods. The gods themselves pack into them (अपि अद्भुः) divine power. All the splendour that spreads through, that is, informs the bodies of the gods enter the bodies of the Pitrs too. व्यच् = to spread. सम् + अ + विव्यच् = to spread throughout. त्विष् = to shine. एषां = आ + एषाम्.

क्रतुना = with power

(93) सुप्रवाचनं तव वीर्यं येदेकेन क्रतुना विन्दसे वसु । जातूष्टि
रस्य प्र वयः सहस्रतो या चकर्थं सेन्द्रं विश्वास्युकथ्यः (२३३) = हे वीर
इन्द्र तव वीर्यं सुप्रवाचनं सुषुप्तं प्रकर्पेण वाच्यं स्तुत्यं यत् यस्मात् एकेन क्रतु-
ना सहस्रतः वलवतः जातूष्टिरस्य वसु वयः प्र विन्दसे लघ्ववान् असि । या
यानि विश्वा विश्वानि वीर्याणि त्वं चकर्थं तेषां कारणात् स; त्वम् उकथ्यः
स्तुत्यः असि.

सुप्रवाचनं = fit to be loudly and widely bruited. जातूष्टि occurs here only. जात् occurs in जातूभर्मा (१०५३) and जातु in यस्यानक्षा दुहिता जात्वास (१०५५). जात् = wealth? जातूस्थिर = one that is stationed in wealth, very wealthy. सहस्रतः = धनवतः? प्र, वसु and वयः = wealth.

(94) साकं जातः क्रतुना साकमोजसा ० साकं वृद्धो वीर्यः सासहिर्मृधः
(२३३) = Strong (वृद्धः) Indra was born with strength, Indra who conquers (सासहि) enemies (मृधः). साकं = सह. क्रतुना = ओजस, = वीर्यः = with strength and heroic deeds; perhaps with wealth.

(95) नाना चक्राते सदनं यथा वे: समानेन क्रतुना संविदाने (३१५) =
समानेन क्रतुना अग्निना संविदाने युक्ते यावापृथिव्यौ तस्मै अग्नये वे: पश्चिणः
सदनानि यथा इव नाना भिन्नानि सदनं सदनानि चक्राते.

Both heaven and earth are pregnant (संविदाने) with the miracle-worker, powerful (क्रतुना) Agni and make for him all sorts of abodes (सदनं) like those of birds. I have not understood the Rk.

(96) ते सत्येन मनसा दीध्यानाः स्वेन युक्तासः क्रतुना वहन्ति । इन्द्रवायू वीरवाहं रथं वाम् (७००) = हे इन्द्रवायू सत्येन मनसा स्वेन क्रतुना दीध्यानाः दीध्यमानाः युक्ताः अश्वाः ते वां युवयोः वीरवाहं रथं वहन्ति.

Those famous (ते) horses (युक्तासः), shining (दीध्यानाः) with wealth (सत्येन = मनसा = स्वेन = क्रतुना), draw (वहन्ति) your (वां) chariot (रथं), O Indra and Vayu, the chariot that carries wealth (वीरवाहं) to your devotees. इन्द्रवायू वीरौ । तौ वहति तं रथम् । यद्वा । वीरं धनं वहति तम्. On reconsideration I think क्रतु means wealth and not power here.

(97) उक्षेव यूथा परियन्नरावीदाधि त्विषीराधित सूर्यस्य । दिव्यः सुपर्णोऽव चक्षत क्षां सोमः परि क्रतुना पश्यते जाः (९५३) = इव यथा उक्षा यूथा यूथानि परियन् रौति तथा सोमाः अपः परियन् अरावीद् रौति । सूर्यस्य त्विषीः अधित अध्यधात् । दिव्यः सुपर्णः सोमः क्षाम् अव चक्षत चष्टे । जाः क्रतुना परिपश्यते च.

परियन् = going through (the strainer). A bull enters a herd of cows and bellows. Sōma enters waters and bellows too. He puts on the splendour of the Sun. The heavenly (दिव्यः) bird or eagle (सुपर्णः) looks down (अवचक्षत) on the earth (क्षां) and looks around on all his wives (जाः).

The wives are waters, I do not know how क्रतुना is to be construed and what it means. Perhaps it means, with marvellous power and is to be taken with every sentence. Sōma with his marvellous power roars etc. अधित from धा = to put on.

(98) अस्य त्रितः क्रतुना वद्रे अन्तरिच्छन् धीतिं पितुरेवैः परस्य । सचस्यमानः पित्रोरुपस्थे जामि व्रवाण आयुधानि वेति (१०६) = पित्रोः चावापृथिव्योः उपस्थे अङ्गे सचस्यमानः त्रितः वद्रे अन्तर् धीतिम् इच्छन् आयुधानि जामि व्रवाणः परस्य पितुः एवैः अस्य क्रतुना वेति.

वद्रः = that which covers or envelops, an abyss, a sea. वद्रे अन्तर् धीतिम् इच्छन् = seeking (इच्छन्) wealth (धीतिं) inside (अन्तर्) the sea. आयुधानि जामि व्रवाणः = declaring weapons to be superfluous (जामि) because of Agni's (अस्य) marvellous power (क्रतुना). With Agni's help Trita was confident of secur-

ing wealth. परस्य पितुः प॒वैः = with the marvellous powers (प॒वैः) of the Great Father. But who is the Great Father and what does प॒वैः mean? Who are Trita's parents who foudle him in their lap? I have no clear idea of the sense of the ऋk.

क्रत्वा = with marvellous power

(99) प्र यदित्या परावतः शोचिर्न मानमस्यथ । कस्य क्रत्वा मरुतः कस्य वर्पसा कं याथ कं ह धूतयः (१०१) = हे धूतयः मरुतः यत् यदा यूयम् इत्था एवं परावतः शोचिः न इव मानं प्र अस्यथ तदा यूयं तत् कर्म कस्य क्रत्वा कस्य वर्पसा कुरुत । कं ह खलु याथ.

धूतयः = shakers. The Maruts shake the universe while marching. शोचिः = a flame, a flash of lightning. प्र = with force. अस्यथ = hurl. मानं? a multitude? क्रत्वा = वर्पसा = by the marvellous power of. When you thus hurl your whole multitude as though it were a flash of lightning from the highest heaven (परावतः), (tell me) by whose power you do it. (Tell me) verily (ह) to whom you go (in such hot haste).

(100) शुक्रः शुशुकाँ उयो न जारः पप्रा समीची दिवो न ज्योतिः । परि प्रजातः क्रत्वा वभूय भुवो देवानां पिता पुत्रः सन् (१०१) = उषः उषसः जारः । दिवः ज्योतिः सूर्यः । सः इव शुक्रः शुशुकान् समीची समीच्यौ चावापृथिव्यौ पप्रौ । देवानां पुत्रः सन् तेयां पिता भुवः भवसि । कदा । यदा प्रजातः प्रकृष्टबलः तान् क्रत्वा शक्त्या परि वभूय अतिशेषे.

शुक्रः and शुशुकान् (from शुक्र् to blaze up) = resplendent. दिवः ज्योतिः = day's star, the Sun. He of mighty strength (प्रजातः) surpassed the gods by (his) strength. Though their son, he became their father i. e. ruler. The gods created Agni.

पप्रा = पप्रौ. पप्रा = आपूर्यिता (सायणः). समीची = heaven and earth who both go (अञ्च) together (सम्) or have the same length. Who is the paramour of the Dawn? Agni or the Sun? If the former, then the न in उयो न जारः is an expletive. Perhaps उषः जारः = दिवः ज्योतिः = सूर्यः.

(101) क्रत्वा महां अनुष्वधं भीम आ वावृधे शवः । श्रिय क्राव्य उपाक-
योनिं शिप्री हरिवान् दधे हस्तयोर्वज्ञायसम् (१३५३) = क्रत्वा बलेन् महान्
भीमः इन्द्रः अनुष्वधं शवः आवावृधे । क्राव्यः महान् शिप्री हरिवान् इन्द्रः
हस्तयोः आयसम् उपाकयोनि वज्रं श्रिये दधे.

अनुष्वधं=after large potations of Sōma or after having drunk Sōma to his heart's content. शवः= strength. भीमः etc. =The terrible one increased his might. क्राव्यः = महान्. उपाके योनिः स्थानं यस्य = whose place was near Indra ; it was always near him; it was his constant companion. शिप्री= who wore a helmet. हरिवान्=having two horses. श्रिये =for beauty (i. e. as an ornament) and not for use since he had no enemy.

(102) आदिद्वोतारं वृणते दिविष्टिपु भगमिव पपृचानास क्रज्जते ।
देवान् यत्क्रत्वा मज्जना पुरुष्टुतो मर्तं शंसं विश्वधा वेति धायसे (१३५३) =
पपृचानासः हवियां दातारः आत् इत् तस्मिन्नेव क्षणे दिविष्टिपु यज्ञेषु होतारं
वृणते । भगम् इव अग्निम् क्रज्जते यत् यदा पुरुष्मिः स्तुतः अग्निः देवान् क्रत्वा
मज्जना (अतिशेषते) । मर्तं शंसं विश्वधा सर्वप्रकारैः धायसे पोषणाय वेति
गच्छति.

All in a moment select Agni as their carrier of oblations in sacrifices. Offerers of offerings worship (क्रज्जते) him when by his might the many-praised Agni surpasses the gods. He goes to the mortal (मर्तं) devotee (शंसं) to help (धायसे) him in all possible ways (विश्वधा). Who is भग here ?

क्रत्वा = मज्जना. दिविष्टिः = a sacrifice for obtaining wealth. देवान् ० मुरुष्टुतः is appropriate to Indra ; it is ornamental here. The words may have been put in to fill up a gap. Vide, however, the next quotation. Agni released the gods from darkness by his power. This may be the sense.

(103) स जायमानः परमे व्योमन्याविरग्निरभवन्मातरिष्वने । अस्य क्रत्वा
समिधानस्य मज्जना प्र यावा शोचिः पृथिवी अरोचयत् (१३५३) = परमे व्योमनि
जायमानः सः अग्निः मातरिष्वने आविरभवत् । समिधानस्य समिध्यमानस्य
अस्य अग्नेः शोचिः ज्वाळा यावापृथिवी यावापृथिव्यौ क्रत्वा मज्जना अरोचयत्
क्रत्वा = मज्जना = शक्त्या. प्र = exceedingly.

Agni's flames were so powerful that they illumined heaven and earth.

(104) भूरि चकर्थ युज्येभिरस्मे समानेभिर्वृपम् पौंस्येभिः । भूरीणि हि कृष्णवामा शविष्टेद्र ऋत्वा मरुतो यद्गशाम । (१०५१) = हे शविष्ट वृपम् इन्द्र अस्मे अस्माभिः समानेभिः समानैः युज्येभिः युज्यैः सस्विभिः पौंस्येभिः पौंस्य-युक्तैः त्वं भूरि वहूनि शूरकर्माणि चकर्थ कृत्वान् असि । वयं मरुतः यत् यानि वशाम् इच्छामः तानि भूरीणि वयं कृत्वा वीर्यं रुणवाय कृववन्तः हि खलु.

युज्य = a companion. समान = an equal. पौंस्य = a heroic act or heroism. The word seems to qualify युज्य and may mean पौंस्ययुक्त. वशाम् imperative used for present indicative.

(105) उपस्तुतिं नमस् उद्यतिं च श्लोकं यंसत्सवितेव प्र वाहू । अस्य क्रत्वाहन्यो यो अस्ति मृगो न भीमो अरक्षस्तुविष्मान् (१०५०) = मृगः न इव भीमः अरक्षसः अशत्रुः तुविष्मान् वलयुक्तः यः वृहस्पतिः अस्ति अस्य तत्र ऋत्वा अहन्यः सविता इव यथा वाहू प्र यंसत् यंसति तथा यजमानः अस्मै वृहस्पतये उपस्तुतिं नमसः हविषः उद्यतिं श्लोकं च प्र यंसत् प्रयच्छति.

Who is meant by यः and अस्य ? Who offers (यंसत्) praise ? What happens by his power ? अहन्यः = he who causes day. Does it mean अ + हन्यः = न हन्तुं शक्यः ? Savit्र causes day by throwing up or raising his arms i. e. by his rays. उपस्तुतिं = श्लोकं = praise. नमसः उद्यतिं = raising i. e. offer of oblations. अरक्षसः = अविद्यमानं रक्षसं यस्य सः. Though रक्षस् is the ordinary spelling, in a few cases we have रक्षस् also. मृगः = a fierce animal such as a tiger. Br. is powerful and it is by his power that the Sun shines; to him the devotee offers praise and offerings. Is that the sense ?

(106) ब्रता ते अग्ने महतो महानि तव कृत्वा रोदसी आ ततन्थ । त्वं दृतो अभवो जायमानस्त्वं नेता वृपम् चर्षणीनाम् (३५).

Great as thou art (महतः), O Agni, thy acts (ब्रता) are great (महानि). By thy marvellous power (कृत्वा) thou didst stretch heaven and earth. (Heaven and earth seem contracted and diminutive in darkness. Light as it were stretches them to their full extent). चर्षणीनां = पञ्च जनानाम्. जायमानः = the moment thou wroste born.

(107) तं त्वा मर्ता अगृभ्णत देवेभ्यो हव्यवाहन । विश्वान् यद्यज्ञां अभिपासि मानुप तव कृत्वा यविष्ट्य (३६).

अगृभ्णत = अगृण्हन्. Mortals received Agni from the gods that he might carry offerings to them. मनुषः अयं मानुषः: Agni belongs to Manus, man's progenitor. Manus also means man. यविष्टु is correct and not यविष्ट्य which is a wrong pronunciation. Agni guards all offerings (यज्ञान्) on their way to the gods. यत् etc. = Since Agni is such an able guard, mortals did well in choosing him as their messenger.

(108) अहम्निन्द्रो अदहस्तिरिन्दो पुरा दस्यून मध्यंदिनादभीके । दुर्गे
दुरोणे कत्वा न यातां पुरु सहस्रा शर्वा नि वर्हात् (४३५) = हे इन्द्रो सोम
पुरा इन्द्रः दस्यून मध्यंदिनात् अभीके अदन् । अग्निश्च तान् अदहत् । इन्द्रः
शर्वा शरुनामकेन आयुधेन यातां पुरु पुरुणि सहस्रा सहस्राणि दुर्गे दुरोणे
कत्वा न सद्यः नि वर्हात् नाशितवान् ।

मध्यंदिनात् अभीके (from अभि+अञ्ज्) = exactly at mid-day. दुर्गे=
दुरोणे= in their inaccessible home. न= in a trice. यातां= of the assailants; या= to assail. वर्ह्= to destroy. शर्वा instr. sing. of शरु. शर्वा is Siva's name in modern Sanskrita. शर्वा occurs 5 times in RV.; everywhere it is instr. sing; e. g. युवं ताँ इन्द्रावरुणावमित्रान् हतं
पराचः शर्वा विषूचः (७३५).

(109) अध कत्वा मधवन् तुम्यं देवा अनु विश्वे अददुः सोमपेयम्
यत्सूर्यस्य हरितः पतन्तीः पुरः सतीरपरा एतशो कः (५३३) = हे मधवन्
अध अथ विश्वे देवाः तुम्यं कत्वा सह सोमपेयम् अनु सततम् अददुः यत्
यदा कत्वा सूर्यस्य पुरः पतन्तीः हरितः एतशो अपराः कः.

कत्वा = along with power. When the gods gave Indra Sōma, they gave him strength also. हरितः = the horses of the Sun. पतन्तीः = flying, rushing. अपराः = backward, regressive. कः = अकरोः. एतश is a name of the Sun. But it was also the name of a sage who was a rival of the Sun (१११) and whom Indra favoured; एतशे = एतशम् अनुग्रहीतुम्. Or एतशे = एतशवर्णे हिरण्यवर्णे दिवि.

(110) सखा सख्ये अपचत्यमश्चिरस्य कत्वा महिया त्री शतानि । त्री
साकमिन्द्रो मनुषः सरांसि सुतं पिवद् वृत्रहत्याय सोमम् (५३४) = सखा अग्निः
सख्ये इन्द्राय तूयं महिया महिपाणां त्रीणि शतानि अपचत् । इन्द्रः साकं
मनुषः त्री त्रीणि सरांसि सुतं सोमं वृत्रहत्याय पिवत् अपिचत्.

तूयं = at once. महिपा = महिपाणि ; but महिप is not neuter. महिपान् may have been mispronounced as महिपा. साकं = simultaneously, all at once. अस्य क्रत्वा = (inspired) by his marvellous power.

(111) प्र ये जाता महिना ये च नु स्वयं प्र विद्वना ब्रुवत् एवयामरुत् । क्रत्वा तद्वो मरुतो नाधृषे शबो दाना मन्हा तदेवामधृष्टासो नाद्रयः (५४३) = ये मरुतः महिना प्र प्रकर्पेण जाताः बलयन्तः ये च एवयामरुत् एवैः अश्वैः यातारः मरुतः विद्वना स्वयं प्र ब्रुवते तेषां वः युध्माकं बलं हे मरुतः युध्माकं क्रत्वा आधृषे आधर्पणीयं न भवति । तत् तस्मात् एवां मरुतां दाना दानानि मन्हा महत्त्वन् युक्तानि । एते मरुतः अद्रयः न इव अनाधृष्टासः अनाधृष्टाः ।

जाताः = जातं बलं तेन युक्ताः. विद्वना = with consciousness of power. प्रब्रुवते = speak out, thunder. एव means a horse. एवैः यान्ति ते एवयाः = riders. एवयाः मरुतः = the Maruts who are wild riders. The word is singular for metre. क्रत्वा = by marvellous power. न आधृषे = cannot be challenged or defied; is unassailable. दाना etc. Their gifts are characterised by greatness

(112) तव क्रत्वा तव तदंसनाभिरामासु पकं शच्या नि दीधः । और्णार्दुर्उ उम्रियाभ्यो वि दलहोदूर्वाद्वा असृजो अङ्गिरस्वान् (६१०) = हे इन्द्र तव क्रत्वा तव दंसनाभिः तव शच्या त्वम् आमासु तत् पकं नि दीधः न्यधाः । उम्रियाभ्यः दुरः द्वाराणि वि और्णाः । दलहात् ऊर्वात् गाः उत् असृजः ।

क्रत्वा = दंसनाभिः . शच्या = by (thy) gift. आमासु = into calves. पकं = strong, healthy milk. नि+दीधः (from धु) = didst deposit. और्णाः from ऊर्णु = to cover. वि + ऊर्णु = to discover, open. दलहात् = दलात्. ऊर्वात् = from the cattle-prison. वि + असृजः = lettest loose, didst release. अङ्गिरस्वान् = (Indra did all this) with (the help of) the Angirasas. Indra impregnated the Dawns with the Sun. This is what is meant by his putting milk into calves. Indra also released the cows viz, the Dawns from Vṛtra.

(113) प्र सन्नाजे बृहते मन्म नु प्रियमर्चं देवाय वरुणाय सप्रथः । अयं य उर्वा महिना महिवतः क्रत्वा वि भात्यजरो न शोचिषा (६११) = हे सप्रथः अध्वर्यों सन्नाजे बृहते देवाय वरुणाय प्रियं मन्म नु अधुनैव प्र अर्च अर्पय । यः अयं महिवतः वरुणः अजरः अग्निः शोचिषा ज्वालया क्रत्वा महिना उर्वा द्यावा-पृथिव्यौ न सद्यः विभाति ।

तु = न = at once. सप्रथः = rich. कृत्वा = महिना. शोचिपा = ज्वालया. Agni is Varuna here.

(114) अभि कृत्वेन्द्र भूरध जमन् न ते विव्यङ् महिमानं रजांसि । स्वेना हि वृत्रं शवसा जघन्य न शत्रुरन्तं विविद्युधा ते (७३३) = हे जमन् परिजमन् इन्द्र अध अथ कृत्वा शौर्येण त्वं सर्वान् लोकान् अभिभूः अभिमवसि । ते तव महिमानं रजांसि लोकाः न विव्यक् व्याप्तवन्ति । स्वेन शवसा हि त्वं वृत्रं जघन्य । ते तव अन्तं शत्रुः युधा न विविदत्.

जमन् occurs here and in पथ स्य मित्रावरुणा नृचक्षा उमे उदेति सूर्यो अभि जमन् (७४०). In both we have अभि and जमन्. जमन् occurs in परिजमन्. It probably means 'going'. Indra is addressed as परिजान् in 11. स्वेन = शवसा. विव्यक् = विविचुः=equal. युधा = युद्धेन.

(115) हवं त इन्द्र महिमा व्यानद् ब्रह्म यत्पासि शवसित्त्वीणाम् । आ यद्वज्जं दधिये हस्त उग्र धोरः सन् कृत्वा जनिष्ठा अपाद्वहः (७४१) = हे शवसिन् उग्र इन्द्र त्वं कृत्वा अपाद्वहः जनिष्ठाः जातः यत् धोरः सन् हस्ते वज्रम् आदधिये । यत् यस्मात् कृपीणां ब्रह्म हवं पासि तस्मात् ते तव महिमा रोदसी व्यानद् व्याप्तोति.

शवसिन्=वलिष्ठ. व्यानद् from वि+अशा. पासि = protectest or rewardest. हवं=ब्रह्म. Or does हव (हु=to call) mean a battle in which warriors challenge one another? In that case 'Indra's greatness fills the whole battle-field' would be the sense. दधिये from धा + स्(of लेद). कृत्वा अपाद्वहः = not to be defeated on account of his strength.

(116) उत्सूर्यो वृहूदर्चीष्यथेत्पुरु विश्वा जनिम मानुषाणाम् । समो दिवा ददशो रोचमानः कृत्वा कृतः सुकृतः कर्तृभिर्भूत् (७४३) = वृहत् सूर्यः मानुषाणां पुरु पुरुणि विश्वा विश्वानि जनिम जनिमानि यावत् अर्चीष्य उदथेत् उत् अयति प्रसारयति । रोचमानः दिवा समः ददशो । कर्तृभिः कृत्वा कृतः असौ सूर्यः सुकृतः भूत् भवति.

The Sun spreads his light throughout all the groups of men. Shining he looks like Dyans. Made by the gods (by their marvellous power), he appears well-made. उत्+अथि = to spread

out. पुरु = विश्वा. जनिम = a group, a race. दिवा समः = resembling Dyans. The Sun was fashioned by the gods (कर्तृभिः). It was an excellent creation and showed great skill and power. Vide 117.

(117) उदु ज्योतिरमृतं विश्वजन्यं विश्वानरः सविता देवो अथेत् । कत्वा देवानामजनिष्ट चश्चुराविरक्तमृतवनं विश्वमुषाः (७०६) = विश्वानरः सविता देवः विश्वजन्यम् अमृतं ज्योतिः उत् अथेत् । देवानां चश्चुः कत्वा अजनिष्ट । उषाः विश्वं भुवनम् आविः अकः अकरोत्.

विश्वजन्यं = belonging to all the 5 Aryan tribes. Is ज्योतिः the Dawn ? The Sun spreads his immortal light. The gods by their miracle-working power created this eye of theirs. Is that eye the Sun or the Dawn ? विश्वानरः = विश्वं धनम् । तेन युक्तः ना धनं यस्य सः = exceedingly rich.

(118) योद्धासि कत्वा शवसोत दंसना विश्वा जातानि मज्मना । आ त्वायमर्कं ऊतये वावर्तति यं गोतमा अर्जीजनन् (८४६) = कत्वा शवसा उत् अपि च दंसना दंसनया मज्मना च विश्वा विश्वानि जातानि योद्धा असि । त्वाम् अयम् अर्कः ऊतये धनदानाय आववर्तति यम् अर्कं गोतमाः अर्जीजनन्.

कत्वा = शवसा = दंसना = मज्मना. जातं = strength. जातानि = बलवान्ति = strong creatures. अर्कः = a praise. ऊतये = for (obtaining) wealth. आववर्तति = आववर्ततु = इह आनयतु = turn hither.

(119.) विश्वा: पृतना अभिभूतरं नरं सजूस्ततश्चुरिन्द्रं जजनुश्च राजसे । कत्वा वरिष्ठं वर आमुरिमुतोग्रमोजिष्ठं तवसं तरस्विनम् (८१०).

अभिभूः = one that overcomes. अभिभूतरं = one that overcomes more than any विश्वा: पृतनाः = all hostile armies. सजूः = in co-operation. ततश्चुः = जजनुः = created. राजसे = for ruling. कत्वा वरिष्ठं = highest in strength or richest by wealth. उत्रं = ओजिष्ठं = तवसं = तरस्विनं = strong or strongest. नरं = a hero. वरे आमुरिः आमूः आमुरौ आमुरः etc. आमुरः occurs 4 times in RV. and is either genitive or nominative. आमुरिः seems a variation of आमूः. आमुरिः = a destroyer ? आ + मुर = to destroy ? कत्वा वरे धने वरिष्ठं may be the construction.

(१२०) क्रत्वा शुक्रेभिरक्षभिक्रीणोरप व्रजं दिवः । हिन्वचृतस्य दीधितिं प्राप्त्वरे (९३६२) = अच्चरे क्रतस्य दीधितिं प्र हिन्वन् हे सोम त्वं क्रत्वा शुक्रेभिः शुक्रैः अक्षभिः अक्षिभिः दिवः व्रजम् अप क्रीणोः.

क्रत्वा = by thy marvellous power. As Agni opened the cow-fold of heaven i. e. brought down rain by his flames, Soma too does the same with his flaming eyes. क्रतस्य दीधितिं प्र हिन्वन् = sending gifts of wealth.

(१२१) आ मध्यो अस्मा असिच्चन्नमत्रमिन्द्राय पूर्णं स हि सत्यराधाः । स वावृधे वरिमन्ना पृथिव्या अभि क्रत्वा नर्यः पौस्त्यैश्च (१०६१) = अस्मै इन्द्राय मध्यः मधुनः सोमस्य पूर्णम् अमत्रं पात्रम् क्रात्विजः आ असिच्चन् । हि यस्मात् सत्यराधाः (सत्यं धनम् । तेन युक्तं राधः धनं यस्य सः) नर्यः शूरः इन्द्रः क्रत्वा पौस्त्यैः च पृथिव्याः वरिमन् आ विस्तुते प्रदेशे अभि वावृधे अवर्धत्. यद्वा । नर्यः धनयुक्तः । क्रत्वा धनेन । पौस्त्यैः धनैः ।

सत्यराधाः = abundantly rich. वरिमन् आ पृथिव्याः = in the broad and wide expause of पृथिवी. पृथिव्याः = दिवः = of wide heaven or the wide mid-region. क्रत्वा = पौस्त्यैः = by heroic deeds. असिच्चन् = असिच्चन् = poured, emptied. आ = completely. अमत्रं = a drinking vessel. Or क्रत्वा = पौस्त्यैः = with riches ; नर्यः = wealthy.

(१२२) अभागः सत्यप परेतो अस्मि तव क्रत्वा तविषस्य प्रचेतः । तं त्वा मन्यो अक्रतुजिहीलाहं स्वा तनूर्बलदेयाव मेहि (१०६३) = हे प्रचेतः मन्यो तविषस्य तव क्रत्वा अभागः सन् अप अस्मि परेतः अस्मि । अक्रतुः अहं तं त्वा त्वां जिहील । मम स्वा तनूः मा मा बलदेयाय इहि.

प्रकुण्ठं चेतः धनं यस्य स प्रचेताः हे प्रचेताः = O rich (Manyu). Metre requires प्रचेतसः which then would qualify तव. अक्रतुः = who makes no offerings. I have made thee no offerings and have on that account offended (जिहील) or disrespected thee. Thou art powerful (तविषस्य). By thy power (क्रत्वा) I have no share in riches (अभागः). As such I am far removed (अप अस्मि) from thee. I am dead (परेतः = परा + इतः). Become my own self (स्वा तनूः) and come (इहि) to me (मा) for giving me the strength of wealth (बलदेयाय). स्वा तनूः is difficult.

क्रतुभिः = with power

(123) त्वं चिदस्य क्रतुभिर्निषत्तममर्मणो विद्विदस्य मर्मं । यदीं सुक्षत्र
प्रभृता मदस्य युयुत्सन्तं तमसि हर्म्ये धाः (५२३) = हे इन्द्र अस्य अमर्मणः
शुण्णस्य निषत्तं चित् अपि मर्मं त्वं क्रतुभिः विद्व लव्धवान् इत् पव ।
यत् यदा तदा हे सुक्षत्र वलवन् इन्द्र मदस्य सोमस्य प्रभृता प्रभृतौ त्वं
युयुत्सन्तं ईम् पतं तं शुण्णं तमसि हर्म्ये धाः निहितवान्.

S. had concealed his vulnerable part (मर्म) deep in his body and appeared as having no vulnerable part (अमर्मणः). Notwithstanding (चित्) this, Indra did discover (विद्व इत्) that part by his power (क्रतुभिः). After drinking Soma in large quantities (मदस्य प्रभृता) Indra shut (धाः) him in a heaven (हर्म्ये) of darkness (तमसि). S. had desired to live in real heaven (हर्म्ये). 'अस्य शुण्णस्य क्रतुभिः निषत्तं' (= lying concealed by his tricks) may also be the construction of क्रतुभिः.

(124) त्वां विश्वे अमृत जायमानं शिशुं न देवा अभि सं नवन्ते । तव
क्रतुभिरमृतत्वमायन् वैश्वानर यतिपित्रोरदीदः (६५) = हे अमृत वैश्वानर
विश्वे देवाः जायमानं त्वां शिशुं न इव अभिसंनवन्ते । तव क्रतुभिः ते अमृत-
त्वम् आयन् यत् यदा पित्रो त्वम् अदीदः.

अभिसंनवन्ते = fondle, kiss (thee as they would a new-born babe). It was owing to Agni's wonder-working powers that the gods became immortal or wealthy. पित्रोः अदीदः = when thou didst shine out of thy two parents i. e. either the two fire-sticks or heaven and earth.

(125) प्रास्तौद्यौजा क्रष्णेभिस्ततक्ष शूरः शवसा । क्रभुन क्रतुभिर्मा-
तिश्वा (१०१०५) = क्रष्णौजाः प्रास्तौत् । शूरः मातरिश्वा क्रभुः न शवसा
क्रतुभिः ततक्ष.

क्रष्णम् ओजः यस्य सः = of mighty strength. क्रष्णेभिः = क्रष्णौः =
(in company) with the mighty. Who were these? The Maruts? Brave Indra (शूरः) like Rbhu manufactured (ततक्ष)
by using his strength (शवसा) and marvellous powers (क्रतुभिः) in co-operation with the mighty (Maruts?). What did he manufacture? Why is he called Mātaris'van? Indra of mighty

strength began (प्र + असौत्) and manufactured his horses like Rbhu with great skill. The Rk. seems incomplete and is unintelligible.

क्रत्वे = for power

(126) स्तीर्णं वहिंरुपं नो याहि वीतये सहस्रेण नियुता नियुत्वते शतिनीभिनियुत्वते । तुभ्यं हि पूर्वपीतये देवा देवाय येमिरे । प्र ते सुतासो मधु-मन्तो अस्थिरन् मदाय क्रत्वे अस्थिरन् (११३५) = हे वायो वहिः आसनार्थं स्तीर्णं वर्तते । वीतये हविर्मक्षणाय नः अस्मान् उप याहि सहस्रेण नियुता दानेन शतिनीभिः शतसंख्याकाभिः (नियुद्धिः) नियुत्वते धनवते दानाय । देवाः तुभ्यं देवाय पूर्वपीतये सोमं येमिरे । मधुमन्तः सुताः सोमाः ते तव मदाय तव क्रत्वे बलाय प्र अस्थिरन् प्रस्थिताः सन्ति.

सहस्रेण नियुता = with wealth to be counted by thousands. नियुत् = a gift. शतिनीभिः (नियुद्धिः) = (with gifts) consisting of hundreds of cows etc. नियुत् is feminine. येमिरे from यम् = to give. प्र + अस्थिरन् = have set out. स्था becomes स्थि in the aorist; रन् is the plural termination. ते मदाय क्रत्वे = to put hilarity (मदाय) and strength (क्रत्वे) into thee. Or क्रत्वे = मदाय = for power.

(127) असावि ते जुजुपाणाय सोमः क्रत्वे दक्षाय वृहते मदाय । हरी रथे सुधुरा योगे अर्वागिन्द्रं प्रिया कुणुहि दूयमानः (५१३) = हे इन्द्र जुजु-पाणाय ते तुभ्यं क्रत्वे दक्षाय वृहते मदाय सोमः असावि । दूयमानः त्वं रथे योगे सुधुरा सुधुरौ प्रिया प्रियौ हरी अर्वाकं कुणुहि कुरु.

असावि = has been extracted. क्रत्वे = दक्षाय = मदाय = for power. योगे = रथे. सुधुरा = bearing the yoke. अर्वाकं कुणुहि = turn them down (hither). दूयमानः = आदूयमानः. Or क्रत्वे = दक्षाय = वृहते = मदाय = for (giving us) wealth.

(128) अस्य पिव जज्ञान इन्द्रं मदाय क्रत्वे अपिवः (६१०) = Drink of this, O Indra, of which the moment thou wast born (जज्ञानः) thou drankest for (obtaining) strength. क्रत्वे = मदाय.

क्रतुं = a command

(129) नहि देवो न मत्यो महस्तव क्रतुं परः (११३) = हे अग्ने महः महतः तव क्रतुं परः न हि खलु देवः न मत्यै वर्तते.

परः = beyond (the reach of); the word governs the accusative or the instrumental. कर्तुं = command or strength. Every-one must submit to Agni's command and strength.

(130) कर्तुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कुष्टेषुपमस्य वद्रेः (४१३) = The gods obey (सचन्ते) the command of Varuna. (So all must obey my command, says a king). I rule over all people (कुष्टेः) and also over Vṛtra, the water-enveloper (वद्रेः), the unrivalled (उपमस्य) foe of Indra.

I am Varuṇa, I am Indra. Indra crushed the 5 Āryan tribes and became their suzerain ; he killed Vṛtra. I resemble Indra. राजामि, राजावः etc. is the conjugation of राज् = to rule over. कुष्टेः = कुष्टीनाम्. वद्रिः = one that envelopes (water), Vṛtra, an enemy. उपमस्य वद्रेः = of the greatest enemy. Vṛtra was the greatest enemy of Indra.

(131) अहं केतुरहं मूर्धाहमुग्रा विवाचनी । ममेदनु कर्तुं पतिः सेहानाया उपाचरेत् (१०१५०) = I am the head (केतुः = मूर्धा) of the house. I am fierce of tongue (उग्रा) and capable of out-tounging any (विवचनी). My husband must follow (अनु उपाचरेत्) my command (कर्तुं) only (इत्), as I can discomfit him (सेहानायाः).

विवाचनी = speaking wildly, out-heroding Herod himself. With my terrible tongue I can silence any co-wife. सेहानायाः from सहृ = to bear down.

कर्तुः = an offering

(132) परि सुवानशक्षसे देवमादनः कर्तुरिन्दुर्विचक्षणः (९१०७) = (पवित्रं) परि सुवानः सूयमानः देवमादनः इन्दुः विचक्षणः कर्तुः भवति.

परि = through. When Sōma passes through the strainer for lustre (चक्षसे), then he becomes a lustrous (विचक्षणः) offering. देवमादनः = who intoxicates the gods, throws them into an ecstacy. कर्तुः = an offering ; or full of wealth.

कर्तुः = an offering

(133) प्र सू तिरा शचीभियैं त उक्तिथनः कर्तुं पुनत आनुपक् (८१३) =

हे इन्द्र ये उकिथनः स्तोतारः ते तु भ्यं हविः आनुपक् सततं पुनते ददति तान्
सु शचीभिः धनैः यद्वा सु अत्यन्तम् प्र तिर वर्धय.

(134) अङ्गते व्यङ्गते समङ्गते क्रतुं रिहन्ति मधुनाभ्यङ्गते । सिन्धो-
रुच्छुसे पतयन्तमुक्षणं हिरण्यपावाः पशुमासु गृभ्णते (९८३) = (Priests
purifying Sōma mix him with sweet milk (मधुना); they
lick him i. e. smear him with it. They seize him while he
is rushing in the river-stream. अङ्गः = to smear. रिह =
to lick, to smear. वि = in a variety of ways. सम् = wholly, अभि =
on all sides. All 3 prefixes indicate complete dilution.
क्रतुं = Sōma-offering. सिन्धुः = the water in the big
vessel. In the language of exaggeration it is a river तः that rushes
along in waves. उच्छुसे = in the current. उक्षणं = (Sōma is) a
bull that flies (पतयन्तं) along the stream. पशुः = Sōma is an
animal, a bull. आसु = अपसु (understood). गृभ्णते = गृणहन्ति.
The priests capture him while he is rushing along. हिरण्यं पान्ति
(= पिवन्ति) ते हिरण्यपावानः. But who are these that drink gold ?
gods or priests ? Gods drink the gold-coloured Sōma but they
do not prepare the drink. It is priests that do it. They are
हिरण्यपावाः but not in the first instance. पावाः is irregular. Cp
सुतपावन् and सेतपावन्.

(135) सो चित्तु भद्रा भ्रुमती यशस्वती उषा उवास मनवे स्वर्वती ।
यदीमुशन्तमुशतामनु क्रतुमर्जिं होतारं विद्याय जीजनन् (१०३३) = भद्रा
भ्रुमती यशस्वती स्वर्वती सा उषाः मनवे उवास उदियाय । यत् यदा क्रतुं
हविः उशन्तं कामयमानानां देवानाम् अर्थं ईम् एतम् उशन्तं कामयमानं
होतारम् अर्जिं विद्याय यज्ञाय हविर्वहनाय ऋत्विजः जीजनन् अजीजनन्.

सो = सा + उ. उ, चित्, तु all mean, certainly. भद्रा etc. =
possessed of wealth. भद्र = भ्रु = यशस् = स्वर् = wealth. उवास = rose.
मनवे = for (the good of) man. अतु = immediately after the rise
of the Dawn. उशन्तं = Agni himself desires offerings. विद्याय =
that he may convey offerings.

क्रत्वा= with an offering

(136) संसुक्तुः पुरोहितो दमेदमेऽग्निर्यजस्याभ्वरस्य चेतति क्रत्वा

यज्ञस्य वेतति । कत्वा वेधा इपूयते विश्वा जातानि पस्पदो । यतो धृतश्चीरति-
थिरजायत वन्हिवेधा अजायत (१३६)= दमे दमे पुरोहितः सः सुक्रतुः अग्निः
यज्ञस्य अध्वरस्य यज्ञम् अध्वरं वेतति देवेभ्यः ददाति । वेधाः कत्वा इपूयते ।
विश्वा विश्वानि जातानि पस्पदो । यतः यदा धृतं श्रीः यस्य सः वन्हिः वेधाः
अजायत ततः प्रभृति.

दमे दमे = in every house पुरोहितः = Agni is the chief priest in every house. यज्ञस्य = अध्वरस्य = यज्ञम् = अध्वरं = हविः. वेतति from चित्=to give. वन्हिः = the carrier (of offerings). वेधाः = the leader. इपूयते ? इपुवत् आवरति = goes straight like an arrow to carry out his mission of conveying offerings to the gods. पस्पदो = sees. विश्वा जातानि = all creatures. धृतश्रीः = having the lustre of ghee. सुक्रतुः = क्रतुयुक्तः = possessed of offerings. यतः etc. (he did all this) as soon as he was born. The 1st कत्वा seems to be put in for metre. If it has any meaning, it must be हविषा. हविषा युक्तस्य यज्ञस्य हविषः.

(137) कत्वा यदस्य तविषीषु पृञ्चतेऽन्ने रवेण महतां न भोज्येपिराय
न भोज्या । स हि प्या दानमिन्वति वस्त्रां च मजमना । स नखासते दुरिताद-
भिन्नुतः शंसादधादभिन्नुतः (१३६) = यत् यदा अस्य अश्वः तविषीषु
बलयुक्तासु ज्वालासु इपिराय अनयुक्ताय अग्नये भोज्या भोज्यानि हर्वांपि
कत्वा हविषा सह पृञ्चते ददति तदा सः अग्निः वस्त्रां दानम् इन्वति ददाति
मजमना च शक्त्या सः नः अस्मान् अभिन्नुतः नाशकात् दुरितात् संकटात्
अभिन्नुतः नाशकात् अधात् शंसात् अघशंसात् त्रासते रक्षति.

तविषीषु = in (his) strong, powerful flames. महतां रवेण न may be construed with तविषीषु. The flames crackle as if with the roar of the Maruts. The 2nd न is put in for metre. इप् = wealth, इपिर = wealthy. भोज्य = an offering. कत्वा (=हविषा) is superfluous. हि प्या = certainly. त्रा + स् (of लेद). अभिन्नुतः = injurious. अघशंसात् has been split into शंसात् अघात्.

(138) तमिश्वेव समना समानमभि कत्वा पुनर्ती धीतिरश्याः (४७)=
समना पुनर्ती धीतिः तम् इत तु एव समानं कत्वा अभि अश्याः अश्यात्
अश्वोतु.

May prayera, (like) a faithful wife, serve the husband (Agni) with food. समना = a wife. समानं = a husband. धीतिः = a prayer which is as it were a wife. पुनती = offering herself. पृ (= to purify) also means 'to give'. अभि + अद्याः (used for अद्यात्) = serve completely.

(139) कृत्वा हि द्रोणे अज्यसेऽस्मे वाजी न कृत्यः । परिज्येव स्वधा गयोऽत्येन व्वार्यः शिशुः (६२) = हे अझे द्रोणे कलशे वर्तमानेन कृत्वा हविया त्वम् अज्यसे । वाजी न इव त्वं कृत्यः शूरः असि । परिज्ञा वायुः । स इव त्वं स्वधा स्वधावान् गयः गययुक्तः असि । अपां शिशुः त्वम् अत्यः न इव व्वार्यः असि.

अज्यसे from अज्ज्=to smear, to cover. कृत्यः=brave, capable. परिज्ञा = that which goes all about; here the wind. स्वधा = गयः = wealth; wealthy. व्वार्यः = fast-going ? व्वह seems to mean 'to go'. The word occurs again in उत स्म दुर्गमीयसे पुत्रो न व्वार्याणाम् (५१) where व्वार्याणां seems to mean 'of rushing waters'. अत्यः = वाजी = a horse.

(140) सास्माकेभिरेतरी न शूपैरक्षिः एवे दम आ जातवेदाः । द्रवज्ञो वन्वन् कृत्वा नावोऽन्नः पितेव जारयायि यज्ञः (६३) = स जातवेदाः अक्षिः दमे आ मध्ये अस्माकेभिः अस्माकं शूपैः स्तुतिभिः एतरी उपाः न इव स्तवे स्तूयते । द्रुः अन्नं यस्य सः वन्वन् कृत्वा यज्ञः हविर्भिः ।

एतरी occurs again in एतरी न शूपैः (५१). एत in एतम् and एतश � seems to mean blazing, resplendent. अस्मेषु एताः (११५६) here the weapons of the Maruts are resplendent. Just as एतश means the Sun, so एतरी may mean the Dawn. एतरि is the पदपाठ; Sāyaṇa renders it by गन्तरि मयि in ५१७ and by गन्तरि याचमाने पुरुषे here. The 2nd half is very difficult. There are two similes viz. अर्वा न and उद्धः पितेव. Both refer perhaps to the Sun who is अर्वा as he is as swift as a horse (अर्वा). He is the father of the Dawn (उद्धः = गोः = उपसः). Is जारयायि one word or two ? जार् (= जारः) and अयायि may be two padas. उद्धः जार् is the Sun. As the Sun is solicited (अयायि) with offerings, so is Agni. Agni's food is wood (द्रु + अन्न). He destroys (वन्वन्) forests. कृत्वा = यज्ञः ।

(११) इदमित्था रौद्रं गूर्तवचा ब्रहा कत्वा शच्यामन्तराजौ । क्राणा यदस्य पितरा मंहनेष्टाः पर्षत्पक्ये अहन्ना सप्त होतन् (१०५३) = गूर्तवचा: (गूर्तम् अर्पितं वचः स्तोत्रं येन सः) इत्था अनेन प्रकारेण इदं रौद्रं ब्रहा स्तुर्ति कत्वा हविपा सह शच्यां (?) आजौ अन्तर् । यत् यस्मात् अस्य पितरा पितरौ क्राणा (?) मंहनेष्टाः मंहनं वलं तत्र स्थितः बलिष्टः पक्ये (?) अहन् आ अहनि सप्त होतन् आ पर्षत् आपारयत् ।

There is no verb in the 1st half of the Rk. कत्वा शच्यामन्तराजौ ?, क्राणा यदस्य पितरा ? पक्ये is the name of a man whom the A'swings saved (याभिः पक्यमावयः ८३३) and who possessed 10 herds of cows (पक्ये दशवर्जे). Agni entertained (i. e. filled with offerings) the 7 hours on a certain day (अहन् आ) at the house of पक्ये. मंहनं may mean a gift. मंहनेष्टाः = a giver of wealth.

क्रतुभिः = with offerings

(१२) यस्याजस्त्रं शवसा मानसुकथं परिभुजद्रोदसी विश्वतः सीम् । स परिपत् क्रतुभिर्मन्दसानो मरुत्वानो भवत्विन्द्र ऊती (१०५४) = शवसा बलेन यस्य मानम् उक्थम् अजस्त्रं यश्च रोदसी रोदस्यौ यावापृथिव्यौ विश्वतः सीं परिभुजत् परिभुनक्ति सः परिपत् मरुत्वान् इन्द्रः क्रतुभिः हविर्भिः मन्दसानः हृष्यन् नः अस्माकम् ऊती ऊत्यै कल्याणाय भवतु ।

मानं = उक्थं = praise. अजस्त्रं = constant. परिभुजत् = embraces or surrounds. विश्वतः = सीं = on all sides. परि + सद् = परिपद् = one that sits around (heaven and earth). मन्द् = to rejoice. मन्द् + अ + स् (of लेद) + आनः = मन्दसानः. क्रतुभिः may be constructed with परिपद्, मन्दसानः or ऊत्यै भवतु and so would have 3 meanings in order viz. marvellous power, offerings, and wealth.

Doubtful.

क्रतुः

(१३) तस्येदिह स्तवथ वृृण्यानि तुविद्युमनस्य तुविराघसो नन् । यस्य क्रतुर्विदध्यो न सप्नाद् सावहां तरुत्रो अभ्यस्ति कृष्टीः (४३३) = तुविद्युमनस्य तुविराघसः तस्य इत् एव वृृण्यानि नन् इह स्तवथ । यस्य विदध्यः सप्नाद् सावहान् तरुत्रः क्रतुः न सद्यः कृष्टीः अभ्यस्ति.

तुविद्युमनस्य = तुविराघसः = of him possessed of immense wealth. वृृण्य् = a bull. वृृण्यं = the strength or act of a bull, a

heroic deed. नृन् = gifts or heroic acts. क्रतुः = strength. विद्ध्यः = fit for war. सम्राद् = ruling over all. साव्हान् = तरुतः = defeating. न = in a moment. अभ्यस्ति = subdues. कृष्टीः = the 5 Aryan tribes. Indra's worship was forced from outside on the 5 Aryan tribes. He was a foreign god. तुविद्युम् and तुविराघस् would incline one to interpret क्रतु by wealth; but वृष्ण्यानि, सम्राद्, साव्हान् and तरुतः favour the other sense. But even these can be interpreted in terms of wealth.

क्रतुं

(144) आदिते विश्वे क्रतुं जुपन्त शुष्काद्यद्वेव जीवो जनिष्टाः (१५४) = हे देव अश्च यत् यदा त्वं शुष्कात् जीवः जनिष्टाः आत् इत् तदैव विश्वे देवाः ते तुभ्यं क्रतुं हविः जुपन्त अददुः । अथवा । ते तव त्वया दत्तं क्रतुं हविः जुपन्त अगृण्हन् । अथवा । तुभ्यं क्रतुं धनं जुपन्त ददुः ।

In the 1st Rk. we learn that Agni became supreme among all the gods. So these gods gave (जुपन्त) him an offering or a tribute (to acknowledge that supremacy), immediately (आत् इत्) after Agni was born alive (जीवः) out of dry (शुष्कात्) lifeless wood. Or the gods were without food till Agni supplied that want; or they gave him wealth. We are told elsewhere how the gods deposited wealth in Agni.

(145) सदृशीरय सदृशीरिदु श्वो दीर्घं सचन्ते वरुणस्य धाम । अन् वद्यालिंशतं योजनान्येकैका क्रतुं परि यन्ति सद्यः (१५५) = उपासः यथा अद्य सदृशीः तथा श्वः अपि सदृशीः इत् उ पव । ताः वरुणस्य दीर्घं धाम शुलोकं सचन्ते तत्र निवसन्ति । अनवद्याः उपासः एकाएका त्रिंशतं योजनानि क्रतुं सद्यः परि यन्ति.

सदृशीः=looking alike. The Dawns resemble one another and never differ in appearance. Varuna was once a ruler of heaven which was his big mansion. Ushas was his wife. The Dawns live in heaven. क्रतु seems to be the heavenly region which the Dawns circle in a day (सद्यः = समाने द्यवि). How is त्रिंशतं योजनानि to be construed with the other words? That may be the length of the heavenly region. Or does योजन् mean a chariot? 30 Dawns in a month require 30 chariots. In that case आतिष्ठन्ति

must be understood. They sit in these chariots and run round heaven, following one another. Cp. परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः (१३३१) = The horses of the Sun go round heaven and earth in a trice. क्रतु, however, cannot be heaven and earth both. क्रतुं = क्रतुमन्तं = वलवन्तं धनवन्तं वा द्यां = strong or wealthy heaven. अनवद्याः = never injuring.

(146) यस्मादिन्द्रादृहतः किंचनेमृते विश्वान्यस्मिन् संभृतानि वीर्या । जठरे सोमं तन्वी सहो महो हस्ते वज्रं भरति शीर्षणि क्रतुम् (२५१) = यस्मात् ईम् अस्मात् वृहतः इन्द्रात् क्रते किंच न । अस्मिन् यस्मिन् विश्वानि वीर्या वीर्यणि संभृतानि स इन्द्रः जठरे सोमं तन्वि तनौ सहः वलं हस्ते महः महत् वज्रं शीर्षणि च क्रतुं भरते विभर्ति.

Indra is as great (वृहतः) as Dyaus. Nothing (किंच न) is greater than Indra. All heroism or heroic deeds are stored in him. He carries an amount of Soma in his belly, strength in his body, the mighty thunder-bolt in his hand, and a helmet or a crown (क्रतुं) on his head. क्रतु means a helmet or a crown as these are symbols of power. Cf. शीर्षभिन्द्रस्य क्रतवः (८१५). Or does क्रतु in both these Rks. mean the strong, powerful heaven? Indra is so powerful or strong that he places even powerful heaven on his head and feels not the weight of it. Or शीर्षणि क्रतुं भरति = he carries wealth on his head. Cp. शतक्रतुं जवनी सूनृतारुहत् (११३). Even वीर्या may mean riches. Abundant wealth is packed into every part of his body.

(147) विश्वे ह्यस्मै यजताय धृष्णवे क्रतुं भरन्ति वृपमाय सश्वते । वृषा यजस्व हविषा विदुष्टः पिवेन्द्र सोमं वृपमेण भानुना (२५२) = यजताय धृष्णवे वृपमाय सश्वते अस्मै विश्वे देवाः हि क्रतुं भरन्ति । हे इन्द्र वृषा विदुष्टः त्वं हविषा यजस्व । हे इन्द्र वृपमेण भानुना सोमं पिव.

यजताय = to one that deserves offerings. धृष्णवे = to on who dares. वृपमाय = वृपवलाय. सश्वते = to him who (successfully) opposes or to him who helps. सश्व has both senses. क्रतुं = an offering or a tribute. वृषा = वृपवलः. विदुष्टः = the greatest giver, from विद् = to give. भानुना = भानुमता पात्रेण = in a resplendent vessel. वृपमेण is an ornamental adjective of the Soma-vessel. Perhaps it means big, large. यजस्व may be

passive in sense. हे इन्द्र वृथा त्वं हविपा यजस्व इज्यस्व हविः गृहण. Or यजस्व = धनं देहि = give us wealth (in return for the offering). Or हविपा and भानुना mean 'with wealth' to be given in return for the Soma-offering. हु = to offer. What is offered may be an offering or wealth. भानुः = resplendent wealth. वृप्तमः = huge in quantity. Indra is the best giver (विदुष्टः). All the gods give him wealth which he gives to his devotees.

(148) प्र हि क्रतुं वृहथो यं वनुथो रधस्य स्थो यजमानस्य चोदौ । इन्द्रासोमा युवमस्मां अविष्टमस्मिन् भयस्थे कृषुतम् लोकम् (२५०) = युवां यं वनुथः हिस्थः तं क्रतुं क्रतुमन्तं धनवन्तं जनं युवां प्र वृहथः नाशयथः । रधस्य दीनस्य निर्धनस्य यजमानस्य युवां चोदौ धनदौ स्थः भवथः । हे इन्द्रासोमौ अस्मिन् भयस्थे भयस्थाने संग्रामे युवाम् अस्मान् अविष्टं रक्षतम् । उ उरु लोकं च कृषुतं कुरुतम्.

वन् = to injure or hate. प्र वृह् = to destroy. रथ् = to submit. रध् = submissive, meek. चुद् = to give. चोदौ = a giver of wealth. अविष्टं from अव् = to protect, to endow with wealth. भयस्थे = in a terrible fight. उ लोकं = wide space, good elbow-room, safety. क्रतुं = a rich or a powerful man, as क्रतु means both riches and strength. वृह् is not intelligible here. Does it mean to increase? If it does, then वन् means to give. You increase (प्र वृहथः), wealth (क्रतुं), which you give (वनुथः). यं क्रतुं वनुथः दत्थः तं प्र प्रेण धनेन वृहथः वर्धयथः may after all be the true sense.

(149) गम्भीराँ उदधीरिव क्रतुं पुष्यसि गा इव । प्र सुगोपा यवसं धेनवो यथा हृदं कुल्या इवाशत (३५५) = इव यथा हृदं गम्भीरान् उदधीन् कुल्याः पुष्यन्ति तथा त्वं क्रतुं पुष्यसि । इव यथा सुगोपाः गा: गावः धेनवः यवसं तृणं प्र वेगेन प्रकर्येण च आशत अश्नन्ति तथा त्वं क्रतुं हविः अशान्.

There are apparently 4 comparisons as there are 3 इवs and one यथा. I have reduced them to 2. Small streams go on filling lakes or rivers. So Indra is requested to continue the stream of wealth unceasingly. As cows devour grass, so thirsty Indra should drink Soma. क्रतु may have two meanings. गा: = गावः. गावः धेनवः is a frequent expression in RV.

Or

हे इन्द्र इव यथा गम्भीरान् उदधीन् आपः पुष्णन्ति इव यथा कुल्याः नहं पुष्णन्ति तथा त्वं क्रतुं धनं पुष्यासि वर्धयसि । इव यथा सुगोपाः गाः गावः धेनवः यवसं प्र प्रभूतम् आशत अश्नुवन्ति तथा सोमम् अश्नुहि.

Or

हे इन्द्र इव यथा त्वं गम्भीरान् उदधीन् उदकेन पुष्णासि इव यथा च त्वं गाः क्षीरेण पुष्णासि पूरयसि तथा त्वं क्रतुं पुष्यासि । यथा सुगोपाः धेनवः यवसं प्र प्रभूतम् आशत तथा त्वं सोमम् अश्नुहि । यथा कुल्याः हं पूरयन्ति तथा सोमाः त्वां पूरयन्तु.

गाः is irregular for गावः. When cows are well tended (सुगोपाः), they eat fodder (यवसं) in abundance (प्र). So Indra is requested to drink Soma in abundance. As small streams (कुल्याः) fill a large, deep lake (हं) or deep seas (गम्भीरान् उदधीन्), so Indra fills up wealth. Or as Indra fills up seas with water and cows with milk, so he fills up wealth. As cows devour grass, so Indra should quaff large quantities of Soma. As streams fill a lake, so Soma-drinks fill Indra. Cp. आपो न सिन्धुमभि यत्समक्षरन् सोमास इन्द्रं कुल्या इव हं (१०५३). So part of the present Rk. may be thus construed:—इव यथा (आपः) गम्भीरान् उदधीन् (संक्षरन्ति) इव यथा वा कुल्याः हं (संक्षरन्ति तथा सोमाः हे इन्द्र त्वां संक्षरान्तु). नहं न हि त्वा न्यृपन्त्यमयः (१५३). इव यथा गाः गावः धेनवः यवसं प्र आशत तथा हे इन्द्र सोमम् अश्नुहि । क्रतुं धनं च पुष्यासि वर्धय.

The Rk. is altogether defective in expression. So many gaps have to be filled up; the ideas and sentences have been inextricably mixed up.

(150) उत स्य वाजी क्षिपणि तुरण्यति ग्रीवायां वद्धो अपिकक्ष आ सनि । क्रतुं दधिका अनु संतवीत्वत्पथामङ्गास्यन्वापनीकणत् (४५०) = उत अपि च ग्रीवायाम् अपिकक्षे आसनि वद्धः वाजी दधिक्राः क्षिपणि तुरण्यति । क्रतुम् अनु संतवीत्वत् । पथाम् अङ्गासि अनु आपनीकणत्.

A horse has a rope round his neck, another about his head (अपिकक्षे?), and a third about his mouth or the same rope passes round the mouth, the crown of the head and then the neck. So he is held fast. अपिकक्षे = about the top of the head. Cp. शीर्षण्या

रक्षाना रक्तुः (क०सं०१ १३२). क्षिपणि occurs here only and may mean a heel thrown up. The horse throws up (तुरण्यति) his heels in the air while galloping. He quickens his pace. तवीत्वत् frequentative of तु. तवीतु by reduplication. तवीतु + अति = तवीत्वत् which losing its final त् becomes तवीत्वत्. अनुसंतु = to increase constantly. The horse every moment increases his speed. फण् = to go. पनीफण् by reduplication. पनीफणति losing the final त् becomes पनीफणत्. The horse passes rapidly (अनु आ पनीफणत्) along windings (अङ्कासि) or clears big ruts in the road.

D. is a war-horse; as such he fetches on his back large amounts of booty. As he speeds throughout the length and breadth of the battle-field, he goes on increasing the amount of booty. So क्रतु may mean booty.

(151) For ^{१३२} vide No. 20 P. 42.

(152) त्वे असुर्य वसवो न्यृणवन् क्रतुं हि ते मित्रमहो जुपन्त (७३) = मित्रं धनं महते ददाति असौ मित्रमहाः । हे मित्रमहः अग्ने वसवः वसुमन्तः देवाः त्वे त्वयि असुर्य धनं नि क्रणवन् निदधुः । ते तु भ्यं देवाः क्रतुं धनं जुपन्त अददुः ।

I placed this Rk among doubtfuls as I thought that (1) असुर्य, (2) क्रतु and (3) जुपन्त meant (1) marvellous strength, (2) an offering and (3) accepted. But the words वसवः and मित्रमहः have led me to substitute the above rendering. वसु = असूर्य = क्रतु = मित्र = wealth.

(153) अग्निरीशे वृहतो अध्वरस्याग्निर्विश्वस्य हविषः कृतस्य । क्रतुं ह्यस्य वसवो जुपन्ताया देवा दधिरे हव्यवाहम् (७३) = अग्निः वृहतः अध्वरस्य हविषः ईशे ईष्टे । अग्निः विश्वस्य सर्वस्य कृतस्य अपित्स्य हविषः ईष्टे । अस्य क्रतुं हि वसवः जुपन्त असेवन्त । अथा एतस्मात् कारणात् देवाः अग्निः हव्यवाहं हविषां वोढारं दधिरे प्रहितवन्तः कृतवन्तो वा.

ईशे = ईष्टे. अध्वरस्य = हविषः. क्रतुं = हविः अथवा धनम्. कृत also means wealth as in कृतं न श्वर्णी वि चिनोति देवने (P. 100 No. 8). क्रतु too may mean wealth. Vide 152 above. दधिरे = appointed or despatched.

(154) इन्द्रश्चिद् धा तदवरीत् खिया अशास्यं मनः । उतो अह क्रतुं रम्भम् (८३) = तत् तदा इन्द्रः चित् ध खलु खियै मनः धनम् अशास्यं न

देयम् उत उ अह च कर्तुं धनं रघुम् अत्यं देयम् इति अब्रवीत्. मनः and कर्तु both mean wealth.

Or

तत् तदा इन्द्रः चित् धा चलु लियाः मनः अशास्यम् उत अपि च अह अथ कर्तुं रघुम् अब्रवीत्.

Indra indeed declared woman's mind to be uncontrollable (अशास्य) and also her strength (कर्तुं) to be light (रघुं). रघुं = लघुं = light, not thoughtful, fickle. What was the occasion of such an uncomplimentary remark one does not know. उत + उ = उतो. उत = अह.

(155) सखायः कर्तुमिच्छत कथा राधाम शरस्य । उपस्तुतिं भोजः सूरियो अहयः (८५२) = हे सखायः कर्तुं हविः इन्द्राय दातुम् इच्छत । यः इन्द्रः भोजः धनस्य दाता सूरिः प्राज्ञः अहयः अक्षीणः तस्य शरस्य (?) शूरस्य उपस्तुतिं समीचीनां स्तुतिं कथा कथं राधाम दद्धः.

इच्छत = search out (an excellent offering), कथा = कथम्, राधाम = shall offer, उपस्तुतिं = a close, adequate praise, भोजः = a liberal donor, सूरिः = wise, अहयः = never exhaustible in wealth, always overflowing with it, शरस्य = शूरस्य ? was शूरस्य misread ? यदित्थमेकमेकमिच्छत वत्सान् परा ददः (८५२); was शर here शूर ? Or शर may be the name of a king celebrated for his munificence. How shall we offer him adequate praise (उपस्तुतिं) ? Friends, find out an adequate tribute (कर्तुं) of praise.

(156) त्वे करुमपि वृजन्ति विश्वे द्विर्यदेते त्रिर्भवन्त्युमाः । स्वादोः स्वादीयः स्वादुना सूजा समदः सु मधु मधुनामि योधीः (१०१२०) = (ये) एते ऊमाः द्विः त्रिः भवन्ति ते विश्वे यत् यस्मात् त्वे त्वयि करुम् अपिवृजन्ति तस्मात् स्वादोः स्वादीयः अदः मधु स्वादुना मधुना सु अत्यन्तं संसृज । अमि योधीः च.

Whatever the number of the gods, whether twice so many or thrice so many, all of them packed (अपि वृजन्ति) into thee (त्वे) strength. Now mix new drink with old drink that is already in thy stomach. Let there be a close battle between the two. Let there be a big turmoil in thy stomach. द्विः and त्रिः may be construed with अपि वृजन्ति. The gods pack strength into Indra repeatedly, करु may mean Sōma here in which case the sense

would be improved. They fill Indra with Sōma repeatedly so that there is a tough fight between the potions for obtaining room in the stomach. There is humour here.

(157) नृवाहुभ्यां चोदितो धारया सुतोऽनुष्वधं पवते सोम इन्द्र ते ।
आप्राः क्रतून् समजैरव्वरे मतीर्वेन द्रुपद्मवोरासदद्विः (१०३).

नृवाहुभ्यां चोदितः = crushed by the hands of sacrificers. धारया सुतः - squeezed into yielding juice in streams. अनुष्वधं = sufficient to satisfy (all demands of thy) thirst. क्रतून् = मतीः = wealth. Thou givest (आप्राः) wealth (क्रतून्); thou conquerest (सम् + अजैः) wealth (मतीः). Gold-hued (हरिः) Sōma sits (आसदत्) in the two jars (चम्बोः) in this sacrifice (अव्वरे) like (इव) a bird (वैः) that sits on a tree (द्रुपद). Or आप्राः etc. = Thou occupiest (आप्राः) all offerings (क्रतून्); thou conquerest (सम् + अजैः) all prayers (मतीः). The first interpretation, however, seems preferable.

(158) यो जात एव प्रथमो मनस्वान् देवो देवान् क्रतुना पर्यभूयत् ।
यस्य शुप्माद्रोदसी अभ्यसेतां नृमणस्य मन्हा स जनास इन्द्रः (२०३) = हे
जनाः यः मनस्वान् प्रथमः देवः जातः एव देवान् क्रतुना नृमणस्य मन्हा पर्य-
भूयत् । यस्य शुप्मात् रोदसी अभ्यसेतां सः इन्द्रः ।

क्रतु, शुप्म and नृमण all mean strength. प्रथमः देवः = (he stood) first among the gods. मनस्वान् = possessed of wealth. मनस् = wealth. परि + अभूयत् = परि + अभवत् = surpassed. It is like अति + अस् = to surpass. Cp. परिभूः (१०३). अभ्यसेतां from भ्यस् to be afraid of. मन्हा = महत्त्वेन. शुप्म may mean a thundering voice. The two ladies shook with terror at the thundering voice of Indra. Indra too like Agni was born rich (मनस्वान्). So क्रतुना = by his wealth (Indra surpassed the other gods). Immense riches are an indication of power. So Indra was rich and powerful both.

(159) तमित्युच्छन्ति न सिमो वि पृच्छति स्वेनेव धीरो मनसा यदग्र-
भीत् । न मृष्यते प्रथमं नापरं वचोऽस्य क्रत्वा सचते अप्रदपितः (१०४) = तम्-
इत् अग्निं सर्वे जनाः पृच्छन्ति । सिमः अग्निः न कदापि वि पृच्छति । यत् यदा
धीरः अग्निः स्वेन इव एव मनसा अप्रभीत् अगृह्णत गृह्णते तदा अयम् अग्निः

प्रथमं वचः न मृष्यति न विस्मरति । न अपि अपरं वचः विस्मरति । अस्य
अग्नेः क्रत्वा अप्रदापितः सचते.

People ask for Agni i.e. seek him. सिम् refers to what is already mentioned. न सिमो वि पृच्छति = but the same Agni never seeks devotees. धीरः = possessed of wealth (धी + रः). स्वेनेव etc. = Agni allows himself to be seized by devotees. न मृष्यति = (Agni) never forgets (praises and those that praise). क्रत्वा = with wealth or by marvellous power. प्रदृष्टिः = injury, hurt. Cp. नांदो मर्ते नशते न प्रदृष्टिः (६३३) = injury does not ruin (or touch) him. प्रदृष्टिः = अंहः = injury. सचते = सेव्यते = is served. A devotee receives no injury ; on the contrary he gets wealth.

(160) अपो होपामजुपन्त देवा अभि क्रत्वा मनसा दीध्यानाः । वाजो
देवानामभवत्सुकमेन्द्रस्य क्रमुक्षा वरुणस्य विभ्वा (४३३) = क्रत्वा मनसा
दीध्यानाः दीध्यानाः दीध्यमानाः देवाः पृष्टाम् क्रमूक्षाम् अपः अभि अजुपन्त ।
वाजः देवानां सुकर्मा अभवत् । क्रमुक्षा: इन्द्रस्य । विभ्वा वरुणस्य = The
gods received (अभि अजुपन्त) wealth (अपः) of (i. e. from) these (Rbhuses). Vaja became the treasurer (सुकर्मा) of the gods (in
general), Rbhukshan of Indra and Vibhvan of Varuna. क्रत्वा =
मनसा = धनेन. दीध्यानाः = दीध्यमानाः. Who shine with wealth ?
The gods or the Rbhuses ? Does अपस् mean wealth or
offerings ? If the gods shone with wealth, then why
should they receive it from the Rbhuses ? Perhaps the gods
received wealth from the Rbhuses and then shone with it.
सु धनम् । तेन युक्तं कर्म धनं यस्य सः = one that possesses abun-
dant wealth (and hence supplied the gods with riches). वाज,
क्रमुक्षन् and विभ्वन् all mean wealth first ; they came to be the
names of certain individuals afterwards. क्रमुक्षन् धनम् । तेन युक्तं क्षन्
धनं यस्य स क्रमुक्षा. Does देवाः पृष्टाम् अपः अभि अजुपन्त mean :—
the gods received offerings from these Rbhuses ? सुकर्मा may also
mean 'a supplier of offerings'. कर्मभिः हविभिः सु युक्तः सुकर्मा.

(161) महो देवान् यजसि यक्ष्यानुपक् तव क्रत्वोत दंसना । अर्वाचः
सीं कृषुहमेऽवसे रास्व वाजोत वंस्व (६४४) = हे अग्ने तव क्रत्वा उत तव
दंसना दंसनया त्वं महः महतः देवान् यजसि यक्षि आनुपक् सवतम् । सीं

तान् देवान् अवसे धनदानाय अर्वाचः कुणुहि कुरु । उत अस्मभ्यं वाजा वाजान् रास्व वंस्व.

अर्वाचः (from अर्व + अञ्च) = coming down. वाजा for वाजान्. वंस्व = रास्व.

(162) आ यो योनि देवकृतं ससाद कत्वा लग्निरमृतां अतारीत् । तमोपधीश वनिनश गर्भं भूमिश्च विश्वधायसं विभर्ति (७०) = यः अग्निः देव-कृतं योनिम् आ ससाद यश्च कत्वा अमृतान् अतारीत् तम् अग्निम् ओपधीः ओपधयः वनिनः वृक्षाः भूमिश्च गर्भं विभर्ति विभ्रति.

देवकृतं योनि = a seat made by the gods i. e. heaven. विश्व-धायसं = one who gives wealth. विश्वं दधाति असौ विश्वधायाः. विभर्ति agrees with भूमिः which is nearest. Agni resides in small plants, big trees and also underground. He saved the gods from the stress of hunger by offering them food (कत्वा) or he saved the immortals from Vṛtra's persecution by using his marvellous power.

(163) यो धृषितो योऽवृतो यो अस्ति इमश्चुश्रुथितः । विभूतद्युम्नश्चयवनः पुरुष्टुतः कत्वा गौरिव शाकिनः (८३). धृषितः should be अधृषितः, that is, a negative like अवृतः. धृषितः = dared, challenged. अधृषितः = never challenged. वृतः = hindered. अवृतः = unhindered. इमश्च = hair on the head or the chin. Agni is हिरिइमश्च. इमश्चुश्रु = इमश्चयवत्सु मरुत्सु ? Indra always needs the Maruts. विभूतद्युम्नः = of immense wealth. चयवनः = one that brings down the whole treasure of heaven. Cp. आ दशभिर्विवस्वते इन्द्रः कोशमच्यवीत् । खेदया त्रिवृता दिवः (८३). पुरुष्टुतः = पुरुषिः स्तुतः. इन्द्रः गौः इव = in point of strength Indra is like a bull. शाकिनः cannot be construed. Is it irregular for शाकी ? शाकी धनस्य दाता इन्द्रः. शाक = a gift.

(164) निखातं चिद्यः पुरुसंभृतं वसूदिद्रपति दाशुये । वज्रा सुशिप्रो हर्यश्च इत्करदिन्द्रः कत्वा यथा वशत् (८४) = निखातं चित् अपि पुरुषिः संभृतं वसु यः दाशुये उद्वपति इत् एव सः वज्रा सुशिप्रः हर्यश्चः इन्द्रः यथा वशत् वाणि इच्छति तथा इत् एव कत्वा करत् करोति.

निखातं = buried in mines. पुरसंभृतं = filled (संभृतं) with wealth (पुर). वसूदिद्वपति = वसू + उत् + इत् + वपति. हरी हरिनामानौ अश्वौ यस्य स हर्यश्वः. कृत्वा = with the wealth (that he gives) or by his power.

(165) अयं यथा न आभुवत्वष्टा रूपेव तक्ष्या । अस्य कृत्वा यशस्वतः (८३०३३) = यथा त्वष्टा रूपा रूपाणि तक्ष्या जनानाम् आभवति तथा अयम् अश्विः अस्य स्वस्य यशस्वतः धनिनः कृत्वा धनेन नः अस्माकम् आ उपभुवत् भवतु.

यथा = इव. One of the two is redundant. Twashtṛ forms रूपा (?) and gives them to mortals. Cp. विष्णुयोनि कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिंशतु (१०३६४). तक्ष्या = तक्ष्य = having formed. Or रूप may mean gold, wealth. Agni manufactures wealth like T. and with that wealth he assists men. यशस् = कृतुः = धनम् अथवा बलम्.

(166) अयं मतवान् शकुनो यथा हितोऽव्ये ससार पवमान ऊर्मिणा । तत्र कृत्वा रोदसी अन्तरा कवे शुचिर्धिया पवते सोम इन्द्र ते (९६६२) = शकुनः शकुनिः यथा इव अव्ये हितः मतवान् अयं पवमानः (कलश) ऊर्मिणा ससार सरति । हे कवे इन्द्र शुचिः सोमः ते तुम्यं त्वदर्थं तत्र कृत्वा धिया रोदस्योः अन्तरा पवते.

As a bird lies or is laid in a nest, so is Sōma in the strainer (अव्ये). He flows (ससार) in waves (ऊर्मिणा) into the water-jar. He becomes pure or clarified between heaven and earth i. e. in the two jars. During that act of clarification he gives Indra's wealth (कृत्वा = धिया) to the devotee. मतं याचितं धनम् । तेन युक्तः मतवान् ; मत from मन् to beg. The word occurs here only. अव्ये = अवीनां रोमाणां कृते पवित्रे. ससार = flows. कवे = O wonder-worker or O possessor or giver of marvellous wealth. Heaven and earth (रोदसी) are represented by the two चमूs or jars. तत्र कृत्वा, I once thought, meant 'by thy power'. Hence its inclusion among doubtfuls.

कृत्वा ?

(167) इदमिथा रौद्रं गृतवचा ब्रह्म कृत्वा शच्यामन्तराजौ । क्राणा यदस्य पितरा मंहनेष्टाः पर्षत्पक्ये अहन्ना सप्त होतृन् (१०११) = यत् यस्मात् क्राणा मंहनेष्टाः अश्विः अस्य स्वस्य पितरा पितरी सप्त होतृन् च आजौ अन्तर शच्यां

क्रत्वा पर्वत् अपरयत् पूरयति तस्मात् गृत्वचाः इत्था एवम् इदं रौद्रं ब्रह्म तस्मै अर्पयामि.

क्राणा ? क्र (= to give) + आनः = क्राणः = a giver or a gift. क्राणा = क्राणेन = with a gift. क्राणा = क्रत्वा. मंहने दाने तिष्ठति असौ मंहनेष्टाः = accustomed to make gifts. आजौ संग्रामे अन्तर् मध्ये. शत्र्यां = संग्रामे = in battles where wealth (शत्री) is to be had. I do not know who the two parents and the 7 sacrificers are and why they want wealth. गृत्वम् अर्पितं वचः स्तोत्रं येन = I who offer prayers or praises. रुद्र + रः = रुद्रः = a roarer, roaring Agni. रौद्रं = intended for Agni. I (offer) this (इदं) praise (ब्रह्म) thus to Agni who etc. अहन् अहनि आ मध्ये. पक्ष्ये ? I must confess my inability to interpret this Rk. Sayana's rendering is anything but satisfactory.

क्रतुभिः = with riches or offerings

(168) यस्याजस्तं शवसा मानसुक्यं परि भुजद्रोदसी विश्वतः सीम् । स परि पन् क्रतुभिर्मन्दसानो मरुत्वाज्ञो भवत्विन्द्र ऊती (१०००) = यस्य इन्द्रस्य अजस्त्रम् उक्यं मानं शवसा रोदसी विश्वतः सीं परि भुजत् स मन्दसानः मरुत्वान् इन्द्रः क्रतुभिः अस्मान् परि सन् नः अस्माकम् ऊती ऊत्यै भवतु.

Indra's unassailable or invulnerable (अजस्तं), landable (उक्यं) wealth (मानं) surrounds (परि भुजत्) heaven and earth (रोदसी) on all sides (विश्वतः=सीं) by its hugeness or immensity (शवसा). May the same Indra, sitting (सन्) round (परि) us, be (भवतु) for our (नः) prosperity (ऊती). मन्दसानः = मन्दमानः = rejoicing in our Soma-offerings. So क्रतुभिः may mean 'with (our) Soma-offerings.' क्रतुभिः मन्दसानः or क्रतुभिः अस्मान् परि सन् may be the construction. परि = विश्वतः = सीं = on all sides. मा = to give. मानं = a gift. शवसा = with wealth. Heaven and earth enjoy abundant wealth given them by Indra.

(169) स पूर्वो महानां वेनः क्रतुभिरानजे । यस्य द्वारा मनुष्यिता देवेषु धिय आनजे (८६३) = महानां महातां देवानां पूर्व्यः श्रेष्ठः सः वेनः इन्द्रः क्रतुभिः धनैः आनजे युक्तो भवति । यस्य द्वारा अस्माकं पिता मनुः देवेषु वर्तमानाः धियः धनानि आनजे लब्धवान्.

Indra is the greatest of the great gods. He is as dear as a bird (वेनः). He possesses riches. Through him (यस्य द्वारा) man's progenitor obtained wealth lying among the gods. The Rk. occurs in an Indra Sūkta. But the description would better apply to Agni. Agni is filled (आनजे) with offerings (क्रतुभिः). It was through (द्वारा) him that man's progenitor offered (आनजे) or distributed offerings (धियः) among the gods. वेनः is a term of endearment.

(170) रक्षोहणं वाजिनमा जिघर्मि मित्रं प्रथिष्ठुप यामि शर्मै । शिशानो अश्मिः क्रतुभिः समिद्धः स नो दिवा स रिषः पातु नक्तम् (१०४५) = अहम अश्मिम् आ जिघर्मि शर्म उप यामि याचामि च । समिद्धः स नः अस्मान् रिषः दिवा नक्तं च पातु रक्षतु.

अश्मिम् आ जिघर्मि = I fill Agni with offerings. शर्म उप यामि = (and) beg prosperity. रिषः = from the injurer. रक्षस् = magic and a magician. Agni delights both. वाजिनं = मित्रं = प्रथिष्ठुं = possessed of riches. क्रतुभिः शिशानः = giving (us) wealth or endowing (us) with wealth. Or क्रतुभिः समिद्धः = kindled with offerings.

क्रत्वे

(171) आ नो यज्ञाय तक्षत क्रसुमद्यः क्रत्वे दक्षाय सुप्रजावतीभिष्यम् । यथा क्षयाम सर्ववीरया विशा तज्ञः शर्धाय धासथा स्विन्द्रियम् (१३२१) = हे क्रमवः यज्ञाय क्रत्वे दक्षाय नः अस्मभ्यम् क्रसुमत् वयः सु प्रजावतीम् इषम् आ तक्षत । यथा येन वयं सर्ववीरया विशा क्षयाम क्षयेम तत् सु इन्द्रियं नः अस्मभ्यं शर्धाय धासथ.

यज्ञः, क्रसु, वयस्, क्रतु, दक्ष, सु, प्रजा, इषः, सर्व, वीर, विशा, शर्ध and इन्द्रिय all mean wealth. यज्ञाय = क्रत्वे = दक्षाय = शर्धाय = धनाय = that we may have abundant wealth. आतक्षत = create, produce, give. क्रसुणा युक्तम् क्रसुमत्. यथा = by which (wealth). क्षयाम = क्षयेम = we may live in power and prosperity. This Rk. was included here because I thought क्रतु and दक्ष meant offerings.

(172) इन्द्रस्ते सोम सुतस्य पेयाः क्रत्वे दक्षाय विश्वे च देवाः (१३२१) = हे सोम क्रत्वे दक्षाय इन्द्रः सुतस्य ते तव पेयाः पातु । विश्वे देवाश्च पेयासुः पान्तु. क्रत्वे दक्षाय = for (giving us) wealth. Vide remark on 171.

(173) आ त एतु मनः पुनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे । ज्योक् च सूर्य दशे
(१०^{४३}) = हे रुग्ण ते मनः क्रत्वे दक्षाय जीवसे ज्योक् च सूर्य दशे पुनः आ
एतु.

मनः = mind, consciousness. The diseased is losing consciousness. Return or be restored to consciousness that thou mayst live (जीवसे), see the Sun long and get health and wealth. क्रत्वे = for wealth. दक्षाय = for health. जीवसे = जीवितुं = for long life. Or क्रत्वे = दक्षाय = जीवसे = that thou mayst live in prosperity. ज्योक् = long. दशे = द्राघ्मः.

क्रत्वः

(174) क्रत्व इत्पूर्णमुदरं तुरस्यास्ति विधतः । वृत्रध्नः सोमपात्रः
(८^{४८}) = वृत्रध्नः सोमपात्रः विधतः तुरस्य अस्य (इन्द्रस्य) उदरं क्रत्वः
पूर्णम् अस्ति इत् पव. सोमं पिबतीति सोमपात्रा । तस्य.

तुरस्य = of the liberal one. विधतः = of him who gives (wealth). उदरं = an exchequer, a treasure. क्रत्वः पूर्ण = filled to the full with wealth. I thought उदर meant a belly and that in consequence क्रत्व must mean an offering.

क्रतूनां = of wealth or Sôma-offerings

(175) प्रवता हि क्रतूनामा हा पदेव गच्छसि । अभक्षि सूर्ये सचा
(४^{४३}) = हे इन्द्र क्रतूनां प्रवता प्रवाहेण पदा इव आगच्छसि हि खलु । हे
सचा सरवे सूर्ये सूर्यसदशे धने अभक्षि भागं भजामि । अथवा । सूर्यसदशे
सोमे सोमस्य भागं ददामि.

Indra comes to the devotee on a flood of riches. पदा इव ? Just as one might come on foot ? अभक्षि = I have a portion of Sun-bright wealth. Or I give thee a portion of Sun-bright Sôma. Or Indra comes down a stream of Sôma-offerings. It is difficult to fix the sense.

क्रतुप्रा: = a giver of oblations

(176) महश्चकर्म्यर्वतः क्रतुप्रा दधिकावणः पुरुवारस्य वृण्णः । यं पूरुभ्यो
दीदिवांसं नाञ्च ददशुमित्रावरुणा ततुरिम् (४^{४३}) = महः महतः अर्वतः
अश्वस्य पुरुवारस्य वहुधनस्य वृण्णः वृपवलस्य दधिकावणः चर्कमिं तस्मै

क्रतुप्राः अहं हर्वीषि अर्पयामि । यं ततुरि दधिक्रावाणम् अग्निम् न इव दीदि-
वांसं दीप्यमानं मित्रावरुणी पूर्हभ्यः ददथुः ।

क्रतुप्राः = क्रतूर् हर्वीषि प्राति असौ । तम् क्रतुप्राः was most probably क्रतुप्रः which qualified दधिक्रावणः and meant giving wealth. पुरुवारस्य seems to confirm this conjecture. चर्कमि from कृ=to offer. Dadhikravān is अर्वा and दृष्टा i. e. (as strong as) a horse and a bull. वारं = wealth. ततुरि = a giver of wealth. तृ = to give.

क्रतुप्राः a giver of wealth

(177) चित्रस्ते भानुः क्रतुप्रा अभिष्टिः सन्ति स्पृधो जरणिप्रा अधृष्टाः । रजिष्टया रज्या पश्व आ गोस्तुर्पूर्ति पर्यग्रं दुवस्युः (१०१००) = हे अग्ने तव भानुः चित्रः क्रतुप्राः जरणिप्राः अभिष्टिश्च । स्पृधः सन्ति । पश्वः गोः अग्रम् आ यथा कश्चित् रजिष्टया क्रज्जुतमया दर्यिया रज्या रज्ज्वा परि तुर्पूर्ति एवम् अग्निः स्पृधः परि तुर्पूर्ति ।

चित्रः = क्रतुप्राः = जरणिप्राः = अभिष्टिः = a giver of wealth. चित्र, क्रतु, जरण and अभिष्टि mean wealth. प्रा = to give. चित्र from चित् = to give. Agni's light gives wealth. Just as one ties a bull's head with a long, long rope, so Agni ties the heads of enemies. तुर्पूर्ति from तृ = to destroy. रज्या from रजि = a rope. आ = इव. दुवस्युः = desirous of offerings (दुवः = an offering) or giving wealth. क्रतुप्राः = a giver of wealth. परि = around, completely.

क्रतुमत्

(178) २३३ explained under अन्तरिक्ष pp. 22-23, No. 4.

क्रतुमान् = possessed of wealth

(179) सनादेव तव रायो गमस्तौ न क्षीयन्ते नोप दस्यन्ति दस्म । द्युमाँ असि क्रतुमाँ इन्द्र धीरः शिक्षा शचीवस्तव नः शचीभिः (११३) = Riches (रायः) have always (सनात् एव) been in thy hand (गमस्तौ). क्षीयन्ते = उप दस्यन्ति = diminish. दस्म = O best giver of wealth or performer of miracles. द्युमान् = क्रतुमान् = धीरः. धीः=wealth. धी + रः = धीरः. शिक्ष from शक्त् = to give. शची = a gift शचीवः = O possessor of gifts. शचीभिः नः शिक्ष = give us gifts.

क्रतुमान् = carrying offerings.

(180) इन्द्रा को वां वरुणा सुस्माप स्तोमो हविष्माँ अमृतो न होता । यो वां हृदि क्रतुमाँ अस्मदुक्तः पस्पर्शदिन्द्रावरुणा नमस्वान् (४३०) = हे इन्द्रा-वरुणौ अमृतः होता अग्निः न इव हविष्मान् कः स्तोमः वां युवयाः सुम्न धनम् आप । यः क्रतुमान् नमस्वान् अस्मदुक्तः स्तोमः हे इन्द्रावरुणौ वां युवयोः हृदि पस्पर्शत् हृदयं व्याप्नुयात् ।

What prayer or praise is that that would secure wealth from you two ? The prayer or praise is coupled with offerings. It should completely fill (पस्पर्शत्) your hearts. हविष्मान् = क्रतुयान् = नमस्वान् = having offerings. Immortal Agni (अमृतः होता) carries offerings to the gods ; so does prayer or praise. स्पृश् = to fill fully. पस्पृश् by reduplication. पस्पृश् + अ + ति = पस्पर्शति ; इ being dropped, we get पस्पर्शत्.

(181) एवा राजेव क्रतुमाँ अमेन विश्वा धनिघ्नद् दुरिता पवस्व । इन्दो सूक्ताय वचसे वयो धा यूयं पात् स्वस्तिभिः सदा नः (९३०) = राजा इव क्रतुमान् त्वं हे सोम एवा विश्वानि दुरितानि अमेन शक्तया धनिघ्नत् हन् पवस्व । हे इन्दो सूक्ताय वचसे वयः धनं धाः देहि । यूयं नः अस्मान् स्वस्तिभिः सदा पात् रक्षत् ।

एवा = पवम् अमेन = by means of thy strength. धन् reduplicated becomes धनिघ्न, धनिघ्नन्ति धनिघ्नतः धनिघ्नन्ति. धनिघ्नत् (= धनिघ्नन्) present participle. यूयं etc. a meaningless refrain.

(182) तमस्य यावापृथिवी सचेतसा विश्वभिर्देवैरनु शुभ्मावताम् । यदैत्कृष्णवानो महिमानमिन्द्रियं पीत्वा सोमस्य क्रतुमाँ अवर्धत (१०१३३) = सचेतसौ धनवत्यौ यावापृथिव्यौ विश्वैः देवैः सह अस्य इन्द्रस्य तं शुभ्मं वलम् अनु आवतां दत्ताम् । यत् यदा इन्द्रियम् इन्द्रयोग्यं महिमानं कृप्णवानः कुर्वन् एत् अगच्छत् तदा सोमस्य पीत्वा क्रतुमान् वलवान् अवर्धत अवर्तत ।

चेतस् = धनम्. सचेतसौ = धनवत्यौ. Heaven and earth with all the gods give strength to Indra. When Indra went on performing (acts of) greatness befitting him, (he did so as) he grew strong (क्रतुमान्) by drinking Soma.

क्रतुमन्ता = possessed of wealth

(183) सुवृद्धयो वर्तते यज्ञभि क्षां यत्तिष्ठथः क्रतुमन्तानु पृक्षे । वपुर्व-

पुष्या सचतामियं गीर्दिवो दुहित्रोपसा सचेये (१३६३) = हे क्रतुमन्तौ अश्विनौ यं रथं पृक्षे धनदानाय युवाम् अनुतिष्ठयः स क्षां पृथिवीम् अभि यन् रथः सुवृत् वर्तते । वपुः वपुः अपि वपुष्या सुन्दरा इयं गीः युवां सचताम् । युवां दिवः दुहित्रा उपसा सचेये सह भवतः ।

सुवृत् = rolling easily or smoothly. Your chariot that goes towards the earth has a smooth motion. यत् = यम्. अनुतिष्ठयः = आतिष्ठये. पृक्षे = for (giving) wealth. वपुः वपुष्या = more beautiful than the most beautiful (वपुः = वपुयः). वपुष्या = a beautiful damsel; गीः is such a damsel. गीः in fact is compared to the Dawn, as both are beautiful.

क्रतुविद् = a giver of wealth

(184) स नो अद्य वसुत्तये क्रतुविद्वातुवित्तमः । वाजं जेपि थ्रवो वृहत् (१३६२) = वसुत्तये वसुनः दत्तये स त्वं हे सोम क्रतुवित् गातुवित्तमः सन् अद्य नः अस्मभ्यं वाजं वृहत् थ्रवः जेपि जित्वा ददासि. वसु = गातु = वाज = थ्रवः = wealth. विद् = to give. वसुत्ति like मधत्ति seems to contract दत्ति into त्ति. दद् (= to give) + त्तिः = दत्तिः.

(185) It is a mere epithet of Sōma (१३६३ । १३६४ । क्रतुवित्तमो मदः १३६४).
क्रतुविदं = giving wealth or power

(185) इन्द्र क्रतुविदं सुतं सोमं हर्य पुरुषुत । पिवा वृपस्व तावृपिम् (३४०) = हे पुरुषुत इन्द्र क्रतुविदं सुतं सोमं हर्य स्वीकुरु । तावृपिम् पेयं सोमं पिव । वृपस्व च.

क्रतुविदं = which gives wealth to the devotee or strength to Indra. हर्य = accept. वृप् = to drink. तावृपिम् = fit to be drunk, sweet. वृपस्व = act like a bull, do mighty deeds.

(186) यत्पाकत्रा मनसा दीनदक्षा न यज्ञस्य मन्वते मर्तासः । अग्निः एद्वोता क्रतुविद्विजानन्यजिष्ठो देवां क्रतुशो यजाति (१०३) = यत् यदा पाकत्रा अह्वेन मनसा दीनदक्षा: वहुधनाः मर्तासः मनुष्याः यज्ञस्य न मन्वते यज्ञं कर्तुं नेच्छन्ति तत् तदा यजिष्ठः यष्टुतमः होता अग्निः क्रतुविद् हवियां दाता सन् देवान् क्रतुशः एकैकशः विजानन् यजाति यजति तेभ्यः हर्वाणि ददाति.

When men fat with riches do not think of performing sacrifices through their ignorance of consequences, then Agni whose

duty it is to convey offerings offers them to the gods individually as he knows every one of them. यजिषुः = होता = क्रतुविद् = a giver of offerings and wealth. पाक = ignorant. पाकत्रा = पाकेन. दीनः दक्षः येषां ते दीनदक्षाः. दीन = deep, full. दक्ष = wealth. यज्ञस्य न मन्वते = do not think of sacrifice. क्रतुशः = individually.

क्रतुविदा = giving wealth

(187) प्रातर्यावाणा रथ्येव वीराजेव यमा वरमा सचेये । मेने इव तन्वा शुभमाने दम्पतीव क्रतुविदा जनेषु (२३३) = प्रातर् यातः तौ प्रातर्यावाणौ । यथा द्वौ वीरौ एकस्मिन् रथे तिष्ठतः पवम् अश्विनौ रथ्यौ एकस्मिन् रथे तिष्ठतः । यथा द्वौ अजौ यमौ सहजातौ पवम् अश्विनौ । यथा मेने द्वे शिर्यौ तन्वौ शोभयेते तथा अश्विनौ । यथा दम्पती द्वौ अश्वी जनेषु धनं दत्तः तथा अश्विनौ । तौ अश्विनौ वरं श्रेष्ठं धनम् आ सचेये.

The As'wins are two. So they are compared to any two things. They are compared to two warriors that sit in one common chariot, to two goats that are twins, to two damsels that set off their persons, to two Agnis that distribute wealth. Agni is one; yet for the sake of comparison we have two Agnis. so also we have two damsels. क्रतुविदा = क्रतुविदौ. The As'wins are early visitants. वरमा सचेये? I cannot fix the sense of वरं; वरं = धनं?

क्रत्वामधासः = conveying abundant wealth

(188) उत त्ये मा मारुताश्वस्य शोणाः क्रत्वामधासो विदथस्य रातौ (५३३) = उत अपि च विदथस्य रातौ मारुताश्वस्य क्रत्वामधासः त्ये ते शोणाः मा मां वहन्तु.

विदथस्य धनस्य रातौ दाने = when wealth was being given away. विद् (= to give) + अर्थं = विदथं = wealth. मारुताम् इमे मारुताः। मारुताः अश्वाः यस्य सः मारुताश्वः । तस्य. This seems to be the name of a king. His horses were the offsprings of the Maruts क्रत्वा धनेन युक्तं मधं धनं येषां ते = who were laden with abundant riches.

क्रतुयन्ति = desire wealth

(189) क्रतुयन्ति द्वितयो योग उग्राशुपाणास्ते मिथो अर्णसातौ । सं

यद्विशोऽववृत्तन्त युध्मा आदिशेम इन्द्रयन्ते अर्माके (४३४) = हे उम्र इन्द्र आ-
शुष्पाणासः स्तुवन्त्यः क्षितयः योगे अर्णसातौ मिथः स्पर्धया क्रतूयन्ति क्रतुं
धनम् इच्छन्ति । यत् यदा विशः सम् अववृत्तन्त वृत्तवत् आचरन्ति तदा आत्
इत् अनन्तरमेव नेमे इतरं जनाः अभीके रणे इन्द्रयन्ते इन्द्रवत् आचरन्ति । ताः
विशः पराभवन्ति च ।

क्रतूयन्ति = desire wealth. क्षितयः = the 5 Aryan tribes. योगे
= अर्णसातौ = अभीके = रणे. योग = a coming together of two hos-
tile armies. अभीकं (अभि + अज्ञ) = a battle in which two hostile
armies face each other. अर्णस् = water, here wealth. साति from
सा = to give. अर्णसातिः = a battle in which wealth is to be had.
शुर् with आ = to praise, to pray to. मिथः = in rivalry. वृत्त =
Indra's foe. वृत्तवत् by reduplication. युध्माः = fighters. Indra's
devotees attack their foes (इन्द्रयन्ते).

अक्रतून् = making no offerings

(190) न्यक्रतून् ग्रथिनो मृधवाचः पणीरँश्वदाँ अवृधाँ अयज्ञान् । प्रप्र
तान् दस्यूरग्निविवाय पूर्वश्चकारापराँ अयज्यून् (७६) = अग्निः तान् दस्यून्
पणीन् प्रप्र अतिवेगेन नि विवाय । पूर्वः सन् तान् अपरान् चकार ।

Agni drives down (नि विवाय) Panis in a trice (प्रप्र). Him-
self to the fore (पूर्वः) he places (चकार) them low (अपरान्).
अक्रतून् = अयज्ञान् = अयज्यून् = making no offerings to the gods.
अश्वदान् = having no faith in the Aryan gods. अवृधान् = not feed-
ing the gods with praises and oblations. ग्रथिनः = keeping their
wealth tied up in purses; misers. मृधवाचः = of evil speech. The
greatest crime of these Panis was that they made no gifts to the
Aryans.

अदृप्रक्रतुः (सोमः) = whose power or wealth is never opposed

(191) सुशेवो नो मृडयाकुरदृप्रक्रतुरव्यातः । भवा नः सोम शं हृदे
(८७६) = हे सोम नः सुशेव. अदृप्रक्रतुः अवातः मृडयाकुः नः हृदे शं भव.

सुशेवः = very welcome or possessed of wealth. मृडयाकुः =
one that shows mercy or gives wealth. अव्यातः = not injured; अ
not and व्यात p.p. of वन् = to injure. हृदे शं भव = be a comfort
to our hearts.

अद्वक्तुं (अर्थं)

(१९२) विशोविशा ईद्यमध्वरेष्वदत्कुमरांति युवत्योः । दिवः शिशुं सहसः सूनुमर्यि यज्ञस्य केतुमरुपं यज्ञध्यै (६४५) = (We pray to Agni) to make offerings (यज्ञध्यै) to the gods in sacrifices (अष्वरेष्व). विशा: विशः = ईद्यं = deserving praise from all men. युवत्योः अरांति = the husband of the two young damsels viz. heaven and earth. दिवः शिशुं = the child of heaven. सहसः सूनुं = the son of strength or of strong Dyaus. यज्ञस्य केतुं = the banner of the sacrifice or a giver (केतुं) of offerings or wealth (यज्ञस्य). कित् = to give. कित् + उः = केतुः. यज्ञः = a sacrifice or wealth.

अद्वुतक्तुं (अर्थं) = possessed of extraordinary wealth

(१९३) यज्ञेभिरद्भुतक्तुं यं कृपा सूदयन्त इत् । मित्रं न जने सुधित-मृतावनि (८२३) = क्रतावनि जने मित्रं न इव सुधितम् अद्भुतक्तुं यम् अर्थं क्रत्यिजः यज्ञेभिः यज्ञैः हविभिः कृपा ज्वालया च सूदयन्ते इत् एव.

कृपा = with flames. क्रतावनि loc. sing. of क्रतावा = possessed of offerings. Agni like Mitra is well-placed among devout men i. e. he is welcome to them. Sacrificers propitiate (सूदयन्ते) Agni with offerings and with flames caused by these offerings.

अद्वुतक्तृ (मित्रावरुणौ)

(१९४) मा कस्याद्भुतक्तृ यक्षं भुजेमा तनूभिः । मा शेषसा मा तन-सा (५५०) = हे अद्भुतक्तृ मित्रावरुणौ तनूभिः शेषसा तनसा कस्य अपि यक्षं मा भुजेम.

Let us not live on the charity (यक्षं) of any one, either ourselves (तनूभिः = तनसा) or our children (शेषसा). कस्य = कस्यापि. यक्षं = what is given (यज्ञ + सं) by way of charity. भुज् = to enjoy, to eat (the bread of shame). तनूभिः = तनसा = by ourselves. शेषसा = by our children.

अमितक्तुः (इन्द्रः) = of immeasurable power or wealth

(१९५) गोजिता वाहू अमितक्तुः सिमः कर्मन्कमेष्वच्छतमूर्तिः खजंकरः । अकल्प इन्द्रः प्रतिमानमोजसाथा जना वि व्यन्ते सिपासवः (१३०२) = Indra's arms (वाहू) conquer cows (गोजिता = गोजितौ). The

same (सिमः) possess immeasurable power. Cp. अभितौजा. (१५). कर्मन् कर्मन् = in all acts. शतमूतिः = (Indra) has immense gifts (शतं + ऊतिः). Does सिमः refer to Indra or his arms? खजंकरः occurs here only. खजकृत् occurs thrice viz. in, स युधमः सत्वा खजकृत् समद्वा (६१६), युधमो अनर्वा खजकृत् समद्वा (७१०) and युधम खजकृत् पुरंदर (८५). From these 3 Rks खज seems to mean a fight. खजंकरः or खजकृत् = a fighter. अकल्पः = without a fight. अवा कल्पेषु नः पुमन् (१७) where कल्पेषु = संग्रामेषु. Indra has no enemy and therefore no occasion for fighting. प्रतिमानम् ओजसा = a standard in point of strength. Indra is the highest standard in strength. सिपासवः from सा = to give. सा by reduplication becomes सिपा. सिपा + सुः = सिपासुः = one who gives or makes offerings. Men making offerings invoke (वि व्ययन्ते) him in order to give him Soma or सिपासवः = desirous of getting booty; as सा also means to obtain.

अवार्यक्रतुं (इन्द्रं) = of irresistible might

(196) युधमं सन्तमनर्वाणं सोमपामनपच्युतम्। नरमवार्यक्रतुम् (८१३)। युधमं = नरं = a warrior. सन्तं = strong. अनर्वाणं = without an opponent; अर्वन् = a foe. सोमं पिषति असौ सोमपाः। तम् अन् + अप + च्युतं = never felled; च्युः = o fell. अवार्यः क्रतुः यस्य सः = whose power is irresistible.

(197) अभिक्रतुनां (३१४). Vide P. 41 No. 11.

अविहर्यतक्रतो (इन्द्र) = O thou whose power is not liked (by foes)

(198) आ यद्धरी इन्द्र विव्रता वेरा ते वज्रं जरिता वाव्होर्धात्। येनाविहर्यतक्रतो अभित्रान् पुर इणासि पुरुहृत पूर्वीः (१६३) = हे इन्द्र यत् यदा त्वं विव्रता विव्रता हरी आ तिष्ठः तदा येन वज्रेण हे अविहर्यतक्रतो पुरुहृत इन्द्र अभित्रान् पूर्वीः सर्वाः पुरश्च इणासि तं वज्रं वे: ते तव वाव्होः जरिता आधात्.

विव्रता = विव्रतौ = wild, unruly. आ (तिष्ठः) = when thou ridest (thy wild horses). We have विव्रता हरी 4 times, हरीणां विव्रतानां once, and नदयोः विव्रतयोः once. व्रतं = a law, a rule. विव्रतः = lawless, unruly. वे: seems to qualify ते; just as Indra is called a bull, a horse, he might be called a bird (विः), an eagle

etc. जारिता etc. = the devotee's prayer is powerful enough for placing the thunderbolt in Indra's hands. अ + वि + हर्यत + कर्ता = O thou whose power is never loved by foes. हर्यत = to love, to accept. हर्यतः = lovable, acceptable. विहर्यतः = exceedingly lovable. इष्णासि = hurlest, destroyest.

ऋजुकर्तुः (इन्द्रः) = whose wealth is full of wealth

(199) मदेमदे हि नो ददिर्यूथा गवामृजुकर्तुः । सं गृभाय पुरु शतोभया-हस्त्या वसु शिशीहि राय आ भर (१६१) = ऋजुकर्तुः इन्द्रः मदेमदे नः अस्मभ्यं गवां यूथा यूथानि ददिः दाता भवति । पुरु पुरुणि शता शतानि सं गृभाय संगृहा उभयाहस्ति उभाभ्यां हस्ताभ्यां वसु आशिशीहि । रायः आ भर आहर देहि.

मदेमदे = at every potation of Sōma. ऋजुकर्तुः = ऋजुना धनेन सहितः कर्तुः यस्य सः = who has immense riches. ऋजु यक्षतः (२३) here ऋजु seems to mean wealth. सं गृभाय = having taken. पुरु शता = many hundreds. आ + शी = आ + मृ = to give.

कविकर्तुः

(200) अशिह्वांता कविकर्तुः सत्यचित्रथवस्तमः । देवो देवेभिरा गमत् (१३). होता = one who makes offerings or gives wealth. कविश्च असौ करुश्च कविः = कर्तुः = possessed of wealth. सत्यः = सत्येन धनेन युक्तः. चित्रं धनम् । तेन युक्तं अवः धनं येषां ते चित्रथवसः देवाः । तेषां थेष्टुः चित्रथवस्तमः. देवेभिः = देवैः सह । अथवा । धनैः सह. देव means wealth also. Agni who possesses immense wealth is requested to come down with that wealth.

(201) स हि यो मानुषा युगा सीदद्वोता कविकर्तुः । दृतश्च हव्यवाहनः (६३१) = यः मानुषा मानुषाणि युगा युगानि हव्यवाहनः दृतः होता इति सीदत् सीदति स हि खलु कविकर्तुः.

Agni stays among generations of men (मानुषा युगा) as their invoker, their messenger and their carrier of offerings. He is really possessed of extraordinary powers (कवि) and is a treasure (कर्तुः). Or होता and कविकर्तुः as in :CO.

(202) परि प्रिया दिवः कविर्वयांसि नप्त्योर्हितः । सुवानो याति कवि-कर्तुः (९१) = पवित्रं परि सुवानः दिवः नप्त्योः हितः कविः कविकर्तुः सोमः

प्रिया प्रियाणि वयांसि धनानि याति ददाति. दिवः नप्त्योः हितः = placed (हितः) in the two jars which are called the daughters (नप्त्योः) of Dyaus. परि खुवानः = extracted and passing through the strainer. कविः = कविक्रतुः. कविक्रतुः spoils the metre by a redundant syllable. खुक्रतुः would be better. If याति means goes, then वयांसि cannot be construed.

(203) अरुपोः जनयन् गिरः सोमः पवते आनुपक् । इन्द्रं गच्छन् कविक्रतुः (९३५) = अरुपः कविक्रतुः सोमः गिरः जनयन् इन्द्रं गच्छन् आनुपक् पवते = Refulgent (अरुपः) Sōma producing praises i. e. inspiring poets to sing his praises (जनयन् गिरः) and going (गच्छन्) i. e. having to go to Indra becomes pure (पवते) straight (आनुपक्). This Rk is a cluster of irrelevant words. गिरः means riches also. गिरः जनयन् = producing riches.

(204) एष स्य परि विच्यते मर्मृज्यमान आयुभिः । उरुगायः कविक्रतुः (९३६) = आयुभिः मर्मृज्यमानः उरुगायः कविक्रतुः एषः स्यः सः (पवित्रः) परि सिद्ध्यते.

Washed (मर्मृज्यमानः) by the Āyu Āryans (आयुभिः), possessed of immense and extraordinary riches (उरुगायः कविक्रतुः) this same Sōma is poured through (परि) the strainer. मृज् = to wash, to bathe in. मर्मृज् by reduplication. उरुः गायः धनं यस्य सः. गाय and क्रतु mean wealth.

कविक्रतुं

(205) आ मन्द्रस्य सनिष्यन्तो वरेण्यं वृणीमहे अहयं वाजसृग्मियम् । रातिं भृगृणामुशिजं कविक्रतुमास्त्रिं राजन्तं दिव्येन शोचिषा (३२५) = वर्यं दिव्येन शोचिषा राजन्तं कविक्रतुम् अश्मिम् अहयं वाजम् आ वृणीमहे याचामहे = We beg of Agni who shines with heavenly flame and who possesses immense wealth that does not diminish. वरेण्यं = that can be begged; or वरं = wealth, वरेण्यं = full of wealth i. e. abundant. What does क्रमियं qualify ? वाजं or अस्त्रिं ? क्रतु = wealth. क्रमियं = full of wealth. रातिं may be in apposition to वाजं; रातिं = a gift. भृगृणाम् उशिजं ? Or भृगृणाम् रातिं = (Agni was) a gift made to the B's. उशिजं = belonging to the Us'ik Āryans. मन्द्रस्य मोदकरस्य सनिष्यन्तः सर्वं लाभम् इच्छन्तः = desirous of gifts of delectable wealth.

(206) ऊर्जो नपातमध्वरे दीदिवांसमुप द्यवि । अश्मिले कविक्रतुम् (३३२) = उपद्यवि अध्वरे दीदिवांसम् ऊर्जः नपातं कविक्रतुम् अश्मिम् ईले.

ऊर्जः बलस्य नपातं पुत्रं = the son of power. उपद्यवि = उपगतं ह्य धनं यस्मिन् तस्मिन् = in which there is wealth. Sacrifice (अध्वरे) brings wealth in its train. दीदिवांसं = shining. ईले = ईडे = स्तौमि.

(207) अश्मिनो यज्ञमुप वेतु साधुयास्मि नरो वि भरन्ते गृहेगृहे । अश्मि-दृतो अभवद्व्यवाहनोऽस्मि वृणाना वृणते कविक्रतुम् (५१३) = नः अस्माकं यज्ञं हविः अश्मिः साधुया साधुरीत्या उप वेतु भक्षयतु । नरः ऋविजः अस्मि गृहेगृहे वि भरन्ते धारयन्ति इन्धते । अश्मिः हव्यवाहनः दृतः अभवत् भवति अस्ति । वृणानाः कविक्रतुम् अस्मि वृणते.

साधुया an adverb formed by affixing या like आच्युया, उर्ध्या. या in वेतु may mean to go. साधुया साधुना मार्गेण अश्मिः यज्ञम् उप वेतु गच्छतु । अथवा । साधुया धनेन. विभरन्ते = deposit, tend or nourish. वृणानाः = choosing ; going, or having, to choose (a messenger).

(208) प्रत्नं होतारमीद्यं जुष्मस्मिं कविक्रतुम् । अध्वरणामभिथियम् (८१४). प्रत्नं होतारं = the ancient invoker of the gods. ईद्यं = स्तुत्यम्. अध्वरणाम् अभिथियं = the holder of offerings. अभिथीः अभिथियौ अभिथियः etc. भुवनानाम् अभिथीः (१०६) = the upholder of worlds.

कविक्रतो (अप्ते)

(209) तुभ्यं दक्ष कविक्रतो यानीमा ० अकर्म । तदेष्व स्वदेह (३४४) = Eat (स्वद) here all those offerings (यानि इमा इमानि) that we have offered (अकर्म) unto thee, O Agni. दक्ष = सुदक्ष. दक्ष and क्रतु mean wealth.

तुविक्रतो (इन्द्र) = of great might or wealth

(210) तुविशुभ्म तुविक्रतो शर्चीवो विश्वया मते । आ प्राथ महित्वना (८१८). तुविशुभ्म = तुविक्रतो = बहुवल. तुवि = much. शर्चीवः = बलवन. शर्ची = power. आ प्राथ = thou hast spread out (heaven and earth). महित्वना = महत्वेन = by thy greatness, because thou art great. विश्वया an adverb formed by affixing या to विश्व. विश्वया = in all directions. मते occurs here only. मते = हे पूज-

तीय (सायणः). Perhaps मते is dual of मता. मते = पूजिते यावापृथिव्यौ. Or शुभ्म = क्रतु = शर्ची = विश्व = मत = महित्व = wealth. Indra, possessed of riches, filled heaven and earth with wealth. मते = धनवत्यौ यावापृथिव्यौ.

पूतक्रतौ (name of a king)

(२११) पळश्वाँ आतिथिग्व इन्द्रोते वधूमतः । सचा पूतक्रतौ सनम् (८१५) = इन्द्रेण ऊते अतिथिग्वस्य पुत्रे पूतक्रतौ अहं वधूमतः पद अश्वान् सचा सनम् आप्रवम्.

ऊते = rewarded. पूतः क्रतुः धनं देन = one that gives away wealth in charity. वधूमतः अश्वान् = horses with their wives i. e. with as many mares; or were six wives on horseback presented to the devotee? पूतक्रतौ locative for ablative is idiomatic. सचा = at one and the same time. Or does it mean a friend of the king? सन् means both to give and to obtain. I obtained six horses and six mares from the son of A. who gave away wealth to whomsoever asked for it and who had been endowed with enormous riches by Indra.

पूतक्रतायै

(२१२) तत्रो अपि ग्राणीयत पूतक्रतायै व्यक्ता । अश्वानामित्र यूथ्याम् (८१६) = तत्रो तत्र उ एव पूतक्रतायै अश्वानां व्यक्ता अलंकृता यूथ्यां (?) प्रवेगेन अपि अनीयत इत् एव न सद्यः.

It is impossible to construe and interpret the Rk. unless we alter यूथ्यां to यूथ्या. There (तत्र उ) and then (इत् न) was presented (अपि अनीयत) a bedecked (व्यक्ता) troop (यूथ्यां?) of horses (अश्वानां) to P. व्यक्ता = अजिभिः अलंकृता = bedecked. न = immediately. पौतक्रत in the following quotation may be the son of this P. पूतं क्रतं धनं यथा सा पूतक्रता. Sayana does not explain the Rk as it is a वालाखिल्य.

पौतक्रतः son of पूतक्रत ।

(२१३) दश मह्यं पौतक्रतः सहस्रा दस्यवे वृकः । नित्याद्रायो अमंहत (८१७) = दस्यवे वृकः पौतक्रतः मह्यं नित्यात् स्वकीयात् रायः धनात् दश सहस्रा सहस्राणि अमंहत.

दस्यवे वृक्तः = a wolf to Dasyus, a destroyer of enemies. पूत्रकतायाः पुत्रः पौत्रकतः. क्त (= to give) + तं = given, a gift. There is पूत्रकतौ (८३६) loc. sing. of पूत्रकतुः. नित्यात् = from his own. मंहः = to give.

वरेण्यक्रतो (अग्ने) = from whom wealth or offerings are desirable

(214) उत त्वा नमसा वयं होतर्वरेण्यक्रतो । अग्ने समिद्धिरीमहे (८३६) = हे होतर् वरेण्यक्रतो अग्ने वयं त्वां नमसा समिद्धिश्च ईमहे याचामहे.

होतर् = O invoker of the gods or giver of wealth. वरेण्यः क्रतुः यस्य सः = offerings from whom are desirable or wealth from whom is asked. नमसा = हविया. समिद्धिः = हविर्भिः; समिध् in RV. means an offering.

विभुक्तुः = whose power is all prevailing

(215) अर्भको न कुमारकोऽधि तिष्ठन्नवं रथम् । स पक्षन्महिषं मृगं पित्रे मात्रे विभुक्तुम् (८३६) = अर्भकः कुमारकः न इव इन्द्रः नवं नूतनं रथम् अधि तिष्ठत् तिष्ठति । पित्रे मात्रे विभुक्तुं महिषं मृगं स पक्षत् पचति.

अर्भः = small. अर्भकः = very small. कुमारः = a boy. कुमारकः = a little boy. अर्भकः कुमारकः = a very very tiny boy. Like a very very tiny boy Indra sits in a brand-new chariot; and yet he (kills and) cooks a powerful (विभुक्तुं), wild beast (मृगं), viz. a fierce wild buffalo for (i. e. to satisfy) his hungry parents.

वृषकतुः (इन्द्रः) = having the strength of a bull

(216) य एक इत्तमु ष्टुहि कृषीनां विचर्षणिः । पतिर्ज्ञे वृषकतुः (६३६) = विचर्षणिः वृषकतुः यः एकः इत् एव कृषीनां पतिः तम् उ एव स्तुहि. विश्वाः चर्षणयः यस्य स विश्वचर्षणिः. कृष्टि a name of the 5 Aryan tribes; so also चर्षणि. विचर्षणिः (which ought to be. विश्वचर्षणिः to suit the metre) = having all the wealth of the 5 Aryan tribes.

वृषकतो (इन्द्रः)

(217) वृषा त्वा वृषणं वर्धतु द्यौर्वृषा वृषभ्यां वहसे हरिभ्याम् । स नो वृषा वृषरथः सुशिप्र वृषकतो वृषा वज्जिन् भरे धाः (५३६). Dya:s is a bull,

so is Indra; his horses are bulls, his chariot is a bull. त्वा धौः वृद्धतु = let Dyus praise thee. वहसे = उहसे. सुशिप्र = O thou that wearest two helmets or two crowns. नः भरे धाः = place i. e. support us in the battle-field. वृष्ट् occurs 7 times in this Rk. 'Indra's horses are bulls' is rather humorous.

संभृतक्रतो (इन्द्र) = O thou in whom all strength is concentrated

(218) जघन्वां उ हरिभिः संभृतक्रतविन्द्र वृत्रं मनुषे गातुयन्नपः । अय-
च्छथा वाव्होर्वज्ञमायसमधारयो दिव्या सूर्यं दशे (१५३) = हे संभृतक्रतो इन्द्र
हरिभिः मनुषे वृत्रं जघन्वान् अपः उद्कानि च गातुयन् संचारयन् त्वं वाव्होः
आयसं वज्ञम् अयच्छथा: । दिवि च सूर्यं दशे आ अधारयः.

हरिभिः is unconnected with any word in the Rk. हरिभिः युक्तं रथम् आतिष्ठन् = while seated in thy horse-chariot? or हरिभिः वृत्रं जघन्वान्? or हरिभिः अश्ववलैः मरुद्रिः सह? अयच्छथा: from यम् = to place. आयसं = of steel. दशे = that men may look at the Sun.

हेपक्रतवः (मरुतः) = whose strength is their roar

(219) अग्निश्चियो मरुतो विश्वकृष्टय आ त्वेष्मुग्रमव ईमहे वयम् । ते
स्वानिनो रुद्रिया वर्षनिर्णिजः सिंहा न हेपक्रतवः सुदानवः (३२६) = हे अग्नि-
श्चियः विश्वकृष्टयः मरुतः वयं युप्माकम् उग्रं त्वेष्म् अवः आ ईमहे । ते मरुतः
स्वानिनः रुद्रियाः वर्षनिर्णिजः सुदानवः सिंहाः न इव हेपक्रतवः. अग्निश्चियः
= possessed of Agni's splendour. विश्वकृष्टयः = who have all the
5 Aryan tribes obedient unto them. त्वेष्म् उग्रं = lustrous and huge.
अवः = wealth. आ + ईमहे = we beg. स्वानिनः = स्वानः विद्यते पूर्णा-
ते = thunderers. रुद्रियाः = रुद्रपुत्राः. वर्षः निर्णिक् येषां ते = whose
dress is rain; they appear in rain. हेपः = the roar of a lion? हेपे
क्रतुः येषां ते. The Maruts show their utmost power in roaring like
lions. हेपा नहेपा च निस्वनः (अमर २७७) = the neighing of horses
is हेपा or नहेपा. हेपस्वतः (६३) अग्नेः = of Agni roaring. But in
तपिष्ठेन हेपसा (१०६३) हेपस् is a missile. So हेपेषु क्रतुः येषां = whose
power is seen in their hurling missiles. Agni's flames may be
his missiles. So he is हेपस्वान्.

शतक्रतुः = possessed of immense wealth

(220) द्विता यो वृत्रहन्तमो विद इन्द्रः शतक्रतुः । उप नो हरिभिः

सुतम् (८३३) = यः वृत्रहन्तमः शतक्रतुः इन्द्रः द्विता विदे स नः सुतं हरिभिः
उप (आगच्छतु) = May Indra come to our Soma with his horses.
Indra who gives (विदे) permanently (द्विता), being possessed of
countless wealth (शतक्रतुः). वृत्रहन्तमः (=the greatest killer of
foes) is an ornamental epithet.

शतक्रतुं

(221) आ व इन्द्रं क्रिविं यथा वाजयन्तः शतक्रतुम् । मंहिष्टं सिञ्च
इन्दुभिः (१३०) = क्रिविं यथा इव शतक्रतुं मंहिष्टम् इन्द्रं वाजयन्तः वः यूयम्
इन्दुभिः आ सिञ्च सिञ्चत.

क्रिवि seems to have been a mighty god who was fond of
Soma. वाजयन्तः = desirous of wealth. मंहिष्टं = दातृतमम्; मंह् = to
give. सिञ्च (irregular for सिञ्चत) = drench.

(222) अभीमवन्वन् स्वभिष्टमूतयोऽन्तरिक्षप्रां तविषीभिरावृतम् ।
इन्द्रं दक्षास क्रमवो मदच्युतं शतक्रतुं जवनी सूनुतारुहत् (१३३) = अन्तरिक्षं
पूर्यति तम् अन्तरिक्षप्रां तविषीभिः वलैः आवृतम् अभिष्टयः धनानि विद्यन्ते
अस्य तं स्वभिष्टि मदेन पर्वतान् च्यावयति तम् ईम् पतम् इन्द्रम् ऊतयः
दक्षासः दक्षाः क्रमवः अभि अवन्वन् । शतक्रतुम् इन्द्रं जवनी सूनुता अरुहत्
आरोहत्.

अभिष्टि, ऊति, दक्ष, क्रमु, and सूनुता all mean wealth. अभि + अव-
न्वन् = chose (for residence). मदच्युत् = one that fells mountains
through intoxication (i. e. strength). स्वभिष्टि = शतक्रतुं = posses-
sed of immense wealth. क्रतु may denote both wealth and
strength. जवनी (from जु = to send in haste) = something sent,
a gift. जवनी = सूनुता.

(223) शतक्रतुमर्णवं शाकिनं नरं गिरो म इन्द्रसुप यन्ति विश्वतः ।
वाजसनिं पूर्भिदं तृणिमप्तुरं धामसाचमभिपाचं स्वर्विदम् (३४३). शतक्रतुं,
अर्णवं, शाकिनं, वाजसनिं, धामसाचं refer to wealth. नरं, पूर्भिदं, तृणं,
अप्तुरं, अभिपाचं refer to strength. अर्णवं = अर्णयुक्तम्; अर्ण means
water and then wealth. (अर्णसातौ = in a battle for wealth).
शक् = to give. शाक = a gift. शाकी = a giver of gifts. वाजसनिं =
a giver of wealth. धामसाचं = one that gives (सचते) wealth. धा + मन् = धाम.
धा = to give. स्वर्विद् = one that gives the Sun i. e.
wealth, नरं = a warrior or a giver from नु = to fight, to give. पूर्भिदं

= a smasher of forts and a giver of cows pent therein. तूर्णि = a destroyer or a giver. अन्तुरं = one that destroys (व्रत्रा that hem in) water. अभिपाचं = one that helps by killing (अभि) foes. In fact all the epithets refer to wealth directly or indirectly. गिरः मे इन्द्रम् उप यन्ति विश्वतः = my praises approach Indra from all sides.

(224) यस्मै त्वं वसो दानाय मंहसे स रायस्पोषमिन्वति । वसूयवो वसुपतिं शतकतुं स्तोमैरिन्द्रं हवामहे (८४३) = हे वसो वसुपत्र इन्द्र यस्मै त्वं दानाय मंहसे स रायः पोषम् इन्वति । वसूयवः वसुकामाः वयं वसुपतिं शत-कतुं स्तोमैः हवामहे आव्यायामः ।

यस्मै त्वं दानाय मंहसे ; here दानाय is equal to दानं. इन्वति = गच्छति. मंहसे = ददासि. रायः = पोषं The second half is also the 2nd half of ८४१. वसुपतिं = शतकतुं.

(225) य आयुं कुत्समतिथिग्वर्दयो वावृधानो दिवेदिवे । तं त्वा वयं हर्यश्वं शतकतुं वाजयन्तो हवामहे (८४३). This Kutsa seems to be different from the son of Arjuni whom Indra so often saved. The Kutsa in the present Rk is of the Āyu tribe. अर्दयः = destroyest. वावृधानः = वर्धमानः = prospering (his devotees). हरी अश्वौ यस्य स हर्यश्वः. If अर्द् means to reward, then Āyu etc. would be Indra's devotees. Most probably अर्द् has this sense here.

(226) पान्तमा वो अन्धस इन्द्रमभि प्र गायत । विश्वासाहं शतकतुं मंहिष्टं चर्यणीनाम् (८४३) = अन्धसः सोमस्य आ पान्तं पातारं शतकतुं मंहिष्टं चर्यणीनां विश्वासाहम् इन्द्रम् अभि प्र गायत वः यूयम्.

पान् पान्तौ पान्तः पान्तं etc. is the declension of पान् pres. part. of पा. आ may be a prefix to पान्तं. आपान्तं = निःशेषं पातारम्. विश्वासाहं चर्यणीनां = विश्वासां चर्यणीनां साहं सहितारम् अभि-भवितारम्; or चर्यणीनां पञ्चजनानानां विश्वं धनं यः सहते जयति तम्. मंहिष्टं = दावृतमम्.

(227) इष्कर्तारमनिष्टतं सहस्रतं शतमूर्तिं शतकतुम् । समान-मिन्द्रमवसे हवामहे वसवानं वसुजुवम् (८४३). इषः धनस्य कर्तारं दातारम्. शतमूर्तिं = शतम् ऊतयः दानानि धनानि यस्य तं = शतकतुम्. वसु वनोति ददाति असौ वसुवा । तम्. वसुजुवम् = वसुनः प्रेरयितारम्. अवसे = धनाय. अनिष्टतं = अ + निः + कृतं = never driven out ; or

निः निर्गतं कृत् धनं यस्मात् स निष्कृतः । न निष्कृत् अनिष्कृत् = one who is never without wealth. सहस्रूतं = a doer of mighty acts or a giver of wealth (सहः). समानं = (the) common (god of all).

शतक्रतो

(228) तं त्वा वाजेषु वाजिनं वाजयामः शतक्रतो । धनानामिन्द्र सातये (१३०) = हे शतक्रतो इन्द्र धनानां सातये वाजिनं तं त्वा त्वां वाजेषु वाजयामः । वाजयामः = वाजाय प्रेरयामः । अथवा । आव्यायामः = we invoke thee to give us wealth.

(229) त्वां स्तोमा अवीद्वृथन् त्वामुक्या शतक्रतो । त्वां वर्धन्तु नो गिरः (१३१). स्तोमः = उक्था (= उक्थानि) = गिरः . वृथ् = to praise. Indra is praised that he as शतक्रतु may give wealth.

(230) गायन्ति त्वा गायत्रिणोऽर्चन्त्यर्कमर्किणः । ब्रह्माणस्त्वा शतक्रत उद्देशमिव येमिरे (१३२). गायत्रिणः = those that compose prayers in the gāyatri metre. अर्कम् अर्चि is a phrase. अर्क is a particular poetic song; or अर्क = अर्चनीयम् (इन्द्रम्). ब्रह्माणः = reciters of praises. ब्रह्मन् = a prayer. उत् + येमिरे = raise on high, extol. वंश occurs here only. They raise thee on high as they do a staff or a pole. Praise expects wealth.

(231) सेमं नः काममा पृण गोभिरश्वैः शतक्रतो । स्तवाम त्वा स्वाध्यः (१३३). सेमं = सः + इमम्. कामम् आपृण = satisfy our desire (by giving us cows and horses). स्तवाम = स्तुमः. स्वाध्यः = possessed of or composers of good praises. सु + आधीः. आधीः = a prayer. स्वाधीः is opposed to दुराधीः (= one that does not praise).

(232) ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतयेऽस्मिन् वाजे शतक्रतो । समन्येषु ब्रवामहे (१३४) = हे शतक्रतो नः ऊतये अस्मिन् वाजे ऊर्ध्वः तिष्ठ । अन्येषु वाजेषु संब्रवामहे. वाजे = in (this) battle. नः ऊतये = to give us wealth. संब्रवामहे = shall invoke (thee). अन्येषु = in other battles.

(233) आ यद्युवः शतक्रतवा कामं जरितृणाम् । ऋणोरक्षं न शाचीभिः (१३५) = हे शतक्रतो यत् जरितृणां दुवः कामं शाचीभिः आ ऋणोः अक्षं न.

आ + ऋ = to fulfil, or fill. Cp. आ त्वा गोभिरिव वजं गीर्भिर्ऋणोम्यद्रिवः । आ स्मा कामं जरितुरा मनः पृण (८३५). शाचीभिः = with gifts. अक्षं न = यथा रथकारः चक्रयोः अक्षं सारयति तथा. Cp. आ ०

स्तोतृभ्यः ० कणोरक्षं न चक्रयोः (१३७) . As one drives an axle into two wheels. It is a strange simile. A car-maker pushes an axle into two wheels; so Indra pushes the desires of devotees. As a car-maker fills the holes of wheels by driving in the axle, so Indra should fill i. e. fulfil the desires of devotees.

(234) युक्तस्ते अस्तु दक्षिण उत सव्यः शतकतो । तेन जायामुप प्रियां मन्दानो याहान्धसो योजा न्विन्द्र ते हरी (१६३) = हे शतकतो ते तव दक्षिणः (अश्वः) उत तथा सव्यः (अश्वः) (रथे) युक्तः अस्तु । तेन रथेन अन्धसः मन्दानः प्रियां जायाम् उप याहि । हे इन्द्र ते तव हरी योज नु.

* Indra is asked to yoke the right-hand and the left-hand horse to his chariot and to drive in it to meet his dear wife at home, after having drunk Sôma and exhilarated himself at the sacrificer's house. अश्वः or हरि: is understood. योजा नु = do yoke. Since Indra has drunk Sôma at the sacrificer's house, he must in return give him wealth. शतकतो therefore refers to Indra's immense wealth.

(235) सं मा तपन्त्यभितः सपत्नीरिव पर्शवः । मूरो न शिशा व्यद-न्त्याध्यः स्तोतारं ते शतकतो विचं मे अस्य रोदसी (१३७४) = पर्शवः सपत्नीः इव मा माम् अभितः सं तपन्ति । हे शतकतो ते तव स्तोतारं माम् आध्यः वि अदन्ति न यथा मूरः शिशा वि अदन्ति तथा । हे रोदसी अस्य मे विचम्.

Enemies (पर्शवः) scorch (सं तपन्ति) me on all sides as co-wives torment their husband from every side. My capturers (आध्यः) devour me (वि अदन्ति) as rats devour flour-balls (शिशा). O heaven and earth, give (विचं) me (wealth). The enemies may be money-lenders who harass debtors with demands for return of debt. They almost eat him up. Hence the prayer to heaven and earth for pecuniary help. Indra, it seems, though possessed of wealth, neglects the devotee who in despair turns to heaven and earth. पर्शवः occurs here only. पर्श् in पर्शने (७१८४) may mean to injure, to destroy. पर्शुः = one that injures. The word is feminine. शिशा occurs here and in शिशदेवाः . शिश may mean an image made of flour. आध्यः (f) = capturers. The 2nd line of this Rk is the 1st of 10^{११}.

(236) पुरा संवाधादभ्याववृत्स्व नो धेनुर्न वत्सं यवसस्य पिष्युषी । सकृत्सु ते सुमतिभिः शतकतो सं पत्नीभिर्न वृपणो नसीमहि (२११) = यव-सस्य पिष्युषी यवसं भक्षयित्वा पिष्युषी दुग्धपूर्णा धेनुः न यथा वत्सम् अभि आ वर्तते तथा हे सकृत् शतकतो संवाधात् पुरा नः अस्मान् अभि आ ववृत्स्व । वृपणः न यथा पत्नीभिः सं नस्यन्ते तथा यवं ते तव सु सुमतिभिः सं नसीमहि.

संवाधात् पुरा = before affliction or distress. अभि आ वृत् = to turn towards. यवसस्य पिष्युषी = having eaten grass ? Or does यवस mean milk here ? Overflowing (पिष्युषी) with milk (यव-सस्य). Cp. इमास्त इन्द्र पृश्यो वृतं दुहत आशिरम् । एनामृतस्य पिष्युषीः (८११). क्रतस्य पिष्युषी = having drunk water.

The two comparisons are significant. As the cow that has her udder distended with milk runs home to feed the calf that is hungry and pining for her return, so Indra overflowing with wealth should run back to the devotee to satisfy his hunger for wealth for which he is pining. Indra is a cow for the nonce.

As wives that have been long estranged from their lords closely besiege them and would never part from them, so Indra's gifts shoul : closely besiege the devotee and never part from him. सकृत् = once for all. Or हे सकृत् = O thou possessed (स) of wealth (कृत्). सु = fully. Or सु = सुमतिभिः. सुमति is feminine; so it is compared to पत्नी. The devotee is a husband and gifts are his wives. Poets have always a strong leaning towards the feminine gender.

(237) अर्वाचीनं सु ते मन उत चक्षुः शतकतो । इन्द्र कुण्वन्तु वाघतः (३१२) = हे शतकतो इन्द्र वाघतः यजमानाः ते तव मनः चक्षुः उत च अर्वाचीनं कुण्वन्तु कुर्वन्तु.

(238) इन्द्र सोमाः सुता इमे तान् दधिष्व शतकतो । जठरे वाजिनी-वसो (३१३). दधिष्व = धारय. वाजिनीवसो = शतकतो. वाजिनी धनम् । तत्सहितं वसु यस्य सः वाजिनीवसुः.

(239) उरोष्ट इन्द्र राघसो विभवी रातिः शतकतो । अधा नो विश्व-चर्षणे द्युम्ना सुक्षत्र महय (५१६) = हे विश्वचर्षणे शतकतो सुक्षत्र इन्द्र ते तव

उरोः राधसः विभवी रातिः अस्ति । अथा अथ अतः नः अस्मभ्यं द्युम्ना द्युम्नानि महय देहि.

राधस् = द्युम्नं = wealth. उरोः = wide, large. विभवी = great. रातिः = a gift. विश्वाः चर्षण्यः यस्य ; Indra had subdued the 5 Aryan tribe and become a master of their wealth. So विश्व-चर्षणे = शतक्रतो.

(३४०) इमा उ त्वा शतक्रतोऽभि प्र णोनुवुर्गिरः । इन्द्र वत्सं न मातरः (६३५) = न यथा मातरः वत्सं प्रणवन्ते तथा हे शतक्रतो इन्द्र इमाः गिरः उ खलु त्वा त्वाम् आभि प्र णोनुवुः नवन्ते.

नु = to bend in order to suckle or to run towards. नोनु by reduplication. गिरः is feminine like मातरः. Indra is वत्स. Praises, as it were, suckle Indra or hasten towards him to suckle him.

(२४१) त्वं न इन्द्र वाजयुस्त्वं गव्युः शतक्रतो । त्वं हिरण्ययुर्वसो (७३१) = हे वसो शतक्रतो इन्द्र त्वं नः अस्मभ्यं वाजयुः गव्युः हिरण्ययुः.

The affix यु means a giver. वसो = वसुमनः वाज, हिरण्य, वसु, क्रतु and गो all mean wealth.

(२४२) आ यस्य ते महिमानं शतमूते शतक्रतो । गीर्भिर्गृणन्ति कारवः (८४६) = हे शतमूते शतक्रतो यस्य ते तव महिमानं कारवः स्तोतारः गीर्भिः आ गृणन्ति. शतमूते = शतक्रतो, ऊतिः = क्रतुः = wealth. महिमानं was most probably महि मानं (= a great gift) i. e. two padas and not one.

(२४३) यस्य त्वमिन्द्र स्तोमेषु चाकनो वाजे वाजिन् शतक्रतो । तं त्वा वयं सुदुधामिव गोदुहो जुहुमसि श्रवस्यवः (८४७) = हे वाजिन् शतक्रतो इन्द्र यस्य स्तोमेषु वाजे च त्वं चाकनः तं त्वाम् इव यथा गोदुहः सुदधां धेनुम् आव्ययन्ति तथा श्रवस्यवः वयं जुहुमसि जुहुमः आव्यामः..

यस्य त्वं should really be यः त्वं so as to agree with तं त्वा. कन् = to take pleasure in. चाकन् by reduplication. सुदुधां etc. = just as those that milk cows call a good cow homewards in order to milk her. श्रवस्यवः = श्रवः धनम् इच्छन्तः. वाजे = यज्ञे; for a sacrifice also brings in wealth.

(२४४) वयं त इन्द्र स्तोमेभिर्विधेम त्वमस्माकं शतक्रतो । महि स्थूरं शशयं राधो अह्यं प्रस्कण्वस्य नि तोशाय (८४८) = हे शतक्रतो इन्द्र वयं ते

स्तोमेभिः स्तोमैः विधेम । त्वम् अस्माकम् असि । प्रस्कण्वस्य राधः नि तो-
शय देहि.

ते तु भ्यं स्तोमैः विधेम = we will offer praises unto thee. महि =
स्थूरं = large. शशय (perhaps from शी = to give) = which can be
given. स्तनः शशयः (१३३३) = a breast that yields milk. शशयं
दुदुहे (३१३) = they yield milk. धेनवः ० शजयाः (३३३) = cows full of
milk. प्रस्कण्वस्य = प्रस्कण्वाय. Metre requires स्तोमैः and not स्तोमेभिः.

(245) अविप्रो वा यदविधद्विप्रो वेन्द्र ते वचः । स प्र ममन्दत्वाया
शतकतो प्राचामन्यो अहंसन (८००) = When (यत्) one whether he is
capable of composing prayers (विप्रः) or otherwise (अविप्रः)
offers praise (वचः) unto thee (ते), being devoted to thee (त्वाया)
he must rejoice (प्रममन्दत्), O thou possessed of wealth. प्राचा-
मन्यो ? प्राचा मन्युः धनं यस्य सः = one that has brilliant (प्राचा ?)
wealth. अहंसन ?

(246) मरुत्वाँ इन्द्र मीढुः पिवा सोमं शतकतो । अस्मिन् यज्ञे पुरुष्टुत
(८००) = हे पुरुष्टुत शतकतो मीढुः इन्द्र अस्मिन् यज्ञे मरुत्वान् मरुद्दिः सह
सोमं पिव. मीढुः = O giver; from मिह् = to shower.

(247) नहन्यं मृद्गाकरं मर्दितारं शतकतो । त्वं न इन्द्र मृदय (८००) =
हे शतकतो त्वतः अन्यं मृद्गाकरं मर्दितारं न हि जाने । हे इन्द्र त्वं नः मृदय.
मृद् or मृद् = to show kindness or favour. मृद् + इ + त् = मर्दित्.
मृद्गा (anoun from मृद्) = a favour, a gift.

(248) वयमु त्वा शतकतो गावो न यवसेष्वा । उक्येषु रणयामसि
(८००३) = न यथा गावः यवसेषु आ मध्ये रमन्ते तथा हे शतकतो वयं त्वाम्
उक्येषु रणयामसि रमयिष्यामः उ खलु. यवसेषु आ = in the midst of
grass.

(249) विश्वा हि मर्त्यत्वतानुकामा शतकतो । अगन्म वज्जित्वाशासः
(८००३) = हे वज्जित् शतकतो विश्वाः आशासः स्तुतीः मर्त्यत्वना मर्त्यत्वेन अनु-
कामा कामम् अनुगच्छन्तीः वयम् अगन्म.

We have gone to i. e. uttered all prayers that owing to our
human nature express some desire or desires. Or आशासः = hopes.
All our hopes have gone (to thee) as we are human.
मर्त्यत्वना = मर्त्यत्वेन = by our human nature. अनुकामा is difficult

to construe. अनुकामा qualifying आशासः would be intelligible Or अनुकामा=अनुकामेन=in obedience to our desires; as we cherish desires. आशा: आशसौ आशासः etc. is the declension of which only आशासा and आशासः occur in RV. नू अन्यत्रा चिदद्रिवस्त्वज्ञो जग्मुराशासः (८११) = Our prayers or hopes have never (नूचित) strayed from thee, O Indra.

(250) यस्ते नूनं शतकतविन्द्र शुभिनन्तमो मदः । तेन नूनं मदे मदेः (८१२) = हे शतकतो इन्द्र यः नूनं खलु ते तव शुभिनन्तमः मदः सोमः तेन सोमेन उत्पन्ने मदे मदेः आत्मानं मादयस्व हृष्यस्व नूनम् अद्य.

There is a play on the word मद. मदः = सोमः. मदे = in intoxication. मदेः = be merry. शुभं = wealth. शुभिनन्तमः = which brings in greatest wealth.

(251) भद्रंभद्रं न आ भरेपमूर्जं शतकतो । यदिन्द्र मृल्यासि नः (८१३) = If you (wish to) favour us, O Indra, then give us wealth. भद्रं = इषं = ऊर्जं = wealth.

(252) स नो विश्वान्या भर सुवितानि शतकतो । यदिन्द्र मृल्यासि नः (८१४). सुवितानि = good things, wealth.

(253) त्वं न इन्द्रा भरं ओजो नमं शतकतो विचर्षणे । आ वीरं पृतनापहम् (८१५) = हे शतकतो विचर्षणे इन्द्र त्वं नः अस्मभ्यम् ओजः नृमं च आभर । पृतनापहं वीरं च आभर.

विचर्षणः = one who has the wealth of the 5 Aryan tribes. ओजः = नृमं = वीरं = wealth. पृतनापहं = पृतनाः पृतनानां शत्रूणां धनं यत् सहते तत् = which conquers (the wealth of) foes. विचर्षणे is an interpolation. This Sukta has such interpolations in every Rk. Who made them ?

(253) (a) त्वं हि नः पिता वसो त्वं माता शतकतो वभूविथ । अधा ते सुमनीमहे (८१६). वसो = वसुमन्. सुमनं = wealth. ईमहे = याचामहे. वभूविथ (= भवसि) is an interpolation. Vide 253.

(254) त्वां शुभिन् पुरुहृत वाजयन्तमुप ब्रुवे शतकतो । स नो रास्व सुवीर्यम् (८१७). शुभिन् = O rich one. वाजयन्तं = giving wealth. उपब्रुवे = I invoke or beg. रास्व = देहि. सुवीर्यं = abundant wealth. पुरुहृत or शतकतो interpolated. Vide 253.

(255) For 10^{112} vide P. 86 No. 1.

(256) अव यत्वं शतक्रतविन्द्र विश्वानि धूनुये । रयिं न सुन्वते सचा सहस्रिणीभिरुतिभिर्देवी जनित्र्यजीजनद्वद्रा जनित्र्यजीजनत् (१०३३१) = हे शतक्रतो इन्द्र यत् यस्मात् त्वं विश्वानि धनानि अव धूनुये ददासि तस्मात् सुन्वते न सद्यः रयिं धनम् सचा देहि । भद्रा देवी जनित्री त्वां विश्वाभिः ऊतिभिः अजीजनत्.

विश्वानि = धनानि. अव धूनुये = ददासि. सचा = सच = देहि. न = at once. विश्वाभिः = ऊतिभिः = धनैः. भद्रा = देवी = possessed of wealth. जनित्री = जनयित्री. Thy mother who begot thee endowed thee with wealth at thy very birth.

शतक्रतू

(257) याभिः कुत्समार्जुनेयं शतक्रतू प्र तुर्वीर्ति प्र दभीतिमावतम् । याभिर्ध्वसन्नित पुरुषनितमावतं ताभिरु पु ऊतिभिरश्विना गतम् (१४३३) = याभिः आर्जुनेयम् अर्जुनिपुत्रं कुत्सं तुर्वीर्ति दभीर्ति च प्र आवतं याभिः ध्वसन्नित पुरुषन्नित च आवतं ताभिः ऊतिभिः हे शतक्रतू अश्विनौ आगतम् आगच्छतम्. अव् = to reward. ऊतिः = wealth.

शतक्रतुः = of immense strength.

(258) उत त्यं पुत्रमग्रवः परावृक्तं शतक्रतुः । उक्येष्विन्द्र आभजत् (४३३०) = उत अपि च परावृक्तं हतं तम् अग्रवः युवत्याः पुत्रम् अर्जि शतक्रतुः इन्द्रः उक्येषु आभजत्.

Agrū = a young damsel ; Agni's mother. There may have been a story that Indra cut off the head of Agni and then gave him a share in sacrificial offerings and prayers (उक्येषु). परा + वृक्त् = to cut off. आभज् = to give a portion. Agni and other Aryan gods were Indra's foes once.

(259) यत्तुदत्सूर एतशं वद्धकृ वातस्य पर्णिना । वहत्कुत्समार्जुनेयं शतक्रतुस्सरद्वन्धर्वमस्तृतम् (८११) = यत् यदा इन्द्रः सूरः सूर्यस्य एतशम् एतशावर्णम् अश्वं वातस्य च वद्धकृ वद्धकुनामानौ पर्णिनौ पक्षवन्तौ अश्वौ तुदत् अतुदत् तदा इन्द्रः आर्जुनेयम् अर्जुनेः पुत्रं कुत्सं रथेन वहत् अवहत् । अस्त्रवतम् अहिसितं गन्धर्वं च त्सरत् अत्सरत् नाशयामास.

Indra pricked the Sun's horse and the horses of Vata as lag-gards. He carried Kutsa in his chariot and attacked or destroyed the Gandharva who had till then not been injured. त्सर् = to go, to attack, to injure. The sense of त्सर् I have yet not determined.

(260) जङ्गानो नु शतकतुर्विं पृच्छदिति मातरम् । क उग्राः के ह शृणिवेरे (८०५) = जङ्गानः जायमानः नु एव शतकतुः मातरं वि पृच्छत् के उग्राः के ह शृणिवेरे श्रूयन्ते इति. पृच्छत् = अपृच्छत्. उग्राः = powerful warriors. ह = इह अथवा खलु.

(261) प्र व इन्द्राय वृहते मरुतो ब्रह्मार्चत । वृत्रं हनति वृत्रहा शत-क्रतुर्वज्जेण शतपर्वणा (८०६) = हे मरुतः वृहते इन्द्राय वः यूयं ब्रह्म अर्चत । यस्मात् वृत्रहा शतपर्वणा वज्जेण वृत्रं हनति हन्ति.

वृहत् is an epithet of द्यौस् whom Indra subdued; after which Indra became वृहत् himself. The Maruts were perhaps devotees of द्यौस् once; but after the subjugation of the latter, they were compelled to worship Indra. ब्रह्म = a prayer or praise. प्र + अर्चत = offer. शतपर्वणा = having a hundred joints.

शतकतो

(262) त्वमाविथ नर्यं तुर्वशं यदुं त्वं तुर्वांति वयं शतकतो । त्वं रथ-मेतशं कृत्ये धने त्वं पुरो नवांति दम्मयो नव (१०५). आविथ = didst reward. नर्यं = वयं = rich. तुर्वशं, यदु and तुर्वांति were Indra's devotees. त्वं रथ etc. = Thou didst turn back the Sun's bright (पतशं) chariot in battle (कृत्ये धने). A verb is wanting दम्मयः may be that verb. दम्म = to destroy. नवांति नव पुरः = 99 forts.

(263) वाजेषु सासहिर्भव त्वामीमहे शतकतो । इन्द्र वृत्राय हन्तते (३३५) = हे शतकतो इन्द्र वाजेषु संग्रामेषु सासहिः शत्रुणाम् अभिभविता भव । वृत्राय हन्तवे वृत्रं हन्तुं त्वाम् ईमहे याचामहे.

(264) त्वं तमिन्द्र मर्त्यममित्रयन्तमद्रिवः । सर्वरथा शतकतो नि याहि शवसस्पते (५३५) = हे अद्रिवः शतकतो शवसः पते इन्द्र अमित्रयन्तं शत्रुवत् आचरन्तं तं मर्त्यं सर्वरथा नि याहि.

अद्रिवः, शतकतो and शवसस्पते refer to strength. याहि = attack; या = to attack. नि याहि = fall down (on him). सर्वरथा ? The word occurs again in तीव्रस्याभि वयसो अस्य पाहि सर्वरथा वि हरी इह मुञ्च (१०३६०) where सर्वरथा seems to qualify हरी and may mean :—(horses) to whom belongs the whole chariot. सर्वरथा सर्वरथौ हरी. But what business has the word in the present Rk? Does it mean :—(fall on the foe) with the whole weight of thy chariot ? Or सर्वरथा = हे सर्वरथ (इन्द्र) ?

(265) व्यामसि त्वेन्द्र याह्वाङ्गं ते सोमस्तन्वे भवाति । शतकतो मादयस्वा सुतेषु प्रास्माँ अव पृतनासु प्र विश्वु (६५३) = हे इन्द्र त्वा त्वां व्यामसि आव्यामः । अर्वाङ्ग आ याहि । ते तु भयं तन्वे यद्वा तव शरीराय सोमः अरं पर्याप्तः भवति । हे शतकतो सुतेषु मादयस्व । पृतनासु विश्वु अस्मान् प्र अव.

अरं = enough. ते तन्वे = for thy own self or for thy body. पृतनासु विश्वु = among hostile people.

(266) वृपायमिन्द्र ते रथ उतो ते वृपणा हरी । वृपा त्वं शतकतो वृपा हवः (८५४). वृपन् refers to the strength of the bull. Indra's chariot, horses and Indra himself might be strong like a bull; but in what sense is हव a वृपा? In the next 2 Rks यज्ञ etc. are वृपन् and वृपा हवः are the concluding words. वृपा हवः = thy call to the Maruts or warriors in general is strong or loud. Or हवः = a gift. Thy gifts are huge.

(267) वृपणस्ते अभीशवो वृपा कशा हिरण्ययी । वृपा रथो मधवन् वृपणा हरी वृपा त्वं शतकतो (८५५). अभीशवः = reins. कशा = a whip. हिरण्ययी = हिरण्यमयी. In both these Rks. वृपन् may mean a giver of wealth.

(268) खे रथस्य खेऽनसः खे युगस्य शतकतो । अपालामिन्द्र त्रिष्पृ. त्व्यकुणोः सूर्यत्वचम् (८५६) = हे शतकतो इन्द्र अपालां रथस्य खे अनसः खे युगस्य खे त्रिः पूत्वा पूत्वा शोधयित्वा तां सूर्यत्वं त्वम् अकुणोः अकरोः.

अपाला occurs here only; who she was and what she suffered cannot be ascertained owing to lack of data. रथ, अनस् and युग are three different vehicles. What is ख? Is it the felly or the hole into which the axle is driven. Indra passed Apāla thrice through the holes of three conveyances and made her resplendent like the Sun.

शतकत्वः = having hundreds of curative properties

(269) अधा शतकत्वो यूयमिमं मे अगदं कृत (१०५७) = Therefore (अधा), possessed as you are of hundreds of medicinal properties (शतकत्वः), make (कृत = कुरुत) this cure (अगदं) for me (मे=महां).

शतानि क्रतवः यासां ताः शतकत्वः. शतकत्ृः शतकत्वौ शतकत्वः is the declension. शतकत्ृः is feminine while शतकतुः is masculine. शतकत्वः qualifies यूयं.

Doubtful

शतक्रतुः = having immense wealth or strength

(270) तव त्यज्यं नृतोऽप इन्द्र प्रथमं पूर्व्यं दिवि प्रवाच्यं कृतम् । यदेवस्य शवसा प्रारिणा असुं रिणन्नपः । भुवद्विश्वमभ्यादेवमोजसा विदादूर्जा । शतक्रतुर्विदादिप्यम् (२३३) = हे नृतो इन्द्र तव त्यत् प्रथमं पूर्व्यं नर्यम् अपः दिवि प्रवाच्यम् कृतम् । यत् देवस्य सोमस्य शवसा वलेन अपः उदकानि रिणन् ददत् वृत्रस्य असुं प्रारिणा: नाशितवान् आसि । ओजसा विश्वम् आदेवम् अभि भुवत् अभ्यभवत् । शतक्रतुः ऊर्जम् इयं विदात् अविदत् ददौ = O donor or hero (नृतो), Indra, that first, primal heroic deed, still adumbrated throughout heaven, was performed by thee, when by the strength obtained from divine Sōma thou didst destroy the life (of Vṛtra) for giving water to men. Indra subdued all godlings (आदेवं) through that strength and gave wealth, since he possessed endless wealth (शतक्रतुः). तव त्यज्यं नृतोऽप इन्द्र पूर्व्यं दिवि प्रवाच्यं कृतम् । यदेवस्य शवसा रिणन्नपो भुवद्विश्वमभ्यादेवमोजसा was most probably the original stanza. The rest is subsequent stuffing. नर्य = worthy of a hero or a donor. प्रथमं = पूर्व्यं ; or the first and the best of its kind. नृतो = O giver or hero. नृ (= to give, to be brave) + तुः = नृतुः. अपः = a deed; Lat. opus. दिवि प्रवाच्यं = deserving to be adumbrated in heaven. देवस्य = सोमस्य. प्र + अरिणाः = didst destroy. अपः रिणन् = (thus) releasing water. विश्वम् आदेवं = all godlings. अभिभुवत् = अभिवभुव = subdued. शवसा = ओजसा. विदात् = अविदत् = gave. ऊर्ज = इयं = wealth देवस्य शवसा may also mean: - त्वं देवः । तस्य शवसा = with the strength of a god which thou art. Was अदेव lengthened into आदेव as असत् was into आसत् (false) ? विश्वम् आदेवं = all ungodly people.

(271) यः संस्थे चिन्छतक्रतुरार्द्धं कुणोति वृत्रहा । जनितृभ्यः पुरुवसुः (८३३) = यः शतक्रतुः पुरुवसुः वृत्रहा इन्द्रः संस्थे संग्रामे चित् अपि जरि-तृभ्यः आत् ईम् कुणोति.

शतक्रतुः = पुरुवसुः = one that has immense wealth. संस्थे चित् = in battle itself. आत् = in no time. ईम् perhaps stands for wealth. If शतक्रतुः be taken along with वृत्रहा and संस्थे, it would

mean one that has immense strength, if with जरितुभ्यः पुरुषसुः, it would then mean one that has immense wealth.

शतक्रतो

(272) अस्य पीत्वा शतक्रतो धनो वृत्राणामभवः । प्रावो वाजेषु वाजिनम् (१२६). अस्य = इमं सोमम्. धनः = हन्ता. प्रावः = प्र + आवः. अव् = to endow with gifts. वाजेषु = in battles in which booty is to be secured. वाजिनं = a warrior that brings in booty.

(273) नामानि ते शतक्रतो विश्वाभिर्गीर्भिरीमहे । इन्द्राभिमातिषाहे (३ ३१) = हे शतक्रतो इन्द्र अभिमातयः शत्रवः तेषां साहे अभिभवे विश्वाभिर्गीर्भिः ते तव नामानि ईमहे याचामहे.

अभिमातिः = an enemy. अभिमातिषाहे = in a battle where enemies are defeated. विश्वाभिः = गीर्भिः = धनैः (सहितानि). नामानि = धनानि. We beg of thee an abundance of riches.

(274) शुभिन्तमं न ऊतते शुभिनं पाहि जागृविम् । इन्द्र सोमं शतक्रतो (३ ३४) = हे शतक्रतो इन्द्र नः अस्माकम् ऊतये शुभिन्तमं शुभिनं जागृविं सोमं पाहि पिब.

शुभिन्तमं = the best of those that give wealth or strength. शुभम् = strength, and then wealth which is the result of strength. शुभिनं = possessed of wealth. जागृविं = giving (wealth). गृ = to give.

(275) नू त आभिरभिष्ठिभिस्तव शर्मन् शतक्रतो । इन्द्र स्यामसुगोपाः शूर स्याम सुगोपाः (५ १६) = हे शूर शतक्रतो इन्द्र आभिः अभिष्ठिभिः ते तव शर्मन् शर्मणि सुगोपाः स्याम.

अभिष्ठिः = a gift. शर्मन् = under the patronage of. Here are अभिष्ठि� and शर्मन् as against शूर and सुगोपाः.

(276) वहन्तु त्वा रथेष्टामा हरयो रथयुजः । तिराश्चिदर्यं सवनानि वृत्रहन् अन्येषां या शतक्रतो (८ ३३) = हे वृत्रहन् शतक्रतो रथयुजः हरयः अन्येषां या यानि सवनानि अर्यं अर्यः सवनानि च तिरः रथेष्टां त्वा त्वाम् आवहन्तु.

रथयुजः = that yoke themselves to the chariot; or the constant companions of the chariot. रथेष्टां = रथेष्टुं = seated in the chariot. अर्यं must have been अर्यः = अरेः. Or अर्यं = अर्याणि =

शत्रूणां. तिरः governs सवनानि which is in the accusative case. तिरः = across, disregarding.

(277) अवितासि सुन्वतो वृक्तवर्हिषः पिवा सोमं मदाय कं शतकतो । यं ते भागमधारयन् विश्वाः सेहानः पृतना उरु ज्ञयः समपुजिन्मरुत्वाँ इन्द्र सत्पते (८१६)= हे शतकतो वृक्तवर्हिषः सुन्वतः यजमानस्य अविता दाता असि । यं (सोमस्य) भागं ते तुभ्यम् अधारयन् तं सोमं मदाय कं हे अप्सु-जित् सत्पते विश्वाः पृतनाः सेहानः उरुज्ञयः मरुत्वान् त्वं सं पिव.

अविता = a giver of wealth. वृक्तं वर्हिषः आसनार्थं येन स वृक्त-वर्हिषः = one that cuts grass to make seats of for the gods to sit on. कं governs the dative (here मदाय) and always indicates something good. पृतनाः = foes. सेहानः perfect participle of सह = to defeat. अप्सुजित् = अप् + सु + जित् = one that conquers wealth (अप् = सु = घनं). मरुत्वान् = accompanied by the Maruts. Indra is शतकतु �either because he rewards or because he conquers hostile armies. यं ते भागमधारयन् is an interpolation ; it spoils the metre. सत्पते = O master of wealth. उरुज्ञयः = whose speed or force is great.

(278) प्रभङ्गो शूरो मधवा तुवीमधः संमिश्रो वीर्याय कम् । उभा ते वाहू वृष्णा शतकतो नि या वज्रं मिमिक्षतुः (८१७). प्रभङ्गी = a smasher. Cp. प्रभङ्गं दुर्मतीनां (८१६).

तुवीमधः = वहुधनः. वीर्याय कं संमिश्रः = formed for heroism. कं vide 277. या यौ वाहू वज्रं निमिक्षतुः = which arms hold the bolt. उभा = उभौ. वृष्णा = वृष्णौ = powerful. शूरः etc. is in favour of कतु meaning power ; but मधवा and तुवीमध are in favour of its meaning wealth.

(279) आ ते दधामीन्द्रियमुक्था विश्वा शतकतो । स्तोत्रभ्य इन्द्र सूलय (८१८)= हे शतकतो ते तुभ्यम् इन्द्रियं विश्वा विश्वानि उक्थानि च आदधामि अर्पयामि । हे इन्द्र स्तोत्रभ्यः सूलय.

इन्द्रियं = strength worthy of Indra or Soma which produces such strength. विश्वानि उक्थानि = all praises. सूलय = show favour in the shape of wealth.

सक्रतुः = wealthy

(२०) इमा ब्रह्मेन्द्र तुभ्यं शंसि दा नुभ्यो नुणां शूर शवः । तेभिर्भव सक्रतुर्येषु चाक्तुत त्रायस्व गृणत उत स्तीन् (१०१५) = I have recited (शंसि) these (इमा = इमानि) praises (ब्रह्मा = ब्रह्माणि) unto thee (तुभ्यं), O Indra. Give (दा:) wealth (शवः) to donors (नुभ्यः), O giver (शूर) of riches (नुणां). Be full of riches (सक्रतुः) or gifts to those (तेभिः = तेभ्यः) among whom (येषु) thou lovest (चाक्तु) to receive offerings and praises. Give (त्रायस्व) to the devotee (गृणते) riches (स्तीन्). शवः = strength; wealth which is the result of strength. तेभिः भव सक्रतुः येषु चाक्तु = येषु ब्रह्मसु चाक्तु धनस्य दाता भवसि तेभिः तैः ब्रह्मभिः सक्रतुः धनस्य दाता भव = give us wealth in exchange for those praises owing to which thou art in the habit of giving wealth. This may be the sense. Or it may be an idiom that has the sense given above.

सक्रतू (अग्निः सोमश्च) = possessed of power

(२१) युवमेतानि दिवि रोचनान्यग्निश्च सोम सक्रतू अधत्तम् । युवं सिन्धूरभिश्चस्तेरवद्यादशीयोमावसुञ्चतं गृभीतान् (१०२३) = हे अग्निश्च सोम अशीयोमौ सक्रतू युवां दिवि रोचनानि अधत्तम् । गृभीतान् गृहीतान् सिन्धूर अवद्यात् अभिशस्ते: अमुञ्चतम् .

रोचनानि = the 3 stories of heaven. अभिशस्ते: = from the injurer, the destroyer. अवद्यात् = from the villain. These two words stand for Vṛtra. गृभीतान् = seized.

सक्रतवः (मित्रो अर्यमा वरुणः) = possessed of wealth

(२२) इमं स्तोमं सक्रतवो मे अद्य मित्रो अर्यमा वरुणो जुषन्त । आदित्यासः शुचयो धारपूता अवृजिना अनवद्या अरिष्टाः (२३५) = सक्रतवः मित्रः अर्यमा वरुणः एते देवाः अद्य मे मम इमं स्तोमं जुषन्तु सेवन्ताम् । एते देवाः आदित्यासः आदित्याः अदितेः पुत्राः । शुचयः ज्वलन्तः तेजस्विनः । धारपूताः । अवृजिनाः वृजिनं हिंसा तया रहिताः । अनवद्याः अरिष्टाः अहिं-सिताः अथवा हिंसारहिताः ।

शुचयः = resplendent. धारपूताः ? It occurs also in Rk 9 of this Sūkta and after शुचयः as here. There is no such word as धार in RV. पूत means purified. धरिण पूताः धारपूताः; but what does धार mean ? वृजिनं = अवद्यं = evil, injury. रिष् = to injure. अरिष्टाः = not injured or rather not injuring.

सुक्रतुः = possessed of wealth

(283) For १३३^३ vide P. 122 No. 71.

(284) For १३३^४ vide P. 141 No. 136.

(285) होता यक्षद्वनिनो वन्त वार्य वृहस्पतिर्यजति वेन उक्षभिः पुरुवारेभिरुक्षभिः। जगृभ्मा दूरआदिशं श्लोकमद्रेरथ तमना। अधारयदररिन्दानि सुक्रतुः पुरु सज्जानि सुक्रतुः (१३३^३) = होता अग्निः यक्षत् यजति धनं ददाति। वनिनः वनानि पातयन्तः मरुतः वार्य धनं वन्त ददाति। वेनः वृहस्पतिः पुरु वारं धनं येवां तैः उक्षभिः उक्षवलैः मरुद्धिः यजति धनं ददाति। अध अथ वयं तमना धनेन सह अद्वे: ग्रावणः दूरआदिशं दूरे श्रूयमाणं श्लोकं शब्दं जगृभ्म गृण्हीमः। सुक्रतुः अग्निः अररिन्दानि पुरु पुरुणि सज्जानि धनानि अधारयत् धारयति ददाति.

यज् = to give. यज् + स (of लेद) = यक्ष. वनिनः = the Maruts that sway forests. वन्त from व = to give. Agni is वृहस्पति here. B. is called वेन (=a bird) out of endearment. The Maruts are bulls (उक्षभिः). जगृभ्मा etc.=We catch i. e. hear the sound of the crushing stones. अररिन्दानि (which occurs here only) = riches ? अधारयत् etc. = Agni gives riches. तमना = with wealth.

(286) अस्मे रायिं न स्वर्थं दमूनसं भगं दक्षं न पृच्चासि धर्णसिम्। रश्मीरिच यो यमति जन्मनी उभे देवानां शंसमृत आ च सुक्रतुः (१३३^३) = हे अग्ने अस्मे अस्मभ्यं शोभनम् अर्थं यस्य तं स्वर्थं दमूनसं धर्णसि रायिं भगं दक्षं न सद्यः पृच्चासि ददासि देहि। यः रायिः यथा कश्चित् अश्वानां रश्मीन् नियमति तथा उभे जन्मनी उभौ संघौ नियमति। क्रते धने आ मध्ये देवानां धनानां शंसं दानम् आ दधाति च.

अर्थं, रायिः, भगं, दक्षं, क्रतुः, देव, शंस all mean wealth. न = in a moment. न is repeated twice for emphasis. स्वर्थं = (wealth) whose destination or end is wealth. दमूनसं (Latin dominus) = which

will be master of the house. पृच्छ = to give. धर्णसि (= धृ + नसि) like सानासि. धर्णसिः = which brings in wealth. उमे जन्मनी = gods and men. देवानां शंसम् ऋते आ च = puts in i. e. adds wealth to wealth.

(287) उत स्य न इन्द्रो विश्वचर्यगिर्दिवः शर्धेन मारुतेन सुकतुः । अनु नु स्थात्यवृकाभिरुतिभी रथं महे सनये वाजसातये (२३१) = उत अपि च विश्वचर्यगिः सुकतुः स्यः सः इन्द्रः दिवः मारुतेन शर्धेन महे सनये वाजसातये अवृकाभिः ऊतिभिः नु अधुना रथम् अनुस्थाति.

विश्वा: चर्यणयः यत्य = who has conquered the 5 Aryan tribes and their wealth. दिवः मारुतेन शर्धेन = with the multitude of the Maruts belonging to heaven. अनु + स्थाति = आतिष्ठुति = occupies. अवृकाभिः = harmless, doing no injury. ऊतिभिः = with wealth. सनये = वाजसातये = for giving wealth. महे = महते.

(288) अग्ने जरस्व स्वपत्य आयुन्धूर्जा पिन्वस्व समिषो दिदीहि नः । वयांसि जिन्व वृहतश्च जागृवे उशिग्नेवानामसि सुकतुर्विपाम् (३३१) = Increase (जरस्व) us, O Agni, in wealth (आयुनि) and in offspring (सु + अपत्ये = अपत्यवाति). Fatten (पिन्वस्व) us with wealth (ऊर्जा). Give (सं दिदीहि) us (नः) wealth (इषः). (For this purpose) conquer (जिन्व) the riches (वयांसि) of heaven (वृहतः), O liberal giver (जागृवे). Possessed of riches (सुकतुः), thou art the messenger (उशिक् ?) of gods (देवानां) and of those that sing their praises (विषां). आयु = ऊर्जा = इषः = वयस् = wealth. गृ = to give. जागृ by reduplication. जागृ + विः = जागृविः = a giver. उशिक् ? विषः = to sing. अपत्ये आयुनि सु धनं जरस्व देहि (= add wealth unto wealth) is perhaps the real construction and sense. अपत्यं = आयु = सु = धनम्.

(289) यथिकेत स सुकतुर्देवत्रा स ब्रवीतु नः । वरुणो यस्य दर्शतो मित्रो वा वनते गिरः (५११) = यस्य मनुष्यस्य गिरः स्तुतीः वरुणः मित्रः वा वनते संभजते यः च चिकेत धनं ददाति स सुकतुः भवतु । स नः अस्मान् एते अपापा: इति देवत्रा देवेषु ब्रवीतु.

चिकेत from कित् = to give. He really is possessed of wealth who gives it in largesses. दर्शतः = दर्शनीयः = good to look at. देवत्रा = among the gods, specially to Mitra and Varuna.

(२८९ + २९०) लोक्यता २९० Or

यः चिकेत ददाति स एव सुक्रतुः धनवान् । यस्य यस्मै दर्शतः वरुणः
दर्शतः मित्रः वा गिरः धनानि वनते ददाति स नः अस्मान् देवता देवे धने
ब्रवीतु धनं ददातु = He really is wealthy who gives wealth to the
deserving. Let him to whom wealthy (दर्शतः) Varuṇa or wealthy
Mitra gives वनते riches (गिरः) bespeak (ब्रवीतु) us in wealth i. e.
give us wealth. दर्शतं दर्शनीयं सुवर्णम् । दर्शतः धनवान् । This may
be the real sense.

(२९०) उदु प्य देवः सविता हिरण्यया वाहू अयंस्त सवनाय सुक्रतुः ।
घृतेन पाणी अभि प्रुण्णुते मखो युवा सुदक्षो रजसो विधर्मणि (६५३) = यः सः
सुक्रतुः देवः सविता हिरण्ययौ वाहू सवनाय उत् अयंस्त । रजसः विधर्मणि
युवा मखः सुदक्षः घृतेन पाणी अभिप्रुण्णुते.

सुक्रतुः = सुदक्षः = possessed of wealth. वाहू = पाणी. हिरण्यया =
हिरण्ययौ = हिरण्मयौ = of gold. सविता = Savitṛ who awakens (सु =
to awaken, to give). सवनाय = for awakening; or for giving.
उत् + अयंस्त = has raised or extended. घृतेन etc. = he washes
his hands with water (before giving as donors have to do in
Hindu society). मखः = मखवान् = मधवान् = possessed of wealth.
रजसः दिवः विधर्मणि रोचने. विधर्मन् was perhaps another name of
रोचन. Perhaps the whole expression means in heaven.

(२९१) स सुक्रतुर्यो वि दुरः पणीनां पुनानो अर्कं पुरुभोजसं नः । होता
मन्द्रो विशां दमूनास्तिरस्तमो ददशे राम्याणाम् (७३) = यः अश्वः नः अस्म
भ्यं पुरुभोजसं वहुधनम् अर्कं धनं पुनानः ददत् दातुम् इच्छन् पणीनां दुरः
द्वाराणि वि वः उद्घाटितवान् स सुक्रतुः धनवान् विशां होता मन्द्रः दमूनाः
राम्याणां रात्रीणां तमः तिरः ददशे.

वः must be understood after वि. The Panis shut cows
within their strongholds the doors of which Agni opens by
force. पुनानः = giving; पू �often means to give; in the 9th Man-
dala we have any number of instances of पू meaning to give.
अर्क, पुरु and भोजस् mean wealth. मन्द्रः = rejoicing. विशां होता = an
invoker employed by men to invite the gods. दमूनाः = the
master of the house. तिरः governs the accusative and means

through. राम्या = a night; so called perhaps because animals cease their activity; from रम् = to halt.

(292) स सुक्रतुर्क्रतचिदस्तु होता य आदित्य शवसा वां नमस्वान् । आवर्तदवसे वां हविष्मानसदित्स सुविताय प्रयस्वान् (७६५) = हे आदित्य आदित्यौ इन्द्रावरुणौ स यजमानः सुक्रतुः क्रतचित् अस्तु यः नमस्वान् हविष्मान् प्रयस्वान् शवसा शवसी धनयुक्तौ वाम् अवसे आवर्तत् । स सुविताय असत् अस्तु इत् एव.

क्रतचित् = a giver of wealth or a possessor of wealth. नमस् = हविस् = प्रयस् = an offering. आदित्य irregular for आदित्यौ. शवसा = शवसौ = शवसा धनेन युक्तौ. आवर्तत् from आ + वृत् = to turn towards, bring. अवसे = सुविताय = for welfare.

(293) मित्रा तना न रथ्या वरुणो यश्च सुक्रतुः । सनात्सुजाता तनया धृतव्रता (८४५). मित्रावरुण a compound split into मित्रा and वरुणः which latter is qualified by यश्च सुक्रतुः. तना न ? If न means च, then तना would mean with wealth. रथ्या = रथ्यौ. It qualifies मित्रावरुणौ. तना मित्रः न च सुक्रतुः वरुणश्च रथ्या रथ्यौ would be the construction. रथीः = a bringer (of wealth). सनात् = for ever, always. सुजाता = सुजाती = धनवन्तौ. सु indicates possession. जात = wealth. तनया = तनयौ (= अदिते: पुत्रौ) or धनवन्तौ. धृतव्रता = धृतव्रतौ = whose ordinances hold i. e. are obeyed or givers of wealth. तना, तनय, क्रतु, व्रत and जात mean wealth.

(294) यः सुपव्यः सुदक्षिण इनो यः सुक्रतुर्गृणे । य आकरः सहस्रा यः शतामध इन्द्रो यः पूर्भिदारितः (८४३) = सु धनं सव्ये हस्ते यस्यास्ति स सुपव्यः । तथैव सुदक्षिणः । इनः यः सुक्रतुः तं गृणे स्तौमि । यः आकरः धनानां खनिः । यः सहस्रा सहस्रामधः शतामधः वहुधनः । इन्द्रः यः पूर्भिद पुरां भेत्ता । आरितः.

सुपव्यः etc. = Indra has wealth in both hands. शतानि मद्यानि यस्य सः = one that has wealth countable by hundreds. सहस्रा is most probable to be connected with मधः as सहस्रामधः. आकरः = a mine. पूर्भिद = a smasher of forts and a giver of wealth contained therein. आरितः occurs thrice again; yet its meaning cannot be guessed. (१) य आरितः कर्मणिकर्मणि स्थिरः (११७); (२) सहरिर्विश्व आरितः (२३३); (३) आरितः पूर्भिद (१०५५). In all these

places the word qualifies इन्द्रः. अर् = to run to. आ + अर् + इ + तः = आरितः = run up to for help. People run up to Indra for help. This may be the sense.

(295) एन्द्र याहि पीतये मधु शविष्ट सोम्यम् । नायमच्छा मधवा शृणवद्विरो ब्रहोकथा च सुकतुः (८५५) = हे शविष्ट इन्द्र सोम्यं मधु पीतये नायम् अच्छ आ याहि । सुकतुः मधवा गिरः ब्रह्म उकथा च शृणवत् शृणोतु.

सोम्यं मधु = honey-sweet Sōma, सुकतुः = मधवा = possessed of wealth, उकथा = उकथानि, गिरः = ब्रह्मन् = उक्यं = praise, नायम्? towards one that praises? The word occurs also in 6 १५, 6 ११ and 9 १. नायमच्छा spoils the metre and is not wanted.

(296) यो म इमं चिदु त्मामन्दचित्रं दावने । अरद्वे अक्षे नहुये सुकृत्वनि सुकृत्तराय सुकतुः (८५६) = अरद्वे अक्षे नहुये सुकृत्वनि वर्तमानम् त्मामा सहितम् इमं चित्रं सुकृत्तराय मे महां दावने अमन्दत्.

Which king, possessed of wealth rejoiced to give me, so reputed for good deeds, this wealth that lay with अरद्व etc. चित् + उ = even, त्मामा = along with wealth, चित्रं = धनं, अमन्दत् = took delight in, दावने = दातुम्, अरद्व and अक्ष = occur only here. We have नहुस् and नहुष both in RV. सु + कृत् + वन् = सुकृत्वन् = one that performs good deeds or has abundant wealth.

(297) स मातरा न ददशान उच्चियो नानददेति मरुतामिव स्वनः । जानन्नृतं प्रथमं यत्स्वर्णं प्रशस्तये कमवृणीति सुकतुः (९५०) = न यथा मातरा मातरो पश्यन् अप्तिः ते प्रति रोहवन् एति तथा सोमः उच्चियः ददशानः ताम् प्रति नानदत् एति गच्छति । तदा तस्य स्वनः मरुतां स्वनः इव श्रूयते । क्रतं धनं जानन् ददत् सुकतुः सोमः प्रथमं स्वर्णं प्रशस्तये कम् अवृणीति. Agni has two mothers on seeing whom he runs up to them uttering joyous cries. Sōma sees cows (i. e. milk) and goes up to them bellowing like a bull. His bellowing resembles the roar of the Maruts.

The 2nd half is difficult. Having to give (जानन्) wealth (क्रतं) he chose (अवृणीति) the best (प्रथमं) wealth (स्वर्णं) for making gifts (प्रशस्तये). For कं vide 277.

(298) क्रतस्य गोपा न दमाय सुक्रतुरुषी प पवित्रा हृद्यनारा दधे । विद्वान् स विश्वा भुवनानि पश्यत्यवाजुष्टान् विध्यति कर्ते अवतान् (९०३) = सुक्रतुः क्रतस्य गोपाः सोमः दमाय न भवति न दधोति न दध्यते वा । स हृदि अन्तर् त्री त्रीणि पवित्रा पवित्राणि आदधे । विश्वा विश्वानि भुवनानि विद्वान् सः अजुष्टान् अवतान् जनान् अव पश्यति कर्ते च विध्यति.

क्रतस्य गोपाः = the guardian of wealth. न दमाय = is not subject to injury or would not injure. त्री पवित्रा = three purifiers. What are they ? The strainer, water, and milk ? पः = सः अजुष्टान् = अविद्यमानं जुष्टं हविः येषां तान् = those that do not make offerings that are liked by the gods. अवतान् = those that do not embrace the Aryan religion अजुष्टान् अवतान् अव पश्यति विध्यति च=he sees below or looks down upon infidels and hurls (विध्यति) them (into the deep abyss). कर्ते ? कर्त्रै ? in order to oblige him who does obey Sōma's dispensation ? विश्वा भुवनानि विद्वान् = giving abundant wealth (to his devotees).

(299) त्वं नः सोम सुक्रतुर्वयोधेयाय जागृहि । क्षेत्रवित्तमो मनुषो वि वो मदे द्रुहो नः पाहांहसो विवक्षसे (१०३५) = हे सोम सुक्रतुः त्वं नः अस्मभ्यं वयः धनं तस्य देवाय दानाय जागृहि । मनुषः क्षेत्रवित्तमः त्वं नः अस्मान् द्रुहः अहसः पाहि रक्ष.

वि वो मदे and विवक्षसे are words inserted into the 2nd half of every Rk of this Sūkta. क्षेत्रं वेत्ति ददाति असौ क्षेत्रवित्. Sōma is the greatest land-giver of i. e. to man (मनुषः). जागृहि = give. गृ (=to give) by reduplication जागृ. जागृ + हि = जागृहि.

(300) For 10 १/२ vide P. 116 No. 52.

सुक्रतु (भित्रावरुणौ) = possessed of wealth

(301) आ चिकितान सुक्रतु देवौ मर्ते रिशादसा । वरुणाय क्रतपेशसे दधीत प्रयसे महे (१०६६) = हे चिकितान मर्ते भित्रावरुणौ सुक्रतु रिशादसौ रिशादसौ भवतः । क्रतपेशसे महे महते प्रयसे वरुणाय मर्तः आदधीत.

चिकितान = हविषां दातर् = O thou that makest offerings ; क्रित् = to give. रिशां धनं दत्तः तौ रिशादसौ. क्रतपेशसे महे महते

प्रयसे प्रयस्वते वरुणाय हविः आ दधीत् = one should make offerings to V. ऋतेन युक्तं पेशः यस्य = who possesses wealth added to wealth. प्रयसे = प्रयस्वते. प्रयस् = wealth.

(301 a) For 7^१ vide P. 120 No. 64.

(302) नपाता शवसो महः सूनू दक्षस्य सुकृत् । सुप्रदानू इपो वा-स्त्वधि क्षितः (८३३) = शवसः वलवतः महः महतः दक्षस्य नपाता नपातौ सूनू सुकृत् सुप्रदानू इपः वास्तु अधि क्षितः.

Daksha is mighty (शवसः = महः). Mitra and Varuna are his sons. सुप्रदानू = धनवन्तौ. सु = प्र = दानु = a gift. इपः = wealth. वास्तु = वास्तुनि = houses. अधिक्षितः = rule over (riches and houses).

सुकृतवः (देवाः) = possessed of wealth

(303) नराशंसस्य महिमानमेषामुप स्तोपाम यजतस्य यज्ञैः । ये सुकृ-तवः शुचयो धियंधाः स्वदन्ति देवा उभयानि हव्या (७३) = एषां देवानां यजतस्य नराशंसस्य महि मानं यज्ञैः उप स्तोपाम स्तुमः । ये सुकृतवः धियंधाः शुचयः देवाः उभयानि हव्यानि स्वदन्ति.

एषां देवानां यजतस्य नराशंसस्य महि मानं = the great gift (मानं) of the abundant wealth of these gods. नरा धनेन युक्तं शंसं धनं तस्य. The Padakri makes महिमानं one pada. यज्ञैः = with offerings. यजतः = one that has wealth. स्तु + स (of लेट) = स्तोप. धियं धनं दधति इदति ते धियंधाः. शुचयः = resplendent. This epithet suggests bright gold. स्वदन्ति = taste. उभयानि हव्या = liquid and solid offerings.

सुकृतुं (अर्पि) = possessed of wealth

(304) अर्पिं दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसम् । अस्य यज्ञस्य सुकृ-तुम् (१३३) = दूतं होतारं विश्ववेदसं सुकृतुम् अर्पिम् अस्य यज्ञस्य वृणीमहे.

अस्य यज्ञस्य = एतावत् धनं = so much i. e. abundant wealth. विश्ववेदसं = possessed of abundant wealth.

(305) यजिष्ठं त्वा वृत्तमहे देवं देवत्रा होतारम् । अस्य यज्ञस्य सुकृ-तुम् (८३३). For अस्य यज्ञस्य vide 304. देवत्रा = देवेषु. यजिष्ठं = दानुतमं = the best giver (among the gods).

(306) तं मर्जयन्त सुक्रतुं पुरोयावानमाजिषु । स्वेषु क्षयेषु वाजिनम्
(८४३) = आजिषु पुरोयावानं सुक्रतुं वाजिनं तम् अर्प्ति स्वेषु क्षयेषु मर्जयन्त.

आजिषु = in battles. पुरोयावा = one that goes foremost. सुक्रतुं = वाजिनं. स्वेषु क्षयेषु = in their own homes मर्जयन्त = अमार्जुः = washed i. e. fed with offerings.

सुक्रतो (अप्ते) = possessed of wealth

(307) अप्ते जुषस्व प्रति हर्य तद्वचो मन्द्र स्वधाव ऋतजात सुक्रतो ।
यो विश्वतः प्रत्यङ्गसि दर्शतो रणः संदृष्टौ पितुमां इव क्षयः (११५४). मन्द्र = jolly. स्वधावः = ऋतजात = सुक्रतो. स्वधा = ऋतं = जातं = क्रतुः = wealth. ऋतजात = ऋतेन धनेन युक्तं जातं धनं यस्य. विश्वतः प्रत्यङ्ग असि = Thou shinest (प्रत्यङ्गअसि) everywhere. संदृष्टौ दर्शतः रणः = beautiful to look at, of beautiful appearance. रणः = दर्शतः. पितुमान् क्षयः इव = like a house full of Sōma. Agni looks charming like a house full of Sōma. As Sōma attracts, so does Agni. जुषस्व (हविः) = taste (this offering). प्रति हर्य तत् वचः = accept this praise.

(308) महो रुजामि बन्धुता वचोभिस्तमा पितुर्गोत्तमादन्वियाय । त्वं
नो अस्य वचसश्चिकिद्धि होतर्यविष्ट सुक्रतो दमूनाः (४१४) = महः महतः तव
बन्धुता बन्धुतया वचोभिः स्तुतिभिः तत् (एनः) अहं रुजामि नाशयामि यत्
(एनः) पितुः गोत्तमात् मा माम् अनु इयाय । त्वं नः अस्माकम् अस्य
वचसः स्तुतेः चिकिद्धि । इमां मया कृतां स्तुतिं जानीहि.

होतर् = invoker or offerer of offerings. यविष्ट = youngest (of all gods). दमूनाः = a master of the house. एनः understood after तत्. This एनस् may be poverty. I destroy poverty that has accompanied me from my father by means of wealth (बन्धुता) obtained from the great (महः) Agni. बन्धुः = wealth.

(309) इत्था यथा त ऊतये सहसावन् दिवेदिवे । राय ऋताय सुक्रतो
गोभिः प्याम सधमादो वीरैः प्याम सधमादः (५४५) = हे सहसावन् सुक्रतो अप्ते
यथा येन प्रकारेण पुरा इत्था अनेनैव प्रकारेण अधुना ते तव ऊतये राये
ऋताय दिवेदिवे गोभिः वीरैः सधमादः स्याम्.

इत्था यथा = in the same way now as before. ऊतये = राये = ऋताय
(= for (obtaining) wealth. सहसावन् = O thou possessed of power

and wealth. दिवेदिवे = every day or for riches. सधमादः = rejoicing together, happy. The two सधमादः spoil the metre. It is a substitute for a word of 4 syllables which cannot be recovered.

(३१०) कृधि रत्नं यजमानाय सुक्रतो त्वं हि रत्नधा असि (७४६) = Give (कृधि) wealth (रत्नं) to the sacrificer (यजमानाय), O thou possessed of wealth (सुक्रतो); thou art (असि) well-known (हि) as a giver of wealth (रत्नधाः). क्रतु and रत्न both mean wealth. This single instance will convince any one that क्रतु means wealth.

(३११) अध ज्मो अध वा दिवो वृहतो रोचनादधि । अया वर्धस्व तन्वा गिरा ममा जाता सुक्रतो पृण (८५८) = अध अथवा ज्मः पृथिव्याः अधि अध अथवा वृहतः दिवः रोचनात् अधि (आगत्य) मम अया तन्वा गिरा वर्धस्व । मम जातानि हे सुक्रतो आ पृण.

वृहत् often qualifies द्यौस् which has three Rōchanas or stories. Indra is requested to come from wherever he be on earth or from the highest story of great heaven. मम अया गिरा तन्वा वर्धस्व = grow strong or be happy with this praise itself of mine, तन्वा qualifies गिरा and mean (with this) very (praise). जात means wealth as in तुविजात. जातानि आपृण = धनं देहि.

(३१२) आजिपते नृपते त्वमिद्धि नो वाज आ वक्षि सुक्रतो । वीती होत्राभिरुत देवर्वातिभिः ससवांसे वि शृण्वरे (८५४). आजीनां संग्रामाणां संग्रामस्थानां धनानां पते. नृणां धनानां पते.

आजिपते = नृपते = सुक्रतो (इन्द्र). त्वमिद्धि = त्वम् + इत् + हि = thou alone. नः अस्मभ्यं वाजे धनम् आ वक्षि वह देहि. वी = to make offerings. वीती = वीत्या = होत्राभिः = देवर्वातिभिः = in return for offerings made to the gods. ससवांसः = धनवन्तः. ससं = धनम्. (The gods) are reputed (शृण्वरे) far and wide (वि) as makers of gifts (ससवांसः). वाज must have been वाजं as वाजे cannot be construed.

(३१३) अतस्था रथिमभि राजानं सुक्रतो दिवः । सुपर्णो अव्यथिर्भरत् (९५६) = हे सुक्रतो सोमर्यं राजानं त्वा त्वाम् अतः अस्मात् दिवः शुलोकात् अव्यथिः सुपर्णः श्येनः अभि भरत् आहरत् = O wealthy Sōma, a hawk, untiring (अव्यथिः) in his mission, fetched (अभि + भरत्) thee from that region (अतः), i. e. heaven (दिवः), thee ruling (राजानं) over riches (रायं).

(314) आ रथिमा सुचेतुनमा सुकतो तनूचा । पान्तमा पुरुस्पृहम् (९१६) = हे सुकतो सोम सुचेतुनं पान्तं पुरुस्पृहं रथिं तनूषु आ वृणीमहे.

सु धनम् । तेन युक्तं चेतुनं धनं यस्मिन् तं रथिम्. पान्तं = देयम्; पा = to give. पान् पान्तौ पान्तः । पान्तं etc. पुरु धनम् । तेन युक्तं स्पृहं धनं यस्मिन् तम्. These 3 adjectives mean packed with wealth i. e. abundant. तनूषु = धनेषु = into our riches; as an addition to riches already possessed by us. वृणीमहे understood from Rk 28. आ (repeated 4 times for metre) + वृणीमहे = we solicit.

(315) स तू पवस्व परि पार्थिवं रजः स्तोत्रे शिक्षन्नाधून्वते च सुकतो । मा नो निर्भाग् वसुनः सादनस्पृशो रथिं पिशङ्गं बहुलं वसीमहि (०५२) = हे सुकतो सोम पार्थिवं रजः परि स्तोत्रे धून्वते च शिक्षन् स त्वम् आ पवस्व तु । सादनस्पृशः वसुनः नः अस्मान् मा निर्भाक् । पिशङ्गं बहुलं रथिं वसीमहि.

पार्थिवं रजः परि = from the broad region i. e. heaven. तू पवस्व = do give; तु adds force to पवस्व. शिक्षन् = giving; from शक् (= to give) + स्. स्तोत्रे should be सोत्रे = to the extractor of Soma-juice. धून्वते = to him who washes i. e. dilutes Soma in water. सादनं धनम् । तत् स्पृशति तत् = which fills wealth through and through; abundant. Do not prevent (निर्) us from sharing (भाक्) such wealth (वसुनः). We wish to possess (वसीमहि) abundant (बहुलं) resplendent (पिशङ्गं) wealth (रथिं).

(316) जुपाणो अग्ने प्रति हर्ये मे वचो विश्वानि विद्वान् वयुनानि सुकतो । वृतनिर्णग्रहणे गातुमेरय तव देवा अजनयन्ननु व्रतम् (१०१३२) = हे सुकतो अग्ने विश्वानि वयुनानि विद्वान् (मम हर्वापि) जुपाणः त्वं मे मम वचः स्तुतिं प्रति हर्ये स्वीकुरु । वृतनिर्णिक त्वं ग्रहणे गातुम् धनम् एरय देहि । देवाः तव तुभ्यं व्रतं धनम् अनु सततम् अजनयन्.

विश्वानि = वयुनानि = धनानि. वय् (= to weave, to produce) + उन् = वयुनं = anything woven i. e. produced, brought into existence as a sacrifice, a battle, work, praise, wealth. विद् (= to give) + वान् = विद्वान् = giving; as thou givest. जुपाणः = having accepted (my offerings). प्रति हर्ये मे वचः = accept my prayer. वृत् निर्णिक् यस्य सः = who puts on a coat in the shape of ghee. ग्रहणे = ग्रहणाणि स्तोत्राणि कुर्वते. गातुं = wealth. एरय = send. व्रतं = wealth. The gods have made thee a constant supply of wealth.

(317) इयं दुहन् सुदधां विश्वधायसं यज्ञप्रिये यज्ञमानाय सुकतो ।
 अग्ने धृतस्तु लिर्भिर्तानि दीयद्वर्तिर्यजं परियन् सुकतूयसे (१०^{१४२}) = हे सुकतो
 अग्ने यज्ञप्रिये यज्ञमानाय विश्वधायसं सुदुधाम् इयं दुहन् क्रतानि त्रिः
 दीयत् वर्तिः यज्ञं परियन् धृतस्तुः त्वं सुकतूयसे.

यज्ञप्रिये=यज्ञमानाय. यज्ञं हविः प्रीणाति ददाति असौ यज्ञप्रीः । तस्मै.
 यज्ञमानाय=to one who makes offerings. विश्वं धनं दधाति असौ विश्व-
 धायाः । ताम्, सु धनं दोग्निः असौ सुधुक् । ताम्, इष् (= धनं) is a cow that
 milks and gives wealth. क्रताति धनानि त्रिः वारंवारं दीयत् ददत्.
 दी (= to give) by reduplication दीदी. दीदी + अत् = दीयत्. वर्तिः=
 यज्ञं = a gift, wealth. परियन् = giving fully. इ like या means to
 give. परि = fully. धृतम् इव स्तु त्वक् यस्य सः = whose skin is
 bright or shines like ghee. सुकतुः इव आचरसि = thou behavest
 like i. e. art the richest donor.

(318) For 10^{१४४} vide P. 122 No. 70.

सुक्रतुः = who has power

(319) नि पसाद् धृतव्रतो वरुणः पस्त्यास्वा । साम्राज्याय सुकतुः (१३५)
 = सुकतुः धृतव्रतः वरुणः पस्त्यासु आ साम्राज्याय निससाद्.

धृतव्रतः = whose laws stand i. e. are obeyed everywhere or
 who gives (धृत) wealth (व्रत). साम्राज्याय = to rule the whole
 universe. Varuna is called सम्राट्. पस्त्यासु = in the heavenly
 houses. आ = मध्ये.

(320) वि यो रजांस्यमिमीतं सुकर्तुवैश्वानरो वि दिवो रोचना कविः ।
 परि यो विश्वा भुवनानि प्रयेऽददधो गोपा अमृतस्य रक्षिता (६५) = यः
 सुकतुः कविः वैश्वानरः रजांसि दिवः रोचना रोचनानि च वि अमिमीतः । यश्च
 विश्वा विश्वानि भुवनानि परि परितः सर्वत्र प्रथयामास । यः अददधः
 अमृतस्य गोपाः रक्षिता च भवति.

वि + अमिमीत = measured or created. रजांसि = heavens.
 भुवनानि = worlds. दिवो रोचना = the 3 ascending parts of heaven.
 अददधः = never attacked or wounded by foes. अमृतस्य=of wealth.
 कविः = possessed of abundant wealth. वैश्वं धनम् । तेन युक्तः ना
 धनं यस्य सः .

(321) For 6 ½ vide P. 44 No. 22.

सुक्रतुं

(322) शंसा महामिन्द्रं यस्मिन् विश्वा आ कृष्णः सोमपाः काममव्यन्। यं सुक्रतुं विष्णो विभ्वतए धनं वृत्राणां जनयन्त देवाः (३५१) = यस्मिन् विश्वाः सोमपाः कृष्णः कामम् आ अव्यन् सुक्रतुं विभु विषुं यं विष्णो अतए वृत्राणां धनं यं देवाः जनयन्त तं महां महान्तम् इन्द्रं शंस.

विश्वाः सोमपाः कृष्णः = all Soma-drinking people i. e. all the gods. जन, विद्, कृष्ण, चर्यणी mean people. दैवी or मानुषी is often prefixed to these words. दैवो जनः = gods. मानुषी विद् = men. अव्यन् from वी=to enjoy. All the gods obtain all their desires (कामं) in him i. e. through him. विभु = विषुं = mighty. अतए from तथ् = to make. विष्णो was the mother of the gods. विष्णो = द्यावा-पृथिव्यौ ? धनं वृत्राणां etc. = the gods created (जनयन्त = अजनयन्त) him as destroyer of i. e. to destroy Vṛtra and other foes.

सुक्रतो

(323) त्वं सुतस्य पीतये सद्यो वृद्धो अजायथाः । इन्द्रं ज्येष्ठयाय सुक्रतो (१५१) = हे सुक्रतो इन्द्रं सुतस्य सोमस्य पीतये ज्येष्ठयाय च त्वं सद्य-वृद्धः अजायथाः.

Indra came out of his mother's womb a stalwart warrior. At that very moment he drank deep draughts of Soma and established his supremacy among the gods. The gods are called इन्द्रज्येष्ठ eight times in RV. ज्येष्ठस्य भावः ज्येष्ठं = the state or dignity of being the eldest.

(324) अददा अभीं महते वचस्ये कक्षीयते वृचयामिन्द्र सुन्वते । मेनाः भवो वृषणश्वस्य सुक्रतो विश्वेत्ता ते सवनेषु प्रवाच्या (१५२) = सुन्वते महते वचस्ये कक्षीयते हे इन्द्रं त्वम् अभीं वृचयाम् अददा । त्वं वृषणश्वस्य मेना अभवः । हे सुक्रतो ते तव विश्वा विश्वानि तानि सवनेषु प्रवाच्या प्रवाच्यानि.

अभीं = a dwarfish wife to a big (महते) man. वृ धनम् । तेन युक्तः चयः धनं यस्याः सा वृचया. वचस्युः = one that offers prayers or praises Indra became the wife of V. वृषणौ वृषवलौ अश्वौ यस्य तस्य. सवनेषु = in the midst of deep potations or in large assemblies or sacrificial sessions. प्रवाच्या = प्रवाच्यानि = to be bruited far and wide.

(325) सुगोपा आसि न दभाय सुकतो (५४२) = हे सुकतो अग्ने त्वं सुगोपाः आसि । दभाय न आसि भवसि.

सु धनं गा: च पाति ददाति असौ सुगोपाः = Agni gives wealth and cows. न दभाय = he never injures. The rest of the Rk. which I have not quoted is almost unintelligible. क्रतु in सुकतो meant power on account of the word सुगोपाः ; so I thought once ; but now I interpret both words otherwise.

(326) अद्य चित्तू चित्तदपो नदीनां यदाभ्यो अरदो गातुभिन्द्र । नि पर्वता अग्नसदो न सेदुस्त्वया दब्लहानि सुकतो रजांसि (६४०) = हे सुकतो इन्द्र यत् यदा त्वम् आभ्यः नदीभ्यः गातुं मार्गम् अरदः ततः प्रभृति नदीनां तत् एव अपः कर्म अद्य चित् नू चित् । पर्वताः अग्नसदः न इव नि सेदुः निषी-दन्ति । रजांसि त्वया दब्लहानि दर्ढीकृतानि.

अद्य = नू = to-day. अद्य चित् = नू चित् ; a repetition for emphasis. रद् = to cut out. Indra cut out channels (गातुं) for waters. Water must flow for ever (अद्य चित् नू चित्) along channels cut out for them. By Indra's command mountains stand (निषेदुः) like (न) vigilant watchmen (अग्नसदः). Indra has made the heavens strong ; he holds them on high.

(327) पुनानः सोम धारयेन्द्रो विश्वा अप निधः । जहि रक्षांसि सुकतो (९२३) = हे सुकतो सोम इन्द्रो पुनानः पूयमानः त्वं धारया विश्वाः निधः रक्षांसि अप जहि. निधः = रक्षांसि.

सुकतू

(328) आ नो मित्रावरुणा वृत्तैर्गव्यूतिमुक्षतम् । मध्वा रजांसि सुकतू (३१३) = हे सुकतू मित्रावरुणौ नः अस्माकं गव्यूतिं रजांसि वृत्तैः मध्वा आ उक्षतम्.

वृत्तैः = मध्वा = उदकेन. सुकतू = possessed of power. गव्यूतिं = a meadow, a grazing ground. रजांसि? fields? heaps of dust? आ उक्षतं = wet fully, drench.

सुकतुः = posse of offerings

(329) यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितमग्नि नरस्त्रियधस्ये समीधिरे । इन्द्रेण देवैः सरथं स वर्हिषि सीदन्ति होता यज्याय सुकतुः (५४३) = नरः

अश्मि त्रिपदस्ये समीधिरे । कीदशम् । यज्ञस्यः केतुं प्रथमं पुरोहितम् । इन्द्रेण दैवेश सह सरथम् आगच्छन् सुकतुः होता स यजथाय वर्हिषि नि सीदत् निपीदतु.

त्रिपदस्ये = in heaven with its 3 stories. नरः = sacrificers or donors; gods who wish to bless men with wealth (from नृ = to give). यज्ञस्य केतुं = the banner of the sacrifice or the giver (केतुं from कित् = to give) of wealth. प्रथमं पुरोहितं = the first priest. सरथम् (आगच्छन्) = (coming) in the same chariot (with Indra and the other gods). सुकतुः = possessed of offerings or wealth. यजथाय = for giving offerings to the gods or wealth to sacrificers. होता = the invoker (of the gods) or the giver (of wealth).

(330) निर्यत्पूतेव स्वधितिः शुचिर्गात्स्वया कृपा तन्वा रोचमानः । आ यो मात्रो रुशेन्यो जनिष्ट देवयज्याय सुकतुः पावकः (७३) = इव यथा स्वधितिः पूता सती रोचते तथा यत् यदा स्वया कृपा ज्वालया स्वया तन्वा निर् गात् निर्गच्छति तदा पावकः सुकतुः उशेन्यः यः अश्मि मात्रोः अरण्योः देवयज्याय आजनिष्ट आजायत.

पूतेव स्वधितिः = like a well-washed, cleaned or whetted hatchet. शुचिः = burning. कृपा = with a flame or flames. तन्वा = with his body which is his flames. उशेन्यः (from उश् + न्यः) like उशेन्यः, दिवश्चेण्यः etc. उशेन्यः = desirable. देवयज्याय = देवान् यष्टुम् = to make offerings to the gods. यत् and यः are without any antecedent. If यः be equal to यदा and यत् to तदा, the sentence then would be complete and plain.

सुकतो

(331) वेत्या हि वेधो अध्वनः पथश्च देवाज्जसा । अग्ने यज्ञेषु सुकतो (६४१) = हे वेधः सुकतो देव अग्ने त्वं यज्ञेषु अध्वनः पथः च अज्जसा वेत्य हि.

वधस्, a common epithet of gods and men, implies efficiency and capacity. सुकतो = O thou that conveyest offerings. अध्वनः = पथः. अज्जसा = हि = with certainty. यज्ञेषु = in sacrifices or in conveying offerings to the gods. वेत्य = thou knowest.

(332) इमां मे अग्ने समिधं जुपस्वेलस्पदे प्रति हर्या वृताचीम् । वर्षम् ने पृथिव्याः सुदिनत्वे अन्हामूखो भव सुकतो देवयज्या (१०५०) = हे सुकते अग्ने

इमां समिधं त्रुपस्व गृहाण । इळस्पदे घृताचीं प्रति हर्य । अन्हां सुदिनत्वे पृथिव्याः वर्ष्मन् वर्ष्मणि देवयज्या देवयज्यायै ऊर्ध्वः भव.

इळः पदे = पृथिव्याः वर्ष्मन् = on this Vedi (इळः = पृथिव्याः). वर्ष्मन् = (वृप् + मन्) = on the body, on the surface. अन्हां सुदिनत्वे? on this most blessed day of all days? देवयज्या = देवयज्यायै = देवान् यष्टुं = to make offerings to the gods. समिधं = an offering. घृताचीं and समिध् both mean an offering.

Doubtful

(333) स नो विश्वाहा सुकुतुरादित्यः सुपथा करत् । प्र ण आयूंपि तारिष्टत् (१३१३) = सुकुतुः आदित्यः स विश्वाहा विश्वानि अहानि नः अस्मभ्यं सुपथा सुपथानि करत् करोतु । नः अस्माकम् आयूंपि प्र तारिष्ट प्रवर्धयत्.

विश्वाहा = on all days, always. आदित्यः = Aditi's son viz. Varuna. विश्वाहा like सुपथा may be the object of करत्. May he make our days full of riches (विश्व) and other paths full of riches (सु). आयूंपि = riches; so सुकुतुः may mean possessed of riches.

(334) स हि श्रवस्युः सदनानि कृत्रिमा क्षमया वृधान ओजसा विनाशयन् । ज्योर्तीषि कृण्वन्नवृकाणि यज्यवेऽव सुकुतुः सर्तवा अपः सृजत् (१४१४) = यज्यवे श्रवस्युः सुकुतुः वृवानः स इन्द्रः हि क्षमया ओजसा कृत्रिमा कृत्रिमाणि सदनानि विनाशयन् ज्योर्तीषि अवृकाणि कृण्वन् कुर्वन् अपः सर्तवेऽवसृजत्.

श्रवस्युः (= giving wealth) = सुकुतुः. वृधानः = वर्धमानः = increasing (the wealth of his devotees). क्षमया = ओजसा = by force. क्षमया occurs altogether 5 times; twice it is coupled with ओजसा. By force is the sense everywhere. कृत्रिमाणि = धनवन्ति; कृ=धनम्. कृत्रिमाणि सदनानि विनाशयन् = destroying by force forts (सदनानि) or homes of the enemy packed with wealth (कृत्रिमाणि). सदन itself means wealth. कृत्रिमाणि सदनानि = abundant riches यज् = to make offerings or to give wealth. यज्यवे = for the devotee. ज्योर्तीषि अवृकाणि कृण्वन् = making the luminaries innocuous. He let loose (अवसृजत्) the waters (अपः) to rush on (सर्तवे = सर्तुं).

(335) एवां अर्जि वसूयवः सहसानं ववन्दिम् । स नो विश्वा अति द्विषः पर्ष्वन्नावेव सुकुतुः (५३५) = वसूयवः घनम् इच्छन्तः यजमानाः एवं सहसानं शत्रूणाम् अभिभविवारम् अर्जि ववन्दिम् वन्दामहे.

सह (= to defeat) + स् (of लेद) + आनं = सहसानं. For the 2nd half vide P. 13 No. 2.

(336) अधा मन्ये वृहदसुर्यमस्य यानि दाधार नकिरा मिनाति । दिवे-दिवे सूर्यो दर्शतो भूद्वि सज्जान्युर्विया सुकतुर्धात् (६३०) = Hence (अधा) I consider (मन्ये) his wealth (असुर्यं) to be huge (वृहत्). None (नकिः) destroys (आ मिनाति) what (यानि) he gives (दाधार). The Sun (सूर्यः) becomes (भूत्) possessed of bright gold (दर्शतः) for (giving) abundant riches (दिवेदिवे) to all. Possessed of riches (सुकतुः) he gives (विधात्) riches (सज्जानि) on an extensive scale (उर्विया).

Or

Hence (अधा) I consider his power (असुर्यं) to be mighty (वृहत्). None (नकिः) can destroy (आ मिनाति) what he sustains (दाधार). The Sun becomes visible (दर्शतः) daily. Possessed of power he made (वि + धात्) seats (सज्जानि) i.e. the worlds broad and extensive (उर्विया). सद् + मन् = सज्जन् = a seat; heaven which is the seat of the gods. उर्विया (= उरु + इया), is an adverb like आश्रुया, साधुया, धृष्णुया etc. I prefer the first interpretation.

(337) स सुकतू रणित यः सुतेष्वनुत्तमन्युयो अहेव रेवान् । य एक इन्द्र्यपांसि कर्ता स वृत्रहा प्रतीदन्यमाहुः (८३१) = स इन्द्रः सुकतुः यः सुतेषु सोमेषु रणिता भवति रमते । न नुत्तः मन्युः यस्य तादशः । अहा इव रेवान् । यः एकः इत् एव नरि अपांसि कर्ता भवति । स वृत्रहा । प्रति अन्यम् इत् एव आहुः जनाः ।

अनुत्तमन्युः = whose strength was never driven back ; it was irresistible. नुद् = to push back. रणिता = one taking delight. अहा ? It may be the name of the Sun. Indra possesses wealth like the Sun. रेवान् = धनवान्. नर्यपांसि = नरि अपांसि. नरि = हविपां दातरि. अपांसि = धनानि. कर्ता = दाता. प्रति इत् अन्यम् आहुः = people call the other (अन्यं) viz. Vṛtra प्रति i. e. easy of attack. Indra is अप्रति i. e. irresistible. His great foe, Vṛtra, is resistible (प्रति).

(338) दिवो नाभा विचक्षणोऽव्यो वारे महीयते । सोमो यः सुकतुः

कविः (९०३) = यः सोमः सुक्रतुः कविः स दिवः नाभा पिता विचक्षणः अव्यः अवीनां मेयाणां वारे पवित्रे महीयते पूज्यते.

महीयते = पूज्यते according to modern Sanskrit. सुक्रतुः = कविः = possessed of miraculous power. दिवः नाभा = Sōma is the father of Dyaus. विचक्षणः = seeing far and wide.

Or

Sōma who is possessed of abundant wealth (सुक्रतुः = कविः) gives wealth (महीयते), while passing through the strainer (अव्यः वारे), Sōma who is the parent (नाभा) of wealth (दिवः) and bright (विचक्षणः ?).

(339) त्रीणि त्रितस्य धारया पृष्ठेवरया रथिम् । मिमीते अस्य योजना वि सुक्रतुः (९०३) = हे सोम सुक्रतुः त्वं धारया रथिम् आ ईरय । सोमः त्रितस्य पृष्ठेषु अस्य स्वस्य त्रीणि योजनानि वि मिमीते.

Two sentences are mixed up; hence the difficulty of interpretation. The 1st sentence is clear enough. Is त्रित स heaven and is Sōma identified with the Sun ? Sōma measures (विमीते) his (अस्य) three (त्रीणि) strides (योजना) on the surfaces (पृष्ठेषु) of Trita. I do not understand this 2nd sentence or, I may say, the whole Rk. The meaning of सुक्रतुः depends on where we place it. In the 1st sentence it would refer to wealth; in the 2nd to power.

(340) अहं सप्त ऋवतो धारयं वृषा द्रवित्न्वः पृथिव्यां सीरा अधि । अहमर्णासि वि तिरामि सुक्रतुर्युधा विदं मनवे गातुमिष्ये (१०४३) = वृषा अहं पृथिव्याम् अधि सप्त द्रवित्न्वः ऋवतः सीरा: धारयम् अधारयम् । सुक्रतुः अहम् अर्णासि वि तिरामि । मनवे गातुमिष्ये युधा विदम्.

ऋवतः = (flowing) rivers. द्रवित्न्वः (plu. of द्रवित्नः) = runners; that rush on. सीरा: = (7 mighty) furrows. The 7 rivers are so many furrows made on the surface of the earth. वृषा = वृषवलः. धारयं = planted, established. वि तिरामि = increase. युधा = by fight. विदं = अविदं = gave. अर्णासि = (1) waters, (2) wealth. अर्णासि वितिरामि मनवे विदं च = I increase and give wealth to man. गातुमिष्ये = that he may obtain wealth. Cp.

वस्यइष्ट्ये which is a compound word. इष्ट्ये from इष्ट् or यज्= to give. गातुमिष्ट्ये = for giving (him) wealth, that he may obtain wealth (गातुं). गातुं is the object of इष्ट्ये.

सुक्रतुं

(341) तं च इन्द्रं न सुक्रतुं वरुणमिव मायिनम् । अर्यमणं न मन्द्रं सृप्रभोजसं विष्णुं न स्तुप आदिशे (६५६) = इन्द्रं न इव सुक्रतुं वरुणम् इव मायिनम् अर्यमणं न इव मन्द्रं विष्णुं न इव सृप्रभोजसं वः युष्माकं तम् आदिशे स्तुपे स्तौमि.

Is it a god or a king that is praised ? As it occurs between two Marut Rks., the multitude of the Maruts is perhaps referred to. The Maruts are powerful (सुक्रतुं) like Indra, miracle-workers (मायिनं) like Varuna, generous (मन्द्रं) like Aryaman and possessed of immense wealth like Vishnu. स्तु + स (of लेद) + ए = स्तुपे = स्तौमि. आदिशे = that they may give me wealth. आ + दिश = to give. Probably क्रतु and माया mean wealth like भोजस्. सृप्रं = देषं ? मन्द् (= to give) + रं = a giver. It is very likely that a king is praised.

(342) गिरा य एता युनजद्धरी त इन्द्रं प्रिया सुरथा शूर धाय् । प्र यो मन्युं रिरिक्षते मिनात्या सुक्रतुमर्यमणं ववृत्याम् (७३५) = यः अर्यमा हे शूर इन्द्रं ते तव प्रिया प्रियौ सुरथा सुरथौ धाय् एता एतौ हरी गिरा युनजत् अयुनकृ युनक्ति यश्च रिरिक्षतः हिसां कुर्वतः मन्युं वलं प्रमिनाति नाशयति तं सुक्रतुम् अर्यमणम् आववृत्याम्.

सुरथा = सुरथौ = रथवन्तौ = रथस्य वोदारौ = drawing the chariot; or सु धनं रथे ययोः = who carry wealth in their chariot. धाय् = those that give; generous; from धा= to give. यस्मै धायुरदधा मर्त्याय (३४०) ; here Indra is धायुः i. e. a giver of wealth. The epithet is transferred to his horses. रिष् (= to injure) becomes रिरिष् by reduplication. रिरिष् + स (of लेद) = रिरिक्ष. मन्युं = strength or wealth. प्रमिनाति = destroys. आववृत्याम् = I hope to turn back. Aryaman, a brother of Mitra and Varuna and once a powerful deity has here become a panegyrist of Indra.

सुक्रतुः = making offerings

(343) अधुक्षत प्रियं मधु धारा सुतस्य वेदसः । अपो वसिष्ट सुक्रतुः

(९३) = वेदसः सुतस्य सोमस्य धारा प्रियं मधु अधुक्षत । सुक्रतुः सोमः अपः वसिष्ट

वेदस् = capable. The stream of Sōma that is crushed milks (अधुक्षत) i. e. yields honey-sweet juice. अपः = waters and wooven cloth. Both meanings are intended. Sōma is diluted with water and so he puts on (वसिष्ट) a piece of cloth. वसिष्ट from वस् = to come oneself with. सुक्रतुः = conveying offerings or possessed of wealth.

सुक्रतुं

(344) ते धेदग्ने स्वाध्यो ये त्वा विप्र निदधिरे नृचक्षसम् । विप्रासो देव सुक्रतुम् (८१३) = हे विप्र देव अग्ने ये विप्रासः विप्राः नृचक्षसं सुक्रतुं त्वा त्वा निदधिरे ते स्वाध्यः घ इत् खलु.

धेदग्ने = घ + इत् + अग्ने. विप् = to praise or make offerings. विप्रः = one that praises or makes offerings; or विप् = to give. Agni is a gixer of wealth (विप्र). स्वाध्यः = सु + आध्यः = those that praise well or make offerings; Or स्वा स्वेन धनेन युक्ताः धियः धनानि येषां ते = those that obtain abundant wealth. नृचक्षसं = नृ धनम्। तेन युक्तं चक्षः धनं यस्य तम्. नृचक्षसं = सुक्रतुम्. निदधिरे = placed i. e. kindled. I interpreted नृ as a warrior and सुक्रतुं as powerful. ये त्वा धिरे नृचक्षसं may have been the original Pāda. विप्र निद seems interpolated.

सुक्रतो

(345) इमं यज्ञं सहसावन् त्वं नो देवता धेहि सुक्रतो रराणः । प्र यंसि होतर्वृहतीरियो नोऽग्ने महि द्रविणमा यजस्व (३११). यज्ञं = हृविः धनं वा. सहसावन् = सहसा बलेन धनेन वा युक्त. देवता = देवेषु देवेभ्यो वा. रराणः = giving offerings to the gods and wealth to men. प्र + यम् (=to give) + सु (of लेद) + इ = प्रयंसि = प्रयच्छ. इप्, द्रविण and क्रतु all mean wealth. होतर् from हु = to invoke or to offer, to give. महि = महत्. आयजस्म = देहि.

(346) सुवीरं रयिमा भर जातवेदो विचर्पणे । जहि रक्षांसि सुक्रतो (६३१). सुवीरं वीरपुत्रोपेतम् । अथवा । सु धनम् । तेन युक्तं वीरं धनं यस्मिन् तं रयिम्. सु, वीर, रथि, वेदस् and क्रतु all mean wealth; and जात तoo, आ भर = आहर = देहि. जातवेदः = जातं धनम् । तेन युक्तं

वेदः धनं यस्य. विचर्षणे = विश्वर्षणे = O thou to whom all the 5 Aryan tribes and their riches belong.

सुक्रतू

(347) क्रतावाना नि वेदतुः साम्राज्याय सुक्रतू । धृतव्रता क्षत्रिया क्षत्रमाशतुः (८३५) = क्रतावानौ सुक्रतू मित्रावरुणौ साम्राज्याय निषेदतुः । धृतव्रतौ क्षत्रियौ क्षत्रम् आशतुः ।

क्रतावानौ = those that give wealth (क्रत). साम्राज्याय निषेदतुः = occupy thrones for universal rule ? क्षत्रं = wealth. क्षत्रियौ = wealthy क्षत्रम् आशतुः = possess or give wealth. धृतव्रतौ = whose ordinances are obeyed by all or who give wealth.

सुक्रतूया = with abundant wealth

(348) त्वमग्ने प्रथमो मातरिश्वन आविर्भव सुक्रतूया विवस्वते । अरेजेतां रोदसी होतृवृयेऽसध्नोर्भारमयजो महो वसो (१३३) = हे अग्ने त्वं प्रथमः विवस्वते मातरिश्वने सुक्रतूया आविः भव आविरभूः । तव होतृवृयें रोदसी द्यावापृथिव्यौ अरेजेताम् । हे वसो वसुमन् अग्ने त्वं भारम् असध्नोः महः महत् धनं च अयजः ।

विवस्वते = to one that makes offerings. वि + वसु = to make offerings. सु + क्रतु + या = सु धनम् । तेन युक्तः क्रतुः धनं सुक्रतुः । तस्य भावः सुक्रतूया. सुक्रतूया = सुक्रतूयया = with abundance of wealth. The first Agni appeared to M. with such abundance. होता = देवानाम् आव्हाता तेभ्यः हविर्यां दाता मनुष्येभ्यश्च धनस्य दाता । तस्य वृयेवरणे = when Agni was elected for inviting the gods, for giving them offerings and for giving wealth to man. This election filled heaven and earth with fear, for they expected constant, unceasing exploitation. भारम् असध्नोः = (for) thou hast extorted from them amounts of wealth. महः अजयः = (and) made over (to man) huge treasures. सध् seems to be सह (= to take forcible possession of) with a slight alteration. यद्य हिंसायां (धा० ५२२) । अत्र वहनार्थः (सायणः). सध् + नु = सध्नु. अ + सध्नु + अस् = असध्नोः । भारं = महः = huge amounts.

सुक्रतूयया

(349) अयं देवानामपसामपस्तमो यो जजान रोदसी विश्वशंभुवा । वि यो ममे रजसी सुक्रतूयया जरोभिः स्कम्भनेभिः समानृचे (१३६०) = यः रोदसी द्यावापृथिव्यौ जजान जनयामास यः रजसी द्यावापृथिव्यौ सुक्रतूयया

विममे यश्च अजरोभिः अजरैः स्कम्भनेभिः स्कम्भनैः स्तम्भैः ते समानृचे सः
अपसां देवानाम् अपस्तमः.

अपसां = अपांसि कुर्वतां = of those that do wonderful acts.
अपस्तमः = the best of such gods. विश्वशंभुवा = that give abundant wealth. विश्वं = शं = धनम् । तस्य भुवौ दात्यौ. वि ममे = created or spread out. सुक्रतुः (देवः) = possessed of power. तस्य भावः सुक्रतुया । तया = by his possessing marvellous power. अजर = never growing old or weak. स्वम्भनं = a prop, a support, a pillar. समानृचे = supported, propped up. Or सुक्रत्यया may have the sense given in 348. अपस् = wealthy. He who filled (विममे) them with riches must be the wealthiest of the wealthy. The prop may be wealth itself.

क्रतुमता

(350) प्र तार्यायुः प्रतरं नवीयः स्थातारेव क्रतुमता रथस्य । अथ च्यवान उत्तरीत्यर्थं परातरं सु निर्क्षितिर्जिहीताम् (१०१५). Two sentences only are clear. प्रतरं नवीयः आयुः प्र तारि = Increase our wealth (आयुः) with greater wealth (प्रतरं = नवीयः). प्र = wealth. प्र+तरं = greater wealth. नु or नव = wealth. नवीयः = greater wealth. प्रतरं नवीयः यथा भवेत् तथा आयुः प्र तारि प्रवर्धय. Sāyaṇa understands life by आयुः; प्रतरं नवीयः आयुः = longer and fresher or younger life. निर्क्षितिः परातरं सु जिहीतां = let Death run (जिहीतां) off farther (परातरं) altogether (सु). हा (= to run) is found used in not a few Rks.

The 2nd Pāda cannot be construed. क्रतुमतः रथस्य स्थातारौ (= occupants of the wealth-laden chariot) would refer to the Aswins. But what have they to do here? अथ अथ च्यवानः अर्थम् उत्तरीति = Chyavāna goes to his destination. C. who had been disabled by old age was rejuvenated by the Aswins. But he too has no business here. This Rk. should have been placed after 178.

Note on क्रतु.

The last quotation is 350. We have to add to this 67 a, 253 a and 301 a. Two Rks. bear the number 185. The second 185 ought to come after 186 and be numbered 186 a. The first 185 refers to 3 Rks. So that the number of Rks. would be 356.

But 167 and 168 are repetitions of 141 and 142 respectively. Nos. 287, 284, 300, 301a and 318 merely refer the reader to 71, 186, 52, 64 and 70 respectively for explanation. The actual number of Rks. therefore is 349 (356-7). But the word occurs in 7 more Rks. which have been explained in other sections. So that the Rks. would number 356.

The word occurs however 376 times (356 + 10); for 52 has कतुना and सुक्रतुः; 55 has कत्वा twice; 64 कत्वा and सुक्रतुः; 70 कत्वा twice and सुक्रतो; 71 कतुभिः and सुक्रतुः and 136 कत्वा twice and सुक्रतुः. क्रत्यन्ति occurs along with कतवः in 15 and सुक्रत्यसे with सुक्रतो in 317.

The RV. uses the following forms of the word:—क्रतुः, कतवः, क्रतुं, क्रतुन्, कतुना, कत्वा, क्रतुभिः, क्रतवे, क्रत्वे, क्रतोः, कत्वः, क्रतुनां and क्रतौ; Taddhitas such as क्रतुमत्, क्रतुमान्, क्रतुमता and क्रतुमन्ता; compounds such as क्रतुप्राः, क्रतुविद्, क्रतुविच्चित्तमः (a compound and a Taddhita), क्रतुविदं, क्रतुविदा, कत्वामधासः, अक्रतुः, अक्रतुन्, अद्वसक्रतुः, अद्वृतक्रतुं, अद्वृतक्रतु, अभिक्रतनां, अमितक्रतु, अवार्थक्रतुं, अविर्हर्थक्रतो, क्रज्जुक्रतुः, कविक्रतुं, कविक्रतो, तुविक्रतो, पूतक्रतौ, वरेण्यक्रतो, विभुक्रतुं, वृपक्रतुः, वृपक्रतो, शतक्रतुः, शतक्रतो, शतक्रतु, शतक्रत्वः, सक्रतुः, सक्रत्, सक्रतवः, संभृतक्रतो, सुक्रतुः, सुक्रतुं, सुक्रतू, सुक्रतवः, सुक्रतो, सुक्रत्या, सुक्रत्यवा, and हेष-क्रतवः; verbs such as क्रत्यन्ति and सुक्रत्यसे. To this list I may add पूतक्रतायै and पौतक्रतः for a certain purpose.

According to the Nighantu the word means कर्म (२४१) or प्रक्षा (३८). Yāska and Sāyaṇa, in duty bound, follow N. European scholars give power as a third sense.

I find क्रतु used in the sense of 'wealth' which no one has given. I think wealth is the most prevalent sense of the word. A simple test will suffice. यस्ते साधिष्ठोऽवस इन्द्र क्रतुष्मा भर (५३५) and इन्द्र क्रतुं न आ भर पिता पुत्रेभ्यो यथा (७३८). आ भर is found in more than 110 Rks and has for its object रथ्य 17 times, वसु 7, इषः or इयं 6, चित्रं 5, वेदस् and शुष्मं 4, राधः, वाजं and शुक्रं 3, थ्रवः, गर्यं and सुवितं or सुवितानि twice, नृमणं, वार्यं, अवः, शवः, ओजः, द्रुक्षं,

ऊर्ज, भोजनानि, भगं, भद्रं, गाम्, अश्वं, सहस्रं च शता गोनां, सहस्रशो अयु-
तानि शतानि च, यद्यद्यामि तत् and many others once each. All
these mean wealth, though some of them are rendered by
strength or power. In such a long troop of words कर्तु �too should
mean wealth. A father (पिता) gives portions of his wealth to
his sons (पुत्रेभ्यः). Indra is requested to imitate fathers. This
single instance ought to suffice. सानसि qualifies रथ्य in एन्द्र सानसि
रथ्य० भर (१६) and कर्तु in पृष्ठिं सानसि कर्तुं (१०१४०). सानसि =
abundant; or possessed of abundant riches when applied to
Indra. कर्तुं = रथ्य. The reader will find the objects of आ भर
fully discussed under (आ) भर.

In 40 we have अथा नो वस्यसस्कृधि after सना दक्षमृत कर्तुं;
both दक्ष and कर्तु ought to mean wealth, for by gifts of wealth
alone can men become wealthy (वस्यसः). 43 has words
meaning wealth or wealthy such as रेवतीः, वस्वः, रायः, वयस्,
कर्तु, भद्र and अमृत. In 11 तनुषु ते कर्तव इन्द्र भूरयः is found in
company with अप्रक्षितं वसु विभर्वि हस्तयोः. So in 23 भद्रंभद्रं
कर्तुमस्माणु विहि with अस्माणु एवो नघवत् सु च स्युः.

Compounds are often useful in determining the sense of a
word. शतकर्तु is such a compound. There is no foundation in
RV. for the story that Indra performed 100 sacrifices, that there-
by he became supreme among the gods and that he jealously
guarded that exalted position by preventing others from reaching
the total of 100 sacrifices and then dethroning him. Sāyana
renders शतकर्तु by शतसंख्याककर्मपेतं (१४०), शतसंख्यानां
कर्तूनामाहर्तारं (१४१), वहुकर्मयुक्त (१४२), वहुकर्मन वहुप्रज्ञ वा (१४३). शत-
कर्तुः = rich in advice (Geldner); of hundred powers (Peterson).
शतकर्तु must mean possessed of abundant riches. It is equal to
शतामघ, शतवाज, शतविन, सहस्रामघ and सहस्रवाज. शत and सहस्र
mean abundant. We read वसुपति शतकर्तुं (224) and शत-
मूर्ति शतकर्तुं (227); here वसुपति, शतमूर्ति and शतकर्तु mean possess-
ed of abundant wealth. What have rich advice, power, numer-
ous acts or many-sided intellect to do with सेमं नः काममा पृण
गोभिरुचैः शतकर्तो (231)? Indra who is asked to store the extracted

Sōma-juice in his belly is addressed शतकतो and वाजिनविसो. शतकतो = वाजिनीवसो. कतु = चसु. 241 ought to prove to the bilt that शतकतु has this sense. One who gives wealth (वाजयुः), cows (गव्युः) and gold (हिरण्ययुः) must be immensely rich (शतकतो = चसो). Who can give (नि तोशय) wealth (राधः), in huge quantities (महि = स्थूरं) and inexhaustible (अहयं), except शतकतु (244)? What other donor (सृजाकरं = सृदाकरं) can show substantial, material favour (सृदय) than S? The As'wins are शतकर् (257) and are solicited to come down with gifts (ऊ = सु = ऊतिभिः) like those with which they had rewarded certain devotees of theirs. It is unnecessary to labour the point further.

कविकतु

occurs 10 times, 7 times as an epithet of Agni and thrice as that of Sōma. It is included among words meaning wise (निधण्डु ३६०). कविः मेधावी । कविः कान्तदर्शनो भवति । कवतेर्वा (निरुक्त १३). कवि comes from क्रम् or कु to go. अतीतानागतविप्रकृष्टविषयं युगपत् ज्ञानं यस्य सः (उवट) = one who sees at a glance what is gone, what is not come and what is remote; such a one is a seer. So the derivation from क्रम् is based on this sense of the word. कविशब्दः अत्र कान्तवचनः । न तु मेधाविनाम । कविकतुः कान्तप्रज्ञः कान्तकर्मा वा (सायण १३) = Kavi means transcending and not wise here; the compound means having transcendent knowledge or performing transcendent acts. But कवयः मेधाविनः अध्वर्यवादयः मथनेन क्रतवः कर्तारः यस्य तं (सां ३६०) = him whose makers or creators by churning are the wise priests. कान्तयज्ञ (५४३). कान्तप्रज्ञः (३६०६३११९४३). कान्तकर्माणं (८४३). कविः मेधावी । कान्तप्रज्ञो वा कान्तकर्मा वा (९३). The same without कविः मेधावी (९३३). अतीन्द्रियविषयप्रज्ञोपेत सर्वज्ञ (३४३). No one expects S. to be consistent. He gives 4 senses of कतु viz. कर्मन्, प्रज्ञा, कर्तृ and यज्ञ which last (यज्ञ) is the only sense given by Amara. कतुः = कु + अतुः. Therefore कतुः = कर्ता. S. cannot forget Amara and modern Sanskrit. Geldner :—कविकतुः (१३) = with the true sense

of sight (i. e. seeing secret things with the inner eye). MacDonell :—of wise intelligence. These two scholars have in mind क्रान्तप्रक्ष. But I dissolve the compound as कविश्च
असौ करुश्च and render it by 'a giver of wealth'. करु in Nos. 1-3 is a donor. In 52 Agni is दक्षैः सुदक्षः, करुना सुकरुः and काव्येन
कविः; he is वसुः and rules over wealth (वसूनां क्षयसि). सुदक्ष, सुकरु and कवि mean possessed of abundant riches. करुं पुनानः
कविभिः पवित्रैः (२६) = Agni gives (पुनानः) wealth (करुं) along with riches (कविभिः) to be given (पवित्रैः). I have interpreted this differently in 26. So कविभिः धनैः करुः दाता = a donor of riches; this too may be the dissolution of the word. I do not know which of the two is correct.

सुकरुः

In 294 this word occurs in company with आकरः, सहस्रा (मधः) and शतामधः. सुपव्यः and सुदक्षिणः there mean having wealth (सु) in both the left and the right hand. In 299 it occurs in company with क्षेत्रवित्तमः and वयोधेयाय. In 302 Mitra and Varuṇa are सुकरु and सुदानू. 304 has जातवेदसं and सुकरुं qualifying अग्निः; 306 वाजिनं and सुकरुं. Agni is रत्नधाः and is requested to give wealth (रूधि रत्नं); it follows naturally that he should be addressed as सुकरो (310). 314 has रविं and सुकरो. तुविशुप्म, तुविकरतोः and शचीवः qualify Indra in 210; शुप्म, करु and शची mean wealth. तुविक्ष, तुविजात, तुविदेष्ण, तुविशुम्न, तुविनृम्ण, तुवीमध, तुविमन्यवः, तुविराधसः, तुविवाज and तुविश्वस्तम are compounds of which क्ष, जात, देष्ण, शुम्न, नृम्ण, मध, मन्यु, राधस, वाज and श्रवस् mean wealth. There can be no question about that sense at least in the case of देष्ण, मध, राधस, वाज and श्रवस्. करु too means wealth.

करु and दक्ष

These two words occur together in 34, 36, 37, 40, 41, 51, 52, 56, 60, 67 a, 71, 77, 79, 80, 81, 82, 127, 171, 172, 286 and 290. Both mean wealth.

करु = power

The 2nd sense of करु is power. 128 says :—Neither gods nor mortals are beyond (the reach of) thy power (करु), great as thou art. करु may be rendered here by power or command. In 131 a domineering wife says :—I am the head of the house; my husband must obey my bidding (करु). (93) Indra acquired by one act of bravery (करुना) (abundant) wealth (वसु). In 112 कर्त्वा, दंसनाभिः and शब्दा man with power. So in 114 कर्त्वा, स्वेन and शब्दा. घोरः सन् कर्त्वा जनिष्ठा अवाङ्गः (115) = thou (Indra) wast born unconquerable or unassailable (अवाङ्गः) terrible (घोरः) and strong (सन्) on account of thy strength (कर्त्वा). I have referred to only a few instances here, because I do not feel my confidence to be as sure as in the case of wealth. In 94 करुना, ओजसा and वीर्यः may mean with wealth. So in 96 सत्येन, मनसा, स्वेन and करुना. In 121 Indra was uncommonly rich (सत्यराधाः) as he had received wealth upon wealth (कर्त्वा = पौस्त्यः). पौस्त्य instead of meaning manly power may mean wealth. In 126 Soma-juice is said to have been sent to Indra for obtaining wealth (कर्त्वे = मदाय), though I have translated these two words :—to put hilarity and strength into thee. Soma-juice has been extracted (127) for thee for obtaining wealth (कर्त्वे = दक्षाय = वृहते = मदाय). Thus it is possible to interpret these words in terms of wealth. कर्त्वे दक्षाय in 79 and 81, but specially in 80, does mean for (giving) wealth. So may it here. वृषकरु (216-7) I have rendered by having the strength of a bull; but वृषन् (265-7), I think, means a donor or a donation. वृषा धनम् । तेन युक्तः करुः धनं यस्य स वृषकरु । अथवा । वृषा = करु = दाता । वृषा च अयं करुश्च = the greatest donor. This sense does suit the context. Indra became the sole master of the wealth of the 5 Aryan tribes; so he is विवर्षणिः and वृषकरुः (216). 217 repeats वृषन् 8 times. Indra himself, his horses, his chariot, all possess and donate wealth; Dyaus himself offers it to him; so there is no limit to that abundance.

अवार्यकरुं (190)

All the epithets in 196 except सोमपावातं refer to Indra's power or bravery.

शतक्रतु

From the context (250 and 261) this word should mean of immense power. But this cannot be unhesitatingly said about 262-267 with the exception perhaps of 264. वृषन् (vide remark on 216-7 made above) in 266-7 most probably means a showerer i. e. a donor or a giver of wealth and not a bull. क्रतु in शतक्रत्वः (261), however, does mean having a curative power or property. Though in 319-328 I have translated सुक्रतु as (one) possessed of power, there is no compelling reason to do so. It may more probably it does mean one possessed of wealth.

क्रतु = an offering

180 is a clear instance of क्रतु meaning an offering. There हविष्मान्, क्रतुमान् and नमस्वान् mean with offerings. 138 may be another instance; I use 'may' because everything depends on what पुनती means. पुनती may be passive or active. When passive it is equal to पूर्यमाना (= दीयमाना). My prayer or praise (धीतिः) given (पुनती) along with an offering (क्रत्वा) waits (अभि + अश्याः) on Agni, as a wife waits on her husband. If active, then prayer, going to reward (पुनती) with wealth (क्रत्वा) etc. I thought the most compelling instance was 190 where अक्रतून्, अयज्ञान् and अयज्यून् meant 'making no offerings'. But यज्ञ does sometimes mean wealth; यज्ञः = one that gives. All the 3 adjectives may mean those that give no wealth to the Aryans. All Rks. under the heading क्रतु = an offering can be similarly interpreted.

Derivation of क्रतु

कृजः क्रतुः (उणा० १७४). कृ + अतुः = क्रतुः = कर्ता. The name पूतक्रता (212) shows that क्र must be the root of which क्रतु is p. p. पूतं दत्तं क्रतं धनं यथा सा पूतक्रता. Her son was पौतक्रत (213). Mother and son were both of them exceedingly liberal. क्र + तुः = क्रतुः = a donor. Cp. नतु, गातु, यातु. तु is a noun-making affix. क्र was a pre-Rgvedic root of which क्रतु is a remnant; perhaps क्राण and क्रन्त too. Grassmann follows the उणादि.

Kratos in Greek means power, might, sometimes physical strength. Sometimes it is personified strength. Mastery, superiority, sovereignty, rule are meanings derived from strength. The root is said to be krateo to be strong, to rule to be superior Kratos never means wealth or offering. I do not think that there is any relationship between the Greek word and क्रतु.

क्रतु like नृतु means a donor and that is the sense I give in 1-3. I have rendered it by 'treasure' in a few Rks. (7-18); but except in 8 and 10 it is not necessary to translate it by treasure. क्र = (1) to give wealth or offerings ; (2) to do acts of bravery, to be strong.

Misinterpretations Corrected.

I have been compelled to correct my own renderings of words and verses on reconsideration. In 2 देवयन्तीः translated as godly really means desiring wealth (देव). Āryan people desirous of wealth invoke him who is the greatest giver. वीरेण्यः (3) should mean full of wealth (वीर) and not one that gives brave sons. सनश्चुतः (9) instead of meaning ever known has the sense of one who has abundant wealth. सन (from सन् = to give) = a gift, wealth. शुत also has that sense. सनं धनम्। तेन युक्तं श्रुतं यस्य स सनश्चुतः. सुपथा (34) left untranslated as I thought it simply meant by a good read means by the way (पथा) of wealth (सु). प्र, सत्रा, वीर्यः and क्रतु (86) mean wealth. The gods gave Indra any amount of wealth after he had conquered Vṛtra or won battles. सत्रा (from सद् = to give) + र् = सत्रं = a gift, wealth. प्रवतः वयस्वतः सहस्वतः has been contracted into प्र वयः सहस्वतः (93). All 3 qualify जातूष्टिरस्य which was perhaps the name of a rich soe. वीर and वीर्यः refer to wealth and not to heroism. सु = प्र = वाचनं = full of abundant wealth. वच् = to beg, to ask. वाचनं = what is begged, wealth. मानं (99) I thought might mean a multitude; but मा in उपमाहि and उपमास्व means to give. मानं = a gift, wealth. Since (यत्) you hurl (अस्यथ) from heaven such (इत्था) a large amount of wealth

(प्र = मातं) which looks like (न) a flame (शोचिः) or a flash of lightning, O donors (धृतयः), with whose (कस्य) wealth (क्रत्वा= वर्पसा), to whom really are you going in such hot haste ? For what fortunate person do you intend this wealth ?

शतकतुः (270) must mean having abundant riches. नर्यं, नृतो, देवस्य, असुं and अपः mean, or refer to, wealth like इयं and ऊर्जं. Indra as donor (नृतो) gave (कृतं) abundant wealth (नर्यम् अपः) on a scale the first of its kind in heaven (द्विदि), and one deserving adumbration far and wide (प्रवाच्यं), since by the strength (शवसा) of his wealth (देवस्य) he gave away (अरिणाः and रिणन्) wealth (प्र = असुं = अपः). He surpassed (अभिभुवत्) the rich (विश्वं) gods (आदेवं) by the strength (ओजसा) of his wealth. Possessed of immense riches (शतकतुः), Indra gave away (विदात्) wealth (इयं), gave away riches (ऊर्जं). This Rk. is packed with words meaning wealth.

शृण्म in 274 means wealth and not strength शूर in 275 comes from शू (= to increase) + र and means O increaser of wealth; सु धनम् । तस्य गोपाः दाता सुगोपाः . I do not understand रुजामि (308). The rest would mean :—that (= wealth) full of wealth (वन्धुता = वन्धुतया = वचोभिः = धनैः) has come down (अनु+ इयाय) to me from Götama. O donor (होतर् = यविष्टु = सुक्रतो), do thou give (चिकिदि) so much (अस्य) wealth (वर्चसः). दमूनाः was probably दमूनः (= O donor). (309) prosper (वर्धस्व) me with wealth (तन्वा = गिरा) fetched from either earth or heaven.

Doubtful

Of the 3 senses, wealth claims the largest number of Rks. Instances of power are only a fraction while those of offering are almost insignificant. Donor is the 4th, represented by 1-3 and one or two others. There are Rks. (143-175, 270-9 and some others) in which it is exceedingly difficult to fix the sense. In 143 much depends on what वृष्ण्यानि means. वृष्ण्, I have already said, means a donor (266-7) and not a bull. वृष्ण्य therefore would mean a donation. नृन् also has the same sense. क्रतु and विद्य then would mean wealth. This wealth is so over-

whelmingly large that it eclipses the wealth of the 5 Aryan tribes. But this interpretation is not absolutely certain. In 146 सहस्, महस्, वीर्य and क्रतु mean wealth. In RV. we must resist the modern meanings of words like वीर्य and क्रतु. In 147 यजत् and वृषभ mean a giver of wealth and क्रतु wealth. All the gods offer wealth to Indra by way of tribute. Even हविः may mean wealth as that too is offered (हु = to offer). वृषा यजस्व हविया० वृषभेण भानुना = donor as thou art, give us bright wealth (हविया = वृषभेण भानुना).

क्रतु in 150 I have rendered by speed. I am not sure that it does not mean wealth. D. is a god and as such may increase wealth. तुवि comes from तु to increase. तवीत्वत् is a verbal form of that root. क्रतुं संतवीत्वत् = increases wealth. तुविक्रतुः = one who has large wealth. It is the combination of god and horse in D. that makes the Rk. difficult.

हत्सु क्रतुं वरुणो० अदधात् (151) I do not understand. क्रतुं cannot mean Sōma since the Rk. has सोममद्रौ. क्रतुं as courage or power does not satisfy. क्रतुं in 156 should mean wealth. All the gods have made over to thee their wealth through dread of thee; so drink, drink, drink, drink without ceasing. The first interpretation of आप्राः क्रतून् समज्जैः मर्तीः (157) seems correct. 158 seems to say that Indra possessed both strength (शुभ्मात्) and wealth (क्रतुना and तृम्णस्य मन्हा). What do क्रत्वा and दंसना (161) mean? So also यक्षि and यजसि? दंसना never means offerings, though क्रत्वा does. यक्षि = यजसि = thou endowest (the great gods) with thy wealth (दंसना = क्रत्वा = धनेन); they thus possess wealth and are capable of giving it to men. But the gods, it is said, gave wealth to Agni at his birth. Why should Agni bestow it on the gods? He himself endows men with wealth. Why should men want it from the gods when they can get it from Agni? विश्वधायसं (162) qualifies अस्मि and means 'giving wealth'. Agni gives wealth to both gods and men and so he endowed (अतारीत्) the gods with wealth (क्रत्वा). (163) on account of विभूतद्युम्नः and च्यवनः, क्रत्वा should mean

with wealth. कृत्वा शाकी = a maker of gifts by his wealth. (164) कृत्वा = with wealth; as there are the words पुरुसंभृतं and निखातं.

पुरुवसुः is sufficient to decide the sense of शतक्रुः in 271 and प्राचो वाजेषु वाजिनं that of शतक्रतो in 272. In 273 I assign quite novel senses to नामानि and गीर्भिः; yet I have not the least doubt that my rendering is correct. In 276 the word अर्यं need not come in the way of क्रु in शतक्रतो meaning wealth; so विश्वाः सेहानः पृतनाः in 277. शूरः, मधवा, तुवीमधः are sufficient to determine the sense of that word in 278. He really possesses wealth who gives away wealth. Let him speak (ब्रवीतु) us into wealth i. e. let him give us wealth; since to him wealthy (दशंतः) Varuna and wealthy Mitra gives (वनते) riches. This is likely the correct interpretation of 289.

(291) होता = मन्द्रः = विशां दमूनाः. होता from हु = to give. मन्द् = to give. विशां धनानां दमूनाः दाता. This may be the sense.

(304 and 305) अस्य यज्ञस्य सुक्रुं = अस्य महतः यज्ञस्य धनस्य सुधनस्य क्रुं दातारं is a better explanation. क्रु does mean a donor (Nos. 1-3); सु can be treated as a pada; it means wealth and being indeclinable may stand in any case, here the genitive. We choose Agni because he gives abundant wealth. देवत्रा होतारं (305) is metrically unsound; देवत्रा cannot be interpreted.

(309) यथा had better be construed with गोभिः सधमादः स्याम. यथा तव इत्था ऊतये दिवेदिवे राये क्रताय स्याम यथा च गोभिः वीरैः सधमादः स्याम तथा कुरु makes a better sense. इत्था shows the bigness of Agni's gifts of wealth. गोभिः = वीरैः = with riches.

जुषस्व and प्रतिहर्य (307) may mean 'give' in which case वचः would mean wealth that is begged. स्वधावः क्रतजात and सुक्रतो favour this interpretation. क्षयः means wealth; it may or may not mean a house. Agni is charming or lustrous like a treasure or a mass of gold.

वीती, होत्राभिः and देववीतिभिः (312) may mean with gifts of wealth. वी = to give. वीतिः = a gift. देववीतिः = a gift of wealth. हु = to give. होत्रा = a gift. शृणिवरे? पार्थिवं रजः (315) probably

means gold (रजः) from heaven (पार्थिवं). Give (पवस्त्र) gold from heaven while passing through (परि) the strainer. For 310 vide remarks on 307 above.

(319) V., having abundant wealth (सुकृतुः) and (always disposed to) giving away wealth (धृतब्रतः) to his devotees, gives (निपसाद) it that men may rule over, or be masters of, riches (साम्राज्याय), thus adding to stores of wealth (पस्त्यासु आ) already existing. ब्रतं = wealth. धृ = सद् = to give. साम्राज्याय is like सनये धनानां, वाजसातये, अवसे, ऊतये etc. which are results of the boons made by donors whether gods or men. This interpretation is as likely as, perhaps more likely than, the other.

वि + अमिमीत (320) may mean gave and रजांसि and भुवनानि riches.

(321) As soon as born, Agni, the giver of riches (ब्रतपाः), gave away (अरक्षत) riches (ब्रतानि) in high heaven. Possessed of riches (सुकृतुः) he filled (वि + अमिमीत) heaven (अन्तरिक्षं) with wealth. That richest god (वैश्वानरः) filled (अस्पृशत्) heaven (नाकं) with wealth (महिना). One and the same idea is repeated in different words. वैश्वं धनम् । तेन युक्तं तृ धनं यस्य स वैश्वानरः । ब्रतपाः = वैश्वानरः = सुकृतुः । अमिमीत = अस्पृशत्. This probably is the correct sense.

(322) महां = possessed of wealth (मह). यस्मिन् विश्वाः सोमपाः कृष्टयः कामम् आ अव्यन् = in whom all the 5 Aryan tribes, (compelled to the act of) giving wealth (सोमपाः), stored (आ + अव्यन्) all that he desired, that is, gave him whatever he demanded. Heaven and earth (धिष्णे), giving (वि = to give; सन = wealth), made (अतए) him rich (विभु = सुकृतं). The gods created him for killing all foes and stripping them of all their wealth. सोमं (from सु = to give) = धनम् । तत् पान्ति ददति ते सोमपाः. This interpretation is almost different from the one given in 322.

ज्यैषुय (323) may mean the largest amount of wealth; देवयज्याय (330) = for giving (यज्ञ = to give) wealth (देव);

and पावकः = a donor (पू = to give); सुकृतः = possessed of riches. If जुपस्व and प्रतिहर्य (332) have the senses given above (307 and 316), then समिधं and वृतार्ची would mean bright gold ; but this is not likely in the case of समिधं . The Rk. is difficult.

As I have rendered आयुः by wealth elsewhere, it is very probable, nay almost certain, that आयूषि means riches in 333 ; सुपथा very likely means the same. Are ज्योतीषि (34) real luminaries or does the word mean luminous riches ? Devotees often express a wish that the gifts from the gods should have no harm in them (अवृकाणि).

Difficult.

(4) Sūktas ३६ and ४७ contain strange, often unintelligible similes. क्रतुर्न नित्यः is such a one. सूरुन् नित्यः (१५६) is clear ; नित्यः = one's own. Agni is one's own like a son. But how can wealth or treasure be one's own ? Perhaps the sense of नित्य, when determined, would determine that of क्रतु here.

(145) दीर्घं सचन्ते वरुणस्य धाम, त्रिशतं योजनानि and क्रतुं are unintelligible. धामन् does mean a gift or wealth. दीर्घं sometimes does qualify words meaning wealth. Do योजनं and क्रतु mean wealth ? The Dawns receive the long-lasting wealth of V. and therefore give (यन्ति) immense wealth in a trice (सद्यः). But what about त्रिशतं and परि ?

(102) पपृचानासः=पपृचानाः = those that give wealth i. e. perhaps the gods. होतारं वृण्ते = choose him as a giver of wealth. दिविष्टिषु = in i. e. for giving abundant wealth. The gods employ (क्रज्जते) Agni as they had once employed Bhaga in their missions of giving abundant wealth. (This must be a fact) since (यत्) Agni gives (वेति) wealth so liberally to man. देवान् = मर्ते = शंसं = wealth. क्रत्वा = मज्जना = (along) with wealth or because of the abundance of wealth that he has. पुरु धनम् । तेन युक्तं स्तुतं धनं यस्य सः = he who possesses immense wealth. विश्वं धनं दधाति असौ विश्वधाः । धायसे = that man may give it in largesses. Can this be the sense ?

(149) Explained in 3 different ways ; (154) in 2. 159, 160, 165, 167, 169, 175 and 306.

(286) दमूनसं ? दमूनाः = dominus = a master of (all the wealth in) the houses of ? The wealth (रथि) given should be the sum-total of the wealth of all the houses. The word may have a different sense altogether. सु धनम् । तेन युक्तम् अर्थं यस्मिन् तं = abundant. The 2nd half is too tough. (288) उशिक देवानामसि सुकुतुविंपाम् . (297) मरुतामिव स्वनः and the 2nd half.

Omissions.

क्रत्वा = with wealth

(351) त्वं सूर्ये न आ भज तव क्रत्वा तवोतिभिः । अथा नो वस्यस-स्फुर्धि (९३) = हे सोम तव क्रत्वा तव ऊतिभिः नः अस्मान् सूर्ये आ भज । अथा अनेन प्रकारेण नः अस्मान् वस्यसः धनिनः कुर्वि कुरु. नः सूर्ये आ भज = make us sharers in the Sun i.e. Sun-bright wealth by (bestowing on us) thy wealth (क्रत्वा = ऊतिभिः = धनैः). क्रत्वा = कर्मणा । ऊतिभिः = रक्षाभिः (सायण). वसीयान् वसीयांसौ वसीयांसः । वसीयांसं वसीयांसौ वसीयसः । वस्यसः seems to be a contraction of वसीयसः.

(352) तव क्रत्वा तवोतिभिज्योक् पश्येम सूर्यम् । अथा नो वस्यस-स्फुर्धि (९३) = We hope to behold (पश्येम) long enough (ज्योक्) the Sun i. e. Sun-bright prosperity (सूर्ये) by (receiving) thy gifts (क्रत्वा = ऊतिभिः). क्रत्वा = प्रज्ञानेन (सायणः). These 2 Rks. are not given in Max Muller's Index.

Grassmann

The following has been translated for me from the German. The numbers within brackets correspond to the Rks. referred to in the dictionary.

- करु—(1) dexterity to set anything in work or carry it through ; from the root कु ;
- (2) Skill, power ;
- (3) Energy as inspiring power ; particularly understanding, will, holy-mindedness and the fact of being inspired ; especially readiness to accomplish the prayer and ritual work.

Also applied to an individual. The word appears in the following senses :—

(i) A powerful one. (ii) On the other hand करु has not an adjectival sense, like the Greek word Kratos.

Consequently these are the meanings :—

- (i) Power or dexterity to accomplish or set about anything. करुः 9; करुं 154, 155; कर्त्वा 66, 104, 104; कर्तवे same as कर्त्वे 76.
- (ii) Power irrespective of any distinction between physical and spiritual power. In this sense it is often associated. करुः 1, 7, 16, 143; कर्तवः 15; करुं 17, 18, 21, 24, 28, 29, 33, 38, 42, 44, 47, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 129, 148, 149, 150, 150; करुना 48, 49, 51, 94, 95, 96, 158; कर्त्वा 54, 65, 67, 69, 70, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 110, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 139, 140, 180, 161, 162, 163, 105, 351, 352; करुभिः 71, 124, 125, 142, 169; कर्त्वे 126; कर्तौः 84; कर्त्वः (same as कर्तौः) 83; करुनां 175.
- (iii) with the word भद्र in the sense of bringing welfare. करुः 5; कर्तवः 12; करुं 23, 43; कर्तौः 82.
- (iv) associated with दक्ष. करुं 40, 41; करुना 52; कर्त्वा 56, 60, 67 a; कर्त्वे 79, 80, 81, 127, 171, 173, 177.
- (v) bodily power. कर्तवः 11; करुं 147.
- (vi) spiritual power. The word spirit is used without any distinction between individual spiritual powers. करुः 10; करुन् 157; कर्त्वा 55, 58.
- (vii) associated with जुष्; the spiritual power especially spiritual influence whereby one pleases others or is appreciated by others. करुं 22, 31, 144, 152, 153.
- (viii) understanding, foresight. कर्तवः 13; करुं 32, 34, 140; करुना 97, 98; कर्त्वा 53, 57, 136, 137, 138; करुभिः 72.

- (ix) power of the will, especially used with सत् in the sense of to follow the will of some one. कर्तुः 25, 45, 48, 130, 131, 135; कर्तुना 93; कर्त्वा 01, 99, 159, 160; कर्तुभिः 74, 123; कर्त्वे 78.
- (x) in the instrumental, that is, कर्त्वा in the sense of willing, ready; कर्त्वा 62, 63, 68, 109.
- (xi) holy intention such as the one which is required for prayer and ritual. कर्तुः 151.
- (xii) associated with the word पूर् in the sense of to purify one's mind or purpose. कर्तुः 20, 35, 36.
- (xiii) the inspiration which makes one able to find words for the song. कर्त्वा 04; कर्तुभिः 170.
- (xiv) Then in a more distinct sense the drink which brings this power, such as Sōma. कर्तुः 0; कर्त्वः same as कर्तोः 174.
- (xv) A powerful one, or here as used of gods and men. But in two places (14, 27) the word is applied to a horse Cf. also अभिकर्तु and also adjectives अवीर, आपुच्छय, जैत्र, शुभ्निन, वृद्धत, साधु, सानसि etc. कर्तुः 2, 3, 4, 8, 132; कर्तवः 14; कर्तुः 27, 30, 134, 145; कर्तुभिः 73, 75.

I do not know if the composers of the Rks had these subtle senses in their mind. I may find leisure to enter into a detailed discussion hereafter; I am impatient at present to reach the end. I will take, however, a few instances.

(I) In 9 Indra is requested to eat the sacred bread at the morning Sōma-extraction. The return for this offer is wealth; for has he not immense wealth? That is how I interpret the Rk. Sāyana gives the same sense except that he renders कर्तुः by the meaningless कर्म. What has power to accomplish a work to do here? (154) I have interpreted this Rk in two different ways. कर्तुः may mean power here; but what is there in the Rk itself to compel us to say that it is the power of undertaking or accomplishing a work?

(II) Power in general.

(1) Indra is a glorious (उक्ष्यः) donor (करुः) of numerous gifts ; so is Varuna. About सहस्र and दावन् there can be no difference of opinion. The compound means 'of numerous gifts.' करुः is predicate and इन्द्रः subject. How is power relevant here ? करुः must mean either a donor or (as I have latterly come to think) a treasure crowded with wealth (उक्ष्यः). One must have an inexhaustible exchequer to make numerous gifts.

(V) Bodily power.

(11) The whole idea here is that of wealth being crammed into every part of Indra's body. Riches (करवः) lie concealed in the several parts of thy body as treasure-troves lie concealed in underground pits. The poet does not speak here of Indra's physical strength.

(143) For me वृग्न and राघस् are sufficient to determine the sense of करु (= wealth). वृग्न misled me for some time; but now I am convinced that it means a showerer, a donor. वृग्न्य = a donation, a gift. The difficulty in Rgvedic interpretation is about words. What were the senses in the minds of the composers ?

(VIII) Understanding, foresight.

(32) सौभगा = riches. चेतस् has misled all as they have not been able to forget its modern meaning. चेतस् is not the mind, (though I laboured under that impression for years), but wealth from चित् = to give. सु धनम् । तेन युक्तं चेतः धनं यस्मिन् तं करुं धनम्. सुचेतसं करुं = abundant wealth. We must forget modern Sanskrit and think in Rgvedic terms. Otherwise our labours must end in nothing. करु nowhere means प्रज्ञा.

(XV) करु alppied to horses

(14) करवः = करुमन्तः अश्वाः = wealth-laden horses. Here करु does not directly mean a horse. Horses are to be understood on account of the context.

(27) अश्वं sometimes stands for wealth, being an important article of human property. अश्वं and क्रतुं both mean wealth.

जस्

जस् मोक्षणे (धा० धा०१०१) । रक्षणे (१०१३३) । हिंसायां (१०१३५).
Śāṅka bases all his interpretations of जस् on these meanings. I attach to it only 2 senses viz. to destroy and to be hungry, to devour as a consequence of hunger. To devour may be the meaning of जस् even in जस्यतं and जज्जस्तं. जस्यत = be devoured by death, die. जज्जस्तं = devour, destroy. जस्मान् pres. part. जस्यत् an adjective. जस् + उः = a hungry, devouring mouth. जसु + रिः = hungry, devouring.

यस् may be another form of जस्. तपुर्ययस्तु (७१०२) = may the hot, burning weapon destroy. ययस्तु is the only form of यस् in RV.

जस्यत

(1) सर्वे साकं वि जस्यत (११३१) = be destroyed all together, die. This is said to all venomous reptiles. जस्यत = मुञ्च-तास्मान् (सायण).

(2) जज्जस्तमयो वनुपामरातीः (४६१). वनुपां = हविपां धनस्य वा दातृणाम् अर्यः = अरातीः. Destroy the enemies of sacrificers or donors. जज्जस्तं = युध्यतं । क्षपयतमित्यर्थः (सा०).

जस्मान्

(3) याभिरन्तकं जस्मानमारणे० लिजिन्वयुः (११३२) = With which (means of help) you helped Antaka who was dying of hunger in a forest. जस्मानं = hungry, tormented by or dying of hunger. हिंस्यमानं (सा०). आ + अरणे = अरणे आ = अरण्ये.

(4) वृकाय चिज्जस्मानाय शक्तम् (७६६) = you gave (शक्ते) (a hundred rams as food) even (चित्) to a hungry wolf. Elsewhere (१ ११७-१८) it is a she-wolf. जस्मानाय = कर्मभिः उपक्षीयमाणाय क्रपये (सा०).

जस्वते

(5) मा जस्वते वृषभं नो ररीथाः (६३३) = O donor (Indra) do not deliver (ररीथाः) us unto the devourer. जस्व + वान् = जस्वान्, of which जस्वते is dative singular. जस्वते = उपक्षपयित्रे (सा०).

जसुरि

(6) नीचायमानं जसुरिन इथेन (४३६) = (Men cry out on Indra as they would do) on a hungry vulture (इथेन) swooping (अयमानं) down (नीचा). जसुरि = क्षुधितं (सा०).

(7) वि या जानाति जसुरिं वि तृष्ण्यन्तं वि कामिनम् । देवत्रा कृणुते मनः (५३३) = या जसुरि विजानाति । तृष्ण्यन्तं विजानाति । कामिनं विजानाति । या देवत्रा मनः कृणुते.

जसुरि = the hungry (man). विजानाति = takes cognizance of, helps. तृष्ण्यन्तं = the thirsty (man). कामिनं = one having desires. देवत्रा कृणुते मनः = who offers prayers or praise (मनः) to the gods. जसुरि = व्यथितम् । जसि: ताङ्गकर्मा । उपक्षपणकर्मा वा (सा०).

जसुरये

(8) शयवे चित्तासत्या शर्चीभिर्जसुरये स्तर्यं पिष्युर्गाम् (१३५६) = And (चित्) you filled with milk (पिष्यथुः) (the uddars of) a barren cow (स्तर्यं) for (saving the life of) a hungry babe (शयवे) by means of your miracle-working powers (शर्चीभिः), O Nāsatyaś. चित् = च; or perhaps ussd to show that the Āświns were not above noticing such a slight thing as a babe. जसुरये = आन्ताय (सा०).

(9) ता नृभ्य आ सौश्रवसा सुवीराग्ने सूनो सहसः पुष्यसे धाः । कृणोषि यच्छ्रवसा भूरि पश्वो वयो वृकायारये जसुरये (६३३) = यत् यस्मात् जसुरये अरये वृकाय त्वं श्रवसा भूरि वयः पश्वः कृणोषि तस्मात् हे सहसः सूनो सुवीर अग्ने नृभ्यः ता तानि सौश्रवसा सौश्रवसानि पुष्यसे त्वम् आ धाः.

अरये = to (the wolf who is) the enemy of man. भूरि वयः पश्वः = abundant food viz animals. कृणोषि = givest. श्रवसा = by (the exercise of) thy great power. सुश्रवांसि एव सौश्रवसानि = abundant riches. पुष्यसे = for prospering (men). सुवीर = O wealthy (Agni). आ धाः = givest. What wonder is there that

thou givest riches unto men, when we know that thou gavest a hungry wolf a number of cattle. Here what originally belongs to the Aswins is ascribed to Agni (vide 4). जसुरये = उपक्षपयित्रे (सा०). Was it a real wolf or a human being like a wolf? Such a man devours i. e. misappropriates the property of others ; he is an enemy of men; yet Agni gives him abundant wealth (शवसा धनेन युक्तं वयः धनं). सुवीर may be an epithet of Agni or the word may qualify सौश्रवसा. सुवीरा सुवीराणि सौश्रवसानि. सु धनम् । तेन युक्तं वीरं धनं येषु तानि सौश्रवसानि । सु धनं तेन युक्तानि अवांसि धनानि सुश्रवांसि.

जसुः

(10) नि वाधते अमतिर्नग्नता जसुः (१०३३). अमतिः = absence (अ) of wealth (मतिः) = poverty. नग्नता = nakedness. जसुः = hunger. निवाधते = troubles exceedingly. जसुः = अशानाभावात् आगतः उपक्षयः (सा०).

(11) यदा वलस्य पीयतो जसुं भेद्धृहस्पतिरग्नितपोभिरकैः (१०४६) = When B. smashed (भेत्) the jaws (जसुं) of the destructive (पीयतः) Vala with thunderbolts (अकैः) heated in fire. जसुं = the devouring mouth (of Vala). जसुं = आयुधं (सा०).

जाः

The word means offspring in 1 and 7 and a daughter or daughters in the rest. It has the same sense in दिवोजाः. It means offspring in अद्रिजा, अज्जा, ऋतजा, गोजा, द्विजा, नभोजा, and सहोजा. Has it the same sense in प्रजा, सनजा, पुराजा, पूर्वजा, प्रथमजा, गिरिजा, देवजा, नवजा, प्रवातेजा, अप्सुजा, ऋतेजा, भरेषुजा, मनुष्यजा, वनेजा, सनोजा, सहजा, स्वजा, स्वर्यंजा, and अग्रजा ? Who is जास्पति and what is जास्पत्य ? The first seems to mean Bhaga and the second prosperity. The two words occur in 4 Rks only.

जाः = offspring

(1) अग्ने शिवेभिर्नः पायुभिः पाहि शग्मैः । परि पाहि नो जाः (११४३)
29

= हे अश्वे नः अस्मान् जाः अस्माकं प्रजात्य शिवेभिः शिवैः पायुभिः शामैः
धनैः परि सर्वदाः पाहि. पा (= to give) + युः = a donor or a donation,
a gift. शक् (=to give) + मं = a gift. पाहि = endow. शिवेभिः = with
means of welfare, with wealth. पायुभिः spoils the metre ; it
should come after परि.

जाः = daughters

(2) दिवेदिवे सदृशीरन्यमर्धं कृष्णा असेधत्प सध्ननो जाः (६३३) =
इन्द्रः दिवेदिवे प्रत्यं कृष्णाः सदृशीः जाः दिवः दुहितृः रात्रीः सध्ननः शुलो-
कात् अन्यम् अर्धं स्थानम् अप असेधत् निष्कासयामास.

सदृशीः = (all) alike in complexion. जाः = daughters of
Dyaus. कृष्णाः = black. अप + असेधत् = drove away. अर्धं = to a
world. Does सध्ननः refer to Dyaus ? सद्वा (सद् + मन्) = one
that sits (on high). Night is the daughter of Dyaus (सध्ननः). दिवे-
दिवे सदृशीः may mean, the same daily; or दिवेदिवे धनदानाय सदृशीः
धनवतीः उपसः आनीय = having placed or brought into heaven the
rich Dawns for giving wealth to man. दश् = bright gold. सदृशीः
= possessed of bright gold.

(3) For 9¹/₂ vide P. 129 No. 97.

दिवो जाः = दिवो यव्हीः = daughters of heaven viz. waters. परि
= through the strainer. I rendered परि by around there.

(4) हरिः पर्यद्रवजाः सूर्यस्य द्रोणं ननक्षे (९३३) = Soma runs
through the strainer (परि) towards the daughters of the Sun
viz. waters and occupies (ननक्षे) the pitcher (द्रोणं) that con-
tains water.

जाँ

(5) राजा सिन्धूनामवसिष्ट वास ऋतस्य नावमहद्रजिष्ठाम् । अप्सु
द्रप्सो वावृधे श्येनजूतो दुह ई पिता दुह ई पितुर्जाम् (९४३) = The king of
rivers wears (अवसिष्ट) a garment (वासः). He gets into the
straightest-going (रजिष्ठां) boat of Rta. Fetched by the hawk
(श्येनजूतः) he grows larger in water. The father viz. Dyaus
milks those waters ; the father's daughter viz. the Dawn
also milks them. जाँ cannot be construed. Most probably it is

जाः. Sayaṇa says :—पितुः जां पितृलोकात् जां जातम् एतं सोमम् । पिता यजमानः.. ई may mean एतं सोमं. For पितुर्जा vide 6. पिता द्यौः ईम् एतं सोमं दोग्धि । ईम् अयं च सोमः पितुः जाम् उपसं दोग्धि. Dyaus extracts Sōma-juice. Sōma milks the Dawn, the cow. This may be the sense. ऋजु धनम् । तेन अत्यन्तं युक्तं रजिष्टुं = filled to the utmost with wealth. ऋतस्य उदकस्य नावं = into the boat of water. Sōma floats in water. This seems to be the real sense. All the talk is about water.

(6) कृष्णां यदेनीमभि वर्षसा भूत् जनयन् योगां वृहतः पितुर्जाम् । ऊर्ध्वं भानुं सूर्यस्य स्तम्भायन् दिवो वसुभिररतिविभाति (१०३) = When (यत्) Agni overcomes (अभि + भूत्) the black cow (कृष्णाम् एर्ना) with his light (वर्षसा), after creating (जनयन्) the wife, the daughter (जां) of the great father (Dyaus), then he the lord of Dyaus, shines with riches, after propelling up the lofty rays of the Sun. Agni creates the Dawn, drives away black night and illumines the Sun. He rules over Dyaus. The Dawn is Varuṇa's wife (योगां). Agni is called उपर्मुत्. He is himself the son of Dyaus. जनयन् = awakening. Is it दिवो वसुभिः or दिवः अरतिः? Agni shines with the wealth of Dyaus, seems better. Agni is the master (अरतिः) of all.

जासु = to our offspring

(7) अनमीवो रुद्र जासु नो भव (७५१). अनमीवः = causing no injury. Do not harm our children.

जास्पति

(8) देवान् वा यच्चक्षमा कश्चिदागः सखायं वा सतमिज्जास्पति वा । इयं धीर्भूया अवयानमेषां चाचा रक्षतं पृथिवी नो अभ्यात् (११६४) = Whatever (यत्) offence (आगः) we have committed towards the gods, our friend or the husband of the daughters of the Sun or Dyaus, may this prayer (धीः) be an atonement (अवयानं) to them. Save us, O heaven and earth, from danger (अभ्यात्). Who is जास्पति? Vide 9-11. या = to beg; to pray. अव + या = to pray away, to beg away, to atone for. अवयानं = atonement. सतम् इत् = सदम् इत् = always?

जास्पतिः

(9) अनु तचो जास्पतिमंसीष रत्नं देवस्य सवितुरियानः । भगमुग्रोऽवसे जोहवीति भगमनुग्रो अध याति रत्नम् (७३६) = May the husband of the daughters, begged (इयानः) by us, grant (अनु + मंसीष) us that wealth of Savitṛ ! The rich (उग्रः) man invokes (जोहवीति) Bhaga for gifts of wealth (अवसे) (as) the man who is not rich (अनुग्रः) begs (याति) wealth of Bhaga. Most probably Bhaga is जास्पति. He perhaps married a daughter of Savitṛ. उज्ज् (= to give) + रः = a giver, a rich man अनुग्रः = poor.

जास्पत्यं

(10) अग्ने शर्धं महते सौभगाय तव शुभ्नान्युक्तमानि सन्तु । सं जास्पत्यं सुयममा कृषुष्व शत्रूयतामभि तिष्ठा महांसि (५३६) = Destroy (शर्धं) our foes, O Agni, to give us great wealth. Let us have thy best riches. Bring (सम् + आ + कृषुष्व) the riches of Bhaga (जास्पत्यं) that contain riches (सुयमं). Conquer (अभि + तिष्ठ) the riches of our foes. जास्पत्यं = wealth that belongs to Bhaga, the husband of the daughter of Savitṛ. शु धनम् । तेन युक्तः यमः धनं यस्मिन्.

(11) सर्वमां सं भगो नो निनीयात् सं जास्पत्यं सुयममस्तु देवाः (१०६६) = May Aryaman, may Bhaga, lead us unto riches ! May we have, O gods, riches containing riches. सं = riches. सं धनं प्रति अर्यमा अस्मान् निनीयात् नयतु.

जावतः

(12) पिवन्ति मित्रो अर्यमा तना पूतस्य वरुणः । त्रिवधस्थस्य जावतः (८०४) = मित्रः अर्यमा वरुणः तना पूतस्य त्रिवधस्थस्य जावतः सोमस्य पिवन्ति.

तना पूतस्य ? = स्वयं पूतस्य = self-purified ? त्रिवधस्थ = (Sōma) residing in the 3 heavens. जावः = waters. जावान् = (Sōma) mixed in water. Waters are the daughters of Dyaus and wives of Sōma.

(आ) भर

(1) एमाशुमाशवे भर यज्ञश्रियं नुमादनम् । पतयन्मन्द्यत्सखम् (१५) = यज्ञश्रियं नुमादनं पतयन्मन्द्यत्सखम् ईम् आशुम् आशवे आ भर.

Sōma and Indra are both fast-goers like a horse (आग्नुं and आश्वे). ई = पते सोमम्. यज्ञः धनम्। तेन युका थीः धनं यस्य = who has abundant wealth. नृ धनम्। तेन युकं मादनं धनं यस्य. पतयतां मन्द्यतां सखायं ? पतयति मन्द्यति इन्द्रः। तस्य सखायं ? पतयति = (Indra) is a master, a ruler. मन्द्यति = (Indra) gives. Sōma is the companion of Indra who rules over wealth and gives it to his devotees.

(2) एन्द्र सानसि रथि सजित्वानं सदासहम् । वर्षिष्ठमूतये भर (१६)= हे इन्द्र ऊतये सानसि सजित्वानं सदासहं वर्षिष्ठं रथिम् आ भर.

सा (= to give) + नसिः. सा = नसिः = a gift. The root सा becomes a noun. Cp. धर्णसि:; धृ (= to give) + नसिः. Both धृ and नसि mean a gift. सानसि and धर्णसि are compounds and mean having wealth added to wealth. स = जित् = wealth. सजित् + वन् = सजित्वन् (like मधवन्) = full of abundant wealth. सद् धनम्। सदा धनेन युकं सहं धनं यस्मिन्. वृष् (= a shower; wealth that is showered), वर्षीयस्, वर्षिष्ठ. All these 4 adjectives mean abundant. Piling synonymous adjectives and nouns is a prominent characteristic of Rgvedic style. Why is such abundance solicited ? ऊतये = for prosperity, that one may enjoy lasting prosperity. अवसे, ऊतये, सनये etc. denote the goal of abundant gifts. एन्द्र = आ + इन्द्र. आभर = give. सदा does not mean सर्वदा. सह = to conquer; सहं = that which is acquired by conquest. Putting two or more words that have the same sense into a compound is another characteristic.

(3) स नः स्तवान आ भर गायत्रेण नवीयसा । रथि वीरवतीमिष्यम् (१६६)= नवीयसा गायत्रेण स्तवानः स्तूयमानः स त्वं नः अस्मभ्यं रथि वीरवतीम् इष्यम् आ भर.

नव, or नु, नवीयस्, नविष्ठ. गायत्रं = a song. नवीयस् = full of praise. स्तवान is passive here. रथि, वीर and इष् mean wealth. इष् is feminine. All 3 together mean abundant wealth.

(4) शचीव इन्द्र पुरुकृत शुमत्तम तवेदिदमभितश्चेकिते वसु । अतः संगृभ्यामिभूत आ भर मा त्वायतो जरितुः कामसूनयीः (१६३). शचीवः = इन्द्र = पुरुकृत् = शुमत्तम. शची = a gift; शचीवः = O maker of gifts. इन्द् (= to give) + र = O giver; cp. शक्. पुरु धनम्। तेन

युकं कृत् धनं यस्य. शु धनम् । शुमन्तः धनवन्तः । तेषु थेषु. All this^s (इदं) wealth lying about (अभितः) has been given (चेकिते) by thee (to all and sundry) and is therefore thine alone. अभिभूते = अभि धनम् । तेन युका भूतिः यस्य स त्वं = O surpassingly rich Indra. Give us wealth by taking (संगृभ्य) out of what (अतः) belongs to thee. Do not disappoint (ऊनयीः) or leave unfulfilled the desire of the praiser (जरितुः) who is solely thine (त्वावतः).

(5) अस्मै भीमाय नमसा समध्वर उयो न शुभ्र आ भरा पनीयसे । यस्य धाम श्वसे नामेन्द्रिय ज्योतिरकारि हरितो नायसे (१०३) = हे शुभ्रे उपः भीमाय पनीयसे अस्मै इन्द्राय न सद्यः एव अध्वरे नमसा सम् आ भर । यस्य धाम नाम इन्द्रियं उयोतिः श्वसे अकारि क्रियते.

शुभ्र (= wealth) + रा = possessed of wealth; शुभ्रे = O wealthy (Dawn). भीम = terrible. पनीयसे? न = immediately. नमसा सं = wealth with wealth. अध्वरे? नमसा समध्वरे is difficult. धाम = नाम = इन्द्रियं = ज्योतिः = wealth. Indra's wealth is given (अकारि) to make men prosperous (ध्रवसे). हरितो नायसे? For ज्योतिः vide P 218 II 7-10.

(6) अकारि त इन्द्र गोतमेभिर्ब्रह्माण्योक्ता नमसा हरिभ्याम् । सुपेशसं वाजमा भरा नः प्रातर्मक्षु वियावसुर्जगम्यात् (१०३) = हे इन्द्र ते तु भ्यं गोतमेभिः गोतमैः नमसा सह ब्रह्म अकारि । तव हरिभ्याम् आ च ब्रह्माणि नमसा सह उक्ता उक्तानि । सु धनम् । तेन युकं पेशः धनं यस्मिन् तावशं वाजं नः अस्मभ्यम् आ भर । विया युकं वसु यस्य स इन्द्रः मक्षु प्रातः जगम्यात् आगच्छतु.

गो = a cow. गोतमः = a sage possessed of a large number of cows. Indra's horses too must be praised and given offerings that they may hurry down. सु = पेशस् = वाज = wealth. मक्षु? = quickly; or मक्षुणा = धनेन? ओक्ता = आ + उक्ता. आ = च. 6 words for wealth.

(7) आ नो अग्ने रथि भर सत्रासाहं वरेण्यम् । विश्वासु पृत्सु दुष्टरम् (१०३). सद् (= to give) + रं = सत्रं = धनम्. सत्रा सत्रेण धनेन युकं सहं धनं यस्मिन्. वरं धनम् । तेन युकं वरेण्यम्. दुष्टरं = not destroyable. विश्वासु पृत्सु = in all battles.

(8) For 1st vide No. 199 P.165. This Rk is full of words

for wealth: such as गृथा गवां, करु, करुः, पुरु शता, चसु and रायः and verbs like आ शिशीहि and आ भर and a verbal noun ददिः.

(9) एते त इन्द्र जन्तवो विश्वं पुष्यन्ति वार्यम् । अन्तहि ख्यो जनानामयो वेदो अदाशुपां तेषां नो वेद आ भर (१६३) = हे इन्द्र एते जन्तवः ते तुभ्यं विश्वं वार्यं पुष्यन्ति । अर्यः थरेः अरीणाम् अदाशुपां जनानाम् अन्तर वेदः धनं त्वं हि रुपः पश्य । तेषां वेदः नः अस्मभ्यम् आ भर.

These gods (जन्तवः) increase thy wealth. Again behold the wealth of the 5 Aryan tribes lying hidden. Give it to us as they are enemies and make no offerings to thee and do not give us their wealth. विश्वं, वार्यं and वेदस् = wealth. अर्यः = अदाशुपाम्. Who are the जन्तवः? Is it the gods or the 5 Aryan tribes? If the latter, then the Rk. would mean:—These 5 Aryan tribes enjoy thy wealth. Thou seest it hidden among them. Just strip them bare and give it to us.

(10) उपस्तचित्रमा भरास्मभ्यं वाजिनीवसो । येन तोकं च तनयं च धामहे (१६३) = हे वाजिनीवसो उपः अस्मभ्यं तत् चित्रम् आभर । येन तेन चित्रेण वयं तोकं च तनयं च धामहे धारयिष्यामः.

वाजिनी धनम् । तेन युक्तं चसु यस्याः सा. चित् (= to give) + रं = what is given, wealth. तत् also means wealth as in प्रतद्रस् (प्र + तत् + वस्) and कृतद्रस् (कृ + तत् + वस्). येन तोकं etc. = तोकाय = तनयाय (= सनये) = that we may grow rich. तोक and तनय do not mean children here.

(11) स नो नेदिष्टं ददशान आ भराम्भे देवेभिः सचनाः सुचेतुना महो रायः सुचेतुना । महि शविष्ट नस्कृधि संचक्षे भुजे अस्तै । महि स्तोतृभ्यो मधवन् सुवीर्यं मर्यीरुयो न शवसा (१६३५) = हे अम्भे ददशानः ददश्यमानः देवेभिः देवैः चनः धनं तेन युक्तः सचनाः त्वं नः अस्मभ्यं नेदिष्टं सुचेतुनानि महः रायः महान्ति धनानि आ भर । हे शविष्ट धनवत्तम नः अस्मान् चक्षे अस्तै भुजे: महि सं कृधि देहि । हे मधवन् धनवन् अम्भे स्तोतृभ्यः उग्रः धनवान् त्वं महि सु वीर्यं न सद्यः शवसा तव धनेन मर्यीः मर्यनेन संपादय.

देवेभिः सचनाः = provided with ample riches (चनः) by the gods or wealthy on account of thy riches. चित् (= to give) + उनं = a gift, wealth. महः = रायः. शवस् = धनम्. शविष्ट = wealthiest. कृधि = give. महि = सं = wealth. चक्षे = भुजे = that we may have so

much (अस्मै) wealth. मर्यीः = give while being churned or produced. उग्रः = a donor. शबसा = by i. e. out of thy wealth. नेद् = देव = चनः = सु = चेतुन = महः रायः = महि = शबस् = चक्षस् = भुज् = मधः वीर्य = wealth. Perhaps सं too. उज् (= to give) + रः = a giver.

(12) श्रेष्ठं यविष्ट भारताद्देवं शुमन्तमा भर । वसो पुरुस्पृहं रथिम् (२३३).
= हे वसो यविष्ट भारत अद्देवं श्रेष्ठं शुमन्तं पुरुस्पृहं रथिम् आ भर.

वसो = वसुमन्. यु (= to give) + इष्ट = यविष्ट = O best giver. यविष्ट usually translated by youngest (of all the gods). भरतानाम् अयं भारतः. श्र = (wealth) + इष्ट = श्रेष्ठ = filled to the full with wealth. शु = wealth. पुरुषा धनेन युकं स्पृह् धनं यस्मिन् तं. श्र = शु = वसु = पुरु = स्पृह् = रथि = wealth.

(13) कृधि प्र केतमुप मास्वा भर दद्धि भागं तन्वो येन मामहः (२३४).
प्र = केतं = तनुः = wealth. तन्वः भागं = a share of thy wealth. कृधि = उपमास्व = आभर = दद्धि = give. येन (तन्वः भागेन त्वं) मामहः = with which portion of thy wealth thou endowest (thy devotees). महः = to give, endow with. I have not quoted the 1st half as it is unintelligible.

(14) अस्माकेभिः सत्वभिः शूर शूरवीर्या कृधि यानि ते कर्त्त्वानि । ज्योगभूवन्ननुधूपितासो हत्वी तेषामा भरा नो वसूनि (२३५) = हे शूर अस्माकेभिः अस्मदीयैः सत्वभिः शूरैः यानि वीर्याणि ते त्वया कर्त्त्वानि कर्तव्यानि तानि वीर्या वीर्याणि कृधि । अनुधूपितासः ज्योक् अभूवन् । तेषां वसूनि नः अस्मभ्यम् आ भर.

सत् (= strength, wealth) + वन् = सत्वन्. सत्वभिः = शूरैः. शूरैः (= to give to fight) + रः = a warrior; a donor. वीर्या = heroic deeds; riches. कृधि = do; give. कर्त्त्वानि = to be done; to be given. ज्योक् अभूवन् = have long lived (in prosperity). हत्वी = हत्वा. अनुधूपितासः = shaken incessantly or stripped ? These enemies have been shaken i. e. stripped of their wealth from time to time. I do not understand ज्योगभूवन्ननुधूपितासः.

(15) अस्तीदमधिमन्यनमस्ति प्रजननं कृतम् । एतां विश्वपत्नीमा भराङ्गि मन्याम पूर्वथा (३३१). अधिमन्थन, प्रजनन and विश्वपत्नी are hard words. These seem to be the implements for producing Agni. Or अधिमन्थन = the act of friction ? प्रजननं = the actual pro-

duction ? विश्वतर्नी ? विश्वां धनानां पत्नीं दात्रीं घृताहुतिं ? Sāyaṇa understands दण्ड, रज्जु etc. by अधिमंथन, grass by प्रजनन and अरणी by विश्वतर्नी; the अरणी is called विश्वतर्नी because it secures heaven to people who kindle the holy fire. अग्निं मन्थाम् पूर्वया = we will produce Agni as did our predecessors. The Rk. is difficult.

(16) आ नो भर भगमिन्द्र युमन्तं नि ते देण्णस्य धीमहि प्ररेके । ऊर्व इव पप्रथे कामो अस्मे तमा पृण वसुपते वसूनाम् (३४५)। भग = यु = देण्ण = वसु = wealth. युमन्तं भगं = abundant wealth. ते तव देण्णस्य दीयमानस्य धनस्य प्ररेके (?), विभागे निधीमहि । अथवा । प्ररेके तव देण्णस्य देण्णं धनं निधीमहि = We hope to lay by our portion of thy wealth in the general distribution of it. This may be the sense. Our (अस्मे) desire (कामः) grows wide (पप्रथे) like the sea (ऊर्वः ?). O lord of wealth (वसूनां वसुपते) fully satisfy (आपृण) it.

(17) आ तू भर माकिरेतत्परिष्टाद्विद्वा हि त्वा वसुपति वसूनाम् । इन्द्र यत्ते माहिनं दत्तमस्त्यस्मभ्यं तद्यथ्व प्र यन्धि (३४६) = Do (तू) give. None (माकिः) dare stand aronnd it (परि स्थात्) or come in the way of it. Indra, we know thee as the master of riches. Give (प्र यन्धि) us thy richest (माहिनं) gift (दत्तं). हरी हिरण्यवर्णी अश्वी यस्य; the epithet suggests possession of gold. माहिनं = wealth. माहिनं = of wealth. वसु = महिन = wealth.

(18) आ नस्तुजं रथं भरांशं न (३४७). तुजं = रथं. अंशं न = like a portion of paternal wealth. The rest of the Rk. except संपारणं वसु (= wealth that would take us across adversity) is difficult.

(19) किं ते कृष्णन्ति कीकटेषु गावो ये नाशिरं दुहे न तपन्ति घर्मम् । आ नो भर प्रमगन्दस्य वेदो नैचाशास्त्रं मध्यवन् रन्धया नः (३४८). गावः is masculine here on account of ते and ये. Does it mean men who behave like bulls that never propitiate the gods by offering them a mixture of Sōma-juice and curds nor boil milk (घर्म) as a warm drink for them ? गाव. आशिरं दुहे दुहन्ति = cows yield milk that can be turned into curds. तपन्ति घर्म = they yield milk which can be boiled. But how can bulls do this ? Bull-like men living in कीकट are good for nothing, since they do not honour the gods.

So Indra is requested to give the devotees their wealth of cows. प्रमगन्द् was perhaps the king of that country and the son of नीचाशास्व. Subdue him and make him submit to us, says the composer. Yaska as usual gives fantastic derivations of प्रमगन्द् and नीचाशास्व.

(20) इन्द्रो विश्वैर्वीर्यैः पत्यमान उमे आ पग्नौ रोदसी महित्वा । पुरं-
दरो वृत्रहा धृष्णुयेणः संगृभ्या न आ मरा भूरि पश्वः (३१५) = पुरंदरः वृत्रहा
धृष्णुयेणः पत्यमानः इन्द्रः उमे रोदसी विश्वैः वीर्यैः महित्वा आपग्नौ । हे इन्द्र
संगृभ्य नः अस्मभ्यं भूरि पश्वः आ भर.

पुरंदरः = a smasher of strongholds and a releaser of cattle kept therein. वृत्रहा = a killer of enemies and a master of their wealth. धृष्णुयेणः ? धृ (= to give) + स्तुः = धृष्णुः = a giver. धृष्णुः मरुद्रूपा सेना यस्य = whose army (viz. the Maruts) is liberal of gifts. पत्यमानः = पतिः भवन् = becoming a master (of riches). With this wealth (विश्वैः = वीर्यैः = महित्वा) Indra filled both heaven and earth. He is requested to take (संगृभ्य) a lot (भूरि = पश्वः = घनं) out of this abundance and offer it to the devotee. महित्वा = महि-
त्वेन. विश्व = वीर्य = महित्व = भूरि = पशु = wealth.

(21) मा नो मर्धीरा भरा दद्धि तत्तः प्र दाशुये दातवे भुरि यत्ते । नव्ये
देष्णे शस्ते अस्मिन्त उक्थे प्र ब्रवाम वयमिन्द्र स्तुवन्तः (४३०) = दाशुये दातवे
ते तव यत् भूरि प्र अस्ति तत् नः अस्मभ्यम् आभर दद्धि देहि । नः अस्मान्
मा मर्धीः । हे इन्द्र स्तुवन्तः वयं नव्ये देष्णे शस्ते ते तव अस्मिन् उक्थे प्र
घनं ब्रवाम याचामहे.

मा मर्धीः = do not neglect. आभर = दद्धि. नवं घनम् । तेन युक्ते
नव्ये. देष्णं = शस्तं = उक्थं = a gift. प्र ब्रवाम = we solicit wealth
when so much is being given away by thee. नव्य, देष्ण, शस्त,
उक्थ, प्र = wealth.

(22) भूरिदा भूरि देहि नो मा दध्नं भूर्या भर । भूरि घेदिन्द्र दित्ससि
(४३१). भूरि दाति असौ भूरिदाः. दध्नं opposite of भूरि. घेदिन्द्र = घ +
इत् + इन्द्र. घ = इत् = एव. दित्ससि = givest. भूरि occurs 4 times.

(23) जुष्टो दमूला अतिथिर्दुरोण इमं नो यज्ञमुप याहि विद्वान् । विश्वा
अग्ने आभियुजो विहस्य शत्रूयतामा भर भोजनानि (५१०).

जुष् = to give. जुष्टं = a gift. जुष्टः = one that makes gifts.
दमूलाः = dominus = a master of (the wealth lying in) the houses

(of enemies). अतिथि in अतिथिम् seems to mean numberless. अतिथिः = a master of abundant riches. विद्वान् (from विद् = to give) = a giver. दुरोणे ? दुरोण is usually made to mean a house. विश्वाः = possessed of riches (विश्व). युजः = friends. अभियुजः = foes. शत्रूयतां = शत्रुत्वं कुर्वतां. भोजतानि = riches.

(24) अग्निं तं मन्ये यो वसुरस्तं यं यन्ति धेनवः । अस्तमर्वन्त आश-
वोऽस्तं नित्यासो वाजिन् इयं स्तोत्रभ्य आ भर (५२) = यः वसुः वसुमान् तम्
एव अग्निं मन्ये । धेनवः अर्वन्तः आशवः नित्यासः नित्याः वाजिनः अग्निम्
एव अस्तम् इति कृत्वा यन्ति । हे अग्ने स्तोत्रभ्यः इपम् आभर.

Agni and wealth are convertible terms. All animals repair to Agni as their natural home; so he is a master of every sort of wealth. इयं = wealth. अर्वन्तः = आशवः = वाजिनः. नित्य ? मन्ये may mean स्तोमि like गृणे in the 2nd Rk of this Sūkta (25); or both मन्ये and गृणे may mean याचामि.

(25) सो अग्नियोँ वसुर्गृणे सं यमायन्ति धेनवः । समर्वन्तो रघुद्रुवः
सं सुजातासः सूरय इयं स्तोत्रभ्य आ भर (५३). गृणे = गर्यते = स्तोत्रते. यं
धेनवः रघुद्रुवः अर्वन्तः सुजातासः सुजाताः सूरयः समायन्ति. रघु लघु द्रवन्ति
ते. रघुद्रुवः = galloping fast. सु धनम् । तेन युक्तं जातं धनं येषां ते.
सूरयः = देवाः. सम् + आयन्ति = come together as to a final destination.

(26) अग्निर्हि वाजिनं विशे ददाति विश्वर्पणिः । अग्नी राये स्वाभुवं
स प्रीतो याति वार्यमिष्यं स्तोत्रभ्य आ भर (५४) = विश्वर्पणिः अग्निः विशे
वाजिनं ददाति हि । अग्निः राये स्वाभुवं ददाति । प्रीतः सः वार्यं याति.

विश्वाः चर्षण्यः यस्य सः = who has all the 5 Aryan tribes i. e. their wealth. Therefore he gives immense wealth (वाजिनं) that men may have riches (विशे). He gives immense wealth (स्वाभुवं) that men may have riches (राये). When propitiated with offerings (प्रीतः) he gives (याति) wealth (वार्य). वाजिनं = स्वाभुवं ; both qualify रथि or some such word understood. वाजिनं = वाजयुक्तम्. स्वा स्वेन धनेन युक्ता भूः धनं यस्मिन्. विशे = राये. याति = ददाति. वाज, विशे, विश्व, चर्षणि, स्व, भू, वार्य and इयं all mean wealth.

(27) आ ते अग्ने इधीमहि शुमन्तं देवाजरम् । यद्ध स्या ते पनीयसी
समिहीदयति द्यवीषं० (५५) = हे देव अग्ने ते तव शुमन्तम् अजरं आ इधीमहि ।

यत् यदा ते तव स्या सा पनीयसी समिध् ज्वाला द्यवि शुलोके दीदयति प्रकाशते.

र्यि understood after शुमन्तं and अज्ञं. Was इधीमहि really दधीमहि? This would mean that the Rks were committed to writing before they were collected. आ + दधीमहि = we receive. Or does इध् mean to beg? पनीयसी? = blazing, bright? समिध् = a flame, light. देव = O rich one. दीदयति द्यवि = shines in heaven or gives wealth?

(28) आ ते अग्ने ऋचा हविः शुकस्य शोचिपस्पते । सुश्वन्द्र दस्म विशपते हव्यवाद् तुभ्यं हूयत इष्यं० (५६) = हे शुकस्य शोचिषः पते सुश्वन्द्र दस्म विशपते हव्यवाद् अग्ने ते तुभ्यम् ऋचा सह हविः आहूयते.

शुक् (= to blaze) + र्ण = शुकं = blazing, lustrous. शोचिः = a flame, bright wealth, gold. Agni is a master of bright gold. सु धनम्। तेन युक्तं चन्द्रं हिरण्यं यस्य सः. दस्म = O greatest giver. विशां धनानां पते. हव्यं हविः धनं वा वहति असौ. All these epithets refer to Agni's immense wealth which he liberally gives. शुक, शोचिष, सु, चन्द्र, विश and हव्य mean wealth.

(29) प्रो ते अग्न्योऽग्निषु विश्वं पुष्यन्ति वार्यम् । ते हिन्विरे त इन्विरे त इष्यण्यन्त्यानुपगिष्यं० (५७) = ते अग्नयः अग्निषु विश्वं वार्यं प्र उखलु पुष्यन्ति । ते हिन्विरे । त इन्विरे । ते आनुपकृ इष्यण्यन्ति.

What are those Agnis? Are they old Agnis that transfer their wealth, before they disappear from earth, to new Agnis? प्रो = प्र + उ. प्र = विश्वं = वार्यम्. हिन्वु = इन्वु = to send, to transfer. इष्य = wealth. इष्यण्यन्ति = give their wea'th. पुष्यन्ति = increase. All 4 verbs probably mean 'they transfer', their object being प्र विश्वं वार्यं.

(30) तव त्ये अग्ने अर्चयो महि व्राधन्त वाजिनः । ये पत्वभिः शकानां व्रजा भुरन्त गोनामिष्यं० (५८) = हे अग्ने ये तव अर्चयः शकानां पत्वभिः गोनां गवां व्रजा व्रजानि भुरन्त ददति त्ये ते वाजिनः वाजयुक्ताः धनयुक्ताः सन्तः महि महत् धनं व्राधन्त ददति.

अर्चयः = flames. These flames being laden with wealth (वाजिनः) bestow (व्राधन्त) huge wealth (महि); since they (ये) give herds of cows. शकानां पत्वभिः? पत्वन् occurs again in 9^{११}

and means flying. पतनैः शकाना says Sayaṇa. I do not know what he means and how he connects this with the rest of the Rk. शक means a hoof; but it may have some other sense here.

(31) नवा नो अग्न आ भर स्तोतुभ्यः सुक्षितीरियः । ते स्याम य आ-
नुचुस्त्वादृतासो दमेदम इयं० (५३) । नवाः = नवेन धनेन युक्ताः (इयः). सु-
क्षितीः = इयः = riches. त्वादृतासः त्वादृताः ये दमेदमे आनुचुः ते वयं
स्याम = we hope to be such men as, having thee for their
messenger, become rich (दमेदमे आनुचुः). त्वं दृतः येयां ते । अथवा ।
त्वा त्वया दृताः प्रेषिताः । The 2nd dissolution seems preferable.
Commissioned by thee we shall roll in wealth (दमेदमे आनुचुः).
(Thou shouldst give us unlimited wealth). Or त्वात् + ऊतासः =
त्वोताः = assisted by thee ? नव, सु, क्षिति and इय = wealth.

(32) उमे सुश्वन्द्र सर्पिषो दर्वीं श्रीणीष आसनि । उतो न उत्पुपूर्या
उक्येषु शब्दस्पत इयं० (५५) = हे सुश्वन्द्र सर्पिषः उमे दर्वीं दर्वीं आसनि
त्वं श्रीणीषे । उत अपि च हे शब्दसः धनस्य पते नः अस्मान् उक्येषु उत्पुपूर्याः ।

For सुश्वन्द्र vide 28. उमे दर्वीं = two or both ladies. श्रीणीषे =
poorest or emptiest. उक्येषु = in riches. नः उत्पुपूर्याः = satisfy us
out and out with riches.

(33) एवां अग्निमज्जुर्यमुर्गाभिर्यजेभिरानुपक् । दधदस्मे सु वीर्यमुत
त्यदाश्वश्वयमियं० (५६०) = एवा एवं स्तोतारः अग्निं गार्भिः यज्ञेभिः यज्ञैः
हविभिः आनुपक् सततम् अज्जुर्यमुः । सः अस्मे अस्मभ्यं सु वीर्यम् आशु
अश्वयं च दधत ददातु ।

The Pada-pāth is अज्जुर्यमुः which Sayaṇa splits into अज्जुः यमुः.
अज्जुः = अज्जन्ति = गच्छन्ति. यमुः = ददति. I do not know what
अज्जुर्यमुः means. अज्जुर्य may have been the reading. अज्जुर्य
would qualify अग्नि and mean 'having undecaying wealth; a verb
like स्तुवन्ति is to be understood. सु = वीर्य = अश्वयं = wealth. वीर्य
वीरेण धनने युक्तं सु. अश्वयम् अश्वर्युक्तं सु. आशु = at once.

(34) तं नो अग्ने अभी नरो रथि सहस्र आ भर । स क्षेपयत्स पोषय-
द्गुवद्वाजस्य सातय उतैधि पृत्सु नो वृथे० (५७) = हे सहस्रः अग्ने नरः तव धनात्
तं रथिम् अभि आ भर । सः रथिः क्षेपयत् पोषयत् वाजस्य सातये भुवत् ।
उत अपि च पृत्सु नः अस्माकं वृथे पाधि भव.

नरः = from thy treasure. अभि itself may mean wealth. क्षिः =
to rule. क्षेपय = to cause to rule, to prosper. वाजस्य सातये भुवत =
(and) be for acquisition of (more) wealth. पृत्सु = संग्रामेषु. पाधि =

be. वृधे = for (our) prosperity. नू, रथि, सहस् = wealth. क्षेपयत् = पोषयत् = वाजस्य सातये भुवत् = वृधे (भुवत्) = be for our prosperity.

(35) अग्ने ओजिष्ठमा भर द्युम्नमस्मभ्यमधिगो । प्र नो राया परीणसा रत्सि वाजाय पन्थाम् (५००) = हे अधिगो अग्ने अस्मभ्यम् ओजिष्ठं द्युम्नम् आभर । नः अस्मभ्यं प्र धनेन परीणसा राया वाजाय पन्थां रत्सि.

अधि अधि । अधिगताः गावः यस्य सः अधिगुः. अधि may have been altered to अधि for pronunciation. ओजस् = wealth. ओजिष्ठं द्युम्नं = wealth packed with wealth. प्र = धनेन. परि परितः नसति आक्षिष्यति सः = embracing all around. परीणसा राया = with all-embracing wealth. वाजाय पन्थां रत्सि = give us a way i. e. show us the way towards prosperity.

(36) त्वं नो अग्ने अङ्गिरः स्तुतः स्तवान आ भर । होतर्विभ्वासहं रथि स्तोत्रभ्यः स्तवसे च न उतैधि पृत्सु नो वृधे (५००) = हे अङ्गिरः अग्ने स्तवानः दाता त्वं स्तुतः याच्यमानानि धनानि आभर । हे होतर् दातर् विभ्वा विभुना धनेन युक्तं सहं धनं यस्मिन् तं रथि स्तोत्रभ्यः नः अस्मभ्यं स्तवसे ददासि.

स्तु = to beg, to give. स्तुतः pl. of स्तुत् = a gift or what is begged. स्तवानः = giving or begged. स्तुतः आभर = give what we beg. होतर् (from हु = to give) = O giver. विभु = धनं. विभ्वा inst. sing. सहं = conquered wealth. स्तवसे = givest. स्तुत्, विभु, सहं, रथि: = wealth.

(37) नू न पहि वार्यमग्ने गृणान आ भर । ये वयं ये च सूरयः स्वस्ति धामहे सचोतैधि पृत्सु नो वृधे (५०५) = हे अग्ने पहि । नः अस्मभ्यं नू अधु- नैव गृणानः ददत् त्वं वार्यं धनम् आभर । ये वयं ये च सूरयः ते सर्वे वयं स्वस्ति धनं धामहे धारयिष्यामः । उत अपि च पृत्सु संग्रामेषु नः अस्माकं वृधे सचा सखा पथि भव.

नू = at once. गृ = to give. गृणानः = (since thou art disposed to give). वार्यं = धनम्. सूरयः ? स्वस्ति धामहे = so that we will possess the state of prosperity. सु धनम् । अस्ति भावः. अस् (= to be, to prosper) + ति = स्वस्ति = a state of prosperity. अस्ति is a noun. सचा = a helper. वृधे = that we may prosper. पथि = be.

(38) अग्ने सहन्तमा भर द्युम्नस्य प्रासहा रथिम् । विभ्वा यश्चर्षणी- रभ्यासा वाजेषु सासहत् (५०३) = हे द्युम्नस्य प्रसह अग्ने अस्मभ्यं सहन्तं रथिम् आ भर । यः रथि: वाजेषु विभ्वा: चर्षणीः आसा अभि सासहत्.

प्रसहते असौ प्रसहः हे दुमनस्य धनस्य प्रसह=O thou that capturest by force wealth (in battles). Cp. सहस्वः in 39. सहन्तं रथिः=wealth that would capture the wealth of foes. विश्वाः चर्षणीः all the 5 Āryan tribes i. e. their wealth. आसा = आस्येन = with his mouth. Agni devours and thus destroys foes with his mouth i. e. his flames. How can रथि have a mouth? वाजेषु = in booty-wining battles. सासहत् = would capture. Sāyana understands a son by रथि.

(39) अग्ने पृतनापहं रथिं सहस्व आ भर । त्वं हि सत्यो अद्भुतो दाता वाजस्य गोमतः (५३३). पृतनाः शत्रवः । तेषां धनं सहते तम्. सहस्वः = (O thou) possessed of wealth. सत्यः = अद्भुतः = possessed of marvellous wealth.

(40) For ५३५ vide No. 16 Pp. 106-7.

(41) यदिन्द्रं ते चतुर्नो यच्छ्रुर सन्ति तिक्ष्णः । यद्वा पञ्च क्षितीनास्मभ्यं सु न आ भर (५३५)=हे शूर इन्द्रं ते तव यत् चतुर्नः सन्ति वा अथवा यत् तिक्ष्णः सन्ति वा अथवा पञ्च क्षितीनां यत् अस्ति अस्मभ्यं तत् सु धनम् आभर.

यत् ते चतुर्नः सन्ति = whether thou hast the 4 Āryan tribes i. e. their wealth. Indra might say he has the wealth of only 3 tribes. Whatever it be, give all that wealth to us. This is a clear instance of सु meaning wealth. इन्द्र = शूर = O donor.

(42) उतो नो अस्य कस्य चिदक्षस्य तव वृत्रहन् । अस्मभ्यं नृमणमा भरास्मभ्यं नृमणस्यसे (५३६)=उत अपि च हे वृत्रहन् नः अस्मभ्यं तव अस्य कस्य चित् सर्वस्य अपि दक्षस्य धनस्य नृमणं दानम् आ भर । अस्मभ्यं नृमणस्यसे । नृ धनम् । तेन युक्तं मनः धनम् । तत् नृमणः दातुम् अर्हसि.

नृमणस्यसे = thou shouldst give (us) abundant wealth.

(43) यदिन्द्रं चित्रं मेहनास्ति त्वादातमाद्रिवः । राधस्तनो विद्वस्तु उभयाहस्त्या भर (५३६)=हे इन्द्र हे चित्र हे मेहन हे विद्वसो हे अद्रिवः त्वादातं यत् राधः अस्ति तत् नः अस्मभ्यम् उभयाहस्ति आ भर.

All the vocatives refer to Indra's enormous wealth and his liberality. इन्द्र (= to give) + र. चित्र (= to give) + र. मिह = to shower. मैहन = O showerer of wealth वेत्ति ददाति वसु असौ विद्वसुः. अद्रिः वज्रः विद्यते अस्य सः अद्रिवान्. अद्रि signifies the huge wealth obtained by the use of the bolt. त्वा त्वया । दातं is

like यज्ञत्. दातं = देयम्. दात is not p. p. उभयौ हस्तौ यस्मिन् कर्मणि यथा स्यात् तथा = with both hands.

(44) यन्मन्यसे वरेण्यमिन्द्र शुक्षं तदा भर (५३१). वरं धनम्। तेन युक्तं वरेण्यम्. शु = शं = wealth.

(45) For 6 १० vide P. 204 No. 346.

(46) ब्रह्म प्रजावदा भर जातवेदो विचर्षणे । अग्ने यदीदयदिवि (६३२)= हे जातवेदः विचर्षणे अग्ने यत् दिवि दीदयत् तत् प्रजावत् ब्रह्म आ भर.

ब्रह्म = प्रजा = जात = वेदस् = चर्षणि = wealth. दीदयत् = (which) shines in heaven (दीदयत्).

(47) शविष्टुं न आ भर शूर शव ओजिष्टमोजो अभिभूत उग्रम्। विश्वा शुम्ना वृष्ण्या मानुषाणामस्मभ्यं दा हरिवो मादयध्यै (६३३). शविष्टुं शवः = wealth packed most with wealth. ओजिष्टम् ओजः has the same sense. उज् (= to give ' + रः = a gift, wealth. शूर = O giver. अभिभूते = O conqueror of (the wealth of) enemies. विश्वा=विश्वानि. शुम्ना = शुम्नानि. वृष्ण्या = वृष्ण्यानि. All 3 mean wealth. मानुषाणां = of or belonging to the descendants of Manu i. e. the 5 Āryan tribes. दा: = देहि. हरी विद्येते यस्य स हरिवान्. हरि suggests gold. मादयध्यै = that we may enjoy (these riches). शवस् = ओजस् = उग्र = विश्व = शुम्न = वृष्ण्य = wealth.

(48) यस्ते मदः पृतनापालृ सृध्र इन्द्र तं न आ भर शूश्रुवांसम्। येन तोकस्य तनयस्य सातौ मंसीमहि जिगीवांसस्त्वोताः (६३४) = हे इन्द्र ते तव पृतनापालृ सृध्रः यः मदः तं शूश्रवांसं मदं नः अस्मभ्यम् आ भर। येन मदेन त्वोताः तोकस्य तनयस्य सातौ जिगीवांसः त्वां मंसीमहि स्तोष्यामः.

इन्द्र = O giver. मदः = power and wealth पृतनाः सहते सः = which overpowers foes. सृध्र (= to destroy) + रः = destructive. शूश्रवांसं = growing larger and larger. It is by the power of growing wealth that we hope to conquer and destroy foes. तोकस्य (= धनस्य) तनयस्य (= धनस्य) सातौ (= लाभे) = संग्रामे. त्वोताः = helped by thee; under thy aegis. जिगीवांसः = conquering. मंसी-महि = we may praise (thee). मद = तोक = तनय = wealth.

(49) आ नो भर वृष्णं शुप्ममिन्द्र धनस्पृतं शूश्रवांसं सुदक्षम्। येन वंसाम पृतनासु शत्रून् तवोतिभिरुत जामीरजामीन् (६३५). वृष्णं = giving (additional wealth), शूश्रवांसं = growing. शुप्मं = wealth. धनेन

सृतं पूर्णं = filled with wealth. दक्षेण धनेन सहितं सुदक्षम् । अथवा । सु धनम् । तेन युक्तः दक्षः यस्मिन् तम् वन् (= to destroy) + स् (of लद्) = वंस्. वंसाम् = we will destroy. पृतनासु = संग्रामेषु. उतिमिः = with the riches (given by thee). जामीन् = relatives. अजामीन् = not relatives, enemies not related to us. श्रूम् = धन = सु = दक्ष = wealth.

(50) तमीमह इन्द्रमस्य रायः पुरुषीरस्य नृवतः पुरुषोः । यो अस्तु धोयुरजरः स्वर्वान् तमा भर हरिवो मादयधौ (६३३). तम् इन्द्रं रायः ईमहे = we beg wealth of that Indra. अस्य shows a huge quantity. पुरुष धनम् । तेन युक्तं वीरं धनं यस्मिन्. पुरुष धनम् । तेन युक्तं श्रू धनं यस्मिन्. नृ धनम् । तद्वतः. All these 4 adjectives show the immenseness of Indra's wealth. अस्तु धोयुः? यु = which gives. अस्तु धः? अ = not. स्तु धः = a little? Wealth which gives not a little i. e. which gives hugely. अजरः = which knows no decay or diminution. स्वर् = Sun-bright gold. ई = पुरुष = वीर = नृ = श्रू = स्वर् = wealth.

(51) इन्द्र ज्येष्ठं न आ भर्तु ओजिष्ठं पपुरि अवः । येनेमे चित्र वज्रहस्त रोदसी ओमे सुशिष्प्र प्राः (६४५) = हे चित्र वज्रहस्त सुशिष्प्र इन्द्र येन अवसां हमे उमे रोदसी आप्राः तत् ज्येष्ठम् ओजिष्ठं पपुरि अवः आ भर.

चित्र (= to give) + र = O giver. वज्र is not only a symbol of power but of immense wealth also. सु = धनम् । तेन युक्ते शिष्प्र यस्य = whose double crown is packed with wealth or gold. Indra fills both heaven and earth with wealth. ज्येष्ठं = ओजिष्ठं = greatest, most abundant. पपुरि = that fills to the full. ओमे = आ + उमे. ज्येष्ठं = ओजिष्ठं = पपुरि.

(52) यदिन्द्र नाहुषीष्वां ओजो नृमणं च कृषिषु । यद्वा पञ्च क्षितीनां शुम्नमा भर सत्रा विश्वानि पौंस्या (६४६) = हे इन्द्र नाहुषीष्वा आ मध्ये यत् ओजः यत् च कृषिषु नृमणं वा अथवा यत् पञ्च क्षितीनां शुम्नं तत् आ भर । सत्रा सत्राणि विश्वानि पौंस्या पौंस्यानि च आ भर.

नाहुषी = descendants of Nahus. कृषि and क्षिति = the 5 Aryan tribes. ओजः = नृमणं = शुम्नं = सत्रा = विश्वानि = पौंस्या = riches. यद्वा पञ्च interpolated, being metrically superfluous. सद् (= to give) + रं = a gift, wealth. पुंसः शूरस्य इदं पौंसं = wealth belonging to, or acquired by, the brave.

(53) स नो राधांस्या भरेशानः सहसो यहो । भगश्च दातु वार्यम् (७३३) = हे सहसः यहो ईशानः स त्वं नः राधांसि आभर । भगश्च वार्य दातु ददातु । राधस् = वार्य = wealth. ईशानः = ruling over wealth.

(54) आ चित्र चित्र्यं भरा रयिं नः (७३४). चित्र = O giver. चित्रं धनम् । तेन युक्तं चित्र्यम्. The 1st three quarters are difficult.

(55) नि दुर्ग इन्द्र शथिहामित्रान् अभि ये नो मर्तासो अमन्ति । आरे तं शंसं कृणुहि निनित्सोगा नो भर संभरणं वसूनाम् (७३५) = हे इन्द्र ये मर्तासः मर्ता: नः अस्मान् अभि अमन्ति तान् आमित्रान् दुर्गे निश्चयिहि । तं शंसं निनित्सोः आरे कृणुहि कुरु । नः अस्मभ्यं वसूनां संभरणम् आभर.

मर्तासः = despicable wretches. अभि + अमन्ति = trouble, harass. नि + शथिहि = destroy, put down. दुर्गे (opposed to सुरे) = into adversity. Reduce them to poverty. तं शंसं = that gift of thine. निनित्सोः आरे कृणुहि = keep (it) away from the reviler or slanderer. निद् = to revile. वसूनां संभरणं = a mass of wealth.

(56) भवा वरुथं मधवन् मधोनां यत्समजासि शर्धतः । वि त्वाहतस्य वेदनं भजेमहा दूणाशो भरा गयम् (७३६) = हे मधवन् यत् यदा शर्धतः सम् अजासि तदा मधोनां वरुथं भव । त्वाहतस्य वेदनं विभजेमहि । दूणाशः त्वं नः गयम् आभर.

यत् सम् अजासि शर्धतः = when thou drivest off the molesters. Be (भव) a shield (वरुथं) of the liberal donors (मधोनां). We would like to share the wealth (वेदनं) of one killed by thee. Deliver unto us wealth. दूणाशः must have been दूणाशं qualifying गयं. दूणाशं गयं = never-perishing wealth.

(57) अभी पतस्तदा भरेन्द्र ज्यायः कनीयसः । पुरुवसुर्हि मधवन् सनादसि भरेभरे च हव्यः (७३७) = हे इन्द्र कनीयसः सतः स्थाने ज्यायः तत् अभि आ भर । हे मधवन् त्वं सनात् पुरुवसुः भरेभरे च हव्यः आसि.

Give more (ज्यायः) wealth (तत्) to one who has less wealth (कनीयसः सतः). सनात् = always. Or सनात् = from the wealth (सन) that thou givest away. पुरु धनम् । तेन युक्तं वसु यस्य सः । हव्यः धनम् । तद्युक्तः हव्यः. Indra has abundant wealth as he always gives; moreover (च) he gets wealth (हव्यः) in every battle. सत् = तत् = wealth.

(58) For 7 $\frac{1}{2}$ vide P. 111, No. 23.

(59) अन्तिवामा दूरेऽमित्रमुच्छोवा गव्यूतिमभयं कृधी नः । यावय द्रेष आ भरा वसूनि चोद राधो गृणते मधोनि (७५५) । अन्ति वामं यस्या सा = who has wealth with her. दूरे अमित्रं धनाभावः यस्मिन् कर्मणि यथा स्यात् तथा. Rise (व्युज्ञ) carrying wealth and keeping afar off poverty. Give (कृधि) us wealth (ऊर्ति) in the form of cows (गो), wealth extensive (उर्वी) in character. अभयं (an adverb) = so as to preclude all apprehension of poverty. Keep off (यावय) hateful poverty (द्रेषः). आभर = चोद = give. वसूनि = राधः. गृणते = to the praiser or to the donor. मधोनि = हे धनवति. वाम, मित्र, गव्यूति, वसु, राधः, मध = wealth. अमित्र = द्रेषः = भय = poverty.

(60) तच्चित्रं राध आ भरोपो यदीर्धश्रुत्तम् । यत्ते दिवो दुरितर्मते भोजनं तद्रास्व भुनजामहै (७६२) = दीर्घं श्रुत् धनं येषु तानि दीर्घश्रुनिति । तेषु श्रेष्ठं = packed most with long-lasting wealth. मर्ताय दरिद्राय देयं भोजनं धनं = wealth which a poor man or a miser desires. मर्त = a poor man or a miser. रास्व = give. भुनजामहै = (so that) we will enjoy it. चित्रं = राधः = श्रुत् = भोजनं = wealth. आभर = रास्व.

(61) वि तर्तूर्यन्ते मधवन् विपश्चितो अयों विषो जनानाम् । उप क्रमस्व पुरुरुपमा भर वाजं नेदिष्टमतये (८१) = हे मधवन् अर्यः अरेः अरिभूतानां पञ्च जनानां विषः चितः वि तर्तूर्यन्ते दीयन्ते । उप क्रमस्व । ऊतये पुरुरुपं नेदिष्टं वाजम् आभर.

त् (= to give); तर्तु by reduplication. तर्तू + य् = तर्तूर्य् तर्तूर्यन्ते = are being given. वि = to all and sundry विषः = चितः = riches. चित् (= to give) = a gift, wealth. Whose विषः? of the enemies i.e. of the 5 Aryan tribes. उप क्रमस्य = begin. पुरु धनम् । तेन युक्तं रुपं धनं यस्मिन्. नेदिष्टं = packed with riches (नेद?) नेदिष्ट (= nearest) is modern. ऊतये = that we may revel in wealth or enjoy it long.

(62) नूनं तदिन्द्र दद्धि नो यत्वा सुन्वन्त ईमहे । रथिं नश्चित्रमा भरा स्वर्विदम् (८१३) = हे इन्द्र सुन्वन्तः वयं यत् ईमहे याचामहे तत् नः अस्मभ्यं नूनं सद्यः दद्धि देहि । चित्रं स्वर्विदं रथिं नः अस्मभ्यम् आभर.

नूनं = at once, without delay. दद्धि = आभर. रथिं = चित्रं = स्वर् = विद् = wealth. स्वर् धनम् । तेन युक्तं विद् यस्मिन् तत्.

(०३) तदेषु शुम्नमा भर यत्सासहत्सदने कं चिदत्रिणम् । मन्युं जनस्य दूध्यः (८३५) = Give (आभर) that (तत्) wealth (शुम्नं) which (यत्) shall subdue (सासहत्) all (कंचित्) evil-doers (अत्रिणं), wealth (मन्युं) of miserly (दूध्यः) people. दुर् opposed to सु. सुधीः = one that is liberal in giving away wealth. दुर्धीः = one who is not liberal; a stingy fellow. मन् (= to beg) + युः = wealth. शुम्न = मन्यु = धी = wealth. सदने ? in the midst of their wealth ?

(०४) मा ते गोदत्र निरराम राधस इन्द्र मा ते गृहामहि । दब्हा चिदर्यः प्र मृशाभ्या भर न ते दामान आदमे (८३६) = हे गोदत्र इन्द्र ते तव राधसः मा निरराम । तव राधसः मा गृहामहि । अर्यः अरे: दब्हा दढानि चित् अपि धनानि प्र मृश अभि आभर । ते तव दामानः दानानि आदमे न भवन्ति न केनापि दभ्यन्ते नाश्यन्ते.

मा ते राधसः निरराम गृहामहि गृहामहि = let us not keep away from thy wealth, let us not be kept away from it. The Pada-pātha is नि: । अराम here and in ७ ११. अर् = to go. अराणि, अराव, अराम. मा निरराम = मा निर्गमाम (सायणः). But I think रम् (= to halt, to stop short) is the root. मो यु त्वा वाघतश्चनारे अस्मद्दि रीर-मन् (७३६) = let not other sacrificers (वाघतः) stop or withhold (नि+रीरमन्) thee from us. इन्द्र मा त्वा यजमानासो अन्ये नि रीरमन् (१० १५०) has the same sense. There is no reason why नि + रम् should not be the root in निरराम. गावः दत्रं दानं यस्य सः = whose gifts consist of cows, who gives away cows. प्रमृश = अभ्याभर. दब्हा चित् = cowpens though so firmly guarded. Thy gifts (दामानः) can never be damaged (आदमे). दा (= to give) + मन् = a gift.

(०५) आ निरेकमुत प्रियमिन्द्र दर्पि जनानाम् । धृषता धृष्णो स्तव-मान आ भर (८३७) = हे इन्द्र पञ्च जनानां निरेकम् उत अपि च प्रियम् आ-दर्पि आदारयसि । हे धृष्णो स्तवमानः स्तुत्यमानः धृषता धृषतानि आ भर.

निरेकं = नि + रेकं. रेक from रित् = to be in excess or in large quantities. निरेकं = huge wealth. श्री = to give. प्रियं = what is given, wealth. Indra tears out, brings out, all the hidden wealth (निरेकं = प्रियं) of the ५ Āryan tribes. धृ्त् (= to give) + स्तुः = a giver. धृ + स + तं = what is given, a gift. O donor, give us wealth.

(66) तदिन्द्राव आ भर येना दंसिष्ठ कृत्वने । द्विता कुत्साय शिश्वयो
नि चोदय (८३५) = हे इन्द्र तत् अवः धनम् आभर । येन अवसा हे दंसिष्ठ
दातृतम् इन्द्र कृत्वने धनवते कुत्साय त्वं शत्रून् द्विता अत्यन्तं शिश्वयः ना-
शितवान् असि तत् निचोदय देहि.

आभर = निचोदय. Give us that wealth for giving which to
wealthy (कृत्वने) K. thou killedst lots of foes once for all (द्विता).-
दंस् (= to give) + इष्ठ = O greatest giver. कृत् (= wealth) + वन् =
a donor or a wealthy person. K. became a donor because of
the wealth of foes whom Indra destroyed for his sake. द्विता = once
for all, permanently.

(67) उत नः पितुमा भर संरराणो अविक्षितम् । मधवन् भूरि ते वसु
(८३६) = उत अपि च हे मधवन् नः अस्मभ्यम् अविक्षितं सं धनं रराणः
ददत् त्वं पितुम् आभर । यस्मात् ते तव भूरि वसु. पि (= to give) + तुः=
wealth. अविक्षितं qualifies सं (= wealth).

(68) वृषा सोता सुनोतु ते वृषन्नजीपित्ता भर । वृषा दधन्वे वृषणं
नदीष्वा तुभ्यं स्थार्तहरीणाम् (८३७).

वृषा = a showerer, a giver; the thing given may be Sôma
or wealth. Let the extractor extract (Sôma-juice) for thee. O
giver (वृषन् = क्रज्जीपित्), give us (wealth). The extractor is
driving (दधन्वे) the Sôma-juice (वृषणं) into the waters (नदीषु
आ) for thee (तुभ्यं), O rider (स्थार्त्) of horses (हरीणां). The
2 वृषाः mean the extractor of Sôma-juice. वृषणं stands for the
Sôma-juice; वृषन् for Indra. क्रज्जीपित् = a gift. Metre requires
क्रज्जीपित् आभर in place of क्रज्जीपित्ता भर. नः was lost somehow.

(69) आ नः सहस्रशो भरायुतानि शतानि च । दिवो अमुष्य शासतो
दिवं यय दिवावसो (८३८). दिवावसुः is like धियावसुः. दिवा = धिया
= धनेन. दिवा युक्त वसु यस्य सः = abundantly rich. शा (= to give)
+ स् (of लेद). शासतः = दीयमानस्य. दीयमानस्य अमुष्य अस्य महतः
दिवः धनस्य नः अस्मभ्यं सहस्रशः सहस्राणि अयुतानि शतानि च आभर.
शत very often follows सहस्र. Was it for metre or was शत greater
in amount than सहस्र ? What number did अयुत stand for ? हे
दिवावसो बहुधन इन्द्र दिवं धनं यय. यय = देहि (?).

(70) यस्ते रेवाँ अदाशुरिः प्रममर्षं मधत्तये । तस्य नो वेद आ भर

(८३५) = यः रेवान् धनवान् सन् अदाशुरिः धनस्य अदाता भवति ते त्वां प्रममर्य विस्मरति तस्य वेदः धनं मघत्तये नः अस्मभ्यम् आ भर. प्र + सृप् = to forget. दाश् + उ + रिः = a giver. मघत्तिः = मघस्य धनस्य त्तिः (?). Cf. वसुत्तये (८३१९५४). मघत्तये = that we may roll in riches. मघत्तये is like सनये, सातये, अवसे etc. वेदः = धनं.

(७१) भिन्दि दिश्वा अप द्विषः परिवाधो जही मृधः । वसु स्पाहं तदा भर (८३५५). अप + भिन्दि = cut down. द्विषः = मृधः = foes. परिवाधः = foes ? दिश्वा = wealthy (?). स्पाहं = तत् = वसु.

(७२) प्रभङ्गं दुर्मतीनामिन्द्र शविष्टा भर । रथिमस्मभ्यं युज्यं चोदय- न्मते ज्येष्ठं चोदयन्मते (८३५६). शविष्टा = धनवत्तम्. दुर्मतीनां = of misers or of poverty. प्र धनं भनकि असौ । तं प्रभङ्गं रथि = wealth that smashes that of misers or puts an end to poverty युज्यं = (which will be our) constant companion. ज्येष्ठं = शविष्टं = धनवत्तम् = abundant. चोदयति ददाति मतिं धनं यः = who gives wealth.

(७३) नः एरुरुपमा भर वाजं नेदिष्टमूतये (८३५७) vide 81.

(७४) पौरो अश्वस्य पुरुकुद्रवामस्युत्सो देव हिरण्ययः । नकिर्दि दानं परिमधिष्यते यद्यद्यामि तदा भर (८३५८). पुरु धनं करोति असौ पुरुकृत् = दाता. पुराम् अयं पौरः = a smasher of forts and a capturer of the wealth lying therein. देव = धनवद् = O wealthy god. हिरण्ययः उत्सः = a rainy cloud of gold, one that showers gold. परिमार्धिष्यत् = has destroyed and would destroy. यत् यत् यामि याचामि.

(७५) तेन स्तोतृभ्य आ भर नृभ्यो नारिभ्यो अत्तवे । सद्यो जात ऋभु- षिर (८३५९). जात = धनवन्. ऋभु धनं स्थिरं यस्य सः = who has lasting wealth. अत्तवे = that they may enjoy. Is not नृभ्यः नारिभ्यः included in स्तोतृभ्यः ? तेन = with that wealth mentioned in the preceding Rk. सद्यः = at once; or सु धनम्. तेन सहितः सद्यः । हे सद्यो = O rich one.

(७६) पुरोडाशं नो अन्धस इन्द्र सहच्रमा भर । शता च शूर गोनाम् (८३५१). शूर = दातर. गोनां गवां सहचं शतानि च आभर. अन्धसः पुरोडाशं ?

(७७) आ नो भर व्यञ्जनं गामश्वमभ्यञ्जनम् । सचा मना हिरण्यया (८३५२). व्यञ्जनं ? अभ्यव्यञ्जनं ? वि and अभि may mean wealth; अजनं = a gift. Cp. अञ्जि खं (108). हिरण्यया हिरण्ययेन हिरण्य-

युक्तेन मना मनेन धनेन सचा दानेन. सच् = to give. सचं = a gift. मन may be another form of मनस्. Or मना मनानि सचा सच देहि.

(78) उत नः कर्णशोभना पुरुणि धृष्णवा भर । त्वं हि शृणिवेषे वसो (८५६) = उत अपि च हे धृष्णो दातर् नः अस्मभ्यं कर्णशोभनानि पुरुणि आभर । हे वसो त्वं हि एव शृणिवेषे ददासि.

कु (= to give) + ण = कर्ण = a gift. कर्णेन युक्तं शोभनं धनं येषु तानि पुरुणि धनानि. शृ = to give. Thou alone givest, O wealthy one.

(79) उप क्रमस्वा भर धृष्णता धृष्णो जनानाम् । अदाशूष्ट्ररस्य वेदः (८५७). उप क्रमस्व vide 61. जनानाम् अदाशूष्ट्ररस्य वेदः = the wealth of the most miserly of the 5 Āryan tribes. दाशुः = a giver. अदाशुः = a miser. अदाशुः + तरः = अदाशुष्ट्रः lengthened to अदाशूष्ट्रः धृष्णता and धृष्णो vide 65.

(80) कया त्वं न ऊत्याभि प्र मन्दसे वृपन् । कया स्तोतृभ्य आ भर (८५८) = हे वृपन् दातर् इन्द्र कया ऊत्या नः अस्मभ्यम् अभि प्र मन्दसे ददासि । कया । स्तोतृभ्यः आ भर. वृपन् = O donor. कया ऊत्या युक्तम् अभि प्र = wealth with what additions of wealth. अभि = प्र=wealth. कया repeated for making an effective appeal. आ भर governs a word, meaning wealth, understood. ऊतिः = a gift, wealth.

(81-82) For ८५३ vide P. 178 No. 251 and 252.

(83) For ८५५ vide P. 178 No. 253.

(84) रथं नश्चित्रमधिवनमिन्दो विश्वायुमा भर । अथा नो वस्यस्त्वं (९५६) = हे इन्दो नः अस्मभ्यम् अधिवनं विश्वायुं चित्रं रथिम् आभर । अथा अथ नः अस्मान् वस्यसः धनिनः कृधि कुरु.

अधिवनं = अश्वयुक्तम्. विश्वं धनम् । तेन युक्तम्. आयु धनं यस्मिन्. चित्रं = रथं = धनम्.

(85) यत्सोम चित्रमुक्त्यं दिव्यं पार्थिवं वसु । तच्चः पुनान आ भर (९५७) = हे सोम उक्त्येन धनेन युक्तम् उक्त्यं चित्रं यत् दिवि भवं दिव्यं पूर्णिव्यां भवं पार्थिवं वसु तत् पुनानः ददत् त्वं नः अस्मभ्यम् आभर.

चित्रं = वसु. वच् = to beg. उच् + थं = उक्त्यं = what is begged, wealth. पू = to give. पुनानः = giving.

(86) अभ्यर्य वृहयशो मधवद्भ्यो धुवं रयिम् । इयं स्तोतृभ्य आ भर (९३०). अभ्यर्य = rush towards, give as a consequence of rushing on. अभ्यर्य is transitive here and has for its objects यशस् and रयिं. वृहत् = large. धुवं = permanent. यशः = रयिं = इयं.

(87) आ पवमान नो भरायो अदाशुयो गयम् । कुधि प्रजावतीरिषः (९३१). पवमान = O donor. अर्यः = अरेः = अदाशुयः = of one who gives no wealth to the Aryans. प्रजा = धनम् । तेन युक्ताः प्रजावतीः. गयं = प्रजाः = इयः.

(88) पन्दो पार्थिवं रयिं दिव्यं पवस्व धारया । शुमन्तं शुभ्ममा भर (९३२). पन्दो = आ + इन्दो. पवस्व = देहि. शु = शुभ्म = रयि.

(89) विश्वा सोम पवमान शुमनानीन्दवा भर । विदा सहश्रिणीरिषः (९३३). विश्वा = विश्वानि = विश्वं धनम् । तेन युक्तानि. शुमनानि = धनानि. विद = आभर. सहश्रिणीः इयः = riches countable by thousands.

(90) पुनान इन्दवा भर सोम द्विवर्हसं रयिम् । वृषभिन्दो न उक्थ्यम् (९३४). पुनानः = giving. वर्हस् ? द्विवर्हसं = abundant ? वृषन् = O donor. उक्थ्यं = abundant.

(91) स नो विश्वा दिवो वस्तो पृथिव्या अधि । पुनान इन्दवा भर (९३५). दिवः अधि = from heaven. पृथिव्याः अधि. विश्वा विश्वानि धनयुक्तानि वसु वसूनि.

(92) पवस्व गोजिदश्वजिदिश्वजित्सोम रण्यजित् । प्रजावद्रत्नमा भर (९३६). जित् = wealth that is conquered. गोजित् = enriched with cows. विश्वं धनम् । तेन युक्तं जित् यस्मिन्. रणं भवं रण्यं धनम्. प्रजा = wealth. गोजित् etc. qualify रत्नं. पवस्व = give. गो = अश्व = विश्व = रण्य = प्रजा = रत्न.

(93) इन्द्रस्य सोम राधसे शं पवस्व विचर्यणे । प्रजावद्रेत आ भर (९३७). इन्द्रस्य राधसे = that we may possess Indra's wealth. शं = wealth. विचर्यणे = O possessor of the wealth of the 5 Aryan tribes. राधस् = शं = चर्यणि = प्रजा = रेतम् = wealth.

(94) स नः पुनान आ भर रयिं वीरवतीमिष्यम् । ईशानः सोम विश्वतः (९३८). रयि = वीर = इय् = wealth. विश्वतः विश्वस्य धनस्य ईशानः = ruling over, being a master of, wealth.

(95) महो नो राय आ भर पवमान जही मृधः । रास्वेन्दो वीरवद्यशः
(९६३). महः रायः = महतः रायः. रास्व = देहि. रायः = वीर = यशस्.

(96) आ पवस्व हिरण्यवदश्वावत्सोम वीरवत् । वाजं गोमन्तमा
भर (९६३). हिरण्य, अश्व, गो all represent wealth. हिरण्यवत् etc.
qualify a neuter word for wealth, understood. वीर = वाज.

(97) उतो सहन्नमर्णसं वाचं सोम मखस्युवम् । पुनान इन्दवा भर
(९६३). सहस् (= wealth) + रं = abundant. अर्णसं = wealth. चन् =
to beg. वाक् = what is begged. मखस् = wealth. यु = wealth.
मखसा युक्त यु यस्यां तां वाचं धनम्.

(98) आ नः सोम सहो जुवो रूपं न वर्चसे भर । सुष्वाणो देववीतये
(९६४). देववीतये सुष्वाणः = being extracted for offerings to the
gods. Or देवं धनम् । तस्य वीतये दानाय. देववीतये = वर्चसे = that
we may possess wealth. सहः = wealth that is conquered जूः
जुवौ जुवः etc. जुवः = riches that are sent. रूपं = shining gold. न =
at once.

(99) परि हि प्मा पुरुहृतो जनानां विश्वासरङ्गोजना पूयमानः । अथा
भर इयेनभृत प्रयांसि रथ्य तुङ्गानो अभि वाजमर्य (९६५) = पूयमानः पुरुहृतः
सोमः जनानां विश्वा विश्वानि भोजना भोजनानि परि असरत् । अथ हे इयेन-
भृत सोम प्रयांसि आभर । तुङ्गानः रथ्य वाजम् अभि अर्थे.

पुरुणि धनानि । तैः सहितानि हृतानि धनानि यस्य सः This is an
epithet of Indra, here transferred to Sōma. परि = through (the
strainer). Sōma moves (असरत्) after passing through the
strainer towards the abundant wealth of the 5 Aryan tribes.
Indra conquered these tribes and seized their wealth. Sōma
was fetched from heaven by a hawk (इयेनभृत). प्री = to give.
प्रयस् = what is given, wealth or an offering. तुङ्ग = to give. अभि +
अर्थ transitive. वाजम् अभ्यर्थे = give wealth.

(100) पुनान इन्दवा भर सोम द्विवर्हसं रथिम् । त्वं वसूनि पुष्पसि
विश्वानि दाशुषो गृहे (९६६). For द्विवर्हसं vide 90. विश्वानि =
वसूनि. पुष्पसि = increasest.

(101) य ओजिष्ठस्तमा भर पवमान श्रवाय्यम् । यः पञ्च वर्षणीरभि
रथ्य येन वनामहै (९६७) = यः रथ्यः ओजिष्ठः धनवत्तमः श्रवाय्यः धनपूर्णः यः

पञ्च चर्षणीः जनान् अभिभवेत् येन च वयं (पञ्च जनान्) वनाम है अतिशयि-
ष्यामः तं रथिम् आभर.

ओजस् = अवस् = रथि. अवाच्य is formed like दक्षाच्य and वाच्य. Which wealth (यः) can overcome the 5 Aryan tribes or which is had after their subjugation and by which we shall domineer over them (वनाम है).

(102) प्र धन्वा सोम जागृविरिन्द्रायेन्दो परि चव। शुमन्तं शुष्ममा
भर स्वर्विदम् (१०५६). प्र धन्व = rush fast, गृ = to give. जागृविः =
a giver. Flow (चव) through (परि) the strainer. For शुमन्तं
शुष्मं vide 88. स्वर धनम्। तेन युक्त विद् धनं यस्मिन् तं = abundant.
प्र may mean wealth. Rush towards wealth.

(103) यमन्ते मन्यसे रथि सहसावन्नमर्त्ये। तमा नो वाजसातये०
यज्ञेषु चित्रमा भर (१०५३). सहं धनम्। तत् साति ददाति असौ सहसा०
वन् is a superfluous affix as in सोमपावन् when सोमयाः is sufficient.
Or सहसा धनेन युक्त. मन् = to consider precious. वाजसातये = that we
may prosper. यज्ञेषु = धनेषु = to add to our riches. चित्रं = धनयुक्तम्.

(104) किमङ्ग त्वा मधवन् भोजमाहुः शिशीहि मा शिशायंत्वा गृणोमि।
अप्रस्वती मम धीरस्तु शक वसुविदं भगमिन्द्रा भरानः (१०५२) = Why
(कि) in the name of all (अङ्ग) do they call thee a donor (भोजं)?
Endow (शिशीहि) me, I have heard thee called a donor (शिशायं).
Let me have wealth (धीः) packed with wealth (अप्रस्वतो). Give
unto me wealth that contains wealth. भुज्ज = wealth. भोजः = a
wealthy donor. शी or शा = to give. शिशी + अः = शिशायः = a
donor. मध = भुज्ज = अप्रस् = धी = वसु = विद = भग = wealth. शक (=
to give) + रः = a giver. अङ्ग = indeed! वसु धनम्। तेन युक्त विद्
यस्मिन् तम्.

(105) अभीहि मन्यो तवसस्तवीयान् तपसा युजा वि जहि शत्रून्।
अभित्रहा वृत्रहा दस्युहा च विश्वा वसन्या भरा त्वं नः (१०५३). अभि + इहि
= come to us. मन् (= to give) + युः = a giver. तवस् (from तु =
to increase) = rich. तवसः तवीमान् = richer than the richest.
तपसा युजा = with a burning missile for a companion or assis-
tant. अभित्र = वृत्र = दस्यु = an enemy. विश्वानि = वसन्ति.

(106) त्वं पुरुण्या भरा स्वश्वया येभिर्मसै निवचनानि शंसन्। सुगोभि-

विश्वा दुरिता तरेम विदा तु ण उर्विया गाधमत्र (१०^{११३}). पुरुणि = सु = riches. अश्वयानि = अश्वयुक्तानि = धनयुक्तानि; अश्व represents wealth. येभिः = यैः धनैः. शंसन् = giving. निवचनानि मंसै = I may offer (मन् = to give) gifts (निवचनानि). मंसै निवचनानि शंसन् is difficult. सुरोभिः = सुरौः = सुलभैः (धनैः) दुरितानि = illfare, poverty. विश्वा दुरिता = all manner of adversity. सु = welfare, wealth. गाधं shallow as opposed to deep. Give (विद) unto us (नः) welfare or happiness on a wide scale (उर्विया). गाध shows freedom from bottomless poverty. Let us have a long stretch of level road i.e. lasting happiness.

(107) सुप्त्वाणास इन्द्र स्तुमसि त्वा ससवांसश्च तुविनृण वाजम्। आ नो भर सुवितं यस्य चाकन् त्मना तना सनुयाम त्वोताः (१०^{११४}). सुप्त्वाणासः = सुप्त्वाणाः = extracting Soma-juice. स्तुमसि = स्तुमः. वाजं ससवांसः = enjoying wealth. तुविनृण = बहुधन. सुवितं = welfare, wealth. यस्य सुवितस्य. चाकन्? कन् = to enjoy, to possess? त्मना = तना = धनेन. त्वोताः = helped with wealth by thee. त्मना तना सनुयाम = we shall be blessed with riches. नृण = वाज = तमन् = तन् = wealth.

(108) आग्ने स्थूरं रथि भर पृथुं गोमन्तमधिवनम्। अल्पाधि खं वर्तया पणिम् (१०^{११५}). आग्ने = आ + अग्न. स्थूरं = huge. पृथुं = extensive. अज्ज् (= to give) + धि. खं = a mine of wealth, wealth. वर्तया = drive away the miser (पणि).

(109) प्र ससाहिषे पुष्टहृत शशूर् ज्येष्ठस्ते शुम इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर दक्षिणेना वसूनि पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम् (१०^{११६}). सह = to overcome; ससाहि = by reduplication. प्र = by force. ज्येष्ठः ते शुमः = thy wealth is the largest of all. इह रातिः अस्तु = let the gift of it be here i.e. to us. दक्षिणेन = with the right hand. रेवतीनां सिन्धूनां = of wealth-laden rivers; सिन्धु represents extensive wealth. पतिः = a master and a donor.

(110) संसंमिश्युवसे तृप्तदग्ने विश्वान्यर्य आ। इलस्पदे समिध्यसे स नो वसून्या भर (१०^{११७}). सं + सं + इत + युवसे = thou givest wealth and wealth alone (and no poverty). सं = wealth. यु = to give. तृप्तन् = O giver. अर्यः अर्यः विश्वानि धनानि आ (भर). इलः पृथिव्याः पदे वेदाम्.

आभरद्वसुः

(111) सा नो अद्याभरद्वसुर्वुच्छा दुहितदिवः (५३१) = हे दिवः दुहि-
तर सा त्वं नः अस्मभ्यम् आभरद्वसुः व्युच्छ. आभरति वसु या सा आभरद्वसुः.

Note on आभर.

Objects governed by it.

(1) (अभि) अज्ञनं 77 ; (2) (वि) अज्ञनं 77 ; (3) अवस् 66 ;
(4) अश्वं 77 ; (5) इयं 3, 24-33, 81, 86. 94 ; इयः 31 ; (6) ऊर्ज्ज 81 ; (7)
योजस्यः 47, 52, 83 ; (8) केतं 33 ; (9) कतुः 40 ; कतुं 58 ; (10) क्षितीः 31 ;
(11) गयं 51, 87 ; (12) गां 77 ; गोनां सहस्रं शता 76 ; गोमन्तं वज्ञं 96 ;
(13) चित्रं 1c ; चित्रं a noun or an adjective in 60, 84 and 85 ; (14)
जुवः 98 ; (15) ज्यायः 57 ; (16) तुजं 18 ; (17) दिवः 69 ; (18) इव्वहा
64 ; (19) शुक्रं 44 ; (20) शुक्रं 3, 44, 52, 63 ; शुक्राने 89 ; (21) नृमणं 42 ;
(22) नेदिष्टं 11 ; (23) पश्वः 20 ; (24) पितुं 67 ; (25) पुरुणि 78, 106 ;
(26) पौस्या 2 ; (27) प्र 13 35 ; प्र (यन्त्रे) 17 ; (28) व्रह्म 46 ; (29) मर्गं
16, 104 ; (30) भद्रंभद्रं 81 ; (31) भूरि 20, 22 ; (32) मदः 48 ; (33) मना
47 ; (34) मन्युं 63 ; (35) यत् यत् यामि तत् 74 ; (36) रत्नं 92 ; (37) रथ्यं
2, 3, 7, 12, 18, 36, 38, 39, 45, 54, 62, 72, 92, 94, 100, 103, 108 ; (38)
राधः 43, 60 ; राधांसि 53 ; (39) रायः 11 95 ; (40) रूपं 98 ; (41) रेतस्
93 ; (42) वसु 85, 91 ; वसूनि 14, 105, 110 ; (43) वाचं 97 ; (44) वाजं 6,
61, 73, 96, 107 ; (45) वार्यं 37 ; (46) वीरं 45, 83 ; (47) वेदस् 9,
19, 70, 79 ; (48) रावस् 47 ; (49) शुभ्रं 49, 88, 1c2 ; (50) अवस् 51 ; (51)
सत्रा 52 ; (52) संभरणं वसूनां 55 ; (53) सहस्रं 98 ; (54) सु 41, सु
(क्षितीः) 31, सु (चेतुना) 11, सु (वीरं रथ्यं) 45 ; (55) सुवितं 107,
सुवितानि 82 ; (56) स्तुतः 36.

This list contains 56 things that are asked for by devotees. Of these इय, ऊर्ज्ज, रत्न, रथ्य, राधस्, रायः or रै, वसु and वाज mean wealth beyond any doubt. गो, अश्व and पश्व are specific forms of wealth.

(1-2) अभ्यज्ञनं and व्यज्ञनं occur in company with गां and अश्वं (77). Are they specific forms of wealth like the other two ? अज्ञि comes from अज्ञ=to deck oneself with. अज्ञन therefore may mean an ornament. All the 4 words however seem to represent

or mean wealth. Cows, horses, ornaments etc. ultimately resolve themselves into wealth. The devotee asks for wealth in every possible form. The root in अङ्गधि (108) is अङ्ग् = to give. अङ्गन् = a gift, wealth. व्यङ्गन् and अभ्यङ्गन् may be specific forms of wealth.

(3) अवस् is qualified by तत् (66). It cannot mean protection. तत् अवः = that wealth, such huge wealth. नूशुतं म आ गतमवेभिर्वीजिनीवस् (५०३); here the As'wins who possess immense wealth are requested to come down with it (अवोभिः). विद्वा हि त्वा तुविकूमिं तुविदेष्णं तुवीमधम्। तुविमात्रमवोभिः (८६३); all the four adjectives mean 'possessed of abundant wealth'; Indra is known for his immense wealth on account of the gifts (अवोभिः) of it made by him to his devotees.

(5) इष्ट् = अङ्ग् according to the Nighantu (२४७); Sāyaṇa adopts that sense and European scholars too; the latter render it by nourishment. But the composers of Rks wanted wealth which would give them any amount of food and nourishment. In 3 and 94 we have रथ्यं वीरवतीमिष्यं.

(6) ऊर्ज् = अङ्ग् (निध० २४५). What has been said about इष्ट् should suffice for ऊर्ज् also.

(7) उज् seems to be the root in उग्र and ओजस्. उग्र in modern Sk. means terrible and ओजस् splendour and strength. But ओजस् as an object of आभर means wealth. In 52 Indra is asked to give all the wealth that belongs to the 5 Aryan tribes. The words for wealth there are ओजस्, नृण् and द्युम्न. ओजस्, नृण् and शतकतो occur in 82. पाकस्थामानं भोजं दातारमववम् (८६३); a recipient of gifts from P. calls him a donor because he is ओजोदाः. आत्मा, पितुः, तनूः, वासः and अभ्यङ्गन in that Rk seem to denote different kinds of gifts, as there is a quartete of horses too (तुरीयं रोहितस्य). Anyhow ओजस् must mean wealth. Just as शक् is शक् + र् so उग्र is उज् + र्. I have not come upon any verbal form of उज्. उग्रं (47) = full of wealth.

(8) कित् and चित् = to give. कित् + अ = केत = a gift. चित् +

उन = चेतुन = a gift. चिकित्वान् is a giver and not a knower. चेकिते (4)= is given.

(9) I have treated करु already at length.

(10) रक्षि = to rule. रक्षितः = what is ruled over. रक्षिति a name of the 5 Āryan tribes and then the wealth taken from them.

(11) 56 and 57 are sufficient to prove that गय means wealth.

(13) चित् (= to give) + रः = चित्रं = a gift, wealth. चित्र meaning variegated is modern. (चित् = to give) occurs frequently in RV.

(14) जुवः in RV. 1¹³⁴ and 1¹⁴⁰ means swift horses. वस्-जुवं (8^{००}) is used of Indra and means 'who sends or gives wealth'. So जुवः = riches given or sent.

(15) ज्यायः = greater (wealth).

(16) तुजं occurs in 18 only. स वाक शिक्ष पुरुहत नो धिया तुजे राये (८४५); here तुजे = राये. तुज् = wealth.

(17) शु means wealth. शौः दिवौ दिवः दिवं etc. is its declension. दिवावसुः = one possessed of abundant wealth. दिवः is pl. of शु.

(18) दद्वा = दद्वानि = दद्वानि. It qualifies a neuter noun like यूथानि. It is often used as a noun as here.

(19-20) शुम्न, नृम्न and सुम्न are compounds. शु = नृ = सु = wealth. नृ may be a noun from न्ना of which the only form is ममनाते (७३३). न्ना = to grant. म्नं = a gift. शुक्षं = शु + क्षं. क्षं = wealth. We find it in तुविक्षं (८४५).

(21) We find नेदीयस् and नेदिष्ट in RV. What is the positive of these? Can it be निदः? निदः occurs 16 times in RV and means 'from the slanderer', except perhaps in सरस्वती निदस्पातु (६६१) and निदश्चिकीपते (१३४१८५) where it may mean riches.

(23) पश्वः (-०) means wealth and not cattle.

(24) रण्वः संदृष्टि पितुमान् इव क्षयः (१३४४) = Agni is charming to look at like a rich treasure. पितुः = wealth. अशोभित० पितुकृत्त-

रेभ्यः (१०७६); Agni is a given of wealth (पितुकृत्); but the crushing stones are greater givers. पि = तुः = पितुः. पि + त् = पित् = wealth. अपिन्वतम् अपितः (७६३); here अ+पितः = devoid of wealth.

(25) पुरु at first an adjective is treated as a noun in 78 and 106. पुरु = wealth.

(26) पुंसः इदं पौस्यं = an act of a hero; wealth acquired by a hero. इन्द्रे भुजं शशमानास आशत् सूरो दशीके वृषणश्च पौस्ये (१०९०) = Sacrificers received (आशत्) a share in Indra i. e. in Sun-bright gold (सूरः दशीके), in the gifts (पौस्ये) of the donor. आ नो देव शब्दसा याहि शुद्धिन् भवा वृथ इन्द्र रायो अस्य । महे नृमणाय नृपते सुवज्ज महि क्षत्राय पौस्याय शूर (७३०); here शब्दस्, शुभ्यम्, रै, नृण, क्षत्र and पौस्य mean wealth. तं सधीचीरुतयो वृष्ण्यानि पौस्यानि नियुतः सञ्चुरिन्द्रम् (६२५); ऊतयः = वृष्ण्यानि = पौस्यानि = नियुतः = riches. सञ्चुः = wait on.

(27) प्रतद्रस् (८३३) is equal to प्राप्तवस् according to Yāska and Sāyaṇa; but the compound is really प्र+तत्+वसु; all the 3 component parts mean wealth. प्र=तत्=वसु. प्र=wealth in 13 and 35. यम्=to give. प्र यन्वि (17) = give wealth.

(28) What else can ब्रह्म mean in 46 than wealth? सुब्रह्माणं० अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रथं दा: (१०७३); here सुब्रह्माणं like चित्रं qualifies रथं and means abundant (सु धनम् । तेन युक्तं ब्रह्म धनं यस्मिन् तं). कृतब्रह्मेन्द्रः (६३०); here Indra grants (कृत) wealth (ब्रह्म); कृतं ब्रह्म धनं येन स कृतब्रह्मा; or कृतं धनम् । तेन युक्तं ब्रह्म धनं यस्य सः = who possesses abundant wealth. ब्रह्म च नो वसो सत्व (१९०) = give us wealth (ब्रह्म), O rich Indra.

(29) उयो भद्रेभिरा गहि (१५६); भद्रेभिः = धनैः.

(31) भूरि an adjective is treated as a noun and means large wealth.

(32) शुद्धिन्तमो हिते मदो शुमिन्तम उत कतुः (१९३); here शुद्धिन्तमः = शुमिन्तमः; मदः = कतुः = wealth. आ नस्ते गन्तु मत्सरो वृषा मदो वरेण्यः । सहायान् इन्द्र सानसिः (१९३) = हे इन्द्र ते तव मदः आ गन्तु आगच्छतु नः अस्मान् प्रति; here मद is wealth; originally intoxication or vigour due to Soma; then wealth which is the result of vigour.

(33) मना occurs only once; but there is मनावस् in कृष्णे देवावभिनाद्या दिवो मनावस् (५०२); मनावस् = धनवन्तौ. मनायतो भद्रं मनः कुणुष्व वृत्तुर्ये (२५१) = give wealth (भद्रं = मनः) to him who desires wealth (मनायतः).

(34) देवासो हि प्मा मनेव समन्यवो विश्वे साकं सरातयः (८२५) = All the gods gave Manu wealth; समन्यवः = सरातयः; मन्युः = रातिः = a gift. स मन्युं मत्येषु चिकेत (७६२) = he gives wealth to the poor.

(40) आ नामभिर्मरुतो वक्षि विश्वाना रूपेभिर्जीतवेदः (५२३) = हे जातवेदः अग्ने विश्वान् मरुतः नामभिः रूपेभिः आ वक्षि आवहः रूपेभिः = नामभिः = धनैः (युक्तान्). In $1\frac{10}{3}$ वीर्याणि, रूपाणि, वृत्त्यानि and सस्यानि mean riches.

(41) ता ई वर्धन्ति महि अस्य पौस्यं नि मातरा नयति रेतसे भुजे (११२६) = Those (waters) feed him; great is his wealth (पौस्यं); he takes the two mothers (heaven and earth) to riches (रेतसे = भुजे).

(43) विश्वस्य वाचमविदन्मनायोः (११३) = The dawn gives (अविदत्) wealth (वाचं) to all (विश्वस्य) desirous of wealth (मनायोः). For मनायोः vide 33. अप्रस्वर्तीमश्विना वाचमस्मे कृतं (११३); अप्रस्वर्ती वाचं = abundant wealth; कृतं = give.

(46) पिन्वतं गा जिन्वतमर्वतो नो वर्धयतमश्विना वीरमस्मे (११३). गाः = अर्वतः = वीरं = wealth. वीरेषु वीराँ उपपृद्धिं नस्त्वं (२३५) = Put (उपपृद्धिं) riches into our riches. ऐषु द्यावापृथिवी धातं महरस्मे वीरेषु विश्वर्चर्षणि श्रवः (१०१३) = हे द्यावापृथिव्यौ अस्मे अस्माकम् पृषु वीरेषु महत् विश्वर्चर्षणि श्रवः आधातम् = add great wealth to our wealth. This is a good instance of श्रवस् too.

(47) वेदस् from विद् = to give. जातं धनम्। तेन युक्तं वेदः धनं यस्य सः जातवेदाः. The 4 Rks. are sufficient for this sense of वेदस्.

(48) शवम् and शूर from शू = to grow. What grows may be wealth as well as strength. क्रमुक्तमुभिरभिः वः स्याम विभ्वो विमुभिः शवसा शवांसि। वाजो अस्माँ अवतु वाजसातविन्द्रेण युजा तदेष्य वृत्रम् (७१२) = हे क्रमवः वः युष्माकं युष्माभिः दत्तैः क्रमुभिः विमुभिः शवसा क्रमुः क्रमुमन्तः विभ्वः विमुन्तः सन्तः इतरेषां शवांसि अभि स्याम। वाजसातौ संग्रामे वाजः अस्मान् अवतु धनिनः करोतु। इन्द्रेण धनेन युजा सहायभूतेन वयं वृत्रं दारिद्र्यं तदेषम् नाशयिष्यामः। नद्यङ्ग नृतो त्वदन्यं विन्दामि राधसे।

राये शुभ्राय शवसे च गिर्वणः (८३३); here राधसे = राये = शुभ्राय=शवसे = धनाय.

(49) शुमन्तं शुभमं मधवत् सु धत्तन (११५); शु, शुभम्, मध and सु mean wealth.

(50) श्रवस् never means glory or fame. सं गोमदिन्द्र वाज-वदस्मे पृथु श्रवो वृहत् । विश्वायुधेशक्षितम् (१६); here श्रवः must mean wealth. श्रु = to give. श्रुत् = श्रवस् = a gift, wealth.

(51) सत्रासहं is like शुमनसहं, विभवासहं, पृतनापहं, यज्ञसहं etc. that is, सत्रा must be a noun like शुमन etc. सद् + हं = सत्रं = wealth. सत्राच्ची रातिं (७४२); सत्रा सत्रेण धनेन अश्रुति प्रकाशते असौ रातिः = a gift that shines with wealth i. e. gold. वद् सूर्य श्रवसा महाँ असि सत्रा देव महाँ असि (८३३); सत्रा = श्रवसा = धनेन. But सत्रा may have the sense of वद् (= verily). अनु प्र येजे जन ओजो अस्य सत्रा दधिरे अनु वीर्याय (६२१) = जनः अस्य अस्मै इन्द्राय ओजः; अनु प्र येजे । देवाः वीर्याय तस्मै सत्रा सत्राणि धनानि अनु दधिरे. I am not, however, able to quote an unequivocal instance of सत्रा meaning wealth when not compounded. Compounds like सत्राच्, सत्रासहं, सत्राजित् seem to fix that sense of सत्रा viz. wealth.

(53) त्वं सत्यो वसवानः सहोदाः (११५); सत्यः = वसवानः = सहोदाः. सत् = वसु = सहस्र = wealth. अप्रक्षितं वसु विभविष्य हस्तयोरपाल्हं सहस्तन्व्य श्रुतो दधे (१५५) = Indra, thou hast undiminishing (अप्रक्षितं) wealth in thy hands; Indra carries in his person unassassable (अपाल्हं) wealth (सहः = श्रुतः = 'riches'). अपाल्हं = अप्रक्षितं. सहः = श्रुतः = वसु.

(54) सु in सुदाः, सुस्त्र and सुख means wealth. सु धनं ददाति असौ सुदाः. सु धनम् । तेन युक्तं स्त्रं धनं सुस्त्रम्. सु धनम् । तेन युक्तं स्त्रं धनं यस्मिन् स सुखः (रथः). अस्मान् सु जिग्मयुपस्तुतम् (१५५); here सु is the object of जिग्मयुपः; Cf. विश्वा धनानि जिग्मयुपः (८३३); धनानि is the object of जिग्मयुपः. सु=धनानि.

(55) सुवित (= सु+इत) is opposed to दुरित. दुरितं = ill-gone, adversity. सुवितं = welfare, prosperity. स नो नेपत० अश्रिर्वामं सुवितं वस्यो अच्छ (११५); वामं=सुवितं=वस्यः=to wealth.

(56) स्तुतश्चिद्ग्रे शृणिवषे गृणानः (७६) = हे अश्वे गृणानः दाता त्वं स्तुतः चित् धनानि शृणिवषे ददासि. चित् = wealth. स्तुतः may mean याच्यमानः or धनपूर्णः. त्वं तून इन्द्रं तं रविं दा ओजिष्ठया दक्षिणयेव रातिम्। स्तुतश्च यास्ते चकनन्त वायोः स्तनं न मध्वः पीपयन्त वाजैः (१०६३); here याः ते तव स्तुतः वाजैः पीपयन्त वृद्धाः भवन्ति. स्तुतः = gifts. स्तुतश्च० वामनु रातिमग्नन् (६५३) = riches fill your gift. स्तुतः = gifts. In these two Rks. स्तुतः may mean स्तुतयः. स्तुतः meaning riches is doubtful.

Abundance

Devotees are not content with small amounts. मा दञ्च says one (१२). Why shouldst thou stint me ? Thou hast a lot (२२). Thou hast filled heaven and earth with it (उमे आ प्रौ रोदसी महित्वा २० | येनमे उमे० प्रा० ५१). Therefore give me wealth that lies in heaven and earth (८५ | ८८ | ९१). वृहत् (८६), स्थूरं पूर्यु (१०८), गोमन्तमश्विनं (१०८), गोजित् etc. (९२), प्रजावत् (९३), वीरवत् (९५), वीरवर्ती (९४), हिरण्यवत् (९६), अप्रस्वर्ती (१०४), वसुविदं (१०४), मखस्युवं (९७), such adjectives characterise wealth. Why enter into details ? Give me all that is lying about me (अस्य रायः ५० | इमं यज्ञं २३ | असुध्य ६९), in short, all (अस्य कस्य चित् ४२ | विश्वा वसूनि ११०). It should be wealth that never decreases (अविक्षितं ६७ | अजरः ५०). It should constantly grow (शशुवांसं ४८ | ४९), so as to be countable in thousands (सहनिणीः ८९ | सह-म्भशः आशुतानि शतानि च (६९)). It should last for ever (दीर्घशृत्तमं ६०) and prevent even a remote approach of poverty (दूरेभित्वं ५९ | प्रभङ्गं दुर्मतीनां ७२). It should be a cloud that rains down gold (उत्सो हिरण्ययः ७४). In these and other ways is abundance expressed. Sometimes two or more words are used for this purpose as रविं वीरवतीम् इवं (८) ; धाम नाम इन्द्रियं ज्योतिः (५); सु चेतुना महो रायः० सु वीर्यं (११), शवः, ओजः, दुम्ना, वृण्या (४७); शवस् again is शविष्टुं and ओजस् ओजिष्टुं and उग्रं. ५२ has ५ words for wealth and ७७ has ६.

Whose wealth ?

The devotee wants Indra to kill enemies and give him their wealth. हत्वी तेषामा भरा नो वसूनि (१४); शत्रूयतामा भरा भोजनानि

(२३); वि त्वाहतस्य भोजनं भजेमहि (५६); जहि रक्षांसि (४५); जहि मृधः (७०।९५); नि दुर्गं शथिहि अमित्रान् (५५); तपसा युधा वि जहि शत्रन् (१०५); भिन्दि विश्वा अभियुजः (७०); यावय छेषः (५९); वर्तया पर्णि (१०८); प्र ससाहिषे शत्रून् (१०९); अर्यः (६४।११०); अर्यः अदायुपः (८७); अदागृष्टरस्य (७९); रेवान् अदाशुरिः (७०); अभी पतः (५७); अभि ये नो मर्तासो अमन्ति (५५); आरे तं शंसं कृषुहि निनित्सोः (५५). But who are these enemies? अर्यः जनानां (६१); अर्यः अदायुपो जनानां (९), जनस्य दृढः (६३); जनानां (६५।७९।९९); विश्वा: चर्षणीरभि (३८।१०१); चर्षणीसहं (४०); (चर्षणीः) सहन्तं (३८); पञ्च क्षितीनां (४१); पृतनायहं (३९।१८३); पृतनायाल (४८). The enemies are the ५ Āryan tribes to whom Indra was a foreigner. जन is not man in general. Indra is called जनंभक्षः जनंसहः (२३३) and जनयोपनः (१०६६), कृषिहा (९५३), and चर्षणीसहं (८१०). In स जनास इन्द्रः (२।१२) it is not men in general but the ५ hostile tribes that are addressed. Indra is called विचर्षणिः and विश्वचर्षणिः because he conquered those tribes and dispossessed them of their wealth. In १९ we have प्रमगन्द and नैचाशास्व; was it a king or was it the common name for all the tribes? The Rk. tells us that these bulls made no offerings of fresh or warm milk. It was the desire of Indra's followers to conquer them (जिगीवांसः ४८) and subdue them (रन्धय १९). तदेदिदमभितः चेकिते वस्तु (४) says a devotee to Indra. What claim have these tribes to the wealth that has been given them by thee? Seize it and give it to us. Such are conquerors! विश्वा युद्धा वृत्या मानुयाणामस्मभ्यं दा: (४७); who are these मानुष? Are they the ५ hostile tribes? Were they the only descendants of Manus? Were not the followers of Indra मानुष?

Why is wealth desired?

देववीतये ६८; मधत्तये ७०; राये २६, ८४; वाजसातये १०३; श्रवसे ५; स क्षेपयत् स पोपयत् भुवत् वाजस्य सातये ३४; येन तोकं च तनयं च धामहि १०; तना तमना सनुयाम १०७; नो वस्यसः कृषि ८४.

All these expressions show a desire for lasting wealth. अस्यै भुजे (११)=that we may have so much (i. e. abundant) wealth. Why, we desire Indra's wealth (इन्द्रस्य राधसे ११). Wealth is desired

(1) भुनजामहै 60; मादयधै 40; अवसे 40; ऊतये 2, 61, 73; अत्तवे 75; वृधे 34, 36, 37; वस्यसः कृधी नः 59; जीवा ज्योतिरशीमहि 58 = that one may live in prosperity and happiness;

(2) सुरेभिर्विश्वा दुरिता तरेम (106) = that we may for ever be beyond all adversity;

(3) येन वंसाम पृतनासु शत्रून् उत जामीन् अजामीन् (49) = that we may hit hard enemies both related and unrelated.

Epithets

Epithets whether occurring singly or in plurality in the Rks. under आभर are significant. Some of them are easy and require no explanation. अन्तिवामा (59), आभरद्वसुः (111), ईशानः (53 । 94), गोदत्र (64), दाता वाजस्य गोमतः (39), शुमत्तम (4), पति: सिन्धूनां रेवतीनां (109), पुरुषसुः (57), भोजं (104), मधवन् (19, 57, 61, 67), मधोनि (59), वसो (78), वसुपते वसूनां (16), वसुपतिं वसूनां (17), विद्वसो (43) are self-explained. शु and वसु mean wealth. वसुः is one possessed of wealth. The following can be satisfactorily explained.

(1) अभिभूते (4, 46); भूति means wealth as in प्रजां उष्टुं भूति-मस्मासु धत्तं (८५०). (शत्रूणां) सृतिम् अभि (भर्वति) असौ अभिभूतिः = one that conquers the wealth of foes.

(2) अमर्त्य (103); the word is the opposite of मर्त्य which means (1) a poor beggar, (2) a miser who does not give, (3) one that hates and injures. अमर्त्य is one who is not a poor beggar but one that rolls in wealth, one who hates not and injures not, one that gives. यदग्ने मर्त्यस्त्वं स्यामहं मित्रमहो अमर्त्यः । सहसः सून-वाहुत (८५०) ॥ न त्वा रासीयाभिशस्तये वसोऽन मे स्तोतामतीवा दुर्हितः (८५१) = If thou wert a poor beggar or penniless (मर्त्यः) and I rolled in wealth (अमर्त्यः), O rich (मित्रमहः = सहसः सूनो = आहुत = वसो) Agni, I would not deliver thee unto hateful poverty (अभिशस्तये); my devotee or suppliant (स्तोता) would never be in the grip of pennilessness (अमतीवा); never would he be placed in misery (दुर्हितः).

If thou west mortal, Agni, and I the immortal one,

Thou son of strength, like Mitra to whom we sacrifice,
 Thee would I not expose to curse, good God !
 My worshipper should not suffer poverty, neglect or harm.

(Winternitz, History of Indian Literature Vol I, P. 80).

This rendering misses the point. Words like मर्त्यः, अमर्त्यः, मित्रमहः, सहसः, वसो, are given wrong senses.

सेदुग्रो अस्तु महतः स शुभ्मी यं मर्त्यं पृथदभ्वा अवाथ (७४०) = That man, though altogether penniless (मर्त्यं), whom (यं) you, O Maruts, riders of red horses, reward, even he becomes wealthy (शुभ्मी) and liberal (उग्रः). यः सोम सख्ये तव रारणत् देव मर्त्यः । तं दक्षः सचते कविः (१६१) = Abundant (कविः) wealth (दक्षः) accompanies that poor man (मर्त्यः) who, O rich (देव) Sōma, takes delight (रारणत्) in thy friendship (सख्ये). अरावा चन मर्त्यः (८३८), अररुषः ० मर्त्यस्य (१५२), अदेवः (८४०). अयज्युं (१३३), दुःशास्त्रं ० दुर्विद्वांसं (७६२), all these convey the idea that misers would never help; on the contrary they would injure (धूर्तिः प्रणङ् मर्त्यस्य १५२).

(3) अमित्रहा वृत्रहा दस्युहा (105); Indra kills foes (अमित्र = वृत्र = दस्यु) not for the pleasure of killing but for their wealth. This explains वृत्रहा (20) and वृत्रहन् (42).

(4) इन्द्र (4, 43, 72, 109); इन्द्र + रः = a giver. इन्द्र must be the root in इन्द्र and इन्दु; but in Rv we find no verbal or derivative form of this root.

(5) उग्र (11). Vide P. 253 No. 7.

(6) क्रज्जीयिन् (98); Yāska says (Nir. V. 12) :— क्रज्जीय is the sediment of Sōma after the juice has been extracted; Indra is called क्रज्जीयी because the sediment is given to his horses. That is a strange explanation. The Maruts are क्रज्जीयिणः (१६१); the above interpretation would not hold good here. महावीरं तुवि वाधम् क्रज्जीयं (१३३); these 3 adjectives qualify Indra; in what sense is he क्रज्जीय ? उत स्य वीरं धनसामृज्जीयिणं दूरे चित्सन्तमवसे हवामहे (८६५); here वीरं = क्रज्जीयिण = possessed of wealth ; धनसां = धनस्य दातारम्. क्रज्जीयिन् is found in company with मधवन्, वृषन् etc. क्रज्जीय therefore must mean wealth.

(7) ऋभुष्ठिर (75) = ऋभु + स्थिर. ऋभु = wealth. एवा हासि वीर-युरेवा शूर उत स्थिरः । एव्य ते राध्यं मनः (८५३); Indra is a giver of wealth (वीरयुः = शूरः = स्थिरः). ऋभुणः धनस्य स्थिरः दाता ऋभुष्ठिरः.

(8) चित्र (43, 51, 54); चित् (= to give) + रः = a giver.

(9) चोदयन्मते (72). चोदयति मतिम् असौ चोदयन्मतिः = one that gives (चोदयति) wealth (मतिः).

(10) जात (75) means both strength and wealth. जातेन धनेन युक्तं वेदः धनं यस्य स जातवेदाः. जातवेदः (45, 46). जात in ऋतजात, तुविजात, पुरुजात, सुजात means wealth. Ushas is addressed as सुजाते (१३३); here the context clearly shows that जात means wealth. For वेदस् vide p. 256 No. 47.

(11) जुष्टः (23); जुष् = to give. जुष्टं = what is given, a gift. जुष्टं विद्यते अस्य स जुष्टः = one making gifts. त्वमग्ने सप्रथा असि जुष्टे होता वरेण्यः (५५३). सप्रथाः = जुष्टः = वरेण्यः = having wealth. होता = a giver. जुष्ट = having and giving wealth. जुष्टत्मासो नृत्मासः (१६७); the Maruts are the richest and the greatest givers of wealth; जुष्ट = नृ = wealth. पाहि नो अग्ने रक्षसो अजुष्टात् पाहि धूतेंर-रुहो अधायोः (७४१); अजुष्टात् = अरुहः = from one that does not give.

(12) तुविनृम्ण (107). For नृम्ण vide P. 253 No. 19-20.

(13) दंसिष्ठ (66). दंसः दंससी दंसांसि etc. is the declension of दंसम्. तदु प्रयक्षतममस्य कर्म दस्मस्य चाहतममस्ति दंसः (१६३); दंसः = कर्म = a gift. That gift (दंसः = कर्म) of the giver (दस्मस्य) is full of wealth (प्रयक्षतमं = चाहतमं). तद्वां नरा सनये दंस उग्राविष्कणोमि (१९५५) = हे नरा नरौ दातारौ आविनौ वां युवयोः तत् उत्रं दंसः सनये आविष्कणोमि = I will disclose or publish that (तत्) rich (उत्रं) gift (दंसः) made by you for my prosperity (सनये). प्र वां दंसास्य-शिवावदोचमस्य पतिःस्यां सुगवः सुवीरः (१५५६) = I have published (अवोच्यं) loudly (प्र) your great gifts (दंसांसि) that I may be a master (पतिः) of wealth (सुगवः = सुवीरः). The As'wins are called पुरुदंससा (१३१८६) and सुदंससा (८५०). दंसिष्ठः = one full of or abounding in gifts.

(14) दिवावसो (69). दिवा (instr. sing. of शु = wealth) धनेन युक्तं वसु यस्य स दिवावसुः.

(15) देव (27, 74); wherever देव occurs, it most probably means one possessed of wealth. देवो देवान् क्रतुना पर्यभृत् (२५३)= Rich Indra surpassed the rich gods by his wealth.

(16) धृणो (65, 78, 79); धृ (= to give) + स्तुः = a giver.

(17) पवमानः (87, 88, 101) may mean giving (from प् = to give) or have its usual sense of being purified.

(18) पुरंदरः (20) like अभित्रहा वृत्रहा दस्युहा (3) means a giver of the wealth lying in strong places which Indra smashes or breaks open.

(19) पुरुकृत् (4); पुरु धनं करोति ददाति असौ । अथवा । पुरुणा धनेन युक्तं कृत् धनं यस्य. कृ = to give. कृत् = a giver or a gift.

(20) मेहन (43) from मिह् = to shower. मेहन = O showerer of wealth. Yāska and Sāyana render it by मंहनीयं (estimable, large).

(21) यविष्टु (12); यु (= to give) + इष्टु = O greatest giver. 'Youngest' is the sense usually given.

(22) विद्वस्तो (43); वेत्ति ददाति वसु असौ विद्वसुः; cp. आभर-वसुः (111)=आभरति वसु असौ.

(23) विश्पते (28). विश्पति resembles वसुपति, रथिपति, राध-स्पति, वाजपति, शचीपति etc. The 1st members of these compounds mean wealth; so should विश्. सुप्रीतो अग्निः सुधितो दम आ स विशे दाति वार्यमियत्यै (७५३) = Agni gives (दाति) wealth (वार्यं) that one may obtain so much (इयत्यै) i. e. abundant wealth (विशे). आ पवस्व विशे अस्या अजीर्तिं (९५५) = हे सोम अस्यै विशे अजीर्तिम् आपवस्व = Give unconquerable wealth (अजीर्तिं) for this (अस्यै) i. e. immense wealth (विशे). भवा पायुर्विशो अस्याः (४५)= Be a giver of this i. e. abundant (अस्याः) wealth (विशः). इमा सातानि वेन्यस्य वाजिनो येन जना उभये भुखते विशः (२५३५) = These (इमा = इमानि) are the gifts (सातानि) of wealthy (वेन्यस्य=वाजिनः) Brhaspati by which both people (Viz. gods and men) obtain or enjoy (भुखते) riches (विशः). धेनूर्जिन्वतमुत जिन्वतं विशः (८५५) = give us cows (धेनूः) and riches (विशः). धेनूः = विशः. त्वामग्ने दम आ विश्पति विशः त्वां राजानं सुविद्वमृजते (२५) = हे अग्ने विशः.

विश्पर्ति विशः राजानं सुविदत्रं त्वां दमे आ ऋज्ञते = Men worship (ऋज्ञते) thee who art a master and donor of riches. विशां = धनानाम्. विश्पर्ति = राजानम्, दमे = for (obtaining) wealth. विशः विश्पर्ति is like रथीणां रथिपति, वसूनां वसुपति and गवां गोपति. सिनीवाली is विश्पत्नी (२३३). विश्पत्नी resembles वसुपत्नी. विग् = वसु. पत्नी = दात्री.

(24) विश्वचर्यणिः (26); चर्यणि at first the name of the 5 Aryan tribes came to mean the wealth belonging to them. Indra stripped them of that wealth. विश्वः चर्यणयः यस्य स विश्वचर्यणिः । यद्या । विश्वं धनम् । तेन युक्ता चर्यणिः धनं यस्य सः । विचर्यणे (45, 46, 83, 93) is the same as विश्वचर्यणे. वि may show possession or mean wealth. Sayana follows the Nighantu (निघण्डु ३११६-७) in interpreting चर्यणि as द्रष्टा. विश्वस्य द्रष्टा विश्वचर्यणिः । विविधं द्रष्टा विचर्यणिः. But in all the 5 Rks. चर्यणि has the meaning given by me.

(25) वृषन् (68, 80, 90, 110) = O showerer of wealth (from वृष् = to shower). वृषन् a bull is certainly inappropriate in these and other Rks.

(26) शक् (104); शक् (= to give) + रः = O giver.

(27) शचीवः (4); शची धनं विद्यते अस्य स शचीवान्.

(28) शतकतो (81-83); vide P.P. 170-184.

(29) शवसःपते (32) and शविष्टु (72); for शवस् meaning wealth vide P. P. 256 No. 48.

(30) शिशयं (1c4) probably from शी to which we may trace शीर्. शी (= to give) + रः = a giver. Agni is called शीरं and शीरशोचिषं. शिशी by reduplication. शिशी + अः = शिशयः = a giver.

(31) शुकस्य शोचिषस्पते (28). शोचिस् primarily a flame means bright gold शुच् (= to blaze) + रः = शुक् = blazing, bright. Agni is a master and donor (पते) of bright, resplendent gold.

(32) शूर (41, 47, 76). शू (= to increase, to give) + रः = an increaser, a giver.

(33) सत्यः (39); vide 1² under 'Who shall be our guide in interpreting RV'?

(34) सद्यो (75); स may mean wealth or show possession. शु = wealth. सद्युः सद्यू सद्यवः etc. सद्यो = O rich one.

(35) सहसः यहो (53) occurs 7 times and सहसः यहुः once. पहु and यहो are found in company with सहसः only. सहसः पुत्रः occurs about 9 and सहसः सूनुः about 38 times. Out of these Indra is called सहसः सूनुः once. We have such expressions as सहसो यदो जनि (१०५३), त्वमाहुः सहसः पुत्रमङ्गिरः (५१३) and सहस आ जनिष्ठाः (५३३). दिवः शिशुः सहसः सूनुमर्जिं (६४३) shows that दिवः is the same as सहसः. In almost all the Rks where सहसः यहुः or पुत्रः or सूनुः occurs there is a reference to Agni's wealth and the prayer of devotees for that wealth. 6 १० are illustrative Rks. ता नृभ्य आ सौश्रवसा सुवीराग्ने सूनो सहसः पुष्यसे धाः (६४३); सहसः सूनोऽ अग्ने तोकं तनयं वाजिनो दाः (६४३). Agni possesses abundant wealth (सुवीर) and is hence requested to give it to his devotees. नू त्वामग्न ईमहे वसिष्ठा ईशानं सूनो सहसो वस्नाम्। इयं स्तोत्रभ्यो मध्वदस्य आनद (७३); वस्नाम् ईशानं and इयं etc. shows that सहसः means धनस्य or धनिनः. सूनो सहस ऊर्जा पते (८४३); सहसः सूनो = ऊर्जा पते. Agni is the son as Ushas is the daughter of Dyaus. Dyaus being rich was most probably called सहस. As a rich man is called Kubera or K's son, so Agni is Dyaus' son; as such he is rich. Agni is called सहस्वः also (34, 39). सहस्वः = O thou possessed of wealth. This sense is pertinent in both these Rks. सहसावन् (103) is the same as सहस्वः.

(36) सुक्रतो (45); vide pp. 193-196.

(37) सुश्चन्द्र (28, 32). सु = wealth or gold; चन्द्र = gold. सु हिरण्यम्। तेन युक्तं चन्द्रं हिरण्यं यस्य.

(38) हव्यः (57). हवः (from हु = to give) = a gift; हव्यः = full of gifts. सा नो रथेन वृहता विभावरि श्रुधि चित्रामधे हव्यम् (१४६३) = हे चित्रामधे विभावरि उपः सा त्वं वृहता रथेन नः अस्मभ्यं हवं धनं श्रुधि देहि. Though हव does mean a call, it means wealth also, as here. यन्ता मे हवं नासत्योप यातम् (१४६३) = हे नासत्यो मे मह्यं हवं धनं यन्ता यन्तौ ददतौ युवाम् उप यातम्. हवं त इन्द्र महिमा व्यानद (७४६) = greatness (महिमा) pervades (व्यानद) thy wealth, O Indra. हवैः युक्तः हव्यः = possessed of wealth.

(39) हव्यवाद् (28). हवेन धनेन युक्तं धनं हव्यम् । हव्यं वहति असौ हव्यवाद् ।

(40) होतर् (36) from हु = to give.

Difficult epithets

(41) अङ्गिरः (36). Angiras was the name of a family the members of which succeeded in forcing open the entrances of strong enclosures in which cows were kept. Agni to whom that family was devoted must have helped them in this affair. Hence perhaps his name of Angiras and Angirastama. In that sense he was a giver of cows. १०२ contains both अङ्गिरः and सहसो यहो, ८१० सहसः सुनो अङ्गिरः, ८२५ अङ्गिर ऊर्जो नपात् and ५२५ त्वामाहुः सहसस्पुत्रमङ्गिरः; विश्वानि सत्याङ्गिराश्चकार (५२५) = Angiras gave all riches. These quotations show that Angiras is rich and gives away wealth.

(42) अतिथिः (23) usually rendered as a guest does not seem to have that sense in RV. अतो न आ नृन् अतिथिन् अतः पत्नर्दिशस्यत (५२०) = give (आदशस्यत) us (नः) out of your treasure (अतः) riches (नृन् = अतिथीन् = पत्नीः). नृ (- to give) = a gift, a giver.

आ जातं जातवेदसि प्रियं शिशीतातिथिम् (६२२) = जातवेदसि अग्नो जातं प्रियम् अतिथिम् आ शिशीत = (the devotee) would receive (आ शिशीत) wealth (जातं = प्रियं = अतिर्थिं) existing in Agni who possesses abundant wealth (जातवेदसि). अतिथिनीरिपिराः स्पार्हाः सुवर्णा अनवद्यरूपाः । वृहस्पतिः ० निर्गा ऊपे (१०५८); here अतिथीनीः = इपिराः = full of wealth; the other adjectives too refer to wealth. इयं ते नव्यसी मतिरज्ञे अधायि अस्मदा । मन्द्रं सुजात सुक्रतो अमूर दस्मातिथे (८२५) = This thy abundant (नव्यसी) gift (मतिः) has been given (अधायि) unto us (अस्मदा), O Agni. मन्द्रं = सुजात = सुक्रतो = अमूर = दस्म = अतिथे = O possessor and giver of wealth. मा नो हणीतामतिथिर्वसुराश्चः (८१०३); अतिथिः = वसुः = rich and liberal. श्रेष्ठं यविष्टुमतिथि (१५५); these and the other adjectives in the Rk. refer to Agni's wealth and generosity. अतिथिर्विभावसुः (३३) and अतिथीर्जातवेदाः (६२५) show that अतिथिः does not mean a guest but a donor that possesses wealth. अतिथिन्य means one that has cows for his wealth.

(43) अद्भुतः (39). तत्रस्तुरीपमद्भुतं पुरु वारं पुरुस्पृहम् । त्वष्टा पोषाय वि प्यतु राये (१३५३) = त्वष्टा पोषाय राये नः अस्मभ्यं तत् तुरीपम् अद्भुतं पुरुस्पृहं पुरु वारं वि प्यतु ददातु. तुरीपं=अद्भुतं=पुरु=वारं=wealth. मित्रो न भूदद्भुतस्य रथीः (१३५४) = अग्निः मित्रः न इव अद्भुतस्य धनस्य रथीः आनेता भूत् भवति. These two Rks. show that अद्भुत means wealth. सहस्रस्पुत्रो अद्भुतः (२५) ; Agni is the son of rich Dyaus and possesses marvellous wealth. विशां राजानमद्भुतमस्मि (८३५) ; Agni rules over riches (विशां) and possesses immense riches. तत्र वायोऽ अद्भुत । अवासि आ वृणीमहे (८३६) = We ask riches of thee, O Vayu, possessed as thou art of immense wealth. It is clear that अद्भुत means wealth, and then one possessed of wealth.

(44) अद्रिवः (43). वृहस्पतिभिनदद्रिं विदद्वाः (१५३) = B. broke open mountain strongholds and obtained cows shut therein. He who possesses cows thus released is अद्रिवान्. अद्रि रुजेम धनिनं (४३५) = We will break open the mountain stronghold that contains wealth. अद्रि is thus a symbol of wealth. This probably is the significance of अद्रिवः.

(45) अधिगो (35). What is अधि ? Is it अद्रि provincially pronounced अधि ? अद्रिगुः = one that possesses cows shut in mountain strongholds. Or has अधि the sense of भूरि or शाची or सु in भूरिगो, शाचिगो and सुगुः ? There is not the least doubt that अधिगु refers to abundant wealth; but how I cannot tell.

(46) Sōma is आशुं and Indra is आशवे (1). आशुं = सवन-चयव्यासम् । आशवे = कृत्स्नसोमयागव्यासाय (सायण). This interpretation is based on अशू व्यासौ (धा० ५।१८). आशु also means a horse. None of these senses is relevant in 1. आ + शा = to give. ओशा + उः = a giver. Both Indra and Sōma are givers of wealth. आश्व-पस्तरेभ्यः (१०५६) qualifies ग्रावभ्यः. आशुना धनेन युक्तम् अपः धनं यस्य स आश्वपाः अग्निः. The crushing stores are richer than Agni himself. आशु also means a donor. अनाशोश्चिदवितारा (१०५७). The Aswins endow with wealth (अवितारा) him who has no wealth (अन् + आशोः). असदत्र सुवीर्यमुत त्यदाश्वव्यम् (८३८) = अत्र अस्मिन् यजमाने सुवीर्यम् असत् अस्तु । उत अपि च अश्वं धनयुक्तम्

आशु धनम् अस्तु. आशुर्रप्य वृहन्मते परि प्रियेण धाम्ना (९३३)=हे वृहन्मते सोम आशुः त्वं प्रियेण धाम्ना पवित्रे परि अर्ष=O Sōma possessed of great wealth (वृहन्मते) rush (अर्ष) through (परि) the strainer with abundant wealth (प्रियेण =धाम्ना), donor (आशुः) as thou art.

(47) दमूनाः (23) must refer to Agni's wealth; but how? अधोक् इन्द्रः स्तर्यः दंसुपत्नीः (४४४); here barren cows (स्तर्यः) are दंसुपत्नीः. दं च सु च दंसु। तस्य पत्नीः दात्र्यः. पत्नी like पति means an owner and a giver. दं=सु=wealth. तं त्वा सुशिग्र दम्पते स्तौमैर्वर्धन्ति अवयः (५३३); here both सुशिग्र and दम्पते are significant. दम्पते=O master and giver of wealth. दम्पतीव क्रतुविदा जनेषु (२३३); the As'wins possess wealth (क्रतुविदा) like two plutocrats among the 5 Āryan tribes. सहस्रियं दम्यं भागधेयं गृहमेधीयं मरुतो जुपच्चम् (७४५)=Give (जुपच्चं), O Maruts, abundant wealth. सहस्रियं=दम्यं=गृहमेधीयं=full of wealth, abundant. भागधेयं=wealth. दुवस्यत दम्यं जातवेदसम् (३३); दम्यं=जातवेदसं=to Agni who is full of wealth. रर्यं न स्वर्यं दमूनसं (१४४); here दमूनसं and स्वर्यं qualify रर्यं and mean 'full of wealth.' पुरुश्चन्द्रं, विश्वधायसं and दमूनसं qualify त्वां (५६) which refers to Agni; all three emphasize Agni's abundance of wealth.

(48) दस्म (28). दस्म and दस्म come from दसः; दसः in R.V. means to diminish or depart and not to give. Yet दस्म and दस्य both mean a 'donor'. नू चिन्तु ते मन्यमानस्य दस्मोदश्चनुवन्ति महिमान-मुत्र। न वीर्यमिन्द्र ते न राधः (७२३)=हे दस्म हे उत्र मन्यमानस्य ते तव महिमानं वीर्यं राधः: न उत् अश्चनुवन्ति=None can ever equal thy wealth, O donor. न पूषणं मेथामसि स्तूकराभि गृणीमसि। वसुनि दस्ममीमहे (११३)=We will never offend Pūshan; (on the contrary) we will praise him with praises; we will beg riches of the donor. पूषा सुवन्यु-दिव आ पृथिव्या इलस्पतिर्मघवा दस्मवर्चाः (६१६); सुवन्युः=इलःपतिः=मघवा=दस्मवर्चाः= having abundant wealth. दस्म धनम्; तेन युक्तं वर्चः यस्य स दस्मवर्चाः. विष्णुं सोमासः पुरुदस्मं ० मन् (३४४); पुरु धनयुक्तं दस्मं धनं यस्य तम्. दसः may have once meant to give.

(49) दिवो दुहितर् (60). Ushas is the daughter, as Agni is the son (सुरुः, पुत्रः, यहः) of Dyaus (सहसः=दिवः). Dyaus is rich like Kubera. His son and daughter must therefore be rich.

(50) धृष्णुषेणः (20)? यथा गा आ करामहे सेनयाङ्गे तवोत्या । तां नो हिन्व मधत्तये (१०१५५) = हे अग्ने यथा सेनया यथा तव ऊत्या गा: आ करामहे तां मधत्तये नः अस्मभ्यं हिन्वः here सेनया = ऊत्या = with wealth. गा: आकरामहे = we shall have cows i. e. wealth; मधत्तये meaning = that we may prosper. सेना (an army) has no propriety here. The As'wins conveyed (११३१) a wife to Vimada in a chariot that at the same time gave him wealth (सेनाजुवा). Sayana tells a story of how rival suitors were contending for her hand and how the As'wins gave her to V. who was a helpless boy. The conveying chariot left far behind the armies of the suitors that were pursuing her. But the story is an after-manufacture. वि सेनाभिर्देयमानो वि राधसा (१०३३); here सेनाभिः = राधसा = धनेन. In ११३१ Indra is सेन्यः i. e. full of wealth; the whole Rk is full of Indra's liberality to his devotees. सेना means a missile and an army too in RV.; but in the present Rk it means wealth. धृ (= to give) + स्तुः = a giver. सेनायाः धनस्य धृष्णुः दाता धृष्णुषेनः.

(51) पुरुहृतं (58, 99, 109) cannot mean invoked by many; पुरु धनम्। तेन युक्तं हृतं धनं यस्य तं seems to be the dissolution. उपासानका सुदुधेव धेन्। वर्हिषदा पुरुहृते मधोनी (७३); पुरुहृते = मधोनी (= मधोन्या). हृति in हुम्हृति, याम्हृति and भरहृति cannot and does not mean 'invocation', but 'a gift'. हृत and हृति come from हृ but I cannot find any verbal form of that root in RV.

(52) वज्रहस्त (51) is found in company with चित्र, सुशिग्र and इन्द्रः all of which have a reference to wealth. So वज्रेण संपादितं धनं हस्ते यस्य स त्वं must be the sense. The वज्र smashes strongholds and brings out the cows pent therein.

(53) सुशिग्र (51); Indra is also addressed as शिप्रिन्. शिग्र = a crown or helmet. Two crowns or two helmets formed India's head-gear; the Maruts had more then two. They were of gold and were therefore a symbol of riches. शिप्रिन् वाजानां पते शचीवः ० तुवीमघ (१४५); here शिप्रिन् = वाजानां पते = शचीवः = तुवीमघ. सु may mean gold or denote possession. Like वाजिनी-वान् there is शिप्रिनीवान्. वाजिनी is from वाज; so शिप्रिनी must be from शिग्र which therefore may have had the sense of वाज.

Indra is शिप्रवान् (६३५); so शिप्र most probably existed in ante-Rv. times and meant wealth.

(54) स्थातर् हरीणां (68). Indra is called हरिष्ठाः in यो गोत्र-भिद् वज्रभृत् यो हरिष्ठाः स इन्द्र चित्राँ अभि तृन्धि वाजान् (६३३) and in यं नु न किः पृतनासु स्वराजं द्विता तरति नृतम् हरिष्ठाम् (६३४). What does स्था mean here? हरिवः स्थातर् उत्र (१३३, ६३२); हरिवः = O thou possessed of horses and gold; हरिः = a horse; gold. स्थातर् हरेः हरीणां वा = O thou giver of gold. उत्र = O giver. जगतः स्थातर् जगत् आ कुणुच्चम् (६३५); here स्थातर् is singular while कुणुच्चं is plural; perhaps स्थातर् stands for स्थातारः. स्थातर् हरीणां occurs twice again (८४५, ८५६). The context is that of wealth. स्थातर् हरीणां = O giver of gold. There may be a double meaning; स्थातर् हरीणां = O rider of horses.

(55) हरिवः (47, 50) = O possessor and giver of gold. There may be a play on हरि here too.

(56) हर्यश्च (17); हरि and अश्च both represent wealth; हर्यश्च = O thou possessed of abundant wealth. Perhaps a double meaning as above.

Verbs, having the sense of giving, used only with आमर.

(अभि) अर्ये 86, 99; अङ्गिधि 108; इन्वरे 29; इष्पण्यन्त 29; वेकिते 4; कृधि 11, 13; चोद 59; (नि) चोदय 66; (वि) तर्वर्यन्ते 61; ददाति 26; दाद्वि 13, 21, 62; दा 47; दातु 53; दित्सासि 29; देहि 22; दधत् 33; नृमणस्यसे 42; पवस्व 88, 92, 93, 96; (उत्) पुपूर्याः 32; पुष्यन्ति 9, 29; पुष्यासि 100; (आ) पृण 16, 60, 95; भुरन्त 30; मधीः 11 मन्दसे 80; मामहः 13; (उप) मास्व 13; (प्र) मृश 84; मुल्यासि 81; (प्र) यन्धि 17; यय 69; याति 26; (उप) याहि 23; (आ) युवसे 110. रत्सि 35; रास्व 60, 95.

विदा 89, 106; वाधन्त 30; शिक्ष 58; शिशीहि 8, 104; शृण्वये 78; सच 37, 77; स्तवसे 36; हिन्वरे 29. I would include in this list असरत् (99) also. विश्वासरत् भोजना = he gave abundant wealth, thought rendered असरत् by 'he moved.'

Verbal derivatives.

गृणानः 37; तुज्जानः 99; ददिः 28; पवमान 87, 89, 95, 101; पुनानः

85, 90, 91, 97, 100; perhaps पूयमानः 99, रराणः 97; विद्वान् 23; शंसन् 10^c; साधिष्ठः 42; सुष्वाणः 98; स्तवानः 36.

पुरुक्त् 74; पौरः 74; these two are neither verbs nor verbal derivatives; yet they have the sense of 'giving'.

Certain conclusions may be deduced from this study of आमर. (1) There are any number of words for wealth; (2) that such words are heaped to convey the idea of abundance which purpose is served by epithets also; (3) that wealth asked for generally belongs to enemies; (4) that the goal of requests for wealth is abiding prosperity and wealth; (5) that there are numbers of words for giving; (6) that modern meanings of Rgvedic words must be viewed with suspicion.

Who shall be our guide in interpreting Rgvada?

(a) अग्निना रथिमश्वत्पोषमेव दिवेदिवे। यशसं वीरवत्तमम् (१३३) = अश्ववत् यजमानः प्राप्नोति । प्रत्यहं पोषं वर्धमानमेव । ननु कदाचिदपि क्षीयमाणम् । यशसं दानादिना येशायुक्तम् । वीरवत्तमम् अतिशयेन पुत्रभृत्यादिवीरपुरुषो-पेतम् । (सायणः). Geldner :- Through Agni may he obtain wealth and increase (पोषं) day by day (दिवे दिवे) reputable (यशसम्) and consisting of many sons (वीरवत्तमम्). Macdonell :- पोषं = prosperity; यशसं = glorious वीरवत्तमं = most abounding in heroes. यशस् has 3 senses viz. water, (१३३) food (१३८) and wealth (२३१) as given in the Nighantu. Fame, glory is nowhere its sense in RV. That is altogether a modern sense of the word. Every interpreter must bear in mind one thing viz. the employment of synonymous words in one and the same Rk. The present Rk. is an instance in point. रथि, पोष, यशस् and even वीर mean wealth. वीर does mean a son as in अधा स वीरैर्दशभिर्विं यूयाः (७४०४). But wealth also is one of its senses. When वीर is used of Indra and some other gods, it means wealth. वीरवत्तमं = धनवत्तमं. यशस् is neuter; but here it as an adjective and as it qualifies रथि or पोषं, it is naturally masculine. दिवेदिवे is dat. sing. of द्वु which means both day and wealth. The dative according to Sayana is irregular for the locative. But I think दिवेदिवे is like सनये धनानां, वाजसातये, अवसे, ऊतये etc. which are results of the gifts

received. दिवेदिवे = for prosperity, that one may enjoy wealth or live in prosperity. त्रिरा दिवः सवितर्वार्याणि दिवेदिव आ सुव त्रिनो अन्हः (३१५) = Give us wealth three times a day, (we say again) three times a day, in order that we may live in prosperity. ये ते त्रिरहन् सवितः सवासो दिवेदिवे सौभगमा सुवन्ति (४१३) = Thy gifts, O Savitr, made three times a day, give us wealth that we may live in prosperity, In ५२४ (vide P. 193 No. 309) we have ऊतये, दिवेदिवे, राये and ऋताय all of which mean :-that we may ever live in prosperity. By what gifts? गोभिः वीरैः = धनैः. दिवेदिवे must be studied wherever it occurs in RV. before finally settling its sense.

(b) आग्निर्हाँता कविक्रतुः सत्यश्चित्तश्चवस्तम् । देवो देवेभिरा गमत् (१३). Geldner :—Agni the true (सत्यः) hot with the sense of sight (कविक्रतुः = seeing secret doings or things with the inner eye) and most possessing shining fame, (चित्तश्चवस्तमः), may the god come down with the gods. Macdonell :—May Agni, the invoker, of wise intelligence, the true, of most brilliant fame, the god come with the gods. European scholars mostly follow Sayana. होता होमनिष्पादकः । सत्यः अनृतरहितः । फलम् अवश्यं प्रयच्छति इत्यर्थः । अयते इति अवः कीर्तिः । अतिशयेन विविधकीर्तियुक्तः (सायणः). I have given my rendering on P. 165, No. 200. होता comes from हु which besides meaning to sacrifice or make offerings and to invoke means also to give (wealth). श्रुधी हवं which occurs more than once in RV. means 'give (us) wealth' and not hear our call. श्रु and हु have peculiar senses in RV. श्रुष्टि for instance consists of श्रु and स्ति both of which mean wealth. श्रु, श्रुत्, अवस् all mean wealth. The Nighantu gives अन्न (२७) and धन (२३६) as the two senses of अवस्. The word never means fame in RV. त्रिनो रथं वहतमश्विना युवं त्रिदेवताता त्रिरुतावतं धियः । त्रिः सौभगत्वं त्रिरुत अवांसि नः (१३२); here रथं = धियः = सौभगत्वं = अवांसि = riches. स्वदस्व हव्या समिषे दिरीहि अस्मद्यक् सं मिमीहि अवांसि (२३५); इपः = अवांसि = riches. आ पवस्य सहक्षिणं रथं सोम सुवीर्यम् । अस्मे अवांसि धारय (१३३); रथं = सु = वीर्यं = अवांसि. सं गोमदिन्द्र वाजवदस्मे पृथु अवो बृहत् । विश्वायुर्धेष्यक्षितम् (१३); गो, वाज, अवस्, आयु all mean

wealth. अवस्युः means one desirous of wealth. अवस् should never have been taken to mean fame. चित् (to give) + रं = a gift, wealth. चित्रेण युक्तं अवः येषां ते चित्रथवसः । तेषु श्रेष्ठः चित्रश्रवस्तमः. सत्य also means wealth. एतानि सोम पवमानो अस्मयुः सत्यानि कृणवन् द्रविणान्यर्पसि (२०६); हे सोम पवमानः अस्मयुः त्वम् एतानि सत्यानि द्रविणानि कृणवन् अर्पसि; here सत्यानि = द्रविणानि = riches. कृणवन् = ददत् = giving. वैश्वानर तव तत्सत्यमस्त्वस्मान् रायो मधवानः सचन्ताम् (१०५) = O V. let thy wealth (तव) be (अस्तु) packed with wealth i. e. let it be abundant; let abundant (मधवानः) riches (रायः) attend (सचन्तां) on us. इदं द्यावापृथिवी सत्यमस्तु पितर्मातर्यदिहोपद्युवे वाम् (१०५) = O father Dyaus, O mother Earth, let me have all that wealth (सत्यं) that I beg of you. सनद्वाजं विप्रवीरं तरुत्रं धनस्पृतं शुशुवांसं सुदक्षम् । दस्युहनं पूर्भिदमिन्द्र सत्यमस्मभ्यं चित्रं त्रृपणं रथ्य दा: (१०५); here सत्यं like सनद्वाजं etc. qualifies रथ्य and means full of wealth, abundant as the other adjectives do. असि सत्यः कृणयावा० अस्या धियः प्राविता (१०५); सत्यः = कृणयावा = अस्या॒ धियः प्राविता = a giver of abundant wealth. अग्निविदान् ऋतचिद्दि सत्यः (१०५); विद्वान् = ऋतचित् = सत्यः. त्वं सत्पतिर्मधवा नस्तरुवः त्वं सत्यो वसवानः सहोदाः (१०५); सत्पतिः = मधवा. तरुवः = सत्यः = वसवानः = सहोदाः. यः सुन्वते पचते० वाजं दर्दिषि स किलासि सत्यः (२०५) = Thou art in very deed (किल) a donor, since thou givest (दर्दिषि) wealth (वाजं) to him who offers thee Soma and cakes.

For देव vide P. 263 No. 15.

What does देवो देवेभिरा गमत् mean? देव means wealth and wealthy. Agni is wealthy, (देवः) and a liberal donor which is proved by the preceding words. May the wealthy Agni come down with wealth (देवेभिः). This rendering is relevant beyond doubt.

(c) उप त्वाश्च दिवेदिवे दोपावस्तर्धिया वयम् । नमो भरन्त एमसि (१०५) = हे अग्ने दिवेदिवे धिया नमः भरन्तः वयं दोपावस्तर् उप आ इमसि इमः = We come near thee i. e. worship thee night and day, carrying with us offerings (नमः) with praises (धिया), that we may live in prosperity. Sayana:—धिया बुध्या । नमः नमस्कारं भरन्तः संपादयन्तः । दिवेदिवे प्रतिदिनम्.

Geldner :—O Agni, thee we approde day by day, illuminator of darkness, with devotion, bringing thee homage. Grassmann has night for darkness and prayer for devotion. Macdonell :—**धिया** = with thought which is a rendering of Sayana's वृद्धा. But धी does not mean वृद्धि in RV. It means praise and wealth.

दोषावस्तर् = O illuminator of gloom ; धी means वृद्धि in modern Sanskrit but not in RV.

दोषावस्तर् occurs again in ४४' and ७३'. इह त्वा भूर्या चेरेदुपत्मन् दोषावस्तर्दीदिवांसुमनु यून् । कीलन्तस्त्वा सुमनसः सपेमाभिहृस्ता तस्थिवांसा जनानाम् (४४') = हे अम्बे दोषावस्तर् यून् अतु दीदिवांसं त्वा त्वां भूरित्मन् इह उप आचरेत् । जनानां हुस्ता हुस्तानि अभि तस्थिवांसः सुमनसः कीलन्तः त्वा त्वां सपेम = immense (भूरि) wealth (त्मन्) must wait (उप आचरेत्) on thee (त्वा) as thou art giving (दीदिवांसं) wealth (यून्) away night and day (**दोषावस्तर्**). We will worship (सपेम) thee, being in possession of abundant wealth (सुमनसः), having conquerd (अभि तस्थिवांसः) the riches (हुस्ता = हुस्तानि) of the 5 अर्यan tribes and thereby having become merry (कीलन्तः) .

(b) Geldner :—Here (इह) he (त्मन्) shall wait (उप + आ चरेत्) diligently (भूरि) for thee (त्वा) every day (अनुयून्), when thou, illuminator of darkness, shinest forth (दीदिवांसं). We would tend (सपेम) thee (त्वा) in the midst of sports (कीलन्तः) and happy disposition (सुमनसः), surpassing (अभि + तस्थिवांसः) the splendours (हुस्ता) of (other) people (जनानां). इह रक्षोहननाख्ये कर्मणि अस्मिन् लोके वा । दीदिवांसं दीप्यमानम् । भूरि भूयिष्ठं यथा स्यात् तथा । त्मन् आत्मना स्वयमेव । अनुयून् अन्वहम् । जनाना शत्रूणाम् । हुस्ता हुस्तानि धनानि । अभितस्थिवांसः त्वत्प्रसादात् आत्मसाकुर्वन्तः । अत एव कीलन्तः स्वे गृहे पुत्रपौत्रादिभिः सह क्रीडमानाः । सुमनसः शोभनमनस्काः । यद्वा । दोषावस्तर् इति संवुद्धिः । दोषायाः रात्रिकृतस्य तमसः वस्तर् आच्छादयितर् निवारयितर् । (सायणः). Geldner follows Sayana in part. भूरि = भूयिष्ठं यथा स्यात् तथा = diligently. अनुयून् = अन्वहम् = every day.

दोषावस्तर्—**दोषायाः** रात्रिकृतस्य तमसः वस्तर् आच्छादयितर् निवारयितर् = O disposer of the darkness of the night. (Say.). G. renders वस्तर् by illuminator. कीलन्तः = in the midst of sports ; this is not exactly Sayana. सुमनसः = शोभनमनस्काः = in the midst of happy disposition.

अभिद्युम्ना it is altogether different. द्युम् however must mean wealth; so also मनस् in सुमनसः. जन is not people in general. अभि + स्था is to attack, to seige and not to surpass. द्यु in द्युमान् and द्युमन्तं means wealth; so द्यून् = धनानि. द्यु + मन् = abundant wealth. द्यु = मन् = धनम्.

दीदिवान् दीदिवांसी दीदिवांसः। दीदिवांसं etc. So the root is दि. दयसे, दयते, दयत, दयस्य, दयस्यं are some of its forms. दीदि is by reduplication. दीदिहि, दीदयः, दीदयति, दीदयत्, दीदयतं, दीदयसि, दीदय य are some of the reduplicated forms. रेवत् अस्मभ्यं पुर्वणिकि दीदिहि (१३०) = Give us abundant wealth (रेवत्). अस्माकमग्ने मघवत् सु दीदिहि (१३०); here मघवत् qualifies सु. मघवत् सु = wealth added to wealth = abundant wealth. मघवत्सु is not one word, though the Padakāra says so. स नो रेवत् समिधानः स्वस्तये सं ददस्वान् रथिम् अस्मासु दीदिहि (२३) = इधानः इध्यमानः त्वं हे अग्ने नः अस्मभ्यं स्वस्तये रेवत् सं ददस्वान् अस्मासु रथिं दीदिहि. This Rk. leaves no doubt about दि meaning to give.

त्वं नः पाण्डिहंसो दोपावस्तरघायतः। दिवा नक्तमदाभ्यः (७४२) = हे अग्ने अदाभ्यः त्वं नः अस्मान् दोपावस्तर् दिवा नक्तम् अघायतः अंहसः पाहि. अघायतः = अधम् इच्छतः = from the malevolent. अंहसः = from the injurer (who is malevolent). This Rk. is sufficient to prove that दोपावस्तर् does not mean O illuminator of darkness or night. दोपावस्तर् = दिवानक्तम्. दीदिवांसं in ४५ does not mean shining. दीदि = to give. We may read वस्तोः for वस्तर् in all these 3 places, without spoiling the metre. In fact वस्तर् seems to be a mispronunciation of वस्तोः. The thought in १५ is expressed in उप यमेति युवतिः सुदक्षं दोपावस्तोर्हविष्मती घृताची (७३) = the young damsel, shining like ghee and taking offerings with her, approaches him who is possessed of wealth. नमस् corresponds to हविः, उप + यमसि to उप + यति and दिवेदिवे to सुदक्षं. The Padakāra treats दोपावस्तर् as a compound which it is not, just as दोपावस्तोः is not a compound. The 3 European scholars take दोपावस्तर् as a compound and treat it as an epithet of Agni. Herein they do not follow Sayana who renders it by रात्रौ अहनि च. Agni receives offerings every morning and evening. दोपावस्तर् रात्रेः आच्छादयितर्। तमसः वारयितर् (सायणः). Sayana is very capricious. He

gives alternative renderings of the word in ४६. In १४ it is रात्रौ अहनि च. Here (७३३) it is रात्रे: आच्छादयितर्. If दिवानकं comes in the way of दोपावस्तर् meaning night and day, there is दिवेदिवे in १४ and अनुद्धून् in ४६. Geldner is consistant. But both he and Sayana are wrong in the 2nd rendering of the word.

(d) मित्रं हुवे पूतदक्षं वरुणं च रिशादसम् । धियं वृताचीं साधन्ता (१३) पूतदक्षं पवित्रवलम् । रिशादसं रिशानां हिंसकानाम् अदसम् अत्तारम् । वृतम् उदकम् अञ्जति भूमिं प्रापयति या धीः वर्षणकर्म तां वृताचीं धियं साधन्ता साधयन्तौ कुर्वन्तौ (सायणः).

Geldner:—I invoke the holy (पूतदक्षं) Mitra, the enemy-eater or enemy-destroyer (रिशादसं) Varuna, who bless (साधन्ता) the sacrifice (वृताचीं) and the prayer (धियं). G. follows S. in rendering पूतदक्षं and रिशादसं.

दक्षः = बलं (निघण्ठु २४७). पूतः दत्तः दक्षः धनं येन = Who gives wealth. पू = to give. स विश्वा दाशुये वसु सोमो दिव्यानि पार्यिवा । पवता-मान्तरिक्ष्या (९३६); सोमः विश्वानि वसुनि दाशुये हविर्दोत्रे पवतां ददातु. For this sense of पू vide nos. 88, 92, 93 and 96 (P. 248, 49). चुमच्चमं दक्षं वेश्वास्मे (६३३), इन्द्रोऽ दक्षं दधाति सोमिनि (७३३), आ ते दक्षं विरोचना दधद्रत्ना विदाशुये (८३३), in these and in any number of other Rks दक्षं means wealth. रिशां ददाति असौ रिशादाः. रिशा does not occur in RV; but the root रिश् does. प्रजावतीः सूयवसं रिशन्तीः (६३६) = Cows eating grass with their calves. उच्चा ऊर्जस्वतीरोपधीरा रिशन्तां (१०२५९) = may cows eat herbs. रिशा रुश हिंसायां (धा० ६। १३८-१३९) is modern. रुश् means to shine in RV. Yaska, Sayana and foreign scholars have adopted this modern sense. धी = wealth (vide no. 104 P. 20). त्रिनोरायिं वहतमश्विना युवं त्रिदेवताता त्रिह-तावतं धियः । त्रिः सौभगत्वं त्रिरुत अवांसि नः (१३३); रयिं=धियः = सौभ-गत्वं अवांसि = riches. (अग्निः) शुकवर्णसुदु यंसते धियम् (१३३३) = अग्निः शुकवर्णा धियम् उत यंसते यच्छति=Agni gives wealth of blazing colour i. e. gold. अया धिया तुतुर्यामात्यंहः (५३६) = We shall cross poverty by means of this wealth.

वृतम् इव अञ्जति प्रकाशते असौ वृताची. वृत like gold was a standard of comparison in point of colour and complexion. मिम्यक्ष योषा मुधिता वृताची हिरण्यनिर्णिक् (१३६५); वृताची = हिरण्यनिर्णिक् = of

the hue of gold and ghee. Ghee made from cow's butter has a fine yellow hue. The wife of the Maruts had that hue. दक्षिणावाद् वाजिनी प्राची पति हविर्भरन्त्यग्ने वृताची (३३) ; here Ushas has that hue. यस्मै धायुरदधा मर्त्याय अभक्तं चित् भजते गेह्णं सः । भद्रा ते इन्द्रं सुमतिः वृताची सहस्रदाना पुरुहूत रातिः (३४) = When the donor (धायुः), Indra, gives to any mortal, the latter receives (भजते) what was never given before (अभक्तं) and what was lying hidden in Indra's house (गेह्णं). Thy thousand-fold, abundant, ghee-bright gift is for that man. This रुक्षर्णीम् उत् उ यंसते धियं (१४३) would suffice to prove that gold, bright gold, is what is meant by धियं वृताची. साधन्ता = साधन्तौ = giving. साधा दिवो जातवेदध्यकित्वान् (४२) = O abundantly rich Agni, give (साध) riches (दिवः), as thou art desirous of giving (चिकित्वान्). इत्तामग्ने० सनि गोः० हवमानाय साध (३३३) ; इत्तां = गोः सनि = a gift of wealth; साध = give. साधन्तामुग्र नो धियः (६४३) = हे उत्र दातर् इन्द्र नः अस्मभ्यं धियः धनानि साधन्तां दीयन्ताम्. धियं च यज्ञं च साधन्तस्ते नो धान्तु वसव्यमसामि (१०४४) = may they (ते = the gods) give us full wealth, as they are accustomed to give wealth (धियं = यज्ञं = धनं). पूरदक्षं = रिशादसं = giving wealth. वृताची धियं साधन्तौ = giving ghee-hued wealth.

(e) युजन्ति ब्रह्मरहयं चरन्तं परि तस्युपः । रोचन्ते रोचना दिवि (१५) = ब्रह्मः आदित्यः । अहयः अग्निः । चरन् वायुः । परि परितः । तस्युपः लोकव्ययवर्तिनः प्राणिनः । युजन्ति स्वकीये कर्मणि देवतात्वं संबद्धं कुर्वन्ति । रोचना रोचनानि नक्षत्राणि । रोचन्ते प्रकाशन्ते (सायणः) = People stationed in the 3 worlds (तस्युपः) around (परि) Agni use Indra as a deity (युजन्ति) in the 3 forms of the Sun (ब्रह्म), Agni (अहयं) and Vāyu (चरन्तं). The stars (रोचना) shine (रोचन्ते) in heaven Sāyana was in duty bound to give the above interpretation found by him in a certain Brahmana. तस्युपः is तस्थिवांसः in spite of grammar. Geldner :— They harness (युजन्ति) the reddish (अहयं) steed (ब्रह्म) which revolves (चरन्तं) round (परि) the stationary one (तस्युपः); the lights in heaven shine. Max Muller :— Those who stand (तस्युपः) around (परि) him while he moves on (चरन्तं) harness (युजान्ति) the bright (ब्रह्म) red steed (अहयं); the lights (रोचना) in heaven (दिवः) shine forth (रोचन्ते). M. M. follows

Sayana in taking (तस्युपः) as equal to तस्थिवांसः; in other respects he is quite independent. Max Muller treats ब्रह्म as an adjective qualifying अरुपं. ब्रह्म = bright. अरुपं = a red horse. ब्रह्मः = अश्वः (निघण्टु १३५). ब्रह्मः = महान् (निघण्टु ३३). Devaraja quotes the present Rk where the word means महान्. Is the word ever an adjective? It occurs 10 times in RV.

(1) ब्रह्मविद्व वातो न जूतः (९३५) = Soma is ब्रह्म that rushes on like Vata.

(2) ब्रह्म ऋग्नः (१०३०) = Agni is ब्रह्म that gallops.

(3) उप वृत्वे । ब्रह्मं मंश्वतोर्वरुणस्य वधुं (७४२) = I invoke the red (वधुं) ब्रह्म of मंश्वतु (?) and the red horse of Varuna.

(4) उप ब्रह्मं वावाता वृषणा हरी इन्द्रमपसु वक्षतः (८४७) = वावाता (?) वृषणा वृषणौ हरी ब्रह्म इन्द्रम् अपसु (?) उप वक्षतः वहतः. वृषणौ = donors. Indra is ब्रह्म.

(5) जानन्ति वृष्णो अरुपस्य शेवमुत ब्रह्मस्य शासने रणन्ति (३५८) = Men receive (जानन्ति) wealth (शेवं) from the red Agni (अरुपस्य) the donor (वृष्णः) and rejoice (रणन्ति) in the gift (शासने) of ब्रह्म Viz Agni. Agni is both अरुप and ब्रह्म.

(6) आधि ब्रह्मस्याद्रयो विचक्षते सुन्वन्तो दाशवध्वरं (८४५) = सुन्वन्तः अद्रयः ब्रह्मस्य दाशु अध्वरम् आधि विचक्षते; Out of these only सुन्वन्तः अद्रयः is intelligible. ब्रह्मस्य is used of Indra.

(7) उद्यत् ब्रह्मस्य विष्टपं गृहमिन्द्रश्च गन्वहि (८४७) = We two- Indra and myself-have gone to be house of ब्रह्म. विष्टपं = गृहं.

(8) यत्र ब्रह्मस्य विष्टपं (९४३). The devotee desires to be taken to that place where all desires, all aspirations, are fulfilled and where ब्रह्म has his house.

(9) शतब्रह्म इयुस्तव सहस्रपर्ण एक इत् । यमिन्द्र चक्रपे युजम् (८४७) = Indra, there is only one arrow that has a hundred ब्रह्म and a thousand feathers, and which thou makest thy constant companion. ब्रह्म = a joint? Perhaps ब्रह्म and पर्ण denote wealth. Indra's bolt secures numerous wealth. In none of these Rks, can any one emphatically take ब्रह्म as an adjective ब्रह्म may mean a

donor. In the present Rk. the Sun is ब्रह्म because he is a donor. अरुष may mean a red horse. Or just as a horse is वाजी, so he may be ब्रह्म i. e. wealth-laden. In this case अरुष would qualify ब्रह्म. अरुष, originally an adjective, came to be used as a noun; nevertheless the noun conveyed the adjectival sense by implication. अरुष = red-bright, blazing, shining. चरन्तं is contrasted with तस्युः. This horse moves while all else is stationary. परि governs the accusative, rarely the genitive as here तस्युः. Max Muller advances arguments in defence of his treating तस्युः as nom. pl. But those arguments are not convincing. He takes परि with चरन्तं and says it means attendant. He takes परि with तस्युः also. परि तस्युः = परितः तस्थिवांसः = (people) standing round i. e. attendants. The alteration of तस्युः to तस्थिवांसः is not necessary as the subject of युजन्ति is देवाः understood. The gods harness the red steed that daily moves across stationary heaven (तस्युः = दिवः). As he does so, the 3 stories (रोचना) of heaven shine. I have discussed रोचन at length in Bhandarkar Annals.

The gods lived there (१ १०) and are requested to come down thence. उपो भद्रेभिरा गहि दिवाभिद्रोचनादधि (१०१). Agni fetches the gods from the Rōchana of the Sun सूर्यस्य रोचनात् (११४). प्र रोचना दृष्टे (३६३) = the Dawn illumines the Rōchanas अरुरुचद्विरोचना दिवः कविः (९६५) = Sōma illumines the Rōchanas of heaven. The word never means either stars or lights. Max Muller quotes ३ १ to prove that रोचना means lights which however is a mistake. The 9th Rk. of the Sukta (१ ५) has दिवो वा रोचनादधि which means from the highest story of heaven and not from the light of heaven as Max Muller says.

काङ्क्षा (१६)

(१) यः कुक्षिः अस्य इन्द्रस्य उदरपदेशः सोमपातमः अतिशयेन सोमस्य पाता । स कुक्षिः समुद्रः इव पिन्वते वर्धते । सेचनार्थो धातुः औचित्येन वृद्धिं लक्षयति । काकुदः मुखसंबन्धिन्यः । उर्बीः वहव्यः । आपः न जलानि इव । जिह्वासंबन्धम् अस्योदकं यथा कदाचिदपि न शुष्यति तथा इन्द्रस्य कुक्षिः सोमपूरितः न शुष्यति इत्यर्थः । यदपि न्तोकः इत्यादिषु सप्तपञ्चाशतसु वाक्-

मसु (निघण्डुः १११) काकुद् (जिह्वा २८-२९) इति पठितं तथापि उद्क-
संवन्धसिद्ध्यर्थम् अब काकुच्छद्वेन मुखम् उपलक्ष्यते । संवन्धिवाचिनः तद्वि-
तस्य अब छान्दसः लोपः द्रष्टव्यः (सायणः) ।

This explanation would be an excellent text for showing how these old Acharyas were bound hand and foot by ancient authorities. It was impossible that they should think independently. Paṇini's rules, the Nighantu and the Dhātupāṭhe strangled Sayana and others. According to the Nighantu काकुद् means the voice or speech. But here on account of its connection with water, it denotes the mouth, for the voice or speech has nothing to do with water. But then काकुदः is not a Taddhita which it ought to be if it means मुखसंवन्धिन्दः. The Taddhita termination has disappeared. As the saliva never dries up, so Indra's stomach too never dries up. पिवि सेचने (धा० १५८९). Though पिव् means to shower, here it is necessary that it should mean to grow. Sayana dared not say that पिन्द् was a Vedic root and that it meant to grow. He thinks that काकुद् means जिह्वा, but he does not say so in a straightforward manner. In 6 ५१ however he does say so. काकुद् = जिह्वा. In 8 ११ he says:- तव काकुदं तालुं समुद्राख्यं सप्त सिन्धवः गङ्गायाः सप्त नद्यः अनुक्षरन्ति । जिह्वायां सर्वदा नवन्ति. Here काकुदं is तालु, for Amara says so, but in the same breath he says it is जिह्वा. The sea is the roof of V's mouth and his tongue too. According to European scholars the word means the roof of the mouth, the hole of the mouth, the gullet.

Geldner translates it thus :- Whose belly, which drinks the largest quantity of soma, swells like the sea and whose throat is like (a) broad (stretch of) water. Thus European scholars too are misled by Sayana and the other old Acharyas. Vide pp. 91-92.

(g) वि मृळीकाय ते मनो रथीरथं न संदितम् । गीर्भिर्वरुण सीमहि
(१३१) (Peterson)=For mercy we make accessible, Oh Varuna, thy
mind by songs, as a Charioteer (satisfies) the tied up horse. This
is no translation but almost a rendering into English of Sayana's
substance of the Rk. यथा स्वामी आन्तमध्यं घासप्रदानादिना प्रसादयति

तद्वत् (S.). वि सीमहि = विशेषेण वधनीमः । प्रसादयामः इत्यर्थः । संदितं = सम्यक् खण्डितम् । दुरगमनेन आन्तम् (सायणः). This is wrong. P has avoided these errors. न यथा रथीः रथं प्रति वरत्राभिः संदितं वद्धम् अश्वं वि सीत मुञ्चेत् तथा क्रोधेन वद्धं तव मनः वयं वि सीमः . So far the comparison. The driver unyokes and unties the horse. The devotee frees V's mind from the bonds of wrath. मृत्तीक = favour, grant of wealth. There is nothing corresponding to गीर्भिः and मृत्तीकाय in the उपमान. Varuna is angry and withholds wealth from the devotee who tries to mollify that god by prayers. Cf. उत स्वया तन्वा सं वदे तत्कदा न्वन्तर्वर्हणे भुवानि । किं मे हव्यमहणानो जुपेत कदा मृत्तीकं खुमना अभि ख्यम् (७६५).

(b) परा हि मे विमन्यवः पतन्ति वस्यइष्ये । वयो न वसतीरुप (१५१). Säyana :—विमन्यवः क्रोधरहिताः तुद्यः । वस्यइष्ये वसीयसः अतिशयेन वसुमतः जीवनस्य प्राप्तये । परा पराङ्मुखाः पुनरावृत्तिरहिताः पतन्ति प्रसरन्ति । वसतीः निवासस्थानानि उप सामीप्येन प्राप्नुवन्ति तद्वत् ।

विमन्यवः = (feelings or thoughts) free from anger (Säyana). Desires, longings (Roth and Grassmann); cares, sorrows (Geldner). Prayers that calm (Varuna's) wrath (Oldenberg and two others). Calming prayers (Peterson).

वस्य इष्ये = for obtaining prosperous living (Säyana). For the seeking, trying of one's luck, salvation (P.). Away (परा) fly (पतन्ति) my calming prayers (विमन्यवः) to seek my salvation (वस्य इष्ये); as birds fly up to their nests (वसतीः) (P.).

Geldner :—For (हि) my (words) free from anger (विमन्यवः) fly away to search fortune like birds to their nests.

वयः न यथा वसतीः उप पतन्ति तथा मे विमन्यवः वस्यइष्ये परा उप पतन्ति. विमन्यवः and वयः are masculine. वसतीः is feminine and plural. What word in the उपमेय corresponds to it ? परा which stands for परावतः which is both feminine and plural and means the (three) heavens. परा has been wrongly interpreted by Säyana and foreign scholars. My wealth-beggings (विमन्यवः) fly (पतन्ति) into (उप) the heavens as birds fly into their nests. वस्यः इष्ये = for obtaining wealth ; वस्यः is acc. sing. governed by इष्ये. There is nothing answering to it in the उपमान. I do not know if there

is a double meaning in वस्यः. वस्यः = riches; does it mean food stored in the nest? Birds rather leave their nests and roam far and wide in search of food. Though वसति means a nest, it should mean a human habitation or localities here. Birds fly in the localities in search of food. The comparison conveys the idea of quickness. Varuna has his thousand-gated mansion in heaven. My prayers fly quickly thither to seek and obtain wealth. Rk. १३२ would show that विमन्यवः means prayers or beggings for wealth.

(i) कदा क्षत्रश्चियं नरमा वस्यं करामहे । मृलीकायोरुचक्षसम् (१३२) क्षत्रश्चियं = क्षत्राणि ध्यति इति क्षत्रश्रीः । तं क्षत्रश्चियं = वलसेविनं = to the possessor of strength. To the ornament of princes (P.). नरं-नेतारं (सा०); the Man (P.). आ करामहे = अस्मिन् कर्मणि आगतं कराम (S); = shall cause him to come, shall bring hither (P.); आ + कु = to move, to come, to bring hither (P.). मृलीकाय = अस्मत्सुखाय (सा०); for (exercising) mercy (P.). उरुचक्षसं = बहुनां द्रष्टारं (सा०); the far seeing one (P.). क्षत्र and श्री both mean wealth. क्षत्रेण युक्ता श्रीः यस्य तं = one that has immense riches. नरं = the donor, from नृ = to give. नृ + तुः = नृतुः = a (male) giver. नृतं = given. सूनृतं = a rich gift. उरु चक्षः घनं यस्य तं = possessed of extensive wealth. आ+कु = to draw near; opposed to अपाकु = to send to a distance. मृलीकाय = for (granting us) wealth. When shall we draw near i. e. prevail on Varuna, the donor, possessed of immense riches, for (making grants of) wealth (to us)?

Geldner:—When shall we move (आ करामहे) the lord or master (नरं) Varuna who brings dominion to respect (क्षत्रश्चियं), the far-seeing?

(j) उत यो मानुषेष्वा यशश्चके असाम्या । अस्माकमुदरेष्वा (१३२). यशः = अज्ञं (सा०); glory (P.). आ सर्वतः (सा०). V. has fully (असाम्य) established (आचके) his glory (by putting dropsy) in our bellies (P.). यशस् means wealth, strength, offerings but never glory in RV. उदरेषु आ = into our treasures. Cf. प्रास्युदरम् (१३२). What glory can redound to gods who inflict diseases on men? Even human beings would deserve execration.

Geldner:—‘Who had procured undivided i. e. entire glory or respect among men and also in our bellies, waists or bodies.’ The Rk. really means:—And who places full wealth into men’s treasures, as also into our treasures.

(k) परा मे यन्ति धीतयो गावो न गव्यूतीरनु । इच्छन्तीरुरुचक्षसम् (१४३). Sayana:—धीतयः=तुद्यः । गव्यूतीः अनु=गोष्ठानि अनुलक्ष्य । उरुचक्षसं=वहुभिः द्रष्टव्यम्. (For परा vide (h) P. 281). परा + इ=to go out, off, into a distance (P.). गव्यूतिः = a cow-house (S.), cattle-track, cattle herd (P.). Off go my thoughts, as cattle along their track, longing for the far-seeing (P.). My thoughts move forward as cows to pasture-lands, seeking the far-seeing. (G) धीतयः and गावः are feminine; so is गव्यूतीः to which परा (=परावतः) answers. गव्यूतिः = गो + ऊतिः = wealth in the shape of cows. It means wealth in general wherever it occurs except in अगव्यूति क्षेत्रमगन्म देवा उर्वा सती भूमिरंहूरणा भूत् (६४०)= We went or have gone to a field on which there are no herds of cows; the land, though so wide, has become contracted. In the present Rk. गव्यूतीः means groups of cows. There is a play on उरुचक्षसं which when used of Varuna means of wide, abounding wealth; but in the case of cows it means a wide-eyed calf. Cows (गावः) rush (यन्ति) into herds of cows (गव्यूतीः अनु) in search of their wide-eyed calves; my prayers (धीतयः) rush into the heavens, in search of Varuna who possesses abundant wealth. These two Rks. show that the composers were men of skill and that they took care not to use meaningless words.

(१४३).

(l) Geldner:—Trouble (शर्विधि) thyself, give in full (पूर्विधि). spend (प्र यंसि), spur on (शिशीहि), and fill (प्रासि) the stomach (उदरं). O Pūshan, give (विद) advice (क्रतुं) for this (इह).

शर्विधि=अस्मान् अनुग्रहीतुं शक्तो भव । पूर्विधि=अस्मदगृहं धनेन पूरय । प्र यंसि = अन्यदपि अपेक्षितं वस्तु प्रयच्छ । शिशीहि = अस्मान् सर्वेषु मध्ये तीक्ष्णीकुरु । तेजस्विनः कुरु इत्यर्थः । उदरम् अस्मदीयं प्रासि सृष्टावेन सोमरसेन वा पूरय । इह = अच्चनि । क्रतुं = अस्मद्रक्षणरूपं प्राप्तानम् । विदः = जानीहि । शक्तु शक्तौ (धा० ५।१५) । पृ पालनपूरणयोः (धा० ३।४) । यम

उपरमे (धा० ११००२)। शो तनूकरणे (धा० धा०३१)। प्रा पूरणे (धा० २५१)। विद ज्ञाने (धा० २१५४) (सायणः)।

Sayana wholly and Geldner partially depend on the धातुपाठ and hence misinterpret RV. of which the present Rk. is a clear instance. शक् means to give, and hardly ever, to be able. वृकाय चिज्जसमानाय शक्त (७५२), मध्यवन् शग्धि तव तत् न ऊतिभिः (८३२), मध्यवन् शग्धि रायः (१०१५७), स शक् उत् नः शक्विन्द्रो वसु दयमानः (११०), त्वमङ्ग शक् वस्व आ शको नः (७५०); in these instances शक् must mean to give. शक् itself is made of शक् + र and means a giver. शिक्ष (= to give) is शक् + स. यजमानाय शिक्षसि सुन्वते भूरि ते वसु (१६३). शिक्षसि = ददासि.

रायस्पूर्धि (१६६) and पवा न इन्द्र वार्यस्य पूर्धि (७५४); here पूर्धि = देहि. The root in यंसि is यम् = to give. ग्र यंसि होतर् वृहतीरियोनः (३२२), प्र सव्येन मध्यवन् यंसि रायः (५३१), आदित्यैनो अदितिः शर्म यंसत् (११०५). यन्ता or (प्र) यन्ता = यम् + ता = a giver.

शा like मा means to give and is conjugated like it. In modern Sk. there is no शा. शा means to sharpen, to destroy, to give and to endow in RV. शो which becomes शा in the perfect etc. means to sharpen only (शो तनूकरणे धा०३१). उभया हस्त्या वसु शिशीहि राय आभर (१६१), स त्वं तो रायः शिशीहि (३११), क्रमुर्भराय सं शिशात् साति (११५१), पुरु सहस्रा नि शिशाः (६३२), क्रतुं दक्षं वरुण सं शिशाधि (८४३); in all these शा means to give. प्रा (= to give, to pervade); प्रासि and अप्रा: are its verbal forms and प्राता p. p. It also occurs in अन्तरिक्षप्रा, क्रतुप्रा, चर्यणिप्रा, जरणिप्रा, रथप्रा etc. क्रतुप्रा: = a giver of wealth. आप्रा: क्रतून् (४१३) = Savitr has given us riches. आ वृत्रहेन्द्रो नामानि अप्रा: (१०१५) = Indra, the destroyer, has given (us) riches (नामानि). उदरं is the object of शिधि etc. and means a treasure as in क्रत्व इत्पूर्णमुदरं तुरस्याति विधतः (८५७) = The treasure of the donor (तुरस्य = विधतः) is certainly (इत्) full of wealth (क्रत्वः) or is full for (giving us) wealth (क्रत्वे). The Pāda-patha is क्रत्वः. For उदरं vide (j) p 282. विद् = to give. विदादृञ्ज शतक्रतुर्विदादिष्प (२३३) = शतक्रतुः ऊर्जं विदात्। इषं विदात्. ऊर्जं = इषं = धनम्. विदात् = ददात्. सोम राजन् मूल्या नः स्वस्ति तव स्मसि व्रत्यास्तस्य विद्धि (८४६) = हे राजन् सोम नः अस्मभ्यं स्वस्ति धनं मूल्य

देहि । तव वत्याः वतं धनं तस्य अर्हाः स्मसि स्मः । तस्य व्रतस्य धनस्य विद्धि तत् वतं धनं देहि. एषः स्तोम इन्द्र तुभ्यमस्मे । एतेन गातुं हरिवो विद्वानः (१५३) = हे इन्द्र अस्मे अस्माभिः एषः स्तोमः तुभ्यं कृतः अस्ति । एतेन स्तोमेन हे हरिवः नः अस्मभ्यं गातुं धनं विदः देहि. विद्वद्धसुः = वेत्ति वसु असौ = one that gives wealth. वेदस् (= wealth) comes from विद् = to give. पूर्ण इह कर्तुं विदः = हे पूर्ण इह इयन्तं कर्तुं धनं विदः देहि. इह indicates hugeness.

Interpreters have to bear in mind that deliberate employment of synonyms in one and the same Rk. is a prominent characteristic of RV. In the present Rk there are 6 verbs that mean 'give'.

This single Rk. clearly shows that modern Sk. is no safe guide in the interpretation of RV. Sayana was too fool of modern Sanskrit to understand Rgvedic style. Foreign scholars too have not been free from that mischievous influence.

क्रतुमान् (१५३)

(m) Geldner :—O master (दस्म) from old days the riches in thy hands never diminish nor are they exhausted, resplendent (द्युमान्), full of insight (क्रतुमान्) and wise (धीरः); trouble (शिक्षा) thyself for us according to thy powers (शक्तिभिः), O powerful one. This rendering differs totally from that on P. 158 No. 179. It mostly follows Sayana. दस्य = दर्शनाय । क्षीयन्ते = नक्षयन्ति । उपदस्यन्ति = स्तोतृभ्यो दत्तेऽपि त्वद्वस्तगतं धनमुपक्षयं न प्राप्नोति । द्युमान् = दीप्तिमान् । क्रतुमान् = लोकरक्षणहेतुभूतकर्मयुक्तः । धीरः = वृद्धिमान् धृष्टो वा । शक्तिभिः = कर्मवन् । शक्तिभिः = कर्मभिः । नः = अस्मभ्यम् । शिक्ष = धनं देहि (सायणः).

सुक्रतुः (१५३)

(n) Geldner :—Thou Sōma art wise (सुक्रतुः) in wisdom (क्रतुभिः), well-knowing (सुदक्षिः) in knowledge (दक्षिः), O thou all-knowing (विश्ववेदाः); thou art a bull (वृषा) in bull-strength (वृषत्वेभिः) and greatness (महित्वा); thou, with the master-eye (नृचक्षाः), becamest (अभवः) shining (द्युम्नी) in light. क्रतुभिः = अस्मिष्योमादिकर्मभिः आत्मीयैर्ज्ञैर्नैर्वा । सुक्रतुः = शोभनकर्मा शोभनप्रज्ञो वा । दक्षिः =

आत्मीयैः वलैः । सुदक्षः = शोभनवलः । विश्ववेदाः = सर्वधनः । वृपत्वेभिः = कामादिवर्यणैः । महित्वा = माहात्म्येन । वृषा = कामानां वर्धिता महांश्च । गृचक्षा = नृणां यज्ञस्य नेतृणां यजमानानाम् अभिमतफलस्य दर्शयिता । शुम्नेभिः = तैः दत्तैः हविर्लक्षणैः अन्नैः । शुम्नी = प्रभूतान्नः (सायणः). This interpretation is ritualistic. G's rendering is almost independent. Vide P. 122, No. 71. वृपत्वेभिः and महित्वा were wrongly interpreted there. Both mean with or by means of riches. वृषा = a showerer, a giver.

(०) योनिष्ट इन्द्र निष्टदे अकारि तमा नि पीद स्वानो नार्वा । विमुच्या वयोऽवसायाश्वान् दोपावस्तोर्वहीयसः प्रपित्वे (१३२१). योनिः वेदार्थं स्थानम् । स्वानः हेवाशब्दं कुर्वन् अर्वा अश्वः न यथा स्वकीयं स्थानं शीघ्रम् आगच्छति तद्वत् । वयः अश्ववन्धनार्थान् रक्षीन् विमुच्य रथात् विश्रिष्य । वियन्ति रथेन सह संगच्छन्ते इति विशब्देन रक्षमय उच्यन्ते । वीगतौ । औणादिकः इग्रत्ययः । ईकारलोपश्च । द्वितीयार्थं प्रथमा । वहीयसः अतिशयेन वोद्धृ । प्रपित्वे यागकाले प्राप्ते (सायणः).

Geldner:—A lap (योनिः) has been prepared for thee to sit down on, O Indra; sit down on it like a race-horse (अर्वा) driven to run (स्वानः). Slackening (विमुच्य) the force (वयः), pulling up (अवसाय) the horses which move best (वहीयसः) evening (दोपा) and morning (वस्तोः), shortly before the goal (प्रपित्वे).

स्वानो नार्वा is very difficult. उदु स्वानेभिरिरत उद्रयैरुदु धायुभिः । उत्स्तोमैः पृश्निमातरः (८४५). The Maruts whose mother is Prs'ni march (ईरते) forth with riches. स्वानेभिः = रथैः = धायुभिः = स्तोमैः. स्वानो रथो न वाजयुः (५१५) = (Agni's flames roll forward) like a chariot laiden with wealth. स्वानः = वाजयुः. उतो ते तन्यतुर्यथा स्वानो अर्तं तमना दिवः (५२५) = Thy flame (स्वानः) like lightning (तन्यतुः) comes i. e. flashes (अर्ते) down from heaven (दिवः) with wealth (तमना). उत स्वानासो दिवि यन्त्यग्नेः (५३०) = Thy flames, O Agni, march or flash through heaven. प्र स्वानासो रथा इवार्वन्तो न श्रवस्यवः । सोमासो राये अक्रमुः (९३०) = Sōmas march forth for riches like chariots that get loaded with wealth (स्वानासः), like warriors (अर्वन्तः) bent on acquiring wealth (श्रवस्यवः). वान at firsta flame denotes wealth or gold which is luminous

like a flame. Indra is a warrior (अर्वा) who brings wealth or booty (स्वानः) with him. It is in this state that he is asked to occupy a seat without delay (न). विमुच्य = अवसाय = untying. वयः = वीन् = अश्वान्. We have no वीन् in RV. वयः perhaps was used for वीन्. I have not yet discovered an instance of वयः being used for वीन्. आ वां नरा० अश्वासः० वयो वहन्तु (५०३); here वयः = अश्वाः० आ वां वयो अश्वासो वहिष्ठाः० वहन्तु (६०३); here वहिष्ठाः qualifies both वयः and अश्वासः० वहिष्ठाः is like वहीयसः in the Rk. under consideration. अव स्य हरी वि मुचा सखाया (६०४); here अवस्य corresponds to अवसाय and विमुच्य to विमुच्य. I therefore conclude that वयः stands for वीन् and is the same as अश्वान्. विमुच् has horses for its object as in विमुच्या हरी (३०३), सूर्यस्य यत्र विमुच्यन्त्यश्वान् (५०३), अश्वैविमोचनं कुण्ठे (३०३), विमोचनं वाजिनो रास-भस्य (३०३), इह प्रयाणमस्तु वामिन्द्रवाय विमोचनं (४०३), and स्वस्त्या गृहेभ्य आवसा आ विमोचनात् (३०३). In the last but one quotation विमोचन is a halt; in the last it is the end of the chariot's movement. विमुच् never means to slacken. Geldner seems to derive वयस् from वी to go, since he gives it the sense of force. But वयः has not that sense elsewhere.

Geldner :—A lap has been prepared for thee, Indra, for sitting down; sit down on it; driven to a run (स्वानः) like a race-horse (अर्वा), stretching the strength (वयः), halting (अवसाय) the horses who draw best (वहीयसः) evening and morning short before the goal (प्रपित्वे).

If स्वानो अर्वा be the same as वाजी अर्वा, वयः should be given its usual sense of wealth. A warrior returns home with booty laid in his chariot. He removes the load and then unyokes the horses for their evening feed. विमुच्या वयः = (seat thyself on the seat provided) after removing (विमुच्य) the precious booty or treasure (वयः). This rendering would release us from the necessity of treating वयः as being equal to वीन्.

स्वानो अर्वा is like वाजी अर्वा which occurs 6 times in RV. स वाज्यर्वा० स शूरो अस्ता पृतनासु दुष्टः॑। स रायस्पोरं स सुवीर्यं दधे यं वाजो विभ्वां क्रमबो यमाविषुः (४०५); here वाजी अर्वा is a brave man

who conquers foes and wins booty. सहन्नसाः शतसा वाजी अर्वा (४३६) . Such a warrior gives by hundreds and thousands as he is booty laden. दधिकावा प्रथमो वाजी अर्वा (७४४)=D. is rich (प्रथमः=वाजी = अर्वा). वाजी अर्वा occurs also in १३५३ and ७३४ while in ४३६ अर्वा is the same as वाजी.

प्रपित्वे = प्राप्ते (निरुक्त ३२१) which Sāyana adopts, as he says यागकाले प्राप्ते. Geldner seems to interpret प्रपित्व by प्राप्त ; he renders it however by 'before the goal (is reached).' Now अपपित्व, अभिपित्व, आपित्व and प्रपित्व were different hours appointed for Soma-drink. मम त्वा सूरउदिते मम माध्यंदिने दिवः । मम प्रपित्वे अपिश्वरे वसो आ स्तोमासो अवृत्सत (८४४) ; sunrise, noon and nightfall are mentioned here. My prayers have gone to thee at these 3 hours to invite thee to a Soma-refreshment. आपित्वे नः प्रपित्वे दृथमा गहि (८५) . इम इन्द्र भरतस्य पुत्रा अपपित्वं चिकितुर्न प्रपित्वम् (३३३)= These sons of B. have given thee only the morning collation and not the evening one. तस्मा इदन्धः सुषुमा सुदक्षभिहामिपित्वं करते गृणानः (४४३) ; कुह स्विहोपा कुहवस्तोराश्विना कुहाभिपित्वं करतः (१०५०) . प्रपित्वे अहः (४३३), अभिपित्वे अहां (११३६ | ४३४ | ४३३) show that these are particular hours of the day. तस्येदिन्द्रो अभिपित्वेषु रण्यते (१६३) = Indra feels pleasure in the Soma feasts of that devotee only. So अभिपित्व is a Soma-feast (fixed for a certain hour of the day). Indra is asked to occupy a particular seat intended for him, after removing the booby from the chariot and setting free his horses that have drawn that chariot night and day and so been fatigued, that he may enjoy the Soma-drink prepared for him that evening. Sāyana has modern Sanskrit in his head when he renders स्वानः by हेषाशब्दं कुर्वन् and अर्वा by a horse. वयः confounds him ; he therefore has recourse to etymology. He owes allegiance to Yāska and is incapable of studying words independently. Geldner somehow has been misled by Sāyana.

२४३

(p) यो जात एव प्रथमो मनस्वान् देवो देवान् कतुना पर्यभूत् । यस्य शुभ्माद्रोदसी अभ्यसेतां नुम्णस्य मङ्गा स जनास इन्द्रः (२४३) . मनस्वान् मनस्विनाम् अग्रगण्यः । कतुना वृत्रवधादिलक्षणेन स्वकीयेन कर्मणा ।

पर्यभूपत् रक्षकत्वेन पर्यग्रहीत् । अथवा । पर्यभवत् अत्यक्रामत् । शुष्मात् वलात् । अभ्यसेताम् अविभीताम् । भ्यस भये (धा० १६२९) । अथवा । अवेपेताम् । भ्यस भयवेपनयोः (निरुक्त ३२१) । नृमणस्य सेनोलक्षणस्य महा महत्वेन (सायणः) । कतुना कर्मणा । पर्यभूपत् पर्यभवत् पर्यगृण्हात् पर्य- रक्षत् अत्यक्रामत् इति वा (निरुक्त १०१०) ।

Macdonell :—The chief (प्रथमः) wise (मनस्वान्) god (देवः) who (यः) as soon as born (जातः एव) surpassed (पर्यभूपत्) the gods (देवान्) in power (क्रतुना); before his vehemence (यस्य शुष्मात्) the two worlds (रोदसी) trembled (अभ्यसेतां) by reason of the greatness of his valour (नृमणस्य महा); he, O men, is Indra. In Macdonell's verse translation :—मनस्वान् = full of spirit; कतुना = in wisdom; यस्य शुष्मात् = before whose majesty; नृमणस्य महा = by his mighty manhood; Geldner :—He is Indra, O people, who, just born as the first god, thoughtfully (मनस्वान्) surrounded the gods with (protecting) care (कृत्वा), for whose anger (शुष्मात्) the two worlds had fright through the greatness (महा) of his manly power (नृमणस्य). मनस्, देव, कतु, शुष्म and नृमण mean wealth. Most probably प्रथमः too means 'richest'. प्रथम् यस्य सप्रथम् नाम (१० ३५१) = यस्य प्रथः यस्य नाम सप्रथः = whose wealth (प्रथः = नाम) is full of wealth (सप्रथः) i. e. abundant. रक्षोहणं वाजिनमा जिधर्मि मित्रं प्रथिष्ठमुप यामि शर्म (१० ६७); here वाजिनं, मित्रं and प्रथिष्ठं qualify अस्मि understood and mean possessed of wealth. क्रमुतो रयिः प्रथमथवस्तमः (४ ३५) = From Rbhu (comes) abundant wealth. प्रथमं धनयुक्तं थवः धनं येषु ते प्रथमथवसः । तेषां श्रेष्ठः प्रथमथवस्तमः = abundant. रयिः = wealth. प्रथ + मः = richest. प्रथमः = मनस्वान् = देवः = full of wealth. The gods were rich; but Indra, being the richest, surpassed them in that point of wealth (कतुना).

What is the root in अभ्यसेतां ? भ्यस् according to the Nighantu and the Nirukta. भ्यस भयवेपनयोः says Devaraja (निरुपण्डि ३२२), भ्यस भये (धा० १६२९). There is no other form of भ्यस् in RV. Notwithstanding the Padakara, I think अभ्यसेतां is equal to आमि + असेतां. शतसेयाय is like मध्यदेयाय, राघोदेयाय and वसुदेयाय. As देय comes from दा, so सेयाय from सा (= to give).

As धा becomes धे in धेतन and धेये, so सा becomes से in असेतां. So the 2nd half of the Rk should be thus translated:—Out of whose wealth (यस्य शुभ्मात्) the two damsels (रोदसी) were endowed (अभि + असेतां) with abundance (महा) of wealth (नृमणस्य). The two ladies are noted for their wealth; whence did they get it? From Indra's bounty.

Or the root may be सि = to give. उत नो गोमतीरिष उत सातीरहर्विदा। वि पथः सातये सितम् (१३)=हे अहर्विदा अहर्विदौ अश्विनौ नः अस्मभ्यं गोमतीः इपः सातीः पथः सातये वि सितं दत्तम्. अहर्विदौ = givers of the day i. e. day-bright gold. सि = to bind; वि + सि = to unbind, to give. अभि + असेतां = were bound or endowed with abundance of wealth (नृमणस्य महा). Or अस् may be the root in अभ्यसेतां. असति, असथः and असथ् show that अस् was at times treated as a root of the 1st conjugation in RV. असेतां would be potential 3rd person dual. The two ladies defeated or put down (अभ्यसेतां) rivals by the abundance of their wealth which they had obtained out of Indra's treasure. विश्वा जातानि अभ्यस्ति महा (१३०)=Indra puts down all rich rivals by his wealth. विश्वानि सान्ति अभ्यस्तु महा (२३४)=Varuna puts down all rich rivals (सान्ति = सन्ति) by the abundance of his wealth. अभि + अस् has other forms also as अभि + असत् (१३५६१२३५) and अभि + असि (६३५). The only objection to अस् being the root is that असेतां is potential and not imperfect and that is almost a fatal objection. Anyhow अस् cannot be the root.

Indra's filling heaven and earth with wealth is a frequent idea in RV. ब्रह्मजूतस्तन्वा वावृधानो भूरिदात्र आपृणद्रोदसी उमे (३१३)=Indra rolling in wealth, filled the two R's with wealth. इन्द्रो विश्वैर्वायैः पत्यमान उमे आ पप्रौ रोदसी महित्वा (३१४); महित्वा is the same as महा in the present Rk. श्रवः । येनेमे० रोदसी० प्राः (६३६); vide P. 241 No. 51. These are only a few instances out of many.

इन्द्रं स्तवा नृतम् यस्य महा विवाधे रोचना वि ज्मो अन्तान् । आ यैः पप्रौ चर्यणीधृद्धरोभिः प्र सिन्धुभ्यो रिरिचानो माहित्वा (१०६९)=Suppli-cate (स्तव) Indra, the greatest donor (नृतम्), who he (यस्य = यः + स्यः) packed or crowded (वि वाधे) the (३) heavens रोचना = रोच.

नानि) and the ends (अन्तान्) or tracts of the earth (जमः) with wealth (महा), who (यः), a giver of wealth (चर्षणिग्राः), and exceeding (प्र रिरिचानः) all the oceans (सिन्धुभ्यः) by his wealth (महित्वा), filled (पश्चै) through and through (आ) the heavens and the earth with riches (वरोभिः).

वि ववाधे and आपश्चै are active while अभ्यसेतां is passive, but the meaning of all 3 is the same.

For नुम्ण and शुभ्म meaning wealth viae P. 254 Nos. 19-20 and P. 257 No. 49 respectively. महा = with abundance. Cf. उरुशंसा नमोवृधा महा दक्षस्य राजथः (३६३) = उरुशंसौ नमोवृधौ मित्रावरुणौ दक्षस्य महा राजथः = Possessed of abundant wealth (उरुशंसा = नमोवृधा). M. and V. rule by the abundance of their wealth (दक्षस्य महा). यस्य दिवमति महा पृथिव्याः पुरुमायस्य रिरिचे महित्वम् (६३२) = यस्य पुरुमायस्य बहुवनस्य इन्द्रस्य महित्वं महा दिवम् अति रिरिचे पृथिव्याः च रिरिचे. Indra possesses abundant wealth; that wealth (महित्वं) exceeds (the wealth of) heaven (दिवं) and earth (पृथिव्याः) by its abundance (महा). जनासः refers to the 5 Aryan tribes that were hostile to Indra and questioned his power and supere-eminence in wealth. The present Sukta tells how rich Indra was and how powerful. I interpreted this Rk. differently and I think wrongly on P. 151 No. 158.

७५३

(१) उत स्तुतासो मरुतो व्यन्तु विश्वेभिर्नामभिर्नरो हर्वीषि । ददात नो अमृ-
तस्य प्रजायै जिगृत रायः सूनृता मधानि ॥ व्यन्तु = भक्षयन्तु । नामभिः
= उदृकैः । नरः = नेतारः । नः = अस्मदीयायै । प्रजायै = संततये । अमृतस्य
= उदकस्य = उदकम् । रायः हविषां दातुः यजमानस्य । सूनृता = सूनृतानि
= सुषु नृत्यन्ति = शोभनयोग्यानि । जिगृत = उद्दिरत = प्रयच्छतेत्यर्थः
(सायणः).

S. follows the Nairukta method of interpretation by derivation. तृ नये (धा० १८१). Therefore नरः = नेतारः. गृ निगरणे (धा० ६२९); जिगृत = उद्दिरत = प्रयच्छत. रा दाने (धा० २१४७); रायः = (हविषां) दातुः (यजमानस्य). सूनृता = सु + नृता. सु = सुषु. नृता = नृत्यन्ति. अमृतं = उदकं (निघण्डु १३३). अमृत also means हिरण्य (निघण्डु १३४).

But this comes into conflict with नामन् which means water. Let the Maruts, furnished with universal waters (विश्वेभिः नामभिः) and carrying (नरः) them wherever they happen to go, eat our offerings ! Give water (अमृतस्य) to our offspring. Give riches (मधानि) that shine (शोभन) and are suitable (योग्यानि) to the offerer of offerings (रायः).

Max Muller :—And (उत) let the manly (नरः) Maruts, when they have been praised (स्तुतासः), under whatever (विश्वेभिः) names (नामभिः), enjoy (व्यन्तु) these offerings (हर्वापि) ! Grant that our off-spring may not die (ददात नो अमृतस्य प्रजायै); raise up (जिगृत) for us riches (रायः), glory (सूनृता) and wealth (मधानि).

Max Muller says :—अमृत cannot be rendered by immortality in our sense; it should mean not dying. जिगृत imp. aor. caused of गर्. He adopts the modern meanings of नामन् and अमृत, though he renders the latter by not dying on account of certain Christian scruples which I do not understand. Why should he grudge us immortality ? He seems to split अमृत into अ and मृत. नः प्रजायै मृतस्य मरणस्य मरणम् अ मा ददात. This rendering is original, no doubt; but it is wrong.

He says जिगृत is from गर् or गृ; yet he renders जिगृत by raise up; how does he arrive at this sense ? Perhaps from one of the senses of गृ viz. to awaken.

स्तुत does not mean praised. It is not a p. p. but a substantive like यजत्, पवत्, दर्शत् etc. त् is a noun-making affix. स्तु = to give; as in :—जयतं च प्र स्तुतं च प्र चावतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् (८३६) = हे अश्विनौ प्र धनं जयतम् । प्र धनं स्तुतं दत्तम् । प्र धनम् अवतम् । जां धत्तम् । द्रविणं धत्तम्. स्तुतं = धत्तं = दत्तम्. Roots are often used as nouns in RV. स्तु = a gift; wealth. स्तु + तः = having gifts or wealth, donors of wealth. I was wrong in treating जुषः (P. 202 No. 11) as a p. p. It is a noun or a substantive. जुष् (=to give) + तः = a giver. Many so called p. ps. would turn out to be nouns of this type. नृ (= to give) becomes a noun and is declined as ना नरौ नरः etc. नरः = दातारः. The p. p. of नृ is नृत. सु धनम् । तने युक्तं नृतं यस्याः सा सूनृता उयाः. From being an

adjective and an epithet of Ushas it came to be used as a noun. उनूता = a gift. Geldner rightly translates सूनूतानां (१३४) by gifts. सूनूता nowhere means glory. वीहि स्वस्ति सुक्षिति दिवो नून् (६३५); वीहि=देहि. स्वस्ति = सु = क्षिति = दिवः = नून् = wealth, gifts, welfare. ते नो व्यन्तु वार्यम् (३७) = may they give (व्यन्तु) us wealth (वार्य). व्यन्तु = let them give. वी गतिव्यासिप्रजनकान्त्यसनसादेनेषु (धा० २३८). Among these senses we do not find 'to give'. But 'to give' is one of the senses of वी in RV. गोमदश्वावद्रथवत् व्यन्तो यूर्यं पात् स्वस्तिभिः सदा नः (७३५); व्यन्तः=ददतः; the object being गोमत् etc.

त्वमेतानि पत्रिये वि नामेशान इन्द्र दधिये गमस्तौ (१०५३) = हे इन्द्र ईशानः त्वम् एतानि नाम नामानि धनानि वि पत्रिये ददासि गमस्तौ दधिये च = Rule as thou dost (ईशानः) over riches, thou givest (वि पत्रिये) these (एतानि) i. e. abundant riches (नामानि) and holdest them in thy hand. तवायं विश्वः पुरुहृत पार्थिवोऽवस्युर्नाम भिक्षते (७३५) = All these (अयं) earthly (पार्थिवः) men, O rich Indra (पुरुहृत) desirous of wealth (अवस्युः), shares (भिक्षते) thy (तव) wealth (नाम). मर्ता अमर्त्यस्य ते भूरि नाम मनामहे । विप्रासो जातवेदसः (८३३) = Poor penniless creatures (मर्ताः) and beggars (विप्रासः) that we are, we beg (मनामहे) immense (भूरि) wealth (नाम) of thee (ते) rolling in riches (जातवेदसः = अमर्त्यस्य). गृहंगृहमहना यात्यच्छा दिवे-दिवे अधि नामा दधाना (१३३३) = Ushas (अहना) visits (याति) house after house (गृहंगृहं) laying (दधाना) therein (अधि) wealth (नामा) for giving abundance (दिवे-दिवे). मद्रा नाम वहमाना उपासः (१३३४) = The Dawns carrying with them abundant wealth (मद्रा नाम). For two more instances vide P. 183 No. 273 and P. 256 No. 40.

त्रेधा हविष्टुतम् (१३४४)=Give (कुतं) wealth (हविः), O As'wins, thrice (त्रेधा). हविष्टुतुष्व सुभगो यथाससि ब्रह्मणस्पतेरव आ वृणीमहे (२३५) = Since (यथा) thou art (अससि) very rich (सुभगः), give (कुषुष्व) wealth (हविः), O B.; we beg (आवृणीमहे) wealth (अवः) of B. स त्वं नो होतः सुहुतं हविष्टुवि वस्वां नो वार्या पुरु (८३४) = हे होतर् अग्ने स त्वं नः अस्मभ्यं सुहुतं हविः कुधि कुरु देहि । नः अस्मभ्यं पुरु पुरुण वार्या वार्याणि वंस्व देहि. सु धनम् । तेन सहितं हुतं धनं यस्मिन् तत् हविः धनम्. होतर् = O giver,

यस्मा ऊमासो अमृता अरासत रायस्पोर्यं च हविषा ददाशुषे (११६१) = ददाशुषे हर्वीषि दात्रे यस्मै ऊमासः ऊमा: अमृताः रायः हविषा सह पोर्यं च अरासत अददुः ददति. ऊ = to give. ऊमासः = givers. अमृतं = wealth. अमृताः = possessors and givers of wealth. रायः = पोर्यं = wealth. हविषा = (packed) with wealth.

अमृतं=wealth. अत्रा दधे अमृतं जातवेदाः (३२३) = Agni who has abundant wealth (जातवेदाः) gave (दधे) i. e. put wealth (अमृतं) into this treasure (अत्रा). इन्द्र शविष्ट सत्पते रथि गृणत्सु धारय । धवः सूरिभ्यो अमृतं वसुत्वनम् (८२५) = O rich (शविष्ट = सत्पते) Indra, bestow (धारय) wealth (रथि = धवः = अमृतं = वसुत्वनं) on the praisers (गृणत्सु); give to the donors (सूरिभ्यः). आपो रेवतीः क्षयथा हि वस्वः क्रतुं च भद्रं विभृतामृतं च (१०३०) = O rich (रेवतीः) rivers (आपः), you rule (क्षयथ) over wealth (वस्वः) and give (विभृथ) wealth (क्रतुं = भद्रं = अमृतं).

आप्यायमानो अमृताय सोम दिवि श्रवांस्युत्तमानि धिष्व (११३३) = While growing fat (आप्यायमानः) with water and milk, O Sōma, put (धिष्व) riches (= श्रवांसि) into our treasure (दिवि) for our prosperity (अमृताय). एते सोमा अभि गव्या सहस्रा महे वाजायामृताय श्रवांसि । ०असृग्रन् (१६३) = these Sōmas send (अभि + असृग्रन्) riches (श्रवांसि) in the form of thousands of herds of cows (गव्या) that we may have wealth (महे = अमृताय = वाजाय).

ईदो हाग्निरमृतस्य भूरेरीशो रायः शुरीर्यस्य दातोः (७५) = Agni rules (ईदो) over abundant wealth (अमृतस्य = रायः = दातोः). भूरेः = शुरीर्यस्य = abundant.

प्रजा too means wealth. The word is made up of प्र and जा both of which mean wealth. प्र धनम् । तेन युक्ता जा प्रजा = abundant wealth. My treatment of जा (PP 225-228) is in part wrong. That word means wealth in 1, 8, 9, 10, 11 and 12. I may correct that section at the end of this volume. For प्र vide P. 255 No. 27.

इह प्रजामिह रथि रराणा इह श्रवो वीरवत्सक्षता नः (४२५) = Give (तक्षत) us, O Rhibus, abundant (इह) wealth (प्रजां = रथि = श्रवः). रराणाः = giving, liberal. वीरवत् = full of wealth.

भक्षीमहि प्रजामिष्यम् (७०५) = We will divide (भक्षीमहि = भजेमहि) wealth (प्रजां = इयं). These words clearly show that प्रजा must mean wealth. How can offspring be divided?

आ० गच्छतं प्रजां च धत्तं द्रविणं च धत्तम् (८३५) = come down, O As/wins, and give us wealth (प्रजां द्रविणं). Can offspring be given at once like wealth?

प्रजां पुर्णि भूतिमस्मात् धत्तम् (८३५); here प्रजां = पुर्णि = wealth.

तु भ्यमग्रे पर्यवहन् सूर्यो वहतुना सह । पुनः पतिभ्यो जायां दा अग्ने प्रजया सह (१०६२); here वहतुना = प्रजया = with wealth or dowry.

उत प्रजायै गृणते वयो धुः (७३५) = The Maruts give (धुः) wealth (वयः) to the praiser or offerer of offerings (गृणते) that he may live in prosperity (प्रजायै).

स नः प्रजायै हर्यश्च मृलय (१०१३८) = O rich Indra (हर्यश्च), do thou favour (मृलय) us with wealth that we may live in prosperity (प्रजायै).

प्रजावतो नृवतो अश्ववृद्धानुपो गोव्रग्रां उप मासि वाजान् (१४३) = Give (उपमासि) riches (वाजान्) packed with riches (प्रजावतः = नृवतः), having horses in the rear (अश्ववृद्धान्) and cows in the front (गोव्रग्रान्). प्रजाः = नृ = wealth.

प्रजावत् सावीः सौभगम् (५८३) = send (सावीः), O Savit̄, riches (सौभगम्) containing riches (प्रजावत्). सु धनम् । तेन युक्तः भगः सुभगः । सुभगः एव सौभगम्. प्रजावत् qualifies रत्नं (३६१९५), ब्रह्म (५६२१९५), वयः (१०१५४); प्रजावान् qualifies भगः (३६१५) and गातुः (३६२१५); प्रजावतीः qualifies इयः (६५२१९५). All the three mean abundant.

इन्दुरिन्द्रो वृषा हरिः पवमानः प्रजापतिः (९५); इन्द्रः = प्रजापतिः = धनपतिः; वृषा = पवमानः = a donor; हरिः = possessed of gold.

जिगृत = give. जिगृतमस्मे रेवतीः पुरन्धीः (१३५४) = give us abundant (रेवतीः) riches (पुरन्धीः). देष्णमभि गृणीहि राधः (२५) = give wealth (देष्ण = राधः). अभि तद द्यावापृथिवी गृणीताम् (१०४७) = may heaven and earth grant it. A noun from गृ is जागृतिः (a donor). रायः (mas.) = सन्तुताः (fem.) = मधानि (neuter). The Padakāra

has सूनृता instead of सूनृताः. सूनृता = सूनृतानि = riches. We have seen above how Sayana makes सूनृता an adjective of मधानि. Max Muller translates the word by glory. Wealth, however, is the sense. Employment of synonymms is a characteristic that should never be overlooked.

उत अपि च स्तुतासः स्तुताः नरः मरुतः विश्वेभिः विश्वैः नामभिः युक्तानि हर्वीषि व्यन्तु ददतु । हे मरुतः नः अस्मद्यम् अमृतस्य अमृतं प्रजायै ददात दत्त । रायः सूनृताः मधानि जिगृत दत्त = May the donors (स्तुतासः = नरः), the Maruts, give (व्यन्तु) riches (हर्वीषि) packed with riches (विश्वेभिः = नामभिः). Give (ददात), O Maruts, wealth (अमृतस्य) that we may live in prosperity (प्रजायै). Give (जिगृत) wealth, wealth, wealth (रायः = सूनृता = मधानि). For प्रजायै vide 'Why is wealth desired?' PP. 259-260, for abundance P. 258, and for synonyms for wealth PP. 252-258.

७६३

(१) हे मित्रावरुणौ वां युवयोः मन्मानि मननीयानि स्तोत्राणि सः प्रसिद्धः विप्रः मेधावी क्रतावा यज्ञवान् दीर्घश्रुत् चिरकालं श्रोता एवमुक्तलक्षणः वसिष्ठः इयर्ति प्रेरयति । यस्य ऋषेः ब्रह्माणि परिवृढानि स्तोत्राणि हे सुकृत् शोभन-कर्माणौ अवाथः रक्षथः । यत् कर्म शरदः बहन् संवत्सरान् आ पूर्णैर्ये आपूर्यथे (सायणः).

Peterson:—For you (वां), O Mitra-Varuna, this pious (क्रतावा) priest (विप्रः), renowned afar (दीर्घश्रुत्), sends forth (प्र + इयर्ति) his songs of devotion (मन्मानि) that you, wise ones (सुकृत्), may further (अवाथः) his (यस्य) prayers (ब्रह्माणि), that (यत्) you may make full (आ + पूर्णैर्ये) his years (शरदः) according, as it were (न), to his will (क्रत्वा).

Macdonell:—Forth (प्र) for you two (वां), O Mitra-Varuna, this pious priest, heard afar (दीर्घश्रुत्), sends his hymns (मन्मानि) that ye may favour (अवाथः) his (यस्य) prayers (ब्रह्माणि), ye wise ones (सुकृत्), that ye may fill his autumns (शरदः) as it were (न) with wisdom (क्रत्वा).

There is agreement, though not complete, between Sayana and the two English scholars. वां is genitive according to S.,

dative according to the other two. सः = प्रसिद्धः वसिष्ठः (सा०); this (P. M.). विष्णः = मेधावी (सा० निघण्डुः ३५०); a priest (P. M.) which is its sense in modern Sk. ऋतावा = यज्ञवान् (सा०) = making offerings; holy (P. M.) ऋत is उदक, धन and सत्य in the Nighantu, सत्य or यज्ञ in the Nirukta (निरु० धा१९). P. and M. seem to translate यज्ञवान् by pious. दीर्घश्रुतः = चिरकालं श्रोता (सा०)? Renowned or heard after (P. M.). सुकृतः = शोभनकर्मणौ (सा०) = doing worthy deeds; wise ones (P. M.). कृतः = कर्म (निघ० २५०) or प्रज्ञा (निघ० ३५०). S. takes कर्म, P. M. प्रज्ञा. अवायः = रक्षयः (सा०); further (P.); favour (M.). यत् क्रत्वा = यत् कर्म (सा०). क्रत्वा = according to his will or desire (P.); with wisdom (M.). S. leaves out न. न = as it were (P. M.). आ पृणैथे = आपूरयेथे (सा०); may make full (P.); may fill (M.). शरदः = वह्नून् संवत्सरान् (सा०); years (P.), autumns (M.). M. is not quite certain about the last quarter. 'As it were' has relevance in P's rendering; but none in M's; on the contrary 'as it were' makes the gift unreal or no gift at all. अब रक्षणगतिं (धा० १।६०१). S. follows old authorities. Foreign scholars in spite of themselves cannot escape S's lead. Every interpreter, be he Indian or non-Indian, ought to give the prose order of every Rk. S. does it as he proceeds in his explanation. Mere translation is no real proof that one understands the original.

ऋतं = wealth as in यज्ञा देवान् ऋतं वृहत् । अग्ने यक्षि स्वं दमम् (१५०) = Give (यज्ञ = यक्षि) us wealth (देवान् = ऋतं = वृहत् = स्वं = दमम्). देवो देवान् परिभूक्तेन वहा नो हव्यं प्रथमश्चिकित्वान् (१०५०) = surpassing (परिभूः) the rich gods (देवान्) by his wealth (ऋतेन), rich as thou art (देवः = प्रथमः) and a donor (चिकित्वान्), O Agni, bring (वहा = आवह) us (नः) riches (हव्या = हव्यानि). राये ऋताय सुकृतो गोभिः ष्याम सधमादो वीरैः ष्याम सधमादः (५५०); here ऋताय = राये; vide P. 193 No. 309. रथीक्रतस्य वृहतो वभूय (४५०); ऋतस्य धनस्य रथीः आनेता; vide P. 125 No. 82. Also (पूर्ण) रथीक्रतस्य नो भव (६५०). (अश्चिः) यो मत्येषु असृतः ऋतावा होता

यजिष्ठः इत्कृणोति देवान् (१०३) = who, being rich (अमृतः = ऋतावा) and liberal of gifts (होता = यजिष्ठः), does give (कृणोति इत्) to the poor (मत्येषु) riches (देवान्). एवाग्निगांतमेभिर्कृतावा विषेभिरस्तोष्ट जातवेदाः (१०४); ऋतावा = जातवेदाः = rich. स इत् सुदानुः स्ववान् ऋतावा इन्द्रा यो वां वरुणा दाशति त्मन् (६०६) = हे इन्द्रावरुणौ यः वां युवयोः त्मन् धनं दाशति स इत् एव सुदानुः स्ववान् ऋतावा = He, O gods, is rich (सुदानुः = स्ववान् = ऋतावा) who gives away in charity (दाशति) wealth (त्मन्) of (i. e. given by) you (वां). The rich man must be liberal. ऋतावा therefore means possessed of wealth.

विप्रः = विप् + रः. विप् = to give (wealth or offerings). प्रयन्ति यज्ञं विपयन्ति वर्हिः (७०३) = (The gods) give (यन्ति = विपयन्ति) wealth (प्र = यज्ञ = वर्हिः). येना दशग्वमधिगुं वेपयन्तं स्वर्णरम् । येना समुद्रमाविथा तमीमहे (८०३) = हे इन्द्र येन रथिणा त्वं दशग्वम् अधिगुं वेपयन्तं स्वर्णरं समुद्रं च आविथ तं रथिम् ईमहे = We beg of thee, Indra, that with which thou didst endow D. etc. वेपयन्तं स्वर्णरं = S. who constantly gave. वेपिष्ठो अङ्गिरसां यद्व विप्रो मधु छन्दो भनति रेभ इष्टौ (६०३) = The riches! (वेपिष्ठः = विप्रः) of the A's, the singer or praiser (रेभः), sings (भनति) a sweet (मधु) song (छन्दः) on obtaining wealth (इष्टौ).

Agni, Indra, the gods in general and men are called विप्र. The gods are not priests in any sense. In order to be used of gods and men the word must have some other sense. विप्र must mean a giver either of wealth or of offerings or of wealth only as men too are required by the gods to give away wealth.

ते घेदग्ने स्वाभ्यो ये त्वा विप्र निदधिरे नुचक्षसम् । विप्रासो देव सुक्रतुम् (८०३); Agni and the gods who make over Agni to men are both विप्र; vide P. 204 No. 344. The interpretation given there requires correction. The gods were rich (स्वाभ्यः = विप्रासः) and endowed Agni with wealth; hence he is विप्र, देव, नुचक्षस् and सुक्रतु.

विप्रेभिर्विप्र सन्त्य ग्रातर्यावभिरा गहि । देवेभिः सोमपीतये (५०३); here too both Agni and the gods are विप्र.

सुमतिभिरप्य विप्राविहा गतम् (८०३) = हे निप्रौ अश्विनौ इह सुमतिभिः

उप आ गतम् विप्रौ = O rich and generous As/wins ; सुमतिभिः = with abundant wealth. Two gift-horses (वाजिनौ = अर्वन्तौ) are विप्रा i. e. conveyors of wealth or accompanied by cart-loads of wealth (८५५).

मो षु त्वामत्र वहयो हि विप्रा नि रीरमन् यजमानासो अन्ये (२५६) = let not many sacrificers (विप्राः = यजमानाः) cause thee to halt on the road. Thus विप्र means (1) a donor, (2) one that makes offerings. It means also (3) wealth as in स नो वाजाय अवसे इये च राये धेहि शुमत इन्द्र विप्रान् (६५७) = Give (धेहि) us, O Indra, wealth (रथ्य), abundant (शुमतः) riches (विप्रान्) that we may have abundant wealth (वाजाय = अवसे = इये). In the present Rk. विप्र means having wealth. त्वोतासो मधवचिन्द्र विप्रा वयं ते स्याम सूरयो गृणन्तः । भेजानासो वृहद्विवस्य रायः (४५८) = हे मधवन् इन्द्र त्वोतासः त्वोताः वयं ते गृणन्तः वृहद्विवस्य रायः भेजानासः विप्राः सूरयः स्याम्. त्वोतासः = rewarded or endowed with wealth by thee. वृहद्विवस्य रायः भेजानासः = possessors or enjoyers of abundant wealth. गृणन्तः = liberal in giving. विप्राः = सूरयः = rich men (4). ते = those well-known. ४५८ has गव्यन्तः, विप्राः, अश्वायन्तः and वाजयन्तः; all four mean desirous of wealth (5). विप्र means a wise man (6) as in एकं सत् विप्रा बहुधा बदन्ति (१५५).

मन् (= to beg) + मन् = मन्मन् = what is begged, wealth. तत्रो रास्व सुमहो भूरि मन्म (४५३) = हे सुमहः अग्ने मे महा तत् भूरि मन्म रास्व देहिः सुमहः = O rich one. मन्मानि चित्रा अपिवातयन्त एषां भूत नवेदा मे क्रतानाम् (१५५) = हे मरुतः चित्रा चित्राणि धनयुक्तानि मन्मानि धनानि अपिवातयन्तः ददतः यूर्यं मे महाम् एषाम् क्रतानां नवेदाः दातारः भूत भवतः एषाम् क्रतानां = of these (i. e. abundant) riches. यजिष्ठं त्वा यजमाना हुवेम ज्येष्ठमङ्गिरसां विप्र मन्मभिर्विप्रभिः शुक्र मन्मभिः (१५३५) = हे विप्र शुक्र अग्ने मन्मभिः विप्रभिः यजिष्ठम् अङ्गिरसां ज्येष्ठं त्वा त्वां यजमानाः वयं हुवेम आह्यामः. यज् = to give. यजिष्ठं (= the greatest giver) = ज्येष्ठं. मन्मभिः = विप्रभिः = with riches. सं त्वा शिशामि जागृहि अदव्यं विप्र मन्मभिः (१०६५) = I beg (शिशामि) wealth (सं) of thee (त्वा), give (जागृहि), O giver (विप्र), unassailable (अदव्यं) wealth filled with wealth (मन्मभिः). युवं विप्रस्य मन्मनामिरज्यथः (१५१) = You rule (इरज्यथः) over wealth (विप्रस्य = मन्मनां).

For श्रृंत् (= wealth) vide P. 257 No. 50 and P. 272 (b). In वाजश्चुतासः, वाजश्रवसं and वाजश्रवसः, श्रुत् and श्रवस् mean wealth and nothing else. ऋभुतो रथिः प्रथमश्रवस्तमो वाजश्चुतासो यमजीजनन् नरः (४३५) = From the Rbhus comes abundant (प्रथमश्रवस्तमः) wealth (रथिः) which (यं) the richest (वाजश्चुतासः) donors (नरः) have created. स गोमधा जरित्रे अश्वश्चन्द्रा वाजश्रवसो अधि धेहि पृक्षः (६३६); गोमधाः, अश्वश्चन्द्राः and वाजश्रवसः qualify पृक्षः and mean abundant. अग्निं वाजश्रवसं (३३) = to Agni who has abundant wealth. दीर्घं श्रुत् यस्य सः = he who has long-lasting and abundant wealth.

इयतिं = gives. अयं विप्राय दाशुये वाजान् इयतिं गोमतः (१०१२४) = This (i. e. Sōma) gives abundant (गोमतः) riches (वाजान्) to the sacrificer that gives offerings or to the rich man (विप्राय) who gives it away in charity. स ते पुरनिधं तविर्णीमियतिं (१०१२२); तविर्णी = abundant; पुरनिधं = wealth.

आ नो रथं मदच्युतं पुरुक्षुं विश्वधायसम्। इयतो मरुतो दिवः (८४१) = Send (इयर्त) us (नः) from heaven (दिवः आ), O Maruts, abundant (मदच्युतं = पुरुक्षुं = विश्वधायसं) wealth (रथं). इयृ = to send, to give. इयमि, इयतिं and इयर्त seem to be its only forms in RV.

ब्रह्म = wealth. ब्रह्माणि हि चक्रपे वर्धनानि (६३३) = Thou givest (चक्रपे), O Indra, riches (ब्रह्माणि) that prosper (a man). अव त्वे इन्द्र प्रवतो नोर्मिर्गिरो ब्रह्माणि नियुतो धवन्ते (६३४) = Into thee (त्वे), O Indra, rush (अव + धवन्ते) riches (गिरः = ब्रह्माणि = नियुतः) like (न) the billows (ऊर्मिः) or a current of a river rushing down a precipice (प्रवतः).

कृतं ब्रह्माणि सूरिषु प्रशस्ता (७४२) = Give (कृतं), O Indra-Varuna, abundant (प्रशस्ता) riches (ब्रह्माणि). प्र धनम्। तेन युक्तं शस्तं धनं येषु तानि. सूरिषु = सूरिभ्यः = to men who being rich give away their wealth. ब्रह्मन् may mean a prayer but not here.

अव = to give, to endow with. विश्वा धियो अविना प्रावतं मे। अस्मे रथिं नासत्या वृहन्तं० श्रुत्यं राथाम् (१३१०) = हे अविनौ मे महां विश्वा: धनेन पूर्णाः धियः धनानि प्र धनम् अवेतं दत्तम्। हे नासत्यौ अस्मे

अस्मभ्यं वृहन्तं श्रुत्यं रथं रराथां दत्तम्. श्रुत्यं = full of wealth (श्रुत्). वृहन्तं = large.

उभा शंसं नासत्यावतं मम (११२३) = हे नासत्यौ मम महाम् उभा उभौ शंसम् अवतं दत्तम्. उभा = both of you. शंसं = a gift.

सेदुग्रो अस्तु मरुतः स शुभ्मी यं मर्त्यं पृष्ठदश्वा अवाथ (७४०) = हे पृष्ठ-दश्वा: मरुतः यं मर्त्यं यूयम् अवाथ अवथ सः इत् एव उग्रः सः शुभ्मी अस्तु. उग्रः = शुभ्मी = wealthy. मर्त्यं = a penniless man. अवाथ = help with money. पृष्ठ अश्वः येषां ते = those that have bright wealth i. e. gold.

I render यस्य ब्रह्माणि अवाथः by यस्मै ब्रह्माणि धनानि अवथः दत्यः. I have quoted 3 instances of अव्; in the 1st there is मे and in the 2nd मम; अव् in these two Rks. means to give. In the 3rd it means to reward or help with wealth. If ब्रह्माणि means prayers, यस्य etc. would mean:—whose prayers you reward with wealth. I take यस्य in the sense of यस्मै; ब्रह्माणि therefore means riches.

शरद् does mean autumn as in पद्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतम् (७२२) and in शतं जीव शरदो वर्धमानः (१०३२३). But it cannot have that sense in विदुषे अस्य वीर्यस्य पूरवः पुरो यदिन्द्र शारदीरवातिरः (११३१) and सप्त यत्पुरः शर्म शारदीदर्ते (११३४।६३०). Indra smashes 7 strongholds containing wealth (शरदः). How शरद् came to mean wealth I cannot say. I have a suspicion, however, that words for days, nights, months and the seasons are used in RV to denote wealth, perhaps on account of their association with light or plenty.

अस्मे प्र यन्धि मधवन् क्रजीपिन् इन्द्र रायो विश्ववारस्य भूरेः । अस्मे शतं शरदो जीवसे धा अस्मे वीरान् शश्वत इन्द्र शिप्रिन् (३२२). मधवन् = क्रजीपिन् = इन्द्र = शिप्रिन्. प्र = रायः = शरदः = वीरान् = riches. विश्ववारस्य = भूरेः = शतं = शश्वतः = abundant. यन्धि = धा = give. जीवसे = that we may live in prosperity.

यावो न द्युम्नैरभि सन्तो अर्यः क्षपो मदेम शरदश्च पूर्वीः (४३२) = overcoming or surpassing (अभि + सन्तः) foes (अर्यः) by our riches

(दुर्मैः), we would enjoy (मदेम) large (पूर्वीः) riches (श्रपः = शरदः). नक्षन्त इन्द्रं शरदः सुपृक्षः (७१०३) = abundant (सुपृक्षः) riches (शरदः) wait on (नक्षन्ते) Indra.

स रेतोधा दृष्टमः शश्वतीनां तस्मिन्नात्मा जगतस्तस्युपश्च । तन्म क्रतं पातु शतशारदाय (७१०३) = He (the rain-god) is a giver of wealth (रेतोधाः), a showerer (दृष्टमः) or giver of abundant riches (शश्वतीनां). On him depends the life (आत्मा) of things moving (जगतः) and stationary (तस्युपः). May he give (पातु) me (मे) that (i. e. abundant) wealth (क्रतं) that I may live in prosperity (शतशारदाय).

न besides meaning 'not' and 'like' (इव) also means in a moment, immediately, as soon as. Even Sāyaṇa at times renders that particle by संप्रति i. e. at once.

वैश्वानरो जायमानो न राजावातिरत् ज्योतिषाम्निस्तमांसि (६१०६) = Agni, ruling over riches (राजा = वैश्वानरः), dispelled (अवातिरत्) in a moment (न) darkness by his light, the moment he was born (जायमानः). Both Yāska and Sāyaṇa render न by इव and the former is obliged on that account to misinterpret जायमानः and राजा. Sāyaṇa simply says राजेव.

त्वं हि दद्वाम भवन् विचेता अपा वृथि परिवृतं न राधः (७१०५) = Possessed of riches (विचेताः), O rich (भवन्) Indra, force open (अपा वृथि) strongholds (दद्वाम = दद्वानि) and the wealth (राधः) enclosed therein (परिवृतं) at once (न).

न in रथ्यं न सुन्वते सत्वा means at once; vide P. 179 No. 256.

हे सुकृत् मित्रावरुणौ यस्य यस्मै युवां ब्रह्माणि अवाथः अवथः सः क्रतावा विप्रः दीर्घश्रुत् (भूत्वा) वां मन्मानि प्र इयर्ति यत् यस्मात् (तस्य) शरदः युवां क्रत्वा न सद्यः एव आ पृणैथे = That (man), to whom you grant riches, having become wealthy, gives away your riches (i. e. the riches given him by you), O abundantly rich (सुकृत्) Mitra-Varuna, since you fill his exchequer with wealth in a moment. Or न may mean 'constantly, unceasingly'. क्रतावा = विप्रः = दीर्घश्रुत्. Vide P. 120 No. 64. There I wrongly rendered यत् by यदा and meant a sacrificer by विप्रः.

(s) गोमायुरदादजमायुरदात्पृश्निरदाद्वरितो नो वसूनि । गवां मण्डूका ददतः शतानि सहस्रसावे प्र तिरन्त आयुः (७४०३).

Both Lowing Cow and Bleating Goat have given,

Spotty and Tawny, too, have given us riches.

The frogs give kine by hundreds; they for pressings.

Of Soma thousandfold, prolong existence

(Winternitz's History of Indian literature Vol P. 109).

Macdonell :—He that lows like a cow has given us riches, he that bleats like a goat has given them, that spotted one has given them and the yellow one. The frogs giving us hundreds of cows prolong our life in a thousandfold Soma-pressing. W. gives no reason why he differs from Sāyana and Macdonell in rendering गोमायुः by the lowing cow and अजमायुः by the bleating goat. How does he dissolve these compounds ? गवां मायुः इव मायुः यस्य, अजानां मायुः इव मायुः यस्य must be the dissolution. In Rk. 6. गोमायुरेको अजमायुरेको clearly shows what the composer means.

पृश्नि does not mean spotty or spotted but red. मध्ये दिवो निहितः पृश्निः (५४३), = the red (Sun) is placed in the centre of heaven. अरुरुचदुपसः पृश्निः (१६३) = Red (Soma) shines brighter than the Dawn. Here Soma is identified with Agni who outshines the Dawn. सहस्रसंख्याकाः गोपयन्ते उत्पद्यन्ते इति वर्ष्यतुः सहस्रसावः (सायणः). सहस्रं धनम् । तस्य सावे दाने = in the distribution of wealth. आयुः = wealth.

(t) यदिन्द्राहं यथा त्वमीशीय वस्व एक इत् । स्तोता मे गोपखा स्यात् (८१४) = हे इन्द्र यथा त्वं वस्वः वसुनः एकः इत् एव ईशिषे तथा यत् यदि अहं वस्वः एक इत् ईशीय तदा मे मम स्तोता गोपखा स्यात् = If I were, O Indra, sole (एकः इत्) master (ईशीय) like thee (यथा त्वं) of wealth (वस्वः), my suppliant (स्तोता) would be rich in kine (गोपखा). गावः सखा धनं यस्य स गोपखा.

If I, O Indra, were like thee,
Lord of all the gods (वस्वः) that be,
My worshipper should never lack
For herds to call his own.

(Winternitz P. 80)

वस्वः is another form of वसुनः. वसु does not mean a god here.

(u) शिक्षेयमस्मै दित्सेयं शाचीपते मनीषिणे । यदहं गोपतिः स्याम् (८५४)
 =If I were lord of cows i. e. wealth, I would give (शिक्षेय) and
 (again) give (दित्सेय) to the solicitor (मनीषिणे), O master of
 gifts (शाचीपते). शिक्षेयं = दित्सेयम्.

Gifts would I bestow (शिक्षेयं) on him,
 On that wise singer (मनीषिणे) blessings shower (दित्सेयं),
 If I, as thou, O lord of power (शाचीपते),
 The Masters of the cattle were (गोपतिः).

(Winternitz P. 80).

शाची = a gift and not power.

(v) न तिष्ठन्ति न नि मिष्यन्त्येते देवानां स्पश इह ये चरन्ति ।

अन्येन मदाहनो याहि तूयं तेन वि वृह रथ्येव चका (१०३०).

स्पशः: अहोरात्रादयः चाराः । आहनः: मम अपहन्त्रि । असह्यभाषणेन
 दुःखयित्रि । वि वृह धर्मार्थकामान् उद्यच्छ । यथा रथस्य चक्रे रथम् उद्य-
 च्छतः तथा.

They stand not still, they never close their eyelids,
 Those sentinels of God who wander round us.
 Not me-go quickly, wanton, with another,
 And hasten like a chariot-wheel to meet him.

(Winternitz P. 106).

स्पशः: = spies (who secretly watch human affairs). देवानां
 स्पशः: = spies appointed by the gods. Sayana refers to a modern
 sloka अहश्च रात्रिश्च उभे च संध्ये etc. Day, night etc. all observe
 men's doings. आहनः: = Wanton; this is absolutely wrong.
 आहनस् in Rv. means dear, agreeable. Sayana was misled by
 Yaska who says:—आहंसि इव भाष्माणा इति असभ्यभाषणात् आहनाः
 इव भवति (निरुक्त ४२). This false interpretation is due to the
 itch for derivation. Yama calls Yami सुभगे in Rk. 12. तेन वि वृह
 रथ्येव चका is unintelligible.

(w) बतो बतासि यम नैव ते मनो हृदयं चाविदाम ।

अन्या किल त्वां कष्येव युक्तं परि ष्वजाते लित्वजेव वृक्षम् (१०४१).

बतः दुर्बलः । मनः मनोगतं संकल्पम् । हृदयं तु द्विगतम् अध्यवसायम् ।
 कक्ष्या रज्जुः । युक्तम् आत्मना संबद्धम् अश्वम् (सा०). बतः बलात् अतितः
 (निरुक्त ६२८).

Alas ! thou art indeed a weakling, Yama;
 We find in thee no trace of heart and spirit.
 As round the tree the woodbine clings,
 Another will cling about thee, girt as with a girdle,

(Winternitz P. 106).

वतो is not वतः but वत + उ. वत is repeated to express indignation. Verily, verily thou art (a close-hearted rogue). मनः=हृदयम्. (I must confess) I did not know or read thy mind, thy heart aright. कक्ष्या is not a rope which is its modern sense but a caparison. युक्त = a horse. As a caparison covers the body of a horse.

लिङ्गेव वृक्षं = (or more correctly) as a creeper covers a tree all round. Sāyaṇa is right in saying that there are two comparisons. The 2nd comparison is apter than the 1st. The caparison covers the body of a horse but not wholly. Cf. इन्द्रासोमा परि वां भूतु विश्वत इयं मतिः कक्ष्याश्वेव वाजिना (७५५) = May this prayer invest you two all round as does a caparison two horses. कक्ष्या is something that passes round a horse's body. What it exactly was I do not know. परि व्यजाधं दश कक्ष्याभिः (१०१०) = hold the crushing-stones with the ten कक्ष्याः viz. the ten fingers which coil themselves round the stones that crush or pound Sōma. The fingers are called दश युक्ताः i. e. ten mares and दश कक्ष्याः in 10%. उतो स महामिन्दुभिः पद्युक्ताँ अनु सेपिष्यत् (१३५); here युक्तान् = अश्वान्.

Omission (under क्रतु)

(353) क्रतुप्रावा जरिता शश्वतामव इन्द्र इद्धद्रा प्रमतिः सुतावताम् (१०३६). क्रतुः धनम् । तेन युक्तः ग्राः धनम् । तत् विद्यते तत् ददाति च असौ क्रतुप्रावा=one that possesses and gives away abundant wealth. क्रतुं अनं ग्राति ददाति असौ क्रतुप्रावः. That is the difference between क्रतुप्रावः and क्रतुप्रावा. जरिता = अवः = a giver. दात् = to give, a gift, wealth. शश्वतां = of the wealthy, of donors. Indra alone (इन्द्रः इत्) is the richest treasure (भद्रा प्रमतिः) of those that extract and offer Sōma to him (सुतावतां).

This Rk. should have been placed after No. 177 P. 158.

Misinterpretations Corrected

अकव and कव

P 1 कु (= to give, a gift) appears in अकूपार, कुचर, अकुञ्जक and अप्रतिष्कृतः. कव and कवि come from the same root. कु + अः = कवः = a giver, a gift. कु + इः = कविः = a giver, a gift. कवेन युक्तः कवस्य दाता वा कव्यः काव्यश्च. काव्य like सौभग, सौमनस and सौथ्रवस means riches. कवानां दातृणां सस्वा कवाससः. कवानाम् अरिः कवारिः. अ in अकव, अकुञ्जक, अकूपार, अपार, असुर etc. is not negative. It is a pronominal base like त, य and क and means 'this' i. e. abundant in these words. अकवाभिः ऊतिभिः=with rich gifts. अ is negative in अकवारि. अकवानाम् अदातृणाम् अरिः अकवारिः; अकवारी is feminine.

P 2 (3) Wealth (दैवी पूर्तिः = दक्षिणा = देवयज्या) is not for the enemies of donors (कवारिभ्यः), as these never give (पृणन्ति). (5) अकवैः = अदातृभिः. (6) कव्य=rich. (7) Are कव्य and नहृष्य names of tribes or do they mean rich men? (8) कव्यैः=सुविद्वेभिः=सत्यैः=धर्मसद्ग्रिः = with the Pitrs who give wealth. (9) आयोः धनस्य कव्यता कव्यतया प्राच्युर्येण इमाः वह्यः प्रजाः धनानि मनूनां मनुष्येभ्यः अजनयत् अदात् पुर्वया निविदा = with rich gifts. यु = to give; a gift. आ + युः = possessed of gifts; wealth. (10) अकवाः अत्यन्तधनवन्तः मरुतः महोभिः धनैः प्रग्र धनसमूहं जायन्ते ददति. (13) अकवेभिः = उत्त-मेभिः = rich, abundant.

अक्र

P 4. क्र is the root in क्रतु (P 212). अ अत्यन्तं कं धनं यस्य सः अकः. (1) विद्येषु = दानेषु. दीद्यत् = gives or giving. (2) उभयान् विद्वान् = giving both (heavenly and earthly wealth). वेषि = givest. यजत्र = O giver. शास्यः = full of gifts. (3) महीनां धनानां समिथे संगमे. (4) नवं धनम् । तेन युक्ता जा धनं यस्य स नवजाः. (5) अविद्वान् = अचेताः = not having wealth. विद्वांसौ = दातारौ. अक्रौ = rich. दुरः पृच्छेत् = should solicit treasures.

अक्रान्

PP 5-6. अक्रान् most probably means 'gaves' wealth in all

the 4 Rks. विर्घमन् (1 and 4) = a store of wealth, a treasure. प्रथमे = rich.

(1) पु = to give. पर्वन् = a gift. पर्वतः = one who makes gifts. नि + सादि = gave. (2) वाचं = wealth. देवो न सूर्यः = rich like the Sun.

अजस्

PP 6-7. I am not satisfied with my interpretation of this word. As an epithet of Agni it occurs in company with यविष्ट, वसो, ऋतावा, जातवेदाः, नृमणाः, ऋतधीतयः and दस्माः. It must therefore refer to wealth, giving, gifts etc. मा जस्वने वृष्टम नो ररीथाः (P 224 No 5); here जस् may mean wealth and not 'to be hungry'. जस् (= to give) + रः = a giver, a gift. अ = abundant. अजस्त्र = who or which has abundant wealth. अ would be negative if जस् in जस्त्र means to be hungry. अजस्त्र = wealth in which there is no possibility of hunger, inexhaustible wealth.

अज्र

PP 7-8. (1) स्त is found in स्तन, पवस्ते and perhaps in स्तभूयन्. यस्ते स्तनः शशयो यो मयोभूर्येन विश्वा पुष्पासि वार्याणि । यो रत्नधा यो वसुविद् यः सुदत्रः सरस्वति तमिह धातवे कः (१०५४) ; the स्तन of S. is a giver of wealth and she is requested to bestow it. It cannot be her breast but her treasure. पीपिवांसं सरस्वतः स्तनं यो विश्वदर्शतः । भक्षीमहि प्रजामिषम् (७५६) ; S. is a male and not a female; his स्तन is packed with wealth; it is to be divided. स्तनं = प्रजां = इयं = wealth. दिवेदिवे सहुरिः स्तन् अवाधितः (१०५३) = wealth (स्तन) surpassing the wealth of all (सहुरिः) is abundant (अवाधितः ?) for continuous prosperity (दिवेदिवे). So स्त (= to give) seems to be a root of which स्तन् may be the pres. part. and स्तन a noun. स्त + वान् = having wealth. द्वे पवस्ते परि तं न भूतः (१०५४) = The two ladies (द्वे = रोदसी), though ever so wealthy (पवस्ते), do not surpass (परि + भूतः) him; पव from पु = to give. पवः धनम् । तेन युक्तं स्तं ययोः ते. Sayana:—पवतिर्गतिकर्मा । औणादिकः अस्तप्रत्ययः । महत्त्वेन सर्वस्याभिभवनाय गच्छन्त्यौ. स्तभूयन् = giving wealth.

P 9. (9) दुर्गे चित् सुसरणं = दुर्गे दारिश्चे अपि सु धनं तस्य सरणं वानम्. सृ = to give.

अण्व and अण्वी

P 10. (1) सूरा: = the wealthy. सु + ऊ + रः = सूरः. (2) ऋक्वाः = सूरः = wealthy. ऋक् (= wealth) + वान्. (3) Alter वारा to धारा and drop वारा वाराणि.

अति

P 15. (3) पान्तं = पातारं = दातारम्. उत्रं = दातारम्. The 2 words qualify इन्द्रं. (4) सुनीतिभिः = with grants of wealth.

P 16. (7) चर्षणीनां राजानः = masters of riches. (8) वीरः धन-वान् दाता इन्द्रः उत्रम् उत्रम् अत्यन्तं धनं दमायन् ददत् अन्यम् अन्यम् सर्वान् शत्रून् अति नेनीयमानः सततं नयन् शृण्वे श्रूयते.

P 17. अति + क्रम्. (1) अहविः = without wealth. महीयते = is given wealth. You bestow wealth on all poor people. So help me, O donors (दत्ता). जरतं पणः असुं = give me the abundant wealth (असुं) of the miser. विग्राय = वचस्यवे = to one that desires wealth. ज्योतिः कृषुतं = give luminous wealth.

P 18. अति + सृज्. (1) आशावः = donors.

P 19. अति + या. (2) पित्र्वनानि = वसूनि. परुषाणि = bright. पित्र् = दनं = a gift. पित्र् धनं तेन युक्तं दनं पित्र्वनम्. पित्र् like पा may mean to give. यथिवान् = ददत्. पवित्रम् अति अव गच्छति. शाद् = to give. शादं = a gift. Soma passes through the strainer giving riches to add to our riches (शादेषु). Quotation:—हे वसो विश्वानि वियुराणि पित्र्वनानि सु च सुवहान् अमिवान् च कृषि देहि. वियुरा? मित्रः = wealth. अमित्रः = abundant wealth. सु धनम्। तेन युक्तं सहं धनं येषु तान् = abundant. Give abundant, plentiful riches.

P 20 (4). देवं धनं युः दाता.

P 22 (1) The donor (उत्रः=पुरोहितः) gave (चेकिते) wealth (प्र) out of his wealth (वीर्येण) for (securing to the devotee) abundance (विश्वस्मै = कर्मणे). कृ (= to give) + मन् = a gift. विश् (= to give) + वं = a gift. देवस्य धनस्य तातिः दानं यस्मिन् तावदानं प्र धनम्. (4) ऋतं = प्र = जातं = धनम्. ऋतेन युक्तं प्र। तेन युक्तं जातं

यस्य सः वृहस्पतिः. अर्थः अरे: धनम् अर्हात् = which would be more valuable than that of the enemy.

P 23. (5-7 and 11) अन्यान् = enemies. (8) जातेन धनेन जातं धनम् अति प्र सर्वते ददाति. अति like प्र probably means wealth. (9) मज्जना = अमत्येन = नास्त्रा = धनेन. मातुपाणां जनिम = the wealth of men. अति प्र सर्वे as in 8. (10) महित्वं = wealth. महा = by its abundance. पुरु धनम् । तेन युक्ता माया धनं यस्य. (11) That wealth surpasses other wealths (अग्नीन्).

P 24 (12) मधोनां वाजदावा = a giver of wealth to the rich. पत्तानि विश्वानि चकार = gives abundant riches.

P 24 (14) असमः = abundantly rich. अ = abundant. स = wealth. मः is an affix. अयस् = gold. अयासः = The Maruts who have gold. अयास्य = मरुत्वान् = wealthy. नृभिः = ओजसा = by his wealth. ए + कः = rich? इ = to beg, to give. Just as इ + चः is एचः, so इ + कः is एकः. अ + युजः = अयुजः = पूर्वीः = विश्वा = विश्वानि = full of wealth. कु + स्तिः = कुष्ठिः = abundant wealth. कुष्ठीः = जातानि. अति = प्र = wealth. वाद्युधे = ददौ. Rich Indra gave abundant wealth. (15) सृ = to give. सृत्वरी = a giver. ओजसा = धनेन. सिन्धुः सृत्वरीणां प्र धनम् ओजसा धनेन अतिशेते. (16) स्तं धनम् । स्ते धने गः (?) गच्छति असौ स्तेगः = the wealthy one. For स्तं vide अज्ञ P 307. (19) शवसः धनस्य पुत्र दातर्. कामकातयः (?) त्वे त्वयि सु धनम् अवृत्रन् निहितवन्तः (वृ. = to give) or वृत् (= to give). अ + वृ + त्र + अन्; or अ + वृत् + रन्.

P 27 (3) महित्वा = by (your) wealth. अन्यानि विश्वानि भुवनानि = all other rich things. (10) सु धनम् । तेन युक्ता मतिः धनम्. सः प्र अति शृण्वे ददाति. प्र = अति = wealth. (11) अति = विश्वं = wealth. ववक्षिथ = thou givest. (12) Thou givest (ववक्षिथ) this (इदं) i. e. abundant wealth (अति = विश्वं = भुवनं). (15) विश्वानि = सान्ति = धनवन्ति. महा = by his wealth. अति यो मन्द्रः = who gives (मन्द्रः) much (अति). (16) महित्वना = by his wealth. विश्वानि पार्थिवानि (= abundant riches) seems to be an object of दाशत् like रथि वन्वन् = giving.

P 29 (19) सहांसि = धनानि. वृष्येन = by his wealth.

P 32 (1) वि राजसि = अति राजसि = thou outshiniest foes (निधः).

अन्तरिक्ष

Words like अन्तरिक्षग्रा, अन्तरिक्षसत् and अन्तरिक्षमुत् (P 66) lead me to think that the word means wealth. In 1 for instance the word seems to mean wealth. There is क्ष in it as in शुक्ष and तुविक्ष. But what is अन्तरि ?

P 38 (1) वृत् (= to give) + वं = full of wealth. धीरं = वृहत् = धनम्. पतिः = an owner, a donor. महित्वा = धनेन. (2) विश्वं भुवनं सिपक्षि = thou givest abundant wealth. छाया ?

P 40 (9) वर्चस् = त्वेषः = भानुः = bright wealth. अर्णवः = नृचक्षाः = full of wealth. अर्ण = नृ = चक्षस् = wealth.

P 41 (12) पुरु = ध = प्र = सू = धनम्. धनस्य दाता पुरुधप्रसूतः. सर्वं धनम् । तस्य तातौ दाने. (14). महित्वना परिभूः = surpassing by his wealth. विभिः व्रतैः अभि नो रक्षति त्मना = gives (रक्षति) us (नः) wealth (अभि) out of his 3 i. e. abundant riches (व्रतैः = त्मना). (15) मधु = wealth.

P 42 (10). भानुः = wealth. भानुमः = O wealthy one. समन्तं qualifies रथं and is probably the same as भानुमन्तं. समन्तं = भानु-मन्तं = containing wealth. यजतः = one that has and gives wealth; containing wealth. यजतेभिः देवैः = with the wealthy gods; with abundant riches. Agni is to sit in a chariot with the wealthy gods or full of abundant wealth. पथीनां धनानाम् उरु महत् अन्तरिक्षं धनं विद्वान् = giving large wealth out of thy riches. देवान् = the gods; riches. हविः अद्याय = for eating oblations; for giving wealth. अद् = to give. अद्याय = दानाय. रथं = a chariot; wealth. आतिष्ठ = sit in; give The Rk. has a double sense.

P 43 (19) Since (यथा) you give (दधिष्वे) wealth (स्वयं = तविर्या), do give (विद्) a deal (वृहत्). Wealthy (महान्तः) as you are, you rule over (राजथ) and give wealth (वि) on a large scale (उर्ध्या). The Maruts filled (विमिरे) the mid-region (अन्तरिक्षं) with wealth or gave (विमिरे) wealth (अन्तरिक्षं) out

of their wealth. Their riches (रथाः) increase (अवृत्सत्), while they are giving (यातां) wealth (शुभं).

P 44 (22) व्रतपाः धनदाता अग्निः व्रतानि धनानि अरक्षत् अददात्।
अन्तरिक्षं धनं वि अमिमीत ददाति. महिना = धनेन.

P 45 (24) पर्थिवानि वसूनि. उह = रजः = अन्तरिक्षं = धनम्.
आपमुषी दात्री सरस्वती निदः धनं पातु ददातु. नेदिष्टु is the superlative
of निद्. (25) You gave (अप्रथतं) us (नः) riches (रजांसि) for
prosperity (जीवसे). (26) रजसः धनस्य पतिः दाता. (29) अन्त-
रिक्षं = रोचना = धनम्. वि + अतिरत् = gave.

P 47 (30) नृशंसः = wealthy. (31) असुं = तन्वं = पश्यां
स्वस्ति = wealth. (32) सतः धनस्य पती सत्पती. तन्वा समोकसा =
identical with wealth. (33) अभिव्रता = अभिव्रते = धनयुक्ते. यज्ञि-
यानि = full of wealth, आप्मुः = gave. अन्तरिक्षं = स्वर् = wealth.
वशं etc. = the gods put wealth (वशं) into wealth (तन्वि). (34)
May he grant (शृणवत्) riches (वचांसि) to me (मे). देवासः =
सूरयः = the rich gods.

P 48 (35) भानुना आततान् = filled with bright wealth.

P 50 (40) नृचक्षाः = wealthy.

P 51 (45) दर्शता = one that gives wealth. चित्राः = असृतासः =
wealthy. जनयन्तः दैव्यानि व्रतानि = producing i. e. giving abun-
dant wealth.

P 52 (46) सुपर्णः = गमीरवेपाः = rich. पृ + नं = पर्णं = wealth.
(47) वज्जिणं = धनवन्तम्. ओजसा = in point of wealth. (49) मदे
उक्थानि शंसति = gives riches for prosperity.

P 53 (50) स्वर्णरं = a region full of wealth. ओजसा स्कम्भुः
= filled with wealth. स्तवन्ते = ददति. मनुषाय = to man.

P 54 (53) अद्ध् (= to give) + नं = अद्धणं = a gift. या = to
give, a gift. अद्धणायावानः = possessed of gifts.

P 55 (58) सु धनम्। तेन युक्तं वीर्यं धनम्. उक्थयं = full of
wealth. (59) महित्वं = wealth. स्वं धनम्। तस्य राट् राजा. स्वं
धनम्। तेन युक्तः रिः धनं यस्य. अम = wealth. अम + त्रः = wealthy.

विश्वगृतः = having abundant (विश्व) gifts. रणाय धनाय आवचक्षे धनं वहति. दमे = into the treasure. (60) रथीः = one giving chariots of wealth. सु धनम् । तेन युक्तं युज धनं येषु तान्.

P. 56 (61) मा = to give. मात्रा = a gift. मात्राभिः = देवेभिः = मज्जना = by his wealth. रोचमानः = shining with wealth. क्रज्जीर्णी = the rich one. विश्वं धनं ददाति असौ विश्वतः. उरोः = महतः = than the rich (aerial region). (62) अमात् = than the rich (aerial region). (64) सुवृक्तिभिः = with abundant riches. (65) अ = अत्यन्तम्. ध = धनम्. अत्यन्तं धनं प्रीणतः तौ अधिग्रियौ. कं = धनम्. कधिग्रियौ = givers of abundant wealth. अधिग्रीः अधिग्रियौ अधिग्रियः etc. is the declension. कधिग्रीः to be declined similarly.

P 58 (70) दिवः अन्तरिक्षाच धनम् आनीय तत् पातु ददातु । पार्थिवेभ्यः धनेभ्यः धनं ददातु. (72) पन्थाः = riches. पूर्वासः = full of wealth. अ + रे + नु = अरेणु = full of wealth. सु धनम् । तेन युक्तं रुतं धनं येषु. तेभिः पथिभिः = with those riches. सु + ग = full of wealth. रक्ष = अधिवृहि = endow. देव = O rich one. (77) ऊ (= wealth) + मा: = possessed of riches. सु धनम् । तेन युक्तः हवः येषां. यजत्राः = givers of wealth.

P 01 (80) असुरस्य = श्रुतस्य = धनवतः धनस्य दातुश्च. इमां महीं मायां = abundant wealth. प्र = धनम्. योचं = I solicit. (81) Give (अव) wealth (नायं). नी = to lead to. नायं = that to which one is led, wealth. (83) The legends given by me are bound to be baseless. I do not understand the 2nd half.

P 63 (86) स्वं धनम् । तेन युक्ता धा धनं स्वधा = abundant wealth. (88) शुष्मी = धनवान्. वृषा = a giver. इन्द्रं धनं पुनानः ददत्. (89) स्वसृः = स्वसारः = स्वं धनं तेन युक्तं सु धनं यासां ताः = having abundant wealth. सप्त = seven i. e. abundant. अरुषीः = bright. वावशानः = विद्वान् = giving. मध्वः मधुसदशस्य धनस्य कं समूहम् उत् धनं जमार ददौ. दश = that one may have bright wealth. पुरा धनेन युक्ताः जाः धनम्. येमे=ददौ. पू = to give; a gift. सनं = a gift. पू धनम् । तेन युक्तं सनं धनं तस्य वर्ति समूहम् अविदत् ददौ. अन्तरिक्षे अन्तर् पुराजाः इच्छन् = seeking wealth in heaven. (90) वाययः = नरः = those possessed of wealth.

P 64 (92) पथिभिः=धैर्यः. (93) उग्रा = having wealth. रजसः धनस्य विमानः दाता. कं = धनम्. कस्मै = देवाय = to the rich one.

P 65 (94) पथिभिः = धैर्यः. अपां धनानां सखा स्वामी. प्रथ + मः = rich. ज्ञाः = wealth प्रथमज्ञाः = very wealthy. कृतावा = धनवान्. (95) प्रवत् = धनम्. प्रवत्वती = धनवती. मखेभ्यः = to the rich. प्र धनम्। तत् यन्ति ददति तेभ्यः प्रयद्यन्यः. जीरं = दानु = धनम्. जीरदानवः = having abundant wealth.

P 66 (98) अन्तरिक्षं धनं प्राति ददाति असौ अन्तरिक्षप्राः. (99) रजसः धनस्य विमानां दात्रीम्. (100) अन्तरिक्षं धनं सदति ददाति असौ अन्तरिक्षसत्. (101) आत्मन्वतीभिः = अन्तरिक्षप्रुद्धिः = धनवतीभिः. उद्मेधे = समुद्रे.

अमृया

P 67 (1) नु = धनम्. नुवन्तम् = धनवन्तम्. Some rich man seems to have been dubbed an ass.

अमृक्त

P. 68-69. मृज् = to wash; what is washed, bright wealth i. e. gold. अ = abundant. अ + मृज् + तः = which contains (1) abundant wealth or which gives (2) abundant wealth. When qualifying क्रतुः (1), रथः (2), पात्रं (4), थवः (5), ओमानं (6), रत्नं (7), रातिः (8) and वाससा (12) अमृक्त has the 1st sense; in the remaining i. e. in अमृक्तः इन्द्रः (3), अमृक्ताः आपः (9) and (10) अमृक्ते चावापृथिव्यौ (11) it has the 2nd sense.

(2) स्तवध्यै = स्तवं धनं दातुम्. (3) वज्रं धनं हस्ते यस्य सः. सनात् = out of his treasure. (4) अमर्त्यै = अमृक्तम्. द्रविणः = दाः = धनम्. द्रविणोदाः विद्यते अस्य स द्राविणोदसः. (9) अमृताः = अमृक्ताः. प्र = स्तु = भा = wealth. प्रस्तुभानः = giving abundant wealth. (10) सुरणाः = अमृक्ताः. (11) स धनम्। तस्य पत्नी पत्न्यौ दात्र्यौ.

अयासः and अयास्यः

P. 72. अयस् = gold. In 1st अयसे = श्रवसे and in 4th अयसे = धिये. अयस् when used as an adjective is declined as अयाः, अयासौ, अयासः etc. अयासः = possessed of gold. The Maruts have gold in abundance. Everything belonging to them is made of gold.

अयस् is the last member in कारुधायस्, गोधायस्, भूरिधायस्, विश्वधायस् and हरिधायस् and means gold or wealth. Indra is अयास्य and मरुत्वान् both of which mean having gold.

P. 73. भूरि धनम्। तेन युक्तानि शृङ्खाणि येषां ते. अयासः = made of or having gold. पर + मं = full of wealth. पदं = भूरि = धनम्. That region or those localities (वास्तूनि) have immense gold in them.

अवनिः

P. 74 (1) अ + वनिः = अवनिः = a treasure. वन् = to give. वनिः = a gift. महान् = full of wealth. सु धनम्। तेन युक्तः पारः धनं यस्मिन् सः. स = सं = धनम्. सखा = a giver of wealth. (2) प्रवत्वान् = having wealth. अवनिः as in No. 1. सु = प्र = wealth. सुप्रवन्धुरः = full of wealth. अहं धनम्। पूर्वं धनम्. अहंपूर्वः = having abundant wealth. यजतः = giving wealth. वृण्णः धनस्य स्थातारा दातारौ. धिष्ण्यौ = having wealth. वन्धुर् may be an ornament of chariots. Some chariots have 3, some 8. On account of their conspicuousness a chariot came to be called वन्धुर्. Perhaps वन्धुर् was a coffer or a chest that contained gold. Some chariots had 3 coffers, some 8.

P. 75 (3) महि वर्षः करिकतः = giving again and again large wealth. Wealth is bright; poverty is a dark cloud. सर्वी = the same Agni. महीं = अवर्निः = प्र = wealth. अभिर्मर्मशत् = giving. It is Agni that roars while rushing on. (5) ई = पते. वृद्धसेनाः = having large wealth. For सेना vide P. 269 No. 50. स्मद्वोदसी नः सदन्तु = may they give us (wealth contained in) spacious heaven and earth. Possessed of treasures (अवनयः) they are पृष्ठदश्वासः like chariots to which red (पृष्ठत्) horses are yoked. पृष्ठत् अश्वः धनं येषां ते = who have bright wealth. Thus पृष्ठदश्वासः may have two senses. मित्रं धनम्। तत् युज् येषां ते = always accompanied with wealth. देवाः = wealthy. Most probably both the न's mean immediately.

P. 76 (6) स्तुभः = riches. (7) कवितमस्य = देवस्य = धनवत्तमस्य. इमां मायां = abundant wealth. पर्णी = bright riches. They flow into him and yet they never fill him. (8) अवनीः = अश्वः = धनम्.

(9) अवनीः = व्रतानि = riches. रक्षन्ते = ददति. सनीळाः = अमृताः = wealthy. सनात् = out of their wealth.

P. 77 (9) सहोभिः = धनैः. अवाता = अवातानि = not doing any harm; it qualifies व्रता. (10) अवनीः = riches. वि = wealth. अधार्यः = gavest. धर्मणा = out of his wealth. दाने अधि = into the wealth (of his devotees). पुष्पिणीः? पुष्पिणीः अवनीः = riches that flower i. e. increase? प्र धनं सुवते ताः प्रस्वः (अवनीः). द्युत् = to shine. दिद्युतः = shining riches. असमाः = अ + स + माः = abundant. उरुः = धनवान्. अभिधनम्. अभितः = who gives wealth. अजनः = gavest. उक्यं धनम् । तद्वान् उक्यः. (11) मधुमत्तमं = fullest of wealth. वचः = मनीषा = शं = wealth. इदं and इयं express abundance. हृदे = to fill thy treasure. गिरः = riches. महीः = full of wealth. शवसा = धनेन. अवनीः महीः = abundant riches. There may be two meanings in अवनीः viz. riches and rivers. Agni is stuffed with riches. (12) देवैः धनैः सहिताः निदः धनानि. प्रजां = धनम्. विश्वस्य = मायिनः = धनवतः. नि वर्षय = वर्षय. वृसयस्य? अवनीः = riches. क्षितिभ्यः = for (ensuring) prosperity. विष्मेभ्यः = to the rich. वि + स + म = rich. सरस् in सरस्वति comes from सृ (= to give) and means wealth. सरस्वति = वाजिनीवति. अस्ववः = अविन्दः. There may be two meanings in अवनीः here too.

P. 78 (13) अर्वतीः = riches. क्रतायन् = giving wealth; giving. महीः अवनीः = abundant riches. अहभ्यः = for (increasing) day-bright treasures. सर् in सर्गः like सर् in सरस्वति. सर् + गः = rich. सृज् = to give; wealth. सृज् + तः = giving wealth. न = at once. सर्गः and सृष्टः qualify वरुणः.

(14) सखिः = दाता. जुहोति = ददति. अर्वा from क्र (= to give) + वन्. अर्वा = a donor. यहव्यः = full of wealth. अवनीः = riches. प्रधन्वासु गोषु = into i. e. to add to rich treasures. गोषु = into riches. प्र = धन्व = wealth. प्रधन्वा and सु may be two padās. प्रधन्वा may qualify सः. सु = धनम्. सु may be the object of सखिः or जुहोति.

अवनीः means wealth, a treasure in 1, 2, 3, 5, 9, 10, 13 and 14; a river in 4, 6, 7, 8 and 11 where it may have a double meaning; and a chariot in 15.

अश्मन्

P. 80 (3) हुवानाः = दात्र्यः.

P. 81 (4) कनिकदत् = gave. Vide correction-note on अकान् P. 5-6.

P. 83 (21) अश् (= to obtain) + मन् = wealth. शवसा धनेन युक्तम् अश्मानं धनं विभ्रत् ददत् एति. (22-23) Agni was born of wealth (दिवस्परि). अश्मनः परि = दिवः परि. Agni is ऊर्जो नपात्. (24) अश्मनोः = धनवस्त्योः द्यावापृथिव्योः.

आहाव

P. 86 (3) Give (कृते) wealth (हविः) thrice (त्रेष्वा).

कशा

P. 88 (3) वृष्णन् = a giver of wealth.

P. 89 (6) स्वेन धनेन युक्ताः. अमर्त्याः = possessed of abundant wealth. The Maruts endow (चोदत) devotees with wealth (कशया = त्मना). अ + रे + नुः. अ = abundant. रे = नु = wealth. अरेण्यः = अमर्त्याः = तुविजाताः.

P. 90 (8) विप्रा = विप्रौ = धनवन्तौ. नु = मतिः = धनम्. नविष्टा मतिः = abundant wealth. महः = धनवन्तौ. (9) वृष्णवती = laden with wealth. (10) ऊतिभिः = with gifts of wealth. महां = अतिथिग्वं = कशोजुवं = दिवोदासं = possessed of and giving, abundant wealth. कशः धनम्। तेन युक्ता जूः धनं यस्य सः. दिवः धनं दा: ददाति असौ दिवोदाः. अव् = to reward with.

P. 91 (11). प्राता = सस्तिः = a giver. कशा in 1, 4 and 6 seems to mean wealth and not a whip.

सूर्या

P. 93 प्र = पुरः = riches. दीदिहि = give. नः = to us. अजस्रया सूर्या = in a rich stream. यविष्टु = O greatest giver. शश् = to give; a gift. शश्वन्तः = full of wealth, abundant.

काष्ठा

P. 93 (1) उर्वी काष्ठा = (thy) treasure is full of wealth. उर्ह = full of wealth. (2) विप्राः = नरः = gainers and donors of wealth.

काष्ठां नक्षमाणाः = going to obtain wealth. अर्वन्तः = warriors. न = at once. (3) काष्ठां वाजिनः अत्तत = Sòmas, having wealth, give wealth (काष्ठां). सतः धनात् मतिं धनं प्र धनम् असाविषुः ददुः. (4) गिरः धनस्य सूनवः दातारः. सू + नु. Both सू and नु mean to give. काष्ठाः अत्तत = gave wealth. (5) वृत्तभस्य दातुः प्र नु महित्वं धनं वोचं याचे. प्र = नु = महित्वं = धनम्. काष्ठाः अधूनोत् = shook down wealth.

P. 96 (7) वृत्तस्य धाराः सिन्धोः धाराः इव. The streams of ghee resemble the streams of a river. शु + ऊ + घ + नस् = शूधनस् = exceedingly rich. वा = धनम्. वातं = full of wealth. प्र = मि = wealth. यहाः = शूधनासः = वातप्रमियः = अत्यन्तधनयुक्ताः. एताः धाराः अधने धनार्थं प्र धनं पतयन्ति ददति. ऊर्मिभिः पिन्वमानः अरुषः वाजी वृत्तसिन्धुः न सद्यः काष्ठां धनागारं भिन्दन् वर्तते = the stream of ghee, possessed of wealth (वाजी), shining with wealth (अरुषः), breaks (भिन्दन् वर्तते) in a moment (न) the strongholds of wealth (काष्ठां). अरुषो न etc. cannot be construed with the preceding words.

(9) Clouds that neither stand nor ever take rest are काष्ठा here. काष्ठाः = receptacles of wealth. Vrtra's wealth (शरीरं=निष्यं=वि) lay concealed (निहितं) in them. Now that Vrtra is lying asleep in everlasting darkness, rivers (आपः) give away (चरन्ति) that wealth. शरीरं = निष्यं = वि is the object of चरन्ति. (10) दिव्येष्यः = जेन्यः = ईलेन्यः = having wealth. महः जीवसे = for great prosperity. अर्भाय = (or) for small i. e. moderate prosperity. विश्वं = दर्शी = धनम्. विश्वदर्शीतः = having abundant wealth. सू = a donor. पुरु धनं त्राति ददाति असौ पुरुत्राः. काष्ठासु परि अभवत्? एभ्यः गर्भेभ्यः? अह?

P. 98 (11) सत्पतिं = the possessor and donor of wealth. नरः = warriors desirous of wealth. अर्वतः = नरः. Battles are काष्ठा because they give wealth. I am not able to fix the senses of काष्ठा. My guesses may be altogether wrong.

कृत and शम्भी

P. 98 (1) पृथ्वी = नेदिष्टुं = full of wealth. धने = अहनि = यज्ञे = भेर = संग्रामे. (2) नमोभिः = धनैः. प्र = सद् = wealth. प्रसद् + तः = giving abundant wealth. (3) क्षयत् क्षेति ददाति वीरं धनम् असौ क्षयद्वीरः. Cf आभरद्वसुः and विद्वसुः. अर्वद्विः = विपन्युभिः = शूरैः = with

riches. सनिता = an enjoyer, a possessor. अध्वरस्य ऊर्ध्वः स्था = to give wealth. यस्य = यस्मै.

P. 100 (6) पवमानेन = दात्रा । अथवा । पवः = मानं = धनम्. पव-मानः = exceedingly rich. शश्वत् = full of wealth. (7) देवकामः = धनकामः. स्वधावान् = धनवान्. (8) वीर्यं = धनम्. शकत् = अददात्. None else (न अन्यः) gave (शकत्) that (तत्) wealth (अनु=वीर्यं). (9) इन्द्रः = सेना = धनम्. इन्द्रसेना = having immense wealth.

P. 101 (10) मरुत्वान् = धनवान्. (12) देव = O wealthy one. मर्त्यः = a penniless man. पूरुः = मर्त्यः ? सु = अध्वरः = धनम्. स्वश्वरे कृते = in the midst of i. e. out of his abundant wealth. यज्ञः = धनैः इत्था तव्यांसं = exceedingly (इत्था) rich on account of his riches. (13) कृते = धने.

श्वमी

P. 102 (15) स = मानं = वर्णः = अभि = धनम्. शुभमाना = giving. कृत्युः = कृ + त्युः = दात्री. विजः धनानि आभिनाना ददती. देवी = धनवती. सृ + वः = सर्वः = धनवान्. सर्वस्य = सर्वस्मै. आयुः = धनम्. जरयन्ती = ददती. (17) आ = जि = wealth. (18) इ (= to give) + वः = एवः = आरि: = धनम्. आ + रिः = abundant wealth. एवेन धनेन युक्तः आरि: धनं यस्य. एवारे is loc. sing. according to Sayana who says एवार was a man who offered Soma to Indra. एवारे is voc. sing. like वृषभः. वृषभ = O douor.

क्रतु

P. 103 (1) क्रतुः = a treasure. उक्थं = शंसः = a gift, wealth. उक्थ्य = शंस्य = rich. वरुणः = वृ (= to give) + उनः = a giver. Indra is a giver (वरुणः) of thousands of rich gifts; he is a rich treasure. For this sense of वरुण vide Rks $1\frac{10}{4}$ and $1\frac{18}{5}$. (2) For प्रथमं vide P 289. देवयन्तीः = आरी: = धनम्. इच्छन्त्यः. उपब्रुवते = याचन्ते. (3) वीरं धनम् । तेन युक्तः वीरेण्यः. क्रतुः = a treasure. For पुरुहूत vide P 269 No 51. (4) नित्यः may mean rich like भद्रः in (5). (6) For वृत्रहा vide P 261 No 3; or वृत्रहा = a killer of poverty (वृत्र). (7) For मद vide P 255 No. 32 and for शुभ्म P. 257 No 49. (9) सनेन धनेन युक्तं श्रुतं धनं यस्य सः. Give (शुभस्व) us a big amount (पुरोलाशं) at the distribution (सावे) of morning-bright wealth (प्रातः), O

rich one (सनश्रुत). Thou hast a lot of wealth. The verse may have a double sense. पुरोलाश and क्रतु both may mean wealth or offering. I do not know if सनश्रुत too has a double sense. (11) सहः = wealth; vide P 257 No 53.

(12) अ + दभ् + त = not (अ) having (त) little (दभ्) but abundant. अ + परि + इ + त = having abundant wealth. उत् = wealth. उत् धनं भिन्दन्ति ते उद्दिदः. Cf. पूर्भिदं. उत् in उत्तमं (25) means wealth. (13) वज् (= to give) + रः = वज्रः = wealth. आयसः = of gold, in the shape of gold. भू = wealth. भूयिष्ठुं = having abundant gold. ओजस् = gold; vide P. 253 No 7. श्रुत् = a gift. श्रुत्याः (full of wealth) qualifies क्रतवः. In 1^{1/2} श्रुत्यं qualifies रथं. आयसः, भूयिष्ठुं and श्रुत्याः qualify वज्रः, ओजः and क्रतवः respectively and mean abundant. Abundant riches flow or rush (पश्वन्त) into Indra's head and mouth. आसन् = आसनि = आस्ये. The pada-pāth is श्रुत्यै which would mean for prospering (men). उपाके = निरेके = for giving. (20) Vide P. 283-284. (23) मधवत् सु = abundant wealth. सु = रायः.

(26) रजः = wealth. रजः आ ततन्वान् = क्रतुं पुनानः. पवित्र from पू to give. पवित्रं = what so given, wealth. कविभिः = पवित्रैः = along with abundant riches. (27) स्तु (= to beg) = wealth. स्तोमः = the greatest wealth. स्तोमैः = ओहैः = with riches. ते = तव = given by thee. अश्वं = क्रतुं = wealth. तं = that, abundant. हृदिस्पृशं = filling a treasure. हृद् = a treasure. (31) हे अग्ने तव प्र सं दशम् उत अपि च क्रतुं यक्षि देहि । विश्वे कामिनः सुदानवः तुभ्यं धनं जुषन्त ददति. प्र = सं = दशं = क्रतुं = wealth. विश्वे = सुदानवः = कामिनः = the rich gods. (33) For पुरुहृत vide P 269 No 51. ज्योतिः = the light of wealth; wealth. (36) For उक्त्यं vide P 318 No 1. विदे = दक्षसे. वृधस्य = धनस्य. विद् = wealth. (43) पत्नीः = donors.

(48) धृतव्रतः = one who gives wealth. सर्वान् = एतान् देवान्. (50) रथेन = क्रतुना. तविष्यं धनं यजत्रा यजत्रौ दातारौ. पूर्व्येण = abundant. (51) मर्तः = a poor man. परि + मन् = to obtain. (53) विशां धनानां चेतिष्ठः दातृतमः. (54) अमतिः सूर्यः इव सत्यः धनपूर्णः. अ अत्यन्ता मतिः धनं यस्य सः. (55) नवीयसर्वाः = packed with wealth. सरति ददाति असौ सरी दाता. (56) चित्तिभिः = with shining riches. उप-

वृत्ते = याचे. (57) अमत्यं = rich. मत्येषु = among men devoid of wealth. देवं = आदेवं = प्रचेतसं = विश्वं = rich. देव = wealth. आ signifies possession or abundance. यजत् = धनस्य दाता. (59) सत्यः = rich. पुरु धनम्। तेन युक्तं स्तु धनं ददाति असौ पुरुषुतःः. देव्य = full of riches. पु + ऊ + रु = abundant wealth. पूर्वे = for (giving) abundant wealth. (63) मर्तः सुवृक्तिम् आनाशा = the penniless man enjoys (आन् + आशा) riches. (65) प्र धनम्। तेन युक्ता मतिः धनं यस्य सः प्रमतिः.

(66) अ in अप्रामिसत्य does not seem to have a negative sense. प्रा and मि, originally roots, are nouns and mean wealth. स = wealth. त्य shows possession. प्रा च मि च सत्यं च प्रामिसत्यं. अ अत्यन्तं प्रामिसत्यं यस्मिन् सः = (Indra) who possesses endless riches. अ, त, य and क are pronominal bases. अ = what is near. अ in अहं and अयं shows a person that is near. अस्य, अस्याः, अस्यै have अ at the beginning and show things that can be pointed. अ = this, so much, abundant. This small letter deserves a long treatment.

(67) अ + धृ + स्तं. अ = abundant. धृ = स्तं = धनम्. मही = अधृष्टा. अ + स्तु + तं = abundant. कदू = कत् + ऊ. ऊ may mean wealth. कत् = how much. How much is his wealth? abundant is the reply. अहर् = ददृ = धनम्. अहर्दृशः = exceedingly rich. वेक्नाटान् too must have that sense, but I cannot tell how. विश्वान् = rich. कृत्वा = धनेन. (69) वज् and सायक do not seem to be used in their usual senses. वज् (= to give) + रः = वज्जः = a giver. वाज् is perhaps a noun from वज्. सि or से = to endow with wealth. से + अकः = सायकः = a giver of wealth. जाः = सहः = धनम्. आभूत्या धनेन सह जाः सहः विभर्ति ददासि. उत् = धनम्। तेन युक्तं तरं धनं यस्मिन्. मन्यो = धनवन्. सहमेदी may be a compound and mean सहस्य धनस्य मेदी दाता.

(71) वृषा = a giver. वृषत्वं = महित्वं = wealth. (72) शूर = O giver. (73) सूरः = धनवतः. (74) मित्रं = प्र = धनम्. मिनाति = ददाति. The root (in मित्र is मि) = to give. अस्मै विशे = for this i. e. abundant wealth. (77) हृदे = मनसे = for wealth; that we may have abundant wealth. यज्ञाः = riches. जुष्टासः = जूष्टाः = जु + स्तः.

= abundant. शृतनिर्णिजः = having the hue of ghee ; gold has this hue. गुः = have been given. (78) तविष्विवः = उग्र = हरिवः = O rich (Indra). विश्वा = विश्वानि = अहानि = ओकः = wealth. कुण्ड्य = देहि. वच् (= to beg) may be the root in ओकस्. (79) पूर्व्य = धनवन्. (81) अश्वो न निक्तः = bright like wealth i. e. like gold. अग् (= to give) + वः = अवः. दि (= to give) + वः = देवः = wealth. ई (= to beg) + वः = एवः = धनम्. (83) सं धनम्। तेन युक्तं महः धनं यस्य स समहः. (85) वीर्यं = नृमणं = क्रतुं = ओजांसि = सं = wealth. (86) अनु = प्र = ओजः = सत्रा (णि) = वीर्यम् = धनम्. अर्वते = धनाय = that he may have abundant wealth. स्यमगृम् and दुधये must have this sense but how I cannot say. (87) अनु = शुभ्मं = क्रतुं = इन्द्रं = wealth. आवन् = gave. त्रितस्य युध्यतः = युध्यते त्रिताय. Trita is most probab'y Indra. त्रि धनं ददाति असौ त्रितः? (88) इन्द्रियं = शुभ्मं = क्रतुं = वज्रं = wealth. वरेण्यं = full of wealth. विष् (= to give) + अना = विषणा = the goddess of wealth. Was विषणा the same as Aditi?

(89) विश्वे = wealthy. वीर्यं = अनु = क्रतुं. विश्वस्य धनस्य गोपतिः दाता. (90) उत् धनम्। तेन युक्तं जातं धनं यस्मिन्. उत् (repeated twice again) = उज्जातं. उज्जातं qualifies शब्दः, त्वां and क्रतुं. त्वां = इन्द्रं = धनम्. They gave thee (त्वां), to thee (ते = तव = तुभ्यं). The composer is witty here. (91) क्रतुं = अनीकं = धनम्. आयसं वज्रं = abundant wealth. (93) सु धनम्। तेन युक्तं प्र। तेन युक्तं वाचनं धनं यस्मिन् तत् वीर्यं धनम्. वीर = धनवन्. एकेन क्रतुना = with one single gift. विन्दसे = ददासि. जा = to give. जातुः = wealth. स्थिरः = a giver. Cf. क्रमुषिर P. 262 No. 7. सहस्रतः = धनवतः. सहस्रतः धनवते जातृष्ठिरस्य जातृष्ठिराय. प्र वयः विश्वा विश्वानि चकर्थ = which riches (प्र = वयः = विश्वा) thou gavest (चकर्थ) to J. who being rich gave away his wealth. उक्थ्यः = having riches. Indra must be exceedingly rich since with one single gift he could supply means of unceasing liberality to J.

(94) क्रतुना = ओजसा = वीर्यः = with riches. वृद्धः = grown rich. (95) नाना = two persons viz. heaven and earth. सदनं = wealth. चकाते = gave. यथा वेः? समानेन क्रतुना सं विदाने = giving (विदाने) wealth (सं) out of their rich treasure. मानं = a gift, wealth. समानं = wealth. (100) प्र धनम्। तेन युक्तं जातं धनं यस्य सः = abun-

dantly rich. कृत्वा = with wealth. सं धनम् । तेन अञ्चतः प्रकाशेते ते समीची समीच्यौ = shining with wealth. पिता = पि (= to give) + ता = a giver. पु (= to give) + त्रः = a giver. How can a son of the gods become their father ? The puzzle is thus solved:— सन् धनवान् अग्निः देवानां धनानां दाता वभूव. पिता = पुत्रः = दाता.

(101) उपाक्योनि ought to be उपाक्योनि. उपाक्योः हस्तयोः = in liberal hands. उपासानका are उपाके i. e. generous, liberal in giving (१०२।३३।१०१३०). नि दधे = placed. शिर्षी हरिवान् which means having wealth leads me to think that all the words in the Rk. refer to wealth. अयस् = gold. आयसं वज्रं = wealth in the form of gold. कृद् = to give. कृत्वः = a giver. श्रिये = for prosperity, that men may prosper. Indra is rich (महान्) in wealth (कृत्वा) and increases (आ वाचृधे) men's wealth (शवः) till it becomes abundant (अनुष्वर्धं). भीम may have a double sense like वज्र and आयस्. It is found in company with words meaning wealth in several Rks.; but I do not know how भी can refer to wealth.

(103) कृत्वा = मज्जना = धनेन. प्र = शोचिः = bright wealth. (105) उपस्तुति = नमसः उद्यति = श्लोकं = प्र = wealth. (106) व्रता (नि) = riches. महतः = of the rich one. महानि = abundant. Thou didst fill (आततन्थ) heaven and earth with wealth (कृत्वा). दृतः = a giver of wealth. चर्यणीनां = of riches. (107) Since thou givest (अभि पासि) abundant (विश्वान्) riches (यज्ञान्) out of thy wealth (कृत्वा). यविष्टु = O greatest giver. (109) सु = to give. सु + मः = सोमः = धनम्. पा = to give. पेयं = दानम्. The gods gave thee, Indra, wealth (अनु = सोमपेयं) along with wealth (कृत्वा). Indra is addressed as मधवन् which refers to his wealth.

(111) ये मरुतः महिना धनेन प्र धनं जाता जातानि धनानि ब्रुवते ददति ये च विद्यना धनेन नु स्वयम् एवयामरुत् प्र ब्रुवते तेषां वः युष्माकं तत् शवः धनं कृत्वा धनेन आधृये न भवति । दाना दानेन धनेन महा धनेन तत् शवः आधृये न भवति । एषां मरुताम् अद्रयः अधृष्टासः अधृष्टाः च. नु = स्वयं = धनम्. एवः = या = मरुत् = धनम्. एवेन युकः या धनम् । तेन युकः मरुत् धनं यस्मिन् तत् प्र धनम्. आधृये ? अद् = रिः = धनम्. अ = धृ = स्तं = धनम्. Their riches (अद्रयः) are full of riches

(अधृष्टासः). RV. is a strange piece of literature. I have interpreted this Rk. altogether differently here.

(112) आ + माः = abundant wealth. पक्षं = wealth. There may be a play on both these words. कृत्वा = दंसनाभिः = शाच्या = with thy wealth. (113) सप्रथः मन्म = abundant wealth. प्र = नु = प्रियं = wealth. कृत्वा = महिना = शोचिया = with wealth. महि धनम् । तेन युक्तं धनं यस्य. (114) स्वेन = शबसा = कृत्वा = with wealth. कृत्रं = poverty. अन्तं? ते तव महि धनं तेन युक्तं मानं धनं रजांसि न सद्यः एव विव्यङ् व्याप्नोति. (115) शबसिन् = क्रजीपिन् = इन्द्रः = उग्रः = धनवन्. ब्रह्म धनं पासि ददासि. ते तव महिमा धनं हवं दानं व्यानद् व्याप्नोति. वज्रं धनं दधिष्ये धारयसि. घोरः = सन् = धनवान्. कृत्वा = धनेन. This alternative interpretation is also possible. घोरः emphatically means wealthy. It is a treacherous word.

(116) उत्, बृहत्, अर्चापि, पुरु, विश्वा and जनिम are the objects of अश्वेत्. All mean wealth. मानुषाणां = मानुषेभ्यः. समः = स+मः = धनयुक्तः. दिवा धनेन रोचमानः ददशे. कृत्वा = दिवा = धनेन. कृ धनं विद्यते अस्मिन् ददाति वा असौ कृतः. सु + कृतः = having and giving abundant wealth. कर् = तृ = भिः = wealth. कर्तृभिः = having abundant wealth. It is not instrumental at all. (117) उत् = ज्योतिः = असृतं = wealth. विश्वं = धनम् । तेन जन्यं धनयुक्तम्. देवः = wealthy. चम्भुः सूर्यः देवानां धनानां कृत्वा समूहेन अजनिष्ट. भुवनं = विश्वं = धनम्. (119) राजसे = for giving wealth. नरं = a donor. वरिष्ठं, आमृतं, उग्रं, ओजिष्ठं, तवसं and तरस्वनं refer to wealth. कृत्वा वरिष्ठं = richest by his wealth. आ = abundant. रि = wealth. मु?

(122) अ in अभागः and अक्रतुः means abundant. तविष्यस्य धनवतः तव कृत्वा धनेन अहम् अभागः अस्मि सन् धनवान् अस्मि. अप इतः परा परावतम् इतः अस्मि = I am translated to the highest heaven, away (अप) from this wretched earth. मन्यो = प्रेतः = धनवन्. स्वा स्वेन धनेन युक्ता तनूः धनं त्वं = thou, abundant wealth itself. Come (आ + इहि) to me (मा) for giving wealth (वलदेयाय). (123) मर्म here is wealth. अ + मर्मणः = of one who has abundant wealth. क्रतुभिः नि सत्तं = filled with riches. सुक्षत्र = धनवन्. मदस्य धनस्य प्रभृता प्रभृतौ = in the midst of his abundant wealth. (124) क्रतुभिः =

धनैः. (125) क्रचौजाः = शूरः = rich and liberal. क्रचेभिः = शवसा = क्रतुभिः = with his wealth. प्र धनम् अस्तौत् दत्तवान्. ततक्ष दत्तवान्. क्र + भुः = क्रभुः = exceedingly rich. न = at once. मृतरिभ्वा ? (126-128) क्रत्ये = दक्षाय = वृहते = मदाय = धनाय.

P. 139 (129) क्रतुं = धनम्. None surpasses wealthy (महः) Agni in wealth. (130) The wealthy gods (देवाः) enjoy (सचन्ते) Varuna's wealth (क्रतुं). (As V. rules over all wealth, so do I.) उप + मः = having largest wealth. रु + स्तिः = abundant wealth. वद्रे ? (131) केतुः from कित् (= to give) + उः = wealth. केतुः = उग्रा = मूर्धा = wealthy. वाचनं = धनम्. विवाचनी = wealthy. My husband gives (आचेरत्) me (मम) alone (इत्) wealth (अनु = क्रतुं = उप). (132) चक्ष = to give. चक्षस् = चक्षणं = धनम्. देवं धनम्। तस्य मादनः दाता. क्रतुः = a treasure. सुवानः = दाता. विचक्षणः = wealthy. चक्षसे = for (giving) prosperity. (133) ये उक्तिनः धनवन्तः ते तव त्वया दत्तं क्रतुं धनम् आनुपकृ सततं पुनते ददति तेभ्यः शर्चीभिः धनैः युक्तं सु धनं प्र धनं च आतिर देहि.

(135) क्रतुं = क्रतुमन्तं = धनवन्तम् (अग्निः). होतारं = दातारम्. विदथाय = धनं दातुम्. (136) सुक्रतुः = धनवान्. पुरः धनानि। तैः युक्तं हि धनं ददाति असौ पुरोहितः. यज्ञस्य यज्ञं धनम् अध्यरस्य अध्वरं धनं चेतति ददाति. दमेदमे = for (securing) abundant wealth. क्रत्या = धनेन. वेधाः दाता क्रत्या धनेन इप्ययते धनं ददाति. विश्वा विश्वानि धनानि जातानि धनानि पस्पदा पश्यति. वहिः = धनस्य वाहकः. वृतेन सदृशी श्रीः धनं यस्य स वृतश्रीः. For अतिथि vide P 256 No. 42. (137) यदा अस्य अज्ञः तविर्यापु धनेषु देवाः क्रत्या धनेन मरुतां धनानां रवेण (?) समूहेन भोज्या भोज्यानि धनानि इविराय अग्निः इविरः धनवान् भवेत् इति हेताः पृञ्चभ्न्ते ददति. न = सततम्.

P. 142 (138) समना = full of wealth. धीतिः = wealth. समानं = full of wealth. क्रत्या धनात् अभि धनं पुनती ददती. धीति is feminine. She is wealthy and must therefore seek a wealthy husband who is none else than Agni. समान and समना are like सुभग and सुभगा and mean husband and wife.

P. 144 (142) Whose wealth (मानं) is full of wealth (अज्ञनं = उक्ष्यं) on account of his having a constant supply of wealth (शवसा), who (सी), possessed of riches (विश्वतः), gives

away (परिभुजत्) wealth that is in the two Rs. मन्दसानः = परिपद् = giving. करुभिः = out of his riches. मरुत्वान् = having riches.

(143) करुः = wealth, a treasure. विद्यथः = full of wealth. सम्भाद् = ruling over and giving (राद्) wealth (सं). साहान् = तरुत्रः = surpassing. अभ्यस्ति = surpasses. (144) The wealthy (विश्वे) gods gave (जुपन्त) thee wealth (करुः). (140) वृहतः = धनवतः. विश्वानि = वीर्याणि = धनानि. सोम् सहः, महः, वज्रं and करुः mean wealth. (147) यजताय = धृष्णवे = वृषभाय = सश्वते = धनस्य दात्रे. विश्वे = धनवन्तो देवाः. करुः + धनम्. वृष्णा = दाता. यजस्य = देहि. वि + दुः + तरः = abundantly wealthy. हविषा = धनेन = out of thy wealth. पिव = देहि = सोमं = धनम्. वृषभेण भानुना = with i. e. out of thy abundant (वृषभेण) wealth (भानुना). (148) वृहथः = वर्धयथः. प्र = करुः = धनम्. वनुथः = दत्थः.

(149) करुं धनं पुष्यसि वर्धयसि. The rest cannot be construed. (150) क्षिः + पनिः = abundant wealth. D. has wealth (वाजी) and gives (तुरण्यति) it. ग्रीवायां ० आसनि perhaps shows compulsion. दधिक्रा = वाजी. करुः = अनु = सं = धनम्. तवीत्वत् = increases. पथां = धनानाम्. अङ्गासि = large amounts ? अनु = धनम्. पनीकणत् ? Increases ? (153) अध्वर, वृहत्, विश्व, हविः, कृत, करु and हृष्य mean wealth. अस्य अस्मै जुपन्त ददति. हृष्य धनं वहति असौ हृष्यवाद्.

P. 150 (154) चित् = ध = तत् = मनः = करुः = रघुः = wealth. अ अत्यन्तं शास्यं शासेन धनेन युक्तम्. अब्रवीत् ददौ. खियाः or खियै ? र = रघु = wealth. योर perhaps is made up of रु + र. Conclusions from or remarks on such unintelligible Rks. are unwarranted. (150) The wealthy (विश्वे = ऊमाः) gods put (अपि + वृजन्ति) wealth (करुः) into thee repeatedly. Bring into close contact (सं + सृज्) sweet wealth (स्वादोः स्वादीयः) with sweet wealth (स्वादुना). Join in fight (अभि + योधीः) this (अदः) sweet (मधु) wealth (सु) with sweet wealth (मधुना). Is अभि योधीः the same as संसृज ? (160) खिः = to give. दीधि by reduplication. The wealthy (देवाः) gods, giving (दीध्यानाः) wealth (अभि) out of their wealth (कर्त्वा = मनसा), received (अजुपन्त) wealth (अपः) from these (एषां) Rbhuses. सुकर्मा = धनस्य (सु) दाता (कर्मा). (161)

महो देवान् = abundant riches. यजसि = thou givest. यक्षि = do give. कत्वा = वंसनया = out of thy wealth. सीं = those riches.

(102) देवैः धनैः सह कु धनं विद्यते यस्मिन् तं योनि धनम् आससाद् दत्तवान्. Agni gives abundant wealth. कत्वा धनेन अश्मिः अमृतान् धनवतः देवान् अतारीत् दारित्र्यात् पारयामास. विश्वं = धा = अयस् = wealth. विश्वधायाः = one that gives abundant wealth. (103) धृ = सि = वृ = श्री = wealth. त shows possession and giving. धृषितः = वृतः = श्रितः = who possesses and gives wealth. अ in अवृतः means abundant. इम् is found in इमशा, इमशारु and इमशु which last is nenter. श्रु does mean wealth. Perhaps इम् too has that sense. इमशु श्रितः = who puts wealth into treasures. इमशु (= hair) has no relevance here. च्यवनः = a giver. पुरु = स्तु = wealth. पुरुष्टतः = having and giving abundant wealth. कत्वा = धनेन. शाकानां धनानाम् इनः दाता शाकिनः? गौः? (164) नि = सा = पुरु = सं = भृ = wealth. त at the end of निखात and पुरुसंभृत means containing.

(168) क्रतुभिः धनैः मन्दसानः ददत्. मरुत्वान् = धनवान्. अजस्मं = abundant. (109) पूर्व्यः = धनवान्. महानां धनानां वेनः दाता. क्रतुभिः = धनैः. आनजे = दत्तवान्. देवेषु = धनेषु. (181) क्रतुमान् = धनवान्. अमेन = धनेन. (182) विश्वेभिः = देवैः = धनैः. शुभं = धनम्. महि धनम्। तेन युक्तं मानं धनं कृणवानः ददत्. इन्द्रियं = धनम्. क्रतुमान् = धनवान्. (185) वृषस्व = देहि. (186) होता = क्रतुविद् = यजिष्ठः = a giver of wealth. देवान् यजति = धनं ददाति. क्रतुशः = with wealth. विजानन् = ददत्. (187) वरं = धनम्. (189) उग्र = O donor. आ = शु = सा = नस् = wealth. आशुवाणासः = exceedingly rich. क्षितयः has the same sense.

P 162 (190) अक्रतूर् = अवृधान् = अयज्यून् = अयज्ञान् = अश्रद्धान् = not giving wealth (to the Aryans). अथिनः = पणीन् = misers. मृधवाचः = दस्यून् = injurers. पूर्वः = wealthy. अपरान् = not having wealth. नि विवाय = deprived (them of their wealth). (191) सु = शेष = सृङ् = या = कु = wealth. सुशेषः = सृङ्याकुः = exceedingly wealthy. अद्वसः अश्मिः (१६३) and अद्वसं रायस्पोषं (१६४). अद्वसः क्रतुः यस्य सः. प्रदत्तिः (६३) = अंहः = poverty. दृप् = to be poor. अद्वस-क्रतुः = whose wealth has no touch of poverty. Or अद्वप् = absence of poverty. अद्वप् = तः = which gives prosperity. P 163 (193)

अद् = to give; a gift. धासि हिन्वन्ति अत्तवे (८३३) = The gods give thee wealth (धासि) for granting it to others. तेन स्तोत्रभ्य आभर नुभ्यो नारिभ्यो अत्तवे (८३४), अत्तवे = for granting to others or for enjoying. भु = wealth as in विभु, प्रभु and क्रभु. अद् + भु = अद्भु. अद्भु + तः = one that gives or has abundant wealth. अद्भुतः करुः यस्य सः.

P 163 (95) अ = abundant. भि = धनम्. अभि + तः = full of abundant wealth. अभितः करुः धनं यस्य सः. गोजितौ = conquerors of wealth. कर्मनकर्मन् = in all gifts. खं = जं = wealth. P 164 (196) अ = abundant. वार्यं = करुः = wealth. (197) अ = भि = wealth. अभि = करुः = धनम्. Indra became (अभवत्) a giver (दमिता) of abundant wealth (अभिकरुनां). P 164 (198) विवतौ = धनवन्तौ. अ = abundant. वि = हर्यतः = करुः = wealth. अविहर्यतकरुः = having abundant wealth. वी = to give. वे: = thou givest ? अ + मित्रान् = पूर्वीः पुरः = abundant wealth. इष्णासि = ददासि. P 165 (200) कविः = करुः = a donor. P 167 (210) Wealth is the sense of all the words. विश्वं = या = मतिः = wealth. विश्वयामते = हे अतिधनवन्. P 168 (213) नित्य = abundant. P 169 (214) वरेण्यः धनपूर्णः करुः धनं यस्य. (215) विभुः धनपूर्णः करुः धनं यस्य. (216) वृपा = करुः = दाता । अथवा वृष्णः धनस्य करुः दाता.

P 169. (217) वृपन् means (1) a donor, (2) wealth. P 170 (218) संभृतः करुः धनं यस्मिन् । अथवा । सं धनं भृ धनं ददाति असौ संभृतः । अथवा । धनेन पूर्णः संभृतः करुः धनं यस्य. (219) All the adjectives refer to the wealth of the Maruts. हि = to give. हेष = a gift, wealth. हेषपूर्णः करुः येषां ते. अश्मि: धनम् । तेन युक्ता श्रीः धनं येषां. विश्वाः कृष्णः येषां ते = who have abundant wealth. कृ = स्ति = धनम्. कृ धनम् । तेन युक्तः स्तिः धनं येषां ते. स्वानिनः = हस्त्रियाः = वर्षनिणिजः = सुदानवः = धनवन्तः । त्वेषं = उग्रं = abundant. P 171 (222) अन्तरिक्षं धनं प्राति ददाति. तविरीभिः = धनैः. आ = वृ = wealth. आवृ + तं = having abundant wealth. मदः धनम् । तं च्यावयति ददाति तम्. P 172 (227) अ = abundant. निः = निःशेषं = whole. अनिष्कृत् = one who gives abundant wealth. स = मानं = धनम्. समानं = having abundant wealth. P 177 (245) प्र = अञ्च = धनम्. प्राचा धनेन युक्तः मन्युः यस्य सः. अहं धनम् । तेन युक्तः सनः धनं यस्य सः.

(249) मर्त्यत्वना = through pennilessness. विश्वा विश्वानि अनु-
कामा अनुकामानि = abundant riches. We have gone to i. e. obtained
abundant wealth, in short, all our hopes. (250) शुभ्नितमः
मदः = richest wealth. With it endow (मदेः) us in i. e. with wealth
(मदे). (253 a) पि + ता = मा + ता = दाता. P 179 (258) परावृकं =
deprived of his wealth. उक्त्येषु = धनेषु. शतक्रतुः = वहुधतः. पुत्र-
ममुवः = the son of a damsel. Who was he? P 180 (260) उत्राः =
rich and generous. शृण्विरे = gave. Who are the rich donors?
Who give wealth in charity? Indra wished to surpass them in
wealth and charity. (261) Give (अर्चत) wealth (ब्रह्म) to rich
(वृहते) Indra, as with his immense (शतपर्वणा) wealth (वज्रण) he kills
he kills Vrtra i. e. poverty. पू = to give. पर्वन् = a gift. वज्र् (= to
give) + रः = a gift, wealth. P 180 (264) मर्त्यः = a penniless man.
अ + मित्रं = abundant wealth. अभित्रयन्तं = desirous of abundant
wealth. अद्वितः = शतक्रतो = शवसस्पते = O rich one, O liberal donor.
सर्वं धनम्। तेन पूर्णेन रथा रथेन. P 181 (265) प्र + अव = endow
with wealth. पृतनासु = विश्वा = in riches. (266) वृषा = धनपूर्णः. हवः =
a gift.

P 182 (270) नर्य = प्रथमं = पूर्व्यं = प्रवाच्यं = कृतं = full of
wealth. देवस्य धनस्य शवसा समूहेन. प्र = असुः = अपः = wealth.
अरिणाः = thou gavest. रिणन् = giving. विश्वं = आदेवं = wealthy.
ओजसा = धनेन. अभिमुवत् = surpassed. (271) वृत्रहा = a des-
troyer of poverty. ई = so much i. e. abundant wealth. (275)
शूर = दातर. सु धनम्। तस्य गोपाः स्वामिनः. P 184 (278) प्र
धनम्। तस्य भङ्गी. शूरः = दाता. वीर्याय = धनाय. वृषणा = वृषणौ = दातारौ.
वज्रं = धनम्. (279) इन्द्रियं = विश्वानि = उक्त्यानि = riches. P 185
(281) दिवि = धने. रोचनानि = bright riches. सिन्धून् = abundant
riches. दिवि रोचनानि and सिन्धून् are used figuratively. सक्रत् =
सधनौ. (282) स्तु = to give, to beg. इमं स्तोमं = abundant
wealth. जुयन्त = अददुः. मे = मह्यम्. शुचयः = possessed of bright
wealth. धार (from धृ = to give) = a gift. पू = to give, a gift.
धारपूताः = givers of abundant wealth. वृजिन, अवद्य and रिष्ट =
poverty. अवृजिनाः = अनवद्याः = अरिष्टाः = who do not inflict harm
in the shape of poverty.

P 186 (285) वनं धनं विद्यते पथां ते वनिनः धनिनः देवाः. वी (= to

give) + नः = a giver. अररिन्दानि सद्गानि = riches that contain abundant riches. अररिन्दानि does mean riches but how I cannot tell. Perhaps अर् = a gift (from ऋ = to give) इन्द् (from इन्द् = to give) = a gift अर् + अर् + इन्द् = abundant. (286) ऋ (= to give) + थं = अर्थं = wealth. दम् = ऊ = नस् = wealth. स्वर्थं = दमू-नसं = धर्णसि = abundant. धृ = नसिः = wealth. (287) दिवः = अनु = तु = रथं = wealth. स्थाति = ददाति मरुतः धनानि । तेषां शर्धेन समूहेन. वृ = कं = wealth. अ = abundant. अ अत्यन्तं वृकं धनं यासु ताभिः.

P 187 (288) सु = अपत्यं = धनम्. स्वपत्ये आयुनि = in abundant wealth. Or अपत्ये = आयुनि. सु धनं जरस्व देहि. देवानां = विषां = धनानाम्. उशिक् = दाता ? (290) यु (= to give) + वन् = a giver. रजसः धनस्य विघर्मणि दाने. (291) मन्द्रः = a giver. विशां धनानां मन्द्रः दाता. (293) सनात् = out of their treasure. धृतव्रतौ = धनस्य दातारौ. तनया = ततयेन = धनेन. तना = तनेन = धनेन. (294) For आरितः vide आरिः P 318 (श्वर्णी 18).

P 188 (295). शविष्ट = धनवत्तम्. नायं = गिरः = ब्रह्म = उक्था = wealth. शृणवत् = ददातु. (296) अमन्दत् = अददात्. दा = धनम्. वन् = दानम्. दावने = धनदाने. (297) प्रथमं = स्वर्णरं = full of wealth. कं = धनम्. अवृणीत = अददात्. (298) पू (= to give) + इ + त्रं = a gift. He gives or puts (आदधे) into (अन्तर्) the treasure (हृदि) three i. e. numerous gifts (पवित्राणि). जु = स्तं = ब्रतं = धनम्. अजुष्टान् = अव्रतान् = those without wealth. पद्यति = gives ?

P 191 (301) वृ (= to give) + उनं = वरुणं = wealth. महे = प्रयसे = क्रतपेशसे = वरुणाय = for (obtaining) abundant wealth.

P 192 (302) महः = महतः = शवसः = दक्षस्य = धनस्य. नपातौ = सन् = दातारौ. वास्तु = इषः = धनम्. अधिक्षितः = दत्तः. (303) उप = धनम्. स्तोपाम = याचामहे. यज्ञतस्य = धनयुक्तस्य. शुचयः = possessed of bright wealth. (304 and 305) अस्य यज्ञस्य (= इमं यज्ञं) is the object of वृणीमहे (304) and ववृमहे (305). P 193 (36) जि = धनम्. आज्ञौ = in battle where wealth is to be had. स्वेषु = क्षयेषु = धनेषु. पुरः धनानि. या = to give; a gift. पुरश्च याश्च वनते ददाति असौ पुरोयावा. (307) जुयस्व = प्रति हर्य = देहि. वचः = धनम्. मन्द्र

= दातर्. विश्वतः = दर्शतः = रण्वः = having wealth. सं धनम् । तस्य हृष्टौ दाने. पितुः = धनम्. पितुमान् क्षयः = abundant wealth. प्रति = अञ्च = bright wealth. प्रत्यङ् = धनवान्. (308) वचोभिः = वन्धुतया = by means of wealth. महः = महत् धनम्. रुजाभिः = ददाभिः. तत् = तत् महः. That wealth has come down to me from Götama, नः अस्मभ्यम् । अस्य एतत् वचसः वचः धनं चिकिद्धि देहि. होतर् = यविष्टु = O giver. दमूनाः = धनवान्. (309) सहसावन् = सुक्रतो = धनवन्. दिवेदिवे = राये. स = ध = धनम्. सधं मादयन्ति ददति ते सधमादः. गोभिः = वीरैः = धनैः. (311) अया = अनया. तन्वा = गिरा = धनेन. मां वर्धस्व = prosper me. मम = मह्यम्. (312) आजि = नृ = wealth. पते = O donor. वीती = वीत्या = होत्राभिः = देववीतिभिः = with riches. गृणिवे = ददति.

P 195 (315) पवस्व = देहि. पार्थिवं रजः = abundant wealth. परि = while passing through the strainer. (316) जुपाणः = ददत्. प्रति हर्ये तत् वचः vide (307) above. ब्रह्मणे = धनाय.

P 196 (319) धृतवतः = सुक्रतुः = धनवान्. सं धनम् । तस्य राजते असौ सन्नाद्. सान्नाज्याय = for mastery over wealth. पस्त्यासु आ = धने. निषसाद = ददौ. (320) वि + अभिमीत = परि प्रथे = gave. रजांसि = दिवः = रोचनानि = विश्वानि = भुवनानि = riches. रक्षिता = गोपा = दाता.

P 197 (322) Sāyaṇa follows the Padakāra in taking विभवतएं as one pada and is consequently compelled to treat विषणे as the subject of जनयन्त along with देवाः. I split it into विभु (=विभुं) and अतएं which latter would have for its subject विषणे. Cf. तं हि स्वराजं वृपमं तमोजसे विषणे निष्टत्क्षतुः (८३); स्वराजं वृपमं corresponds to सुक्रतुं विभुं and निष्टत्क्षतुः to अतएं.

P 198 (328) गव्यूतिं = रजांसि = धनानि. उक्षतं = दक्षम्. उज् (= to give) + स् = उक्ष.

P 199 (329) प्रथमं = wealthy. पुरोहितं = धनानां दातारम्. यज्याय = धनदानाय. (330) कृ = पा = wealth. स्वया = कृपा = कृपया = तन्वा = with wealth. देवं धनम् । तस्य यज्या दानम् । तस्यै. सुक्रतुः = धनवान् both here and in 329. (331) वेत्थ = ददासि. अध्वनः = पथः = riches. अञ्चसा = धनेन. वेधः = देव = O donor. यज्ञेषु = धनेषु. सुक्रतो = धनवन्. (333) विश्वानि = अहानि = धनानि. विश्वाहा = सुक्रतुः. सुपथानि = धनानि. करत् = करोतु = ददातु.

P 203 (341) सुकरुं = मायिनं = मन्द्रं = सृप्रभोजसं = wealthy. सृ = प्र = भोजस् = wealth. (342) Who endows (युनजत्) thy horses (हरी) with wealth (गिरा) प्रियौ = धायू. सुरयौ = धनवन्तौ. मन्युं = wealth. सुकरुं = धनवन्तम्. (343) वेधसः = दातुः. प्रियं मधु = wealth. सुकरुः = धनवान्. (344) विप्र = धनस्य दातर्. विप्राः = स्वाध्यः = धनवन्तः. सुकरुं = धनवन्तम्.

P 204 (345) इमं यज्ञं = abundant wealth. सहस्रावन् = धनवन्. देवत्रा = देवेषु = धनेषु. होतर् = दातर्.

P 205 (347) Vide (319) above. (348) रथस्य धनस्य स्थातारौ अश्विनौ इव = like the Aswins who give wealth. प्रतरं and नवीयः qualify धायुः and mean abundant. Indra gives wealth like the Aswins by means of his abundant (करुमता) wealth. The donor (च्यवानः) increases (उत्तरीतिः) wealth (अर्थ). Let poverty (निर्कृतिः) fly off.

जस्

P 224 (7) देवत्रा देवेषु धनेषु मनः धनं कुणुते ददाति = she adds wealth to that already possessed by men. (9) वृ + कः = वृकः. अ + रिः = अरिः. जसुः (= धनं) + रिः. All three mean the richest man. Such a man requires no addition to his wealth; yet Agni does add to it. भूरि = पश्वाः = वयः = धनम्. (11) जसु as in 9. जसुं = (Vala's) treasure. जस् thus may have two senscs:—(1) to be hungry, (2) to give.

जाः

P 225, (1) जाः धनं नः अस्मभ्यं पाहि देहि. (3) दिव्यः = सुपर्णः = धनवान्. दिवं धनं ददाति असौ दिव्यः. पृ = to give. पर्ण = a gift, wealth. सु धनम्. तेन युक्तं पर्णं धनं यस्य सः. चक्ष् and पश्य both mean to give. ते धामान्यमृता मर्त्यानामदधा अभि चक्षते ($१०^{१०३}$) = अमृताः; अदधाः ते मर्त्यानां मर्त्येभ्यः धामानि अभि चक्षते. अमृताः = अदधाः = exceedingly rich. मर्त्यः = a penniless man. धाम = अभि = wealth. नृचक्षसस्ते अभि चक्षते हविः ($१०^{१०५}$); नृ = चक्षस् = अभि = हविः = wealth. नृचक्षसः = अतिधनवन्तः. अग्ने वि पश्य वृहताभि रायेषं नेतां नो भवतादनु धूर ($३^{१३}$) = हे अग्ने वृहता राया वि अभि पश्य। नः अ-

स्माकं त्वम् अनु दून् इयां नेता भवतात् भव. वि = अभि = इय् = धनम्, पश्य = देहि. अतो विश्वान्यद्भुता चिकित्वां अभि पश्यति (१३५) = Varuna, the donor (चिकित्वान्), gives (पश्यति) out of his treasure (अतः) abundant (विश्वानि) riches (अद्भुतानि = अभि) श्वां = जाः = wealth. Sōma, possessed of riches (दिव्यः = सुपूर्णः), while passing through the strainer (परि), gives (चक्षत = पश्यते) wealth (अव = श्वां = जाः) out of his wealth (क्रतुना). (8-9) जाः धनम् । तस्य पति दातारम्. (10) शर्ध = देहि. उत् धनम्. उत्तमानि = abundant. (12) जावतः = धनवतः. जाः certainly means wealth. Its other senses cannot be ascertained.

आभर.

(1) पतयत्सखं + मन्दयत्सखं = पतयन्मन्दयत्सखं. It is like आभरद्वसु, विद्वसु, क्षयद्वीर etc and should be dissolved thus:—पतयत् पतयति सखं धनम् असौ पतयतत्सखः. मन्दयत् मन्दयति सखं धनम् असौ मन्दयत्सखः. पतयति = मन्दयति = ददाति. (3) स्तवानः = ददत्. नवीयसा = धनयुक्तेन. गायत्रेण = धनेन (युक्तं रथ्यिः) ? (5) भीमाय = पनीयसे = धनवते ? हरितः = धनानि. अयसे = धनाय. (12) भारः = धनम्. भारतः = one having and giving wealth. (24) नित्य = wealth. अ = abundant. स्तं = धनम्. Agni is a rich treasure (अस्तं). (25) सं = अस्तं = a rich treasure. सु = ऊ = रिः = wealth. सूर्यः = treasures or wealthy gods. (26) प्री = to offer; a gift. प्रीतः = a maker of gifts.

(29) अश्चिषु = into bright riches. Agni gives abundant wealth to add to one's riches. (31) त्वादूतासः = त्वया दूताः = endowed with wealth by thee. दू (= to give, to endow with; a gift) + तः = one having or giving wealth. यविष्ट दूत नो गिरा । यजिष्ट होतरा गहि (२६); यविष्ट = दूत = यजिष्ट = होतर् = O donor. दूतो हव्या कर्विर्वह (१३६); दूत = कविः = a donor. हव्या = हव्यानि = riches. विद्वान् दूतो देवयावा वनिष्टः (७१); all the 4 words mean a giver of wealth. The word also means a messenger. (32) उत् धनं पुपूर्याः देहि. (33) इ = to give. इ + वः = एवः = a giver. Cf. दि + वः = देवः = a giver. एवाः देवाः आश्च गीर्भिः यज्ञैः धनैः अज्ञर्यमुः = the gods endowed Agni with riches (गीर्भिः = यज्ञैः). Can एवा be thus interpreted ? अज्ञर्यमुः ? अश् (= to give) + वः = अश्वः = wealth. अश्वयं = full of

wealth. आ + शा + उ = आशु = wealth. (35) अ + धि + गुः. अ = abundant. धि = गुः = wealth. We find धि in सधि and अकुध्यक. Or अध् = रि = गुः = wealth. परि = नस् = wealth. परीणसा राया = with abundant wealth. (50) अ + कु + ध = ऊ = युः. कु = ध = ऊ = युः = wealth. अ = abundant. अस्कुधोयुः = that contains abundant wealth. This may be the interpretation.

(51) प = पु = रि = wealth. पपुरि = abundant. ततुरि and पपुरि are perhaps to be interpreted thus (65) स्तवमानः = ददत्. Or स्तवः = मानः. स्तवमानः = बहुधनः. (71) परिवाधः = विश्वाः = धनवतः. (75) नृ = wealth. ना धनम्। तेन युक्तः रिः येषु तेभ्यः नृभ्यः. अद् = to give. अन्तः = a gift or a treasure. नारिभ्यः = नृभ्यः = अत्तवे = that they may have abundant wealth. (76) Vide PP 318-319 (9) for पुरोडाशः; पुरोडाशं and अन्धसः refer to wealth, but how I do not know. (94) विश्वं धनं विद्यते अस्य सः। अथवा। ददाति असौ विश्वतः. ईशानः = a master and a donor of wealth.

(97) भर् (from भृ)=wealth. र् itself may mean wealth. सहस्-र् = भर् = नस् = wealth. सहस्रभर्णसं = abundant. (104) अप् = नस् = wealth. अप् धनम्। तेन युक्तं नस् धनं विद्यते अस्यां सा अग्रस्वती. (106) विदो = विद + ऊ. ऊ = सु = गाधं = wealth. गा (=to give) = धं = a gift.

P 254 (21) For नेदिष्ट vide P 311 (24). P 255 (31) भृ = रि = wealth. भुवा युक्तः रिः यस्मिन् तत् भूरिः = that which has abundant wealth. भुवा युक्तः रिः यस्य स भूरिः. तनुषु ते क्रतव इन्द्र भूरयः (१३); भूरयः धनवन्तः क्रतवः; or भूरयः = क्रतवः = riches. सूरिः to be similarly dissolved. आ + रिः = आरिः. आरि + तः = आरतः = possessed of wealth. अ + रिः = अरिः. आ + मु + रिः = आमुरिः. But what is मु?

P 261 (6) ऋ = जि = इष् = wealth. ऋजीष् + अः = one having abundant wealth. ऋजीष् + अं = abundant wealth. ऋजीषं विद्यते अस्य स ऋजीषी. ऋचीषमः which Yāska (निरुक्त द्व२३) renders as ऋचा समः is really ऋ + चि + इष् + अ + मः=having abundant wealth. We find म in परम, अवम, अन्तम, दस्म, असम, विषम etc.; it probably shows possession.

P 202 (10) जा = wealth. जा + त = containing wealth, abundant. (11) जु = स्त = wealth. जु + स्त = जुष्ट = having abundant wealth. P 204 (24) चर् = सनिः = wealth. चर्षणिः = abundant wealth. विचर्षणिः = विश्वचर्षणिः = rich. (25) वृ = सन् = to give; a gift. वृष्टन् = having and giving wealth.

P 267 (43) अद्वृत = अद् + भु + त. अद् (= to give) is found in अद्रि. अद् = भु = a gift, wealth. भु as in विभु and प्रभु. अद् + भु = abundant wealth. अद्वृत = having or giving such wealth. (44) अद् + रिः = अद्रिः = abundant wealth. अद्रिवान् = possessed of such wealth. वज् (= to give) + रिः = वज्रिः = abundant wealth. वज्रिवः = अद्रिवः. (47) दम् = ऊ = नस् = wealth. दमूनाः = वहुधनाः. (48) दस् (= to give) is found in द्रविणोदस् and रिशादस्. दस् + म = दस्म. दस् + र = दस्त्र.

P 209 (52) वज् (= to give) + रः = वज्रः = wealth. वाज may be a noun from वज्. वाजय, वाजयामः etc. are verbal forms of वज्. P 270 (d) रि = शा = धनम्. रिशां दसति ददाति असौ रिशादाः. P 277 (e) रोचना may have been used figuratively here to mean riches.

P 280 (g) Can रथीः mean a rich man? रथो हि पः (१५५) = he indeed is rich. As a rich man (रथीः) unrolls or unbinds his wealth (अश्वं) fastened (दितं) or bound up in a purse (संदितं), so shall we unbind thy wealth (मनः), that we may live in prosperity (मृलीकाय). P 282 (j) अ + सा + मि. अ = abundant. सा = मि = wealth. असामि यशः = abundant wealth. सामि (= half) is classical and not Rgvedic. P 304 (v) तु = to grow; a gift. तु + ऊ + यं = तूयं = prosperity, happiness. Be happy (तूयं याहि). Enjoy (तृह) happiness (वि) with him as with an abundant (रथ्या) treasure (चक्रा). रथेन धनेन युक्तं रथ्यम्. रथ्या = रथेन. चक् (= to give) + रं = चक्रं = wealth. चक्रा = चक्रेण.

Not understood.

P 4 (2) मर्मृजेन्यः उशिभिः न. P 5 (5) इत्यापरः and नू चित्तु मते. P 6 (1) सं मातृभिर्बावशानो अक्रान्. P 11 (7). P 13 (3). P 21 (2). P 22 (4). P 24 (16). P 29 (21, 23 and 25). P 30 (25). P 34 (10).

P 38 (2) छाया. P 40 (10) 1st half. P 61 (83) 2nd half. P 63 (89). P 68 (6 and 7). P 76 (6) उभयं चष्टे अन्तर्. P 78 (14) 2nd half. P 94 (2). P 95 (4) अभिङ्गु; (6) except the last 3 words. P 96 (7); (8) the 1st half.

क्रतु

(15) 1st half. (21) आपृच्छयं. (22) 1st half. (23) रश्मि. (24) (श्रुतं० पस्त्यावतः. (25) st half, specially मारुतस्य वेघसः. (26) पर्यायुरपां॒ 27), (30), (35), (38), (39). (44) ये स्था मनोर्यज्ञियासः. (45) 1st half. (48) अनु. (51) विवासेत् and संवदेत. (54) आत्मेव शेवो दिधिपाय्यो भूत. (50) अत्यं न वाजं. (72), (75). (90) त्वां. (91) आर्यन्ति. (92). (95) यथा वेः. (97) 2nd half. (98). (104) 2nd half. (111), (130). (135) 2nd half. (137) रवेण मरुतां and the 2 न's. (139-141). (175). (177) 2nd half. (177) रथ्येव वीराजेव यमा. (215). (219) सिंहा न. (245) 1st half. (259) त्सरत् गन्धर्वमस्तुतम्. (268). (285) उक्षभिः and दूरमादिशं श्लोकमद्देः. (280) 2nd half. (289) देवत्रा स ब्रवीतु नः. (287) 1st half. (298) कर्तैः. (301) चिकितान and मर्त. (348) 2nd half.

जा:—P 226 (2, 3, 5). आभर :— P 232 (14) ज्योगभूवज्ञनु-धूपितासः. (15). (16) नि ते देण्णस्य धीमहि प्रेरके । ऊर्वः. (25) गृणे. (27). (30) पत्वभिः शफानां. (33) अज्जुर्यमुः. (34) नरः. (38) प्रासहा and आसा. (46) यद्दीदयत् यवि. (50) अस्कुधोयुः. (56) यत् समजासि शर्धतः. (106) मंसै निवचनानि शंसन. (107) चाकन्.

क्रतु (24) हे वृषणौ दातारौ पस्त्यावतः धनवतः वाजान् श्रुतं दत्तम्.
This may be the sense.

Rks quoted or referred to

The first figure in the brackets is that of the page, the second that of the quotation. 1 = the particular line of the page.

अक्षव and **क्षवः**—1/7/8 (3/10); 1/96/2 (3/9); 1/158/1 (3/11); 3/47/5 (2/1); 3/54/16 (2/5); 5/34/3 (2/2); 5/58/5 (3/10); 6/33/4 (3/12); 6/60/3 (3/13); 7/32/9 (3/10); 7/96/3 (2/4); 9/91/2 (2/6); 10/14/3 (2/7); 10/15/9 (3/8); 10/107/3 (2/3).

अक्षः—1/120/2 (5/5); 1/143/7 (4/1); 1/189/7 (4/2); 3/1/12 (5/3); 4/6/3 (5/3); 10/77/2 (5/6).

अक्षान्—2/11/8 (6/1); 9/38/6 (6/13); 9/64/9 (6/2); 9/69/3 (6/3); 9/89/1 (6/11); 9/97/40 (6/4).

अज्ञवः—7/1/3 (7/19).

अज्ञः—1/164/49 (307/119); 4/1/17 (8/2); 4/19/7 (8/3); 5/54/4 (8/4); 6/24/8 (7/1); 6/62/2 (8/5); 7/96/6 (307/122); 8/15/2 (9/6); 8/27/18 (9/9); 10/27/7 (307/128); 10/27/9 (10/11); 10/44/8 (9/7); 10/59/3 (9/8); 10/69/6 (9/10); 10/92/8 (307/124).

अणव and **अणवीः**—1/3/4 (12/10); 9/1/7 (11/6); 9/10/5 (10/1); 9/14/6 (11/7); 9/15/1 (12/8); 9/16/2 (11/5); 9/26/1 (12/9); 9/86/47 (10/3); 9/91/3 (10/2); 9/107/11 (11/4).

अतिः—1/5/8 (30/25); 1/29/3 (32/34); 1/36/7 (16/1); 1/36/16 (27/5); 1/42/7 (15/2); 1/55/3 (22/1); 1/64/13 (26/2); 1/81/5 (28/11); 1/94/7 (21/7; 27/4); 1/97/7 (14/10); 1/97/8 (14/7); 1/99/1 (13/1); 1/102/8; (22/2; 28/12); 1/105/16 (17/2); 1/109/6 (27/3); 1/116/4 (21/5); 1/129/5 (26/7); 1/135/6 (18/1); 1/138/4 (25/3); 1/139/6 (29/21); 1/141/13 (27/6); 1/143/3 (27/7); 1/162/20 (32/34); 1/170/3 (25/1); 1/173/2 (29/21); 1/174/9 (14/11); 1/182/3 (17/1); 1/183/4 (28/13); 2/2/10 (22/3); 2/7/3 (17/1); 2/11/21 (28/14); 2/23/15 (22/4); 2/25/1 (23/8); 2/27/7 (14/8); 2/27/16 (19/1); 2/28/1 (28/15); 2/31/5 (32/34); 2/34/15 (14/12); 3/9/3 (16/1); 3/9/4 (18/1); 3/10/7 (32/1); 3/15/3 (15/1); 3/43/2 (32/2); 3/45/1 (34/125); 4/8/8 (29/20); 4/20/8 (31/29); 4/36/9 (23/5); 5/1/5 (23/6); 5/4/9 (14/6); 5/25/9 (13/2);

5/44/7 (21 *l* 12); 5/45/11 (29/22); 5/52/3 (21 *l* 12); 5/54/12 (31/31);
 5/62/9 (30/27); 5/66/5 (29/23); 5/73/8 (13/3); 5/83/10 (19/3);
 6/10/5 (23/7); 6/11/6 (21 *l* 13); 6/12/5 (33/3); 6/16/20 (28/16);
 6/18/7 (23/9); 6/21/2 (23/10); 6/22/7 (16/2); 6/46/6 (19/2);
 6/47/16 (16/8); 6/52/1 (21/2); 6/52/2 (25/2); 6/61/9 (33/4);
 7/1/14 (23/11); 7/33/2 (15/3); 7/77/6 (30/ *l* 16); 7/82/1 (28/17);
 7/94/7 (14/4); 7/103/7 (35/15); 8/1/33 (27/8); 8/2/34 (24/12);
 8/13/6 (30/25); 8/18/17 (14/9); 8/19/14 (17/2); 8/24/2 (24/13);
 8/26/3 (33/5); 8/32/21 (33/6); 8/32/22 (34/7); 8/46/15 (34/
l 19); 8/46/16 (34/8); 8/52/5 (32/35); 8/56/3 (28/18); 8/58/3
 (32/36); 8/60/16 (34/9); 8/62/2 (24/14); 8/67/19 (31/33); 8/69/14
 (30/24); 8/92/14 (25/19); 8/96/2 (30/26); 8/101/14 (34/10);
 8/102/21 (20/1); 9/2/1 (35/11); 9/3/2 (21 *l* 13); 9/6/5 (35 *l* 8);
 9/7/8 (35/14); 9/8/5 (18/2); 9/13/1 (35/13); 9/15/6 (19/2);
 9/17/3 (35/14); 9/17/5 (26/1); 9/30/4 (26/2); 9/36/2 (35 *l* 3);
 9/41/2 (25/4); 9/43/5 (20/4); 9/45/5 (35 *l* 8); 9/60/2 (35 *l* 3);
 9/60/3 (21 *l* 13); 9/60/3 (21 *l* 13); 9/63/4 (18/3); 9/63/15 (21
l 14); 9/67/20 (17/2); 9/70/9 (15/13); 9/72/3 (18/2); 9/86/29
 (27/9); 9/86/44 (21/6); 9/97/4 (35 *l* 4); 9/100/9 (27/9); 9/106/11
 (35/13); 9/106/13 (35 *l* 4); 9/107/17 (35 *l* 4); 9/107/20
 (21 *l* 16); 10/11/7 (27/10); 10/12/5 (25/6); 10/14/1
 (21); 10/31/9 (24/16); 10/33/9 (25/5); 10/42/9 (31/29);
 10/44/1 (29/19); 10/51/3 (20/3); 10/56/7 (35/12); 10/60/3
 (26/1); 10/63/13 (15/4); 10/73/9 (30/28); 10/75/1 (24/15);
 10/77/2 (33/5); 10/86/2 (31/30); 10/90/1 (24/17, 25 *l* 6); 10/90/2
 (21/3; 24/18); 10/90/5 (25 *l* 7); 10/93/6 (35/11); 10/96/3 (33/6);
 10/96/8 (14/5); 10/97/10 (18/3); 10/102/1 (32/34); 10/108/2
 (31/32); 10/126/3 (16/5); 10/126/4 (16/6); 10/126/5 (16/7);
 10/181/2 (22/4); 10/187/2 (20/2).

अन्तरिक्षः— 1/25/7 (53/51); 1/25/9 (37 *l* 5); 1/35/7 (52/46);
 1/35/11 (58/72); 1/48/12 (55/58); 1/51/2 (66/99); 1/52/13
 (38/1); 1/61/9 (55/59); 1/73/8 (38/2); 1/89/10 (38/3); 1/91/22
 (38/4); 1/110/6 (58/71); 1/115/1 (39/5); 1/116/3 (65/101);
 1/122/9 (54/53); 1/161/14 (53/52); 1/165/2 (59/73); 2/12/2

(39/6); 2/14/3 (59/78); 2/15/2 (39/7); 2/30/3 (59/75); 2/40/4 (60/76); 3/6/8 (60/77); 3/8/8 (39/8); 3/22/2 (40/9); 3/30/9 (40/10); 3/30/11 (55/60); 3/34/10 (41/11); 3/46/3 (56/61); 3/54/19 (41/12); 4/40/5 (66/100); 4/53/5 (41/14); 4/57/3 (42/15); 5/1/11 (42/16); 5/42/16 (42/17); 5/52/7 (60/78); 5/53/8 (56/62); 5/54/4 (43/18); 5/55/2 (43/19); 5/73/1 (60/79); 5/85/2 (43/20); 5/85/3 (44/21); 5/85/5 (61/80); 6/8/2 (44/22); 6/22/8 (51/44); 6/46/11 (61/81); 6/47/4 (44/23); 6/52/13 (61/82); 6/58/3 (61/83); 6/61/11 (45/24); 6/69/5 (45/25); 7/35/5 (45/26); 7/39/3 (62/84); 1/45/1 (66/98); 7/61/3 (37 1 9); 7/75/3 (51/45); 7/98/3 (46/27); 7/104/23 (46/28); 8/3/20 (56/63); 8/6/15 (52/47); 8/7/35 (54/53); 8/8/3 (56/64); 8/8/4 (57/65); 8/9/2 (62/85); 8/10/6 (63/86); 8/12/24 (52/48); 8/14/7 (46/29); 8/97/5 (63/87); 9/5/2 (54/54); 9/27/6 (63/88); 9/36/5 (65/96); 9/63/27 (57/66); 9/64/6 (65/97); 9/65/16 (54/56); 9/81/5 (47/30); 9/86/14 (66/98); 10/5/5 (63/89); 10/44/8 (52/49); 10/59/7 (47/31); 10/65/2 (47/32); 10/65/4 (53/50); 10/66/9 (47/33); 10/66/11 (48/34); 10/68/5 (57/67); 10/70/11 (57/68); 10/80/5 (63/90); 10/87/3 (64/91); 10/87/6 (64/12); 10/88/3 (48/35); 10/89/6 (48/36); 10/89/11 (51/69); 10/90/14 (49/37); 10/95/17 (66/99); 10/121/5 (64/93); 10/124/6 (49/38); 10/128/2 (49/39); 10/136/4 (54/57); 10/139/2 (50/40); 10/149/1 (50/41); 10/153/3 (51/42); 10/158/1 (58/70); 10/190/3 (51/43).

अमृया:—1/29/5 (67/1); 1/32/8 (62/2); 4/18/1 (67/3); 5/34/5 (67/4); 10/85/30 (67/5); 10/89/14 (68/6); 10/135/2 (68/7).

अमृक्तः—2/37/4 (70/4); 3/6/4 (71/11), 3/11/6 (69/1); 4/3/12 (71/9); 6/1/4 (70/5); 6/50/7 (70/6); 7/37/1 (69/2); 7/37/2 (70/7); 8/2/31 (69/3); 8/24/9 (70/8); 9/69/5 (71/12); 10/104/8 (71/10).

अयासः—1/57/3 (72 1 4); 1/62/7 (72 1 25); 1/64/11 (72 1 4); 1/154/6 (73 1 2); 1/167/4 (72 1 4); 1/168/9 (72 1 5); 1/169/7 (72 1 5); 3/18/2 (72 1 7); 3/33/3 (72 1 6); 3/54/13 (72 1 4); 4/6/10 (72 1 7); 4/38/5 (72 1 19); 5/42/15 (72 1 5); 6/66/5 (72 1 5); 7/44/1 (72 1 27); 7/58/2 (72 1 5); 8/62/2 (72 1 25);

8/100/8 (72 1 7); 9/41/1 (72 1 5); 9/89/34 (72 1 6); 10/67/1 (72 1 27); 10/108/8 (72 1 28); 10/116/9 (72 1 9); 10/138/4 (72 1 25).

अवनिः—1/4/10 (74/1); 1/61/10 (76/8); 1/62/10 (77/9); 1/140/5 (75/3); 1/181/3 (74/2); 1/186/8 (75/5); 1/190/7 (76/7); 2/13/7 (77/10); 4/19/6 (75/4); 5/85/6 (76/7); 5/11/5 (77/11); 6/61/3 (77/12); 7/87/1 (78/13); 10/99/4 (78/14); 10/94/7 (79/15).

अद्यमन्—1/121/9 (82/15); 1/130/3 (81/9); 1/172/2 (82/14); 1/191/15 (80/1); 2/1/1 (83/22-23); 2/12/3 (83/24); 2/24/4 (83/26); 2/24/7 (83/22-23); 2/30/5 (82/17); 3/29/6 (83/25); 4/1/13 (80/3); 4/16/6 (81/5); 4/22/1 (83/21); 4/30/20 (82/10); 5/30/8 (82/16); 5/47/3 (84/28); 5/54/3 (82/13); 5/87/5 (84/28); 6/43/3 (81/6); 6/75/12 (82/12); 7/88/2 (84/29); 7/104/5 (82/19); 7/104/19 (82/18); 9/97/20 (84/28); 9/108/6 (81/7); 9/112/2 (84/27); 10/53/8 (85/30); 10/67/3 (81/4); 10/68/4 (81/8); 10/89/12 (83/20); 10/101/10 (82/11); 10/139/6 (80/2).

आहावः—1/34/8 (86/3); 4/34/9 (87/6); 6/7/2 (86/2); 8/17/14 (87/6); 10/101/5 (86/4); 10/101/6 (87/5); 10/101/7 (87/6); 10/121/6 (86/1).

कशः—1/22/3 (88/1); 1/37/3 (88/2); 1/112/14 (90/10); 1/157/4 (88/4); 1/162/17 (89/5); 1/168/4 (89/6); 2/18/1 (91/11); 5/83/3 (90/7); 8/25/24 (90/8); 8/33/11 (88/3); 8/68/18 (90/9).

काकुद्—1/8/7 (92/1; also PP. 279-280); 6/41/2 (92/2); 8/69/12 (92/3).

काष्ठा—1/32/10 (97/9); 1/32/10 (95/4); 1/59/6 (95/5); 1/63/5 (95/6); 1/146/5 (97/10); 4/58/7 (96/7); 6/46/1 (98/11); 7/93/3 (94/2); 8/80/8 (93/1); 9/21/7 (94/3); 10/102/9 (96/8).

कृत and श्वेतनी—1/92/10 (102/15); 1/100/9 (101/10); 1/132/1 (98/1); 2/12/4 (102/16); 2/12/5 (102/15); 4/20/3 (102/17); 5/17/1 (101/12); 5/60/1 (99/2); 7/57/5 (101/13); 8/9/5 (99/3); 8/19/10 (19/4); 8/45/32 (99/5); 8/45/38 (103/18); 8/75/12 (100 1 29); 9/97/58 (100/6); 10/34/6 (101/11); 10/42/9 (100/7); 10/43/5 (100/8); 10/96/9 (102/14); 10/102/2 (100/9).

करुः—1/1/5 (165/200); 1/1/5 (209); 1/2/8 (107/17); 1/4/8 (183/272; 208 । 26); 1/4/9 (173/228); 1/5/6 (197/323); 1/5/8 (173/229; 208 । 26); 1/8/1 (208 । 8); 1/10/1 (173/230); 1/11/4 (164 । 2); 1/12/1 (192/304); 1/16/9 (173/231); 1/17/5 (103/1); 1/19/2 (139/129); 1/25/10 (196/319); 3/25/12 (200/333); 1/30/1 (171/221; 208 । 25); 1/30/6 (173/232); 1/30/14 (174 । 1); 1/30/15 (173/233); 1/31/3 (205/348); 1/39/1 (130/99); 1/42/7 (107/18); 1/42/8 (107/19); 1/42/9 (107/20); 1/51/2 (146 । 22; 171/222; 208 । 26); 1/51/13 (197/324); 1/52/7 (148 । 19); 1/52/8 (170/218); 1/54/6 (180/262); 1/55/6 (200/334); 1/55/8 (105/11); 1/62/12 (158/179); 1/63/2 (164/198); 1/64/13 (107/21); 1/65/5 (116/53); 1/66/3 (104/4); 1/67/1 (104/5); 1/68/2 (145/144); 1/68/5 (108/22); 1/69/1 (130/100); 1/71/2 (109 । 13); 1/73/2 (117/54); 1/77/3 (103/2); 1/80/15 (126/85); 1/81/4 (131/101); 1/81/7 (165/199); 1/82/5 (174/234); 1/89/1 (105/12); 1/91/5 (104/6); 1/92/2 (122/71; 186/283); 1/93/5 (185/281); 1/98/1 (167/208); 1/100/14 (144/142; 155/168); 1/102/6 (163/195); 1/103/3 (128 । 19); 1/104/4 (189 । 32); 1/105/8 (174/235); 1/111/2 (156/171); 1/112/23 (179/257); 1/123/8 (145/145); 1/123/13 (108/23); 1/127/9 (104/7); 1/128/4 (142/136; 186/284); 1/128/5 (142/137); 1/132/5 (122/72); 1/135/1 (139/126); 1/138/3 (117/55); 1/139/10 (186/285); 1/141/6 (131/102); 1/141/9 (115/48; 151 । 23); 1/141/11 (186/286); 1/143/2 (131/103); 1/144/7 (193/307); 1/145/2 (151/150); 1/151/2 (108/24); 1/156/4 (108/25); 1/160/4 (205/349); 1/162/8 (149 । 1); 1/164/49 (177 । 5); 1/165/7 (132/104); 1/175/5 (104/7); 1/183/2 (159/183); 1/190/3 (132/105); 2/3/7 (165 । 13); 2/5/4 (115/49); 2/12/1 (151/158); 2/13/11 (128/93); 2/16/2 (146/146); 2/16/4 (146/147); 2/16/8 (175/236); 2/21/3 (189 । 33); 2/22/3 (128/94); 2/22/4 (182/270); 2/27/2 (185/282); 2/30/6 (147/148); 2/31/3 (187/287); 2/39/2 (161/187); 3/1/5 (109/26); 3/1/22 (204/345); 3/2/3 (118/56); 3/2/4 (166/205; 209 । 26); 3/3/6 (114); 3/3/7 (187/288); 3/6/5 (132/106); 3/9/6 (132/107); 3/11/6 (104/8); 3/14/7 (167/209; 209 । 28); 3/26/5 (170/219); 3/27/12 (167/206);

209 1 24); 3/34/10 (164/197); 3/37/2 (175/237); 3/37/3 (183/273); 3/37/6 (180/263); 3/37/9 (183/274); 3/40/2 (160/185); 3/42/5 (175/238); 3/45/3 (147/149); 3/49/1 (197/322); 3/51/2 (171/223); 3/52/4 (104/9); 3/54/6 (128/95); 3/57/2 (177 1 6); 3/62/16 (198/328); 3/55/16 (177 1 6); 4/1/1 (118/57); 4/4/11 (193/308); 4/5/7 (142/138); 4/10/1 (109/27); 4/10/2 (125/82); 4/12/1 (118/58); 4/20/3 (110/28); 4/21/2 (144/143); 4/21/10 (119/59); 4/24/4 (162/189); 4/28/3 (133/108); 4/30/16 (179/258); 4/31/5 (157/175); 4/33/9 (152/160); 4/37/2 (124/77); 4/39/2 (157/176); 4/46/4 (148/150); 4/41/1 (159/180); 4/42/1 (140/130); 5/9/4 (143 1 14); 5/10/2 (119/60); 5/11/2 (190/329); 5/11/4 (167/207); 209 1 26); 5/17/4 (119/61); 5/20/4 (193/309); 5/25/9 (200/335); 5/29/5 (133/109); 5/29/7 (183/110); 5/31/11 (110/29); 5/32/5 (138/123); 5/33/8 (122/73); 5/33/9 (161/188); 5/35/1 (106/16); 5/35/5 (180/264); 5/36/5 (169/217); 5/38/1 (175/239); 5/38/5 (183/275); 5/43/5 (139/127); 5/44/2 (198/325); 5/66/1 (191/301); 5/70/4 (163/194); 6/2/8 (143/139); 6/3/2 (152/1 9); 6/3/3 (170/219); 6/5/3 (120/62); 6/7/4 (138/124); 6/7/7 (196/320); 6/8/2 (197/321); 6/9/5 (110/30); 6/12/4 (143/140); 6/16/3 (199/331); 6/16/8 (111/31); 6/16/23 (165/201; 209 1 26); 6/16/26 (120/63); 6/16/29 (204/346); 6/17/6 (134/112); 6/18/2 (164 1 5); 6/30/2 (201/336); 6/30/3 (198/326); 6/36/2 (126/86); 6/40/2 (139/128); 6/41/5 (181/265); 6/45/16 (169/216); 6/45/25 (176/240); 6/48/4 (152/161); 6/48/14 (203/341); 6/49/2 (163/192); 6/63/9 (123 1 4); 6/68/9 (134/113); 6/71/1 (188/290); 7/2/2 (192/303); 7/3/9 (199/330); 7/3/10 (111/32); 7/4/5 (153/162); 7/5/6 (149/152); 7/6/3 (162/190); 7/9/2 (180/291); 7/11/4 (149/153); 7/16/6 (194/310); 7/20/3 (164 1 5); 7/21/6 (135/114); 7/25/4 (124/78); 7/28/2 (135/115); 7/31/3 (176/241); 7/31/5 (105/10); 7/32/16 (111/33); 7/32/26 (207 1 30); 7/36/4 (203/342); 7/48/1 (106/14); 7/60/2 (135 1 9); 7/60/6 (111/34); 7/61/2 (120/64; 192/301 a); 7/62/1 (135/116); 7/76/1 (136/117); 7/85/2 (133 1 18); 7/85/4 (109/292); 7/89/3 (125/83); 7/90/5 (129/96); 7/104/5 (174 1 30); 8/1/7 (164 1 6); 8/1/11 (179/259); 8/1/18 (194/311); 8/6/19 (175 1 11); 8/7/24 (126/87); 8/12/11 (112/35); 8/13/1 (112/36); 8/13/31 (181/266); 8/15/7 (127/88); 8/16/6 (127 1 34); 8/19/3 (192/305); 8/19/17 (204/344; 8/19/29

(120/65); 8/22/10 (144/19); 8/23/8 (163/193); 8/24/11 (178/15); 8/25/2 (189/293); 8/25/5 (192/302); 8/25/8 (205/347); 8/32/11 (182/271); 8/33/5 (189/294); 8/33/6 (153/163); 8/33/11 (181/267); 8/33/13 (190/295); 8/33/14 (183/276); 8/33/17 (149/154); 8/34/6 (173/130); 8/36/1 (184/277); 8/42/3 (112/37); 8/43/12 (169/214); 8/44/7 (167/208; 209/126); 8/46/3 (176/242); 8/46/19 (184/278); 8/46/27 (190/296); 8/52/4 (176/243); 8/52/6 (172/224; 8/53/2 (172/225); 8/53/6 (140/133; 8/54/6 (194/312); 8/54/8 (176/244); 8/56/2 (168/213); 8/56/4 (168/212); 8/57/1 (115/50); 8/61/4 (120/66); 8/61/9 (177/245); 8/61/10 (172/112); 8/61/18 (184/278); 8/62/7 (127/89); 8/62/10 (127/90); 8/63/1 (155/169); 8/63/5 (112/38); 5/65/1 (187/289); 8/66/4 (153/164); 8/66/10 (121/67); 8/68/2 (167/210); 8/68/17 (168/211; 169/13); 8/69/15 (169/215); 8/70/13 (113/39; 150/155); 8/70/14 (150/118); 8/72/8 (153/124); 8/76/7 (177/246); 8/77/1 (180/260); 8/78/7 (157/174); 8/79/7 (162/191); 8/80/1 (177/247); 8/84/8 (193/306); 8/88/4 (136/118); 8/89/3 (180/261); 8/91/7 (181/268); 8/92/1 (172/226); 8/92/7 (164/196); 8/92/12 (177/248); 8/92/13 (177/249); 8/92/16 (178/250); 8/93/27 (174/279); 8/93/28 (178/251); 8/93/29 (178/252); 8/93/32 (170/220); 8/96/3 (106/13; 146/118); 8/96/19 (201/337); 8/97/10 (136/119); 8/98/10 (178/253); 8/98/11 (178/253); 8/98/12 (178/254); 8/99/8 (172/227); 8/102/8 (154/165); 9/2/3 (203/343); 9/4/3 (113/40); 9/4/5 (219/351); 9/4/6 (219/352); 9/9/1 (165/202; 209/127); 9/9/7 (164/18); 9/12/4 (201/338); 9/16/4 (121/68); 9/25/5 (166/203; 209/126); 9/36/3 (125/79); 9/44/6 (160/184); 9/48/3 (194/313); 9/62/13 (166/204; 209/128); 9/63/24 (160/185); 9/63/28 (198/327); 9/65/3 (195/314); 9/70/6 (190/297); 9/71/9 (129/97); 9/72/5 (151/157); 9/72/8 (195/315); 9/73/8 (191/298); 9/86/13 (154/166); 9/86/43 (141/134); 9/86/48 (160/185); 9/90/6 (159/181); 9/96/4 (123/118); 9/97/30 (123/74); 9/100/5 (125/80); 9/102/3 (202/339); 9/102/8 (137/120); 9/107/3 (140/132); 9/108/1 (160/185); 9/109/2 (156/172); 9/109/10 (125/81); 10/2/5 (160/186); 10/8/7 (129/98; 10/11/3 (141/135); 10/25/1 (113/41); 10/25/4 (113/42); 10/25/8 (191/299); 10/27/11 (128/120); 10/27/16 (124/76); 10/29/7 (137/121); 10/30/12 (113/43);

10/31/2 (116/51); 10/33/3 (174 133); 10/36/10 (113/44); 10/37/5 (114/45); 10/43/7 (148 116); 10/48/3 (127/91); 10/49/9 (202/340); 10/56/4 (128/92); 10/57/4 (157/173); 10/59/1 (206/350); 10/61/1 (144/141; 154/167); 10/64/2 (106/15); 10/64/7 (114/46); 10/70/1 (119/332); 10/83/5 (137/122); 10/84/6 (121/69); 10/89/12 (170/219); 10/91/3 (191/300; 116/52); 10/95/3 (125/84); 10/95/9 (123/75); 10/97/2 (181/269); 10/100/12 (158/177); 10/104/10 (103/3); 10/105/6 (138/125); 10/111/10 (189 133); 10/112/6 (178/255); 10/113/1 (159/182); 10/120/3 (150/156); 10/122/2 (195/316); 10/122/6 (196/317); 10/134/4 (179/256); 10/140/4 (114/47; 208 18); 10/144/6 (122/70; 196/318); 10/148/4 (185/280); 10/159/2 (140/131); 10/160/1 (180 128); 10/184/1 (154 111).

जस्तः—1/112/6 (223/3); 1/116/22 (224/8); 1/117/17-18 (223 125); 1/191/7 (223/1); 4/38/5 (224/6); 4/50/11 (223/2); 5/61/7 (224/7); 6/13/5 (224/9); 6/44/11 (224/5); 7/68/8 (223/4); 7/104/2 (223 111); 10/33/2 (225/10); 10/68/6 (225/11).

आ (भर)—1/4/7 (228/1); 1/8/1 (229/2); 1/9/7 (257/50); 1/12/11 (229/3); 1/17/7 (257/54); 1/24/4 (254/21); 1/49/1 (255/30); 1/53/3 (229/4); 1/55/8 (257/53); 1/57/3 (230/5); 1/63/9 (230/6); 1/79/8 (230/7); 1/81/9 (231/9); 1/92/2 (256/43); 1/92/13 (231/10); 1/108/5 (256/40); 1/112/24 (256/43); 1/115/3 (256/41); 1/118/2 (256/46); 1/127/9 (255/32); 1/127/11 (231/11); 1/134/1 (254/14); 1/140/4 (254/14); 1/141/12 (257/55); 1/144/7 (254/24); 1/174/1 (257/53); 1/175/2 (255/32); 2/7/1 (232/12); 2/17/7 (232/13); 2/21/3 (259 12); 2/24/15 (256/46); 2/26/2 (256/33); 2/30/10 (232/14); 3/29/1 (232/15); 3/30/19 (233/16); 3/36/9 (233/17); 3/46/4 (233/18); 3/53/14 (233/19); 3/54/15 (234/20); 4/20/10 (234/21); 4/32/20 (234/22); 5/4/5 (234/23); 5/6/1 (235/24); 5/6/2 (235/25); 5/6/3 (235/26); 5/6/4 (235/27); 5/6/5 (236/28); 5/6/6 (236/29); 5/6/7 (236/30); 5/6/8 (237/31); 5/6/9 (237/32); 5/6/10 (237/33); 5/9/7 (237/34); 5/10/1 (238/35); 5/10/7 (238/36); 5/16/5 (238/37); 5/23/1 (238/38); 5/23/2 (238/39); 5/35/2 (239/41); 5/38/4 (239/42); 5/39/1 (239/43); 5/39/2 (240/44); 5/43/10 (256/40); 5/74/1 (256/33); 5/74/6

(253/3); 6/16/36 (240/46); 6/19/6 (240/47); 6/19/7 (240/48); 6/19/8 (240/49); 6/20/3 (255/28); 6/22/3 (241/50); 6/36/2 (257/51); 6/36/3 (255/26); 6/46/5 (241/51); 6/46/7 (241/52); 6/61/11 (254/21); 7/8/5 (258/56); 7/15/11 (242/53); 7/20/7 (242/54); 7/25/2 (242/55); 7/30/1 (255/26); 7/31/7 (254/19-20); 7/32/7 (242/56); 7/32/24 (242/57); 7/48/2 (256/48); 7/56/18 (257/51); 7/61/1 (256/34); 7/77/4 (243/59); 7/81/5 (243/60); 7/82/3 (255/24); 8/1/4 (243/61); 8/3/24 (253/7); 8/4/15 (254/16); 8/13/5 (243/62); 8/13/27 (255/27); 8/14/6 (257/54); 8/19/15 (244/63); 8/21/10 (259 l 13); 8/21/16 (244/16); 8/24/4 (244/65); 8/24/12 (257/48); 8/24/25 (245/66); 8/27/14 (256/34); 8/32/8 (245/67); 8/33/12 (245/68); 8/34/15 (245/69); 8/45/15 (246/70); 8/45/40 (246/71); 8/46/19 (246/72); 8/60/18 (246/73); 8/61/6 (246/74); 8/61/7 (246/70); 8/77/8 (246/75); 8/77/11 (254/19-20); 8/78/1 (246/76); 8/78/2 (246/77); 8/78/3 (247/78); 8/78/6 (254/21); 8/81/2 (253/3); 8/81/7 (247/79); 8/93/19 (247/80); 8/93/28-29 (178/251-252); 8/98/10 (178/253); 8/99/8 (254/14); 8/101/12 (257/51); 9/4/10 (247/84); 9/19/1 (247/85); 9/20/4 (248/86); 9/23/3 (248/87); 9/29/6 (248/88); 9/40/4 (248/89); 9/40/6 (248/90); 9/44/6 (246/70); 9/57/4 (248/91); 9/59/1 (248/92); 9/60/4 (248/93); 9/61/6 (248/94); 9/61/26 (249/95); 9/63/18 (249/96); 9/64/26 (249/97); 9/65/18 (249/98); 9/71/2 (259 l 13); 9/87/6 (249/99); 9/100/2 (249/100); 9/101/9 (249/101); 9/106/4 (250/102); 10/21/4 (250/103); 10/42/3 (250/104); 10/47/3 (255/28); 10/76/5 (255/24); 10/83/3 (250/105); 10/86/22 (259 l 13); 10/92/7 (255/46); 10/93/10 (256/46); 10/113/10 (251/106); 10/148/1 (251/107); 10/156/3 (251/108); 10/180/1 (251/109); 10/191/1 (251/110).

आभरद्धसु :—5/79/3 (252/111).

EPITHETS :—1/3/2 (262/13); 1/18/3 (261 l 17); 1/29/2 (269/53); 1/32/3 (261/6); 1/33/5 (270/54); 1/42/10 (268/48); 1/44/4 (266 l 29); 1/48/10 (265/38); 1/62/3 (267/44); 1/62/6 (262/13); 1/74/5 (266/41); 1/77/3 (267/43); 1/81/2 (269/50); 1/87/1 (261/6; 262/11); 1/91/14 (261 l 11); 1/116/1 (269/50);

1/116/12 (262/13); 1/116/25 (262/13); 1/123/3 (262/10); 1/131/4 (261 *l* 14); 1/141/1 (265/35); 1/141/11 (268/47); 1/142/10 (267/43); 1/183/5 (265/38); 2/1/8 (263/23); 2/7/6 (267/43); 2/12/9 (263/15); 2/24/10 (263/23); 2/32/7 (264/23); 3/2/2 (266 *l* 30); 3/2/8 (268/47); 3/54/14 (268/48); 4/2/15 (267/44); 4/4/3 (263/23); 4/19/7 (268/47); 5/4/6 (266/41); 5/8/1 (268/47); 5/11/6 (265/35); 5/13/4 (262/11); 5/22/4 (268/47); 5/31/3 (265/35); 5/45/7 (265/41); 5/50/3 (266/42); 6/4/2 (266 *l* 31); 6/13/4-6 (265/35); 6/13/6 (265/35); 6/16/42 (266 *l* 18); 6/17/2 (270/53-54); 6/41/3 (270/54); 6/49/2 (270/54); 6/49/5 (265/35); 6/49/6 (270/54); 6/58/4 (268/48); 7/1/13 (262/11); 7/2/6 (269/51); 7/7/7 (265/35); 7/22/8 (268/48); 7/28/2 (265/38); 7/40/3 (261 *l* 7); 7/42/4 (263/23); 7/56/14 (268/47); 7/94/12 (261 *l* 15); 8/10/3 (262/13); 8/19/7 (265/35); 8/19/25 (260/2); 8/19/26 (260/2); 8/24/17 (270/54); 8/26/21 (267/43); 8/28/4 (261 *l* 14); 8/31/18 (267/46); 8/35/18 (263/23); 8/43/24 (267/43); 8/46/1 (270/54); 8/59/7 (260/1); 8/60/2 (266/41); 8/70/7 (261 *l* 14); 8/74/7 (266 *l* 25); 8/84/4 (266/41); 8/86/4 (261/6); 8/87/6 (262/13); 8/92/28 (262/7); 8/103/12 (266 *l* 28); 9/39/1 (268/46); 9/97/30 (263/23); 10/23/1 (269/50); 10/39/3 (267/46); 10/68/3 (266 *l* 22); 10/76/5 (267/46); 10/156/2 (269/50).

Who shall be our guide in interpreting Rgveda?

1/1/3 (271 *l* 18); 1/1/5 (272 *l* 12); 1/1/7 (273 *l* 29; 275 *l* 25; 276 *l* 1; 4); 1/2/7 (276 *l* 6); 1/3/11 (293 *l* 2); 1/6/1 (277 *l* 21); 1/6/9 (279 *l* 26); 2/7/28 (271 *l* 20); 1/9/7 (272 *l* 34); 1/10/6 (284 *l* 8); 1/12/55 (271 *l* 20); 1/14/1 (279 *l* 22); 1/19/6 (279 *l* 19); 1/23/15 (305 *l* 23); 1/25/3 (280 *l* 32); 1/25/4 (281 *l* 12); 1/25/5 (282 *l* 9); 1/25/15 (282 *l* 7; 28); 1/25/16 (283 *l* 6); 1/34/5 (272 *l* 30; 276 *l* 27); 1/34/8 (293 *l* 26); 1/36/12 (284 *l* 12); 1/42/9 (282 *l* 32); 1/49/1 (279 *l* 20); 1/75/5 (297 *l* 25); 1/77/1 (298 *l* 1); 1/77/5 (298 *l* 4); 1/79/5 (275 *l* 10); 1/81/2 (284 *l* 11); 1/81/7 (284 *l* 20); 1/83/6 (288 *l* 20); 1/87/4 (278 *l* 16); 1/91/18 (294 *l* 15); 1/92/7 (295 *l* 17); 1/98/3 (273 *l* 8);

1/104/1 (286 l 10); 1/107/2 (284 l 15); 1/111/5 (284 l 21);
 1/117/26 (300 l 31); 1/123/4 (293 l 21); 1/123/12 (293 l 23);
 1/126/3 (288 l 19); 1/127/2 (299 l 27); 1/131/4 (301 l 20);
 1/140/10 (275 l 11); 1/143/7 (276 l 28; 277 l 10); 1/145/5
 (273 l 18); 1/151/6 (299 l 33); 1/156/2 (290 l 21); 1/158/2
 (295 l 29); 1/163/12 (288 l 4); 1/164/46 (299 l 20); 1/165/13
 (299 l 24); 1/166/3 (294 l 1); 1/167/3 (276 l 34); 1/173/13
 (285 l 3); 1/174/1 (273 l 19); 1/174/2 (301 l 20); 1/182/4
 (301 l 3); 1/185/11 (273 l 11); 2/2/6 (275 l 4); 2/7/4 (272
 l 27); 2/9/4 (295 l 30); 2/10/23 (271 l 20); 2/10/26 (272 l 27);
 2/12/1 (288 l 33); 2/12/15 (274 l 21); 2/18/3 (299 l 5); 2/22/4
 (284 l 32); 2/26/1 (290 l 21); 2/26/2 (293 l 27); 2/28/1 (290
 l 19); 3/1/22 (284 l 14); 3/1/23 (277 l 14); 3/2/5 (300 l 8);
 3/6/1 (277 l 3); 3/7/5 (278/5); 3/8/6 (295 l 23); 3/8/7 (293 l 5);
 3/16/3 (284 l 20); 3/23/1 (294 l 6); 3/30/7 (277 l 5); 3/30/12
 (287 l 18); 3/30/18 (295 l 24); 3/32/1 (287 l 12); 3/34/1 (290
 l 26); 3/36/10 (301 l 27); 3/53/5 (287 l 14); 3/53/20 (287
 l 15); 3/53/23 (288 l 15); 3/54/15 (290 l 28); 3/54/18 (295
 l 25); 3/54/22 (372 l 22); 3/56/6 (272 l 3); 3/61/5 (279 l 22;
 25); 3/62/17 (291 l 10); 4/3/8 (277 l 12); 4/4/9 (274 l 8; 10;
 275 l 22; 276 l 1; 4); 4/10/2 (297 l 32); 4/11/2 (299 l 22);
 4/11/4 (288 l 5); 4/16/1 (288 l 17); 4/16/12 (288 l 18); 4/16/19
 (301 l 31); 4/17/16 (299 l 18); 4/29/5 (299 l 13); 4/34/5 (288
 l 19); 4/35/6 (288 l 19); 4/36/4 (300 l 4); 4/36/5 (289 l 23);
 4/36/6 (287 l 14); 4/36/9 (294 l 31); 4/38/10 (288 l 2); 4/46/7
 (287 l 14); 4/53/3 (284 l 25); 4/54/6 (272 l 5); 5/2/10 (286
 l 29); 5/10/5 (286 l 25); 5/16/36 (295 l 24); 5/20/4 (272 l 7;
 297 l 31); 5/25/8 (286 l 27); 5/36/4 (284 l 14); 5/46/11 (276
 l 30); 5/47/3 (303 l 19); 5/51/3 (298 l 32); 5/62/1 (287 l 13);
 5/75/6 (287 l 13); 5/82/4 (295 l 21); 6/2/11 (293 l 3); 6/9/1
 (302 l 14); 6/11/3 (298 l 18); 6/17/14 (299 l 9); 6/18/13 (284
 l 21); 6/20/10 (301 l 20); 6/21/2 (291 l 14); 6/23/6 (300 l 20);
 6/25/5 (290 l 22); 6/28/7 (276 l 21); 6/35/5 (300 l 7); 6/40/1
 (287 l 9); 6/41/2 (280 l 19); 6/44/9 (276 l 18); 6/46/5 (290
 l 29); 6/47/14 (300 l 22); 6/47/20 (283 l 16); 6/52/16 (295 l
 25); 6/53/4 (277 l 15); 6/55/1 (297 l 34); 6/63/7 (287 l 7);

6/68/5 (298 *l* 5); 7/1/6 (275 *l* 26); 7/4/6 (294 *l* 22); 7/15/15 (274 *l* 8; 275 *l* 17; 276 *l* 2); 7/20/9 (284 *l* 8); 7/21/2 (298 *l* 12); 7/24/6 (284 *l* 12); 7/27/2 (302 *l* 20); 7/27/5 (293 *l* 9); 7/32/12 (276 *l* 18; 7/32/17 (293 *l* 14); 7/36/9 (295 *l* 11); 7/37/6 (288 *l* 4); 7/37/7 (302 *l* 2); 7/40/3 (301 *l* 5); 7/44/3 (298/3); 7/44/4 (288 *l* 3); 7/66/16 (301 *l* 18); 7/68/8 (284 *l* 6); 7/84/3 (300 *l* 26); 7/86/2 (281 *l* 11); 7/96/6 (295 *l* 1); 7/101/6 (302 *l* 5); 7/103/10 (303 *l* 2); 7/104/6 (305 *l* 16); 7/104/15 (271 *l* 26); 8/1/29 (288 *l* 11); 8/4/3 (284 *l* 14); 8/4/13 (278/6); 8/4/14 (278/4); 8/5/9 (290 *l* 8); 8/7/13 (300 *l* 16); 8/7/17 (286 *l* 23); 8/11/5 (293 *l* 17); 8/12/2 (298 *l* 14); 8/18/12 (294 *l* 9); 8/14/1 (303 *l* 26); 8/14/2 (304 *l* 27); 8/19/17 (298 *l* 27); 8/24/11 (284 *l* 6); 8/25/24 (299 *l* 4); 8/26/9 (298 *l* 34); 8/35/10 (295 *l* 4); 8/35/11 (292 *l* 26); 8/42/3 (284 *l* 22); 8/48/8 (284 *l* 34); 8/59/7 (295 *l* 7); 8/60/14 (293 *l* 30); 8/69/7 (278/7); 8/69/12 (280 *l* 19); 8/77/7 (278/9); 8/78/7 (284 *l* 28); 8/93/26 (276 *l* 19); 8/100/4 (290 *l* 18); 9/5/9 (295 *l* 27); 9/10/1 (286 *l* 31); 9/23/3 (295 *l* 26); 9/36/5 (276 *l* 16); 9/59/1 (295 *l* 23); 9/61/1 (272 *l* 33); 9/78/5 (273 *l* 5); 9/83/3 (303 *l* 20); 9/85/9 (279 *l* 23); 9/86/41 (295 *l* 24); 9/87/5 (294 *l* 19); 9/97/52 (278/1); 9/113/10 (278/8); 10/10/8 (304 *l* 12); 10/10/13 (304 *l* 31); 10/12/2 (297 *l* 27); 10/20/9 (278 *l* 2); 10/25/11 (300 *l* 11); 10/30/12 (294 *l* 12); 10/40/2 (288 *l* 18); 10/47/4 (273 *l* 14); 10/47/8 (295 *l* 31); 10/73/8 (293 *l* 10); 10/74/3 (277 *l* 17); 10/74/6 (284 *l* 26); 10/85/38 (295 *l* 7); 10/87/1 (289 *l* 21); 10/87/24 (299 *l* 31); 10/89/1 (290 *l* 32); 10/94/7 (305 *l* 23); 10/100/11 (305 *l* 27); 10/101/10 (305 *l* 19); 10/104/4 (295 *l* 24); 10/112/5 (300 *l* 14); 10/128/8 (295 *l* 14); 10/147/5 (284 *l* 7); 10/161/4 (301 *l* 18); 10/169/1 (276 *l* 23); 10/181/1 (289 *l* 19).

Scholars quoted.

Geldner :—**शतकतुः** P 208; **कविकतुः** PP 209-210; 1/1/3 P 271; 1/1/5 P 272; 1/1/7 and 4/4/9 P 274; 1/2/7 P 276; 1/6/1 P. 277; 1/8/7 P. 280; 1/25/4 P. 281; 1/25/5 P. 282; 1/25/15, 1/25/16 and 1/42/9 P 283; 1/62/12 and 1/91/2 P 285; 1/104/1 P 287; 2/12/1 P 289.

Grassmann :—**कतु** derived P 212; senses of **कतु** 219-221; **विमन्यवः** P 281 (1/25/4); Roth and Oldenberg on the same.

Macdonnel :—**कविकतुः** P 210; 1/1/3 P 271; 1/1/5 P 272; 1/1/7 P 274; 2/12/1 P 289; 7/61/2 P 296; 7/103/10 P 303.

Max Muller :—1/6/1 P 277; 1/6/9 P 279; 7/57/6 P 292.

Peterson :—**शतकतुः** P 208; 1/25/3 P 280; 1/25/4 P 281; 1/25/5 and 1/25/15 P 282; 1/25/16 P 283; 7/61/2 P 296.

Winternitz :—**अमर्त्य** and **मर्त्य** PP 260-261; 7/103/10 P 303; 8/14/1 P 303; 8/14/2 and 10/10/8 P 304; 10/10/13 P 305.

Europeon Scholars :—**कव** P 1; **अक** P 4; **अजन्म** and **अज्ञ** P 7; **कतु** P 207.

उवटः—**कविकतुः** P 209.

दयानन्दः—**अक** P 4.

यास्क (निरक्तः)—**अक** P 4. (also Durga); **अंसन्न** P 87 end (also Durga); **काष्ठानां** P 97(9); **कतु** P 207; **कविकतुः** P 209; 2/12/1 P 289.

सायणः—**कव** P 1; **अक** P 4; **अजन्म** P 7; **अज्ञ** P 7-10 (at the end of each Rk); **अण्व** and **धिया** P 10; **अद्वमन्वती** P 85 (30); **शतकतुः** P 208; **कविकतुः** P 209; **जस्** P 223 (also at the end of each Rk); PP 271-305 (from *a* to *w*).

A list of Select Words.

अ.

अ 306 (अक्व), 320 (66).
 अक्व 306.
 अक्वारिः and ओरी 306
 अक्ष 306.
 अक्तुः 323 (122).
 अक्तुन् 162 (190).
 अक्तान् 306.
 अक्षण्यावानः 311 on 54 (53).
 अक्षिथियः 327 (219).
 अक्षिषु 236 (29).
 अक्षिः } 309 on 23 (11).
 अक्षीन् }
 अक्षिरस् 266 (41).
 अजमायुः 303 (8).
 अजस्य 307.
 अज्ञ 7.
 अज्ञनं 252 (1-2).
 अति 12-13.
 अतिथिः 266 (42).
 अत्त्वे 331 (आभर 71).
 अदव्य 319 (क्रतु 12).
 अद्वस 326-327 (191).
 अद्वृत 327 (193); 332 on 267
 (43).
 अद्विः } 332 on 267 (44).
 अद्विवः }
 अधग्निया 312 (65).
 अधृष्ट 320 (67).
 अधिग्नो 267 (45); 331 (आभर
 35).

अनवद्या: 328 (282).
 अनिष्कृत् 327 (227).
 अनुग्र 228 (9).
 अन्तरिक्षम् 35-38 ; 310.
 अन्तरिक्षप्राः 313 on 66 (98).
 अन्तरिक्षप्रुद्धिः 313 on 66 (101).
 अन्तरिक्षसत् 313 on 66 (100).
 अपापित्वं 288.
 अप्रस् 331 (आभर 104).
 अप्रतिष्कृतः 306.
 अप्रामिसत्य 320 (66).
 अभागः 323 (122).
 अभिक्तूनं 327 (197).
 अभितः 315 on 77 (10).
 अभिपित्वं 288.
 अभिभूते 260 (1).
 अभ्यसेतां 289-290.
 अमतिः 319 (54).
 अमत्रः 311 on 55 (59).
 अमर्त्य 260 (2).
 अमर्मणः 323 (123).
 अभितक्तुः 327 (195).
 अभित्रहा 261 (3).
 अभित्रान् 327 (198).
 अमुया 67.
 अमृक् 313.
 अमृत 294.
 अयस् } 313-314.
 अयास्यः }
 अरारिन्दानि 329 on 186 (285).
 अरिः 331 on 255 (31).
 अरिष्टा: 328 (282).

अरुणः 279 (e).
 अरेणवः 316 (कशा 6).
 अर्थः 329 on 186 (286).
 अर्वा 286-288 (O).
 अव् 300-301.
 अवनिः 73 ; 314 (1) ; 315 end.
 अवस् 253 (3).
 अवायंकतुः 327 (196).
 अविहयंतकतो 327 (198).
 अवृकाभिः 329 on 187 (287).
 अवृज्जिनाः 328 (282).
 अवृत्रन् 309 on 25 (19).
 अद्दमन् 80-85 ; 316 on 83 (21-24).
 अश्वः 280-281 ; 321 (81).
 असमाः 315 on 77 (10).
 असामि 332 on 282 (j).
 अस्कुधोयुः 331 (आभर 50).
 अस्तं 331 (आभर 24).
 अस्तुतं 320 (67).
 अहंपूर्वः 314 on 74 (2).
 अहंसन 327 on 177 (245).
 अहर्वृशः 320 (67).

आ

आ + कु 282 (i) ; 282 (j).
 आजि 194 (312) ; 318 (श्वर्णी 18).
 आदेवं 328 on 182 (270).
 आपित्वं 288.
 आमा 323 (कतु 112).
 आमुरिः 331 on 255 (31).
 आयसं (वज्रं) 322 (कतु 101).
 आयुः 306 (अकव 9).
 आरि: 318 (श्वर्णी 18) ; 331 on 255 (31).

आरितः 189 (294).
 आरीः 318 on 103 (2).
 आवयः 103 (श्वर्णी 18).
 आवृतासः 171 (222).
 आशुः 267 (46).
 आश्चुपाणासः 326 (187).
 आहनः 304 (v).

इ

इन्द्रः 261 (4).
 इन्द्रसेना 318 on 100 (9).
 इन्द्रं 321 (कतु 87).
 इन्द्रियं 321 (कतु 88).
 इयति 300.
 इष् 253 (5).
 इह 283-285 (1).

उ

उक्षतं 330 on 198 (328).
 उग्र 253 (7).
 उत् 321 (90).
 उत्तमानि 330 on 228 (10).
 उत्तमेभिः 306.
 उत्तरं 320 on 121 (69).
 उत् + भिदः 319 (12).
 उदरं 107 (20) ; 283-284 (1).
 उदरेषु 282 (j).
 उपमः 324 (130).
 उपाक्योः 322 (101).
 उद्दचक्षसं 282 (i) ; 283 (k).

ऊ

ऊमा: 312 (77).
 ऊर्जे 253 (6).
 ऊर्जा पते 265 (35).

ऋ

ऋचा 308 (अथ 2).
 ऋचीयमः } 331 on 261 (6).
 ऋजीयिन् }
 ऋतप्रजात 308 on 22 (4).
 ऋतं } 297-298.
 ऋतावा }
 ऋभुः 324 (125).
 ऋभुष्ठिर 262 (7).
 ऋष 322 (101).

ए

एकः 309 on 24 (14).
 एवः 321 (81)
 एवयामरुत् 322 (111).
 एवारे 103 (श्वच्छी 18).

ओ

ओकस् 321 (ऋतु 78).
 ओजस् 253 (7).

क

कधप्रिया 312 (65).
 कर्णशोभनानि 247 (78).
 कर्तुभिः 328 (116).
 कर्मन् 308 on 22 (1); 327 (195).
 कव
 कवारिभ्यः } 1 ; 306.
 कवासखः }
 कविः
 कविकतुः 327 (200).
 कव्य } 1 ; 306.
 काव्य }
 कव्यता 3 (9); 306.
 कशा 11 ; 316 on 90 (11).
 कशोजुवं 316 on 90 (10).
 काकुद् 91 ; 279-280.

काष्ठा 93 ; 316-317.

कु 306.

कृतं 98.

कृतः 323 (करु 116).

कृपा 330 on 199 (330).

कृष्टि 324 (130).

केतं 253 (8).

केतुः 324 (131).

करु 206-213.

करुपाः 157-158.

करुप्राचा 305 (353).

करुमत् etc. 158-160.

करुयिद् etc. 160-161.

करूयन्ति 161-162.

क्रत्यामधासः 161.

क्षत्रियिं 282 (i).

क्षयद्वीर 317 (कृतं and श्वच्छी 3).

क्षिति 254 (10).

क्षिपणि 325 (150).

ख

खंज 327 (195).

ग

गय 254 (11).

गव्यूतीः 283 (k).

गाधे 331 (आभर 106).

गृ 295.

गोमायुः 303 (S).

गोपखा 303 (t).

घ

घर्मसाद्धि: 306.

घृतश्रीः 324 (136).

घृतार्ची 276-277 (d).

घोरः 323 (115); 325 (154).

च

चक्र 332 on 304 (v).
 चक्ष 330 on 226 (3).
 चर्पणि: 332 on 264 (24).
 चित्र 254 (13).
 चेतुन 253-254 (8).
 चोदयन्मते 262 (9).

ज

जसु: } 330 on 224 (9).
 जसुरिः } 330 on 224 (9).
 जाः 330 on 225 (1); also 330
 end.
 जात 331 on 262 (10).
 जातृष्ठिर 321 (93).
 जुवः 254 (14).
 जुषः 332 on 262 (11).
 ज्यायः 254 (15).
 ज्योतिः 319 on 111 (33).

त

ततुरिः 331 (आभर 51).
 तुजं 254 (16).
 तृयं 332 on 304 (v).
 त्वादृतासः 331 (आभर 31).

द

दंसिष्ठ 262 (13).
 दक्ष 276 (d).
 दक्षिणा 306 on 2 (3).
 दमूलस् 332 on 268 (47).
 दमेदमे 324 (136).
 दर्शतः 311 on 51 (45).
 दस्म } 332 on 268 (48).
 दक्ष } 332 on 268 (48).

दिवः 254 (17).

दिवावसो 262 (14).

दिवेदिवे 271 (a).

दिवो दुहितर् 268 (49).

दिव्यः 330 on 226 (3).

देवताति 308 on 22 (1).

देवनिदः 315 on 77 (12).

दीदिवांसः 275.

दीध्यानाः 325 (160).

दूतः 331 (आभर 31).

द्वहळा 254 (18).

देवः 263 (15); 321 (81).

देवकृतं 326 (162).

देवमादनः 324 (132).

देवयज्या } 306 on 2 (3).

दैवी पूर्तिः 306 on 2 (3).

दोषावस्तर् 214-216.

दोषावस्तोः 286 (0).

द्यु 254 (17).

द्युक्ष 254 (19-20).

द्युमत् 22-23.

द्युमान् 158 (179).

द्युम्भ 254 (19-20).

द्राविणोदसः 313 on 70 (4).

घ

घर्णिंसि 329 on 186 (286).

घारपूताः 328 (282).

घियं 276 (d).

घीरः 158 (179).

घृषितः 326 (163).

घृष्णो 263 (16).

घृष्णुयेणः 269 (50).

न

नमोभिः 317 (कृतं and श्वस्नी 2).
 नमस्वान् 159 (180).
 नरं 282 (i).
 नरः 292 .
 नवजाः 306 (अक्र 4).
 नविष्टा 316 on 90 (8).
 नहुच्य 306 .
 नामन् 293 .
 नारिभ्यः 331 (आभर 71).
 निखातं 326 (164).
 निदः 311 on 45 (24).
 निविदा 306 .
 नुवन्तं 313 on 67 (1).
 नृभ्यः 331 (आभर 71).
 नृमणं 254 (19-20).
 नेदिष्टं 311 on 45 (24).

प

पतयन्मन्दयत्सखं 330 (आभर 1).
 पथिभिः } 312 on 58 (72).
 पन्थाः }
 पपुरिः 331 (आभर 51).
 परा 281 (h); 283 (k).
 परीणसा 331 (आभर 35).
 पर्वणा 328 (261).
 पर्वत 307 (अक्रान् 1).
 पवमान 263 (17); 318 on 100
 (6).
 पवस्ते 307 (अज्ञ 1).
 पद्य 330 on 226 (3).
 पद्मवः 254 (23).
 पिता 322 (100).
 पितुः } 254 (24).
 पितुमान् } 254 (24).
 पितृनानि 308 (अति + या 2).

पुत्रः 322 (100).
 पुरंदर 263 (18).
 पुरु 255 (25).
 पुरुकृत् 263 (19).
 पुरुचाः 317 on 97 (10).
 पुरुधप्रसूतः 310 on 41 (12).
 पुरुमायस्य 309 on 23 (10).
 पुरुषुत् 326 (163).
 पुरुसंभृतं 326 (164).
 पुरुषुत् 269 (51).
 पुरोयावान् 329 on 193 (306).
 पुरोहितः 324 (136).
 पूतदक्षं 276 (d).
 पूरुः 320 (59).
 पूर्धि 283 (l).
 पूर्वया 306 .
 पूषणस्य 311 on 68 (89).
 पृश्चिः 303 (S).
 पृष्ठदश्वासः 314 on 75 (5).
 पौस्यं 255 (26).
 प्र 255 (27).
 प्रजा }
 प्रजावत् } 294-295 .
 प्रजावती }
 प्रथमः 289 .
 प्रथमजाः 313 on 65 (94).
 प्रथस् 289 .
 प्रपित्वे 288 .
 प्रभङ्गी 328 (278).
 प्रसतिः 320 on 120 (65).
 प्रयंसि 283-285 (l).
 प्रवत् }
 प्रवत्वती } 313 on 65 (95).
 प्रवत्वान् }

प्रसन्नः 317 on 99 (कृतं 2).
 प्रस्तुभानः 318 on 71 (9).
 प्रस्वः 315 on 77 (10).
 प्राचामन्यो 327 on 177 (245).
 प्राता 316 on 90 (11).
 प्रासि 283-285 (1).
 प्रीतः 331 (आभर 26).

व

(नि) वर्हय 315 on 77 (12).
 वेकनाटान् 320 (67).
 व्रध्न 278.
 व्रह्मन् 255 (28); 300.

भ

भद्रं 255 (30).
 भारत 331 (आभर 12).
 भीमः 322 (क्रतु 101).
 भृयिष्ठु 319 on 106 (13).
 भूरि 331 on 255 (31).

म

मद् 255 (32).
 मनस् 280 (g).
 मनस्वान् 289.
 मना 256 (33).
 मन्दसानः 325 (142).
 मन्म 299.
 मन्यु 256 (34).
 मर्म 323 (123).
 महिव्रत 323 (113).
 महा 291.
 मात्रा 312 on 56 (61).
 मित्रयुजः 314 on 75 (5).
 मृदयाकुः 326 (191).
 मूलीकाय 280 (g); 282 (i).

मेदी 320 (69).

मेहन 263 (20).

य

यजत्र 306 (अक 3).

यजिष्ठु 326 (186).

यविष्ठु 263 (21).

यशस् 271 (a).

युक्तं 305.

युवा 329 on 188 (290).

र

रघुः 325 (154).

रजः 319 on 109 (26).

रथः } 332 on 280 (g).

रथ्या 332 on 304 (v).

रि 331 on 255 (31); 332 on 267 (44).

रिशादसं 332 on 276 (d).

रूपं 256 (40).

रेतस् 256 (41).

रोचना 332 on 277 (e).

व

वज्जः 320 (69).

वज्जहस्त 332 on 269 (52).

वज्जिवः 332 on 267 (44).

वन्धुर् } 314 on 74 (2).

वन्धुरः } 314 on 74 (2).

वयः 286-288 (O).

वरुण 329 on 191 (301).

वरुणः 318 (क्रतुः 1).

वरेण्यक्रतुः 327 (214).

वसतीः 281-282 (h).

वस्यइष्टये 281 (h).

वहीयसः 286-288 (O).

वाजी 286-288 (०).
 वातप्रभियः 317 (काष्ठा ७).
 विचर्यणः 332 on 264 (24).
 विदः 283-285 (१).
 विद्वद्वसो 263 (22).
 विद्वान् 306 (अक २).
 विग्र 298-299.
 विभुक्तुः 327 (215).
 विभ्वतए 320 on 197 (322).
 विमन्यवः 281 (h).
 विशः } 263 (23).
 विश्पते 263 (23).
 विश्व 308 on 22 (1).
 विश्वकृष्णः 327 on 170 (219).
 विश्वगूर्तः 312 on 55 (59).
 विश्वचर्यणः 332 on 264 (24).
 विश्वतः 331 (आभर ९४).
 विश्वदर्शतः 317 (काष्ठा १०).
 विश्वधायस् 326 (162).
 विश्वयामते 327 on 167 (210).
 विषम 315 on 77 (12).
 वीरं 256 (46); 271 (a).
 वृकः 330 on 224 (9).
 वृतः 326 (163).
 वृत्र 256 (48).
 वृत्रहा 261 (३).
 वृथा 89 (6).
 वृद्धसेना 314 on अवनि (५).
 वृषक्तुः 327 (217).
 वृषन् 327 on 169 (217); 332
 on 264 (25).
 वेदस् 256 (47).
 वेनः 328-329 on 186 (285).
 व्यन्तु 293.
 श
 शक 264 (26).
 शम्भिः 283 (l).

शचीवः 264 (27).
 शतकतो 264 (28).
 शतपर्वणा (वज्रेण) 328 (261).
 शरदः 301.
 शवस् 256 (48).
 शवस्तस्पते 264 (29).
 शश्वन्तः 316 on 93 (सूर्या).
 शाकिनः 326 (163).
 शाद 308 (अति + या २).
 शिशाय 264 (30).
 शिशीहि 283 (l).
 शुक्रस्य 264 (31).
 शुष्म 257 (49).
 शूधनासः 317 (काष्ठा ७).
 शूर 264 (32).
 शोचिपः (पते) 264 (31).
 इमश्चु 326 (163).
 अवस् 257 (50); 272-273 (b).
 अथिः 326 (162).
 श्रुत 257 (50); 300.
 श्रुत्या: 319 on 106 (13).
 श्रुष्टि 272 (b).

स

सखा 314 on 74 (1).
 सत्पती 311 on 47 (32).
 सत्य 272-273 (b).
 सत्रा 257 (51).
 सद्यो 265 (34).
 सधमादः 329 on 193 (309).
 सनश्चृत 318 (क्रतु ९).
 समः 328 (116).
 समना 324 (138).
 समहः 321 (क्रतु ८३).
 समानं 321 (क्रतु ९५); 324 (138).
 समीची 321 (100).
 संभृतकतो 327 on 170 (218).

सम्राद 325 (143).	सेना 269 (50).
सरस्वति 315 on 77 (12).	सेनाजुवा 269 (50).
सरी 319 (55).	सोम } 322 (109).
सर्व 318 on 102 (15).	सोमपेयं
सर्वताता 110 on 41 (12).	स्त
सर्वरथः 328 (264).	स्तन् } 307 (अज्ञ 1).
सहस् 257 (53); 265 (35).	स्तभूयन्
सहसः पुत्रः	स्तवान्
सहसः यहुः } 265 (35).	स्तवमानः 331 (आमर 65).
सहसः सनुः	स्तवान 238 (36).
सहसावन्	स्तुतः 258 (56); 292.
सहस्तः	(पव) स्ते 307 (अज्ञ 1).
सहस्रमर्णसे 331 (आमर 97).	स्तेगः 309 on 24 (16).
साधन्ता 277 (d).	स्तोमः 319 on 109 (27).
सायक 320 (69).	स्थातर् 270 (54).
चु 257 (54).	स्थातारा 314 (अवनि 2).
सुकर्मा 325 (160)	स्थाति 329 on 187 (287).
सुकता 193-196.	स्थिरः 262 (7).
सुपर्णः 330 on 226 (3).	स्वधा 312 (86).
सुपारः 314 on 74 (1)	स्वरिः 311 on 55 (59).
सुप्रवाचनं 321 (93).	स्वसृः 312 on 63 (89).
सुमतिः 309 on 27 (10).	स्वानः 286 (०).
सुयुजः 312 on 55 (60).	स्वानिनः 170 (219).
सुवितं 257 (55).	ह
सुशिग्र 269 (53).	हरि + अश्व 270 (56).
सुश्वन्द्र 265 (37).	हरिवः 270 (55).
सुविरं 92 (3).	हरिष्ठः 270 (54).
सुसर्वं 308 on 9 (9).	हरीणां स्थातर् 270 (54).
सूनुः 317 (काष्ठा 4).	हवः 272 (b).
सूनृता 292-293.	हविः 293.
सरः 308 (अणव 1).	हविरद्याय 310 on 42 (16).
सूरिः 331 on 255 (31).	हव्यः 265 (38).
सर्वं 92 (3).	हव्यवाद 265 (39).
सूर्या 316 on 93.	हृद 319 on 109 (27).
सूत्वरी 309 on 24 (15).	हृषकतवः 327 on 170 (219).
सूप्रभोजसे 330 on 203 (341).	हौतर् 266 (40).
सूप्रवन्धुरः 314 (अवनि 2).	होता 272 (b).

ERRATA.

[N. B.—**ङ**, **ङ्ङ**, **ङ्ग**, **ङ**, **ङ्ङ**, **ङ्ग** have been misprinted as **ঙ**, **ঙ্ঙ**,
ঙ, **ঙ্ঙ**, **ঙ্গ** almost throughout].

<i>Page</i>	<i>Line</i>	<i>Incorrect</i>	<i>Correct.</i>
1	7	কবাসরব:	কবাসখ:
"	9	অবগৃভ্য:	অযগৃভ্য:
"	"	অববারী	অকবারী
"	13	ऊতি	ऊতী
2	1	অববারি	অকবারি
"	25	বাবুচান:	বাবুধান:
3	3	ধৰ্মসদ্ধি	ধৰ্মসদ্ধি:
"	18	মহোভি	মহোভি:
"	23	অকবাভিরুতি	অকবাভিরুতী
"	24	Drop ঊতি or	
"	26	রাধোভি	রাধোভি:
4	17	বিদঘেষু	বিদঘেষু
"	18	ইন্ধান:	ইন্ধান:
"	"	বিদঘেষু	বিদঘেষু
"	21	বিদ	বিদ
"	"	ধ	অধ্যম
"	31	বিদ্বাত্	বিদ্বান্
5	6	সমিধে	সমিথে
"	7	"	"
7	8	নেৰনায়েণ	নেৰন্তয়েণ
8	11	অজ্ঞা:	অজ্ঞা:
"	21	গন্তুন	গন্তুন্
"	22	যদজ্ঞ	যদজ্ঞ
9	23	অনভিভবনীবে	অনভিভবনীবে
10	9	অণব্যানি	অণ্ব্যানি
"	23	বারা	ধারা
"	24	তব রহয়:	তব ধারা রহয়:
"	,,; 27	Drop বারা = বারাণি	

Page	Line	Incorrect	Correct.
10	27	मेष्यः=	मेष्यः
14	8	सिन्धुरे	सिन्धुं न
"	10	दुःखेन	दुःखेन
"	18	द्वेषास्यर्यमा	द्वेषांस्यर्यमा
15	1	आगच्छु	आगच्छुतु
"	15	कुरु	कुणु
"	16	शत्रुन्	शत्रून्
"	30	सुनीतिभि	सुनीतिभिः
16	1	परिंठा	परिंष्टा
"	2	परिंठाः	परिंष्टाः
17	1	यम्नैरुद्ध	युम्नैरुद्ध
"	2	यम्नैः	युम्नैः
"	6	"	"
"	"	उद्ध	उद्ध
"	"	अतिगाह	अति + गाह
18	8	क्रामेय	क्रामेम
"	12	पवित्रमाशनः	पवित्रमाशवः
"	19	असूत्रचाशवोऽति	असूत्रमाशवोऽति
18	20	शीघ्रगतवः	शीघ्रगतयः
20	17	अतिरीचमानम्	अतिरोचमानम्
"	30	क्रेन्दति	क्रन्दति
23	16	सुर्वीयेश्व	सुर्वीयेश्व
"	26	अतिशेषे	अतिशेषे
"	30	भहित्वम्	महित्वम्
"	33	सेदग्निरग्नीर्त्यस्त्वन्यान्	सेदग्निरग्नीर्त्यस्त्वन्यान्
"	34	अस्ति	अस्तु
"	"	अतिशेषे	अतिशेषाम्
24	1	मघोन्माम्	मघोनाम्
,	3	विश्वा चकार	विश्वानि चकार
27	13	अग्ने	अग्ने
"	24	सहस्रैः	सहस्रैः
"	25	दशसहस्रैः	दशसहस्रैः
28	28	वनुष्यति	वनुष्यति
29	28	सवैः	सवैः

Page	Line	Incorrect	Correct.
29	29	अवप्ये	अव प्ये
30	5	अवसः	अवसः
32	29	चर्यणीः	चर्यणीः
33	15	समृद्धात्	समृद्धान्
42	7	परिमधुमन्त्रो	परिमधुमन्त्रो
,	27	भूत्	भूत्
45	17	सोमस्व	सोमस्य
46	19	अभिनन्द	अभिनन्द
48	3	एकपात्तनुयित्तुर्णवः	एकपात्तनयित्तुर्णवः
52	24	गिरीरज्जान्	गिरीरङ्जान्
,	"	रेजमानाँ	रेजमानाँ
55	3	सुकृताना	सुकृतानाम्
,	14	दिवस्पृथिव्या:	दिवस्पृथिव्या:
56	23	रसः	रसः
58	24	तेभिना	तेभिनों
65	19	अन्तरिक्ष्याः	अन्तरिक्ष्याः
68	4	गावाः	गावः
70	19	ऋभुक्षणो	ऋभुक्षणो
71	2, 4, 5, 9	दधन्तुः	दधन्युः
74	14	सुप्र	सुप्र
77	3	अवनीखाता	अवनीरवाता
77	4	अहिंसिताः	अहिंसिताः
,	"	सास्युक्त्यः	सास्युक्त्यः
78	4	अर्वतीक्रेतावन्	अर्वतीक्रेतायन्
79	13	ऋज्यन्तः	ऋज्यन्तः
80	25	वव्रे	वव्रे
81	6	विवदुः	वि ववुः
,	15	व्रजम्	व्रजम्
83	19	स्वदर्शीः	स्वर्दशः
85	2	अधिपाः	अधिपाः
,	24	भाजदृष्टयः	भाजदृष्टयः
90	5	स्थनथाः	स्थनथाः
94	15	अन्वेषयन्तो	अन्वेषयन्तो
,	18	भवन्ति	भवन्ति

Page	Line	Incorrect	Correct.
”	31	दिववन्तः	दितवन्तः
”	5	वन्	ग्न्
96	8	सिन्धोरिव	सिन्धोरिव
”	27	काष्टायाः	काष्टायाः
97	10	चरन्ति	चरन्ति
99	7	विचमेय	विचयेम
103	11	श्वधी	श्वधी
104	6	ईटे	ईटे
”	24	शुस्त्रितमः	शुस्त्रितमः
”	31	सनश्रत	सनश्रुत
108	21	तेय	तेन
”	”	शुणुतम्	शृणुतम्
110	4	भद्रः	भद्रः
112	5	स्तोमैरिदस्य	स्तोमैरिन्द्रस्य
”	16	धिवं	धियं
113	12	अपिवातय	अपि वातय
117	7	वृजननि	वृजनानि
119	22	मंहू	मंहू
120	23	प्रामति	प्रमति
122	19	द्यम्नी	द्युम्नी
123	19	सर्वतानि	सर्वताति
124	17	धृतनिर्णिजः	धृतनिर्णिजः
”	”	जुष्टाः	जुष्टाः
125	18	वृहतः	वृहतः
126	3	यादधीमसीद्रं	यादधीमसीन्द्रं
127	20 ; 22	वावृषुः	वावृषुः
128	19	जातूर्भर्मा	जातूर्भर्मा
129	24 ; 26	वब्रे	वब्रे
”	29	अन्तर	अन्तर्
130	22	प्रजातः	प्रजातः
131	2	वलेन्	वलेन
”	24	मुरुष्टत	पुरुष्टत
”	29	अरोचयत्	अरोचयत्
132	2	शविष्टेद्र	शविष्टेन्द्र
”	5	कुणवाय कुववन्तः	कुणवाम कुतवन्तः ।

Page	Line	Incorrect	Correct
135	11	परिज्ञान्	परिज्ञन्
"	26	अर्चीषि	अर्चीषि
137	13	पौस्थैः	पौस्थैः
"	20	तनूर्वलदेयाव	तनूर्वलदेयाय
138	1	त्वं	त्वं
"	11	शुण्णस्य	शुण्णस्य
"	17	पित्रो	पित्रोः
140	7	वव्रेः	वव्रेः
141	1	हविः	क्रतुं हविः
"	7	रिह	रिह
142	11	धृतश्रीः	धृतश्रीः
143	21	शूष्यः	शूष्यैः
144	23; 25	नन्	नन्
"	25	विदथ्यः	विदथ्यः
145	9	शुष्काद्यद्रेव	शुष्काद्यद्रेव
147	15	रघ	रघ
148	18	संक्षरान्तु	संक्षरन्तु
"	19	नहं	Of. नहं
"	20	पुष्यसि	पुष्यासि
"	25	°मङ्कास्य°	°मङ्कांस्य°
149	8	अङ्कासि	अङ्कांसि
150	6	कतुं	कतुं
"	22	कतुमपि	कतुमपि
152	28	क्रमुक्षा	क्रमुक्षा
153	11	विभर्ति	विभर्ति
"	30	हर्षश्वः	हर्षश्वः
154	17	तुभ्यं	तुभ्यं
156	11	जिघमि	जिघमि
157	10	सोमपावः	सोमपावः
"	19	सरवे	सरवे
158	17	तु	तु
159	5	पर्स्परशत्	पर्स्परशत्
"	8	क्रतुयान्	क्रतुमान्

Page	Line	Incorrect	Correct
160	18 ; 19	पुरुष्टुत	पुरुष्टुत
163	26	कर्मज्ञतमूर्तिः	कर्मज्ञतमूर्तिः
164	19	च्युः	च्युः
167	5	ईळे	ईळे
"	8	ऋतिवजः	ऋतिवजः
169	6	समिद्धिरीमहे	समिद्धिरीमहे
173	23 ; 25	ब्रवामहे	ब्रवावहै
"	26	संब्रवामहे	संब्रवावहै
174	18	व्यदन्त्याध्यः	व्यदन्ति माध्यः
175	32	महय	मंहय
176	2	"	"
"	32	प्रस्कण्वस्य	प्रस्कण्वाय
177	1	"	"
"	6	शशयाः	शशयाः
"	7	Drop प्रस्कण्वस्य = प्रस्कण्वाय	प्रस्कण्वाय
"	19	मर्दितु	मर्दितु
"	26	मर्त्यत्वेन	मर्त्यत्वेन
178	1	अनुकामा	अनुकामाः
"	18	नम्णं	नृम्णं
180	19	हन्तते	हन्तवे
183	9	गीर्भिः	गीर्भिः
"	15	जागृत्वं	जागृत्वं
"	20	स्यामसुगोपाः	स्याम सुगोपाः
184	5	वृक्रवर्हिष्यः	वृक्तवर्हिष्यः
189	26	मधानि	मधानि
191	1	हृचनारा	हृद्यन्तरा
"	2	विद्वान्	विद्वान्
192	26	होतारम्	होतारम्
196	8	ऋताति	ऋतानि
197	3 ; 12	धनं	धनं
"	15	सद्य-	सद्यः
199	26	वधस्	वेधस्
"	30	वर्ष्मन्	वर्ष्मन्
"	31	सुक्रते अग्न	सुक्रतो अग्ने

Page	Line	Incorrect	Correct
200	33	°भविवारम्	°भवितारम्
204	6	वसिष्ठ	वसिष्ट
207	21	सुकत्	सुकत्
"	22	क्रूत्यन्ति	क्रूत्यन्ति
208	26	वहुकर्मन्	वहुकर्मन्
209	1	वाजिनविसो	वाजिनीविसो
211	32	सोमपावातं	सोमपावानं
214	14	ऊर्ज	ऊर्ज
223	14	वि	नि
233	14	°परिष्ठा°	°परि ष्ठा°
"	25	Drop ये	
234	7	धृण्युयेणः विश्वैः वीयैः	धृण्युयेणः विश्वैः वीर्यैः
235	5	भोजतानि	भोजनानि
237	28	धनने	धनेन
239	8	अग्ने	तमग्ने
"	13	क्षितीनामस्मभ्यं	क्षितीनामस्मयं
"	26	राधस्तनो	राधस्तनो
"	31	मैहन	मेहन
242	15	मधवन्	मधवन्
243	2	दूरेअमित्रमुच्छोवा	दूरे अमित्रमुच्छोवी
"	3	चोद	चोदय
"	5	व्युज्ञ	व्युच्छ
"	11	दुरितमर्ते°	दुहितमर्ते°
"	17	विपश्चितो अर्यो	विपश्चितोऽर्यो
245	15	वृषभृजीपिन्ना	वृषभृजीपिन्ना
246	6	परिवाधो	परि वाधो
"	16	पुरुकद्वा°	पुरुकद्वा°
"	17	परिमर्धिष्ठते	परिमर्धिष्ठते
"	32	अभ्यव्यवनं	अभ्यञ्जनं
248	11	विदा	विदाः
249	6	सहस्रमर्णसं	सहस्रमर्णसं
"	7	अर्णसं	भर्णसं
250	8	भर	भरा
"	30	तवीमान्	तवीयान्

Page	Line	Incorrect	Correct
251	1	विदा	विदो
"	"	गाधमत्र	गाधमद्य
"	30	संसमिद्युवसे	संसमिद्युवसे
252	2	°तर	°तर्
256	3	वृत्रतुर्ये	वृत्रतूर्ये
"	29	तहयेय	तहयेम
258	3	रयि	रयिं
268	21	दस्य	दस्म
269	16	धृष्णुवेणः	धृष्णुवेणः
270	5	न किः	नकिः
"	22	दा	दाः
271	15	यशायुक्तम्	यशोयुक्तम्
"	28	वीरवत्तमं	वीरवत्तमं
277	34	युज्जन्त	युज्जन्ति
"	35	दाव	दिवि
279	8	तस्तुपः	तस्तुपः
284	14	पोनः	पो नः
287	20-25	Omit, Geldner's translation.	
285	21	दस्य	दस्म
286	13	वीरतौ	वीर गतौ
"	34	वान	स्वान
332	13	सख	सखं
333	25	आरतः	आरितः
334	7 ; 9	अद्	अद्

English Spelling.

6	10	desitous	desirous
7	9	synonymus	synonymous
"	23	accarding	according
15	12	compared	composed
17	5	distresses	distressed
19	9	emphasises	emphasise
"	28	one	are

<i>Page</i>	<i>Line</i>	<i>Incorrect</i>	<i>Correct</i>
20	26	fone	force
21	12	fonnd	found
23	1	means	mean
28	29	opposed	opposed to
30	22	throngh	through
,	29	wnat	what
31	17	twist	twit
32	7	compart	compact
33	30	occure	occurs
36	15	Rblus	Rbhus
41	6	hroke	broke
44	16	qnaliifies	qualifies
48	22	theae	these
53	1	inspitation	inspiration
60	19	goods	gods
64	33	RK.	RK
76	3	meen	mean
78	17	Varuuua	Varuna
83	10	stonies	stones
,	18	Godl	God
,	24	muoth	mouth
96	16	journay	journey
104	22	treasurer	treasure
,	23	witn	with
115	29	gives	givers
125	26	merry	mercy
132	30	wrst	wast
135	,	dyans	dyaus
136	1	gronp	group
,	2	dyans	dyaus
137	15	expause	expanse
,	17	completelly	completely
143	1	prayera	prayer
146	28	on	one
148	23	inextricabiy	inextricably

<i>Page</i>	<i>Line</i>	<i>Incorrect</i>	<i>Correct</i>
150	15	llberal	liberal
155	18	landable	laudable
157	5	restred	restored
162	25	opposep	opposed
176	5	tribe	tribes
179	31	co	to
195	7	already	already
198	28	possed	possessed
203	9	multitude	multitude
204	7	come	cover
,,	14	giker	giver
206	4	sueh	such
208	19	usefui	useful
,,	20	iword	word
214	14	weelth	wealth
224	19	ussd	used
227	14	proppine	propping
233	22	aronnd	around
249	13	donquered	conquered
255	1	given	giver
266	21	aboudant	abundant
268	29	aboundant	abundant
269	4	Drop meaning	
,,	29	India's	Indra's
270	30	thought	though
271	17	andconsisting	and consisting
,,	25	waalh	wealth
278	23	be	the
279	17	in	in the
282	5	the	to
286	29-30	Thy flames, O Agni,	The flames of Agni
,,	34	firsta	first a
319	19	so	is

Punctuation.

Page	Line	Incorrect	Correct
1	10	कर्मभिः	कर्मभिः.
7	8	अहिंसित	अहिंसित,
„	18	tall	tall.
8	„	mountains	mountains.
20	3	वच्चः-	वच्चः.
23	4	words	words.
„	29	अति-	अति.
24	8	(मधै)	(मधै).
57	16	तथा।	तथा त्रू
60	22	ये).	ये.
68	20	him)	him).
74	12	निष्पगतिः	निष्पगतिः
76	18	उद्धा।	उद्धा
108	16	donoers	donors.
115	28	wealth	wealth.
122	10	इन्दुना।	इन्दुना
126	21	only	only.
128	12	जातृष्ठि	जातृष्ठि-
182	21	wealth	wealth.
189	20	obeyed	obeyed ;
213	5	superior	superior.
278	1	(तस्युपः)	तस्युपः
„	32	adjective	adjective.
280	„	(1/25/3)	(1/25/3).
„	„	(Peterson)=	Peterson:—
320	„	(in मित्र is मि)	in मित्र is मि
325	„	देहि=सोमं	देहि. सोमं
329	3	to give)	to give).
„	4	gift	gift.
335	7	27)	(27)

Figures.

<i>Page</i>	<i>Line</i>	<i>Incorrect</i>	<i>Correct</i>
25	1	(18)	(19)
81	10	(4/43/3)	(6/43/3)
83	„	(12/3)	(2/12/3)
95	16	(1/59/5)	(1/59/6)
„	24	(1/63/4)	(1/63/5)
104	17	(1/11/5)	(1/91/5)
128	13	(2/13/12)	(2/13/11)
149	14	85/2	5/85/2
246	6	(7)	(71)
„	9	(2)	(72)
327	7	(95)	(195)

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI.

Please help us to keep the book
clean and moving.
